БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ЛАТИНСКИ ИЗВОРИ
ЗА
БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

II

СЪСТАВИЛИ И РЕДАКТИРАЛИ

ИВАН ДУЙЧЕВ, МИХАИЛ ВОЙНОВ, СТРАШИМИР ЛИШЕВ, БОРИСЛАВ ПРИМОВ

СОФИЯ
ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

I. УНИВЕРСАЛНА ХРОНИКА — 741 г.

Така наречената „Универсална хроника 741 г." е франкска хроника, която е била написана около 801 г. Тя обхваща по-главните световни събития и достига до 741 г. Представя компилация от разни по-стари хроники и летописи. За основа е послужила хрониката на Беда Преподобни. Използувани са били също Хироним, Орозий, Фредегарий, Изидор Севилски, Лауресхаймските летописи и др. Оригиналните сведения в хрониката не са много.

Авторът на Универсалната хроника не е известен. Не може да се установи с положителност и точната дата и мястото на написването ѝ. В хрониката се намира кратко сведение, заимствувано от посочените по-горе съчинения, за разрушаването на град Аугустодунум (дн. Autun, във Франция) от сарацините в 725 г. Въз основа на това сведение е изказано предположението, че авторът на хрониката е живял в този град или близо до него.

Като продължение на хрониката в един от ръкописите ѝ (Codex Bruxellensis 17351) са поместени и тъй наречените Annales Maximiniani, които достигат до 811 г. Те водят началото си от манастира „Св. Максимин" в Трир.

Хрониката съдържа сведения за българо-византийските отношения при хан Тервел. В продължението — Annales Maximiniani — е дадено едно сведение за преговорите между франки и византийци в 811 г., което има известно отношение към българската история.

Изданието почива на ръкописите: Codex Lugdunensis — Flaviniacensis, от началото на IX в.; Codex Monacensis lat. № 246, от IX в.; Codex Bruxellensis 17351.

ИЗДАНИЕ: *G. Waitz,* Chronicon universale 741. Continuatio, Annales Maximiniani, MGH, SS, XIII, стр. 1—25.

КНИЖНИНА: *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 202.

A. CHRONICON UNIVERSALE — 741

1. Iustinianus auxilio Terbelli regnum recipit

Iustinianus secundo cum Tiberio filio ann. 6.

А. УНИВЕРСАЛНА ХРОНИКА — 741 г.

1. Юстиниан си възвръща престола с помощта на Тервел

Юстиниан[1] царувал втори път със сина си Тиберий шест години.

[1] Юстиниан II, виз. импер. (685—695, 705—711).

Hic auxilio Terbelli regis Vulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerunt patricios et Leonem, qui locum eius usurpaverat, necnon et successorem eius Tyberium, qui eum de regno eiectum toto quo ipse regnabat tempore in eadem civitate in custodiam tenuerat. Callinicum vero patriarcham erutis oculis misit Romam, et dedit episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto eumque alebat exulem. (p. 17_{37-41})

Като си възвърнал властта с помощта на българския хан Тервел[1], той избил тези патриции, които го били изгонили, също и Леонтий[2], който бил заел мястото му, и наследника му Тиберий[3]. Последният през всичкото време, докато царувал, държал затворен в същия град[4] сваления от престола Леонтий. А патриарха Калиник[5] Юстиниан ослепил и изпратил в Рим, като предал епископската длъжност на Кир[6], който бил абат в Понт[7] и го хранел, когато бил заточен.

2. *Sarraceni Bulgarorum gentem aggrediuntur*

Sarraceni cum inmenso exercito Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, donec, civibus multa instancia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilencia perirent ac sic pertesi obsidionis abscederent. Qui inde regressi Vulgarorum gentem, qui est super Danubium, bello adgrediuntur. Et ab hac quoque victi refugiunt ac naves repetunt suas, quibus cum altum peterent, ingruente subite tempestate, plurimi, eciam mersis sive confractis per litora navibus, sunt necati. (p. 19_{11-15})

2. *Сарацини нападат българите*

Сарацините дошли с огромна войска при Константинопол и обсаждали града три години, догдето, благодарение на настойчивите молитви на гражданите към бога, твърде много от тях загинали от глад, студ и чума и така, като се отчаяли от обсадата, се оттеглили[8]. Като отстъпили оттам, те нападнали българското племе[9], което е край Дунава. Победени и от него, те побягнали назад и се върнали на корабите си. А когато навлезли с тях в морето, внезапно избухнала буря и повечето от тях загинали, тъй като корабите били потопени или разбити о брега.

B. ANNALES MAXIMINIANI

В. МАКСИМИНСКИ ЛЕТОПИСИ

Carolus imperator Constantinopolim legatos mittit

Anno 811. Absoluto Arsafio, missos suos domnus Carolus imperator confirmandae pacis gratia Constantinopolim misit Haidonem episcopum Baslensem, Hugonem comitem Toronicum et Haidonem Langobardum et Leonem spatarium natione Siculum et Willarium ducem Veneticorum ibidem reddidit. (p. 24_{58-60})

Император Карл изпраща пратеници в Цариград

811 г. След като отпратил Арсафий, господарят император Карл проводил като свои пратеници в Константинопол[10], за да се заздрави мирът, базелския епископ Хайтон, графа на Тур Хугон, лангобардеца Хайтон и спатария Лъв, по народност сицилиец. Той върнал там и венецианския дук Виларий.

---

[1] Тази услуга българският хан Тервел (701—718) оказал на сваления от престола византийски император Юстиниан II в 705 г. [2] Леонтий, виз. импер. (695—698). [3] Тиберий, виз. импер. (698—705). [4] Т. е. Цариград. [5] Калиник, цариградски патриарх (694—705), който коронясал императорите Леонтий и Тиберий. [6] Кир, цариградски патриарх (705—ок. 712). [7] Именно в гр. Херсон. Там бил заточен император Юстиниан II. [8] В 717 г. по времето на византийския император Лъв III (717—741) арабите нападнали и обсадили Цариград по суша и по море. Обсадата вдигнали през лятото на 718 г. [9] Поради помощта, която българите оказали на византийците срещу арабите. [10] Отнася се до уреждането на отношенията между Франкската и Византийската империя. Тия отношения били влошени и поради съперничество между двете империи за подчиняване на Венеция и далматинското крайбрежие. Император Никифор I (802—811) изпратил спатария Арсафий в 810 г. при импер. Карл Велики (768—814). Преговорите продължили и след смъртта на Никифор I. За Византия било необходимо да не се стигне до конфликт с Франкската империя, понеже била особено опасно притисната от българите. Вж. *Ф. И. Успенский*, История Византийской империи, стр. 230—232.

II. ЛЪВ III

Лъв III заемал папския престол от 27 декември 795 г. до 12 юни 816 г. За утвърждаване на властта си той се опирал твърде много на подкрепата от страна на франкската държава и на нейния владетел Карл Велики, когото в 800 г. коронясал за император. Лъв III е един от големите крепители на идеята за главенството на папата.

В кореспонденцията на Лъв III са запазени десет писма до Карл Велики. В едно от тях се говори за война на византийския император Лъв V Арменец (813—820) срещу българите, като се дават и недостоверни сведения.

Писмата са запазени в един единствен ръкопис — Codex Guellerbytanus 287.

ИЗДАНИЕ: *K. Hampe*, Leonis III Papae epistolae, MGH, Epistolae, V, стр. 85—104.

КНИЖНИНА: *A. Kleinclausz*, L'empire carolingien. Paris 1902, стр. 176 сл. — *Ив. Дуйчев*, Приноси към средновековната българска история, ИБИД, XIX—XX, 1944, стр. 57—60.

LEONIS III PAPAE

EPISTOLAE

Leo III papa Carolo I imperatori nuntiat, quos rumores de Leone V imperatore quidam Graeci ad se pertulerint

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio amatori dei et domini nostri Iesu Christi, Carolo Augusto Leo episcopus servus servorum dei.

Postquam enim epistolam Gregorii patricii Siciliensis simul cum nostra emisimus serenitati vestrae, coniunxit ad nos unum navigium nostrum cum aliquibus Grecis hominibus. Ex quibus unus dixit nobis, quod, dum esset Leo, qui nunc effectus est imperator, contra Vulgaros ad pugnandum, Procopia uxor Michahelis imperatoris ha-

ПАПА ЛЪВ III

ПИСМА

Папа Лъв донася на император Карл I слуховете за император Лъв V, които му съобщили някои гърци

Лъв, епископ, раб на божите раби, поздравлява преблагочестивия император Карл[1], победител и триумфатор, любим син на бога и на господа нашего Исуса Христа.

След като изпратихме на ваша светлост писмото на сицилийския патриций Григорий заедно с нашето писмо[2], при нас пристигна един наш кораб с неколцина гърци. Един от тях ни каза, че докато Лъв[3], който сега е провъзгласен за император[4], се сражавал срещу българите, Прокопия, съпругата на император Михаил[5], имала един приятел, на

[1] Карл Велики, франкски император (768—814). [2] Писмото на патриций Григорий било изпратено с папското писмо на 11. XI. 813 г. [3] Лъв V Арменец, византийски император (813—820). [4] Лъв станал император на 11 юли 813 г. [5] Император Михаил (811—813) бил победен от българите при Версиникия и абдикирал на 22. VI. 813 г. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 268 и сл.

buisset quendam amicum nomine Constantinum patricium et exhortasset eum, ut sibi eam in coniugium copulasset; promittens ei thesaurum absconditum multum, quod se abditum a patre suo habere dicebat, per quod populum erogare debuisset, quatinus imperatorem eum sibi elegissent. Tunc re . . . ductus sermonibus eius iniquo illius consilio, et pacavit sibi multos, dans largiflua dona. Post haec vero intromiserunt eum in palatium imperialem, laudem canentes ei. Ipse autem Constantinus fecit ad se accersire Niciforum patriarcham et dixit se coronari, sicut mos est imperatorum. Ille igitur patriarcha nolens coronare eum . . . manibus propriis; uxorem vero Leonis imperatoris exorbavit et filium eius parvulum interemit. Hoc cum audisset Leo imperator, ubi erat in finibus Vulgarorum ad pugnam, coepit afflictis sermonibus increpare patricios et optimates, qui cum illo erant, dicens: „Boni et christianissimi viri, cur talem iniquitatem in me facere voluistis, quod elegistis me vobis imperatorem? Et ecce nunc et uxorem meam et filium meum occiderunt et levaverunt sibi alium imperatorem". Tunc omnes, stupore magno repleti, dixerunt ei: „Benignissime domine, nullam perturbationem ante faciamus, donec infra civitatem ingredi valeamus. Et inito consilio deposuit imperialem vestem et induit militarem; et tollens secum quinque milia viros armatos electos ad proelium, reversus est ad murum civitatis Constantinopolitanae et coepit cum eis Constantinum imperatorem foris muros vocibus magnis laudare ac dicere: „Constantinum magnum imperatorem multos annos". Cumque nuntiatum fuisset, quod multi milites fugissent a Leone et venissent ad eum, laudantes illum, fecit eis aperire portas civitatis, ut rogam eis dare debuisset. Illis autem ingredientibus, non pepercerunt neque viris neque mulieribus, sed neque parvulis, quibus invenire potuerunt. Et mortui sunt, ut fertur, XVI milia inter viros et mulieres. Tunc ipse Leo imperator miseratus est populo suo et petiit cum Constantino bellum committere, ne pro duobus viris tantorum christianorum sanguis effunderetur. Post hanc vero petitionem

име патриций Константин, когото насърчавала да се ожени за нея. Тя му обещавала голямо скрито богатство, което казвала, че имала от баща си[1]. С това богатство той трябвало да склони народа да го избере за свой император. Тогава наистина. . ., подбуден от думите ѝ и от опасния ѝ съвет, той привлякъл мнозина към себе си, като раздавал щедро дарове. След това го въвели в царския дворец, като го славословили. Сам Константин наредил да повикат при него патриарх Никифор[2] и му заповядал да го коронясa, както е императорският обичай. Понеже патриархът отказал да го коронясa, той със собствените си ръце го. . .; а съпругата[3] на император Лъв убил и погубил малкия му син. Когато император Лъв, който бил на война в земята на българите, чул това, той започнал да укорява с отчаяни думи патрициите и оптиматите, които били заедно с него. Той им казвал: „Добри мъже християни, защо пожелахте да ми причините такава неправда, като ме избрахте за свой император? Ето сега убиха и съпругата, и сина ми, и си избраха друг император". Тогава всички, обхванати от голям ужас, му отговорили: „Предобри господарю, нека не предизвикваме никакъв смут, преди да сме в състояние да се завърнем в държавата си". И като взел решение, свалил императорската си дреха и облякъл войнишка. Той взел със себе си пет хиляди въоръжени мъже, избрани за бой, и като се върнал пред стените на град Константинопол, започнал заедно с тях, извън стените, да славослови с висок глас император Константин и да казва: „Многая лета за великия император Константин". Като известили [на Константин], че много войници са избягали от Лъв и, хвалейки го, са дошли при него, той наредил да им отворят вратите на града, че трябвало да им даде дарове. Но когато влезнали, те не пощадили нито мъже, нито жени, нито дори децата, които могли да намерят. И погинали, както разказват, шестнадесет хиляди мъже и жени. Тогава император Лъв съжалил народа си и пожелал да се бие с Константин, за да не се пролива заради двама кръвта на толкова християни. След това предложение излезли и

[1] Никифор I Геник, византийски император (802—811). [2] Цариградският патриарх Никифор заемал патриаршеския престол от 806 до 815 г. Умрял в 829 г. [3] Теодосия.

ingressi sunt ambo in locum, qui dicitur ippodromio; et occisus est Constantinus a Leone imperatore. In eadem hora interfecit Theodorum patricium et omnes, qui in ipso consilio fuerunt. Procopiam autem, uxorem Michahelis imperatoris, occidit et membra eius abscidens distribuit per murum civitatis. Cumque sibi vindictam taliter perfecisset et ordinasset congrue civitatem, reversus est ad exercitum suum in finibus Vulgarorum.

Postmodum vero coniunxit ad nos unum hominem Gregorii patricii, qui dixit nobis, quod neque patriarcham occiderunt, neque uxorem Leonis imperatoris exorbaverunt, sed neque filius eius interfectus est, nisi unam parvulam filiam fecit Procopia, uxor Michahelis imperatoris, interficere.

Haec vero a Graecis hominibus audientes, serenitati vestrae intimare curavimus.

His praemissis, omnipotens et misericors Deus sua vos protectione custodiat atque post multorum curricula annorum ad gaudia aeterna perducat. Piissimum domini imperium gratia superna custodiat eique omnium gentium colla substernat.

Absoluta VII. Kal. Decembris. (Epistola VIII. pp. 99_{16} — 100_{21})

двамата на мястото, което се нарича Хиподром; и Константин бил убит от император Лъв. В същото време убил и патриция Теодор и всички, които участвували в заговора. А Прокопия, съпругата на император Михаил, той убил и като разкъсал тялото ѝ, разхвърлял го по градската стена. След като си отмъстил по такъв начин и уредил държавата си, както трябва, върнал се при войската си в земята на българите[1].

По-сетне обаче при нас дойде един човек на патриция Григорий, който ни каза, че не са убили нито патриарха, нито са погубили съпругата на император Лъв, че дори и син му не е убит; само Прокопия, съпругата на император Михаил, наредила да убият една [нейна] малка дъщеря.

Когато чухме това от гърците, ние се погрижихме да го съобщим на ваша светлост.

Като ви известяваме за това, нека всемогъщият и милостив бог ви пази със своята закрила и след низ от много години да ви доведе до вечна радост. Небесната милост да пази преблагочестивата власт на господаря и да му подчини всички народи.

Изпратено на 25 ноември [813 г.].

[1] Целият разказ е измислен от гърка.

III. АМАЛАРИЙ

Фортунат Амаларий бил архиепископ в Трир между 809—814 г. През 813 г. бил изпратен от Карл Велики при византийския император Михаил Рангаве с дипломатическа мисия. По време на пребиваването си във Византия се запознал подробно с особеностите на Източната църква и по-специално с църковните обичаи на Балканския полуостров.

В дадения откъс от писмото на Амаларий се говори за използването на дървеното клепало на Балканския п-в. Писмото е запазено в Cod. Einsidlensis 168, от X. в.

ИЗДАНИЯ: *E. Dümmler,* Amalarii epistolae, MGH, Epistolae, V, стр. 240—274.

КНИЖНИНА: *E. Dümmler,* Amalarii Epistolae, MGH, Epistolae V, стр. 240—241.

AMALARII

EPISTOLAE

Illyrici omnisque Graeciae ecclesiae adhuc ligneorum etiam usum pro campanis tenent

Dictum est enim ieiunium humilitatem significare. Qua de causa humiliore glossa latina apertei eiunium demonstratur in abstinentia alleluia. Ad id etiam valet, ut profusius ieiunium exprimatur circa ipsud tempus paschale, quando apostoli tristabantur et ipse Christus, sicut refert evangelium: „Tristis est anima mea usque ad mortem", quod a sonoris campanis aereae vocis aures ieiuniant. Precellit enim aes ligno. Eodem enim signo ante Stephanum pontificem per omnes horas consecratas colligebantur fideles ad ecclesiam. Quem usum Ilirici et omnis Grecia adhuc observat. (p. 249_{11-18})

АМАЛАРИЙ

ПИСМА

Църквите в Илирик и в цяла Гърция още си служат и с клепала вместо с камбани[1]

Казано е, че постът означава смирение. По тази причина постът се провъзгласява открито при въздържаност от алилуя с по-смирения латински език. За това има значение също, че около самото пасхално време, когато апостолите и сам Христос са тъгували, както разказва Евангелието: „Тъжна е до смърт моята душа",[2] се обявява по-голям пост, понеже ушите са лишени от звучните медногласни камбани, защото медта превъзхожда дървото. Наистина преди първосвещеника Стефан[3] верните се свикваха на църква със същия знак през всички свещени часове. Този обичай се спазва досега от илирийците и от цяла Гърция.[4]

---

[1] В това писмо Амаларий се допитва до Хилдвин, архикапелан на импер. Людовик и игумен на манастира St. Denis от 814 г., за времето на постите и за други някои църковни въпроси. [2] Мат. 24, 38. [3] Вероятно папа Стефан V (816—817). [4] „Досега още новият Рим, който в стари времена се управлявал заедно със стария Рим от един господар, използува дървото не поради недостиг на мед, но поради традицията" (*Amal.* De ecclesiast. off. l. IV, c. 21; Bibl. pat. Lugdun., XIV, 1016).

IV. ДЕЛАТА НА НЕАПОЛСКИТЕ ЕПИСКОПИ

Под заглавието „Делата на неаполските епископи" е запазена една компилация, съставена в края на VIII или началото на IX в., която носи характер на световна хроника. Хрониката е продължена в така наречената „втора част" от някой си дякон Йоан, който писал през първата половина на IX в.

Хрониката съдържа данни за съюзните отношения между Тервел и Византия във връзка с арабските нападения през 717 г., както и за войната между България и Византия по времето на Крум (802—814).

Изданието на текста е според Codex Vaticanus Lat. № 5007

ИЗДАНИЯ: *G. Waitz*, Gesta episcoporum Neapolitanorum, MGH, Scriptores rerum Italicarum et Langobardicarum saec. VI—IX, стр. 398—424.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 307—308.

GESTA EPISCOPORUM NEAPOLITANORUM

PARS I

Sarraceni a Constantinopoli recedunt Bulgaris contra eos pugnantibus

Primoque Leoni imperatoris tempore gens Sarracenorum cum inmenso exercitu Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, donec, civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent. Visumque est eis, post tres annos ut abscederent, acsi apertae obsidionis circumtegerentur. Qui inde regressi, Vulgarorum gentem, quae est super Danuvium, bello adgrediun-

ДЕЛАТА НА НЕАПОЛСКИТЕ ЕИСКОПИ

ЧАСТ I

Сарацините, отстъпвайки от Цариград, се сражават с българите

В началото на царуването на император Лъв[1] племето сарацини с огромна войска дошло при Константинопол и три години обсаждало града. Най-сетне благодарение на настойчивите молитви на гражданите към бога твърде мнозина от сарацините загинали от глад, студ и чума. И след тригодишна обсада те решили да се оттеглят, макар [византийците] да били явно обкръжени. Като се оттеглили оттам, те нападнали българското племе, което живее край Дунава.

[1] Византийския император Лъв III (717—741).

tur, et ab hac queque victi refugiunt ac naves repetunt suas. Quibus, cum altum repeterent, ingruente subita tempestate, plurimi etiam, mersis sive conversi confractis per litora navibus, sunt necati. (p. 422_{10-17})

Като били победени и от това племе, сарацините побягнали и се качили на корабите си. Когато навлезли в открито море, внезапно ги връхлетяла буря и твърде мнозина от тях загинали, тъй като корабите им потънали или се разбили о брега.

PARS II

ЧАСТ II

Bulgari Nicephorum imperatorem occidunt

47. In ipsis denique temporibus Hereni imperatrix Constantinum augustum, filium suum, lumine privavit, et ipsa non multo post a Nicephoro capta in monasterio vitam finivit. Hic etenim Nicephorus, cum vellet Bulgarorum sibi subiugare provinciam, multos affectos depredationibus, ad postremum in artissimis locis fugatos, possidebat. Sed quia periculosa est desperatio, subito Vulgari irruentes, cum multis aliis ipsum peremerunt. (p. 427_{34-38})

Българите убиват император Никифор

47. По същото време императрица Ирина лишила от зрение своя син — император Константин[1]; но не след дълго тя била заловена от Никифор[2] и свършила живота си в манастир. Този пък Никифор, когато се старает да завладее страната на българите, извършил много грабежи и най-сетне прогонил българите в непроходими теснини и ги покорил. Но тъй като отчаянието носи опасности, българите внезапно връхлетели и го погубили заедно с мнозина други[3].

[1] Византийския император Константин VI (780—797). Тъй като той бил малолетен, управлението било фактически в ръцете на майка му Ирина. [2] Византийският император Никифор I Геник (802—811). [3] Касае се за поражението, което българите нанесли на византийския император Никифор I Геник в 811 г.

V. КРАТКИ ЛАУРИСЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Кратките Лаурисенски летописи са съставени в началото на IX в. в Лорш (областта Starkenburg). Затова се наричат още Лоршска франкска хроника. Те съдържат данни за франкските крале и техните дела. Първата част достига до 806 г. и представлява компилация от по-стари хроники и летописи. Към нея има едно кратко продължение от 806 до 817 г., чийто автор е бил съвременник на събитията. В него се споменава за помощ, която византийците поискали към 814 г. от франките срещу българите по времето на хан Крум.

По-важни ръкописи, въз основа на които са издадени летописите, са: Codex Fuldensis (Vindobonensis) № 515, от началото на IX в., и Codex Bernensis, от средата на XI в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Annales Laurissenses minores, MGH, SS, I, стр. 112—123.

КНИЖНИНА: *G. Waitz,* Uber die kleine Lorscher Franken-Chronik, SB d. Berl. Akad. der Wissenschaften, 1882, стр. 399—409. — *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 204.

ANNALES LAURISSENSES MINORES

Legati Graecorum auxilium a Francis contra Bulgaros petunt

814. Karlus imperator moritur ad Aquis 5. Kal. Febr. die sabbati anno dominicae incarnationis 814. indictione 3, et regnavit Hlodoveus filius eius pro eo. Eo anno placitum suum cum Francis imperator Hludowihus habuit Kalendis Augusti mensis, et legati Graecorum auxilium petebant ab eo contra Bulgares et caeteras barbaras gentes. (p. 122_{5-18})

КРАТКИ ЛАУРИСЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Византийците искат помощ от франките против българите

814 г. Император Карл починал в Акве[1] на 28 януари, в събота, 814 г. от въплощение господне, през трети индикт, и на негово място се възцарил син му Людовик[2]. През тази година, на първи август, император Людовик свикал събор с франките, и пратениците на гърците поискали от него помощ срещу българите[3] и другите варварски племена.

[1] Акве, дн. гр. Аахен. [2] Император Людовик Благочестиви (814—840). [3] Пратениците били проводени, когато българският хан Крум подготвял своя поход срещу Цариград. Крум починал на 13 април 814 г. и до съюзни военни действия на франки и византийци срещу българите не се стигнало.

VI. МОАСАКСКА ХРОНИКА

Така наречената Моасакска хроника произхожда от Южна Франция и представлява компилация от няколко различни летописа. Тя излага събитията от най-стари времена до 818 г., но не е извор от първа ръка. Оригинални сведения хрониката съдържа само за събитията от 813 до 818 г. В текста на хрониката се съдържа едно кратко известие за балканските земи през втората половина на VIII в.

Хрониката е издадена въз основа на Chesnii editio chronici Moissiacensis, 1780, и на Codex Anianensis, от IX или X в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Chronicon Moissiacense, MGH, SS, I, стр. 280—313.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 205.

CHRONICON MOISSIACENSE

Gelu et fames Illyricum Thraciamque depriment

Anno 762. Gelu magnum Gallias, Illyricum et Thraciam deprimit, et multae arbores olivarum et ficulnearum decoctae gelu aruerunt; sed et germen messium aruit; et supervenienti anno praedictas regiones gravius depressit fames, ita ut multi homines penuria panis perirent. (p. 294_{32-36})

МОАСАКСКА ХРОНИКА

Студ и глад в Илирик и Тракия

През 762 г. голям студ сковал Галия, Илирик и Тракия[1] и много маслинови и смокинови дървета измръзнали и изсъхнали, също така измръзнали и посевите. И през следната година голям глад обхванал споменатите области, та много хора загинали от недостиг на хляб.

[1] Под Илирик и Тракия тук се разбира Балканският полуостров без Гърция. За голям студ дават сведения и византийските хронисти Теофан и Никифор, като отнасят събитието към 764 г.; вж. тук стр. 9.

VII. ПОСЛАНИЕ НА ИМПЕРАТОР МИХАИЛ II ДО ИМПЕРАТОР ЛЮДОВИК БЛАГОЧЕСТИВИ

В посланието си, изпратено на 10. IV. 824 г., византийският император Михаил II (820—829) между другото осведомява западния император Людовик Благочестиви за събитията в империята. Той засяга и бунта на Тома Славянина, станал през 821—823 г. Дават се важни подробности за привърженици на Тома от областите Тракия, Македония, Солунско и от „околните славянски племена", както и за потушаването на бунта. Посланието изобщо е важен извор за политическите и социални борби на Балканите през IX в. Тук даваме извадки от това послание.

ИЗДАНИЕ: M a n s i, Michaelis Balbi et Theophili impp. Constantinopp. epistola De non adorandis imaginibus ad Ludovicum Pium imp. Romanorum de anno DCCC XXIV, Nova et amplissima collectio conciliorum XIV, стр. 417—422.

КНИЖНИНА: *F. Dölger*, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, I, Munchen 1924, стр. 50, пг. 408 — *А. А. Васильев*, Византия и арабы, I, СПб. 1900, стр. 33. — *Златарски*, История I, 1, стр. 308. — *A. A. Vasiliev*, Byzance et les Arabes, I, La dynastie d'Amorium, Bruxelles 1935, стр. 22 сл. — *Е. Э. Липшиц*, Востание Фомы Славянина и византийское крестьянство на грани VIII—IX вв., Вестник древней истории, I (1939), стр. 352—365. — *М. Рајковић*, О пореклу Томе вође устанка 821—823, Зборник радова САН, XXXVI, Визант. инст., II (1953), стр. 33—38.

MICHAELIS BALBI IMPERATORIS CONSTANTINOPOLITANI EPISTOLA AD LUDOVICUM PIUM IMP. ROMANORUM

De Thomae seditione

Hoc modo ad imperium provecti, invenimus Christianos divisos et discordantes, et, ut verius dicamus, plurimos invenimus illius impii tyranni errorem et impietatem sequentes, et ob hoc non potuimus facile illos fideles nostros Christianos ad hoc adunare, ut eum expugnare valuissemus.

ПОСЛАНИЕ НА ЦАРИГРАДСКИЯ ИМПЕРАТОР МИХАИЛ БАЛБА ДО РИМСКИЯ ИМПЕРАТОР ЛЮДОВИК БЛАГОЧЕСТИВИ

За въстанието на Тома[1]

Като дойдохме по този начин на власт[2], ние намерихме християните разделени и несъгласни и за да се изразим по-точно, намерихме повечето хора да следват заблудата и безбожието на онзи безбожен тиранин[3]. И по тази причина не можахме да обединим лесно верните ни християни, за да сме в състояние да

[1] Тома, по произход вероятно славянин, военачалник и другар на Михаил II. В съюз с арабите вдигнал през 821 г. въстание. [2] Михаил Балба завзел властта, след като бившият император Лъв V бил свален на 25. XII. 820 г. [3] Императорът има предвид Тома Славянина.

Quibus casibus nos impediti, ille hac occasione accepta, sollicitando sibi plurimos sociavit, et ex classibus nostris et dromoniis collectis potestatem habuit veniendi partibus Thraciae et Macedoniae, et sic festinus veniens civitatem nostram obsedit, et navali exercitu circumdedit eam in mense Decembri XV Indictione. Nos autem, quamvis nobiscum paucitas militum et pugnatorum esset, non praetermisimus, quin semper cum eis congrederemur in certamine et eos a civitate repelleremur. Sed cum ille, ut superius dictum est, hostium validam manum habuisset, non solum de his quos supra memoravimus, sed etiam de Asiae et Europae partibus Thraciae, Macedoniae, Thessaloniae, et circumiacentibus Sclaviniis; haec caussa prolongavit obsidionem nostram; haec eadem obsidio modo propior, modo longior usque ad unius anni spatium perseveravit.

го надвием. Възпрепятствувани от тези неприятности, той използува този случай и с подстрекаване привлече множина на своя страна. Като събра наши кораби и дромони, той получи възможност да дойде в пределите на Тракия и Македония. Той дойде по този начин бързо, обсади града ни и го обкръжи с морски сили през месец декември[1], XV индикт. А ние, въпреки че имахме малко войници и бойци, не пропуснахме никога да се срещнем с тях в бой и да ги отблъсваме от града. Но той, както бе казано по-горе, имаше голяма военна сила от [наши] врагове, не само от тия, които споменахме по-горе, но също така от областите на Мизия и Европа, Тракия, Македония, Тесалония и от околните Славинии[2]. Това нещо удължи нашата обсада. Тази същата обсада ту отблизо, ту от по-далече трая в продължение на една година.

Nos autem videntes illius diaboli et homicidae longam pertinaciam et ignaviam et seductionem Christianorum, qui ab eo seducti sunt, posuimus spem nostram et virtutem in Christum verum Deum nostrum diutorem et corroboratorem, atque cum a ncera fide civitatem nostram ingressi susius adversus illum tyrannum qui tunc fere m ginta milibus ab urbe nostra residebat. tri — —Volentes Christianis parcere, receptui —nere iussimus, et nostros a caede cocacuimus. Et hac occasione pagani et alieniernae, qui cum Thoma perditionis eorum gectore fuerant, evaserunt et in fugam verau sunt et a nobis persecuti, in quadam cisiitate provinciae Thraciae nomine Arcadiovoli inclusi sunt. Quidam autem ipsorum pispersi in montibus se occultaverunt. Pars dutem eorum intraverunt in Panadus civitatem.

Ние обаче, виждайки продължителната упоритост на този дявол и човекоубиец, страхливостта и съблазънта на християните, които са съблазнени от него[3], поверихме нашата надежда и храброст на Христа, истинския наш бог, помошник и сътрудник, и с чиста вяра влязохме в нашия град[4] срещу онзи тиранин, който тогава стоеше почти на тридесет мили от нашия град. — — — Желаейки да щадим християните, ние заповядахме да се свири отбой и възпряхме нашите от клането. И поради тази причина езичниците[5] и инородниците, които заедно с Тома бяха причинители на тяхната гибел, се измъкнаха и бяха обърнати в бягство. И преследвани от нас, те бяха затворени в един град на провинцията Тракия, по име Аркадиопол[6]. Някои от тях обаче се скриха, пръснати из планините. А част от тях влезе в град Панид[7].

Nos autem, missis exercitibus nostris, eos obsideri fecimus. Sed ipsa civitas in qua Deo odibilis et immemorabilis erat cum suis sequacibus per quinque menses obsessa est, volentes sicut diximus populo nostro parcere et civitati, vivum tum ce-

Ние пък изпратихме нашите войски и им заповядахме да ги обсадят. А самия град, в който се намираше със своите последователи богоумразният и недостоен да бъде споменат човек, беше обсаден в продължение на пет месеца. Искайки, както казахме, да пощадим нашия народ и град, ние тогава заловихме

[1] Войските на Тома Славянина обсадили Цариград през декември 821 г. Обсадата била вдигната през лятото на 823 г. поради намесата на Омуртаг. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 308—309.
[2] Това са вероятно славянски племенни обединения в Балканските земи.
[3] Тома обещавал възстановяването на иконопочитанието.
[4] Сиреч в Цариград.
[5] Езичници тук се наричат славяните от славянските княжества, наречени Славинии.
[6] Аркадиопол е дн. Люлебургас.
[7] Панид (Панион), дн. Панидос, е град в Тракия на Мраморно море, на юг от Родосто.

pimus, et omnes qui cum eo erant tam contributes quam etiam alienigenas. Et ipsum quidem Thomam amputatis manibus et pedibus partibulo suspendi iussimus. — — — Deinde profecti pervenimus ad castellum quod dicitur Panidus, in quo supra memoratam partem inimicorum nostrorum confugisse diximus, quibus nos vitam promisimus, si ad fidem nostram venire voluissent. Sed illi nostris iussionibus parere nolentes, quia magis mori quam in deditionem venire maluerunt, immisit eis Deus terraemotum, qui concussit civitatem, a quo muri eius diruti sunt, sicut de Ierico accidisse legitur, et eo modo traditi sunt in manus nostras. (col. 418 B — 419 C)

жив него и всички други, които бяха с него, както сънародници, така и инородци. След като му бяха отрязани ръцете и краката, ние заповядахме той да бъде закачен на дървото. — — — После ние се отправихме и пристигнахме до кастела, който се нарича Панид, където казахме, че е избягала гореспоменатата част от нашите врагове. Ние им обещахме живота, ако пожелаят да минат към нашата вяра. Но понеже не пожелаха да се подчинят на нашите заповеди, защото предпочетоха по-скоро да умрат, отколкото да се предадат, бог им изпрати земетресение, което разтърси града и му срина стените, както четем, че се е случило с Иерихон[1]. И по този начин те ни бяха предадени в ръцете.

[1] Стените на библейския гр. Иерихон, който бил обсаден от евреите, паднали от звука на тръбите на еврейската войска. (Ис. Н. 6).

VIII. СИТИЙСКИ ЛЕТОПИСИ

Ситийските летописи (Annales Sithienses) са наречени така, защото били открити в ръкописите на манастира Sithiu (по-старото наименование на манастира Св. Бертин до селището Saint-Omer, във Френска Фландрия). Летописите започват с изброяване на имената на кралете от 548 до 726 г. От 741 до 823 г. се дават кратки данни по години за събития от франкската история. Летописите са съставени въз основа на данни от Лаурисенските летописи, Летописа на Айнхард и др. В тях се споменава за поражението, което хан Крум нанесъл на византийския император Никифор през 811. Изданието почива на Codex Boloniensis 48, от IX в.

ИЗДАНИЕ: *G. Waitz*, Annales Sithienses, MGH, SS, XIII, стр. 34–38.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 226.

ANNALES SITHIENSES

Nicephorus imperator a Bulgaris occiditur

812. Carlus imperator pacem fecit cum Abulaz rege Sarracenorum et cum Grimoldo duce Beneventanorum. Niciforus imperator a Bulgaris occiditur. Eclypsis solis facta id. Mai. (p. 37_{29-30})

СИТИЙСКИ ЛЕТОПИСИ

Българите убиват император Никифор

812 г. Император Карл[1] сключили мир със сарацинския владетел Абулаз[2] и с беневентския дук Гримоалд[3]. Император Никифор[4] бил убит от българите[5]. На 15 май станало слънчево затъмнение.

[1] Карл Велики (768—814). [2] Споменаваният тук, както и в другите франкски съвременни извори Абулаз е емирът на Испанското арабско емирство Хаким I или ал-Хаким I (796—822). Сключеният мир е бил краткотраен и след смъртта на Карл Велики, при император Людовик Благочестиви, в 815 г. военните действия били подновени. [3] Гримоалд IV (806—827), херцог на херцогство Беневент. [4] Никифор I, византийски император. [5] Сражението станало на 26 юли 811 г.

IX. АЙНХАРД

Айнхард, прочут биограф на Карл Велики, е роден около 770 г. в Майнгау. Произхождал от аристократическа фамилия. Първоначалното си образование получил в манастира Фулда. Фулденският абат забелязал неговите заложби и го пратил в двора на император Карл, където завършил образованието си под ръководството на известния учен Алкуин. По-късно той спечелил особеното доверие на Людовик Благочестиви, който го направил съветник на сина си — Лотар I. Айнхард се поминал през 840 г.

От Айнхардовите съчинения за нас е важен „Животописът на Карл Велики" (Vita Caroli Magni) и приписваният му летопис под името „Летопис на Айнхард" (Einhardi Annales). В Животописа се разкриват някои събития, които имат известно отношение към българската история по времето на Крум. Летописът обхваща периода от 741 до 829 г. от историята на франкската държава. Той дава сведения и за българо-византийските отношения по времето на Крум, както и за отношенията между българи и франки по времето на Омуртаг.

Изданието на текста почива върху следните по-важни ръкописи: Codex Vindobonensis 654 (1), от X в.; Codex Parisiensis 5924 (2), от X или XI в.; Codex Trevirensis (3), от XI в.; Codex Hannoveranus (4), от X в.; Codices Vindobonenses 110, 990 (5,6), от XIV в.; Nuenarii editio — a. 1521 (9).

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Einhardi Annales, MGH, SS, I, стр. 124—218; Vita Caroli Magni, MGH, SS, II, стр. 426—463.

КНИЖНИНА: *G. Waitz*, Einhard und die Annales Fuldenses, Forschungen zur deutschen Geschichte, XVIII, 1878, стр. 354—356. — *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I стр. 197, 207.

EINHARDI

I. VITA KAROLI MAGNI

1. Bellum Avaricum

13. Maximum omnium quae ab illo gesta sunt bellorum, praeter Saxonicum, huic bello sucessit, illud videlicet, quod contra Ava-

АЙНХАРД

I. ЖИВОТОПИС НА КАРЛ ВЕЛИКИ

1. Аварската война

13. Най-голямата от всички войни, които той[1] е водил, освен Саксонската[2], е последвалата след нея война, именно

[1] Карл Велики. [2] Войната на Карл Велики срещу саксите в същност представлявала редица отделни походи и военни действия, които били подновявани и продължили повече от тридесет години (772—804 г.).

res vel Hunos susceptum est. Quod ille et animosius quam cetera, et longe maiori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam — nam hanc provintiam ea gens tum incolebat — expeditionem fecit; cetera filio suo Pippino ac praefectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis, perficienda commisit. Quod cum ab his strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quod proelia in eo gesta, quantum sanquinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, et locus in quo regia Kagani erat, ita desertus, ut nec vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria decidit. Omnis peccunia et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt, neque ullum bellum contra Francos exortum humana potest memoria recordari, quo illi magis ditati et opibus aucti sint. Quippe cum usque in id temporis pene pauperes viderentur, tantum auri et argenti in regia repertum, tot spolia praetiosa in proeliis sublata, ut merito credi possit, hoc Francos Hunis iuste eripuisse, quod Huni prius aliis gentibus iniuste eripuerunt. Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt, Aericus dux Foroiulanus, in Liburnia iuxta Tharsaticam, maritimam civitatem, insidiis oppidanorum intercoeptus, et Geroldus Baioariae praefectus, in Pannonia, cum contra Hunos proeliaturus aciem instrueret, incertum a quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est. Caeterum incruentum pene Francis hoc bellum fuit, et pros-

тая, която била предприета срещу аварите или хуните[1]. Тази война Карл водил по-разгорещено, отколкото останалите, и с много по-добро въоръжение. Сам той застанал начело на един поход към Панония — защото тази област обитавало тогава това племе. Той предоставил на сина си Пипин[2], на областните управители, на графовете и на легатите да довършат останалото. Тъй като те водели войната твърде енергично, тя била завършена най-сетне през осмата година[3]. Колко сражения били водени през време на тази война, колко много кръв била пролята — за това свидетелствуват лишената от цялото си население Панония и местността, гдето се намирал дворецът на хагана, която е толкова запустяла, че там не се вижда нито следа от човешко жилище. В тази война загинала цялата знат на хуните, цялата им слава пропаднала. Всичките пари и събираните от дълго време съкровища били разграбени. И човешката памет не може да си припомни никоя война, избухнала срещу франките, в която те да са били разбогатели и увеличили имуществото си повече. Наистина у тези, които дотогава изглеждали почти бедняци, било намерено толкова злато и сребро в двореца, била задигната толкова скъпоценна плячка в сраженията, че заслужено би могло да се смята, какво франките с право изтръгнали от хуните това, което хуните преди това несправедливо изтръгнали от другите народи. От франкските първенци само двамина загинали в тая война: фриулският дук Ерик[4], попаднал в засадата на жителите на Либурния[5] край морския град Тарзация[6], и Геролд — управителят на Бавария, който бил убит, неизвестно от кого, в Панония, когато нареждал войската си за сражение срещу хуните и яздел наоколо, придружен само от двама души, за да насърчава отделните бойци. Тази война била почти безкръвна

[1] В изворите от това време аварите често биват наричани хуни, тъй като до упадъка на хунската мощ (453 г.) те влизали в хунския племенен съюз. Държавата на аварите обхващала Панония. Оттам аварите в 788 г. предприели нападения на запад, но били отблъснати. В 791 г. Карл Велики започнал войната срещу тях. [2] В 795 г. била изпратена войска начело с маркграфа на Фриули Ерик, която преминала река Дунав и завзела столицата на аварите — „Ринга". През следващата 796 г. нов поход, начело със сина на Карл — Пипин, завършил завоюването. [3] Войната срещу аварите била приключена към 804 г., но и по-късно франките трябвало да изпращат отделни експедиции, за да се справят с някои бунтове. [4] Той ръководел военните действия през 795 г. Вж. бел. 2. [5] Либурния се наричала през древността и средновековието областта по най-северната част от Адриатическото крайбрежие на Балканския полуостров, непосредствено на юг от Истрия. Тя обхващала днешното Хърватско и северното Далматинско крайбрежие. [6] Тарзация е град в Либурния, дн. Тарсато при Фиуме.

perrimum exitum habuit, tametsi diutius magnitudine sui traheretur. (pp. 449_{26}—450_{14})

2. Fines imperii Caroli Magni

15. Haec sunt bella, quae rex potentissimus per annos 47 — tot enim annis regnaverat — in diversis terrarum partibus summa prudentia atque felicitate gessit. Quibus regnum Francorum, quod post patrem Pippinum magnum quidem et forte susceperat, ita nobiliter ampliavit, ut poene duplum illi adiecerit. Nam cum prius non amplius quam ea pars Galliae quae inter Rhenum et Ligerim, oceanumque ac mare Balearicum iacet, et pars Germaniae quae inter Saxoniam et Danubium, Hrenumque ac Salam fluvium, qui Turingos et Sorabos dividit, posita, a Francis qui orientales dicuntur incolitur, et praeter haec Alamanni atque Baioarii ad regni Francorum potestatem pertinerent, ipse per bella memorata primo Aquitaniam et Wasconiam totumque Pirinei montis iugum, et usque ad Hiberum amnem, qui apud Navarros ortus, et fertilissimos Hispaniae agros secans, sub Dertosae civitatis moenia Balearico mari miscetur; deinde Italiam totam, guae ab Augusti Praetoria usque in Calabriam inferiorem, in qua Graecorum ac Beneventanorum constat esse confinia, decies centum et eo amplius passuum milibus longitudine porrigitur; tum Saxoniam, quae quidem Germaniae pars non modica est, et eius quae a Francis incolitur, duplum in lato habere putatur, cum ei longitudine possit esse consimilis; post quam utramque Pannoniam, et adpositam in altera Danubii ripa Datiam, Histriam quoque et Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus, quas

за франките и завършила съвсем сполучливо, въпреки че се проточила подълго поради размерите си.

2. Границите на империята на Карл Велики

15. Тези са войните, които най-могъщият владетел водил премъдро и щастливо в разни части на земята в течение на 47 години — защото той царувал толкова години. Чрез тях той така славно разширил Франкското царство, което бил наследил след баща си Пипин[1] наистина като голямо и силно, че почти го удвоил. Преди него под властта на Франкското царство се намирали само частта от Галия, която лежи между Рейн, Лигерис[2], Океана и Балеарското море; част от Германия, която се намира между Саксония, Дунав, Рейн и разделящата турингите от сорабите[3] река Зале, и е населена с франки, наречени „източни"; и освен това още аламаните и баварците. Самият Карл чрез споменатите войни покорил напълно и заставил да му плащат данък следните страни: първо Аквитания, Гаскония и цялото било на Пиринейската планина — чак до реката Хебър[4], която извира при Навара, пресича твърде плодородните полета на Испания и се влива в Балеарското море[5] под крепостта на град Дертоза[6]; след това цяла Италия, която се простира на дължина един милион и повече крачки от Аугуста Претория[7] до Долна Калабрия, където, както е известно, е границата между гърците и беневентците; след това Саксония, която е значителна част от Германия, и то тази ѝ част, която е населена с франки и се предполага, че се простира двойно на ширина, а на дълбочина е може би колкото Германия; след това двете Панонии[8] и лежащата на другия бряг на Дунава Дакия[9]; също Истрия, Либурния и Далмация, с изключение на примор-

---

[1] Бащата на Карл Велики — Пипин Къси (751—768) — бил първият крал на франките от Каролингската династия. [2] Лигерис е дн. р. Лоара. [3] Това са така наречените сорби или лужички сърби, група славянски племена, които обитавали на изток от реките Елба и Зале. Споменаваните тук други племена, включени в пределите на франкската държава — туринги, алামани, баварци — са германски. [4] Хебър е дн. р. Ебро. [5] Балеарско море обхваща тази част от Западно Средиземно море, която се простира на север от Балеарските острови до бреговете на Испания и Франция. [6] Дертоза е дн. град Тортоза. [7] Аугуста Претория е дн. гр. Аоста в Северозападна Италия, близо до границата с Франция. [8] Сиреч Долна и Горна Панония. Тук се имат пред вид най-общо земите по Средния Дунав, наричани и през средновековието Панония, които франките завоювали от аварите, както Айнхард обяснява по-горе. [9] Под Дакия тук се разбират най-общо днешните румънски земи на север от Дунав. Включването им в пределите на франкската държава, за което тук се споменава, не се потвърждава от други изворни данни. Тези земи до р. Тиса при Крум са били подчинени на българите.

ob amicitiam et iunctum cum eo foedus Constantinopolitanum imperatorem habere permisit; deinde omnes barbaras ac feras nationes, quae inter Renum ac Visulam fluvios, oceanumque ac Danubium positae, lingua quidem paene similes, moribus vero atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret. Inter quas fere praecipuae sunt Welatabi, Sorabi, Abodriti, Boemanni — cum his namque bello conflixit —; caeteras, quarum multo maior est numerus, in deditionem suscepit. (pp. 450_{28}—451_{15})

ските градове, които предоставил под властта на константинополския император поради приятелството с него и по силата на сключения договор[1]; след това всички варварски и диви племена, които обитават Германия и са заселени между реките Рейн и Висла, Океана и Дунава; по език те наистина са твърде близки, но по нрави и характер се различават твърде много. Между тях по-забележителни са велатабите[2], сорабите, абодритите[3] и боеманите[4] — с тях именно Карл водил война; останалите племена пък, чийто брой е много по-голям, сами се покорили под властта му.

3. Legationes ad Carolum imperatorem

Imperatores etiam Constantinopolitani, Niciforus, Michael et Leo, ultro amicitiam ac societatem eius expetentes, complures ad eum misere legatos. Cum quibus tamen propter susceptum a se imperatoris nomen et ob hoc eis, quasi qui imperium eis eripere vellet, valde suspectum, foedus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cuiuslibet scandali remaneret occassio. Erat enim semper Romanis et Graecis Francorum suspecta potentia, unde et illud Graecum extat proverbium: *ΤΟΝ ΦΡΑΝΚΟΝ ΦΙΛΟΝ ΕΧΙC ΓΙΤΟΝΑ ΟΥΚ ΕΧΙC* (pp.451_{35}—452_{4})

3. Пратеничества до император Карл

Константинополските императори Никифор, Михаил и Лъв доброволно търсели неговото[5] приятелство и съюз и изпращали при него твърде много пратеничества. Все пак поради това че бил приел титлата император и бил тъкмо затова много подозиран, че искал да им отнеме властта, той сключил с тях здрав съюз, за да няма между договорящите страни никакъв повод за недоразумение. Наистина за римляните и за гърците винаги е било подозрително могъществото на франките, поради което съществува и гръцката поговорка: „Да имаш франките за приятели, но не и за съседи".

II. ANNALES

II. ЛЕТОПИС

1. Carolus imperator Constantinopolim legatos mittit

811. Absoluto atque dimisso Arsafio spathario — hoc erat nomen legato Nicifori imperatoris — eiusdem pacis confirmandae gratia legati Constantinopolim ab

1. Император Карл изпраща пратеници в Цариград

811 г. След като освободил и отпратил Арсафий — тъка се наричал пратеникът на император Никифор, за да се заздрави същият мир[6], императорът

[1] Между Карл Велики и византийските императори Никифор I (802–811), Михаил I Рангаве (811–813) и Лъв V Арменец (813–820) били водени преговори. Докато Карл Велики имал за цел да получи признание като император, византийските императори искали да запазят някои византийски владения на Запад. Заплашвани от българите при Крум, те се стремели да уредят отношенията си с Карл Велики, за да могат да се справят с близката опасност от север. Византийците признали на Карл титлата император (*βασιλεύς*), а франките признали на Византия властта върху Венеция и някои градове на Далматинското крайбрежие. Срв. *G. Seeliger*, Conquests and Imperial Coronation of Charles the Great, The Cambridge Medieval History, II, стр. 624; *Успенский*, История, I, стр. 230–231; *Ostrogorsky*, Geschichte, стр. 136–138. [2] Споменатите тук велатаби са по всяка вероятност групата славянски племена, известни с общите имена лютичи или вилци. Те живеели на север от лужишките сърби или сорбите, по източния бряг на Елба към Балтийското крайбрежие. [3] Група славянски племена ободрити или бодричи, които били съседи на лютичите или вилците и обитавали земите на изток от Долна Елба и край Балтийското крайбрежие, главно дн. Мекленбург. [4] Боеманите са бохемските славяни, които обитавали днешна Бохемия. [5] На Карл Велики. [6] Става дума за уреждане на отношенията между империята на Карл Велики и Византийската империя. Преговорите, които започнали още при император Никифор, продължили и след него. Византийците държали особено да укрепят тези отношения поради опасността, която надвиснала над тях от страна на българите при Крум.

imperatore mittuntur, Haido episcopus Baslensis, et Hugus comes Toronicus, et Aio Langobardus de Foroiulii, et cum eis Leo quidam spatharius, natione Siculus, et Willeri, dux Veneticorum, quorum alter ante annos decem Romae ad imperatorem, cum ibi esset, de Sicilia profugit, et redire volens, patriam remittitur; alter propter perfidiam honore spoliatus, Constantinopolim ad dominum suum duci iubetur. (p. 198_{15-21})

изпратил в Константинопол като пратеници базелския епископ Хайтон, графа на Тур Хугон, лангобардеца Айон от Фриули и заедно с тях някои си спатарий Лъв, по народност сицилиец, и венециански дук Виларий. Първият от тях избягал преди десет години при императора в Рим, когато той бил там, и понеже искал да се върне, бил изпратен в отечеството си. А другия, лишен от достойнство поради вероломство, императорът заповядал да бъде отведен в Константинопол при своя господар.

2. *Carolus imperator exercitum ad controversias Hunnorum et Slavorum finiendas mittit*

811. Imperator vero, pace cum Hemmingo firmata, et placito generali secundum consuetudinem Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Linones qui et ipsos vastavit et castellum Hohbuoki superiore anno a Wiltzis destructum in ripa Albiae fluminis restauravit; alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas; tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam. Qui omnes, rebus prospere gestis, incolomes regresi sunt. (p. 199_{4-7})

2. *Император Карл изпраща войски, за да тури край на расприте с авари и славяни*

811 г. А императорът, като сключил мир с Хеминг[1] и свикал според обичая си всеобщ събор в Акве[2], изпратил в трите части на своето царство също толкова войски: една през Албия[3] срещу линоните; той опустошил земята им и възстановил разрушения през миналата година от вилците[4] кастел Хохбуоки на брега на Албия; другата — в Панония, за да тури край на расприте с хуни[5] и славяни; трета — срещу бретонците[6], за да накаже тяхното вероломство. Всички те се завърнали невредими, след като завършили работата си успешно.

3. *Nicephorus imperator a Bulgaris occiditur*

812. Niciforus imperator post multas et insignes victorias in Moesia provincia commisso cum Bulgaris proelio moritur, et Michahel gener eius imperator factus, legatos imperatoris Karli, qui ad Niciforum missi fuerunt, in Constantinopoli suscepit et absolvit; cum quibus et suos legatos direxit, Michahelem scilicet episcopum, et Arsafium atque Theognostum protospatharios, et per eos pacem a Niciforo inceptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad impe-

3. *Император Никифор загива в сражение с българите*

812 г. След много и славни победи в провинцията Мизия император Никифор загинал в завързалото се сражение с българите[7]. Неговият зет Михаил, който станал император, приел в Константинопол изпратените до Никифор пратеници на император Карл и ги пуснал да си отидат. Заедно с тях той проводил и свои пратеници, именно епископ Михаил и протоспатариите[8] Арсафий и Теогност, чрез които потвърдил сключения от Никифор мир. В Аквегранум,

[1] Хеминг бил датски крал, който наследил в 810 г. сваления чрез преврат и убит крал Гьотрик. Последният бил почнал ожесточена война с Карл Велики. Още с възкачването си на престола Хеминг побързал да сключи мир с франките. [2] Акве или Аквегранум е днес гр. Аахен. [3] Албия (Albia, Albis) е днешната река Елба (Лаба). [4] Вилци или лютичи се наричали група славянски племена, които живеели предимно на изток от р. Елба по средното и долното ѝ течение. Карл Велики е имал известни сблъсквания с тях. [5] С хуни тук се наричат аварите. [6] Бретонците — жители на областта Британия (Бретан) в Северозападна Франция. Те били запазили своята самостоятелност и били подчинени на свои местни вождове. [7] Сражението станало на 26 юли 811 г. [8] *Οἱ σπαθάριοι* се наричали телохранителите и оръженосците на византийския император. Техният началник е бил протоспатарият (*ὁ πρωτοσπαθάριος*). С течение на времето тези дворцови служби стават почетни титли, с които императорът удостоявал своите царедворци.

ratorem venerunt, scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes, more suo, id est Graeca lingua, laudes ei dixerunt, Imperatorem eum et Basileum appellantes, et revertendo Romam venientes, in basilica sancti Petri apostoli eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. (p. 199_{25-34})

где то се явили пред императора, приемайки от него текста на договора в църквата, те по свой обичай, т. е. на гръцки език, му изказвали похвали, като го нарекли император и василевс. На връщане, като дошли в Рим, те приели в базиликата на св. апостол Петър от папа Лъв[1] отново същия свитък на договора или съглашението.

4. *Carolus imperator Constantinopolim legatos mittit*

813. Imperator Aquisgrani hiemavit, et incipiente verni temperie Amalharium Treverensem episcopum et Petrum abbatem monasterii Nonantulas propter pacem cum Michaele imperatore confirmandam Constantinopolim misit. (p. 200_{7-9})

4. *Император Карл изпраща пратеници в Цариград*

813 г. Императорът презимувал в Аквегранум и в началото на пролетта, за да затвърди мира с император Михаил, изпратил в Константинопол трирския епископ Амалхарий и Петър, абата на манастира Нонантула.

5. *Crumus castra iuxta portam Constantinopolis ponit*

813. At Michael imperator Bulgaros bello adpetens, haud prosperis successibus utitur, ac proinde domum reversus, deposito diademate monachus efficitur; in cuius locum Leo, Bardae patricii filius, imperator constituitur. Crumas[a], rex Bulgarorum, qui Niciforum imperatorem ante duos annos interfecit, et Michaelem de Moesia fugavit, secundis rebus elatus cum exercitu usque ad ipsam Constantinopolim accessit, et iuxta portam civitatis castra posuit. Quem moenibus urbis obequitantem Leo imperator, eruptione facta, incautum excepit, et graviter vulneratum fugiendo sibi consulere ac patriam turpiter redire coegit. (pp. 200_{28}—201_{2})

5. *Крум пред вратите на Цариград*

813 г. А император Михаил, воювайки срещу българите, нямал големи успехи и затова, като се завърнал от похода, снел императорската си диадема и станал монах. На негово място бил поставен за император Лъв, синът на патриция Варда. Крум[2], цар на българите, който преди две години погубил император Никифор и прогонил Михаил от Мизия, възгордян от успехите си, стигнал с войската си чак до самия Константинопол и разположил стана си край портите на града. Император Лъв излязъл неочаквано, изненадал Крум, който яздел непредпазливо около градските стени, и го принудил, тежко ранен, да се спаси с бягство и позорно да се върне в родината си.

6. *Timociani a societate Bulgarorum desciscunt*

818. Imperator per Ratumagum et per Ambianos et Camaracum Aquasgrani ad hibernandum reversus, cum Heristallium venisset, obvios habuit legatos Sigonis, ducis Beneventanorum, dona deferentes, eumque de nece Grimoldi ducis antecessoris sui excusantes. Erant ibi et aliarum nationum legati Abodritorum videlicet ac Bor-

a) crimas *4*, brumas *6*.

6. *Тимочаните се откъсват от българите*

818 г. Когато императорът[3] се завръщал през Ратумагум[4], Амбиани[5] и Камеракум[6], за да зимува в Аквегранум, и бил пристигнал в Хересталиум[7], срещнал пратениците на Сигон, дук на беневентците[8], които му носели дарове, за да извинят своя дук за убийството на предшественика му, дук Гримоалд. Там били и пратениците на други народи, именно абодритите[9], пък и на

[1] Лъв III, римски папа (795—816) [2] Крум, български хан (802—814). [3] Император Людовик Благочестиви (814—840). [4] Днес гр. Руан. [5] Днес гр. Амиен. [6] Днес гр. Камбре. [7] Днес Харистал при Лиеж. [8] Беневентци са жителите на областта Беневент в Италия. [9] Една част от славянското племе абодрити живеело на левия бряг на Дунав между устията на реките Сава и Тимок, а другата част, под името предененценти или браничевци — по десния бряг на Дунав, в областта на река Млава. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 312.

nae, ducis Guduscanorum et Timocianorum, qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros fines se contulerant, simul et Liudewiti[a], ducis Pannoniae inferioris, qui res novas moliens, Cadolaum comitem et marcae Foroiuliensis praefectum crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur. Quibus ibi auditis atque dimissis, imperator Aquasgrani ad hiemandum profectus est. (p. 205_{17-25})

819. Iterumque conventus mense Iulio apud Ingilunheim palatium habitus, et exercitus de Italia in Pannoniam propter Liudewiti rebellionem missus, qui rebus parum prospere gestis, infecto pene negotio, regressus est. Et Liudewitus superbia elatus, legatos quasi pacem petendo ad imperatorem misit, conditiones quasdam proponens, ad quarum concessionem ea quae iuberentur se facturum pollicebatur. Quas cum imperator non reciperet, aliasque ei per suos legatos proponeret, permanendum sibi in inchoata perfidia velut optimum iudicans, missis circumquaque legatis, vicinas iuxta se gentes ad bellum sollicitare curavit. Timocianorum quoque populum, qui dimissa Bulgarorum societate ad imperatorem venire ac dicioni eius se permittere gestiebat, ne hoc efficeret, ita intercepit ac falsis persuasionibus inlexit, ut omisso quod facere cogitabat, perfidiae illius socius et adiutor existeret. Exercitu vero de Pannonia reverso, Cadolah, dux Foroiuliensis, febre correptus in ipsa marca decessit. Cui cum Baldricus esset subrogatus, et in Carantanorum regionem, quae ad ipsius curam pertinebat, fuisset ingressus, obvium ibi habuit Liudewiti exercitum, quem iuxta Dravum fluvium iter agentem parva manu adgressus, pluribus interfectis, et avertit, et de illa provincia fugavit. (pp. $205_{41}-206_{12}$)

Борна[1], дук на гудуските, и на тимочаните[2], които наскоро се били откъснали от съюза си съ българите и били дошли до нашите граници, а и пратениците на Людевит[3], дук на Долна Панония, който, кроейки преврат, се стараел да обвини Кадолах, граф и управител на Фриулската[4] марка[5], в жестокост и необузданост. След като ги изслушал там и ги пуснал да си отидат, императорът отишъл да зимува в Аквегранум.

819 г. Съборът бил свикан отново през месец юли в двореца Ингиленхайм[6] и поради бунта на Людевит, от Италия в Панония била изпратена войска, която след незначителни успехи, почти без да изпълни задачата си, се завърнала. А Людевит, възгордян, проводил пратеници при императора[7], уж да иска мир, предлагайки някои условия, срещу чието приемане обещавал да направи това, което му бъде заповядано. Когато императорът не приел тези условия и чрез свои пратеници му предложил други, Людевит, считайки, че е най-добре да постоянствува в замислената измяна, се постарал да подтикне към война съседните си племена и изпратил навред пратеници. Дори племето тимочани, което след изоставяне съюза си с българите искало да мине на страната на императора и да се постави под негова власт, Людевит така го подвел и привлякъл с лъжливи уверения да не извърши това, че то изоставило предишните си замисли и станало съюзник и помощник във вероломното му дело. Когато войската се завърнала от Панония, Кадолах, дукът на Фриули, заболял от треска и се поминал в самата марка. А избраният на негово място Балдерих, когато навлязъл в областта Каринтия, която се намирала под негово попечителство, срещнал там войската на Людевит. Той я нападнал с малък отред, както се движела край реката Драва, и като избил мнозина, я отблъснал и прогонил от онази провинция.

a) timacianorum 2.

[1] Борна или Борен бил управител на далматинските хървати. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 312. [2] Тимочани — славянско племе, което обитавало по р. Тимок. [3] В 819 г. хърватският жупан Людевит дигнал голямо въстание между реките Сава и Драва главно поради произволите на фриулския маркграф Кадолах, комуто бил подчинен. Към Людевит се присъединили и тимочаните. [4] Forum Iulii, дн. Friuli, е град и марка в Североизточна Италия. [5] Марка, гранична област във франкската държава. [6] Ингиленхайм е дн. град Niederingelheim, в провинцията Rheinhessen. Дворецът е бил построен от Карл Велики между 768 и 774 г. [7] Людовик Благочестиви.

7. Omurtag ad Ludovicum imperatorem legatos mittit

824. Rex Bulgarorum[a] Omortag velut pacis faciendae gratia legatos ad imperatorem cum litteris misit, quos ille cum audisset, ac litteras quae adlatae fuerant legisset, rei novitate non inmerito permotus, ad explorandam diligentius insolitae et numquam prius in Franciam venientis legationis causam Machelmum quendam de Baioaria cum ipsis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit. Interea hiemps aspera valdeque prolixa facta est, quae non solum caetera animalia, verum etiam homines quosdam inmanitate frigoris extinxit. Luna defecit 3. Nonas Mart. hora noctis secunda. (p. 212_{7-13})

7. Омуртаг провожда пратеници при император Людовик

824 г. Българският владетел Омуртаг, под предлог уж да сключи мир, изпратил пратеници с писмо до императора[1]. След като ги изслушал и прочел донесеното писмо, [императорът] останал твърде основателно очуден от тази неочаквана постъпка. Затова той изпратил някой си баварец Махелм заедно със самите пратеници при споменатия български владетел, за да проучи по-внимателно причините за това необикновено и никога порано невиждано посолство във франкската държава. В това време настъпила сурова и твърде продължителна зима, която изморила с необикновения си студ не само животни, но и някои хора. На 5 март в седем часа вечерта станало лунно затъмнение.

824. Nam et illuc legatos Michaelis imperatoris qui ad eum mittebantur sibi occurrere iussit — — — ipse Aquasgrani, ubi hiemare statuerat, profectus est. Quo cum venisset, et ibi natalem Domini celebrasset, adlatum est ei, quod legati regis Bulgarorum essent in Baioaria; quibus obviam mittens, ipsos quidem usque ad tempus congruum ibidem fecit operiri. Caeterum legatos Abodritorum qui vulgo Praedenecenti vocantur, et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui et ipsi adventare nuntiabantur, ilico venire permisit. Qui cum de Bulgarorum iniqua infestatione[b] quererentur[c], et contra eos auxilium sibi ferri deposcerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis constitutum redire iussi sunt. (pp. 212_{33}—213_{6}).

824 г. Защото той заповядал да го срещнат там и пратениците на император Михаил, които били изпратени при него. — — — Сам императорът заминал за Аквегранум, гдето бил решил да зимува. Когато пристигнал там и отпразнувал Рождество Христово, било му донесено, че пратениците на българския владетел[2] се намират в Бавария; тогава той пратил да ги посрещнат и наредил те да чакат там удобното за среща време. Обаче императорът позволил веднага да дойдат при него пратениците на абодритите, наричани обикновено преденецентi, които са съседи на българите и обитават Крайдунавска Дакия, тъй като също му било съобщено, че тия пратеници пристигнали. Когато те започнали да се оплакват от несправедливите враждебни отношения на българите и поискали помощ срещу тях, било им заповядано да се върнат в страната си и отново да дойдат в това време, което било определено за българските пратеници.

825. Sacro paschali festo solemniter Aquisgrani celebrato, arridente etiam verna temperie, imperator venadi gratia Noviomagum profectus, legatos Bulgarorum circa

825 г. След като отпразнувал тържествено светия пасхален празник в Аквегранум, при твърде хубаво пролетно време императорът отишъл на лов в Новиомагум[3] и наредил българските пра-

a) Rex bulgarorum Non velut *B5*, Rex bulgarorum N. velut *B6*. b) infestinatione *1*. c) a bulgaris inique infestari se q. *9*.

[1] Българският хан Омуртаг, след като се върнал от похода си против бунтовника Тома в 823 г. и след като вероятно се опитал да върне със сила отцепилите се славянски племена, под предлог че иска да сключи мир се обърнал с посолство към Людовик Благочестиви. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 313. [2] Омуртаг изпратил отново пратеници, вероятно след като се завърнало първото посолство. [3] Noviomagum или Niumaga — имение и дворец на франкския император на мястото на днешния Neumagen в Трирската област.

medium Maium Aquasgrani venire praecepit. Nam sic illo reverti statuit, habiturus ibi conventum, quem de Brittania regressus, eo se tempore ibidem habere velle, optimatibus indicaverat. Quo cum, peracta venatione, fuisset reversus, Bulgaricam legationem audivit; erat enim de terminis ac finibus inter Bulgaros ac Francos constituendis. — — — Imperator vero, audita Bulgarorum legatione, per eosdem qui ad eum missi fuerant legatos regi eorum missis litteris, prout videbatur respondit, dimissoque conventu, in Vosegum ad Rumerici montem venandi gratia profectus, filium suum Hlotharium ex Italia regressum ibique ad se venientem suscepit, ac peracta venatione Aquasgrani rediens, generalem populi sui conventum more solemni mense Augusto habuit. (p. 213_{24-43})

теници[1] да дойдат в Аквегранум към средата на месец май, защото той бил решил да се завърне там с намерение да свика на това място събора, за който бил съобщил на първенците при завръщането си от Британия[2], че желае да бъде свикан по това време на същото място. Когато след привършване на лова се завърнал там, императорът изслушал българското посолство. То било дошло, за да се установят границите и пределите между франки и българи. — — — А императорът, като изслушал българското посолство, отговорил на владетеля им, както намерил за добре чрез писмо, изпратено по същите пратеници, които били проводени при него. А като разпуснал събора, той отишъл на лов във Вогезите[3], в Румерицимонс[4], и приел там сина си Лотар, който се бил върнал от Италия и идвал при него. След привършването на лова се завърнал в Аквегранум и през месец август свикал по обичая общ народен събор.

826. Cum regi Bulgarorum legati sui quid egerint renunciassent[a], iterum eum, quem primo miserat, ad imperatorem cum litteris remisit, rogans ut sine morarum interpositione terminorum[b] definitio fieret, vel si hoc non placeret, suos quisque terminos sine pacis foedere tueretur[c]. Cui imperator, quia fama erat Bulgarorum regem a suo quodam optimate aut regno pulsum aut interfectum, respondere distulit; illoque expectare iusso, propter famae certitudinem comperiendam Bertricum palatii comitem ad Baldricum et Geroldum comites et Avarici limitis custodes in Carantanorum provinciam misit, qui cum reversus nihil certi super his quae fama vulgaverat reportasset, imperator legatum ad se evocatum[d] sine litteris remeare fecit. Interea Pippinus rex, filius imperator, ut iussus erat, cum suis optimatibus et Hispanici limitis custodibus circa Kalendas Februarias Aquasgrani — nam ibi tunc imperator hiemaverat — venit, cum quibus cum

826 г. Когато пратениците на българския владетел[5] му съобщили какво са направили, той отново пратил с писмо до императора онзи пратеник[6], когото най-напред бил изпратил, молейки го незабавно да стане определяне на границите, или, ако това не му е угодно, всеки да пази границите си и без мирен договор. Обаче императорът отложил отговора си, понеже имало слух, че българският владетел бил свален от престола си или убит от един свой болярин. След като заповядал на пратеника да почака, той изпратил дворцовия граф Бертрих в провинцията Каринтия при графовете Балдерих и Герold, пазители на аварската граница, за да проверят истинността на този слух. А когато той се върнал и не донесъл нищо сигурно относно това, което мълвата разпространила, императорът приел пратеника и го изпратил назад без писмен отговор. Между това крал Пипин, син на императора, около 1 февруари заедно със своите първенци и с пазителите на испанската граница дошъл в Аквегранум, както му било заповядано, защото там зимувал тогава императорът. След като с тях били ра-

a) egissent renunciarent *q*. b) sine mora terminorum *9*. c) tuerentur *9*. d) vocatum *9*.

[1] Пратениците, които били дошли в Бавария в края на 824 г. [2] Под Британия тук се разбира областта Бретан, в дн. Франция, която била населена с бретонци (брити). [3] Вогези, планина във Франция. [4] Румерицимонс — дн. Remiremont, главен град в департамента Vosges (във Франция). [5] Сиреч Омуртаг. [6] Има се предвид водачът на първото посолство от 824 г.

de tuendis contra Sarracenos occidentalium partium finibus esset tractatum atque dispositum[a], Pippinus in Aquitaniam regressus, aestatem in deputato sibi loco transegit. Imperator vero medio mense Maio Aquis egressus, circa Kalendas Iunii ad Ingilunheim venit, habitoque idi conventu non modico, multas et ex diversis terrarum partibus missas legationes audivit et absolvit[b]. — — — Baldricus vero et Geroldus, comites ac Pannonici limitis praefecti, in eodem conventu adfuerunt[c] et adhuc de motu Bulgarorum adversum nos nihil se sentire posse testati sunt. (p. 214_{12-44})

зисквани и решени въпросите за защитата на западните граници срещу сарацините[1], Пипин се върнал в Аквитания[2] и прекарал лятото на мястото, което си бил избрал. А императорът към средата на месец май напуснал Акве и около 1 юни отишъл в Ингиленхайм, свикал там голям събор и изслушал и отпратил много посолства, изпратени от различни области на страната му. — — — Графовете Балдерих и Геролд, управители на панонската граница, присъствували на същия събор и потвърдили, че досега не са могли да узнаят нищо за някакво придвижване срещу нас от страна на българите.

8. Bulgari in Pannonia rectores suos constituunt

827. Bulgari quoque Sclavos in Pannonia[d] sedentes, misso par Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt, et expulsis eorum ducibus, Bulgaricos[e] super eos[f] rectores constituerunt. (p. 216_{32-34})

8. Българите назначават свои управители в Панония

827 г. Също и българите, като изпратили войска на лодки по река Драва, разорили с огън и меч славяните, които живеели в Панония, изгонили техните князе и им назначили български управители.

9. Michael imperator legatos ad Ludovicum imperatorem mittit

827. Legati Michahelis imperatoris de Constantinopoli ad imperatorem quasi propter foedus confirmandum missi, Septembrio mense Compendium venerunt, quos ille ibi benigne receptos et audivit et absolvit. (p. 216_{38-40})

9. Император Михаил изпраща пратеници до император Людовик

827 г. Пратениците на император Михаил[3], изпратени от Константинопол до императора[4] като че ли за затвърдяване на мира, дошли през месец септември в Компендиум[5]. Той ги приел благосклонно, изслушал ги и ги отпратил.

10. Bulgari Pannoniam Superiorem vastant

828. Conventus Aquasgrani mense Februario factus est, in quo cum de multis aliis causis, tum praecipue de his quae in marca Hispanica contigerunt, ratio habita, et legati qui exercitui praeerant culpabiles inventi, et iuxta merita sua honorum[g] amissione multati sunt. Similiter et Baldricus, dux Foroiuliensis, cum propter eius ignaviam Bulgarorum exercitus terminos Pan-

10. Българите опустошават Горна Панония

828 г. В Аквегранум през месец февруари бил свикан събор, на който наред с много други въпроси били разгледани особено станалите събития в Испанската марка[6]. Военачалниците, които командували там войската, били намерени за виновни и поради простъпките си били наказани с лишаване от чин. Също и фриулският дук Балдерих бил лишен от чина, който имал, тъй като поради без-

a) tractatum et conclusum *9.* b) et audivit et *9.* c) affuerunt et in eodem conventu balderīcus et gerholtus c. ac. p. l. p. *9.* d) pannia *1.* e) bulgarios *B5.* f) bulgaricos eis *9.* g) merita honorum *9.*

[1] Имат се пред вид арабите в Испания. [2] Старото римско название на област в Южна Галия между Пиренеите и река Гарона. Когато Людовик Благочестиви в 814 г. наследил баща си Карл Велики, той предал Аквитания на сина си Пипин. Последният в 817 г. бил провъзгласен за крал на Аквитания, какъвто бил до смъртта си в 838 г. [3] Михаил II, виз. импер. (820—829). [4] Людовик Благочестиви. [5] Компендиум е дн. град Компиен. [6] Имат се пред вид безредиците и бунтовете срещу франкската власт в Испанската марка, т. е. в земите между Пиренеите и р. Ебро.

noniae[a] superioris inpune vastasset, honoribus quos habebat privatus, et marca quam solus tenebat, inter quatuor comites divisa est. (p. 217_{1-7})

действието му българската войска безнаказано опустошавала пределите на Горна Панония, и марката, която сам управлявал, била поделена между четирима графове.

11. Ludovicus imperator legatos ad Michaelem imperatorem mittit

828. Halitgarius Camaracensis episcopus et Ansfridus abbas monasterii Nonantulae Constantinopolim missi, et a Michaele imperatore, sicut ipsi inde reversi retulerunt, honorifice suscepti sunt. (217_{7-9})

11. Император Людовик изпраща пратеници до император Михаил

828 г. Камараценският епископ Халитгарий[1] и абатът на нонантулския манастир Ансфрид били изпратени в Константинопол и били приети с почести, както разправили самите те, когато се върнали оттам.

a) bulgari fines pannoniae *9.*

[1] Епископът на гр. Камбре, който тогава се наричал Камаракум или Камеракум.

X. ФУЛДЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Летописите на Айнхард били продължени от монасите в манастира Фулда който се намирал в едноименния град Фулда — в пруската област Хесен-Насау, на р. Фулда. Тези монаси турили началото на така наречените Фулденски летописи. Автор на първата част от тях е, както се предполага, Енхард; тя достига до 838 г. След това Фулденските летописи били продължени от монаха Рудолф, чието изложение обхваща периода от 838 до 863 г. Третата част, в която са разказани събитията от 863 до 882 г., била написана от неизвестен съставител. Четвъртата част (882—887 г.) и петата (882—901 г.) са също така дело на неизвестни автори.

Летописите не са ограничени в рамките на манастирската и църковната история, а дават сведения и за политическите събития във франкската държава и за отношенията ѝ с други държави. Авторите са били добре осведомени и са се намирали в близки връзки с кралския двор.

В летописите са дадени ценни сведения за историята на българската държава през царуването на Крум, Омуртаг, Борис и Симеон.

По-важните ръкописи, въз основа на които са издадени Фулденските летописи, са: Codex Schlettstadiensis (1); Codex Vindobonensis, Catalog. hist. prof. № 993 (2); Codex Vindobonensis, Catal. hist. prof. № 600 (3); Codex Welseri (4).

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Annales Fuldenses, MGH, SS, I, стр. 337—415. Преведените тук откъси са дадени по това издание. — По-ново е изданието от *Fr. Kurze,* Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis, MGH, Scriptores rer. Germ. in usum scholarum, Hannoverae 1891 (изработено въз основа на изданието G. Pertz).

КНИЖНИНА: *Th. Sickel,* Ueber die Original-Handschrift der Annales antiquissimi Fuldenses. Forschungen zur deutschen Geschichte, IV, Göttingen 1864, стр. 454—461. — *G. Waitz,* Einhard und die Annales Fuldenses. Forschungen zur deutschen Geschichte, XVIII, Göttingen 1878, стр. 354—361. — *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 223—226. — *К. Я. Грот,* Моравия и Мадьяры, СПб 1881.

ANNALES FULDENSES

A. PARS PRIMA AUCTORE ENHARDO

1. Nicephorus imperator legatos ad Carolum imperatorem mittit

810. Duasque legationes de diversis terrarum partibus, unam de Constantinopoli, alteram de Corduba, pacis faciendae causa adventasse narratur. — — — Imperator Aquisgrani veniens, mense Octobrio memoratas legationes audivit, pacemque cum Niciforo imperatore et cum Abulaz rege Hispaniae fecit; nam Niciforo Venetiam reddidit, — — —. (p. $355_{3-5, 9-11}$)

2. Carolus imperator legatos Constantinopolim mittit

811. Imperator legatos suos Constantinopolim misit, Haitonem Basilensem episcopum, et Hug comitem Turonicum, et Aio Langobardum de Aquileia, ad confirmandam cum Niciforo pacem. (p. 355_{14-16})

3. Carolus imperator exercitum ad controversias Hunnorum et Slavorum finienaas mittit

811. Tres quoque exercitus in totidem partes regni Francorum missi; unus in Linones qui eorum terra vastata, Hohbuochi castellum priore anno destructum reparavit; alter in Pannonias, ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas; tertius in Britones, ad eorum perfidiam puniendam: qui omnes rebus prospere gestis reversi sunt incolumes. (p. 355_{19-23})

4. Nicephorus imperator a Bulgaris occiditur

812. Niciforus imperator Graecorum post multas victorias et res prospere ges-

ФУЛДЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

А. ЧАСТ I — ОТ ЕНХАРД

1. Император Никифор изпраща пратеници до император Карл

810 г. Разказва се, че от разни страни дошли две пратеничества, за да сключат мир[1]: едно — от Константинопол, друго — от Кордова — — —. Императорът, идвайки в Аквегранум, изслушал през месец октомври споменатите пратеничества и сключил мир с император Никифор и с испанския крал Абулаз[2]. Той върнал на Никифор Венеция, — — —.

2. Император Карл изпраща пратеници в Цариград

811 г. За да заздрави мира с Никифор, императорът пратил в Константинопол като свои пратеници базелския епископ Хайтон, туронския дук Хугон и лангобардеца Айон от Аквилея[3].

3. Император Карл изпраща войска, за да тури край на разприте с авари и славяни

811 г. Изпратени били и три армии в три части на Франкското царство: една срещу линоните, която опустошила земята им и възстановила разрушения предишната година кастел Хохбуоки; втора — в Панония[4], за да тури край на разприте с хуни и славяни; трета — срещу бретонците, за да накаже тяхното вероломство. Всички те се завърнали невредими, след като завършили благополучно задачите си.

4. Император Никифор загива в сражение с българите

812 г.[5] Гръцкият император Никифор след много победи и успехи бил убит

[1] Преговорите за уреждане отношенията между Франкската империя и Византийската империя, които започнали още при император Никифор, продължили и след него. Византийците държали особено да уредят тези отношения поради опасността, която надвисвала над тях от страна на българите при Крум. Вж. *Успенский*, История, I, 1, стр. 231. [2] Споменаваният тук, както и в другите съвременни франкски извори, Абулаз е емирът на Испанското арабско емирство Хаким I или ал- Хаким I (796—822). Сключеният мир е бил краткотраен и след смъртта на Карл Велики при император Людовик Благочестиви в 815 г. военните действия били подновени. [3] Аквилея, град на северния бряг на Адриатическо море. [4] Франките нахлули в Панония, превзели аварския „Ринг" и подчинили аварите още през 795 и 796 г. По-късно те трябвало да се справят само с някои незначителни вълнения от страна на авари и славяни в Панония, какъвто е споменатият случай. [5] Датата 812 г. не отговаря на действителната дата — 26 юли 811 г., когато е станало сражението между българи и византийци. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 259.

tas a Vulgaribus[a] occisus, Michaelem successorem accepit. Qui legatos Karoli ad Niciforum missos, Constantinopoli audivit et absolvit: cum quibus et suos legatos direxit, et pacem a Niciforo incoeptam confirmavit. Qui etiam ubi ad imperatorem Aquisgrani venerunt, scriptum pacti ab eo in aecclesia suscipientes, more suo, id est graeca lingua, laudes ei dixerunt, imperatorem eum et Basileum appellantes. (p. 355_{29-35})

от българите. Наследил го Михаил[1], който изслушал в Константинопол пратениците на Карл[2], проводени до Никифор, и ги отпратил. Заедно с тях Михаил пратил и свои пратеници и потвърдил предложения от Никифор мир. А когато те отишли при императора в Аквегранум, приели от него текста на договора в църквата и по свой обичай, т. е. на гръцки език, му изказали похвали, наричайки го император и василевс.

5. Omurtag ad Ludovicum imperatorem legatos mittit

824. Rex Bulgarorum[b] Omortag pacis faciendae gratia ad imperatorem legatos et litteras misit, quos rex auditos remisit, et cum eis Machelmum de Baioria ad memoratum regem direxit. (p. 358_{22-24})

825. Iterum rex Bulgarorum[c] alios legatos ad imperatorem misit, de terminis videlicet ac finibus inter Francos et Bulgaros[d] constituendis. Quibus rex auditis[e], per eosdem qui ad se missi fuerant legatos regi eorum missis litteris, prout videbatur respondit. (p. 358_{34-37})

826. Cum regi Bulgarorum[f] legati sui quod egerint renuntiassent, iterum eum, quem primum miserat, ad imperatorem cum litteris remisit, rogans ut sine mora in dispositione terminorum diffinitio fieret, vel si hoc non placeret, suos quisque terminos sine pacis foedere tueretur. Quem imperator susceptum et auditum, sine litteris remeare fecit. (p. 359_{4-8})

5. Омуртаг провожда пратеници при император Людовик

824 г. Българският владетел Омуртаг проводил пратеници с писмо до императора[3], за да сключи мир. Той ги изслушал и отпратил и заедно с тях изпратил до споменатия владетел бавареца Махелм.

825 г. Българският владетел отново проводил други пратеници до императора, очевидно за определяне границите и пределите между франки и българи. След като ги изслушал, императорът отговорил на владетеля, както намерил за добре, чрез писмо, пратено по същите пратеници, които били проводени при него.

826 г. Когато на българския владетел било съобщено от неговите пратеници какво са направили, той отново пратил до императора с писмо онзи пратеник, когото за пръв път бил изпратил, и молел незабавно да стане определянето на границите или, ако това не му е угодно, всеки да пази своите граници без мирен договор. Като го приел и изслушал, императорът го отпратил назад без писмо.

6. Bulgari in Pannonia rectores suos constituunt

827. Interea Bulgari[g] Sclavos in Pannonia sedentes, misso per Dravum navali exercitu, ferro et igne vastaverunt, et expulsis eorum ducibus, Bulgaricos[h] super eos rectores constituerunt. (p. 359_{31-33})

6. Българите поставят в Панония свои управители

827 г. В това време българите пратили войска на лодки по река Драва, опустошили с огън и меч земята на славяните, населяващи Панония, изгонили техните князе и им назначили български управители[4].

a) a bulgaris *3, 4*. b) rex uulgarum *2*. c) vulgarum *2*. d) vulgeros *2*, bulgarios *3*. e) quibus auditis rex *3*. f) vulgarum *2*. g) vulgari *3*. h) vulgaricos *2*.

[1] Михаил I Рангаве (811—813). [2] На император Карл Велики. [3] За пратеничеството на българския хан Омуртаг до франкския император Людовик Благочестиви вж. у *Златарски*, История, I, 1, стр. 313. [4] За тези решителни мерки, които хан Омуртаг предприел със силата на оръжието във връзка с уреждането на граничните въпроси с Франкската държава, вж. у *Златарски*, История, I, 1, стр. 315.

7. Ludovicus contra Bulgaros bellat

828. Hlotharius cum exercitu ad marcam Hispanicam missus est; similiter et Hludowicus iuvenis contra Bulgaros[a]. (p. 359_{38-39})

7. Людовик воюва против българите

828 г. Лотар бил пратен с войска в Испанската марка, също и младият Людовик[1] бил пратен срещу българите.

8. Bulgari iterum navibus per Dravum fluvium veniunt

829. Bulgari[b] navibus per Dravum fluvium venientes, quasdam villas nostrorum flumini vicinas incenderunt. (p. 360_{3-8})

8. Българите отново пращат войска по река Драва

829 г. Българите, идвайки на лодки по река Драва, опожарили някои наши селища, разположени край реката[2].

B. PARS SECUNDA AUCTORE RUODOLFO

B. ЧАСТ II — ОТ РУДОЛФ

9. Slavi et Bulgari legatos ad Ludovicum mittunt

845. Tempore vero autumni in Saxonia apud Padrabrunnon generale placitum habuit, ubi fratrum suorum et Nordmannorum, Sclavorum quoque et Bulgarorum[c], legationes suscepit, audivit et absolvit (p. 364_{25-27})

852. Habita est autem et synodus ex voluntate atque praecepto eiusdem serenissimi principis in civitate Mogontia, metropoli Germaniae, praesidente Rhabano, venerabili eiusdem urbis archiepiscopo, cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae. Et illi quidem de absolvendis quaestionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et praefectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit, et legationes Bulgarorum[d] Sclavorumque audivit et absolvit, Baioariam reversus est. (pp. 367_{39}—368_1)

9. Славяни и българи изпращат пратеници при крал Людовик Немски

845 г. През есента Людовик свикал общ събор в Саксония при Падерборн[3], гдето приел, изслушал и отпратил посолствата на своите братя, на норманите, а също на славяните и на българите.

852 г. По желание и нареждане на същия пресветъл владетел бил свикан и църковен събор в град Могонциакум[4], главен град на Германия, под председателството на досточтимия архиепископ на същия град — Рабан[5], със всички епископи и абати от източна Франкия, Бавария и Саксония. Те се съвещавали за разрешаването на църковни въпроси, а кралят заедно с първенците и управителите на провинциите усърдно уреждал обществени дела и спорове. Като потвърдил съборните им решения, той изслушал и отпратил посолствата на българите[6] и на славяните и се завърнал в Бавария.

10. Bulgari Ludovico auxilio veniunt

863. Carlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis, tam multis criminibus et tam magnis apud patrem absens

10. Българите помагат на Людовик Немски

863 г. Карломан[7], син на краля, който бил управител на Каринтия, през време на отсъствието си бил обвинен пред баща си в толкова много и толкова го-

a) vulgaros *2*. b) vulgari *2*. c) vulgarum *2*. d) vulgarum *2*.

[1] Людовик, син на Людовик Благочестиви, по-сетне крал на Германия под името Людовик Немски (840—876). [2] За тези военни действия на българската войска срв. *Златарски*, История I, 1, стр. 316. [3] Падерборн, град в пруската област Вестфалия. За това пратеничество на българския хан Пресиан до Людовик Немски през 845 г. срв. *Златарски*, История I, 1, стр. 349. [4] Могонциакум е дн. град Майнц. [5] За Рабан Мавър вж. увода към откъс от негово съчинение, поместен тук, стр. 56. [6] Смята се, че българското посолство е съобщило за възкачването на българския престол на Борис (852—889), който наследил хан Пресиан (836—852). Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 1. [7] Син на Людовик Немски.

accussatus est, ut merito reus maiestatis haberi debuisset, si ea quae in eum dicta sunt, ab accusatoribus probari potuissent. Quod regis animum adeo commovit, ut per se ipsum coram frequentia populi sui protestatus sit, Carlmannum filium suum ab eo tempore et deinceps, donec ipse viverent et regnaret, sua voluntate publicis honoribus numquam esse potiturum. Quo audito, Carlmannus ab itinere, quo ad palatium ire coeperat, perterritus in Carinthiam se recepit, ibi tutari apud suos quos sibi fideles arbitratus est volens, donec patris ira quiesceret, et ipse per internuntios veraces sibi fallaciter obiecta purgaret. Interea rex, collecto exercitu, specie quidem quasi Rastizen, Marahensium[a] Sclavorum ducem, cum auxilio Bulgarorum[b] ab oriente venientium, ut fama fuit, domaturus, re autem vera ad Carantanos filium expugnaturus accessit: qui revera se an in temporis defenderet, nisi proditione Gundacari comitis sui deciperetur incautus, qui totum pene robur exercitus secum habens, quasi vada fluminis Swarzahae hostibus prohibiturus, cum omnibus copiis transivit ad regem, et praelatus est Carantanis, sicut ei prius occulte promissum est, si dominum suum fraude decepisset. Et hic quidem praefecturae dignitatem hoc modo promeruit. (pp. 374_{18}—375_{1})

леми престъпления[1], че заслужено е трябвало да бъде съден за обида на кралската особа, ако би могло да бъде доказано от обвинителите всичко онова, което се говорело срещу него. Това толкова разгневило краля, че сам лично заявил пред събрания народ, че отсега нататък, докато е жив и е крал, никога не щял да позволи син му Карломан да заема държавни длъжности. Като чул това, Карломан, уплашен, прекъснал пътуването, което бил предприел към двореца, и се оттеглил в Каринтия. Там той възнамерявал да се запази сред своите хора, които смятал за верни на себе си, докато премине гневът на баща му и сам опровергае чрез достоверни пратеници насочените срещу него лъжливи обвинения. Между това кралят събрал войска под предлог, както се говорело, да усмири княза на моравските славяни — Растиц[2] с помощта на българи, които идвали от изток[3], а в действителност се придвижил към Каринтия, за да залови сина си. Последният по това време наистина щял да се отбранява, ако не бил измамен поради непредпазливост от предателството на своя граф Гундакар. Той разполагал почти с цялата му въоръжена сила, уж за да брани от противника бродовете на река Шварцава[4], а минал с цялата си войска на страната на краля и бил назначен за управител на Каринтия, както тайно му било обещано, ако измени на господаря си. По този начин той заслужил длъжността управител.

C. PARS TERTIA AUCTORE INCERTO

C. ЧАСТ III — ОТ НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

11. Bulgari praedicatores fidei christianae a Ludovico petunt

11. Българите искат от Людовик Немски проповедници на християнската вяра

866. Legati[c] Bulgarum Radesponam ad regem venerunt, dicentes regem illorum

866 г. Пратениците[5] на българите дошли при краля в Ратисбона[6] и му

a) margensium *3, 4.* b) uulgarum *2.* c) Legati burgarum *etc. usque in finem anni desunt 2.*

[1] Карломан бил заподозрян, че желае да стане независим владетел, заради което влязъл във връзка с моравския княз Ростислав (846—870). Вж. *Златарски*, I, 2, стр. 14—15. [2] Растиц или Ростислав, моравски княз (846—870). За формата Растиц, която се среща и у Черноризец Храбър, вж. текста у *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, София 1931, стр. 446. [3] Става дума за български войски, изпратени от княз Борис (852—889). За съюзните действия на българите и немците вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 15. [4] Река Шварцава, която и днес носи същото име, извира от Шнеебepг и тече на юг от Виена. [5] Посолството на българския княз Борис до крал Людовик Немски е във връзка с покръстването на българите. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 86 [6] Ратисбона или Радеспона е дн. град Регенсбург.

cum populo non modico ad Christum esse conversum, simulque petentes, ut rex idoneos praedicatores christianae religoinis ad eos mittere non differret. (p. 379_{45-48})

съобщили, че техният цар приел християнството заедно с голямо множество народ. Същевременно те помолили краля да побърза да им изпрати способни проповедници на християнската вяра.

12. Episcopi a pontifice Romano missi in Bulgaria praedicant

867. Rex Hludowicus Bulgarum petitionibus annuens, Ermenrichum episcopum cum presbyteris et diaconibus ad propagandam fidem catholicam praefatae genti destinavit. Sed cum illuc pervenissent, episcopi a pontifice Romano missi totam illam terram praedicando et baptizando iam tunc repleverant. Quapropter isti, accepta a rege licentia, redierunt in sua. (p. 380_{1-6})

12. Епископи, изпратени от папата, проповядват в България

867 г. Крал Людовик, удовлетворявайки българските искания, определил епископ Ерменрих заедно с презвитери и дякони да разпространяват християнската вяра между споменатото племе. Но когато пристигнали там, изпратените от римския първосвещеник[1] епископи вече масово проповядвали и кръщавали по цялата страна. Затова с позволението на краля те се върнали в родината си.

D. PARS QUINTA AUCTORE QUODAM BAVARO

13. Arnulfus in Zventopolcum cum Bulgaris conciliat

884. Igitur eodem anno, quo illi pueri praedictum comitem, id est Erbonem, a rege commendatorum exsortem fieri honorum impetraverunt, Zuentibaldus, dux Maravonum, plenum doli et astuciae cerebrum, non immemor utique, quanta ab antecessoribus istorum puerorum cum gente sua, usque dum ad illos terminum Baioariorum praetenderunt, passus sit mala, insuper etiam amicitiae ac iuramenti, quae cum Erbone iniit pepigitque, ad hoc vindicare proficiscitur et perfecit. Nam de septentrionali parte Histri fluminis apprehenso Werinhario, de pueris Engilscalhi — qui tres habuit — mediocri, Vezziloni quoque comiti, qui illorum propinquus erat, dexteram manum cum lingua, et — monstrum simile — verenda vel genitalia, ut nec signaculo desistente, absciderunt. Homines vero illorum quosdam dextra laevaque reversi sunt. Exercitus scilicet iussu ducis igne devastat omnia; insuper ultra Danubium

D. ЧАСТ V — ОТ НЕИЗВЕСТЕН БАВАРСКИ ЛЕТОПИСЕЦ

13. Арнулф се съюзява с българите срещу Светополк

884 г. И тъй, през същата година[2], в която онези младежи[3] издействували да бъде лишен гореспоменатият граф, т. е. Арбон, от длъжността, която му бил поверил кралят[4], моравският княз Светополк[5], преизпълнен с хитрост и лукавство, като помнел добре какви големи злини понесъл заедно с племето си от предшествениците[6] на тия същите младежи, докато те били управители на баварската граница, и освен това, като оставал верен на установеното приятелство с Арбон и на дадената клетва[7], отишъл да го защити и имал успех. Така, на северния бряг на Дунав Светополк заловил средния от тримата синове на Енгилскалк, именно Веринхар, и граф Везилон, близък техен човек, и им отрязъл дясната ръка, езика и това — което е чудовищно — половите им органи, без да остане и следа от тях. А някои от техните хора се върнали назад без лява и дясна ръка. Войската, разбира се, по заповед на княза, опустошила и опожа-

[1] Сиреч от папа Николай I (858—867). [2] Събитията са станали през 892. Срв. *Златарски*, История I, 2, стр. 247. [3] Т. е. синовете на графовете Вилхелм и Енгилскалк, управители на Източната (Австрийската) марка. След смъртта на тези графове Източната марка минала в ръцете на Арбон поради малолетието на синовете им. Обаче като достигнали пълнолетие, те в 882 г. изгонили Арбон и заели длъжността му — управител на Австрийската марка. [4] Сиреч Людовик Немски, който тогава бил още жив. [5] Светополк, княз на Моравия (870—894). [6] Т. е. бащите им — графовете Вилхелм и Енгилскалк. [7] Застрашен, Арбон потърсил и получил приятелството на моравския княз Светополк.

missis spiculatoribus, ubicumque proprietas vel substantia praedictorum fit puerorum, igni tradita sine mora est; hoc scandalum antefacti puerilis consilii spacio unius anni sentitur. Hinc equidem non confidentibus a rege pueris aliquid boni propter delictum quod in Erbone commisere, recesserunt, statueruntque fieri homines Arnulfi, Karlmanni regis filii, qui tunc Pannoniam tenuit. Quo audito, Zuentibaldus dux misit nuncios ad eum, ait illi: Inimicos meos sustentas; si eos non dimiseris, nec me (tecum) pacificatum habebis. Alteram vero occasionem adversus eum protulit: *Tui homines in vitam meam, nec minus in regnum meum, dolose cum Bulgaris conciliaverunt*[a], qui priori anno suum regnum vastavere; *hoc volo mihi cum iuramento verum non esse contestari*: quorum neutrum umquam se facturum Arnulfus renuntiat. Itaque dux, nam diu collectis ex omni parte Sclavorum copiis, cum magno exercitu invadit Pannoniam, inmaniter ac cruenter more lupi mactat, igne et ferro maximam partem devastat, deterit et consumit[b], — — — (p. 400_{16-42})

рила всичко. Освен това изпратил разузнавачи отвъд Дунав, които незабавно предали на огън всички тамошни владения на споменатите младежи. Тези бедствия, предизвикани от осъществения по-рано младежки план[1], се чувствували в продължение на една година. Ето защо, като не очаквали от краля нищо добро поради провинението си спрямо Арбон[2], младежите се оттеглили и решили да минат на страната на Арнулф[3], сина на крал Карломан, който тогава владеел Панония. Когато узнал това, княз Светополк[4] изпратил пратеници при Арнулф и му заявил: „Ти поддържаш моите неприятели; ако не ги отстраниш, аз не ще свържа с тебе мир“. Той му обърнал внимание и върху друг един случай, казвайки: „Твоите хора лукаво се съюзиха с българите срещу моя живот, а и срещу моето княжество (българите били опустошили княжеството му през миналата година); желая да ми докажеш под клетва, че това не е вярно“.[5] На това Арнулф му отговорил, че никога не ще изпълни нито едно от тези искания. Тогава князът, който отдавна бил събрал славянски войски от всички страни, с голяма войска навлязъл в Панония, като вълк безмилостно и жестоко убивал, с огън и меч опустошил, разорил и съсипал по-голямата част от страната — — —.

14. Arnulfus ad Bulgaros de renovanda pace legatos mittit

892. Rex de Francia cum victoria in Alamannia, curte regia Ulma, honorifice natalem Domini celebravit. Inde Orientem proficiscitur, sperans ibi Zuentibaldum ducem obviam habere; sed ille more solito ad regem venire rennuit, fidem et omnia ante promissa mentitus est. Inde rex irato animo in Hengistfeldon cum Brazlavone duce colloquium habuit, ibi inter alia quaerens tempus et locum, quomodo possit terram Maravorum intrare; consultum est enim, ut tribus exercitibus armatis regnum

a) consiliaverunt *4*. b) conscindit *4*.

14. Арнулф изпраща при българите пратеници, за да възобнови мирния договор

892 г. След като се завърнал победоносно от Франкия, кралят[6] тържествено отпразнувал Рождество Христово в Аламания[7], в двореца при Улм. Оттук отпътувал на изток, с надежда да срещне там княз Светополк, но последният по стар навик отказал да отиде при краля и не устоял на честната си дума и на всички дадени по-рано обещания. Оттам кралят отишъл разгневен в Хенгистфелд и там разговарял с княз Братислав[8]. Между другото той се осведомил за времето и мястото, през което би могъл да навлезе в земята на моравците. Било решено да нападне това княжество

[1] Т. е. изгонването на Арбон от Източната марка от страна на синовете на Вилхелм и Енгилскалк. [2] Понеже Арбон бил утвърден от краля в длъжността „граф“ на Източната марка. [3] Арнулф крал на Германия (887—899). [4] Светополк, княз на Моравия (870—894). [5] Светополк подозирал Арнулф, че бил помагал на българите, когато те по времето на княз Борис през 882 г. нахлули в Моравия. [6] Т. е. Арнулф. [7] Аламания — област по средното течение на Рейн. [8] Братислав или Браслав, княз на Посавска Хърватия — васал на Арнулф.

illud invaderet. Rex equidem, assumptis secum Francis, Baioariis, Alamannis, mense Iulio Maravam venit. Ibi per quatuor ebdomadas cum tanta multitudine Ungaris etiam ibidem ad se cum expeditione venientibus, omnem illam regionem incendio devastandam versabatur, missos etiam suos inde ad Bulgarios et regem eorum Laodomur[a] ad renovandam pristinam pacem cum muneribus mense Septembri transmisit, et, ne coemptio salis inde Maravanis daretur, exposcit. Missi autem propter insidias Zuentibaldi ducis terrestre iter non valentes habere, de regno Brazlavonis per fluvium Odagra usque ad Gulpam, dein per fluente Save fluminis navigio in Bulgaria perducti. Ibi a rege honorifice suscepti, eadem via qua venerant, cum muneribus mense Maio reversi sunt. (p. 408_{24-30})

с три добре въоръжени войски. И тъй кралят, като взел със себе си франките, баварците и аламаните, през месец юлий дошъл в Моравия. Там в продължение на четири седмици с тая толкова многобройна войска и с унгарците, които били дошли с отред при него на същото място, той предал цялата страна на пожари и опустошения. След това през месец септември изпратил свои пратеници с дарове при българите и техния княз Владимир[1] за възобновяване на някогашния мир[2] и поискал да не се позволява на моравците да закупват оттам сол.[3] Пратениците, като не могли да пътуват по суша поради засадите на княз Светополк, били пренесени на кораб от княжеството на Браслав[4]: до България по реката Одра[5] до Кулпа[6] и после по Сава. Там те били приети от царя с почести и след това по същия път, по който били дошли, се върнали обратно с подаръци през месец май.

15. Ungari Pannoniam delent

894. Avari, qui dicuntur Ungari, in his temporibus ultra Danubium peragrantes, multa miserabilia perpetravere. Nam homines et vetulas matronas penitus occidendo, iuvenculas tantum ut iumenta pro libidine exercenda secum trahentes, totam Pannoniam usque ad internicionem deleverunt. Pax tempore autumni inter Baioarios et Maravos compacta est. Missus Leonis, imperatoris Graecorum, ad regem urbe Radisbona, Anastasius, cum muneribus venit; quem rex audivit, et eodem die absolvit. (p. 410_{26-32})

15. Унгарците опустошават Панония

894 г. Аварите, които се наричат и унгарци, преминали по това време отвъд Дунав и извършили много плачевни неща. Защото те разорили почти до обезлюдяване цяла Панония, като избивали напълно мъжете и старите жени и отвличали със себе си като добитък само девиците, за да задоволят страстите си. През есента бил сключен съюз между баварците и моравците. Анастасий, пратеник на гръцкия император Лъв[7], дошъл с дарове при краля в град Ратисбона. Кралят го изслушал и го освободил в същия ден.

16. Ungari terminos Bulgarorum invadunt

895. Avari terminos Bulgarorum invadentes, ab ipsis praeventi sunt, et magna pars eorum exercitus interfecta est. (p $.411_{4-5}$)

16. Унгарците нападат България

895 г. Аварите нахлули в пределите на българите[8], но били изпреварени от тях и голяма част от тяхната войска била избита.

a) landom r 4.

[1] Владимир, български княз (889—893). [2] Касае се за възобновяване на договора, сключен по-рано между Людовик Немски и българския княз Борис. [3] Касае се вероятно за някои от подвластните на България земи, от които се изнасяло сол за Моравия. Вж. *V. Chaloupecký*, Dvě studie k dějinam Podkarpatska: I. Sůl z Bulharska (892), Bratislava 1925 (Sbornik Filos. Fak. Univers. v Bratislavě. Roč III. (1925), č. 30/4). Срв. *Златарски*, История I, 2, стр. 248. [4] Княжество на Братислав — славянски княз (вж. тук стр. 46, бел. 8). [5] Одра, приток на р. Сава. [6] Кулпа, приток на р. Сава. [7] Лъв VI Философ, виз. импер. (886—911). [8] Отнася се до нахлуване на маджарите във владенията на българския цар Симеон, което било устроено от византийския император; вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 293—300, 312—313.

896. Pacem ergo Graeci eodem[a] anno cum Avaris, (qui dicuntur Ungari), facientes; quod eorum [con]cives Bulgari in pravum vertentes, hostili expeditione contra eos insurgunt, et omnem regionem illorum usque portam Constantinopolitanam devastando insecuntur. Quod ad ulciscendum Graeci astucia sua naves illorum contra Avaros mittunt, ac eos in regnum Bulgarorum ultra Danubium[b] transponunt. Illi transpositi, manu cum valida gentem Bulgarorum ingressi, maximam partem caedendo neci tradiderunt. Hoc audientes positi in expeditione Bulgari, cum omni festinatione patriam deliberare[c] ab infesto hoste recurrunt, consertoque ilico proelio, victi sunt: iterum pari tenore recuperare nitentes, secundo caruere victoria. Tandem miseri, inscii quam consolationis causam vel remedii potuissent invenire, currunt omnes ad vestigia (vetuli) illorum regis Michaelis, qui eos primum ad christianae religionis veritatem convertit, inquirentes quid eis imminenti periculo evadendum consuleret. Qui, indicto triduano ieiunio, penitenciam de inlata christianis iniuria, dein auxilium a Deo quaerendum esse praemonuit. Quo peracto, durum[d] inierunt certamen; pugnantibus vero ambabus acerrime partibus, ad ultimum misericordia Dei victoria, quamvis cruenta, christianis concessa est. Quis enim gentilium Avarorum strages tantis congressionibus enumerando possit exponere? cum Bulgarorum, ad quos victoria concessit, numero 20 milia equitum caesa inveniuntur. Stipantibus vero isdem[e] in partibus inter se conflictibus, imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Brazlowoni, duci suo, in id tempus commendavit. Leo vero, imperator Graecorum, Lazarum quendam vocatum, episcopum, ad Caesarem Augustum cum muneribus transmisit; quem ille apud urbem Radisbonam gratanter suscipiens, paucos eum dies secum retinuit, tandem honoribus ditatum remisit in sua. (pp. 412_{35}—413_{8})

a) Graeci eodem *4.* b) danuuium *4.* c) festinatione primum deliberare *4.* d) durum imminere *4.* e) stipantibus denique iisdem *4.*

896 г. През същата година гърците сключили мир с аварите, както се наричат унгарците[1]. Съседите[2] на гърците, българите, счели това действие за враждебно, вдигнали се на война срещу тях и, като ги преследвали, опустошили цялата им земя чак до вратите на Константинопол. За да отмъстят, гърците със свойствената си хитрост изпратили свои кораби на аварите и ги пренесли през Дунава в царството на българите. Пренесени там, те нападнали българското племе със силен отред и избили твърде голяма част от него. Българите, които тогава се намирали в поход[3], като узнали това, с най-голяма бързина се върнали назад, за да освободят родината си от връхлетелия ги неприятел, но били победени в завързалото се там сражение. Когато отново се опитали със същия устрем да поправят положението си, те повторно били разбити. Най-сетне нещастниците, като не знаели, как биха могли да се окуражат и да си помогнат, прибягнали всички до стария си владетел Михаил[4], който пръв ги обърнал в истината на християнската вяра, и го молели да ги посъветва как да излязат от надвисналата опасност. Той наредил тридневен пост, напомнил им да се покаят заради неправдата[5], която причинили на християните, и след това да просят помощ от бога. Като било изпълнено всичко това, те завързали жесток бой. И двете страни се сражавали ожесточено, докато най-сетне по божия милост победата, ако и с много кръв, била предоставена на християните[6]. Кой би могъл да изчисли загубите на езичниците авари в тия толкова големи сражения, когато само у българите, на които се паднала победата, били намерени убити 20 хиляди конници. Докато сраженията следвали едно след друго в тези области, по същото време императорът поверил на своя княз Братислав да закриля Панония и град Блатно.[7] А гръцкият император Лъв изпратил един епископ, на име Лазар, с дарове при августейшия господар Арнулф. Той го приел любезно в Ратисбона, задържал го няколко дни при себе си, и после го изпратил назад, отрупан с почести.

[1] Има се пред вид споразумението между византийци и маджари за общи военни действия срещу българите при цар Симеон. За подробности вж. *Златарски,* История I, 2, стр. 293—295. [2] В латинския текст стои concives — „съграждани", което превеждаме като confines „съседи". [3] Именно срещу византийския пълководец Никифор Фока. [4] Т. е. Борис Михаил, бащата на Симеон. [5] Т. е. войната срещу византийците. [6] Т. е. на българите. Подробно описание на военните действия с маджарите вж. у *Златарски,* История, I, 2, стр. 297—300, 312—313. [7] Град Блатно (лат. urbs Paludarum) бил построен от панонския княз Прибина при езерото Блатна, унг. Балатон.

XI. ТЕГАН

Трирският епископ Теган написал през 835 г. биография на франкския император Людовик Благочестиви (814—840). В нея се дават сведения за управлението на императора и за отношенията на франкската държава с другите страни от 813 до 835 г. Тя има продължение до 837 г. В съчинението се споменава за пратеничеството на хан Омуртаг до франкския император Людовик Благочестиви през 825 г.

По-важни ръкописи, въз основа на които почива изданието, са: Codex Vindobonensis, от IX в., и Codex Hannoveranus, от XI в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*. Thegani Vita Hludowici imperatoris, MGH SS, II, стр. 585—604.

КНИЖНИНА: *B. Simson*, Ueber Thegan, den Geschichtsschreiber Ludwigs des Frommen, Forschungen zur deutschen Geschichte, X, Gottingen 1887, стр. 327—352. — *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 208, 209, 258.

THEGANI

VITA HLUDOWICI IMPERATORIS

Bulgarorum rex legatos ad Ludovicum imperatorem mittit

Alio anno erat Aquis palatio cum magno exercitu, et ibi venerunt legati Bulgarorum[a] portantes dona: quos benigne suscipiens, dimisit ire ad propria. (p. 597_{22-23})

a) bulgarium *1*) vulgarium *2*.

ТЕГАН

ЖИВОТЪТ НА ИМПЕРАТОР ЛЮДОВИК

Българският княз провожда пратеници до император Людовик

На другата година[1] той[2] се намирал в двореца при Акве с голяма войска и там дошли пратениците на българите,[3] които носели дарове. Той ги приел благосклонно и ги отпратил да си отидат в страната си.

[1] Т. е. 825 г. [2] Импер. Людовик Благочестиви. [3] Българският хан Омуртаг в 825 г. изпратил за втори път пратеници при франкския император Людовик Благочестиви, на които било възложено да преговарят с императора за установяване на точни граници между българската и франкската държава. Срв. за подробности *Златарски*, История, I, 1, стр. 313—314.

XII. ЖИВОТОПИС НА ИМПЕРАТОР ЛЮДОВИК

Тази биография на франкския император Людовик Благочестиви е съставена около средата на IX в. Авторът е неизвестно духовно лице от императорския двор. В това произведение се описват събитията от 778 до 840 г. Дават се също така сведения за самия император, за историята на франкската държава и за нейните отношения с другите държави. Докато частта до 830 г. е компилативна, частта от 830 до 840 г. съдържа оригинални сведения, които авторът дава като съвременник на събитията. Той излага събитията от гледна точка на официалната политика на императорския двор, като ги съпровожда с възхвали към императора.

В съчинението се съдържат важни данни за отпадането на славянските племена тимочани, абодрити и гудуски от българската държава по време на Омуртаг и за сблъскванията между българи и франки.

По-важни ръкописи, въз основа на които е издадено съчинението, са: Codex Vindobonensis — (1), от IX или X в., Codex Bibl. reginae Sueciae — (2), от XVII в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Vita Hludowici imperatoris, MGH, SS, II, стр. 604—648.

КНИЖНИНА: *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 209—210.

VITA HLUDOWICI IMPERATORIS

1. Timociani a societate Bulgarorum desciscunt

31. Quibus peractis, imperator a finibus Brittanniae pedem retulit, et Andegavorum urbem repetivit. Ubi dum Hirmengardis regina longo fatigaretur incommodo, duobus post regressionem imperatoris diebus supervixit, et tertio die obiit, quinto Nonas Octobris. Quo anno eclipsis contigit solis 8. Idus Iul. Curata autem reginae

ЖИВОТОПИС НА ИМПЕРАТОР ЛЮДОВИК

1. Тимочаните се откъсват от българите

31. Като привършил това[1], императорът се оттеглил от пределите на Британия[2], и се върнал в града на андегавите[3]. Там императрицата Хирменгарда, която се измъчвала от продължителна болест, живяла още два дни след завръщането на императора и на третия ден — 3 октомври — починала. През тази година[4] на 8 юлий имало слънчево затмение.

---

[1] Т. е. след въдворяване реда и спокойствието в Бретан. [2] Под Британия тук се разбира днешната област Бретан (Франция). [3] Дн. Анжер, главен град на френския департамент Maine et Loire. [4] Т. е през 818 г.

sepultura, imperator per Rotomagum et Ambianorum urbem recto itinere ad hiberna se Aquis contulit. Cui revertenti et Heristallium intranti palatium missi occurrere Sigonis Beneventani ducis dona quam maxima deferentes, dominumque suum a morte Grimoaldi praecessoris sui purgantes. Praeterea aliarum aderant missi nationum, Abotritorum videlicet et Goduscanorum et Timotianorum, qui Bulgarum[a] sotietate relicta, nostris se nuper sotiaverant. Sed et Liuteviti rectoris inferioris Pannoniae ibidem aderant missi, accusantes Cadalum — falso, ut post patuit — eo quod inmanitas illius inportabilis sibi foret. Quibus auditis, conpositis ac dimissis, in eodem palatio imperator secundum suam dispositionem ad hiemandum se contulit. (pp. 623_{43}—624_{10})

След като се погрижил за погребението на императрицата, императорът заминал направо през Ротомагум[1] и града на амбианите[2] за зимния стан при Акве. На връщане, когато влизал в Херисталския дворец[3], срещнали го пратениците на беневентския дук Сигон, които носели премного дарове и оправдавали своя господар за смъртта на предходника му Гримоалд. Освен това там били и пратениците на другите народи, именно на абодритите, гудуските и тимочаните[4], които се били отказали от съюза си с българите и неотдавна минали на наша страна. Но там присъствували също пратеници на Людевит, княза на Долна Панония, които обвинявали Кадолах[5], и то лъжливо, както по-късно се установило, че жестокостта му била непоносима. След като ги изслушал, успокоил и отпратил, императорът, както бил решил, се прибрал да зимува в същия дворец.

2. Bulgarorum rex legatos ad Francos de terminis constituendis mittit

2. Българският владетел провожда пратеници до франките за определяне на границите

39. Tempore subsequenti domnus imperator conventum a populo suo celebrare iussit tempore Mai mensis Aquisgrani. Quo consistenti legatio Bulgarum[b], quae diu in Baioaria secundum praeceptum eius substiterat, ei adducta est audienda, cuius maxime post pacis constitutionem de terminis fuit terrarum inter Bulgaros[c] Francosque custotiendis[d]. (p. 628_{39-43})

39. Непосредствено след това господарят император заповядал да се свика народният събор през месец май в Аквегранум. Докато заседавал съборът, българското посолство[6], което по нареждане на императора от дълго време чакало в Бавария, било доведено при него, за да бъде изслушано. След сключването на мира главната задача на това посолство била да бъдат определени границите между българи и франки.

3. Bulgarorum rex iterum legatos ad Francos de terminis constituendis mittit

3. Българският княз отново провожда пратеници за определяне на границите

Dimissis ergo imperator tam Bulgarorum missis quamque Brittannis, exercitio se venandi commisit Vosagi secretis. — — — Ab hoc conventu regredientibus Bulgaro-

И тъй, след като отпратил българските пратеници и бретонците, императорът отишъл на лов в дебрите на Возезите — — —. Когато българските пра-

a) bulgarorum *2, 4.* b) bulgarorum *2, 4.* c) bulgarios *1.* d) constituendis *2.*

[1] Дн. гр. Руан. [2] Гр. Амиен (Франция). [3] Дн. Haristalle при Лиеж. [4] Славянското племе абодрити се деляло на два клона: една част населявала земите по левия бряг на Дунава, между Дунав и Тиса — до устието на р. Тимок, а друга част под името преденеценти или браничевци — по десния бряг на Дунава в областта на р. Млава. Гудуските били далматински племена. Тимочаните живеели в съседство с абодритите. За всички тези славянски племена вж. у *L. Niederle*, Slovanské starožitnosti. Díl. II: Původ a počátky slovanů jižních, Praha 1906, стр. 417—418. Подробности вж. у *Златарски*, История, I, 1, стр. 312. [5] Кадолах — маркграф на областта Фриули (Северна Италия). [6] Касае се за пратениците, които хан Омуртаг изпратил в 824 г. По нареждане на император Людовик Благочестиви те били оставени да чакат до пролетта на 825 г.

rum[a] missis literasque deferentibus[b] imperatoris, rex eorum minus grate quae scripta sunt tulit, eo quod petita non inpetrarit. Cum quadam ergo stomachatione eundem remittens nuntium, mandavit ut aut communis statuertur terminus finium, aut quacumque poterat virtute quisque tueretur limites finium suorum. Sed cum fama rumorem sparsisset, regem talia mandantem regno caruisse, imperator tam diu legatum tenuit, quousque misso Bertrico comite palatii, falsa esse quae iactabantur, comperisset. Rescita autem veritate, missum infecto remisit negotio. (p. $629_{11-12, 18-26}$)

теници се върнали от този събор и донесли писмото на императора, техният княз[1] не останал твърде доволен от писаното, понеже не получил това, което искал. Разсърден, той отново изпратил същия пратеник с устна поръка: или да се определи общата граница на земите, или всеки да защищава, както може, границите на своите земи. Но тъй като се бил пръснал слух, че князът, който предявил такива искания, бил свален от престола, императорът задържал пратеника дотогава, докато чрез своя пратеник дворцовия граф Бертрих узнал, че не е вярно онова, което се е мълвяло. Но след като узнал истината, той отпратил пратеника назад, без да уреди въпроса.

4. Bulgari Pannoniam vastant

42. Mense Februario sequentis hiemis conventus habitus publicus Aquisgrani; ubi cum in aliis, tum maxime fervebat res in marcha Hispanica nuper timorose ignominioseque peracta. Qua ventilata et enucleatissime investigata, hi reperti sunt huius culpae auctores, qui ab imperatore praefecti sunt duces. Hos ergo solummodo honoribus ademptis luere iussit imperator culpam huius ignaviae. Itidemque Baldrico duci Foroiulensi dum obiceretur et probatum sit, eius ignavia et incuria vastatam a Bulgaris regionem nostram, pulsus est ducatu, et inter quattuor comites eiusdem est potestas dissecta. Et quidem imperatoris animus, natura misericordissimus, semper peccantibus misericordiam praerogare studuit. (p. 931_{18-21})

4. Българите опустошават Панония

42. През месец февруари на следната зима се състоял народен събор в Аквегранум. Там, наред с другите въпроси, особено бурно били разгледани военните действия, които неотдавна били проведени в Испанската марка страхливо и безчестно[2]. След тяхното разглеждане и основно изяснение били счетени за виновни в случая ония, които били назначени от императора за дукове. Императорът заповядал те да изкупят вината си за тази немарливост само с лишаване от чин. Също така фриулският дук Балдерих, тъй като бил направен укор, пък и било доказано, че поради неговата небрежност и безгрижие нашата област била опустошена от българите[3], бил отстранен от длъжността си, а властта му била поделена между четирима графове. И наистина императорът, по природа твърде милостив, винаги се стараел да проявява милосърдие към тези, които се провинявали.

a) burgarorum *1*. b) befendentibus *1*.

[1] Т. е. Омуртаг. [2] Споменава се за неуспешните действия на франките срещу арабите в Испания. В 827 г. там била изпратена войска начело с графовете на Орлеан и на Тур — Матфрид и Хугон, които извършили големи грешки и не могли да се справят със задачата си. [3] Приема се, че Омуртаг опустошил граничните земи на Горна Панония и назначил български управители в отговор на протаканията на Людовик Благочестиви при преговорите с българите. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 315.

XIII. ВЕДАСТИНСКА ХРОНИКА

Тази хроника е написана от неизвестен автор в манастира „Св. Ведаст" (Sanctus Vedastus) при Arras (Франция). Тя представлява компилация от най-различни автори и летописи и предава сведения за събития до IX в. В хрониката се предава, по Беда, известието за съюза между хан Тервел и византийския император Юстиниан II Ринотмет. Включени са и някои данни за българо-византийските отношения по времето на Крум, които са заети между другото и от летописа на Айнхард.

Текстът е издаден според Codex bibliothecae publicae Duacensis № 753 — написан в края на XII в. в манастира „Св. Ведаст".

ИЗДАНИЕ: *G. Waitz,* Chronicon Vedastinum, MGH, SS, XIII, стр. 674—709.

КНИЖНИНА: — *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 298.

CHRONICON VEDASTINUM

1. Iustinianus Rhinotmetes auxilio Terbelli regis Bulgarorum regnum suum recipit

Anno 705. Iustinianus secundo cum Tiberio filio annis 6. Hic auxilio Terbelli regis Bulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant patritios et Leonem, qui locum eius usurpaverat, necnon et successorem eius Tiberium, qui eum de regno eiectum toto quo ipse regnabat tempore in eadem civitate in custodia tenuerat. (p. 699_{8-10})

2. Sarraceni Bulgarorum gentem bello aggrediuntur

Anno Domini 716. Leo annis 9. imperat. Sarraceni cum immenso exercitu Con-

ВЕДАСТИНСКА ХРОНИКА

1. Юстиниан Ринотмет си възвръща престола с помощта на Тервел

705 г. Юстиниан[1] втори път царувал със сина си Тиберий[2] шест години. Той отново завзел властта с помощта на българския хан Тервел[3], избил патрициите, които го били изгонили, и Леонтий[4], който бил заел мястото му, а също и наследника му Тиберий[5]: последният през всичкото време, докато управлявал, държал под стража в същия град[6] сваления от престола Леонтий.

2. Сарацини нападат българите

В година господня 716. Лъв[7] царувал девет години. Сарацините с безбройна

[1] Юстиниан II, виз. импер. (685—695, 705—711). [2] Тиберий бил обявен за съимператор. Вж. *Ostrogorsky,* Geschichte, стр. 9. [3] Хан Тервел (701—718). [4] Леонтий, виз. импер. (695—698). [5] Тиберий, виз. импер. (698—705). [6] Сиреч в Цариград. [7] Лъв III, виз. импер. (717—741). В действителност той царувал не 9, а 24 години.

stantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, donec, civibus ad Deum clamantibus, plurimi Sarracenorum perirent frigore, fame, pestilentia, ac sic pertesi obsidione abscederent. Qui inde regressi Bulgarorum gentem, quae est super Danubium, bello aggrediuntur, et ab hac victi, refugiunt ac proprias naves repetunt. Quibus alta maria sulcantibus, ingruente subita tempestate, plurimis mersis, pluriores fractis navibus per littora sunt necati, vix pauci non absque timore evaserunt. (p. 699_{46-50})

войска дошли при Константинопол[1], три години обсаждали града, догдето благодарение на молитвите към бога твърде мнозина от сарацините загинали от студ, глад и чума и така, като им дотегнала обсадата, се оттеглили. След като се оттеглили оттам, те нападнали българското племе[2], което е край Дунав. Победени и от него, те побягнали назад и се върнали на своите кораби. Когато те порели морските дълбочини, внезапно избухнала буря, мнозина се удавили, а още повече били избити по брега, след като корабите им претърпели крушение и едва малцина се отървали при голям ужас.

3. Carolus imperator exercitum ad controversias Hunnorum et Slavorum finiendas mittit

[811.] Karolus imperator anno imperii sui 42, pace cum Hemmingo firmata, tres exercitus in tres partes regni sui misit, unum trans Albiam in Linones, alterum in Pannoniam ad controversias Hunorum et Sclavorum destruendas, tertiam in Brittones ad eorum perfidias finiendas. Qui omnes, rebus prospere gestis, incolumes reversi sunt domi. (p. 707_{30-31})

3. Император Карл изпраща войска, за да тури край на разногласията с авари и славяни

811 г. Император Карл[3] в четиридесет и втората година от своето царуване, след като сключил мир с Хеминг[4], изпратил три войски в три страни на своето царство: едната—през Елба против линоните, другата — в Панония, за да прекрати разприте с хуни[5] и славяни, третата—срещу бретонците, за да тури край на тяхното вероломство. Всички те се завърнали невредими, след като успешно свършили работата си.

4. De Nicephori imperatoris interitu

[812.] Nicoforus obiit; cui gener eius Michahel in regno successit, qui pacem cum rege Francorum firmavit. (p. 707_{36-37})

4. За смъртта на император Никифор

812 г. Никифор загинал[6]; на престола го наследил зет му Михаил[7], който сключил мир с краля[8] на франките.

5. Rex Bulgarorum Crumus castra iuxta portas Constantinopolitanas ponit

[813.] Michahel imperator Bulgaros bello appetens, haud prosperis successibus utitur, ac proinde domum reversus, deposito diademate, monachus efficitur. Leo, Bardae patricii filius, loco eius imperator consti-

5. Крум се разполага на стан край стените на Цариград

813 г. Император Михаил нападнал българите[9], но нямал успех и затова, като се върнал в страната си, снел короната и станал монах. На негово място бил поставен за император Лъв[10], син на

[1] Това е голямото арабско нападение на Цариград в 717 г. при император Лъв III Исавър. Срв. *Ostrogorsky*, Geschichte, стр. 103—104. [2] Касае се за помощта, която българите оказали на византийците. [3] Франкският император Карл Велики. [4] Датският крал Хеминг (810—812) [5] С хуни в случая са означени аварите. [6] Никифор I, виз. импер. (802—811), [7] Михаил I Рангаве, виз. импер. (811—813). [8] Сиреч с император Карл Велики. [9] Сражението станало при Версиникия, на север от Адрианопол, на 22 юни 813 г. Голяма част от византийците били пленени, а други, начело със самия император, преследвани от Крум, се спасили с бягство. Подробно описание дава. Scriptor incertus, вж. ed. Bonn., стр. 337_{28}— 339_{18}. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 268 [10] Лъв V Арменец (813—820).

tuitur. Crusmas rex Bulgarorum, qui Nicoforum interfecit et Michahelem de Mesia fugavit, Constantinopolim hostiliter accessit iuxta portam civitatis castra posuit; quem Leo imperator incautum excepit et vulneratum fugiendo sibi consulere ac patria turpiter redire coegit. (p. 707_{40-46})

патриция Варда. Българският хан Крум, който погубил Никифор и прогонил Михаил от Мизия, се приближил като враг до Константинопол и разположил стана си до вратите на града. Император Лъв го нападнал ненадейно и го принудил ранен да се спаси с бягство и позорно да се завърне в отечеството си.[1]

[1] Случилото се е станало при по-други обстоятелства — касае се за покушение срещу Крум по време на преговорите за мир пред стените на Цариград. Вж. подробно описание у *Златарски*, История, I, 1, стр. 272—275.

XIV. РАБАН МАВЪР

Рабан Мавър е роден преди 784 г. Той получил солидно за времето си образование във Фулда и Тур. Дълги години бил ръководител на училището във Фулда. През 801 г. станал духовно лице, а от 822 до 842 г. бил абат на Фулденския манастир. След това станал архиепископ на Майнц. Литературната му дейност е твърде разнообразна. Писал е религиозни стихове и химни, догматични съчинения и проповеди, тълкувания на Св. писание и др.

Някои от многото писма на Рабан Мавър са запазени, като са били включени в „Църковна история на VIII, IX и X в." от Матиас Флак. В един откъс на писмо от Рабан се говори за поход на император Людовик Благочестиви срещу България.

ИЗДАНИЕ: Appendix ad Hrabanum. Epistolarum Fuldensium fragmenta ex octava nona et decima centuriis ecclesiasticae historiae. MGH, Epistolae, V, Caroli aevi III, стр. 517—533.

КНИЖНИНА: *E. Dümmler*, Hrabani Epistolae, MGH, Epistolae, V, стр. 379 — 380. — *H. Achelis*, Die Martyrologien, Berlin 1900, стр. 213—237.

HRABANI MAURI

EPISTOLAE

De Ludovici imperatoris expeditione in Bulgariam

Sic monachi Fuldenses in epistolis suis ad Ludovicum imperatorem et alios reges Francorum prolixe iactitant suas, quas pro ipsis faciant, preces. Monachi Fuldenses pro rege Francorum, qui in Bulgariam susceperat expeditionem, et patre et exercitu eius in quadragesima mille missas et totidem psalteria se murmurasse iactitant in epistola ad eundem. (p. 518_{7-11})

РАБАН МАВЪР

ПИСМА

За похода на император Людовик срещу България

Така фулденските[1] монаси в писмата си до император Людовик[2] и до другите крале на франките се хвалят много с молитвите си, които правят заради тях. Фулденските монаси се хвалят, че прочели през Четиридесетница[3] хиляда литургии и толкова псалтира за краля на франките, който предприел поход срещу България, за баща му и за войската му.

[1] Монасите от манастира Фулда, близо до Майнц, основан в 744 г. [2] Людовик Благочестиви (814—840) предприел поход срещу българите в 828 г. и изпратил фриулския маркграф Балдерих, който водил неуспешни военни действия. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 315. [3] Четиридесетница — великите пости на 828 г.

XV. АГНЕЛ

Свещеникът Агнел от Равена, живял през първата половина на IX в., написал т. нар. „Понтификална книга на Равенската църква“. Авторът е черпил безкритично от множество извори.

В „Понтификалната книга“ е поместен и разказът за помощта, която Тервел оказал на византийския император Юстиниан II Ринотмет, за да заеме отново престола си в 705 г.

Изданието почива на Codex bibliothecae Estensis Mutinensis F 19, от XV в.

ИЗДАНИЕ: *Holder-Egger*, Agnelli Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis, MGH, Scriptores Rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI—IX., стр. 265—391.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 309.

AGNELLI

LIBER PONTIFICALIS

Iustinianus auxilio Terbelli regnum recuperat

Igitur in istius temporibus, Constantini imperatoris a suis militibus cum aliquibus civibus Ravennae nares et aures abscissae fuerunt, de praestantissimo dimissum reddiderunt corpus, et de aula expulsus, proiectus est in litore, cupientes eum truncare. At illi post debelitata menbra vitam precabatur, asserens, se totum imperium esse oblitum. His itaque gestis, dum aegrum spatiabatur in litore, consilio inito cum Bulgaris, in sua restauratus est sede; et potitus imperio, nares sibi et aures ex obrizo fecit. (cap. 137, p. 367_{3-9})

АГНЕЛ

ПОНТИФИКАЛНА КНИГА

Юстиниан II отново заема престола си с помощта на Тервел

И тъй, по негово време[1] били отрязани ушите и носът на император Константин[2] от войниците му с участието на някои граждани на Равена. И след като лишили тялото му от най-представителните му части, те го изгонили от двореца, захвърлили го на брега и искали да го осакатят. А той с изнемощели членове молел за живота си, като заявявал, че бил вече съвсем забравил императорската си власт. След като било извършено всичко това, докато бродел по брега болен, императорът се споразумял с българите и бил възстановен на престола си.[3] Като завзел императорската власт, той си направил нос и уши от злато.

---

[1] Т. е. по времето, когато Феликс XXXVIII бил архиепископ на Равена. От контекста събитието се датира в 695 г. [2] Касае се очевидно за византийския император Юстиниан II Ринотмет [3] С помощта на българския хан Тервел през 705 г.

XVI. ВАЛАФРИД СТРАБОН

Абатът Валафрид от Райхенау, по прякор Страбон, бил по произход аламан. Той бил роден в бедно семейство около 807—809 г. Получил солидно за времето си образование. Прекарал известно време и в манастира Фулда като ученик на Рабан Мавър. Валафрид Страбон бил един от най-образованите учени и поети на своето време. През 839 г. бил в двора на император Людовик Благочестиви в Аахен.

Валафрид Страбон написал редица стихотворения, гдето в поетична форма излага разни политически събития предимно от историята на франкското кралство.

Тук поместваме извадки от негови стихове, в които се споменава за българите във връзка с конфликта между франкската и българската държава през 827—829 г.

ИЗДАНИЕ: Walafridi Strabonis Carmina, Poetarum Latinorum medii aevi II, стр. 259—473.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, стр. 276—281

WALAFRIDI STRABONIS CARMINA

1. De imagine Tetrici

Utque timent vestros laetis in saltibus arcus
Ursus, aper, timidusque lepus, cervique fugaces,
Damma, lupus, immane boumque examen agrestum,
Sic Vulgar Sarraque cenus malus hospes Hiberis,

ВАЛАФРИД СТРАБОН ПОЕМА

1. Образът на Тетрик[1]

И както в свежи планински гори се боят от вашите[2] лъкове мечката, глиганът, страхливият заяк, бързоногите елени, дивата коза, вълкът и огромното стадо диви бикове, така българинът[3] и сарацинът[4] — зъл гостенин на иберите[5],

[1] Теодорих, крал на остготите (493—526). [2] Обръща се към Людовик Благочестиви. [3] Авторът има пред вид сблъскванията между българи и франки през 827—829 г. по р. Драва и в Горна Панония. Вж. за подробности *Златарски*. История, I, 1, стр. 315—316. [4] Става дума за арабите, които още от 711 г. превзели кралството на вестготите в Испания и създали там испанско емирство. По времето на Людовик Благочестиви франките имали постоянни стълкновения с испанските араби. Вж. *J. P. Whitney*, Louis the Pious, The Cambridge Medieval History, III, стр. 8. [5] Иберите били старото население на Пиринейския полуостров. Тук се загатва за нахлуването на араби в Испания.

Brutus Britto, Danus versutus et horridus Afer
Subdat honorandis sua colla exterrita dextris. (p. 378)

бретонецът[1] — същински Брут, хитрият датчанин[2] и страшният африканец[3], изплашени нека преклонят с почит врат пред десниците ви.

2. *De adventu Hlotharii imperatoris*

Intus, extra, longe, iuxta
fulgeat concordia;
Britto cedat atque Bulgar,
omnis ardor hostium. (p. 406)

2. *По случай пристигането на император Лотар*[4]

Нека вътре, вън, далече и наблизо да цари съгласие; нека отстъпи [пред тебе] бретонецът и българинът, и всякакъв вражески напор.

---

[1] Става дума за бретонците от Бретан, които още по времето на Карл Велики (768—814) и после при Людовик Благочестиви (814—840) отстоявали своята независимост и създавали постоянни затруднения на франкската държава. [2] Авторът има пред вид заплахите от страна на датчаните към франките през първите десетилетия на IX в. Вж. *J. P. Whitney*, пос. съч., стр. 6—7; *A. Mawer*, The Vikings, The Cambridge Medieval History, III, стр. 312—313. [3] Вероятно авторът има пред вид арабите в Северна Африка, така наричаните още сарацини, които извършвали пиратски нападения по Средиземноморските брегове. В 828 г. маркизът на Тоскана Бонифаций с неголяма франкска флота унищожил техните кораби във водите около Корсика и Сардиния, стигнал на Африканския бряг и разорил страната около древния Картаген. Вж. *J. P. Whitney*, пос. съч., стр. 8. [4] Франкски владетел, син на Людовик Благочестиви (823—855).

XVII. ПАПА НИКОЛАЙ I

Папа Николай I (858—867) произхождал от знатен римски род. Той е един от римските папи, които най-много са допринесли за издигането властта на папството както над архиепископите и епископите, така и над светските владетели. Срещу домогванията му да господствува неограничено в църковните работи се противопоставяли някои архиепископи (равенският архиепископ Йоан, реймският архиепископ Хинкмар и др.) и църковните събори. Но Николай I одържал над тях пълна победа. Така решително и победоносно се борел той и с представителите на светската власт — например с Лотар II, краля на Лотарингия.

В 867 г. действуващите в Моравия Кирил и Методий отпътували за Рим по покана на папата, но когато пристигнали там, Николай се бил вече поминал.

За българската история от особено значение е отношението на папа Николай I към покръстването на българския народ, станало през 865 г., и във връзка с това към Цариградската църква. Папата действувал особено енергично чрез писма, посолства и заплахи да привлече българите към лоното на Римската църква. Поради противодействието от страна на Цариград, който се стремял да подчини църковно България, и поради други причини Николай I отлъчил патриарх Фотий от църквата

Николай I е автор на „Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите". Освен това той е писал и някои писма във връзка с българския въпрос от IX в.

Тук поместваме извадки от две папски писма. В едното, изпратено до германския крал Людовик, се споменава за уреждане на отношенията между княз Борис и Людовик Немски. Второто писмо, отправено до архиепископ Хинкмар и до други архиепископи и епископи във Франция, съдържа сведения за разменени посолства между Борис I и папата и за конфликта между Римската и Цариградската църква. Предполага се, че в това писмо се предава и съдържанието на едно писмо на Фотий, отправено до Борис I, което е загубено.

„Отговорите", които папа Николай I изпратил до българския княз Борис по запитванията му във връзка с покръстването, имат важно историческо значение. Българските пратеници донесли на папата запитванията на княза през м. август 866 г., а получили папските отговори на 13 ноември същата година. Продължителното време на изготвянето се дължало на големия брой въпроси — 115. Очевидно княз Борис бил изпратил запитванията си написани на гръцки език, тъй като по това време гръцкият език бил официално възприет и употребяван в държавната канцелария на първата българска държава. Наскоро след смъртта на папата „Отговорите" се превърнали в първостепенен и незаменим извор за изучаването на римското каноническо право. По-нататък те били използувани в борбата между

Римската курия и Цариградската патриаршия. След като българската църква получила свой архиепископ от Цариград в 870 г. и гръцкото духовенство отново се настанило в България, „Отговорите“ не са могли вече да представляват особен интерес за българската държава.

Днес „Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите“ имат стойност на основен исторически извор за бита, за материалната и духовната култура на българите през IX в.

Първото писмо е издадено въз основа на Cod. Paris. lat. 10402 fol. 118—122 (B), а второто — въз основа главно на Cod. Laudun. 407 fol. 138—149(B); Paris. lat. 1557 fol. 93^{1}—96^{1} (D); Bruxell. reg. 5413—5422, pag. 2—27 (E); Cod. Vallicell. C. 15, fol. 253—256 (F).

„Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите“ са издадени въз основа на: Codex Vaticanus latinus, № 3827, fol. 196—209′ (B); Codex Vaticanus latinus, № 2554, fol. 260—289′ (C); Codex Remigianus, cuius varias lectiones praebent Analecta iuris pontif. X (1869), p. 142. sqq. (D); Codex Vallicellanus, C. 23, fol. 273—291 (E); Codex Vallicellanus, J. 49, fol. 323—330′, qui continet cc. 1—51 (F).

ИЗДАНИЯ: *E. Perels*, Nicolai I papae epistolae, MGH, Epistolae, VI, Karolini aevi IV, стр 257—690; Responsa Nicolai I. papae ad consulta Bulgarorum, стр. 568—600. Ние взимаме латинския текст и българския превод по изданията на *E. Perels* и *D. Detschew*, Responsa Nicolai I papae ad consulta Bulgarorum, Serdicae 1939.

КНИЖНИНА: — *J. Hergenröther*, Die Bekehrung der Bulgaren und ihre Verbindung mit Konstantinopel und dann mit Rom. Photius, Patriarch von Konstantinopel, Regensburg 1867, t. I, стр. 604—617. — *А. Гильфердинг*, Вопросы, предложенные болгарами Римскому папе Николаю I., Собр. соч., Петербург, 1886, т. I, стр. 65—71. — *Ch. J. Héfélé*, Les Bulgares et le Pape Nicolas I. Histoire des Conciles, V, Paris 1870, стр. 566—579. — *V. Bogišić*, Pisani zakoni na slovenskom jugu, Zagreb 1872, стр. 11—12. — *E. Dümmler*, Ostfränkisches Reich, II, стр. 190 и сл. (2. изд. Leipzig, 1887—88). — *М. Соколов*, Из древней истории болгар, Петербург 1879, стр 183—197. — *Родопски*, Нещо върху стародавното българско законодателство, Период. спис., кн. VII, 1885, стр. 274—275. — *В. Златарский*, Клятва у языческих болгар, Сборник в честь проф. В. И. Ламанскаго, Петербург 1907, I, стр. 251—260. — С. С. Бобчев, История на старобълг. право, София 1910, стр. 115—120. — *В. Златарски*, Какви канонически и граждански закони Борис е получил от Византия? Летопис на Бълг. акад. I (1911), стр. 79—116. — *В. Златарски*, Оценка на съчинението за хабилитация на д-р Ганчо Ценов, Годишник на Соф. унив. VIII—IX, 1911—1913, официален отдел, стр. 131—165. — *Г. И. Кацаров*, Клетвата у езическите българи, Спис. на Бълг. акад., кн. III, 2, 1912, стр. 113—120. — *Н. П. Благоев*, Responsa Nicolai papae I. ad consulta Bulgarorum, Сборник на Бъл. акад., кн. VI, 1915, стр. 1—87. — *E. Perels*, Papst Nicolaus II. und Anastasius Bibliothekarius, Berlin 1920, стр. 160—163. — *В. Н. Златарски*, История I, 2 (1927), стр. 1—152. — *В. Бешевлиев*. Гръцки и латински извори на вярата на прабългарите, Известия на Народния етнограф. музей в София, год. VIII—IX (1927), стр. 149—192. — *Св. Георгиев*, Папа Николай I и българите, БИБ, III (1930), 4, стр. 33—80. — *Д. Дечев*, Ръкописите на т. н. Отговори на папа Николай I по допитванията на бълга-рите, ИБАИ, т. VII, 1933, стр. 322—340. — *В. Бешевлиев*, Вярата на първобългарите, ГСУ, ИФФ, кн. XXXV, 1 1939. — *Ив. Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica XI, 1 (1950), стр. 6—31. — *Ив. Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях IX-го века, Byzantinoslavica XII (1951), pp. 75—93. *Iv. Dujčev*, Die Responsa Nicolai, I. Papae ad Consulta Bulgarorum als Quelle für die bulgarische Geschichte. Festschrift des Haus-Hof- und Staatsarchivs, I, Wien, 1949, стр. 349—362.

NICOLAI PAPAE I

I. EPISTOLAE

1. Nicolaus respondet ad consultationes Ludvici regis Germaniae per Salomonem episcopum Constantiensem translatas. Inter cetera papae nuntiatur quod Ludovicus cum rege Bulgarorum pacem confirmare dispositum habeat

864 med. ann.

IX. Quoniam nuntias, quod fidelis rex dispositum habeat venire Tullinam et deinde pacem cum rege Vulgarorum confirmare et Rastitium aut volendo aut nolendo sibi oboedientem facere, oramus omnipotentem Dominum, ut angelus, qui fuit cum Iacob patriarcha, sit quoque cum ipso et cum omnibus suis et bene disponat iter eius, et cum pace et gaudio revertatur ad propria. Quia vero dicis, quod Christianissimus rex speret, quod ipse rex Vulgarorum ad fidem velit converti et iam multi ex ipsis Christiani facti sint, gratias agimus Deo, quem precamur, ut abundare faciat incremento frugum in horeo suo. Ieiunium vero pra eis et orationes, sicut per te hortatur, Deo propicio faciemus. (Ep. CCVI, p. 293_{1-9})

ПАПА НИКОЛАЙ I

I. ПИСМА

1. Папа Николай отговаря на запитванията на Людовик, краля на Германия, отправени чрез епископа на Констанция[1] Соломон. Между другото папата е уведомен, че Людовик има намерение да сключи мир с българския цар

Средата на 864 г.

IX. Понеже ни съобщават, че верният крал[2] имал намерение да дойде в Тулина[3], а после да сключи мир с царя на българите[4] и да подчини доброволно или насила Ростислав[5], ние молим всемогъщия бог ангелът, който е бил с патриарха Яков, да бъде и с него, и с всички негови хора и да насочва добре пътя му, и Людовик да се завърне в мир и с радост в страната си. Но понеже казваш, че твърде преданият на Христа крал се надявал, че самият цар на българите желае да се покръсти и че мнозина от самите тях били станали християни, ние благодарим на бога и го молим да умножи плодовете в житницата му. А ние, както кралят ни моли чрез теб, ще наредим пост и ще отправяме молитви за тях към милостивия бог.

2. Nicolaus papa Hincmarum ceterosque archiepiscopos et episcopos in regno Caroli Calvi de contentione cum ecclesia Constantinopolitana inter cetera propter Bulgarorum subiectionem exacta certiores facit

Nicolaus episcopus servorum dei reverentissimis et sanctissimis Hincmaro et ceteris confratribus nostris archiepiscopis et episcopis in regno Karoli Gloriosi regis ecclesias consitutas regentibus.

Omnium nos portare onera, qui gravantur, immo haec in nobis portare beatissimum Petrum, qui nos administrationis suae protegit ac tuetur heredes, fraternitas vestra liquido novit. Verumtamen inter alia, quae nos immensis laboribus inserunt, illa nos

2. Папа Николай уведомява Хинкмар и другите архиепископи и епископи в кралството на Карл Плешиви за спора с Цариградската църква, породен между другото поради подчиняването на българите

Епископ Николай, слуга на божиите слуги, до досточтимите и светейши Хинкмар[6] и другите наши архиепископи и епископи, които управляват основаните църкви в царството на славния крал Карл[7].

Вие, братя, знаете добре, че ние носим тежестите на всички, които страдат, или, по-право, тия тежести носи чрез нас преблаженият Петър, който ни покровителствува и поддържа като наследници на неговото служение. Но между другите неща, които ни обременяват с преголеми грижи, струва ни се, че най-

[1] Констанц, град на брега на Боденското езеро. [2] Става дума за Людовик Немски, крал на Германия (840—876). [3] Тулина — дн. гр. Тулн. [4] Става дума за княз Борис (852—889). Предполага се, че съюзът между немци и българи е бил сключен против Ростислав Моравски. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 15—17. [5] Ростислав, княз на Моравия (846—870). [6] Хинкмар бил реймски архиепископ (845—882). [7] Карл Плешиви (840—877).

praecipue commovere, quae nobis, immo universae occiduae parti, a Crecorum imperatoribus, Michahele scilicet et Basilio, et ab his, qui sibi parent, nequiter ingeruntur. Hi enim odio et invidia contra nos inflamati quae inferius adnotabimus nobis quasi crimina hereseos inpingere moliuntur. Odio quidem, quia Photii adulteri et invasoris ecclesiae Constantinopolitanae atque neophiti a depositis et anathematizatis factam promotionem non solum non approbavimus, sed et damnavimus, fratris scilicet et comministri nostri Ignatii, eiusdem ecclesiae patriarchae, deiectionem utpote a subiectis et ab imperiali potentia factam nullo suscipientes assensu; invidia vero, quia regem Vulgarum Michahelem nomine cum gente sua Christi fide suscepta a sede beati Petri institutores et doctrinam expetisse audierunt. Volentes quippe nimium anhelantes eosdem Vulgares a beati Petri subiectione subducere suoque imperio sub praetextu Christianae religionis callide subiugare talia de sancta Romana ecclesia non habente maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi praedicant, quatenus illi adhuc in fide rudes haec audientes nos quasi noxios et diversarum hereseon squaloribus respersos vitent, declinent atque penitus deserant.

— — — Cum his itaque anxietatibus undique coartaremur et ingentibus premeremur angustiis, ecce subito legati iam fati regis Vulgarum nobis adesse nuntiatur. Unde quis est, qui dicere possit, quanto exultatione simus repleti, eo quod et eorum salubrem conversionem per divitias bonitatis Dei cognovimus et quia illos doctrinam beati apostoli Petri seu sedis eius exquisisse comperimus, qui, licet longe posit corpore, nobis tamen facti sunt fide praesentes, sed et quia per eorum regnum facilem ac terrenum missis nostris ad terram Grecorum accessum patere perspeximus.

много ни смущава това, което лекомислено се причинява нам, т. е. на цялата западна църква, от гръцките императори Михаил[1] и Василий[2] и от тези, които им се подчиняват. Те са вдъхновени от омраза и ненавист към нас и се стараят да ни припишат уж еретически престъпления, които по-нататък ще отбележим. Вдъхновени са от омраза, понеже ние не само не одобрихме избирането за патриарх на Фотий, блудник и похитител на Константинополската църква и новопокръстен, направено от низложени и анатемосани, но го проклехме, като не се съгласихме за свалянето на нашия брат и съслужител Игнатий, патриарх на същата църква, понеже е извършено от отлъчени и от императорско насилие. Те са вдъхновени от ненавист, понеже чуха, че князът на българите, по име Михаил, след като прие заедно със своя народ християнската вяра, поиска от престола на блажения Петър наставници и изложение на вярата. Понеже искат и се трудят прекомерно да отделят същите българи от подчинение на блажения Петър и хитро да ги покорят на своята власт под предлог на християнската религия, те разказват такива неща за св. Римска църква, която няма никакво петно или недостатък или нещо подобно, та онези [българите], като още нови във вярата, чувайки това, да ни отбягват, да се отклоняват от нас и да ни изоставят напълно като грешници и опръскани от нечистотиите на различни ереси.

— — — Когато отвсякъде така се притеснявахме от тези грижи и се измъчвахме от преголеми затруднения, ето неочаквано ни известяват, че са пристигнали пратеници на споменатия вече български княз[3]. Затова кой е този, който може да каже с каква радост и с какво безкрайно ликуване се изпълнихме, когато узнахме за тяхното спасително покръстване поради щедростта на божията благост и когато разбрахме, че те са подирили изложение на Христовото учение от блажения апостол Петър, т. е. от неговия престол: те, ако и да бяха далече тялом, обаче ни станаха близки чрез вярата, но още и затова, че видяхме да се открива през техните земи лесен и по суша път

[1] Михаил III, византийски император (842—867). [2] Василий I, византийски император (867—886). [3] Става дума за пратениците на Борис I — Петър, Иван и Мартин, които пристигнали в Рим през месец август 866 г. и представили на папа Николай I въпроси върху вярата, на които той отговорил с известните „Отговори на папа Николай I по допитванията на българите". Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 85—87.

Ordinatis igitur quae tam Vulgarum gentis congruere fidei rudimentis agnovimus quam quae Constantinopolim mittere disposueramus missos quique nostros cum legatis iam nominati regis per ipsius transituros regionem direximus. Quos imperatores Grecorum non solum recipere minime consenserunt, verum etiam vehementer adversus Vulgares animos commoverunt, eo quod per suam eos terram transire permiserint, nihil aliud procul dubio innuentes, nisi quod eos, si per sibi subiectas regiones transissent, illis periculis traderent, quibus praefatae urbis heretici principes saepe sedis apostolicae legatos pro causa fidei vel correctionis ecclesisticae destinatos tradidisse leguntur.

Praeterea cum Vulgarum rege demorantibus et ad urbem Constantinopolitanam eisdem nostris accedere missis conantibus idem imperatores epistolam suam ipsi regi Vulgarum transmiserunt, quam ille accipiens nobis per legatos nostros deferri devota mente decrevit. Accipientibus itaque nobis et perscrutantibus eandem cum aliis scriptis epistolam non hanc saepe memorati principes dictantes nisi in lacu blasphemiae tinxisse calamum et luto erroris usi pro atramento fuisse dubio patuerunt. Conantur enim tam nostram specialiter quam omnem generaliter, quae lingua Latina utitur, ecclesiam reprehendere, quia ieiunamus in sabbatis, quod spiritum sanctum ex patre filioque procedere dicamus, cum ipsi hunc tantum ex patre procedere fateantur. Dicunt praeterea nos abominari nuptias, quia presbiteros sortiri coniuges prohibemus, et insimulare temptant, quoniam eosdem presbiteros chrismate linire baptizatorum frontes inhibemus; quod tamen chrisma nos

за нашите пратеници до земята на гърците. След като наредихме това, което намерихме, че отговаря, колкото на началната вяра на българите, толкова и на това, което бяхме решили да пратим в Константинопол, ние отправихме и нашите пратеници[1] заедно с пратениците на споменатия вече княз, за да минат през страната му. Гръцките императори не само никак не се съгласиха да ги приемат[2], но и твърде много се разгневиха срещу българите за това, че са им позволили да минат през земята им. Те без съмнение са искали да кажат само това, че ако са били минали през подчинени на тях земи, щели са да ги предадат на такива опасности, на каквито, както се знае, еретическите императори на споменатия град често са предавали пратениците на апостолическия престол, които са били изпращани за делото на вярата или на църковното изправление.

Освен това, докато нашите посланици се бавили при княза на българите и докато се опитвали да достигнат до град Константинопол, същите императори изпратили писмо[3] до княза на българите, което той, щом получил, поради своята преданост решил да ни го изпрати по нашите пратеници. И тъй като получихме и разучихме внимателно същото това писмо заедно с другите писания, стана ни напълно очевидно, че често споменаваните императори диктувайки това писмо са потапяли перото си в блатото на хулата и са си послужили, вместо с мастило с тинята на заблудата. Те наистина се опитват да хулят колкото нашата църква в частност, толкова общо и цялата църква, която си служи с латински език, понеже постим в събота и понеже учим, че свети дух изхожда от отца и сина, докато те признават, че той произлиза само от отца. Освен това те казват, че ние се отвращаваме от брака, понеже забраняваме на свещениците да имат съпруги, и се опитват да ни хвърлят упрек, задето забраняваме на същите свещеници да помазват с миро челото на кръщаваните. При това те погрешно

[1] В изпратената първа мисия на папа Николай I участвували епископите Павел Популонски и Формова Портуенски, които трябвало да действуват в България за преминаването ѝ към лоното на Римската църква, а също и епископ Донат Остийски, презвитер Лъв и дякон Мартин, които трябвало през България да отидат в Цариград. Споменатите папски легати тръгнали от Рим през м. ноември 866 г. [2] Папските легати били задържани на българо-византийската граница четиридесет дена и се върнали обратно в Рим. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 116—117. [3] Писмото на византийския император Михаил и кесаря Василий до княз Борис не е достигнало до нас. Съдържанието му узнаваме от следващите редове на настоящето писмо.

ex aqua fluminis conficere fallaciter arbitrantur. Reprehendere nihiliminus moliuntur, eo quod octo ebdomadibus ante Pascha a carnium et septem ebdomadibus a casei et ovorum esu more suo non cessamus. Mentiuntur quoque nos, sicuti per alia ipsorum conscripta indicatur, agnum in Pascha more Iudaeorum super altare pariter cum dominico corpore benedicere et offerre. Quin et reprehendere satagunt, quia penes nos clerici barbas radere suas non abnuunt et quia diaconus non suscepto presbiteratus officio apud nos episcopus ordinatur, cum ipsi etiam illum quem patriarcham suum nominant, ex laico subito tonsoratum ac monachum factum saltu ad episcopatus apicem imperiali favore ac brachio provehere, ut ipsi putant, minime formidaverint.

Data X. Kalendas Novembris indictione prima. (Ep. C, pp. 601_{9-29}, 603_{2}—604_{3})

мислят, че ние получаваме мирото от речна вода. Дори те се стараят да ни охулят, че и ние не се въздържаме, според техния обичай, от ядене на месо осем седмици преди Пасха и от ядене на сирене и яйца в продължение на седем седмици. Те лъжат освен това, както личи и от другите им писания, че ние в деня на Пасхата, по обичая на йудеите, благославяме и принасяме в жертва върху олтара агне заедно с господнето тяло. Те се стараят също и да ни хулят, че при нас клириците не се отказват да си бръснат брадите и че при нас един дякон става епископ, без да е получил свещенически сан, макар и сами те да не се побояха ни най-малко, както смятат, поради покровителството и властта на императора да издигнат с един скок до епископски връх този, когото наричат свой патриарх, подстриган и станал изведнаж от мирянин монах[1].

10. ден преди ноемврийските календи [22 октомври], първи индикт.

II. RESPONSA NICOLAI I PAPAE AD CONSULTA BULGARORUM

Ad consulta vestra non multa respondenda sunt nec duximus per singula diutius immorari, qui Deo auctore non solum libros divinae legis, verum etiam et missos nostros idoneos, qui vos, prout tempus et ratio dictaverit, de singulis instruant, ad patriam vestram et ad gloriosum regem vestrum dilectum filium nostrum destinaturi sumus, quibus et libros, quos praevidimus necessarios illis nunc esse, commisimus.

Capitulum primum. Igitur optime ac laudabiliter in prima quaestionum vestrarum fronte regem vestrum legem Christianam petere perhibetis. Quae si latius explicari temptatur, innumeri scribendi sunt

II. ОТГОВОРИТЕ НА ПАПА НИКОЛАЙ I ПО ДОПИТВАНИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ

На допитванията ви не е нужно пространно да отговаряме, пък и не сме възнамерявали да се спираме по-надълго върху всяко едно от тях, тъй като ние с божия помощ се готвим да отправим в родината ви и до славния ви княз[2], възлюбления ни син, не само книгите на божия закон, но и достойни свои пратеници[3], които да ви поучават в отделните случаи, както времето и работата налага; тям поверихме и книгите, които, както предвидихме, сега им са необходими.

Глава 1. И тъй много добре и похвално е, дето заявявате на първо място в своите въпроси, че вашият княз иска християнски закон[4]. Но ако се опитаме да го изложим по-подробно, трябва да

[1] Има се предвид патриарх Фотий. [2] Става дума за българския княз Борис I (852—889) [3] Тези пратеници били епископите Павел Популонски и Формоза Портуенски. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 107—108. [4] По въпроса, какво трябва да се разбира под „християнски закон" вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 88—90.

libri; sed ut compendio, in quibus praecipue constet, ostendatur, sciendum est, quia in fide et bonis operibus lex Christianorum subsistit. Nam fides prima est omnium virtutum in conversatione credentium. Unde et prima die lux esse dicitur, cum a Deo „Fiat lux" dictum fuisse describitur; siquidem et propter hanc Christus in terram descendit. Opus autem bonum nihilominus a Christiano exigitur; quemadmodum in lege nostra scriptum est: „Sine fide impossibile est placere Deo", sic etiam scriptum est: „Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est". Haec est lex Christiana, haec est, quam quisque legitime custodiens omnino salvabitur.

напишем безбройно много книги; за да ви покажем пък накратко в какво предимно се състои християнският закон, трябва да знаете, че той почива на вярата и добрите дела. Впрочем вярата е първа от всички добродетели в сподвижничеството на верующите. Ето защо се казва да има светлина и в първия ден, когато, както се предава, било казано от бога: „Да бъде светлина!"[1], т. е. да се яви озарение на вярата, пък и заради нея е слязъл Христос на земята. Но все пак от християнина се изисква и добро дело. Както е писано в нашия закон: „Без вяра е невъзможно да се угоди Богу"[2], тъй също е писано: „Както тялото без дух е мъртво, така и вярата без дела е мъртва"[3]. Това е християнският закон, това е законът, който ще спаси всекиго напълно, ако вярно го спазва.

Capitulum secundum. Ita diligere debet homo eum, qui se suscipit ex sacro fonte, sicut patrem; quin immo quanto praestantior est spiritus carne, quod illud spiritale sit patrocinium et secundum Deum adoptio, tanto magis spiritalis pater in omnibus est a spiritali filio diligendus. Marcus enim evangelista Petri discipulus et ex sancto fuit eius baptismate filius. Quem nisi dilexisset ut patrem, ei non in omnibus oboedisset ut filius. Nulla vero inter eos et filios eorum consanguinitas est, quoniam spiritus ea, quae sanguinis sunt, nescit: „Caro enim", secundum apostolum, „concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem; haec enim invicem adversantur". Est tamen alia inter eos gratuita et sancta communio, quae non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritalis proximitas. Unde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse coniugale conubium, quandoquidem nec inter eos, qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerandae Romanae leges matrimonium contrahi permittunt. Siquidem primus Institutionum liber, cum de nuptiis loqueretur, inter cetera: „Inter eas", inquit, „personas, quae parentum liberorumve locum inter se op-

Глава 2. Човек е длъжен така да обича оня, който го възприеме от светата купел, както обича баща си; дори колкото повече духът превъзхожда плътта, толкова повече духовният син трябва да обича във всяко отношение духовния си баща, понеже онова възприемане е духовно попечителство и осиновяване съгласно бога. Евангелистът Марко впрочем бе ученик на Петър и от светото кръщение негов син[4]. Но ако той не бе го обичал като баща, то не би му се подчинявал като син във всичко. Никакво наистина кръвно родство няма между тях и синовете им[5], тъй като духът не признава онова, което принадлежи на кръвта. „Защото плътта — съгласно апостола — похотствува против духа и духът против плътта; те впрочем си противодействуват взаимно"[6]. Все пак между тях има друга безкористна и света общност, която не трябва да се назовава кръвно родство, а по-скоро трябва да се счита за духовно сродяване. Затова ние не мислим, че между тях може да има какъв и да е брачен съюз, особено когато и свещените римски закони не позволяват да се свърже брак дори между тия, които по рождение са синове, и ония, които са такива чрез осиновяване. Пък и първата книга на наредбите, като говори за брака, казва между другото: „Между такива лица, които заемат помежду си мястото на родители или

[1] Бит. 1, 3. [2] Евр. 11,6. [3] Як. 2,20. [4] 1. Петър 5, 13. [5] Т. е. между духовните бащи — кръстници и духовните синове — кръщелници. [6] Гал. 5, 17.

tinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filliam vel avum et neptem vel matrem et filium vel aviam et nepotem et usque ad infinitum, et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et haec adeo ita sunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio iungi. Itaque eam, quae mihi per adoptionem filia aut neptis esse coeperit, non potero uxorem ducere"; et infra: „Si qua per adoptionem soror mihi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter me et eam nuptiae consistere non possunt". Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio iungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per caeleste sacramentum regeneratio sancti spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is, quem gratia divina quam quem humana voluntas, ut filius eius vel frater meus esset, elegit, prudentiusque ab alterna corporis commixtione secernimur, quoniam spiritus sanctus sua nos caritate coadunavit, quam si vel carnalis necessitudo vel invicem nos mutabile cuiusdam corruptibilis hominis arbitrium copulasset.

Cap. III. Consuetudinem, quam Graecos in nuptialibus contuberniis habere dicitis, commemorare propter prolixitatem stili vitantes, carptim morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus et hactenus in huiusmodi coniunctionibus tenet ecclesia, vobis monstrare studebimus. Nostrates siquidem tam mares quam feminae non ligaturam auream vel argenteam aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia foedera contrahunt, in capitibus deferunt, sed post sponsalia, quae futurarum sunt nuptiarum promissa foedera quaeque consensu eorum, qui haec contrahunt, et eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se anulo insignitum desponderit dotemque utrique placi-

деца, не може да се сключи брак, например между баща и дъщеря, или дядо и внучка, или майка и син, или баба и внук и тъй нататък до безкрайност; и ако такива лица се съчетаят помежду си, то те са сключили, както се казва, престъпен и кръвосмесен брак. И това е така дотолкова, че макар и да са придобили чрез осиновяване място на родители или деца, все пак не могат да се свържат помежду си в брак. „И тъй не ще мога да се оженя за оная, която ми е станала чрез осиновяване дъщеря или внучка"[1], и по-долу: „Ако някоя ми е станала чрез осиновяване сестра, то, докато именно е в сила осиновяването, между мене и нея естествено не може да се състои брак"[2]. Ако следователно не се сключи брак между тия, които свързва осиновяването, то колко повече трябва да избягват плътско съжителство помежду си ония, които възраждането на свети дух обвързва чрез небесно таинство? И тъй, далеч по-уместно е да се назовава син на баща ми или мой брат оня, когото божията благодат е отредила да бъде негов син или мой брат, отколкото оня, когото е отредила човешката воля, и по-благоразумно е да се въздържаме от взаимно смешение на плътта, когато ни е съединил свети дух чрез своето милосърдие, отколкото когато би ни свързала взаимно било плътската нужда, било променчивото решение на някой тленен човек.

Глава 3. Избягвайки поради разпространеността на изложението ни да припомняме обичая, който, както казвате, гърците спазват в брачните съчетания, ще се постараем да ви покажем в главни черти реда, който светата Римска църква е възприела от старо време и чак досега спазва в свързвания от тоя вид. Нашенците, както от мъжки, тъй и от женски пол, действително не слагат на главите си златна повезка или сребърна, или направена от какъв и да е метал, когато сключват брачни съюзи; обаче след годежа, който е договорно обещание за предстояща сватба и който бива отпразнуван със съгласието на тия, които го сключват, и на ония, в чиято власт се намират, и след като със залози си е обрекъл годеникът годеница чрез пръста на верността, украсен от него с пръстен, и е предал ней зестра, угодна

[1] *Iustin.* Inst. (De nuptiis) I, 10, 1. [2] *Iustin* Inst. I, 10, 2

tam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege diffinitum tale quid fieri praesumatur, ambo ad nuptialia foedera perducuntur. Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus, quas offere debent Deo, per sacerdotis manum statuuntur sicque demum benedictionem et velamen caeleste suscipiunt, ad exemplum videlicet, quod Dominus primos homines et paradiso collocans benedixit eis dicens: „Crescite et multiplicamini" et cetera. Siquidem et Tobias, antequam coniugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur. Verumtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post haec autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quae semper in ecclesia ipsa sunt solitae reservari. Et ita festis nuptialibus celebratis ad ducendam individuam vitam Domino disponente de cetero dirriguntur. Haec sunt iura nuptiarum, haec sunt praeter alia, quae nunc ad memoriam non occurrunt, pacta coniugiorum sollemnia. Peccatum autem esse, si haec cuncta in nuptiali foedere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Graecos vos astruere dicitis, praesertim cum tanta soleat artare quosdam rerum inopia, ut ad haec praeparanda nullum his suffragetur auxilium; ac per hoc sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur. Qui consensus, si solus in nuptiis defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Iohanne Chrysostomo magno doctore testante, qui ait: „Matrimonium non facit coitus, sed voluntas". Iam vero quod sciscitamini, si muliere propria defuncta possit vir[h] alteram ducere, scitote per omnia posse, Paulo egregio praedicatore consilium dante, qui dicit: „Dico autem non nuptis et vi-

h) vir] vix *C.*

на двамата, заедно с грамотата, съдържаща тая спогодба, в присъствието на поканени от двете страни се отвеждат и двамата към брачен съюз или наскоро, или в подходящо време, за да не се избърза да се извърши такова нещо именно преди времето, определено от закона. И едва тогава застават в църквата господня с даровете, които трябва да се поднесат богу чрез ръката на свещеника, и тъй след това приемат благословията и булото небесно, очевидно по примера, дето господ, настанявайки първите хора в рая, ги благословил, като им казал: „Растете и се множете!"[1] и прочее. Ако и Товий[2], преди да се събере със съпругата си, да е сторил заедно с нея богу молитва, както се предава, все пак онова було не приема оня, който стъпва във втори брак. След това обаче, като излязат от църквата, носят на главите си венци, които, както е имало обичай, винаги се пазят в църквата. И тъй, след отпразнуването на брачните тържества те се насочват по-нататък по божие нареждане да водят неразлъчен живот. Това са сватбените права, това са обичайните уговаряния на браковете покрай други, които сега не ни минават през ума. Ние обаче не твърдим, че е грешно, ако всички тия неща не се намесят в брачния съюз, както вие казвате, че гърците ви поучават, особено когато обикновено такава голяма липса на средства гнети някои между вас, та нищо не може да им помогне да си подготвят тия неща; и затова нека бъде достатъчно според законите[3] само съгласието на ония, за чието свързване става дума. Но ако в брака липсва само това съгласие, то всички останали неща, отпразнувани дори със самото събиране, стават напразни по свидетелстването на великия учител Йоан Златоуст[4], който казва: „Брака прави не събирането, но волята"[5]. А що се отнася до запитването ви, дали мъжът след смъртта на собствената си жена може да води втора жена, знайте, че във всеки случай може, и то по съвета на Павел, отличния проповедник, който казва: „А на неженените и на вдовиците казвам: добре им е, ако останат така, както съм и аз,

[1] Бит. 1,28. [2] Тов. 8, 4. [3] Папата има предвид Decr. Grat. c. 2, C. 27, Q. 2, PL, CLXXXVII, кол 1392; *Iustin.* Inst. 1, 10 pr. [4] Йоан Златоуст бил един от най-видните гръцки църковни отци, живял през втората половина на IV в., цариградски патриарх от 398 до 404 г., починал в 407 г. [5] PGr, LVI, кол. 802.

duis: Bonum est illis, si sic maneant, sicut et ego. Quod si se non continent, nubant"; et iterum: „Mulier" inquit, „alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quodsi dormierit vir eius, liberata est: cui vult, nubat, tantum in Domino". Quod enim de muliere sanxit, et de viro intelligendum est, quia e contra saepe sancta scriptura de viro loquitur, sed et de muliere nihilominus dicere subintelligitur. Ecce enim dicimus: „Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum" et cetera[a], et iterum: „Beatus vir, qui timet Dominum", ubi non solum virum, sed et feminam, quae non abiit in consilio impiorum et quae timet Dominum, beatam esse non immerito credimus.

Cap. IIII. Quot temporibus vel diebus in circuitu sit anni a carnibus abstinendum, nunc vobis, qui rudes estis et in fide quodammodo parvuli, superflue ducimus exponendum; verum interim in diebus ieiuniorum, in quibus per abstinentiam et lamentum paenitentiae praecipue Domino supplicandum est, modis omnibus est a carnibus abstinendum. Quoniam, licet omnibus orare et abstinere conveniat, ieiuniorum tamen temporibus amplius abstinentiae inservire oportet, videlicet ut, qui se meminerit illicita perpetrasse, secundum sacra decretalia in his etiam a licitis se quibusdam abstineat, quadragesimali videlicet tempore, quod est ante Pascha, ieiunio post Pentecosten, ieiunio ante sollemnitatem assumptionis sanctae Dei genetricis et semper virginis dominae nostrae Mariae necnon et ieiunio ante natalis Domini nostri Iesu Christi festivitatem: quae ieiunia sancta Romana suscepit antiquitus et tenet ecclesia. In sexta vero feria omnis hebdomadae[d] et in cunctis vigiliis insignium festivitatum a carnium esu cessandum et ieiuniis incumbendum, ut veraciter cum psalmographo dici valeat: „Ad vesperum demorabitur fletus et ad matutinum laetitia". Si qui vero vestrum aliis voluerint diebus a carnibus abstinere, non sunt prohibendi, quoniam, quanto quia hic in lacri-

a) et cetera *om. C.*

но ако не се въздържат, нека се оженят"[1], и пак казва: „Жената е обвързана от закона, докато живее мъжът ѝ; но ако почине мъжът ѝ, свободна е. Нека се ожени, за когото иска, само в името на господа"[2]. Пък и това, което е отредил за жената, трябва да се разбира и за мъжа, понеже макар често Светото писание да говори за мъжа, но все пак се подразбира, че става дума и за жената. Ето впрочем ние казваме: „Блажен мъж, който не ходи по съвета на нечестивите"[3] и прочее, и пак: „Блажен мъж, който се бои от господа"[4], дето не без основание вярваме, че не само мъжът, но и жената, която не ходи на съвета на нечестивите и която се бои от господа, е блажена.

Глава 4. Колко време или дни в течение на годината трябва да се въздържаме от месо — считаме, че е излишно да ви излагаме подробно, тъй като сте неопитни и някак твърде млади във вярата. Но при все това на първо време трябва да се въздържате по всякакъв начин от ядене на месо в дните на постите, в които трябва да просим милост от бога чрез въздържание и плач на разкаяние. Макар и да подобава във всяко време да се молим и въздържаме, все пак през време на постите трябва повече да се отдаваме на въздържание, та оня именно, който помни, че е извършил непозволени неща, да се въздържа съгласно светите постановления[5] и от някои позволени неща в това време, именно в Четиридесетницата, която е преди Пасхата, в поста след Петдесетницата, в поста пред празника Успение на света богородица и на приснодева Мария, владичица наша[6], а също и в поста пред празника Рождество на господа наш Исуса Христа — пости, които светата Римска църква от старо време е възприела и пази. Обаче в петъка на всяка седмица и във всички бдения на бележити празници трябва да се въздържаме от ядене на месо и да се отдаваме на постене, та наистина да можем да кажем заедно с псалмописеца: „Вечерта ще се въдвори плач, а на заранта — радост"[7]. Но ако някои от вас пожелаят да се въздържат от ядене на месо и в други дни, то не бива на такива да се пречи. Защото, колкото по-

[1] 1. Кор. 7, 8, 9. [2] 1. Кор. 7, 39. [3] Псал. 1, 1. [4] Псал. 111, 1. [5] Срв. *Leonis I* decret., c. 22: PL, LXVII, кол. 289. [6] Празникът е на 15 август. [7] Псал. 29,6.

mis magis seminaverit, tanto amplius in gaudio messurus est in vita aeterna. Nos tamen vobis, qui, ut praetulimus, adhuc rudes estis et lacte tamquam parvuli nutriendi, non grave possumus iugum, donec ad solidum cibum veniatis, imponere. Verum sicut hoc interim cavemus, ita, ut prohibita non contingatis, modis omnibus admonemus; protoplasti quippe solum pomum gustando vetitum de paradisi amoenitate propulsi sunt.

Cap. V. Quarta feria quamvis ceteris diebus praeter sextam feriam sit amplius meroribus operandum, pro eo quod Dominus ipso iam die in corde terrae, id est Iudae traditoris, quodammodo sepultus erat, dum hunc ipse morti tradere meditabatur: tamen, si vestrum quis eodem die vult, potest omnino carnes comedere, nisi aut a sacerdote constet interdictum, quoniam scriptum est: „Melius oboedientia quam sacrificium“[a], aut ipsa feria inter dies ieiuniorum evenire contigerit, quoniam Ionathas indictum a patre ieiunium modicum mellis gustando violans ad occidendum ab ipso patre quaesitus est, aut certe ipse se voto ipso die carnes non comessurum constrinxerit, quoniam scriptum est: „Vovete et reddite Domino Deo vestro“. Sexta vero feria passionem dominicam et apostolorum mestitiam recolentes ab omnium carnium epulis et pinguedine gustus noster arcendus est, praeter si nativitas Domini et epiphaniorum eius aut festivitas beatae matris Domini et intemeratae viriginis Mariae seu apostolorum principum Petri et Pauli atque sancti Iohannis Baptistae seu beati Iohannis evangelistae necnon et clavigeri caeli germani, Andreae scilicet apostoli, quin etiam et beati Stephani protomartyris ipso die fortasse evenire contigerit. Nam quod sancta ecclesia vel fidelis anima in festivitate sanctorum ieiunia vel abstinentias, quae non sunt perpetuo voto propositae[b], solvere debeat, Dominus testatur in

a) Melius oboedientia quam sacrificium] Melior est obedientia quam victimae *V*. b) seu memores *post* propositae *add*. *B, C, F*.

вече сълзи е посял тук някой, толкова повече радост ще пожъне във вечния живот.[1] Все пак ние не можем да ви наложим тежко бреме, тъй като, както казахме по-рано, още сте неопитни, и трябва като твърде млади да се храните с мляко, докато дойдете до твърда храна[2]. Обаче, както на първо време ви предпазваме от това, тъй ви и напомняме по всякакъв начин да не се докосвате до забранени неща. Защото първосъзадените, като вкусили само запретената ябълка, били изгонени от прелестта на рая[3].

Глава 5. Ако и да е нужно да тачим срядата с повече скръб от останалите дни на седмицата, с изключение на петъка, и то затова, защото именно в сряда господ е бил вече един вид погребан в сърцето на земята[4], т. е. в сърцето на предателя Юда, докато последният си е мислил, че го е предал на смъртта, все пак, ако някой от вас поиска да яде месо през същия ден, може изобщо да яде месо, стига само или да няма забрана от свещеника, понеже е писано: „Послушанието е по-добро от жертвата“[5], или да не се е случило да попадне самият ден между дните на постите, понеже Йонатан, нарушавайки възгласения от баща си пост, като вкусил малко мед, бил разпитван от самия си баща, за да бъде убит[6], или сам поне да не се е обвързал с обет да не яде месо през тоя самия ден, понеже е писано: „Обричайте се и въздавайте се на вашия господ бог!“[7] В петъка обаче, припомняйки си страстите господни и скръбта на апостолите, трябва да се въздържаме да вкусваме всякакъв вид месни ястия и мазнини, освен ако в самия ден се падне Рождество господне и Богоявление[8], или празникът на блажената майка господня и непорочна дева Мария[9], или на първоапостолите Петър и Павел[10], или на свети Йоан Кръстител[11], или на блажения Йоан Евангелист[12], а също и на брата на небесния ключеносец, именно на апостол Андрей[13], и дори и на блажения първомъченик Стефан[14]. Впрочем, че светата църква или верующата душа е длъжна да отмени в празника на светците постите или въздържанията, които не са положени като постоянен обет, сам гос-

[1] Псал. 125, 5. [2] Евр. 5, 12—14. [3] Бит. 3, 23—24. [4] Мат. 26, 14—16. [5] 1. Царс. 15, 22. [6] 1. Царс. 14, 43, 44. [7] Псал. 75, 12. [8] Т. е. на 6. януари. [9] Т. е. на 8 септември. [10] На 29 юни. [11] На 24 юни. [12] На 27 декември. [13] На 30 ноември. [14] На 26 декември.

evangelio dicens: „Mulier cum parit, tristitiam habet; cum autem peperit puerum, iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum": mulierem dicit sanctam ecclesiam. Sicut enim mulier nato in hunc mundum homine laetatur, ita ecclesia in vitam futuram fidelium populo migrante[a] digna exultatione repletur. Pro qua eius nativitate multum laborans et gemens in praesenti quasi parturiens dolet. Nec novum debet cuiquam videri, si natus dicitur, qui ex hac vita migraverit: quomodo enim usitato more dicitur nasci, quando quis ex utero materno procedens in hanc lucem exit, sic quoque iure natus appellari potest, qui liber ab huius saeculi tenebris ad lumen pertingit viventium. Pro qua ergo re apte consuetudine tenetur ecclesiastica, ut sollemnes beatorum martyrum vel confessorum Christi dies, quibus de hoc mundo ad regionem migraverunt vivorum, nuncupentur natales, sed et eorum sollemnia non funebria tamquam morientium, sed utpote in vera vita nascentium natalicia vocitentur. Ergo si tunc nati sunt utique Deo, cui omnia vivunt, in cuius manu iustorum animae positae sunt, quando visi sunt oculis insipientium mori, mulier sancta „iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum," id est in lucem aeternam. Quodsi de eius nativitate laetatur, non ieiuniis, non abstinentiis, non denique ullis debet ipso vacare die meroribus, quamvis in hac convalle lacrimarum semper lugendum sit et, donec perveniatur ad illam angelorum festivitatem, semper meroribus insistendum, quoniam etsi hic sollemnitas agitur, non tamen continua, sed momentanea est, quae vix aliquanto sine dolore perficitur.

Cap. VI. Porro dicitis, quod affirment Graeci dicentes, quod nullo modo in quar-

под свидетелствува в Евангелието, като казва: „Жената, когато ражда, бива натъжена, но когато роди младенец, от радост не помни вече тъгата, защото се е родил човек на света"[1]; той нарича светата църква жена. Защото, както жената се радва, че е родила човек на тоя свят, тъй и църквата се изпълва с достойно ликуване, когато народът се преселва в бъдещия живот на верните. Но заради това негово раждане тя много страда, мъчейки се и въздишайки в настоящия момент като родилка. И не трябва на никого да изглежда странно, ако се назовава роден оня, който се е изселил от тоя живот. Защото, както по общо възприетия обичай се казва за някого, че се ражда, когато, излизайки от майчината си утроба, се явява в тая светлина, тъй също с право може да се нарече роден всеки, който, освободен от мрака на тоя свят, се втурва към светлика на [вечно] живеещите. Поради това, следователно, уместно се съблюдава от църковния обичай, щото празничните дни на блажените мъченици или изповедници на Христа, в които именно дни са се преселили от тоя свят в областта на живите, да се наричат рождени, а също и техните празненства да се назовават не погребални, като на умиращи, но рождени, като на раждащи се в истински живот. И тъй, ако чак тогава те са се родили непременно за бога, за когото всичко живее и в чиято ръка са положени душите на праведниците, когато именно са се показали пред очите на безумните, че умират, то светата жена „не помни вече тъгата, защото се е родил човек на света"[2], т. е. във вечната светлина. Но ако се радва на раждането му, не трябва да се посвещава в самия тоя ден на постене, нито на въздържание, нито най-сетне на какви и да е скърби[3], макар в тая долина на сълзите да подхожда винаги да бъдем опечалени и винаги да се отдаваме на скърби, докато се дойде до онова радостно настроение на ангелите. Защото ако и тук да се върши празненство, все пак то не е непрекъснато, но временно, което само някога се свършва без болка.

Глава 6. По-нататък казвате, че гърците твърдят и заявяват, че по никакъв начин не трябва да ходите на баня в

a) migrante om *B, E, F.*

[1] Йоан 16, 21. [2] Йоан 16,21. [3] Псал. 83, 7.

ta et sexta feria balneari debeatis, de quo id nos e contra vobis consulentibus respondemus, quod beatus papa Gregorius et Anglorum gentis apostolus Romanis[a] de dominico die sermone quodam habito praedicasse legitur. Ait enim: „Ad me perlatum est vobis a perversis hominibus esse praedicatum, ut dominicorum die nullus debeat lavari; et quidem si pro luxu animi atque voluntate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus; si autem pro necessitate corporis, hoc nec dominico die prohibemus; scriptum quippe est: „Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam", et rursum scriptum: „Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis". Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si dominicorum die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toto corpori negetur?" Itaque quod hic praesul eximius et suavissimus doctor in dominico die, qui ceteris diebus venerabilior est, concessit, nos quoque in quarta et sexta feria non negamus, hanc videlicet discretionem servantes, ut siquidem pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetat, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedamus, si autem pro necessitate corporis, hoc nec quarta nec sexta feria prohibeamus.

Cap. VII. Sciscitamini praeterea, si liceat crucem Domini cum reliquiis mundo sive immundo hanc habenti osculari vel portare. Quod ei, qui mundus est, omnino licet; nam in osculo quid nisi amor, quo quisque circa ea flagrat, innuitur? In deportatione vero eius quid nisi mortificatio carnis vel compassio proximorum exprimitur? Siquidem hanc et Dominus baiulare praecepit, sed in mente; verum et cum corpore gestatur, ut et mente gestari de-

a) filiis suis *post* Romanis *inser. D.*

сряда и петък. За това като се допитвате, ние ви отговаряме от своя страна с онова, което блаженият папа Григорий[1] и апостол на английското племе е проповядвал както четем, на римляните в една своя реч за господния ден[2]. Той именно казва: „До мене дойде вестта, че ви е проповядвано от извратени хора, какво никой не трябва да се къпе в господен ден, и действително, ако някой пожелае да се окъпе за велелепие на духа и за удоволствие, не позволяваме това да се извършва и в кой и да е друг ден; но ако това се върши заради нужда на тялото, не го забраняваме и в господния ден, защото е писано: „Никой не е възненавидял своята плът, но я храни и гледа"[3], и пак е писано: „Не се грижете за плътта в нейните похоти!"[4] И тъй, наистина оня, който забранява да се грижим за плътта в нейните похоти, позволява това в нейните нужди. Защото, ако е грешно да си мием тялото в господния ден, не трябва тогава да си мием в същия тоя ден и лицето. Ако обаче това се позволява спрямо част от тялото, защо да се откаже това на цялото тяло, когато изисква нуждата?" И тъй, онова, което тоя отличен предстоятел и пресладък учител е позволил да се върши в господния ден, който е по-свещен от останалите дни, ние наистина не го забраняваме в сряда и петък, като спазваме това именно различие, щото, ако някой пожелае да се окъпе за велелепие на духа и за удоволствие, да не позволяваме да се извърши това нито в кой и да е друг ден, но ако става заради нужда на тялото, не го забраняваме нито в сряда, нито в петък.

Глава 7. Вие искате да знаете освен това дали е позволено на чистия или нечистия да целува кръста господен с мощите, когато разполага с него, или да го носи. Това е напълно позволено на оня, който е чист; защото какво друго се потвърждава в целувката освен любовта, от която всеки гори наблизо до него? А какво друго се изразява в носенето му освен умъртвяването на плътта или състраданието към ближните? Наистина господ ни е научил да го носим, но в сърцето; но когато и на тялото се носи, хората по-лесно се под-

[1] Папа Григорий I (590—604) изпратил в Англия бенедиктинския проповедник Августин, за да покръсти тамошните сакси. Срв. *Gregorii M.* Registr. XIII, 3, MGH, Epist. II, стр. 368. [2] Под „господния ден" тук трябва да се разбира неделен ден (неделя) — dies dominica. [3] Ефес. 5,29. [4] Римл. 13,14.

beat, facilius admonetur. Crux quippe a cruciatu dicitur et, ut praefatus exponit antistes, duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abstinentiam carnem afficimus aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Igitur crucem Domini, passionem eius venerantes, osculamini et pro eius amore, si necessitas exigit, eadem cogitatione armamini; portate eam, sed cum summa reverentia et corpore et corde mundissimo, ita ut a mente vestra numquam decidat, id est, ut et per abstinentiam carnem semper afficiatis et per compassionem necessitatem proximorum vestram putetis. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucem portat in mente. Immundum autem hanc portare nullo pacto permittimus; scriptum quippe est: „Mundamini, qui fertis vasa Domini". Nullum vero Domini vas sacratius est cruce dominica, quae ipsum portare Dominum meruit. Osculari autem eam immundo non licet, quoniam eo ipso, quod immundus est, ipse sibi testis est quod mortificationem carnis non diligat; ergo quam non amat, nec osculetur, ne de eo dicatur, quod de reprobis a Domino per prophetam increpatorie dicitur: „Populus hic labiis me honorat, cor autem longe est a me", et psalmista: „Dilexerunt", inquit, „eum in ore suo et in lingua sua mentiti sunt ei". De reliquiis vero sanctorum eadem dicimus, quorum corpora templa et vasa fuere suntque Dei quibusque ad omnia bona opera tamquam organis sanctus usus est, quando voluit, spiritus.

сещат, че трябва да се носи и в сърцето.[1] Във всеки случай думата „кръст" напомня за мъчение[2] и както обяснява споменатият по-рано предстоятел[3], ние носим кръста господен по два начина: или като изтощаваме плътта си чрез въздържание, или като считаме чрез състраданието към ближния неговата нужда за своя. И тъй, целувайте кръста на господа от уважение към страданието му; заради любовта ви към него, ако нуждата изисква, въоръжавайте се със същата мисъл; носете го, но с най-голямо страхопочитание и с най-чисто тяло и сърце, тъй че никога да не изчезва от сърцето ви, т. е. винаги да изтощавате плътта си чрез въздържание и да считате чрез състраданието си нуждата на близките за своя. Защото оня, който проявява скръб в чужда нужда, носи в сърцето си кръста. Обаче на нечистия ние не позволяваме по никой начин да го носи, защото е писано: „Очистете се вие, които носите съдовете господни"[4] Но никой съсъд на господа не е по-свещен от кръста господен, който е бил удостоен да носи самия господ. Нл на нечистия не е позволено и да го целува, защото чрез самото това обстоятелство, дето е нечист, той сам свидетелствува колко не обича умъртвяванетна плътта; и следователно нека не целува кръста, който той не обича, за да не би да се каже и за него онова, което господ казва за порицание на нечестивите чрез пророка: „Тоя народ ме почита с устните си, а сърцето му стои далеч от мене"[5], а и псалмописецът казва: „Възлюбиха го в устата си и го излъгаха с езика си"[6]. Но същото казваме и за мощите на светците, чиито тела са били и са храмове и съсъди божии и с които като със средство за всяко добро дело си е послужил свети дух, когато е пожелавал.

Cap. VIII. Ergo praemissa digna reverentia, si munditia mentis et corporis comitatur, etiam quadragesimali tempore, de quo speciali consultatione percunctati estis, crux[a] Domini et portari et superiore re-

Глава 8. И тъй, ако изтъкнатото погоре достойно страхопочитание се съпровожда от чистота на сърцето и тялото, позволено ви е и в Четиридесетницата[7], за която в особено допитване сте поискали разяснение, да носите кръста господен и, като спазвате горното пра-

a) crucem *C, F.*

[1] Лука 14, 27. [2] На латински език „кръст" (crux) и „измъчване" (cruciatus) са от един и същ корен. Най-жестокото умъртвяване у древните било разпъването на кръст. [3] Т. е. споменатият по-горе папа Григорий. [4] Ис. 52, 11. [5] Ис. 29,13. [6] Псал. 77, 36. [7] Т. е. четиридесет дена пости преди Великден.

gula custodita licet, cum libuerit, osculari; sed et tunc maxime atque ibi, quando et ubi antiqui hostis vel pugnae vel insidiae praecipue formidantur.

Cap. VIIII. Corpori et sanguine dominico cotidie in quadragesima maiori si debeatis communicare, consulitis. Quod ut fiat, Deum omnipotentem suppliciter exoramus et vos omnes vehementissime cohortamur, si tamen mens in affectu peccandi non sit vel si hanc non de criminalibus peccatis conscientia impoenitens vel non reconciliata fortassis accuset vel si fratri discordanti quis vestrum suo vitio reconciliatus minus existat. Nam quem de horum aliquo conscientia mordet, gravari tanto munere potius quam remedium consequi quodlibet arbitramur; „iudicium“ enim „sibi“, secundum apostolum, „manducat et bibit“. Verum de hoc et de his, qui ecclesiam quidem intrant nec tamen facta oblatione communicant, sacri canones sufficienter enuntiant, qui antistiti vestro sunt, qui Deo vobis auctore per mediocritatem nostram ordinandus est, tribuendi et ab eo sacerdotibus, qui claves tenent scientiae, dumtaxat aperiendi et vobis nihilominus, in quibus opus est et minime prohibetur, insinuandi. Interium tantum quadragesima, quam mos ecclesiae maiorem appellat, omni est die servato superiori tenore communicandum. Quoniam semper est orationi vacandum et sacrificiis fidelium concurrendum et illud propheticum, quo dicitur: „In die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra“, iugiter ad memoriam revocandum. Si enim ex consensu coniugatorum etiam alio — mundo corpore — tempore vacatur orationi, quanto potius isto, quo Deo etiam carnis nostrae decimas damus, quo ipsum in abstinentia Dominum imitamur, quo non solum illicita, verum etiam multa a nobis

вило, да го целувате, когато пожелаете, но предимно тогава и там, когато и дето било нападенията, било засадите на вековния враг особено ви навяват трепет.

Глава 9. Вие питате дали трябва ежедневно във Великата четиридесетница[1] да се приобщавате с тялото и кръвта господня[2]. Но за да става това, ние смирено се молим на всемогъщия господ и най-настойчиво всички ви насърчаваме, ако само сърцето ви не се намира в греховно разположение, или ако неразкаялята се или непомирена съвест не го обвинява в престъпни сгрешения, или ако някой от вас поради своя порок не бъде достатъчно помирен с непокорния си брат. Впрочем ние мислим, че оня, когото гризе съвестта поради каквото и да е от тия неща, по-скоро се обременява от такъв голям дар, отколкото да постигне някакво облекчение: „защото той яде — според апостола — и пие осъждане за себе си“[3]. Обаче относно това и относно ония, които именно влизат в църквата и все пак не се причастяват след извършване на приношението, дават достатъчно обяснение свещените канони[4]. А последните трябва да бъдат предоставени на нашия предстоятел, който с божие съдействие трябва да бъде ръкоположен чрез наше смирение, и от него да бъдат точно разкрити на свещенослужителите, които държат ключовете на знанието, и не по-малко втълпени вам, на които това е нужно и никак не се забранява. Между това само през Четиридесетницата, която обичаят на църквата назовава велика, трябва да се причастявате всеки ден, като спазвате горното правило, понеже тогава именно трябва постоянно да се отдавате на молитва, да се стичате на жертвоприношенията на верните и непрекъснато да призовавате в паметта си известното пророческо изречение, дето се казва: „В деня на вашия пост се открива волята ви“[5]. Защото, ако по собствено съгласие бракосъчетаните се отдават на молитва и в друго време с чисто тяло, то колко повече трябва в онова време, когато поднасяме богу десетина от своята плът[6], и когато подражаваме на самия господ във въздържание и отхвърляме с право от себе си не само непоз-

[1] Т. е. във великите пости преди Великден, вж. тук, стр. 73, бел. 7 (срв. *Du Cange*, Glossarium lat., VI, 582). [2] Става дума за причастяване. [3] 1. Кор. 11, 29. [4] Canon. apostol. 10, PL, LXVII, кол. 142; Antioch. c. 2, PL, LXVII, кол. 159. [5] Ис. 58, 3. [6] Срв. *Gregor. M.* Homil. in evang. 26, PL, LXXVII, кол. 1137.

quoque licita merito resecamus, omni est voluptati renuntiandum et, ut licenter orationi vacetur, castitati mentis et corporis incumbendum!

Cap. X. Nosse cupitis, si liceat alicui sabbato vel dominico die laborationem aliquam exercere. De hoc saepe memoratus sanctus papa Gregorius Romanos alloquens ait: „Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua et sanctae fidei adversa seminasse, ita ut die sabbato aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi praedicatores dixerim? Qui veniens diem sabbatum atque dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult dominicum diem et, quia iudaizare populum compellit, ut exteriorem ritum legis revocet et sibi Iudaeorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum. Hoc enim, quod per prophetam dicitur: „Ne inferatis onera per portas vestras die sabbati"[a], tamdiu teneri potuit, quamdiu egem licuit iuxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei Domini nostri Iesu Christi apparuit, praecepta legis, quae per figuram dicta sunt, iuxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de sabbato esse servandum, dicat, necesse est, etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat praeceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: „Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest". Nos itaque hoc, quod de sabatto scriptum est, spiritaliter accepimus, spiritaliter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum redemptorem nostrum Iesum Christum dominum habemus. Et qui lucem fidei eius cognoscit, si peccata concupiscentiae ad mentem per oculos trahit, in de sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in re-

[a] vestras die sabbati] civitatis huius in die sabbati *V*.

волени неща, но и много дори позволени неща, да се откажем от всяко удоволствие и да залегнем за целомъдреност на сърцето и тялото, за да се отдадем свободно на молитва!

Глава 10. Вие желаете да узнаете, дали е позволено на някого да върши каква и да е работа в събота или в господния ден. Затова казва често споменуваният свети папа Григорий, обръщайки се към римляните[1]: „До мене дойде вестта, че някои хора с извратен дух са посеяли между вас някои криви и противни на светата вяра неща, тъй че забраняват да се върши нещо в съботен ден. Но как другояче бих нарекъл тия хора освен проповедници на Антихриста? Та той, като дойде, ще накара да се опазва от всяка работа съботният и господен ден, понеже се преструва, че умира и възкръсва, и също иска да се тачи съботата, понеже подбужда народа да юдействува, за да възвърне отхвърления обред на закона и да си присвои вероломството на юдеите. Впрочем онова, що се казва чрез пророка: „Да не внасяте товари през вратите си в съботен ден!"[2], е могло дотогава да се спазва, докогато е било позволено да се съблюдава законът съгласно буквата. Но откакто се яви благодатта на всемогъщия бог, господа нашего Исуса Христа, наставленията на закона, които са изказани образно, не могат да се спазват буквално[3]. Защото, ако някой каже, че относно съботата трябва това да се спазва, необходимо е да каже, че и кървни жертви трябва да се въздават, и също да се каже, че и наставлението за обрязване на тялото трябва чак досега да се прилага. Но нека той чуе апостола Павла, който казва против него: „Ако се обрязвате, Христос никак не ви ползува"[4]. И така, ние духовно сме възприели онова, което е писано за съботата, и духовно го спазваме. Защото събота значи покой: обаче като истинска събота ние считаме самия свой изкупител Исуса Христа господа; и оня, който познава светлината на вярата у него, внася в деня на съботата товари през вратите си, ако чрез очите си навлече в душата греха на похотта. Следователно ние не внасяме в деня на съботата товари през вратите

[1] Срв. *Gregor. M.* Registr. XIII, 3, MGH, Epist. II, 367. [2] Иер. 17, 24, 27. [3] Тит. 2, 11. [4] Гал. 5,2.

demptoris nostri gratia constituti pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus ac redemptor noster multa in die sabbati legitur operatus, ita ut Iudaeos reprehenderet dicens: „Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit in die sabbati et ducit adaquare?“ Si ergo ipsa per se veritas non custodiri iuxta litteram sabbatum praecepit, quisquis otium sabbati secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi veritati contradicit? Dominicorum vero die a labore terreno cessandum est atque omni modo orationibus insistendum, ut quicquid neglegentiae per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicae expietur“.

си, ако, настанени в благодатта на нашия изкупител, не си навлечем в душата чрез телесните си чувства тежестите на греха. Впрочем нашият господ и изкупител, както четем, също е вършил много неща в деня на съботата, тъй че той опровергавал евреите, като им казвал: „Кой от вас не отвързва вола си или магарето си в деня на съботата и не го води да го напои?“[1] И тъй, ако истината сама по свой почин ни е научила да не спазваме съботата буквално, то кому другиму освен на самата истина противоречи всеки, който пази покоя на съботата буквално по закона? В деня господен наистина трябва да се въздържате от полски труд и да се отдавате по всякакъв начин на молитва, та каквато небрежност сторите в продължение на шестте дена, да я изкупите с молитва в деня на възкресението господне“[2].

Cap. XI. In quorum apostolorum vel martyrum sive confessorum atque virginum diebus festis a labore terreno recedere debeatis, inquiritis. In sollemnitatibus utique beatae Mariae virginis et sanctorum duodecim apostolorum ac evangelistarum atque praecursoris domini Iohannis et sancti Stephani primi martyris necnon et in eorum sanctorum nataliciis, quorum apud vos Deo favente memoria celebris et dies festivus habebitur. Sane sciendum est, quoniam idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad ecclesiam ire, psalmis et hymnis et canticis spiritalibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, elemosinas indigentibus ministrare valeat Christianus. Quae omnia si quis neglegens orationi tantum vacare voluerit et ad ceteras mundi vanitates licitos labores converterit, melius illi fuerat ipso die beati apostoli Pauli praeceptis obaudiens laborare manibus suis, ut haberet, unde tribueret necessitatem patientibus, quemadmodum ipse, qui, licet Dominum ordinasse dicat, ut qui evangelium annuntiaret, de evan-

Глава 11. Вие запитвате в празничните дни на кои апостоли или мъченици, или изповедници и деви трябва да не се занимавате с полски труд. В празниците без друго на блажената дева Мария и на светите дванадесет апостоли, и на евангелистите, и на предтечата господен Йоан[3], и на свети Стефан първомъченик[4], а също и в рождените празници на тия светци, на които поменът ще се счита у вас по божия благодат за славен, а денят — за празничен. Разбира се, трябва да се знае, че в празнични дни християнинът затова трябва да се въздържа от светска работа[5], за да може по-свободно да отива на църква, да присъствува на псалми, химни и духовни песни, да се отдава на молитва, да поднася приношения, да се приобщава към паметта на светците, да се въздигне до тяхно подражание, да насочва вниманието си към словото божие и да раздава милостини на нуждаещите се. Но ако някой, пренебрегвайки всички тия неща, пожелае да се отдаде само на молитва и се извърне към останалите суетности на света, занятия все позволени, то по-добре би било за него, подчинявайки се на наставленията на блажения апостол Павел, да работи със собствените си ръце в самия празничен ден, за да има отде да даде помощ на търпящите нужда. По този именно начин апостолът, макар и да казва, че бог

[1] Лука 13,15. [2] Срв. *Gregor. M.* Registr. XIII, 3, MGH, Epist. II, 368, 29. [3] Празникът се пада на 24 юни. [4] Т. е. на 26 декември. [5] Еф. 5, 19; Кол. 3,16.

gelio viveret, non tamen usus est hac potestate, sed manibus suis laborabat, ne quem eorum, quibus evangelium praedicabat, gravaret.

е заповядал да живеят от благовестието ония, които проповядват благовестието[1], все пак не се е възползувал от тая възможност, но е работил със собствените си ръце, за да не отекчи някого от ония, на които е проповядвал благовестието[2].

Cap. XII. Quod interrogatis, utrum liceat in festivitatibus sanctorum iudicium peragi et utrum eadem die debeat homo, si dignus fuerit, ad mortem iudicari, sciendum, quoniam in his festivitatibus, in quibus superius ab omni opere mundano cessandum esse monstravimus, multo magis a saecularibus negotiis et adhuc a mortibus abstinendum fore decernimus, quoniam, quamvis utrumque fortasse sine culpa valeat exerceri, quando tamen his, quae Dei sunt, artius homo debet haerere, quae mundi sunt, a se convenit penitus resecare; praecipue cum eo die ad militiam divinam accedens homo implicari non debeat negotiis saecularibus, et ob reverentiam tantae sollemnitatis non oporteat in medium deferri, nisi unde omnibus gaudium, pax et spiritalis leatitia generetur. Verum his praelibatis, quibus diebus praeter hos nulla sint iudicia saecularia exercenda, lex vos affatim edocebit.

Глава 12. Относно запитването ви дали е позволено в празниците на светците да се произвежда съд и дали трябва в това време да се осъди на смърт човек, ако е заслужил, трябва да знаете, че в ония празници, в които, както по-горе посочихме, е необходимо да се откажете от всяка светска работа, ще трябва съгласно нашето решение много повече да се въздържате от житейски занятия и още повече от смъртни наказания, понеже и двете неща, ако и да могат да се извършват без грях, все пак, когато дотрябва човеку да се прикрепи по-тясно към ония неща, които са божии, е редно да отхвърли напълно от себе си тия неща, които са светски, особено когато в това време, пристъпвайки към божественото войнство, човек не трябва да се обвързва в житейски занятия[3]. Пък и от уважение към такова празненство не би трябвало публично да се изнася друго нещо освен онова, отдето би се породило за всички утеха, мир и духовна радост Но като ви поднасяме предварително само това, законът[4] достатъчно ще ви поучи в кои дни освен тия не трябва да се произвежда никакъв светски съд.

Cap. XIII. Inter quaestiones vero et consulta leges vos mundanas postulare perhibetis. De qua re nos codices, quos necessarios vobis ad praesens esse considerare potuissemus, libenti mitteremus animo, si quem penes vos esse comperissemus, qui hos vobis interpretari potuisset; si quos autem de mundana lege libros missis nostris dedimus, cum reversi fuerint, nolumus ibi relinqui, ne quislibet eos vobis perverse interpretetur aut falsitate qualibet violet.

Глава 13. А между въпросите и допитванията вие казвате, че искате светски закони. Затова ние бихме ви изпратили на драго сърце книги, които, както бихме могли да си помислим, засега ви са необходими, ако знаехме, че у вас се намира някой, който би могъл да ви ги изтълкува. Но ако сме дали на пратениците си някои книги от светския закон, то не искаме, като се върнат пратениците, там да останат книгите, за да не ви ги изтълкува някой превратно или да ги изопачава.

Cap. XIIII. Praeterea indicatis, quod quidam Graecus mentiens fateretur se presbyterum esse, cum non esset, ac per hoc plurimos in vestra patria baptizasset. Cum ergo vos inspiratione Dei cognovissetis, quod non esset presbyter, iudicaveritis, ut

Глава 14. Освен това вие обаждате, че някой-си грък лъжливо заявявал, че бил презвитер, докато не бил такъв, и тъй бил покръстил мнозина в родината ви. И тъй, щом сте узнали чрез божие вдъхновение, че не бил презвитер, вие сте

[1] I. Кор. 9,14; I. Кор. 9, 18. [2] I. Кор. 4,12; I. Сол. 2, 9; 2. Сол. 3, 8. [3] 2. Тим. 2,4.
[4] Срв. Liber Papiensis Karol. M., c. 136, MGH, Leges IV. 512; Cod. Iustin. 3, 12.

amitteret aures et nares et acerrimis verberibus caederetur et ex vestra patria pelleretur. Ecce impletum est in vobis, ignoscite nobis, quod de quibusdam apostolus clamat, quod haberent zelum Dei, sed non secundum scientiam. Nam licet ille male fecerit, si mentitus est, vos tamen in hoc zelum quidem pium, sed minus cautum habuistis, quoniam, quamvis ipse se sacerdotem esse simulaverit, simulatio tamen eius salutem plurimis contulit. Siquidem diversi fuere, qui diverso modo Christum, sed non propter Christum[a] annuntiabant; sed sive occasione, sive quomodocumque hunc annuntiarent, hos tamen non prohibebat apostolus, qui solum, ut Christus annuntiaretur, plurimum satagebat; quia enim Christus ordinaverat, ut qui evangelium annuntiaret de evangelio viveret. Si multi idcirco Christum praedicabant, ut commoda terrenna adquirerent, ergo non erat Christus in causa, sed avaritia; rursus quia multi evangelii praedicatores a fidelibus magnis honoribus efferebantur, nonnulli ideo Christum praedicabant, ut similia et ipsi perciperent: ergo non erat Christus in voto, sed invidia. Sed nemo istorum prohibitus est, quominus per hos Christus annuntiaretur, nimirum cum et Iudas inter ceteros apostolos a Domino missus et miracula fecerit et Christum annuntiaverit et in nomine eius plurimos baptizaverit. Itaque, ut sedis apostolicae praesul scribit Anastasius, non quaeritur, quis vel qualis praedicet, sed quem praedicet.

били отсъдили да се лиши от уши и нос, да бъде най-жестоко бит и изгонен от родината ви. Ето у вас се е изпълнило, простете ни, това, което апостолът разгласява за някои, че имали ревност към бога[1], но не по разума, защото, макар и зле да е постъпил, като ви е лъгал, все пак вие в тоя случай сте проявили ревност, наистина, благочестива, но не тъй предпазлива, понеже, макар и сам да се е преструвал, че е свещеник, все пак неговото преструване е донесло на мнозина спасение. И наистина разногласни са били ония, които са възвестявали по разногласен начин Христа, но не поради самия Христос.[2] Обаче било че те са възвестявали поради сгода, било поради какво и да е, все пак не ги е възпирал апостолът, който най-много е сторил, само за да бъде възвестен Христос, защото Христос именно е бил заповядал да живее от благовестието оня, който възвестява благовестието.[3] Ако мнозина затова проповядват Христа, за да придобият земни блага, то в тяхното дело очевидно не се проявява Христос, а користолюбието; от друга страна, понеже мнозина проповедници на Евангелието се величаят от верните с големи почести, то някои затова именно са проповядвали Христа, за да постигнат и те сами същото. И тъй, в техния оброк не се проявява Христос, а завистта. Но никой от тия хора не е бил възспрян да възвестява Христа, без съмнение, защото и Юда, пратен от господа между останалите апостоли, бил правил чудеса, възвестявал Христа и в негово име бил кръстил мнозина. И тъй, както предстоятелят на апостолския престол Анастасий[4] пише, не се пита в подобен случай кой или какъв проповядва, но кого проповядва.[5]

Cap. XV. Porro interrogatis, utrum homines illi, qui hoc ab illo baptisma receperunt, Christiani sint, an iterum baptizari debeant. Sed si in nomine summae ac individuae trinitatis baptizati fuere, Christiani profecto sunt et eos, a quocumque Christiano baptizati sunt[b], iterato baptizare non conventi, quoniam, ut iam nominatus

Глава 15. По-нататък питате дали ония хора, които са приели това кръщение от оня човек, са християни, или трябва втори път да се кръщават. Но ако са били кръстени в името на върховната и неразделна троица, те са действително християни и от който християнин и да са кръстени, не подобава втори път да се кръщават. Защото, както споменатият вече апостолски първосвещеник

a) sed non propter Christum *desunt C.* b) et eos, a quocumque Christiano baptizati sunt *om. C.*

1 Римл. 10, 2. 2 Фил. 1, 15—18. 3 1. Кор. 9,14. 4 Касае се за писмото, отправено от папа Анастасий II (496—498) до византийския император Анастасий I (491—518). Срв. *Thiel*, Epistolae Romanorum pontificum gen., I, стр. 622. 5 За тази глава вж. и у *Златарски*, История, I, 2, стр. 61.

Anastasius apostolicus pontifex ad aequivocum suum scribit Augustum, et baptismum, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero vel a fure fuerit datum, ad percipientem tamen munus pervenit illibatum: quia vox illa, quae sonuit per columbam, omnem maculam humanae pollutionis excludit, qua declaratur ac dicitur: „Hic est, qui baptizat". Si igitur, quamvis baptismum ab adultero vel fure datum fuerit, ad percipientem tamen munus pervenit illibatum, quam ob rem non illibatum et sine ulla iteratione subsistat, quod quilibet mundanus homo tribuit et nescimus qua intentione se presbyterum fingens? Et certe Acacius Constantinopolitanus quondam episcopus se sacerdotem fingebat, cum fierit a Felice papa Romano damnatus. Sed quid iam dictus de eo praesul Anastasius dicat, audiamus; ait enim inter alia: „Cum sibi sacerdotis nomen" — Acacius videlicet — „vindicaverit condemnatus, in ipsius vertice superbiae tumor inflictus est, quia non populus, qui in mysteriis donum ipsius sitiebat, exclusus est, sed anima sola, quae peccaverat, iusto iudicio proprie erat obnoxia; quod utique numerosa scripturarum testatur instructio"; et revera, quia secundum famosissimum apostolum „neque qui plantat", id est catechizat, „neque qui irrigat" id est baptizat, „est aliquid: sed qui incrementum dat, Deus". Et ideo mali bona ministrando non aliis, sed sibi detrimenti cumulum ingerunt, ac per hoc certum est, quia quos ille Graecus baptizavit nulla portio laesionis attingit propter illud: „Hic est, qui baptizat", id est Christus, et iterum: „Deus incrementum dat", subauditur: et non homo.

Анастасий пише до своя едноименен император[1], и кръщението, ако то бъде дадено от блудник или крадец, което дано бъде далеч от църквата, все пак дохажда неотемно до оня, който възприема дара, понеже известният глас, който е прозвучал чрез гълъба, изключва всяко петно на човешко осквернение, тъй като чрез него се заявява и казва: „Той е, който кръщава"[2]. И тъй, ако кръщението, макар и дадено от блудник или крадец, все пак достига неотемно до оня, който възприема дара, то по каква причина не би останало неотемно и без какво и да е повторение кръщението, което какъв и да е светски човек даде, и когато се преструва на презвитер с не знам какво намерение? И без съмнение Акакий, някога цариградски епископ[3], се е преструвал на свещенослужител, след като е бил осъден от римския папа Феликс.[4] Но нека чуем какво казва за това споменатият вече предстоятел Анастасий. Той именно казва между другото: „Когато именно Акакий, осъден, си присвоил името на свещенослужител, в неговата глава заседнал гневът на гордостта, задето не бил изключен от църквата народът, който жадувал за неговия дар в тайнствата, а се подложила самата му душа, която била сгрешила, изрично на справедлив съд, за който свидетелствува навред многократното наставление на писанията".[5] И наистина така е, защото съгласно най-славния апостол[6] „нито, който насажда", т. е. оглашава, „нито, който напоява", т. е. кръщава, „е нещо, но бог, който възрастява".[7] И затова лошият, като поднася блага, не причинява на другите, а на себе си приръст на загуба, и затова е сигурно, че никакъв дял от щета не засяга тия, които оня грък е кръстил, поради известното изречение: „Той е, който кръщава", т. е. Христос, и пак се подразбира тук: „бог възрастява", а не човек.[8]

Cap. XVI. Vos, qui sic personam illam iudicastis, investigatis, si debeatis hinc paenitentiam agere. Utique denique omne peccatum paenitentia, quae nonnisi Dei gratia comitante proficit, omnino diluitur. Nam

Глава 16. Вие, които тъй сте били осъдили онова лице, искате да разберете дали трябва затова да извършите покаяние. Изобщо всеки грях непременно се измива напълно чрез покаянието, което принася полза само като се съпровожда от божия благодат. Защото гос-

[1] Вж. стр. 78, бел. 4; също *Thiel,* пос. съч., стр. 621. [2] Йоан 1,33. [3] Цариградски епископ от 481 г. до 489 г. [4] Римският папа Феликс III (483—492). За този случай вж. у *I. Hergenröther*, Photius I, Patriarch von Constantinopel, I, стр. 123. [5] *Thiel*, пос. съч., стр. 623. [6] Думите на апостол Павел, цитувани и от папа Анастасий, срв. *Thiel*, пос. съч., стр. 622. [7] I. Кор. 3,7. [8] Йоан 1,33; I. Кор. 3, 6, 7.

Dominus primum Petrum respexit et tunc Petrus ad lacrimas sese convertit. Peccatum autem vos in illum hominem perpetrasse manifestum est. Primo quidem, quoniam, quantum nos comprehendere possumus, nondum clare patuit eundem hominem non esse presbyterum, et scriptum est: „Nolite iudicare ante tempus". Secundo, quoniam etsi se finxit esse, quod non erat, non tamen fecit, quod factum Deo vel fidelibus eius non placeat, praecipue cum in ea gente, in qua usque ad illud tempus nulla recta fides, nulla vera religio colebatur, sibimet ostium multos lucrandi divinitus videret apertum et ille forsitan anhelaret plurimos ad tantum donum[a] perducere, in quo se Deum senserat misericorditer adiuvare. Denique si David esse se furiosum finxit, ut suam tantum salutem operari potuisset, quam noxam contraxit, qui tot hominum multitudinem quoquomodo de potestate diaboli et aeternae perditionis abstraxit? Maxime cum se sacerdotem simulaverit, non tamen in baptizando egit, quod praeter sacerdotem in tam evidenti necessitate agere nullum oportet; presbyterum vero, ut opinamur, idcirco se finxit esse, quoniam iam senserat vobis fuisse suasum, quod baptizandi ministerium nonnisi presbyteris tantum esset indultum. Tertio, quoniam etsi in ista simulatione valde fuit culpabilis, in tot hominibus conversis satis existit laudabilis. Quarto, quia etsi poena dignus erat, non tamen debuistis modum ultionis excedere nec in unum hominem tot et tam crudelia detrimenta congerere, cum dimissis ei naribus et auribus propriis sufficeret ad poenam illi repulsio a patria vestra, quam cum detruncatione membrorum iudicantibus vobis expertus est.

под първом се взрял в Петра и тогава Петър се отдал на сълзи.[1] Обаче явно е, че вие сте съгрешили пред оня човек. Първо, защото доколкото можем да разберем, още не е било ясно установено дали оня същият човек не е бил свещеник, а писано е: „Недейте съди преждевременно!"[2] Второ, защото, макар и да се е престорил на такъв, какъвто не е бил, все пак не е извършил деяние, което да не е угодно на бога или на верните му, особено когато е видял всред това племе, у което чак до онова време не е била тачена никаква права вяра и никаква истинска религия[3], разкрит по божия милост пред себе си вход, за да спечели мнозина към такъв голям дар, в което чувствувал, че бог милостиво го подпомага. Най-сетне, ако Давид се престорил на луд, за да постигне само своето спасение, каква вина си е навлякъл оня, който по какъв и да е начин е изтръгнал такова множество хора от властта на дявола и от вечно погубване?[4] Пък дори и да се е престорил на свещеник, той все пак, кръщавайки, не е извършил онова, което никой не трябва да извършва в такава очевидна нужда, освен свещеник. Както обаче предполагаме, той затова се е престорил, че е презвитер, защото бил вече почувствувал, че вие сте уверени, че обредът на кръщението е предоставен само на презвитери. Трето, защото, макар и в това преструване да е бил твърде виновен, все пак се е показал достатъчно достоен за похвала, задето е обърнал в християнство толкова много хора. Четвърто, защото, макар и да е бил достоен за наказание, все пак не е трябвало да прекрачите мярката на отмъщението и да струпате върху един човек толкова много и тъй жестоки пагуби, понеже, без да го лишите от собствения му нос и уши, би било достатъчно да го накажете с изгонване от родината ви, което заедно с отрязване на телесни части е претърпял по ваша присъда.

Cap. XVII. Igitur referentes, qualiter divina clementia Christianam religionem perceperitis qualiterque populum vestrum baptizari omnem feceritis, qualiter autem illi, postquam baptizati fuerunt, insurrexerint unanimiter cum magna ferocitate contra

Глава 17. И тъй, разправяйки как сте възприели по божия милост християнската вяра и как сте накарали да се покръсти целият ви народ[5], как обаче ония, след като били покръстени, въстанали единодушно с голямо ожесточение против

[a]) donum] bonum *C*.

[1] Лука 22, 61—62. [2] 1. Кор. 4,5. [3] Деяния 14, 26; 1. Кор. 16, 9, [4] 1. Цар. 21, 10—15.
[5] Покръстването било извършено между 1 и 19 септември 865 г. Срв. *Златарски*, История I, 2, стр. 30.

vos, dicentes non bonam vos eis legem tradidisse, volentes etiam vos occidere et regem alium constituere, et qualiter vos divina cooperante potentia adversus eos praeparati a maximo usque ad modicum superaveritis et manibus vestris detentos habueritis qualiterque omnes primates eorum atque maiores cum omni prole sua gladio fuerint interempti, mediocres vero seu minores nihil mali pertulerint: de his nosse desideratis, qui vita privati sunt, utrum ex illis peccatum habeatis. Quod utique sine peccato evasum non est nec sine culpa vestra fieri potuit, ut proles, quae in consilio parentum non fuit nec adversus vos arma sustulisse probatur, innocens cum nocentibus trucidaretur. Nam hinc psalmista Dominum, postquam dixerat: „Non sedi in consilio vanitatis et cum iniqua gerentibus non introibo; odivi congregationes malignorum[a] et cum impiis non sedebo", paulo post deprecans ait: „Ne perdas cum impiis animam meam et cum viris sanguinum vitam meam". Hinc Dominus per Ezechielem prophetam perhibet dicens: „Ut anima patris, ita et anima filii mea est: anima, quae peccaverit, ipsa morietur"; et post pauca de patre dicit: „Quodsi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quae fecit, timuerit et non fecerit simile eis, super montem non comederit et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel et uxorem proximi sui non violaverit et virum non contristaverit, pignus non retinuerit et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit et nudum operuerit vestimento, a pauperis iniuria averterit manum suam, usuram et superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in praeceptis meis ambulaverit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet. Pater eius, quia calumniatus est et vim fecit fratri et malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis: quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius et iudicium et iustitiam operatus est, omnia praecepta mea custodivit et fecit illa, vita vivet. Anima, quae peccaverit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris et pater non

вас, като твърдели, че не сте им дали добър закон, и искали да убият и вас и да си поставят друг княз, и как вие, подготвени срещу тях със съдействието на божията сила, сте ги надвили от мало до голямо и заловили със собствените си ръце, пък и как всичките им първенци и по-знатни хора с целия им род били избити с меч, а не толкова знатните и по-малко видните не претърпели никакво зло, вие желаете да знаете относно ония, които са лишени от живот, дали имате грях заради тях. Но това във всеки случай не е извършено без грях и не е могло да стане без вина от ваша страна, щом поколението, което не е участвувало в замисъла на своите родители и не е било изобличено, че е дигнало оръжие против вас, е било изклано невинно заедно с виновните. Ето защо впрочем псалмописецът, след като е вече казал: „Не седях в съвета на суетността и с неправедни няма да ходя; възненавидях събранията на злобните и с нечистивите няма да седя"[1], малко по-сетне, умолявайки бога, казва: „Да не погубиш с нечестивите душата ми и с кръвожадните живота ми!"[2] Ето защо господ заявява, като говори чрез пророка Иезекиил: „Както душата на бащата, така и душата на сина е моя: душата, която сгреши, сама ще умре"[3]. И след малко казва за бащата: „Ако ли роди син, който, виждайки всичките грехове на баща си, се побои и такива не прави, на планината не яде и очите си не вдига към идолите на израилевия дом, и жената на ближния си не осквернява, и човека не оскърбява, залог не задържа и грабеж не взима, хляба си дава на гладния и голия облича в дреха, от неправда към бедния си отвръща ръката, лихва и свръхизлишък не приема, моите присъди изпълнява, според повелите ми постъпва: той няма да умре за неправдата на баща си, но живот ще живее. Баща му, понеже е коварствувал, брата си насилствувал и зло правил всред народа си, ето той е умрял заради неправдата си. Но вие казвате: защо синът да не носи неправдата на баща си? Очевидно, защото синът е сторил съд и правда и е опазил всичките мои наставления, и ги е приложил, живот ще живее. А душата, която сгреши, ще умре: синът няма да вземе неправдата на бащата и бащата няма да

[a] congregationes malignorum] ecclesiam malignantium *V*.

[1] Псал. 25, 4, 5. [2] Псал. 25,9. [3] Иез. 18,4.

portabit iniquitatem filii". Quamvis et de parentibus, qui comprehensi sunt, mitius[a] agere debueritis, scilicet ut pro Dei amore, qui eos in manus vestras tradiderat, vitam illis reservaretis, quatenus in oratione dominica Deo prompte dicere valeretis: „Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris". Sed et, si illos reservare potuistis, qui bellando interierunt et minime vivere permisistis nec salvare voluistis, non consulte prorsus egistis; scriptum quippe est: „Iudicium erit sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam"; et per supra nominatum prophetam Dominus: „Numquid", ait, „voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus Deus, et non, ut convertatur a viis suis et vivat?" Verum quia zelo Christianae religionis et ignorantia potius quam alio vitio deliquistis, poenitentia subsequente per Christi gratiam indulgentiam de his et misericordiam consequemini.

вземе неправдата на сина"[1]. Пък и спрямо родителите, които са били заловени, е трябвало да постъпите по-благо, разбира се, като им запазите живота от любов към бога, който ги е предал в ръцете ви, за да можете смело да кажете богу в молитвата господня: „Прости нам дълговете ни, както и ние прощаваме на длъжниците си!"[2] Но ако и да сте могли да запазите ония, които са загинали в борбата, вие не сте им позволили ни най-малко да живеят и не сте искали да ги спасите, та изобщо не сте постъпили разумно, защото писано е: „Съдът ще бъде безмилостен за оня, който не е сторил милост"[3]. И чрез горепоменатия пророк господ казва: „Нима е по волята ми да умре грешникът, говори господ бог, а не да се отвърне от пътищата си и да живее?"[4] Обаче защото вие сте сгрешили по-скоро от ревност към християнската вяра и от незнание, отколкото от друг порок, вие добивате затова опрощение и милост по благоволението на Христа, щом последва от ваша страна покаяние[5].

Cap. XVIII. Scire vos velle significatis, quid de his, qui legem Christianam respuunt, agere debeatis. In quo notandum est, quoniam omnis homo, sicut per alterius culpam, id est Adae, contraxit, unde purgatione per aquam baptismatis egeat, ita, cum ad fidem promittendam ad regenerationis occurrit undam, alium eligit quodammodo patrem, spiritalem videlicet, a quo susceptus instruatur et omni custodia muniatur et tamquam depositum quoddam rectori ecclesiae repraesentetur. Praeterea qui fidem respuit, quam promisit, ab illo, a quo susceptus est et qui fidei eius interventor extitit, debet per omnia revocari. Iam vero si non audierit eum, quem ipse pro se dederat vadem, dicendum est ecclesiae, a qua faciente maiori studio ad ovile proprium ovis reduci convenit, quae erravit, et, ut ad viam veritatis, quae Christus est, redeat, modis omnibus revocari; siquidem ab ea tamquam a matre, tamquam a magistra suadendum est illi, quatenus

Глава 18. Вие заявявате, че искате да знаете, какво трябва да направите с ония, които се отрекат от християнския закон. Досежно това трябва да се забележи, че всеки човек, както си е навлякъл по вината на другия, т. е. на Адама, греха, поради което се нуждае от очистване чрез водата на кръщението, така, когато прибегне до струята на възраждането, за да изповядa вярата си, избира си по някакъв начин друг баща, именно духовен, от когото възприет[6] да се поучи, да се опази чрез всякакъв надзор и да се поднесе като съхранителен влог на предстоятеля на църквата. Освен това този, който се отрече от вярата, която е изповядал, трябва всякак да бъде позован обратно към нея от оня, от когото е бил възприет и който е бил посредник на вярата му. Но ако не послуша оня, когото той сам си е взел за поръчител, трябва да се обади на църквата, на която подобава да действува с по-голямо старание[7], та да отведе обратно в собствената си кошара овцата, която се е заблудила, и да я позове по всякакъв начин да се върне към пътя на истината, която е Христос[8]. И действително, тя трябва да го посъветва като майка и като учителка, за да съзнае, че е по-

a) mitius] cautius *F.*

[1] Иез. 18, 14—20. [2] Мат. 6,12. [3] Як. 2,13. [4] Иез. 18, 23. [5] Мат. 5,7. [6] При кръщението. [7] Мат. 18, 12. [8] Йоан 14,6.

videat, quoniam apostatam spiritum imitatus est, de quo scriptum est, quod in veritate non steterit. Consideret etiam, quod Petrus, princeps apostolorum clamat: „Si enim refugientes", inquiens, „coinquinationes mundi in cognitione domini nostri et salvatoris Iesu Christi his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post cognitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud[a] proverbii: Canis reversus ad vomitum suum, et: Sus lota in volutabro luti". Porro si nec ecclesiam audierit, sit omnibus revera sicut ethnicus, id est gentilis, ac per hoc iam merito per potestates exteras tamquam extraneus opprimatur. Denique certum est, quoniam seape Deus concitat potestates adversus abnegatores Christi, adversus desertores baptismi et idcirco nemo miretur, quia Deus concitat, ut ponant cervices et humiliati redeant ad ecclesiam, quia et Agar, cum discessisset a domina sua, occurrit et angelus et dixit ei: „Quid est, Agar, ancilla Sarae? Revertere ad dominam tuam". Ad hoc ergo qui huiusmodi est affligitur, ut revertatur, atque utinam revertatur, quia cum fratribus hereditatem promissam recipiet; nam nisi[b] moverentur potestates Christanae adversus huiusmodi, quomodo rationem redderent de imperio suo Deo? Quippe cum pertineat hoc ad reges saeculi Christianos, ut temporibus suis pacatam et sine diminutione velint servari matrem suam ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. Siquidem Nabuchodonosor rex, qui statuam suam erexerat et ad eam adorandam omnes coegerat, laudibus trium puerorum de igne liberatorum commotus dixisse legitur: Et ego[c] ponam decretum omnibus tribus et linguis in omni terra, et quicumque dixerint blasphemiam in Deum Sidrac, Misac et Abdenago, in interitum erunt et domus eorum in perditionem". Si ergo sic saevit rex barbarus, ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne temporali

a) eis illud] illius *B.* b) nisi *corr. ex* si *E.* c) Et ego — in perditionem] A me ergo positum est hoc decretum, ut omnis populus, tribus et lingua, quaecumque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach et Abdenago, dispereat, et domus eius vastetur *V.*

дражавал на отстъпника дух, на когото е писано, че не устоял в истината[1]. Нека също обмисли това, което първоапостолът Петър възгласи, казвайки[2]: „Наистина, ако, избягвайки световните скверни чрез познанието на господа и спасителя наш Исус Христос, отново се сплетат с тях и останат победени, то последното им състояние е станало по-лошо от първото. Защото по-добре би било за тях да не бяха познали пътя на правдата, отколкото, след като го познаят, да се отвърнат от предадената тям света заповед. Но с тях се е случило известното от пословицата: Псето се върна на бълвоча си, а свинята, след като бе окъпана — в калната локва"[3]. По-нататък, ако не послуша църквата, нека да бъде смятан от всички за етник, т. е. за езичник, и затова нека вече заслужено се подложи на притеснение от светските власти като чужденец[4]. Най-сетне, сигурно е, че бог често подбужда властите срещу престъпниците Христови, срещу бегълците от кръщението, и затова нека никой не се чуди, че бог ги подбужда да наведат шиите си и смирено да се върнат към църквата, защото и на Агар, когато избягала от своята господарка, се явил ангел и ѝ казал: „Какво има, Агар, робиньо Сарина? Върни се при господарката си!"[5] Затова именно такъв отстъпник бива заставян да се върне и дано се възвърне, защото ще получи с братята си обещаното наследство. Впрочем, ако християнските власти не се повдигнеха против тоя вид хора, по какъв начин биха дали богу отчет за своята власт, особено когато до светските царе християни се отнася това — да искат да се запази в тяхно време в мир и без накърняване майка им, църквата, отдето духовно са произлезли. И наистина, цар Навуходоносор, който бил издигнал своя статуя и принуждавал всички да я обожават, все пак стреснат, както четем, от прославите на трите отроци, които били спасени от огъня, казал: „И ще издам заповед до всички племена и езици из цялата земя и всички, които изрекат хула срещу бога на Сидрах, Мисах и Авденаго, ще бъдат погубени и домовете им затрити"[6]. И тъй, ако един варварски цар тъй вилнее, за да не се хули богът на Израиля, защото можал да отвърне трите отроци от временен огън,

[1] Йоан 8,44. [2] 2. Петр. 2, 20—22. [3] Притчи 26, 11 [4] Мат. 18, 17 [5] Бит. 16, 8, 9. [6] Дан. 3, 96.

liberare, quanto potius saevire debent reges Christiani, quia Christus abnegatur et irridetur, a quo non tres pueri tantum, sed et orbis terrarum cum ipsis regibus a perpetuis ignibus liberatur! Nam qui illis mentiri vel esse infideles convincuntur, aut vix aut numquam ab eis vivere profecto sinuntur, et quomodo non[a] indignentur et saeviant, quando vident Christum, qui est rex regum et dominus dominantium ab hominibus[b] abnegari, illudi et ei fidem promissam non custodiri? Zelentur itaque zelo Dei, quia se ipsos per Christum recolunt liberatos a gehenna magis quam ille, qui attendit tres pueros ereptos a flamma.

Cap. XVIIII. Quid iure de his faciendum sit, qui ad occidendum regem insurrexerint, venerandae leges, quas scripto mittemus, vos affatim edocebunt. Verumtamen hoc in arbitrio regis manet, qui non semel tantum, sed et septuagies septies debet peccanti dimittere, iuxta quod Dominus in evangelio sancto Petro mandavit. Nam cui plus dimittitur, plus diligit, et quemadmodum evangelium docet, rex decem milia talenta, id est multa et immania peccata, servo dimitteret, si ipse conservo suo centum denarios, id est minora, dimittere voluisset.

Cap. XX. Quid de homine libero iudicandum sit, qui de patria sua fuga lapsus fuerit, si comprehendatur? Nihil utique nisi quod leges decernunt. Verumtamen multos sanctorum de patria sua exisse et in alia celebrius veneratos fuisse sacrae produnt historiae, sed aliis non existentibus causis ob solum exitum numquam culpabiles iudicatos extitisse, ni fallor, inveni, praesertim cum Abrahae patri nostro divina voce dicatur: „Egredere de terra[c] et de cognatione tua“, et nonnulli patrum nostrorum exules per plurimos annos in

a) non *om. E.* b) hominbus] omnibus *C.* c) tua *post* terra *add. V.*

колко повече трябва да вилнеят християнските царе, задето се отрича и осмива Христос, от когото не само трима отроци, но и целият свят се спасява от вечни огньове? Впрочем те наистина или едва, или никак не позволяват да живеят ония, които биват изобличени, че ги лъжат или че им са неверни, та как да не се възмущават и вилнеят, когато виждат, че Христос, който е цар на царете и господар на господарите[1], се отрича от хората, поругава се и не се спазва обещаната му вярност? И тъй, понеже помнят, че чрез Христа сами са били освободени от пъкъла, нека горят от ревност към бога повече, отколкото оня, който забелязал, че тримата отроци били спасени от пламъка![2]

Глава 19. Какво трябва да се направи по право с ония, които са въстанали, за да убият княза си, подробно ще ви научат свещените закони, които ще изпратим заедно с посланието[3]. Все пак това остава във властта на княза ви, който трябва не само веднаж, но седемдесет пъти по седем да прости на тоя, който сгреши, съгласно онова, което господ е заръчал на Петра[4]. Защото този, комуто повече се прощава, повече обича, пък и, както евангелието учи, царят би простил на своя слуга десет хиляди таланта, т. е. много и безмерни грехове, ако сам той пожелае да прости на своя другар сто динари, т. е. по-малко грехове[5].

Глава 20. Какво трябва да се отсъди за свободния човек, който се е изплъзнал чрез бягство от отечеството си, ако бъде хванат? Нищо друго във всеки случай освен онова, което законите[6] определят. Все пак обаче мнозина измежду светците, както разказват житията им, са излизали от собственото си отечество и са били по-славно уважавани другаде. Аз обаче установих, че те, ако не се лъжа, никога не са били съдени като виновни само задето са излезли от отечеството си, щом не са съществували и други причини, особено когато на нашия отец Аврам божи глас казва: „Излез от земята си и от рода си!“[7] Някои пък от нашите отци са живели като изгнаници твърде много години в чужда земя;

[1] 1. Тим. 6,15. [2] 1. Мак. 2,54. За тази глава вж. у *Бешевлиев*, Вярата на първобългарите, ГСУ, ИФФ, XXXV, 1, 1939, стр. 40. [3] За събитието вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 91—92. Под послание папата разбира своите отговори. [4] Мат. 18, 22, Лука 7,47. [5] Мат. 18, 24—33. [6] Срв. MGH, Leges IV, стр. 13; Cod. Iustin. 11, 64. [7] Бит. 12, 1.

terra non sua habitaverint; alioquin liber non est, si de patria sua quis non audet egredi. Porro si liber est, et iure nullius condicionis nexibus tenetur obstrictus, non fugit, sed exit de patria sua, quemadmodum et Abrahae non „fuge“, sed „exi de terra tua“ dicitur; quod quia fecit oboediens, nemine iudicante poenam quamlibet protulit.

въобще човек не е свободен, ако не смее да излезе от отечеството си. Но ако е свободен и съгласно правото не се счита обвързан от задълженията на някое условие, той не бяга, но излиза от отечеството си, както и на Аврама не се казва: „Бягай“, но „Излез от земята си!“[1] А понеже това е сторил, като се е подчинявал богу, той, без да го е осъдил някой, е отменил всяко наказание.

Cap. XXI. Si servus a domino fugiens recesserit, si comprehensus fuerit, ignoscendum est ei; alias autem legum scita non transcendantur in eo. Verumtamen semper illud apostoli Pauli prae oculis habeatur salubris admonitionis dicentis: „Domini, quod iustum est et aequum, servis praestate, scientes, quoniam et vos Dominum habetis in caelo“; et alibi, cum servis, ut oboedirent dominis carnalibus, paecepisset, adiunxit: „Scientes“, inquiens, quod unusquisque vestrum, quodcumque fecerit bonum, hoc consequetur a Domino, sive servus sive liber. Et vos, domini, eadem facite, ad illos remittentes minas, scientes, quia et vester et eorum Dominus in caelis est, et personarum acceptio non est apud Deum“.

Глава 21. Ако роб побегне от господаря си, трябва да му се прости, когато се залови; но изобщо да не се прекрачват спрямо него постановленията на законите.[2] Обаче все пак нека се има пред вид известното изречение на спасителното увещание на апостол Павла, който казва: „Господари, отдавайте на робите си това, което е право и справедливо, като знаете, че и вие имате господар на небето!“,[3] а и другаде той, след като е поучил робите да се покоряват на господарите си по плът,[4] е добавил, казвайки: „Понеже знаете, че всеки един от вас, било роб или свободен, каквото добро стори, такова ще приеме от господа, и вие, господари, правете същото спрямо тях и поотслабяйте заплашванията си, като знаете, че и за вас, и за тях има господ на небесата, а у господа няма лицеприятие“.[5]

Cap. XXII. Circa hos qui, quando ad pugnam contra hostes proceditis, fugam arripiunt, si non misericorditer praeveniat compassio, saltem legum temperetur severitas.

Глава 22. Относно ония, които ударят на бяг, когато влезете в сражение с неприятеля, ако състраданието милосърдно не се намеси по-рано, поне да се смекчи суровостта на законите.[6]

Cap. XXIII. De his, quibus iussum est contra hostes progredi et iussioni parere contemnunt, eadem suademus.

Глава 23. За ония, на които е заповядано да отидат срещу неприятеля, па се откажат да се подчинят на заповедта, съветваме същото.

Cap. XXIIII. Quid parricida, id est qui patrem vel matrem occidit vel etiam qui fratrem aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant. Porro si ad ecclesiam confugerit, id, quod episcopus loci vel sacerdos, qui ab illo constitutus est, providerit, agendum decernimus.

Глава 24. Какво трябва да претърпи отцеубиецът, т. е. оня, който убие баща си или майка си, или също оня, който погуби брат си или сестра си, посочват законите.[7] Но ако избяга в църквата, постановяваме да се направи онова, което предвиди местният епископ или свещеникът, който е поставен от него.

Cap. XXV. Consuetudinis esse patriae vestrae perhibetis semper custodes inter patriam vestram et aliorum iuxta terminos invigilare; et si servus aut liber per eandem custodiam quocumque modo fugerit, sine

Глава 25. Вие заявявате, че е по обичая на отечеството ви всякога пазачи да бдят на границата между вашето отечество и това на другите; и ако роб или свободен избяга по някакъв начин през

---

[1] Бит. 12,4. [2] Папата има предвид Liutpr. Leges, cap. 44, MGH, Leges, IV, стр. 126; Liber Papiensis Pippini, cap. 9, MGH, Leges, IV, стр. 517; Codex Iustin. 6, 2. [3] Кол. 4, 1 [4] Еф. 6,5. [5] Еф. 6, 8, 9. [6] Папата има предвид Lib. Papiensis Karoli Magni, cap. 34, 79, 80, MGH, Leges, IV, стр. 492, 502: Dig. Iustin. 49, 16,5; Codex Iustin 12, 45. [7] Папата има предвид Ed. Rothari, cap. 163, MGH, Leges, IV, стр. 37; Inst. Iustin. 4, 18, 5, 6.

omni intermissione custodes pro eo interimuntur. Deinde percontamini, quid nos hinc iudicemus. Et de hoc in legibus est requirendum. Verumtamen absit a mentibus vestris, ut tam impie iam iudicetis, qui tam pium Deum et Dominum agnovistis, praesertim cum magis oporteat, ut, sicut hactenus ad mortem facile quosque pertraxistis, ita deinceps non ad mortem, sed ad vitam quos potestis nihilominus perducatis, ita ut, quemadmodum beatus apostolus Paulus prius persecutor et contumeliosus et spirans minarum et caedis in discipulos Domini posteaquam misericordiam consecutus est, divina revelatione conversus non solum minime cuilibet mortis poenam intulit, verum etiam anathema esse optabat pro fratribus et libentissime impendere et superimpendi paratus erat pro animabus fidelium: ita et vos, postquam electione Dei vocati et lumine ipsius illuminati estis, non iam sicut prius mortibus inhiare, sed omnes ad vitam tam corporis quam animae debetis omni occasione inventa procul dubio revocare et, sicut vos Christus de morte perenni, qua detinebamini, ad vitam aeternam reduxit, ita ipsi non solum innoxios, verum etiam et noxios a mortis exitio satagit cunctos eruere, secundum illud sapientissimi Salomonis: „Erue eos, qui ducuntur ad mortem; et qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses".

тая същата стража, то незабавно вместо него се избиват пазачите. След това питате какво мислим по тоя случай; и затова трябва да се справите в законите.[1] Но все пак нека бъде далеч от сърцето ви желанието тъй немилостиво вече да съдите вие, които сте опознали такъв милостив бог и господ, особено когато по-скоро е нужно, щото както досега лесно сте завличали всекиго на смърт, тъй занапред да отвеждате не към смърт, а към живот ония, които все пак можете да спасите. Както например блаженият апостол Павел[2], по-рано гонител и хулител на Христа, замислящ заплаха и убийство спрямо учениците на господа, след като получил милост, преобразен от божествено откровение, не само ни най-малко не причинявал на кого и да е смъртно наказание, но дори желаел да бъде прокълнат заради братята си и бил готов съвсем охотно да жертвува[3] и дори да се саможертвува за душите на верните, така и вие, след като сте позовани по избора на бога[4] и просветени от неговата светлина, не трябва вече, както по-напред, да жадувате за смъртни наказания, но като използувате всеки случай, да призовавате без колебание всички обратно към живот, както телесен, тъй и душевен, и както Христос[5] ви възвърна от вечната смърт, от която се обхващахте, към вечен живот, така и вие сами се постарайте да избавите от гибелта на смъртта не само всички невинни, но дори и всички виновни съгласно известното изречение на премъдрия Соломон: „Избави ония, които се отвеждат на смърт, и не се колебай да освободиш ония, които се завличат към гибел".[6]

Cap. XXVI. De his, qui proximum, id est consanguineum suum, ut est frater, consobrinus aut nepos, trucidaverint, venerandae leges proprium robur obtineant. Sed si ad ecclesiam convolaverint, mortis quidem legibus eruantur: paenitentiae vero, quam antistes loci vel presbyter consideraverit, absque dubio summittantur: „Nolo" inqut Dominus, „mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat".

Глава 26. За ония, които убият ближък, т. е. свой сродник, какъвто е братът, братовчедът или внукът, нека свещените закони[7] запазят собствената си сила. Но ако избягат в църквата, нека се избавят от законите на смъртта, обаче без колебание да се подхвърлят на покаяние, което местният предстоятел или презвитерът определи, защото „не искам, казва господ, смъртта на грешника, но да се отвърне [от своя път] и да живее."[8]

[1] Папата им пред вид Ed. Rothari, cap. 264—267, MGH, Leges, IV, стр. 64; Cod. Iustin. 9, 4, 4; За тази глава вж. и у *Дуйчев*, Еще о славяноболгарских древностях IX-го века, Byzantinoslavica, XII (1951), стр. 88. Срв. също *Стр. Лишев*, За стоковото производство във феодална България, София 1957, стр. 31. [2] Деяния 9, 1 [3] Римл. 9,3. [4] 2. Кор. 12, 15. [5] Рим. 6, 7. [6] Притчи 24,11. [7] Виж тук стр. 85, бел. 7. [8] Иез. 33, 11.

Cap. XXVII. De his, qui socium suum morti tradiderint, id ipsum quod supra decernimus.

Cap. XXVIII. De eo, qui ad uxorem alterius comprehensus fuerit, quid iudicandum sit, lectis legibus repperietis. Iam vero si ad ecclesiam adulter confugerit, id iudicandum ab episcopo fore decernimus, quod sacros constat diffinisse canones vel sanctos apostolicae sedis praesules clarum est statuisse.

Cap. XXVIIII. Similiter et de eo censemus, qui ad proximam sanguinis sui ingreditur. Verum huius tanti piaculi lepram melius ad sacerdotis considerationem et iudicium profecto dirigimus.

Cap. XXX. De eo, qui nolens hominem interfecerit, id statuimus, quod sacrae regulae statuunt, quas episcopum vestrum apud se penes vos positum prae manibus oportet semper habere.

Cap XXXI. Circa fures animalium si non misericordia, saltem legum edicta serventur.

Cap. XXXII. Similiter de his, qui virum aut feminam rapuerint, permittimus.

Cap. XXXIII. Quando proelium inire soliti eratis, indicatis vos hactenus in signo militari caudam equi portasse, et sciscitamini, quid nunc vice illius potrare debeatis. Quid aliud utique nisi signum sanctae crucis? Ipsum est enim, quo Moyses mare divisit et Amalech interfecit, quo Gedeon Madianitas superavit et Christus Dominus noster diabolum, qui habebat mortis imperium, non solum superavit, sed et prostravit. Ipsum est signum, quod portamus in frontibus nostris, ipso a cunctis defendimur hostibus et ab omnibus munimur incursionibus. Hoc est signum fidei et ingens horror diabili, quo Christiani principes in necessitatibus suis semper utuntur et reges veram religionem sectantes saepe celebres Christo propitio triumphos de hostibus operantur.

Глава 27. За ония, които предадат на смърт другаря си, постановяваме същото, което по-горе постановихме.[1]

Глава 28. Какво трябва да се отсъди за оня, който бъде хванат при съпругата на другиго, ще намерите, като прочетете законите.[2] Но ако блудникът избяга в църквата, ние постановяваме, че от епископа ще трябва да се отсъди онова, което несъмнено са определили свещените канони[3], или което ясно са постановили светите предстоятели на апостолския престол.[4]

Глава 29. Подобно мислим и за оня който посегне на близка по собствена кръв. Но проказата на такова голямо престъпление предоставяме по-скоро на размишлението на свещенослужителя и на неговия съд.

Глава 30. За оня, който неволно убие човек, отреждаме онова, което отреждат свещените правила[5]. А тях трябва да има винаги пред себе си под ръка вашият епископ, настанен у вас.

Глава 31. Спрямо крадци на животни, ако не състраданието, то поне постановленията на законите да се спазват[6].

Глава 32. Същото допущаме и спрямо ония, които отвлекат мъж или жена[7].

Глава 33. Вие заявявате, че когато сте влизали в сражение, досега обикновено сте носили като военно знаме конска опашка, и искате да узнаете какво трябва да носите вместо нея[8]. Какво друго освен знака на светия кръст? Защото именно с него Мойсей раздели морето и уби Амалик и с него Гедеон надви медианците[9], пък и Христос, нашият господ, не само надви дявола[10], който имаше власт над смъртта, но го и повали. Той именно е знакът, който носим на челата си, чрез него се отбраняваме от всички врагове и се охраняваме срещу всички нападения. Той е знакът на вярата и огромен ужас за дявола; той е знакът, с който винаги християнските князе в своите нужди си служат и с който царете, придържайки се в истинската вяра, често изтръгват от неприятелите си по благоволението на

[1] Папата има предвид Ed. Rothari, cap. 7, MGH, Leges, IV, стр. 13. [2] Папата има предвид Ed. Rothari, cap. 211—213, MGH, Leges, IV, стр, 51; IV, стр. 110, 123; IV, стр. 484; Codex Iustin. 5, 4. [3] Срв. Conc. Ancyran., cap. 19, *Mansi*, Sacrorum concil. collectio, II, стр. 526; Conc. Aurelian. a. 511, cap. 1, MGH, Concil., I, стр. 2. [4] Срв. Innocentii I decr., cap. 24, PL, LXVII, кол. . 247 [5] Conc. Ancyran., cap. 22, Mansi, II, стр. 527. [6] Папата има предвид Ed. Rothari, cap. 232, 318, 329, MGH, Leges, IV, стр. 58, 73, 75; Inst. Iustin. 4, 1. [7] Срв. MGH, Leges, IV, стр. 46, 51; Inst. Iustin. 4, 18, 10. [8] За тази глава вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica XI, 1 (1950), стр. 52; *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 16. [9] Изх. 14, 21, 17, 13. [10] Съдии 7; Евр. 2, 14.

Sed ut manifestius sciatis, quid pro illa equina cauda in signum debeatis militare, convenientius cum in apparatum belli proceditis, portare, pauca de Constantini actibus memoranda ducimus, qui piissimus Romanorum extitit imperator et Christianitatis famosissimus omnium propagator. Ille quippe cum adversus Maxentium urbis Romae tyrannum exercitum duceret — erat quidem iam tunc Christianae religionis fautor, nondum tamen, ut est sollemne nostris initiari, signum dominicae passionis acceperat — cum igitur multa secum de instantis proelii necessitate pervolvens iter ageret atque ad caelum oculos saepius elevaret et inde sibi divinum precaretur auxilium, vidit per soporem ad orientis partem in caelo signum crucis igneo fulgore rutilare; cumque tanto visu fuisset exterritus ac novo perturbaretur aspectu, astare sibi vidit angelos dicentes: „Constantine, in hoc vince". Tum vero laetus redditus et de victoria iam securus, signum crucis, quod in caelo viderat, in sua fronte designat et hoc in militaria vexilla transformat ac labarum, quem dicunt, in speciem Dominicae crucis exaptat et ita armis et vexillis religionis instructus adversus impiorum arma proficiscitur et sine cruore Romani populi, ut ipse Deum precabatur, Maxentio in flumen demerso de tyranno mirifice triumphavit.

Христа знаменити победи. Но за да узнаете по-ясно какво трябва да носите вместо оная конска опашка, като по-подходно военно знаме, когато пристъпвате към война, считаме за необходимо да ви припомним някои неща от делата на Константин[1], който се е показал най-благочестив римски император и най-прочут от всички разпространители на християнството. Той именно, когато водел войска против Максенций[2], тиранин на града Рим, бил и тогава покровител на християнската вяра но все пак още не бил възприел знака на страданието господне, с който нашите обикновено почват всяка работа. И тъй, когато пътувал, размишлявайки много за необходимостта от предстоящето сражение и издигайки често очите си към небето, и оттам измолвал божия помощ, той видял в сънно състояние откъм изток да се червенее в огнен блясък знакът на кръста и като бил уплашен от такова видение, и бил смутен от странната гледка, видял, че застават пред него ангели, които казвали: „Константине, с това побеждавай!" Тогава наистина обрадван и вече сигурен за победата, слага на своето чело кръстния знак, който бил видял на небето, преобразува го във военни знамена и нагажда тъй наречения лабар[3] във вид на господен кръст. И тъй, снабден с оръжието и знамената на вярата, се отправя против оръжието на нечестивите и без да пролива кръвта на римския народ, както сам молил бога, той след потъването на Максенций в реката[4] възтържествувал чудесно над тиранина.[5]

Cap. XXXIIII. Praeterea consulitis, si debeatis, quando nuntius venerit, ut ad proeliandum pergatur, mox proficisci an sit aliqua dies, in qua non oporteat ad proeliandum exire. In quo respondemus non est ulla dies in quibuscumque negotiis incipiendis vel exercendis penitus observanda, praeter, si nimia non urgueat necessitas, supra memoratos dies celeberrimos et omnibus venerabiles Christianis, non quo vel in his tale quid fieri prohibeatur, cum non sit in diebus spes nostra ponenda nec a die-

Глава 34. Освен това вие се допитвате дали трябва веднага да потеглите, щом дойде вест, че е нужно да вървите на война, или има известно време, в което не трябва да се отправяте на война. В тоя случай ние отговаряме: никакво време не трябва изцяло да се спазва, когато се предприемат или извършват някакви работи, освен споменатите по-горе твърде знаменити и за всички християни свещени дни, ако не ни заставя особено голяма нужда. А това казваме, не за да ви забраним да вършите дори и в тия дни такова нещо, тъй като нашата надежда не трябва да се възлага на дните,

[1] Римският император Константин Велики (306—337). [2] Става дума за сражението в околността на Рим, в което загинал римският император Максенций в 312 г. [3] Военно знаме. [4] Става дума за р. Тибър. [5] Една година след поражението на Максенций Константин Велики издал Миланския едикт (313 г.) за равноправието между християнството и езичеството.

bus, sed a Deo solo vivo et vero salus omnis penitus expectanda, sed quo, si inevitabilis necessitas non est, vacandum est in his solito studiosius orationi et tantae festivitatis mysteria frequentanda; nam cum Hebrei quondam sabbatum observantes noluissent contra hostes suos die sabbatorum arma sustollere et Deus omnipotens, quod in se tantum et non in observantia dierum spes esset et fortitudo locanda, voluisset ostendere, occisi sunt ex eis mille viri, ita ut superstites poenitentia ducti invicem dicerent: „Si omnes fecerimus, sicut fratres nostri fecerunt, et non pugnaverimus adversus gentes pro animabus nostris et iustificationibus nostris, citius disperdent nos a terra".

пък и цялото ни спасение трябва да се очаква не от дните, а от единствения, живия и истински бог[1], но за да се отдадете, ако нямате неизбежна нужда, в тия дни по-усърдно от обикновено на молитва и да участвувате в тайните на такова голямо празненство; защото, когато веднаж евреите, съблюдавайки съботата, не пожелали да дигнат в съботен ден оръжие против неприятелите си, а всемогъщият господ поискал да им покаже, че надеждата им и храбростта им трябва да се осланя само на него, а не на съблюдаване на дни, били избити от тях хиляда мъже, тъй че тия, които останали живи, обхванати от разкаяние, казали от своя страна: „Ако всички бихме сторили, каквото са сторили нашите братя, и не бихме се сражавали против езичниците за своите души и за свое оправдание, те по-скоро ще ни затрият от лицето на земята"[2].

Cap. XXXV. Refertis, quod soliti fueritis, quando in proelium progrediebamini, dies et horas observare et incantationes et ioca et carmina et nonnulla auguria exercere, et instrui desideratis, quid nunc vobis agendum sit. De quo nos necessario vos instrueremus, nisi super hoc vos divinitus instructos contueremur; super divinum enim fundamentum nos aedificare quicquam non possumus. Igitur cum in proelium proficisci disponitis, quod ipsi commemorastis, agere in Dei nomine non obmittite, id est ad ecclesias ire, orationes peragere, peccantibus indulgere, missarum sollemniis interesse, oblationes offerre, confessionem delictorum sacerdotibus facere, reconciliationem et communionem percipere, carceres aperire, vincla disolvere et servos et praecipue confractos et debiles atque captivos libertati donare ac indigentibus elemosynas erogare, quatenus impleatur, quod apostolus admonet dicens: „Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu". Nam illa, quae commemorastis, id est diei et horae observationes, incantationes, ioca et iniqua carmina atque auguria pompae ac operationes diaboli sunt, quibus Deo gratias iam in baptismate abrenuntiastis et haec cum vetere homine et

Глава 35. Вие разправяте, че сте били свикнали, когато отивате в сражение, да съблюдавате дни и часове и да извършвате заклинания, игри, пеения и някакви гадания, та желаете да ви поучим какво трябва да вършите сега в подобен случай. Относно това ние по необходимост бихме ви поучили, ако не бяхме прозрели, че за това сте поучени свише: защото извън божествената основа нищо не можем да съградим. И тъй, когато преднамерявате да се отправите в сражение, не трябва да пропущате, както сами сте си спомнили, да действувате в името божие, т. е. да отивате в църква, да извършвате молитва, да прощавате на ония, които грешат, да участвувате в литургийните тържества, да принасяте приношения, да си изповядвате греховете пред свещениците, да възприемате помирение и причастие, да отваряте затвори, да смъквате окови, да освобождавате роби, и то предимно сломени и отслабнали, а също и пленници[3] и да раздавате милостини на нуждаещите се, за да се изпълни това, за което ни напомня апостолът, казвайки: „И всичко, каквото правите словом или делом, всичко правете в името на господа Исуса!"[4] Защото ония неща, които сте споменали, т. е. съблюдаването на ден и час, заклинанията, игрите, нечестивите пеения и гадания, са шествия и дела дяволски, от които благодарение на бога вече при кръщаването сте се отрекли и напълно

---

[1] Сол. 1, 9. [2] I. Мак. 2,40. За тази глава вж. у *Дуйчев*, пос. съч., стр. 20. [3] Ис 58, 6. [4] Кол. 3, 17.

actibus eius, quando novum induistis, omnino deposuistis.

Cap. XXXVI. Si die dominico vel ceteris festis diebus, quando necessitas urguet, liceat ambulare vel ad bellandum procedere, ex tricesimo quarto capitulo harum responsionum nostrarum potestis advertere.

Cap. XXXVII. Libros, quos vobis ad praesens necessarios esse consideramus, sicut poscitis, animo gratanti concedimus et plures Deo largiente praestare desideramus.

Cap. XXXVIII. Dicitis, quod, quando in castris estis, orationem perfectam et congruam facere nequeatis, ac per hoc exponi cupitis, quid agere debeatis. Unde nos e contra suademus ut, quanto plus[a] hostes saeviunt et necessitas vel tribulatio incumbit, tanto instantius orationi operam detis. Nam patres nostri plus orando quam pugnando victores fuerunt et voti compotes plus precibus quam proeliis extiterunt. Denique Moyses orabat et Iosue pugnabat, sed plus ille vincebat orando quam iste pugnando. Aptius ergo ab armis quam ab oratione vacandum est.

Cap. XXXVIIII. De consanguinitate generationum exquiritis, ut, quibus feminis iungi debeatis, liquido cognoscatis. Verum, quod leges hinc sanciunt, iam meminimus et denuo memorare summatim operae pretium ducimus. Aiunt enim: „Ergo non omnes nobis uxores ducere licet: nam quarundam nuptiis abstinere debemus. Inter eas enim personas, quae perentum liberorummve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam vel avum et neptem vel matrem et filium vel aviam et nepotem et usque ad infinitum. Inter eas quoque personas, quae ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quaedam similis observatio, sed non tanta". Sacri vero canones

a) plus] plures *C.*

сте ги отхвърлили заедно със стария човек и неговите дела, когато сте се облекли в новия.[1]

Глава 36. Дали е позволено в господния ден или в останалите празнични дни, когато нуждата налята, да се отива на път или да се пристъпва към воюване, можете да схванете от тридесет и четвъртата глава на тия наши отговори[2].

Глава 37. Книгите, за които мислим, че засега ви са необходими, ви отпущаме, както сами искате, със задоволство и желаем с божия щедрост още повече книги да ви поднесем[3].

Глава 38. Вие казвате, че когато сте на стан, не можете да сторите съвършена и подходяща молитва, и затова да ви се изложи какво трябва да вършите. По тоя повод ние ви съветваме напротив, колкото повече неприятелите свирепствуват и нуждата или бедата налята[4], толкова по-настойчиво да се отдавате на молитва. Защото нашите отци са станали победители по-скоро чрез молитва, отколкото чрез бой, и са постигнали желанията си по-скоро чрез молитви, отколкото чрез сражения. Най-сетне Мойсей се молил, а Исус Навин се сражавал, но първият побеждавал повече с молене, отколкото вторият — с воюване[5]. И тъй, по-изгодно е да се отклоним от оръжието, отколкото от молитвата.

Глава 39. Вие питате за кръвното родство между родовете, за да разберете ясно с какви жени именно трябва да се съчетавате. Обаче ние вече споменахме онова, което законите[6] по тоя повод постановяват, но въпреки това смятаме, че си струва труда отново да ви го припомним. Впрочем те казват: „И тъй не е позволено да се женим за всякакви жени, защото от брак с някои трябва да се въздържаме. Наистина между такива лица, които заемат помежду си място на родители или деца, не може да се сключва брак, например между баща и дъщеря, или дядо и внучка, или майка и син, или баба и внук и тъй нататък до безкрайност. Също всред ония лица, които се свързват чрез кръстосана степен на родство, важи спазване на подобно [правило], но не толкова строго[7]." Обаче какво възвестяват за това светите

[1] Кол. 3, 9, 10. Общо за тази глава вж. у *Дуйчев*, пос. съч., стр. 22. [2] За тази глава вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 31. [3] За това вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 91. [4] Римл. 12, 12. [5] Изх. 17, 11—13. [6] Вж. тук при гл. 2. [7] Inst. Iustin. 1,10, 1, 2 (De nuptiis).

et praecipue Zachariae summi praesulis decreta quid hinc promulgent, episcopo vestro vobis explanandum relinquimus.

Cap. XL. Consuetudinem patriae vestrae perhibetis inesse, ut, priusquam ad pugnam progredimini, mittatur a dominatione vestra fidelissimus et prudentissimus vir, qui cuncta arma et caballos et quae necessaria pugnae existunt consideret; apud quem inutiliter praeparata inventa fuerint, capite punitur: nunc autem nosse cupitis, quid nos hinc fieri decernamus. Sed haec nos cuncta vobis ad spiritalis apparatus armaturam convertere suademus et tantae severitatis rigorem ad pietatis exercitium inclinare monemus, ita ut, sicut hactenus illa praeparatio armorum et equorum diligenter inquirebatur, utrum bene apta esset contra visibiles hostes, ita nunc studiose investigetur, ut arma spiritalia, id est bona opera, singuli praeparata possideant „adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in caelestibus". Porro equus animus intelligitur, quia nimirum, sicut homo portatur equo, sic et regitur animo; optime ergo, qui arma contra hostes praeparata non habet, perit, quia, ut scriptum est, „Maledictus vir, qui facit opus Dei negligenter". De equo vero, qui imparatus est animo, bene per psalmistam dicitur: „Falsus equus ad salutem, in abundantia autem virtutis eius non erit salvus". Nisi enim falsus esset, imparatus non esset. Quo contra de praeparato dicitur: „Equus paratur ad diem belli; Dominus autem salutem tribuit". Sic utique[a] quod hactenus carnaliter observastis, et arma, quae forsitan ab inopibus haec praeparare non valentibus crudeliter[b] exegistis, iam nunc spiritaliter veneramini et haec magnos et parvos praeparare pie et indesinenter hortamini.

a) itaque *codd.*, utique *correxi.* b) crudeliter] fideliter *D.*

канони[1] и предимно постановленията на върховния предстоятел Захарий[2], предоставяме на вашия епископ да ви обясни.

Глава 40. Вие заявявате, че има обичай в отечеството ви да се изпраща от вашия господар, преди да пристъпите към сражение, един преверен или преблагоразумен мъж, който да прегледа всички оръжия, коне и вещи, които са необходими за сражение; и оня, у когото се окажат немарливо приготвени, се наказва със смърт.[3] Сега обаче желаете да узнаете какво по този повод постановяваме да се върши. Но всичко това ви съветваме да насочите към въоръжението на духовната подготовка и ви увещаваме да отправите непреклонността на такава голяма строгост към поддържане на благочестието, та, както досега грижливо се е изисквала оная подготовка на оръжието и конете, за да се види, дали именно са достатъчно годни против видимите неприятели, така нека сега грижливо се следи да притежават отделните лица приготвено духовно оръжие, т. е. добри дела „срещу първенците и властниците, срещу управниците на света, които властвуват над мрака в тоя век, срещу поднебесните духове на поквара-та"[4]; освен това под кон се разбира духът, тъй като естествено, както човек се носи от кон, тъй и се управлява от дух. И тъй, най-сигурно загива оня, който няма оръжие, приготвено против неприятелите, защото, както е писано, „проклет е мъжът, който върши небрежно делото господне"[5]. Обаче за коня, който не е приготвен от духа, добре се казва от псалмопевеца: „Ненадежден е конят за спасяване и въпреки изблика на силата му не ще го избави"[6]. Защото, ако не беше ненадежден, не щеше да бъде неприготвен. Напротив, за приготвения кон се казва: „Конят се готви за деня на боя, но спасението е от господа[7]". Така, във всеки случай, зачитайте сега вече духовно онова, което до днес сте съблюдавали плътски, а също и оръжието, което може би жестоко сте изисквали от бедните, които не са били в състояние да го приготвят, и насърчавайте мало и голямо да го приготвя благочестиво и непрекъснато.

[1] Срв. PL, LXVII, кол. 343; *Mansi*, XII, кол. 262. [2] Захарий, римски папа (741—752). За постановленията му вж. MGH, Epist. III, стр. 485; MGH, Concil. II, стр. 14 сл. [3] За тази глава вж. у *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях IX-го века, стр. 91. [4] Еф. 6, 12. [5] Иер. 48, 10. [6] Псал. 32, 17. [7] Притчи 21, 31.

Cap. XLI. De his autem, qui Christianitatis bonum suscipere renuunt et idolis immolant vel genua curvant, nihil aliud scribere possumus vobis, nisi ut[a] ad fidem rectam monitis, exhortationibus et ratione illos potius quam vi, quod vane sapiant, convincatis: opera manuum suarum et insensibilia elementa, cum sint homines intellectu habiles, adorantes, immo daemoniis suam cervicem flectentes et immolantes. Nam, ut apostolus docet: „Scimus, quoniam nihil est idolum, sed quae immolant gentes, daemoniis immolant". Iam vero si vos non audierint, cum eis nec cibum sumere nec ullam penitus communionem habere, sed eos tamquam alienos atque pollutos a vestris obsequiis et familiaritate removere debetis, ut tali[b] confusione compuncti convertantur inspirante Deo ad ipsum, qui est verus et non falsus Deus, creator et non creatus, non factus, sed factor omnium. Nam, ut Dominus praecipit, de domo illius, qui non credit, non solum cibum, verum etiam nec pulverem in pedibus debet educere Christianus, in tantum, ut discipuli nescientes, quod acciderat, moleste tulerint, quod Petrus princeps eorum ad Cornelium ingressus fuerat, quem ipse Deo praecipiente primum ex gentibus fecerat Christianum. Nulla igitur cum his, qui non credunt idolaque adorant, miscenda communio est. Porro illis violentia, ut credant, nullatenus inferenda est. Nam omne, quod ex voto non est, bonum esse non potest; scriptum est enim: „Voluntarie sacrificabo tibi", et rursus: „Voluntaria", inquit, „oris mei beneplacita fac, Domine", et iterum: „Et ex voluntate mea confitebor illi". Ultronea quippe Deus obsequia et exhiberi tantum ab ultroneis praecipit; nam si vim inferre voluisset, nullus omnipotentiae illius resistere potuisset. Iam vero si quaeritis, quid de huiusmodi perfidis iudicandum sit, apostolum Paulum audite, qui, cum Corin-

a) eos *post* ut *add. B, E, F.* b) forte *ante* tali *add. codd.*

Глава 41. За ония обаче, които отказват да възприемат благото на християнството и принасят жертва на идоли или свиват колене пред тях, нищо друго не можем да ви пишем, освен да ги убедите в правата вяра по-скоро с напомняния и разумни увещания, отколкото чрез насилие, че напразно са мъдри, щом обожават творения на своите ръце и безчувствени неща, макар и да са хора, надарени с разсъдък, и дори извиват шията си пред бесове и им принасят жертва[1]. Защото, както апостолът казва: „Знаем, че нищо не е идолът, но онова, което жертвуват езичниците, жертвуват го на бесове"[2]. Но ако не ви послушат, то трябва да не вкусвате храна с тях и изцяло да нямате никакво общение с тях, но като чужди и осквернени да ги отстраните от своята свита и дружба, та от такова посрамване съкрушени да се върнат по божие вдъхновение към самия бог, който е истински бог и нелъжлив, творец, а не сътворен, не създаден, а създател на всичко. Защото, както господ поучава, християнинът не трябва да изнесе от дома на оня, който не вярва, не само храна, но дори и праха на краката си[3] дотолкова, щото неговите ученици, незнаейки онова, което се случило, негодували, дето техният първенец Петър бил влязъл при Корнелий, когото той сам по божие наставление най-напред измежду езичниците направил християнин[4]. И тъй, никакво общение не трябва да се завързва с ония, които не вярват и почитат идоли. Освен това не трябва по никакъв начин да им се причинява насилие, за да повярват. Защото всичко, което не става по собствено желание, не може да бъде добро; пък и писано е: „По своя воля ще ти пожертвувам"; и пак се казва: „Направи, господи, да ти бъдат угодни волните приношения на устата ми!" и отново: „И по своя воля ще му се изповядам"[5]. Изобщо бог ни учи на доброволни послушания и изисква да се извършат само доброволно от хората; защото ако би пожелал да употреби насилие, никой не би могъл да се противопостави на всемогъществото му. Но ако питате какво трябва да се отсъди за вероломните от тоя вид, чуйте апостол Павла, който,

[1] За тая глава вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, стр. 8 сл. Срв. Иер. 1,16; вж. също у *Златарски*, История I, 2, стр. 68; също *Бешевлиев*, пос. съч, стр. 36. [2] 1. Кор. 8, 4; 10, 20. [3] Мат. 10, 14. [4] Деян. 10, 11, 2, 3. [5] Псал. 53, 8; 118, 108; 27. 7.

this scriberet, ait: „Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? Nonne de his, qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis“. Ac si diceret: de his, qui extra religionem nostram sunt, nihil ego iudico, sed eos Dei indicio reservo, qui iudicaturus est omnem carnem. Verumtamen auferte malum ex vobis ipsis, ne videlicet vobiscum morans ut cancer serpat aut certe, dum a fidelibus sibi communicari conspicit, suae quoque vanitati communicari putet ac per hoc veraciorem et sanctiorem suam sectam quam nostram existimet religionem. Propter conscientiam ergo magnopere idola colentium cavenda est omnino communio; nam qui idolatris communicat, ipsis idolis, immo daemoniis communicare videntur. „Omnes enim dii gentium daemonia“, et apostolus dicens: „Quae immolant gentes, daemoniis immolant et non Deo“, adiecit: „Nolo“, inquit, „vos socios fieri daemoniorum“.

като пише на коринтяните, казва: „Впрочем що ме е грижа да съдя външните? Не съдите ли вие вътрешните? А външните бог ще ги съди. Затова изпъдете лошия измежду вас!“[1] Също като че ли казва: „Нищо не съдя за ония, които са извън нашата вяра, но ги запазвам за присъдата на бога, който ще съди всяка плът“. Но все пак изпъдете лошия измежду вас, за да не би, оставайки именно между вас, да пропълзи незабелязано като рак, или гледайки, че се общува от верните с него[2], да си помисли навярно, че се общува и с неговата суета, и поради това да счита своята секта за по-истинска и по-свята от нашата вяра. И тъй, главно поради съвестта на ония, които тачат идоли, трябва да се избягва напълно общението с тях, защото оня, който общува с идолослужители, изглежда, че общува със самите идоли, нещо повече — с бесове: „Защото всички богове на езичниците са бесове“, и апостолът, казвайки: „Онова, което езичниците жертвуват, жертвуват на бесове, а не на бога“, добавя: „а не искам да станете приобщени с бесовете“[3].

Cap. XLII. Asseritis, quod rex vester cum ad manducandum in sedili, sicut mos est, ad mensam sederit, nemo ed convescendum, etiam neque uxor eius, cum eo discumbat, vobis procul in sellis residentibus et in terra manducantibus; et idcirco, quid vobis hinc praecipiamus, nosse desideratis. Unde nos, quia non contra fidem, quod agitur, est, licet bonos mores satis impugnet, non tam praecipientes quam suadentes hortamur, ut ad Christianae religionis cultores principes attendatis et humilitatis eorum considerantes fastigium deponatis ex vobis omne ad nihil utile supercilium; legerunt enim illi in evangelio dicentem Dominum: „Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris“. Nam antiqui reges, quorum multi sanctorum consortium meruerunt ac ideo veraciter reges dicti sunt, quoniam sancti repperti sunt, cum amicis, quin immo

Глава 42. Вие твърдите, че когато вашият княз седне на стол, както е обичаят, до трапезата, за да яде, никой не сътрапезничи с него, за да яде също, нито дори жена му, докато вие, далеч от него, насядате на низки столчета и ядете на земята, и желаете да знаете какво за това ви поучаваме[4]. По тоя повод ние, понеже това, за което става дума, не е против вярата, макар и достатъчно да противоречи на добрите нрави, ви напомняме не толкова за поука, колкото като съвет, да насочите вниманието си към господарите, почитатели на християнската вяра, и обмисляйки степента на тяхното смирение, да свалите от себе си всяка негодна за нищо гордост. Та те наистина са чели в Евангелието да казва господ: „Научете се от мене, че съм кротък и смирен от сърце, и ще намерите покой на душите си“.[5] Впрочем древните царе, от които мнозина са заслужили да бъдат приобщени към светците и затова именно са били наречени истински царе, защото са се оказали светци, са сътрапезничили, както се разправя, със своите приятели, дори със своите

---

[1] 1. Кор. 5, 12; 13. [2] 2. Тим. 2, 17. [3] Псал. 95, 5; 1. Кор. 10,20. [4] За тази глава вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 31; срв. също *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях IX-го в., стр. 86. [5] Мат. 11, 29.

cum servis suis cenvivati fuisse memorantur; quin potius ipse rex regnum et dominus dominantium redemptor noster non solum cum servis et amicis suis, apostolis scilicet, recubuisse, verum etiam cum publicanis et peccatoribus et recubuisse et manducasse describitur.

Cap. XLIII. Quae animalia seu volatilia liceat manducare, quantum existimo, Dominus evidenter ostendit, cum post diluvium animalia cuncta Noe tribuit et filiis eius edenda, dicens: „Omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt, et omne, quod movetur et vivit, erit vobis in cibum quasi olera virentia"; et demonstratis caelitus beato Petro in illo disco, quamvis hoc altius intelligendum sit, cunctis animantibus, dicitur: „Macta et manduca". Itaque omne animal, cuius cibus minime corpori nocivus esse probatur et societas hoc in cibum admittit humana, comedi non prohibetur; nam ideo, ut sanctus et facundissimus doctor scribit Augustinus, morticinum ad escam usus hominum non admisit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus alimentum. Porro eorum opinionem, qui quippiam in cibis immundum esse perhibent, per se Dominus destruit dicens: „Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore coinquinat hominem"; et apostolo Petro divinitus dicitur: „Quod Deus sanctificavit, tu commune" vel immundum, „ne dixeris"; et coapostolus eius Paulus scribens: „Omnia", inquit, „munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum". Verumtamen ne quilibet ex veteri vobis testamento quaedam prohibita velint animalia demonstrare atque ab eorum vos edulio coercere, notandum est inter illa, quae prohibita sunt, etiam porcum connumerari. De qua re praefatus sanctus Augustinus, de ceteris interim tacens, scribens etiam huius animalis meminit dicens: „Testamento veteri, ubi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia, qua dicit apostolus: „Omnia munda

слуги; нещо повече, самият цар на царете и господар на господарите, нашият изкупител, както се описва, сядал да яде не само със слуги и приятели свои, т. е. с апостолите, но и седял и ял дори с митари и грешници[1].

Глава 43. Какви животни и птици е позволено да ядем[2], господ, доколкото съдя, очевидно е показал, когато след потопа е предоставил всички животни за ядене на Ной и синовете му, като казал: „Всички морски риби в ръцете ви са предадени. Всичко, което се движи и живее, ще ви служи за храна, както зеленчукът"[3]; пък и когато били показани от небето на блажения Петър в оня съсъд всички животни, макар и това да е необходимо да се разбира по-възвишено, се казва: „Заколи и яж!"[4] И тъй, всяко животно, за чието ядене е доказано, че никак не е вредно за тялото, та човешкото общество го допуща за храна, не се забранява да се яде. Впрочем, както пише светият и красноречив учител Августин[5], човешкият обичай затова не допуща да се яде мърша, защото месото на неубитите, но умрели животни е смъртоносно и вредно за телесното здраве, заради което вземаме храна. Освен това мнението на ония, които твърдят, че в ястията има нещо нечисто, оборва сам господ, казвайки: „Не това, що влиза в устата, а онова, що излиза от устата, осквернява човека"[6], а също свише се казва на апостол Петър: „Което бог е очистил, ти не го считай за скверно и нечисто"[7], пък и неговият съапостол Павел, пишейки, казва: „Всичко е чисто за чистите, а за осквернените и неверните нищо не е чисто"[8]. Все пак обаче, за да не би случайно някои да искат да ви посочат някои животни като запретени от Стария завет и да ви възспират от яденето им, трябва да се отбележи, че между ония, които са запретени, се брои и свинята. Обаче споменатият по-горе свети Августин[9], пишейки за това, споменува това животно, като премълчава останалите, и казва: „Ако могат, нека да разберат някои защо не противоречи на Стария завет, дето се запрещават някои местни ястия, онова изречение, с което апостолът казва: „Всичко е чисто

[1] 1. Тим. 6, 15; Мат. 9, 10. 11. [2] За тази глава вж. *Бешевлиев*, цит. съч., стр. 28. [3] Бит. 9, 2, 3. [4] Деян. 10, 13. [5] Augustinus contra Faustum Manich. 32, cap. 12, Pl. XLII, кол. 504. Августин (354—430) бил един от видните теоретици на църквата. [6] Мат. 15, 11. [7] Деян. 10, 15. [8] Тит. 1, 15. [10] Augustinus contra Faustum Manich. 6, cap. 7, PL, XLII, кол. 233 сл.

mundis" et „Omnis creatura Dei bona est", si possunt, intellegant hoc apostolum de ipsis dixisse naturis: illas[a] autem litteras propter quasdam praefigurationes tempori congruentes animalia quaedam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco et agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia „Omnis creatura Dei bona est"; quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est. Tamquam si stultum et sapientem diceres, utrumque hoc verbum natura vocis et litterarum et syllabarum, quibus constat, utique mundum est; significatione autem unum horum verbum, quo dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus, et tam illud animal quam istae duae syllabae, quibus dicitur stultus, quiddam unum idemque significat. Immundum quippe illud animal in lege positum est eo, quod non ruminet; non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, immundi proprio vitio, non natura; qui cum libenter audiant verba sapientiae, postea de his omnino non cogitant. Quod enim utile audieris, velut ab[b] intestino memoriae tamquam ad os cogitationis recordanti dulcedine volvere[c] quid est aliud quam spiritaliter quodammodo ruminare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur; unde et ipsa a talibus carnibus abstinentia tale vitium nos cavere praemonuit. Cum enim thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia[d], de hac munditia ruminandi et immunditia non ruminandi ab[e] alio loco ita scriptum est: „Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum". Hae[f] autem similitudines rerum in locutionibus et observationibus figuratis propter quaerendi et comparandi exercitationem rationales mentes utiliter et suaviter movent. Sed priori populo multa talia non tantum audienda, verum etiam obser-

за чистите"[1] и „Всяко създание божие е добро"[2], то биха разбрали, че това е казал апостолът заради самата им природа; онова обаче писание поради някакви представи, подходни за времето, е нарекло някои животни нечисти не по природа, но по значение. И тъй, например ако става въпрос за свиня и агне, и едното и другото по природа е чисто, защото „Всяко създание божие е добро"[3]; обаче по значение на думата агнето е чисто а свинята — нечиста. Тъй също, ако кажеш „глупав" и „мъдър", то всяко едно от тия две слова по природата на гласа, на звуковете и на сричките, от които се състои, е във всеки случай чисто, обаче по значение едното от тия две слова, с което се назовава „глупавият", може да се назове „нечисто", не поради своята природа, ами защото означава нещо нечисто. И наистина, онова, което е в образите на нещата свинята, това е във вида на нещата „глупав"; и както онова животно, така и тия две срички, с които се назовава „глупавият", означават едно и също нещо. Като нечисто именно е поставено в закона онова животно за това, защото не преживя, но това не е негов порок, а негова природа. Има обаче хора, които се означават чрез това животно като нечисти по собствен порок, а не по природа. Те именно, макар и да слушат охотно думите на мъдростта, никак не мислят после за тях. Защото да премяташ от вътрешността на паметта си към устата на мисълта всичко полезно, което си чул, поради сладостта на спомнянето, какво друго означава, освен да го преживяш по някакъв начин духовно? А ония, които не вършат това, се представят чрез вида на ония животни. Оттам и самото въздържание от такова месо ни е подсещало да се пазим от такъв порок. Впрочем, тъй като самата мъдрост е съкровище въжделено, за тая чистота на преживянето и нечистотата на непреживянето от друга страна тъй е писано: „Въжделено съкровище почива в устата на мъдрия, а безумният мъж го разхищава"[4]. Обаче тия сходства на нещата в образи и наблюдения поради упражнението в дирене и сравняване раздвижват по един полезен и приятен начин разсъдливите умове. А на по-предишния народ са били втълпени много такива неща не само за

a) illas] illis *codd.*, *recte* villas *Pl*, *XLII*, *233.* b) ab *om. codd.*, suppl. ex Pl., XLII, 234. c) volvere] voluere *B*, revocare *Pl*, *l.* c. d) thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia, *om. codd.*, *supplevit D. ex PL*, *l. c.* e) et immunditia non ruminandi ab *desunt codd.*, *supplevit D. ex PL*, *l. c.* f) hae] hęc *B*, *F*; *forte* has *C*; has *E*.

[1] Тит. 1, 15. [2] 1. Тим. 4, 4. [3] 1. Тим. 4, 4. [4] Притчи 21, 20.

vanda praecepta sunt. Tempus enim erat, quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea, quae posteriori tempore fuerant revelanda. Quibus per Christum atque in Christo relevatis fidei gentium onera observationum non sunt imposita, prophetiae tamen auctoritas commendata".

слушане, но и за съблюдаване. Защото такова е било онова време, та трябвало не само с думи, но и с дела да се пророкуват и ония неща, които трябвало да се разкрият в по-сетнешно време. А като били разкрити чрез Христа и в Христа, те не са били възложени на вярата на езичниците като задължения, които трябва да бъдат изпълнявани, но били поверени за достоверност на пророчеството".

Cap. XLIIII. Nulla ratio sinit in quadragesimali tempore venationibus uti; venantes enim nihil praeter carnes captant. Ut ergo nihil carnale sectari videamini, decenter a carnibus captandis in quadragesimali praecipue tempore vobis est abstinendum; quanto enim ieiunii tempore artius est divinis cultibus insistendum, tanto est in cunctis mundi nocivis oblectamentis longius recedendum, praesertium cum neminem nisi reproborum venationes exercuisse sacra designet historia.

Глава 44. Никакво основание не трябва да имате, за да се отдадете през Четиридесетницата на лов, защото ония, които ходят на лов, нищо друго не искат да уловят освен месо, та, следователно, за да изглежда, че нищо плътско не преследвате, трябва смирено да се въздържате предимно през Четиридесетницата от ловитба на месо. Защото колкото повече трябва да се отдаваме на божествени обреди във време на пост, толкова по-надалеч трябва да се държим от всички вредни забави, особено когато свещената история отбелязва, че никой, ако сам не е бил от нечестивите, не се е занимавал с лов.[1]

Cap. XLV. A nobis scire cupitis, si quadragesimali tempore iudicia sint exercenda vel ad mortem aliquis addicendus. In quo nos noveritis eadem de quadragesimali tempore super hac respondere consultatione, quae de diebus festis nos duodecimo harum responsionum nostrarum capitulo iam respondisse dinoscimur.

Глава 45. Вие искате да узнаете от нас дали трябва в Четиридесетницата да се произвежда съд и да се обрича някой на смърт. В тоя случай ще знаете, че ние отговаряме на това ваше допитване за Четиридесетницата със същото, с което, както разбираме, вече сме ви отговорили досежно празничните дни в дванадесетата глава на тия наши отговори.

Cap. XLVI. Iam vero si quadragesimali tempore liceat, si necessitas exigit vel si non exigit ulla necessitas, ad bella procedere, non vobis est necessarium exponendum, cum ex priorum propositionum solutionibus, quid vos conveniat agere, etiam nobis tacentibus iam ipsi colligitis. Bellorum quippe ac proeliorum certamina necnon et omnium iurgiorum initia diabolicae fraude sunt artis profecto repperta et dilatandi regni cupidus et vel irae vel invidiae vel alius cuiuspiam vitii dilector tantum his intendere seu delectari convincitur. Et ideo, si nulla urguet necessitas, non solum quadragesimali, sed omni tempore est a[a] proeliis abstinendum. Si autem inevitabilis ur-

Глава 46. Дали е пък позволено в Четиридесетницата, ако нуждата изисква или ако никаква нужда не изисква, да се пристъпва към война, не е нужно вече да ви се разправя, тъй като от разрешението на предишните случаи вече сами заключавате какво подхожда да вършите, без ние да ви казваме. Защото надпреварванията във войни и сражения, а също и поводите на всички свади са изобретени действително от коварството на дяволското изкуство и алчният да разшири царството си или отдаденият на гняв, или на завист, или на какъв да е друг порок бива изобличен, че само на тях се отдава или радва. И затова, ако никаква нужда не ви тласка, не само в Четиридесетницата, но и във всяко време трябва да се въздържате от сражения. Ако обаче ви тласка неизбежен

a) a *supplevit D. ex Decr. Grat., c. 15 C. 23 q. 8, PL, CLXXVII, col. 1250.*

[1] Срв. Бит. 10, 9; 25, 27; също MGH, Epist. VI, стр. 632.

guet oportunitas, nec quadragesimali est tempore pro defensione tam sua quam patriae seu legum paternarum bellorum procul dubio praeparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo temptare, si habet quod faciat et et suae ac aliorum saluti consulere non procurat et sanctae religionis detrimenta non praecavet. Porro muri Hiericho filiis Israel, qui sabbatum iam observandum susceperant, etiam sabbato urbem circumeuntibus et tubis clangentibus ad terram prostrati sunt.

Cap. XLVII. Consulitis, si liceat in quadragesimali tempore iocis vacare. Quod non solum in quadragesimali, verum etiam in nullo tempore licitum est Christianis. Sed quia vobis, qui in montem nondum ascendere tamquam infirmi potestis, ut inde sublimia mandata Dei percipiatis, sed in campestribus, quemadmodum filii quondam Israel, positi estis, ut saltem ibi plana et minora quaeque praecepta sumatis, necdum possumus suadere, ut omni tempore ab[a] iocis abstineatis, at quadragesimae ac ieiunii tempore, quando peramplius et instantius orationi et abstinentiae et omnimodae poenitentiae, sicut longe superius exposuimus, vacare debetis, non solum ab[b] iocis vobis[c] est abstinendum, verum etiam ab omni vaniloquio et scurrilitate, quae ad rem non pertinent, atque ab ipso otioso verbo, ut in evangelio Dominus dicit, „quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem“: si de otioso, quanto magis de noxio vel criminoso! Nulla ergo vos voluptatum vel iocorum et maxime in tempore ieiuniorum vanitas seducere valeat; non enim lamenta cum iocis conveniunt et falax ac deceptrix laetitia veraces lacrimas producere nescit in proximo. Praeterea est iudex, qui dixit: „Vae vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis“; hinc Salomon ait: „Risus dolore miscebitur et extrema gaudii luctus occupat“; hinc iterum dicit: „Risum reputavi errorem et gaudio dixi:

a) ab *ante iocis addidit D.* b) ab *ante iocis addidit D.* c) vobis est abstinendum *addidit D.*

случай, то и в Четиридесетницата без съмнение не трябва да се предпазвате от подготвяне на война за защита както на себе си, тъй и на отечеството или на отечествените закони, за да не изглежда именно, че човек изкушава бога[1], щом има какво да стори сам, а не заляга да се погрижи за своето благо и за онова на другите, и не предотвратява щетите на светата вяра. Освен това стените на Иерихон се повалили на земята, щом синовете на Израиля, които били вече възприели да пазят съботата[2], обсадили и в събота тоя град и тръбите засвирили.

Глава 47. Вие се допитвате дали е позволено в Четиридесетницата да се отдавате на игри.[3] А това не е позволено на християните не само в Четиридесетницата, но и в никое друго време. Но понеже вие сте немощни, та още не можете да възлезете на планината, за да възприемете оттам възвишените заповеди на бога, а сте настанени, както някога синовете на Израиля[4], в полето, за да вземете поне оттам някакви достъпни и не тъй значителни наставления, то ние още не можем да ви дадем съвета да се въздържате във всяко време от игри. Все пак поне в Четиридесетницата и във време на пост, когато, както много по-горе ви изложихме, още повече и по-настойчиво трябва да се отдавате на молитва, въздържание и всякакво покаяние, нужно е да се въздържате не само от игри, но и от всякакво пустословие и волнодумство, които не влизат в работа, а също и от всяка празна дума, както казва в Евангелието господ: „За всяка празна дума, която кажат човеците, ще отговарят“[5]. Ако ще отговарят за празна дума, то колко повече за вредна и престъпна? И тъй, никакви суетни удоволствия и игри, и то предимно във време на пост, да не бъдат в състояние да ви съблазнят; защото ридания с игри не се схождат, и лъжливата и измамническа веселба не може да изкара веднага истински сълзи. Освен това има съдия, който е казал: „Горко вам, които се смеете сега, защото ще се наскърбите и разплачете“[6]. Ето защо Соломон казва: „Към смеха ще се примеси печал, и на радостта завършекът е скръб“[7]; ето защо повторно казва: „Смеха счетох за заблуда и на радостта

[1] Второзак. 6, 16. [2] Ис. Нав. 6, 20. [3] За тази глава вж. у *Дуйчев,* Славяно-болгарские древности, стр. 23. [4] Изх. 19, 12. [5] Мат. 12, 36. [6] Лука 6, 25. [7] Притчи 14, 13.

Quid frustra deciperis?“ Hinc rursus ait: „Cor sapientium, ubi tristitia est, et cor stultorum, ubi laetitia“; gratum namque Deo sacrificium est afflictio contra peccatum psalmista testante, qui ait: „Sacrificium Deo spiritus contribulatus“.

казах: какво се лъжеш напразно?“[1] Ето защо той пак казва: „Сърцето на мъдрите е там, дето има скръб, а сърцето на безумните — дето има веселие“[2]; и то защото угодна богу жертва е съкрушението пред греха по свидетелството на псалмопевеца, който казва: „Жертва богу — дух съкрушен“[3].

Cap. XLVIII. Unde nec uxorem ducere nec convivia facere in quadragesimali tempore convenire posse ullatenus arbitramur. Verum quid hinc sacri conones dicant, episcopo vestro docente scietis.

Глава 48. Ето защо ние мислим, че през Четиридесетницата никак не подобава нито да се жените, нито да правите гощавки.[4] От друга страна, какво казват за това светите канони[5], ще узнаете, когато ви поучава вашият епископ.

Cap. XLVIIII. Praeterea sciscitamini, si licet exhibere vobis quemadmodum prius in dotem coniugibus vestris aurum, argentum, boves, equos et cetera. Quod quia nullum peccatum est et leges hoc cohibent, et nos ut fiat minime prohibemus; et non solum hoc, verum etiam quicquid ante baptismum egistis, et nunc quoque vobis agere profecto conceditur. Nam piscatorem Petrum, Matthaeum vero telonarium scimus, et post conversionem suam ad piscationem[a] Petrus rediit, Matthaeus vero ad telonei negotium non resedit, quia aliud est victum per piscationem quaerere, aliud telonei lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quae sine peccato exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Ad illa ergo tantum, quae ad peccatum implicant, necesse est, ut post conversionem animus non recurrat. Quod vero quisque ante conversionem sine peccato exercuit, hoc etiam post conversionem repetere non est culpa[b].

Глава 49. Освен това искате да знаете дали ви е позволено да давате, както по-напред, в зестра на съпругите си злато, сребро, волове, коне и др. Понеже това не е никакъв грях, а и законите го търпят, и ние ни най-малко не забраняваме да се върши; и действително не само това, но и всичко което сте вършили преди кръщението, ви се позволява и сега да го вършите. Впрочем ние знаем Петра като рибар, а Матея — като митар, и след своето обръщение Петър се завърна отново към рибарството, а Матей не остана при митарското си занятие[6], защото едно е да си изкарваме прехраната чрез риболов, а друго е да си увеличаваме парите чрез доходите на митарството. Наистина има много занятия, които или едва, или никак не могат да се вършат без грях. Само към ония занятия, които впримчват в грях, духът след обръщението си не трябва да се възвръща. Обаче какъвто занаят всеки преди обръщението си е извършвал без грях, него след обръщението си не е грешно отново да подеме.

Cap. L. Quid de eo, qui quadragesimali tempore cum uxore sua coierit, sit iudicandum, episcopi vestri vel sacerdotis, qui ab eo constitueretur, arbitrio considerandum ac diffiniendum committimus, qui singulorum mores agnoscere poterunt et uniuscuiusque vestrum causas libratis personis ac temporibus discernere seu moderari debebunt. Porro cum ea eodem tempore sine aliqua contaminatione dormire omnino liceret, si ignis et palea sine laesione com-

Глава 50. Какво трябва да се отсъди за оня, който през Четиридесетницата се събере с жена си, предоставяме да се обмисли и определи от съда на вашия епископ и на свещеника, който ще бъде назначен от него, тъй като те ще могат да опознаят нравите на отделните хора и ще трябва да решават и уреждат делата на всекиго едного от вас, като преценят лицата и обстоятелствата. И тъй, в същото време да спи с нея беа всяко осквернение би било напълно допустимо, ако огънят и плявата биха имали без

a) ad piscationem *in marg. add. man. mod. B.* b) culpa *om. codd. (in marg. add. man. mod. B.), suppl. ex V.*

[1] Екл. 2, 2. [2] Екл. 7, 5. [3] Псал. [4] Папата се позовава на Decret. Grat. cap. 11, PL CLXXXVII, кол. 1648. [5] Вж. у *Mansi*, II, стр. 582. [6] *Gregorii Magni* Homil. 24 in evang., PL LXXVI, кол. 1184,

munionem aliquam habuissent vel si diabolicae fraudis astutiae nescirentur; nam ubi masculus cum femina pariter conversantur, difficile est insidias hostis antiqui deesse, quae nimirum non defuere, ubi solitaria fratris et sororis, Amnonis scilicet et Thamar, extitit parvissimo spatio commoratio.

вреда някакво съприкосновение или ако не се знаеха хитростите на дяволското коварство, защото когато мъжът съжителствува с жена, мъчно липсват козните на вековния враг[1]. А те естествено не са липсвали и там, дето брат и сестра, например Амнон и Тамара[2], са оставали насаме съвсем близо един до друг.

Cap. LI. Si liceat uno tempore habere duas uxores, exquiritis; quod si non licet, scire cupitis, apud quem inventum fuerit, quid exinde facere debeatis. Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanae conditionis admittit nec lex Christianorum ulla permittit. Nam Deus, qui fecit hominem, ab initio masculum unum fecit et unam feminam tantum, cui potuit utique si vellet duas uxores tribuere, sed noluit; scriptum quippe est: „Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae". Non dixit: uxoribus. Et iterum: „Erunt duo", masculus scilicet et femina, „in carne una", et non: tres aut plures. Itaque apud quem uno tempore duae uxores inveniuntur, interim priori retenta posteriorem cogatur amittere, insuper et poenitentiam, quam loci sacerdos praeviderit, compellatur suscipere. Denique hoc tam immane scelus est, ut homicidii quidem peccatum, quod Cain in Abel fratrem suum commisit, septima generatione cataclysmo vindicatum fuerit, adulterii autem flagitium, quod Lamech omnium primus in duabus uxoribus perpetravit, nonnisi sanguine Christi abolitum extiterit, qui septima et septuagesima generatione secundum evangelium Lucae venit in mundum.

Глава 51. Вие питате дали е позволено да имате едновременно две съпруги, и ако това не е позволено, желаете да знаете какво трябва да сторите с оня, у когото бъде това открито[3]. Едновременно да имате две жени не се допуска от самия произход на човешкото същество, нито се позволява от някакъв християнски закон. Защото бог, който отначало е създал човека, е създал само един мъж и една жена[4]; той непременно е могъл, ако е желаел, да му даде две жени, но не е пожелал, тъй като е писано: „Заради това ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си"[5]; той не е казал: „към жените си" и пак казва: „Ще бъдат двама в една плът"[6], разбира се, мъж и жена в една плът, а не трима и повече. И тъй, тоя, у когото се открият едновременно две жени, на първо време нека бъде заставен да задържи по-предишната и да напусне по-сетнешната. Свръх това нека бъде принуден да приеме и покаяние, което местният свещенослужител предвиди. Най-сетне това престъпление е толкова голямо, че грехът на човекоубийството, което е извършил Каин спрямо брата си Авел[7], е било наказано в седмото поколение с потоп[8], а позорното деяние на блудство, което най-напред от всички е извършил Ламех спрямо две жени[9], е било заличено само с кръвта на Христа, който според Евангелието на Лука е дошъл на света в седемдесет и седмото поколение[10].

Cap. LII. Si nosse desideratis, quid de his, qui quemlibet eunuchizant, iudicandum sit, paginas legum revolvite.

Глава 52. Ако желаете да узнаете какво трябва да се отсъди за ония, които скопят някого[11], разгърнете страниците на закона[12].

Cap. LIII. Consulitis, si licet super mensam, in qua sacerdos aut diaconus deest, vexillum sanctae crucis imprimere et comedere. Quod procul dubio licet; nam om-

Глава 53. Вие се допитвате, дали е позволено да възлагате знака на светия кръст върху трапезата, на която липсва свещеник или дякон, и да ядете. Това без съмнение е позволено, защото на

[1] Т. е. дявола [2] 2. Царства 13, 8—14. [3] За тази глава вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, стр. 24. [4] Бит. 1, 27. [5] Бит. 2, 21. [6] Бит. 2,24. [7] Бит. 4, 8. [8] Бит. 7. [9] Бит. 4, 19—24. [10] Лука 3, 23—28. [11] По този въпрос срв. *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях IX-го в., стр. 92. [12] Папата има предвид Liber Papiensis Karoli M., cap. 81, MGH, Leges IV, стр. 502.

nibus datum est, ut et omnia nostra hoc signo debeamus ab insidiis munire diaboli et ab eius omnibus impugnationibus in Christi nomine triumphare. Superest tantum, ut, cum potior adest, inferior hoc sibi nisi iussus non audeat arrogare, quoniam „Non est discipulus super magistrum", et iterum praecipit apostolus dicens: „Honore invicem praevenientes".

всички ни е даден този знак, та чрез него трябва да пазим всичко свое от козните на дявола и в името на Христа да излизаме победители при всички негови нападения. Остава само да се каже: когато присъствува по-горен, да не смее по-долният да си присвои това, защото „няма ученик по-горен от учителя си"[1], и още веднаж апостолът поучава, като казва: „Надпреварвайте се да си оказвате един на друг почит"[2].

Cap. LIIII. Dicitis, quod Graeci fateantur, quod in ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit maximum habeat peccatum. Hoc ut fieret praeceptum fuisse nusquam, ni fallimur, invenitur ac per hoc, nisi fiat, peccatum non est; nam quidam faciunt hoc, quidam illud, nunc isti hoc genus humilitatis, nunc illud ostentant, nisi qui pertinaciter recuset facere quod omnes viderit facientes. Verum et hoc et multa in diversis locis alia humilitatis indicio fiunt, et hoc, cum fit, non nisi humilitatis gratia fit, et revera scriptum est: „Oratio humiliantium se nubes penetrabit"; proinde sive hoc sive aliud quid himilitatis excogitare potest homo, non est reprehendendus, quia secundum evangelium „qui se humiliat, exaltabitur". Si enim quis ante principem mortalem veniens cum omni reverentia et timore stat, loquitur et incedit, quanto potius eum, qui ante Deum, qui est aeternus, terribilis et excelsus, accesserit, cum omni pavore ac tremore non solum stare convenit, sed et quasi servum semetipsum in conspectu eius humiliter praesentare; et quia quorundam in evangelio reproborum ligari manus et pedes praecipiuntur, quid aliud isti agunt, qui manus suas coram Domino ligant, nisi Deo quodammodo dicunt: Domine, ne manus meas ligari praecipias, ut mittar in tenebras exteriores, quoniam iam ego eas ligavi et ecce ad flagella paratus sum? Hinc etiam pectus percutimus, signantes videlicet quod nequiter egimus displicere nobis ac ideo, antequam Deus feriat, id nos in nobis ipsis ferire et, antequam ultio extrema ve-

Глава 54. Вие казвате, че гърците заявяват, че най-голям грях си навлича оня, който не стои в църква със скръстени ръце. Не се среща никъде, ако не се лъжем, да е имало наставление да се върши това. И тъй, ако не се върши, не е грях — впрочем едни постъпват така, други — иначе, а трети проявяват ту тоя, ту оня вид смирение — освен ако някой упорито отказва да стори онова, което е видял, че всички го вършат. Но и това, и много други неща на различни места се извършват в знак на смирение, и това, като се извършва, извършва се само заради смирение. И наистина писано е: „Молитвата на смирените ще проникне през облаците".[3] Затова човек, било че може да измисли тоя начин на смирение, било друг начин, не бива да се порицава, тъй като съгласно евангелието, „който се смири, ще се въздигне".[4] Впрочем, ако някой, заставайки пред смъртен господар, стои, говори и пристъпва с всяко уважение и страх, колко повече подобава на оня, който е застанал пред бога, що е вечен, страшен и възвишен[5], не само да стои с всякакъв страх и трепет, но и смирено да представи пред погледа му самия себе си като роб! И тъй като в евангелието се поучава да се връзват ръцете и нозете на някои нечестиви[6], какво друго вършат ония, които връзват ръцете си пред бога, освен дето богу казват по някакъв начин: „Господи, да не нареждаш да бъдат вързани ръцете ми, за да бъда пратен в по-дълбоки тъмнини, понеже аз вече ги вързах, и ето готов съм за бичуване"?[7] Затова също ние удряме гърдите си, очевидно означавайки, че не ни се нрави онова, което безпътно сме сторили, та затова преди бог да ги удря, ние сами ги удряме, и преди да дойде последното отмъщение,

[1] Мат. 10, 24. [2] Римл. 12, 10. [3] Прем. Ис. Сир. 35, 16. [4] Лука 18, 14. [5] Псал. 46,3. [6] Мат. 22, 13. [7] Мат. 22, 23.

niat, commissum poenitentia digna punire.

Cap. LV. Iam vero quod asseritis Graecos vos prohibere communionem suscipere sine cingulis, quibus sacrae scripturae testimoniis hoc prohibere iure probentur, nos penitus ignoramus, nisi illo, quo Dominus praecipit dicens: „Sint lumbi vestri praecincti". Verum hoc sancti evangelii testimonium non per litteram, sed per spiritum oportet impleri. Nam si ad hoc istud praeceptum est, ut taliter servaretur, cur non fiunt pariter quae sequuntur, ut „lucernae ardentes" et, sicut agnum comedentibus iubetur, baculum in manibus teneantur? Habent suum ista mysterium et intelligentibus ita clara sunt, ut ea magis, qua decet, significatione serventur. Nam in lumborum praecinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus bonorum splendor operum, de quibus dicitur: „sic opera vestra luceant"[a], indicatur. Rudes ergo fidelium mentes, ut sanctus et egregius propugnator ecclesiae papa Caelestinus scribit, cuius haec summatim verba mutuati sumus, ad talia non debemus inducere; docendi enim sunt potius quam illudendi, nec imponenda eorum oculis, sed mentibus infundenda praecepta sunt.

наказваме провинението си с достойно покаяние.

Глава 55. Относно твърдението ви, че гърците ви забраняват да приемете причастие без пояси,[1] ние съвсем не знаем на какви свидетелства се осланят, за да ви забранят това с право, освен ако се осланят на известното свидетелство, в което бог ни поучава, като каза: „Да бъде кръстът ви препасан!"[2] Обаче това свидетелство на светото Евангелие не трябва да се изпълнява буквално, а духовно. Защото ако за тая цел е дадено това наставление, за да се спазва по такъв начин, защо да не се извършват също така ония неща, които там следват, както: „Светилниците ви да бъдат запалени"[3], и да държат жезъл в ръка, както се заповядва на ония, които ядат агне.[4] Но тия неща имат своята тайна и са тъй ясни за сведущите, та се спазват още повече в смисъла, който им подхожда. Защото в препасването на кръста се крие целомъдрието, в тоягата — пастирското управление, а в запалените светилници — блясъкът на добрите дела, за които се казва: „Тъй да светят вашите дела!"[5] И тъй, несведущите сърца на верните, както пише светият и отличен защитник на църквата папа Целестин[6], от когото сме заимствували общо тези думи, не тряба да въвеждаме в такива неща, защото трябва по-скоро да се обучават, отколкото да се забавляват, и наставленията не трябва да се слагат пред очите им, но да се вливат в сърцата им.

Cap. LVI. Nosse vos velle asseveratis, si liceat omnibus vestris praecipere tempore siccitatis ad pluviam postulandam ieiunium et orationem facere. Vobis quidem hoc agere licet, quoniam ieiunium et oratio magnae virtutes sunt, et ad has iugiter faciendas vestra multum valet hortatio; sed congruentius est, si haec per episcoporum dispositionem fiant: ipsi namque sunt, qui ligandi solvendique potestatem accipiunt, ad horum vocem populi Dei castra moventur et requiescunt; sine his tamquam sine capite fore videmini et quasi oves errantes et non habentes pastorem inceditis. Siquidem in talibus prisco tem-

Глава 56. Вие уверявате, че искате да знаете, дали на всички ви е позволено да нареждате във време на суша пост за изпросване на дъжд и да устройвате молебен. Вам е позволено да правите това, понеже постът и молитвата са велики добродетели, а за да ги вършите непрекъснато, много важи вашето подсещане. Но по-уместно е, ако се правят по нареждане на епископите, и то защото те са ония, които получават властта на връзване и развързване, и по техния зов станът на божия народ се мести и си отпочива; без тях, изглежда, като че ли ще бъдете без глава и ще се реете като овце, блуждаещи и лишени от пастир[7]. И действително в такива случаи в старо

a) Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona *V*.

[1] По въпроса вж. у *Дvôчев*, Еще о сл:вяно-болгарских древностях IX-го века, стр. 81 сл. [2] Лука, 12, 35. [3] Лука, 12, 35. [4] Изх. 12, 11. [5] Мат. 5, 16. [6] Папа Целестин (422—432); за съчинението му вж. *Mansi*, IV, стр. 464 сл.; PL LXIII, кол. 274 сл. [7] 1. Петр. 2,25.

pore, quod nunc quoque sancta tenet ecclesia, sacerdotum praecedebat institutio et omnis penitus ordinatio et tunc reliquae plebis subsequebatur assensus ac per hoc ordine debito custodito et unanimitate servata Deo largiente voti praestabatur effectus.

време е вървяло напред свещеническото съсловие и цялата иерархия, и тогава непосредствено е следвало целокупният останал народ — нещо, което и досега спазва светата църква, — и по тоя начин, като се е съблюдавал тоя задължителен ред и се е спазвало единодушието, се е осъществявало с божия щедрост изпълнението на желанието.

Cap. LVII. Graecos vetare perhibetis eunuchos animalia vestra mactare, ita ut eum, qui ex animalibus ab illis occisis comederit, grave commisisse peccatum affirment. Sed nobis valde absonum est et adhuc frivolum sonat, quod dicitur. Porro quis ratiocinationem ista dicentium non audimus, nihil interim de assertione ipsorum nondum plene cognita decernere diffinitive valemus. Unum tamen scimus, quoniam, si eunuchi praecepta Dei custodierint, ad regnum caeleste percipiendum nihil eis obesse membrorum poterit detruncatio, cum secundum apostolum in resurrectione omnes occurramus in virum perfectum, et per prophetam Dominus, si eius[a] mandata observaverint, eunuchis nonnulla laeta promittat. Siquidem et ille eunuchus Aethiops a sancto Luca evangelista pro virtute et integritate vir appellatur, dum dicit: „Et ecce vir Aethiops, eunuchus, potens Candacis reginae".

Глава 57. Вие заявявате, че гърците забраняват на скопците да колят вашите животни и че те твърдят, какво тежък грях е извършил оня, който е ял от животни, заклани от тях. Но за нас е твърде безсмислено и дори звучи като глума това, което се казва. Все пак, понеже не сме чули обосноването на ония, които казват това, ние не можем впрочем нищо определено да решим за тяхното твърдение, тъй като то още не ни е напълно известно. При все това едно знаем, че ако скопците спазят наставленията божии, скопяването им никак не може да им попречи да бъдат приети в царството божие, тъй като съгласно апостола във възкресението всички достигаме до състоянието на съвършен мъж[1], пък и чрез пророка господ обещава на скопците някои радости, ако спазват неговите повеления.[2] И действително и оня скопен етиопец се нарича от светия евангелист Лука мъж поради своята добродетел и непорочност, като казва: „И ето мъж етиопец, скопец, велможа на царицата Кандакия"[3].

Cap. LVIII. Utrum velato an non velato capite mulier in ecclesia stare debeat, apostolus docet: „Mulier orans aut prophetans non velato capite deturpat caput suum; unum est enim ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, et tondeatur. Si vero turpe est mulieri[b] tonderi aut decalvari, velet caput suum"; et iterum: „Ideo", inquit, „debet mulier velamen habere super caput propter angelos", id est sacerdotes; et rursus ait: „Vos ipsi iudicate, decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt".

Глава 58. Дали трябва жената да стои в църквата с покрита глава, или с непокрита[4], учи апостолът: „Всяка жена, която се моли или пророчествува с непокрита глава, засрамя главата си; защото е все едно, като че ли е остригана. Защото ако не се покрива жената, нека се стриже. Но ако е срамотно да се стриже жена или да се бръсне, нека си покрива главата"[5], и пак казва: „Затова е длъжна жената да има на главата си покривало — заради ангелите"[6], т. е. заради свещенослужителите; и отново казва: „Вие сами съдете, прилично ли е жената богу да се моли гологлава. И не учи ли ви самата природа, че ако мъжът си оставя коса, това е за него безчестие? И ако жената си оставя косата, то е слава за нея; защото ней е дадена косата вместо покривало"[7].

a) eius] omnia *C.* b) mulierem *C.*

[1] Еф. 4,13. [2] Ис. 56, 4, 5. [3] Деян. 8, 27. [4] По този въпрос вж. у *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях IX-го в., стр. 80; също у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 30. [5] 1. Кор. 11, 5, 6. [6] 1. Кор. 11, 10. [7] 1. Кор. 11, 13—15.

Cap. LVIIII. Quod de femoralibus sciscitamini, supervacuum esse putamus; nos enim non exteriorem cultum vestium vestrarum, sed interioris hominis mores in vobis mutari desideramus, nec quid induatis praeter Christum — „quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis" — sed quomodo in fide ac bonis operibus proficiatis, exquirimus. Verum quia simpliciter de his interrogatis, verentes videlicet, ne vobis in peccatum imputetur, si praeter consuetudinem aliorum quid saltem in minimis agitis Christianorum, ne quid desiderio vestro subtrahere videamur, dicimus, quoniam in libris nostris iussa sunt femoralia fieri, non ut his mulieres uterentur, sed viri. Nunc autem, ut, quemadmodum a veteri ad novum transistis hominem, ita de priori consuetudine ad morem nostrum per omnia transeatis, facite; sin autem non potestis[a], quod placet, agite. Nam sive vos sive feminae vestrae sive deponatis sive induatis femoralia, nec saluti officit nec ad virtutum vestrarum proficit incrementum. Sane quoniam diximus iussa fuisse femoralia fieri, notandum est, quia nos spiritaliter induimur femoralibus, cum carnis libidinem per abstinentiam coartamus; nam illa loca femoralibus constringuntur, in quibus luxuriae sedes esse noscuntur, quamobrem fortasse primi homines post peccatum in membris suis illicitos sentientes motus ad arboris ficulneae folia concurrentes sibi perizomata texuerunt. Sed haec spiritalia sunt, quae hactenus portare non poteratis, „sed necdum", ut cum apostolo dicam, „potestis; adhuc enim estis carnales". Et ideo hinc perpauca diximus, cum plura Deo donante dicere valeremus.

Глава 59. Каквото питате за гащите[1], смятаме, че е излишно; защото ние желаем да се промени у вас не външният вид на дрехите ви, но нравите на вътрешния човек, и не придиряме в какво друго се обличате, освен в Христа, „понеже всички, които сте се кръстили в Христа, сте се облекли в Христа"[2], но как сте напреднали във вярата и добрите дела. Обаче, защото простодушно питате за тях, боейки се очевидно да не би да ви се вмени в грях, ако в най-дребните работи извършвате нещо въпреки обичая на другите християни, то за да не изглежда, че не удовлетворяваме напълно желанието ви, ние ви казваме, че в нашите книги е заповядано да се правят гащи, но не и да си служат с тях жените, а мъжете. Сега обаче постарайте се, по какъвто начин сте преминали от стария човек към новия[3], така във всичко да преминете от по-предишния си обичай към нашия нрав; ако ли пък не можете, вършете каквото ви е угодно. Защото било че вие, било че жените ви или свалят, или надянат гащи, това нито пречи на спасението ви, нито допринася за прирьста на добродетелите ви. Естествено понеже казахме, че е заповядано да се правят гащи, трябва да забележим, че ние духовно се обличаме в гащи, като стесняваме похотта на плътта чрез въздържание; защото с гащите се пристягат ония места, в които, както се знае, се намират седалищата на разпуснатостта, та поради това може би първите хора след греха, като почувствували забранени вълнения в членовете си, са се притекли при листата на смоковницата и са си съшили препаски[4]; но те са духовни, които досега не сте могли да носите „а и сега", за да говоря с апостола, „още не можете, понеже все още сте плътски"[5], и затова по тоя случай сме казали твърде малко, макар и да бихме могли с божи дар повече да кажем.

Cap. LX. Consulentibus vobis, si liceat absque ieiuniorum tempore quantulumcumque valde mane comedere, respondemus, quoniam neminem patrum nostrorum ante horam diei tertiam manducasse nec sanctam ecclesiam ante hanc horam traditionem sumendi cibum accepisse recolimus

Глава 60. На вашия въпрос, дали е позволено извън времето на поста заран рано да ядете, колкото и малко, отговаряме, че си спомняме или намираме в някои паметници, какво никой от отците ни не е ял преди третия час на деня[6] и че светата църква не е възприела преданието да се вкусва храна преди

a) non potestis *addidit D.*

[1] По въпроса за гащите вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, стр. 27. [2] Гал. 3, 27. [3] Еф. 4, 22—24; Кол. 3, 9, 10. [4] Бит. 3, 7. [5] 1. Кор. 3, 2. [6] Т. е. до 9 часа, преди обяд.

vel monumentis quibuscumque repperimus; e contrario vero quosdam eorum usque ad vesperum, alios autem usque ad nonam horam diei, porro alios autem usque ad sextam invenimus ieiunasse, nullum autem mane cibi quantulumcumque sumpsisse comperimus, cum potius „vae" dictum his, qui mane comedunt, fuisse legerimus. Quamobrem ab isto maledicto vos alienos esse desiderantes hortamur, ut ante horam diei tertiam nullum omnino corporalem cibum etiam in ipsis insignibus sollemnitatibus omnino sumatis; nam quae sollemnitas potest esse Pentecoste sublimior, in qua spiritus sanctus super apostolos descendit ac per hoc homines meruerunt in se suscipere Dominum? In insta nempe festivitate sancti apostoli cum aliis nonnullis hora diei tertia repperiuntur fuisse ieiunii cum repletos spiritu sancto et loquentes omnium gentium linguis quibusdam incredulis audientibus et obstupescentibus et, quod musto essent repleti, hi, qui simul aderant, falso dicentibus Petrus apostolorum princeps responderit dicens: „Non enim, sicut vos aestimatis, ebrii sunt isti, cum sit hora diei tretia". Ubi notandum, quod non solum apostoli, sed et omnes, qui cum ipsis erant, id est centum viginti viri, super quos spiritus sanctus cecidit, hora diei tertia ieiuni repperiantur. Simul etiam notandum, quod non dixerit beatus Petrus simpliciter: „Non, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt", sed addiderit: „cum sit hora diei tertia"; ac si patenter diceret: „Ipsi liquido nostis, quod non sit istis consuetudinis ante horam diei tertiam ieiunium solvere, quamobrem frustra illos ebrios esse putatis". Imitamini itaque hos, ut spiritus sanctus, et si non tardius, saltem hora tertia diei vos ieiunos inveniens sicut istos vos quoque inspiratione suae gratiae repleat.

тоя час. Напротив, както установяваме, някои от тях не са яли чак до вечерта, други пък до деветия час[1], освен това други чак до шестия.[2] Пък и ние знаем, че никой заран не е вкусвал макар и малко храна, тъй като сме чели, че поскоро е казано: „горко" на ония, които заран ядат.[3] Затова ние, като желаем да бъдете далеч от това проклятие, ви увещаваме да не вкусвате изобщо пред третия час на деня никаква изобщо храна за тялото и дори в самите бележити празници. Защото какъв празник може да бъде по-възвишен от Петдесетницата, в която свети дух е слязъл над апостолите и чрез това са се удостоили хората да възприемат в себе си господа? В тоя именно празник се оказа, че светите апостоли заедно с някои други не били яли чак до третия час на деня, тъй като първоапостолът отговорил на някои неверующи, които чули изпълнените със свети дух и говорещи на езиците на всички племена, та се чудели на това и лъжливо твърдели, че са изпълнени с вино ония, които били се събрали заедно, като рекъл: „Тия впрочем не са пияни, както вие мислите, понеже е трети час на деня"[4]. Тук трябва да се забележи, че се оказват невкусили храна в третия час на деня не само апостолите, но и всички, които били заедно с тях, т. е. сто и двадесетте мъже, върху които слязъл свети дух. Същевременно трябва да се отбележи, че блаженият Петър не е рекъл просто: „Тия не са пияни, както вие мислите", но добавил: „понеже е третия час на деня", като че ли явно казвал: „Вие сами добре знаете, че те нямат обичай да прекъсват въздържанието си от храна преди третия час на деня, поради което напразно мислите, че те са пияни". И тъй, на тях подражавайте, та свети дух, намирайки ви, ако не по-късно, поне в третия час на деня, невкусили храна, да изпълни и вас дори, като тях, с вдъхновението на своята благодат.

Cap. LXI. De cetero scire vos velle significatis, quot vicibus laicalis persona per unumquemque diem orationem facere debeat. In quo scire vos convenit neminem exceptum esse ab eo, quod Dominus in evangelio dicit: „Oportet semper orare et non deficere" et apostolus: „Sine intermis-

Глава 61. Впрочем вие заявявате, че желаете да знаете колко пъти светското лице всеки ден трябва да прави молитва. Относно това подобава да знаете, че никой не е изключен от онова, което господ казва в Евангелието: „Трябва винаги да се молят и да не падат духом!"[5]

[1] Т. е. до 3 часа след обяд. [2] Т. е до 12 часа, до обяд. [3] Ис. 5, 11. [4] Деян. 2, 15. [5] Лука 18, 1

sione orate"; quod sanissime praefato sancto Augustino docente sic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi. Quae autem sint haec certa tempora orandi, quae nullo die praetermitti debent, „quaerite[a] et invenietis".

и апостолът: „Непрестанно се молете!"[1] А това, както споменатият свети Августин учи, най-разумно тъй се възприема, щото в никой ден да не се пропущат известни часове за молитва. Кои обаче са тия известни часове за молитва, които в никой ден не трябва да се пропущат, „питайте и ще намерите"[2].

Cap. LXII. Refertis, quod lapis inventus sit apud vos, antequam Christianitatem suscepissetis, de quo, si quisquam ob aliquam infirmitatem quid accipit, soleat aliquotiens remedium corpori suo praebere, aliquotiens vero sine profectu remanere. Quod utique etiam de illo lapide quid numquam sumentibus cotidie certum est evenire, videlicet ut alii quidem ab aegritudine sua remedium sanitatis recipiant, alii vero infirmitate tabescant. Quamobrem nos tamquam erroris fustes vobis consulentibus, utrum de cetero sit agendum an respuendum, respondemus et decernimus, quatenus omnis eiusdem lapidis sumptus prohibeatur et ommimodis refutetur et in solo illo lapide domino nostro Iesu Christo, „quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli", spes totius salutis humanae ponatur et tamquam a fortissimo recuperandae fortitudinis nostrae remedium expectetur; ad quem vos accedere et in eo fiduciam omnem locare beatissimus primus apostolorum Petrus per epistolam suam hortatur dicens: „Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum, et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini in domum spiritalem".

Глава 62. Вие разправяте, че преди да приемете християнството, у вас бил открит един камък, от който, ако някой вземе нещо за болест, случва се да добие цяр за тялото си, а някога—да остане без полза. Но във всеки случай сигурно е, че това същото може да се случи винаги и с ония, които никога не вземат нищо от тоя камък, тъй че едни от тях оздравяват от болестта си, а други изнемогват от своята немощ. Затова, като се допитвате до нас дали по-нататък да си служите с него, или да се откажете от него, ние като врагове на заблудата отговаряме и решаваме да се забрани изцяло и да се опровергае по всякакъв начин всяко вземане от тоя същия камък, като се възложи надеждата за цялото човешко спасение само на оня камък, господа наш Исус Христос, „който зидарите отхвърлиха, а той стана крайъгълен камък"[3], и да се очаква лек за възвръщането на силата ни от него като от най-якия. Към него ви съветва преблаженият първоапостол Петър да пристъпите и на него да възложите цялото си упование, като казва: „При него пристъпяйте, като при камък жив, от човеците отхвърлен, а от бога избран и ценен, и сами като живи камъни въззидайте се в храм духовен!"[4]

Cap. LXIII. Consulitis praeterea, si liceat viro dominico nocturno vel diurno tempore cum uxore sua coniungi aut dormire. Quibus respondemus, quoniam si dominico die ab opere mundano cessandum est, sicut supra docuimus, quanto potius a voluptate carnali et omnimoda corporis pollutione cavendum, praesertim cum dominici diei nomen, quod nihil eodem die praeter quae Domini sunt Christianus agere debeat, liquido manifestet. Porro id ipsum est de nocturno ipsius diei, quod de diur-

Глава 63. Вие питате освен това дали е позволено на мъжа през нощното и дневно време на господния ден да се събира с жена си или да спи с нея. На това отговаряме, че ако в господния ден трябва да се откажем от светската работа, както по-горе ви поучихме, колко повече трябва да се предпазваме от плътско удоволствие и от всякакво осквернение на тялото. Особено когато ясно сведочи името на господния ден, че в тоя ден християнинът нищо не трябва да върши освен онова, което е господне. Пък и вие трябва да чувствувате за нощното време на самия тоя ден това

a) quęritis *B*, quaeritis *C*, queretis *D*.

[1] 1. Сол. 5, 17. [2] Мат. 7, 7. [3] Мат. 21, 42. [4] 1. Петр. 2, 4, 5. За тази глава вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-го века, стр. 10 сл.; срв. също у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 10.

no tempore sentiendum. Unus est enim dies, qui tam diurno quam nocturno spatio constat viginti quattuor horas habens. Nam nisi tam absentia quam praesentia solis unus existeret dies, nequaquam scriptura diceret. „Factum est vespere et mane dies unus". Iam vero si dormiendum simpliciter eodem sit tempore cum uxore propria, quinquagesimo harum responsionum nostrarum capitulo quod sensimus cursim iam intimavimus. „Porro", ut verbis utar apostoli, „hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis iniciam, sed ad id, quod honestum est, et quod facultatem praebeat sine impedimento Dominum obsecrandi".

същото, което чувствувате и за дневното му време. Впрочем един е денят, който се състои както от дневно, тъй и от нощно време, имайки двадесет и четири часа. Защото ако не би се образувал един ден както от отсъствието, така и от присъствието на слънцето, напразно Писанието би казало: „Стана от вечерта и заранта един ден"[1]. А дали трябва да се спи изобщо със собствената жена в същото това време, ние вече бегло ви обяснихме, каквото сме мислили, в петдесетата глава на тия наши отговори. По-нататък, за да си послужим с думите на апостола: „Това казвам за собствената ви полза, не за да ви хвърля примка, но за да ви насоча към това, което е честно и което ви дава възможност да се посветите богу без пречка"[2].

Cap. LXIIII. Quot diebus viro, postquam mulier filium genuerit, ab ea sit abstinendum non adinventionibus nostris, sed verbis beatae memoriae Gregorii Romani pontificis et Anglorum gentis apostoli declaratur, qui Augustino episcopo, quem in Saxoniam ipse direxerat, scribens inter cetera dicit: „Ad eius vero — id est mulieris — concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque proles, quae gignitur, ablactetur. Prava autem in coniugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres filios, quos gignunt, nutrire contemnant eosque aliis mulieribus nutriendos tradant; quod videlicet ex[a] sola causa incontinentiae videtur inventum, qui, dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt".

Глава 64. Колко дни мъжът трябва да се въздържа от своята жена[3], след като му роди син, се обяснява не с наши хрумвания, а с думите на блаженопаметния Григорий[4], римски първосвещеник и апостол на английското племе. Той, пишейки на епископа Августин[4], когото сам бил изпратил в Саксония[5], между другото е казал: „А до събиране с нея, т. е. с жената, собственият мъж не трябва да пристъпя, чак докато рожбата, що е родила, не бъде отбита от мляко. Обаче лош навик се появи в нравите на съпрузите, та жените пренебрегват да хранят синовете, които раждат, и ги предават на други жени, за да ги хранят. А това именно изглежда да е изнамерено само поради невъздържанието у ония, които, като не искат да се въздържат, пренебрегват да кърмят своите рожби"[6].

Cap. LXV. Tunc recte non licet cuilibet communionem Christi percipere, quando gulae deditus non invenitur ieiunus, adeo ut mysticam mensam parvipendens prius cibi laici sumptu ieiunium solvisse videatur Christique venerandum corpus ac pretiosum sanguinem a ceteris non discernens alimentis non praeposuisse omni humanae refectioni, sed postposuisse noscatur. Remedium quippe salutiferum est corpus Christi contra peccatum, et qui hoc ante omnem escam veneranter non sumit, non

Глава 65. Справедливо само тогава не е позволено на някого да приеме причастието на Христа, когато, отдаден на чревоугодие, се окаже толкова малко постник, та се види, че ценейки малко тайнствената трапеза, е прекъснал порано поста чрез вземане на обикновена храна, и се разбере, че не различавайки свещеното тяло на Христа и скъпоценната му кръв от останалите храни, не е предпочел първите пред всяко човешко подкрепяване, но ги е оставил на задно място. Защото спасително лекарство против греха е тялото на Христа и тоя, който не го взема с уважение пред всяко

a) ex *supplevit D. ex PL, LXXVII, 1194*; *MG, Epist. II, 339.*

[1] Бит. 1, 5. [2] Кор. 7, 35. [3] За тази глава вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 30. [4] За папа Григорий и за Августин вж. тук стр. 72, бел. 1. [5] Под „Саксония" тук трябва да се разбира Англия [6] Вж. MGH, Ep. II, стр. 339

sanari desiderat, sed infirmari. Et certe cotidie medicos vacuis visceribus sua cernimus pocula propinare; et si hoc pro sanitate corporis agitur, quanto potius est pro animae salute patrandum. Ceterum quamobrem non debeat is, cui sanguis ex ore vel naribus profluxerit, corpus ac sanguinem Christi percipere, regula nulla docet. Nam quod invitus quis patitur, in culpam ei non debet imputari ac per hoc nec a participatione tanti remedii coerceri; novimus namque, quia mulier, quae fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini, humiliter veniens vestimenti eius fimbriam tetigit, atque ab ea statim infirmitas recessit. Si itaque mulier haec in fluxu sanguinis posita vestimenti dominici tactu non iudicatur indigna, immo ipsius Domini, nam ipse dixit: „Tetigit me aliquis", cur ei, qui sanguinis ex ore vel naribus fluorem sustinet, non liceat salutifera Christi sacramenta percipere?

ядене, не желае да оздравее, но да отслабне. И безспорно, ние виждаме, че всеки ден лекарите дават са се пият лекарствата им на празен стомах. Но ако това се прави за здравето на тялото, колко повече трябва същото да се приложи за спасението на душата? Впрочем, защо не трябва да приеме тялото и кръвта на Христа оня, комуто е текла кръв от устата или носа, никакво правило не ни учи. Действително това, което някой изпаша против волята си, не трябва да му се вменява във вина и затова да му се ограничава дялът в такова значително лекарство; пък и знаем, че жената, която страдала от кръвотечение, като дошла смирено зад гърба на господа, допряла се до края на дрехата му и веднага нейната немощ я напуснала[1]. И тъй, ако тая жена, страдаща от кръвотечение, не се счита недостойна да се допре до дрехата господня и дори до самия господ, защото той сам казва: „Допря се някой до мене"[2], защо да не е позволено на оня, който страда от кръвотечение от устата или носа, да приеме спасителните тайнства на Христа?

Cap. LXVI. Graecos prohibere vos asseritis cum ligatura lintei, quam in capite gestatis, ecclesiam intrare. Quod nos quoque similiter non ab re forsitan inhibemus; nam saepe memoratus ac semper memorandus apostolus Paulus ait: „Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suum", et iterum: „Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago et gloria est Dei". Quod enim de velamine dicitur, etiam de ligaturae volumine debet, credimus, observari.

Глава 66. Вие твърдите, че гърците ви забраняват да влизате в църква с повезка от ленен плат, която носите на главите си[3]. Това и ние приемаме за полезно, защото често споменаваният и достоен винаги да се споменува апостол Павел казва: „Всеки мъж, когато се моли или пророчествува, ако е с покрита глава, засрамва главата си"[4], и пак: „Мъжът именно не трябва да си покрива главата, понеже е образ и слава божия"[5]. Впрочем това, което се казва за покривалото, трябва да се съблюдава, вярваме, и относно навитата повезка.

Cap. LXVII. Perhibetis vos consuetudinem habuisse, quotienscumque aliquem iureiurando pro qualibet re disponebatis obligare, spatham in medium affere, et per eam iuramentum agebatur. Nunc autem, per quod iurare debeatis, a nobis iuberi deposcitis. Sed nos ante omnia non solum per spatham, verum etiam per aliam omnino conditam speciem iurari iudicamus indignum. Per quem enim quis iurat, profecto et diligit et veneratur, sed et fiduciam suam ei firma stabilitate commendat. Quamobrem per Deum iurandum est, qui

Глава 67. Вие заявявате, че сте имали обичай, когато сте се решавали да обвържете някого с клетва за някаква работа, да слагате пред себе си меч, и в него да става заклеването[6]. А сега изисквате да ви определим в какво трябва да се кълнете. Обаче ние преди всичко считаме за недостойно да се кълне човек не само в меч, но и във всяка друга сътворена вещ. Защото в когото някой се кълне, него действително и обича, и тачи, а и нему доверява своето упование с твърда неизменност. Затова трябва

[1] Мат. 9, 20—22; Лука 8, 43, 44. [2] Лука, 8, 46. [3] За тази глава вж. у *Дуйчев*, пос. съч., стр. 28 сл; също у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 21. [4] 1. Кор. 11, 4. [5] 1. Кор. 11, 7. [6] За тази глава вж. у *Дуйчев*, пос. съч., стр. 18.; *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 49.

ab hominibus diligendus et venerandus et in quo omnis spes et fiducia est locanda et a quo prae cunctis creaturis est semper auxilium expectandum; nam cum a Domino per caelum, terram, caput et Hierusalem non iurare iubetur, nil nisi ut per creaturam iuretur, procul dubio inhibetur. Quod autem per Dei nomen iurare praecipiamur, ipso iubente didicimus. Sane possumus per eas dumtaxat creaturas iurare, quae divinis sunt cultibus deputatae, ut est templum et altare, in quibus qui iurat, iurat in ipsis, et qui habitat in ipsis, et si qua sunt talia. Quapropter iure per evangelium iurandum est, in quo quicquid continetur, nihil nisi Dei, qui in eo scribitur et legitur esse, profecto dinoscitur. Ipsum est enim lex nostra, ipsum testamentum nostrum, quod legifer et testator Dominus et redemptor noster electis suis disposuit, et si hoc amamus, per ipsum etiam iuramus; etenim omnis vera qui dicit, per eum iurat, quem amat. Non ergo, si per evangelium iuramus, et testatorem et ipsum testamentum diligere comprobamur et ab eius mandatis nos nolle recedere procul dubio significamus.

Cap. LXVIII. Requisistis, post quot dies mulier possit ecclesiam intrare, postquam genuerit. In quo nos praedecessoris nostri beati Gregorii papae vestigia sequentes eadem quae ipse decernimus, qui pro nova gente, sicut nos modo, instruenda scribens inter alia dixit: „Si mulier hora eadem, qua genuerit, actura gratias intret ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur; voluptas enim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus. Unde et ipsi primae matri omnium[a] dicitur: „In doloribus paries". Si ergo enixam mu-

a) primae matri omnium] pro matrimonio *B E*, pro me mulieri *C*; primo matrimonio *D*; forte primae omnium matri, forte protomatri *E*.

да се кълнете в бога, който трябва да се обича и тачи от хората, на когото трябва да се възлага всяка надежда и упование. От него преди всичко, а не от други създания трябва винаги да се очаква помощ. Защото когато от бога ни се заповядва да не се кълнем в небето, земята, главата и Ерусалим[1], нищо друго безспорно не ни се забранява освен да се кълнем в творението. Обаче ако се поучаваме да се кълнем в името на бога, то за това сме се научили от собствената му заповед. Разбира се, ние можем да се кълнем все пак поне в ония предмети, които са отредени за божествени обреди, каквито са храмът и олтарят, и други такива неща. Онзи, който се кълне в тях, кълне се в самите тях и в тоя, който обитава в самите тях. Ето защо безпорно трябва да се кълнем в Евангелието, в което всичко, що се съдържа, се долавя действително като принадлежаще само на бога, който, както там се пише и чете, се съдържа в него. Защото то самото е наш закон, то самото е наш завет, който законодателят и завещателят господ и изкупителят наш е предоставил на своите избраници, и ако го обичате, вие също ще се кълнете в него; и то защото всеки, който казва истината, се кълне в оня, когото обича. И тъй, ако ние се кълнем в Евангелието, то признаваме, че обичаме и завещателя, и самия му завет, и без съмнение изтъкваме, че не искаме да отстъпим от заповедите му.

Глава 68. Вие сте запитали след колко дни жената може да влезе в църква, след като е родила.[2] Относно това, следвайки стъпките на нашия предходник, блажения папа Григорий, ние постановяваме същото, каквото и той сам постановява. Та той, подобно на нас, пишейки за наставление на ново племе, казва между другото: „Ако жената влезе в същия час, в който е родила, в църква, за да отдаде благодарност, то тя не се обременява с никаква тежест на греха; защото насладата на плътта, а не болката ѝ се вменява в грях. Обаче в смешението на плътта има наслада, докато в произвеждането на поколение има охкане, поради което се казва на самата първа от всички майки: „С болка ще раждаш"[3]. И тъй, ако забраним на освободената от бременност жена да влезе

[1] Мат. 5, 34—36. [2] За тази глава вж. *Дуйчев*, пос. съч., стр. 78—80. *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 30. [3] Бит. 3, 16.

lierem intrare ecclesiam prohibemus, ipsam ei poenam in culpam deputamus.

Cap. LXVIIII. Quot vicibus per totum annum baptismata celebrari debeant vel si eodem die licitum sit carnes comedi vel quot in consequentibus ab his sit abstinendum, requiritis. Insignia igitur anni sive sollemnia tempora, quibus baptismata celebrantur, secundum canones duo sunt, Paschae scilicet et Pentecostis. Verum circa vos nulla sunt in baptizando tempora penitus observanda, quemadmodum nec erga eos, qui mortis vicinae periculum metuentes tanto lavacro purgari desiderant; a carnibus autem ipso die his, qui sabbato sancto vel sabbato Pentecostis baptizati fuerint, abstinere procul dubio convenit, consequentibus vero septem diebus, qui a veteribus dies azimorum dicebantur et diei resurrectionis dominicae coniuncti rite celebrantur, si quisquam quandocumque carnibus vesci affectat, multo magis edere carnes oportet.

Cap. LXX. Consulendum decernitis, utrum presbyterum uxorem habentem debeatis sustentare et honorare an a vobis proicere. In quo respondemus, quoniam, licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen Deum convenit imitari, „qui solem suum,", ut evangelium testatur, „oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos". Deicere vero eum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Iudam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero apostolorum deiecit. Verum de presbyteris, qualescumque sint, vobis, qui laici estis, nec iudicandum est nec de vita ipsorum quippiam investigandum, sed episcoporum iudicio, quicquid est, per omnia reservandum[a].

Cap. LXXI. Sciscitantibus vobis, si a secerdote, qui sive comprehensus est in adulterio sive de hoc fama sola respersus est, debeatis communionem suscipere, necne, respondemus: non potest aliquis quan-

в църква, то ние ѝ вменяваме самото наказание в грях".[1]

Глава 69. Вие питате колко пъти през цялата година трябва да се извършват кръщения и дали е позволено в същия ден на кръщението да се яде месо, или колко време в последствие трябва да се въздържаме от него. И тъй, бележитите годишни или празнични времена, в които се извършват кръщения, са според каноните[2] две, именно Пасхата и Петдесетницата. Обаче спрямо вас изобщо не трябва да се съблюдават никакви времена за кръщение, както и спрямо ония, които, боейки се от опасността на близка смърт, пожелаят да се очистят чрез такава велика баня; от месо пък без съмнение подхожда да се въздържат в самия ден на кръщението ония, които са били кръстени във великата събота или в съботата преди Петдесетница, но през следните седем дена[3], които от древните се наричали дни на пресниците и обичайно се празнували като свързани с деня на възкресение господне, ако някой е склонен някога да се храни с месо, подобава му да яде много повече месо.

Глава 70. Вие се решавате да питате дали трябва да търпите и зачитате презвитер, който има жена, или да го прогоните от себе си. На това отговаряме, че макар и сам доста да заслужава порицание, все пак подобава да подражавате господа, който „заповядва на своето слънце", както свидетелствува Евангелието, „да грее над добри и лоши и да праща дъжд на праведни и неправедни"[4]. Наистина вие не трябва да го изгонвате от себе си, защото господ не е изгонил от средата на апостолите дори Юда, макар той да е бил лъжлив ученик. Пък и вие, които сте миряни, не трябва нито да съдите за презвитерите, каквито и да са те, нито да изследвате нещо от техния живот, но каквото и да има, трябва във всеки случай да се запази за съда на епископите.

Глава 71. На вашия въпрос — дали трябва или не трябва да приемете причастие от свещеник, който е уловен в блудство или е опетнен само от мълвата, отговаряме: никой, колкото и много

a) *Post* reservandum *add. Collectio canonum codicis Vatic. lat. 1345, fol. 175 (vide Neues Archiv 28, 178)*: est. Si autem hac occasione aliqui laici eos accusare presumpserint, eorum accusationem minime recipiendam esse decernimus.

[1] Вж. MGH., Ep. II, стр. 338 [2] Leonis I decret., cap. 11, 12, PL, LXVII, кол. 284; Galasii decret., cap. 10, PL, LXVII, кол. 305 сл. [3] Деян. 12, 3. [4] Мат. 5, 45.

tumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluere, quae purgatoria cunctarum remedia contagionum existunt, nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere. Proinde, qualiscumque sacerdos sit, quae sancta sunt coinquinare non potest; idcirco ab eo, usque quo episcoporum iudicio reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona ministrando se tantummondo ledunt et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum praestat, aliis vero lumen in tenebris administrat et, unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet. Sumite igitur intrepide ab omni sacerdote Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim, quae vincit hunc mundum, et quia non dantis, sed accipientis sit, docente sancto Hieronymo, ad credendum in omni anima baptismum esse perfectum et in omni sacerdote corpus Christi esse perfectum; qui rursus sacrae scripturae concordans ait: „Priusquam audias, ne iudicaveris quemquam atque ante probationem accusationis illatae neminem a tua communione suspendas, quia non statim qui accusatur reus est, sed qui convincitur criminosus".

да е осквернен, не може да оскверни божиите тайнства, които са очистителни лекарства за всички зарази. И слънчевият лъч, преминавайки през отходни канали и нужници, не може да си навлече оттам някакво осквернение; тъй също свещенослужителят, какъвто и да бъде, не може да оскверни онова, що е свято. Ето защо от него трябва да се приема причастието чак докато той бъде низвергнат от присъдата на епископите, тъй като лошите, като поднасят блага, вредят само на себе си. И восъчната факла, запалена, причинява на себе си вреда, но на ония, гите поднася в мрака светлина[1] и отдето тя носи на другите удобства, оттам причинява на себе си щета. И тъй, взимайте без страх от всеки свещенослужител на Христа тайнства, понеже всичко се очиства във вярата! Защото вярата е, която побеждава тоя свят, и защото тя не принадлежи на оня, който я дава, а на оня, който я приема[2], както именно учи свети Иероним[3], като добавя, че спрямо вярата кръщението е съвършено във всяка душа и че тялото Христово е съвършенно във всеки свещенослужител. Той впрочем, съгласявайки се пак със Светото писание[4], казва: „Преди да изслушаш, никого да не осъждаш, и преди да бъде доказано изнесеното обвинение, да не изключваш никого от общението си, защото не веднага е виновен оня, който се обвинява, но престъпен е оня, който бъде изобличен"[5].

Cap. LXXII. Requiritis, si liceat in vobis patriarcham ordinari. Sed de hoc nil diffinitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint et nobis, quae inter vos multitudo sit et unanimitas Christianorum, renuntient. Nam interim episcopum habetote et, cum incremento divinae gratiae Christianitas ibi fuerit dilatata et episcopi per singulas ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus, qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus sit; ad quem omnes concurrant et cuius consilium in causis maioribus praestolentur, id ipsum etiam apostolicis regulis praecipientibus ac dicentibus: „Episcopos gentium singularum

Глава 72. Вие питате дали е позволено да ви се ръкоположи патриарх[6]. Но затова нищо определено не можем да ви отговорим, преди да се върнат нашите пратеници, които заедно с вас изпращаме, и ни съобщат какво множество и единодушие на християните има у вас. Обаче на първо време вие трябва да имате епископ и когато с увеличението на божията благодат у вас се разшири християнството и бъдат ръкоположени в отделните църкви епископи, тогава трябва да се избере между тях един, който трябва да се нарече, ако не патриарх, то поне архиепископ, та към него всички да се обръщат и да чакат неговия съвет в по-важни случаи, защото апостолските правила предписват същото и казват: „На епископите на отделните

[1] Псал. 111, 4. [2] Йоан. 5, 4. [3] Църковният деец Иероним (330—419). Срв. *Hieronymi* opuscula de septem ordinibus ecclesiae, PL, XXX, кол. 160 [4] 1. Кор. 4, 5. [5] *Hieron.*, пос. съч., PL, XXX, кол. 154. [6] За тази глава вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 93—94.; 100—101, 112.

scire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, et nihil amplius praeter eius conscientiam gerant“ et cetera.

племена подобава да знаят кой измежду тях да се счита за пръв, когото те да смятат за свой глава, и да не вършат нищо по-важно без негово знание и пр.“[1]

Cap. LXXIII. A quo autem sit patriarcha ordinandus, interrogatis. Et idcirco scitote, quia in loco, ubi numquam patriarcha vel archiepiscopus constitutus est, a maiori est primitus instituendus, quoniam secundum apostolum minus a maiori benedicitur deinde vero accepta licentia et pallii usu ordinat ipse sibi deinceps episcopos, qui successorem suum valeant ordinare. Vos tamen, sive patriarcham sive archiepiscopum sive episcopum vobis ordinari postuletis, a nemine nunc velle congruentius quam a pontifice sedis beati Petri, a quo et episcopatus et apostolatus sumpsit initium, hunc ordinari valetis. In quo hic est ordo servandus, ut videlicet a sedis apostolicae praesule sit nunc vobis episcopus consecrandus, qui, si Christi plebs ipso praestante crescit, archiepiscopatus privilegia per nos accipiat et ita demum episcopus sibi constituat, qui ei decedenti successorem eligant. Et propter longitudinem itineris non iam huc consecrandus qui electus est veniat, sed hunc episcopi, qui ab obeunte archiepiscopo consecrati sunt, simul congregati constituant, sane interim in throno non sedentem et praeter corpus Christi non consecrantem, priusquam pallium a sede Romana percipiat, sicut Galliarum omnes et Germaniae et aliarum regionum archiepiscopi agere comprobantur.

Глава. 73. Вие обаче питате от кого трябва да се ръкополага патриархът.[2] И затова знайте, че в място, дето никога не е бил поставян патриарх или архиепископ, трябва за пръв път да се назначи от по-големия, защото съгласно апостола по-малкият се благославя от по-голямия[3], а след като получи разрешение и се ползува от палиум[4], той сам си ръкополага по-нататък епископи, които са властни да ръкоположат негов приемник. Все пак, било че искате да ви бъде ръкоположен патриарх, било архиепископ, било епископ, не можете да искате поуместно от никого другиго такъв да ви бъде ръкоположен, освен от първосвещеника на престола на блажения Петър, от когото си е получило началото и епископството, и апостолството. Но в такъв случай трябва да се спази този ред, именно от предстоятеля на апостолическия престол да ви бъде ръкоположен епископ, който, ако народът на Христа порасте с негово съдействие, да получи от нас правата на архиепископство; и едва тогава да си постави епископи, които след смъртта му да му избират приемник. И поради дългия път да не дохожда вече тука за ръкополагане оня, който е избран, но да го настанят като такъв епископите, които от починалия архиепископ са ръкоположени, като се съберат заедно; на първо време, разбира се, като не сяда на трон и не освещава нищо друго освен тялото на Христа, докато не получи палиум от римския престол, по какъвто именно начин всички архиепископи в галските земи, в Германия и в другите области се утвърждават в своята дейност.

Cap. LXXIIII. Sciscitamini, si coepta oratione nuntius venerit de hostibus ac ideo ipsam orationem consummare nequiveritis, quid vobis agendum sit. Quid aliud utique, nisi ut bonum, quod coepistis, quocumque vos perrexisse contigerit, perficiatis? Nam non est Christianis unus locus orationis, sicut Iudeis erat Hierosolimis et veluti Samaritanis in monte Garizin, sed

Глава 74. Вие искате да знаете какво трябва да сторите, ако след започване на молитва дойде вест за нападение на неприятел и поради това не сте могли да привършите самата молитва. Какво друго във всеки случай, освен да привършите доброто дело, което сте почнали, дето ви се удаде да го продължите? Защото християните нямат едно място за молитва, както евреите са имали в Ерусалим[5] и както самаряните в плани-

[1] Canon. apostol., cap. 35, PL, LXII, кол. 145. [2] За тази глава вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 94, 147. [3] Евр. 7, 7. [4] Палиумът бил част от литургичното облекло на католическите епископи и отговарял на омофора на източно-православното духовенство. [5] 2. Мак. 6, 2.

in omni loco, quemadmodum et apostolus ait: „Volo ergo viros orare in omni loco levantes puras manus". Praeterea qui in bono opere perseveraverit in finem, hic salvus erit, praecipue eo tempore, quando contra inimicorum itur incursus; et oratione, sicut iam supra diximus, magis quam armis expectari debet ab hoste triumphus.

Cap. LXXV. Iudicium poenitentiae, quod postulatis, episcopi nostri, quos in patriam vestram misimus, in scriptis secum utique deferent, aut certe episcopus, qui in vobis ordinabitur, hoc, cum oportuerit, exhibebit; nam saeculares tale quid habere non convenit, nimirum quibus per id quemquam iudicandi ministerium nullum tribuitur.

Cap. LXXVI. Similiter et de codice ad faciendas missas asserimus.

Cap. LXXVII. Refertis, quod Graecorum quibusdam codicem accipientibus in manibus clausum unus ex eis accipiens parvissimam particulam ligni hanc intra ipsum codicem condat et, si undecumque aliqua vertitur ambiguitas, per hoc affirment scire se posse quod cupiunt. Vos vero consulitis, si sit hoc tenendum an respuendum. Utique respuendum; scriptum est enim: „Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius[a], et non respexit in vanitates et insanias falsas".

Cap. LXXVIII. Enarratis, quod populus ille, qui propter Christianam religionem ad occidendum vos insurrexerunt, poenitentiam agere voluerit, et sacerdotes illi, qui inter vos advenae sunt, hanc recipere recusarint; nunc autem requiritis, quid de eis agendum sit. Si, quemadmodum asseritis, sponte poenitentiam agere volunt, non sunt prohibendi, sed per omnia poenitentiae summittendi, quam episcopus vel presbyter ordinatus ab illo consideraverit; nam non

ната Гаризин, но на всички места, както и апостолът казва: „И тъй, искам мъжете да се молят на всяко място, въздигайки ръце чисти"[1]. Освен това оня, който в добро дело устои до край, ще бъде спасен[2], особено в онова време, когато се отива против нападение на неприятеля; и по-скоро от молитвата, както казахме, отколкото от оръжието трябва да се очаква победа над неприятеля.

Глава 75. Съда за покаяние[3], който искате, ще ви донесат непременно със себе си между книжата[4] нашите епископи, които изпратихме във вашето отечество; или поне епископът, който у вас ще бъде ръкоположен, ще ви го представи, когато дотрябва; защото не подобава на миряни да имат такова нещо, тъй като естествено чрез него не им се възлага ни най-малко длъжността да съдят когото и да е.

Глава 76. Същото твърдим и досежно книгата[5] за извършване на литургията.

Глава 77. Вие разправяте, че някои от гърците взимат затворена книга в ръце и един от тях, взимайки една съвсем малка клечка, я тиква в самата книга и, ако отнякъде се добие някаква двусмислица, твърдели, че по тоя начин могли да знаят, каквото желаели[6]. Вие обаче се допитвате дали това трябва да се спазва, или отхвърли. Без друго трябва да се отхвърли, защото писано е: „Блажен мъж, за когото името господне е негова надежда и не се призира в суети и лъжливи безумия"[7].

Глава 78. Вие разказвате, че оня народ, който поради християнската вяра въстанал, за да ви убие, пожелал да стори покаяние, а ония свещенослужители, които са пришълци между вас, отказвали да го приемат[8]. Сега обаче питате какво трябва да се направи с тях. Ако, както твърдите, искат доброволно да сторят покаяние, не трябва да се възспират, но да се подхвърлят на всички степени на покаянието, което епископът или презвитерът, ръкоположен от него, намисли; защото не е присъщо

a) es nomen Domini spes] eius spes in Domino *C*.

[1] 1. Тим. 2, 8. [2] Мат. 10, 22. [3] Според *Златарски*, Какви канонически и граждански закони е получил Борис от Византия? — Летопис на БАН, I, 1911 г., стр. 83, тук се касае за сборник от законоположения, който във Византия се нарича *κανονικά*, т. е. канони за покаяние, които не могат точно да се идентифицират. [4] За какви книги става дума тук, вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 91—92. [5] За тази книга вж. у *Du Cange*, Glossarium, V, 412—413; също у *Златарски*, История I, 2, стр. 91—92. [6] За тая глава вж. у *Ив. Дуйчев*, Гадаене по книги през средновековието, ИНЕМ, XIV (1943), стр. 49—55. [7] Псал. 39, 5. [8] За тази статия вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности, стр. 19; вж. също у *Златарски*, История, I, 2, стр. 58.

suscipere poenitentes non est catholicorum, sed Novatianorum.

на католиците да не приемат каещите се, а на новацианците.[1]

Cap. LXXVIIII. Perhibentes, quod moris sit apud vos infirmis ligaturam quandam ob sanitatem recipiendam ferre pendentem sub gutture, requiritis, si hoc nos de cetero iubeamus. Quod non solum agi non iubemus, verum etiam ne fiat, modis omnibus inhibemus; huiusmodi quippe ligaturae, phylacteria daemonicis sunt inventa versutiis et animarum hominum esse vincula comprobantur, ac ideo his utentes anathemate apostolica decreta perculsos ab ecclesia pelli praecipiunt.

Глава 79. Заявявайки, че у вас има обичай да вземат немощните заради здравето си някаква повезка и да я носят окачена под шията си, питате дали ние заповядваме да се върши това и понататък[2]. Но това не само не заповядваме да се върши, а дори по всякакъв начин настояваме да не се върши, защото тоя вид повезки — амулети — са изобретение на бесовски хитрости и те са, както се потвърждава, окови за душите на хората и затова апостолските постановления[3] предписват да бъдат поразени с проклятия и изгонени от църквата ония, които си служат с тях.

Cap. LXXX. Cum generatione, quae pacem vobiscum habere quaerit, quomodo ad alterutrum pacem firmare et custodire debeatis, inquiritis. Quaecumque gens vobis pacem offerre voluerit, vos nolite renuere; scriptum quippe est: „Pacem sequimini cum omnibus", et rursus: „Cum omnibus hominibus pacem habentes". Ubi „omnibus" sonat, nemo a mutua pace prorsus excipitur. Quomodo vero ipsa sit pax cum huiusmodi firmanda vel custodienda, nisi gentis, cum qua pax ineunda est, mores et verba praenoscamus, facile diffinire non possumus. Verumtamen quia est laudabilis pax, est et perniciosa, providendum est, ut in omni pacto Christus praeponatur, ita ut lege ipsius et praecipue fide illesa persistente foedus, quod invicem pangitur, permaneat incorruptum. Quam autem pacem sectari debeatis, Dominus manifestat, cum dicit: „Pacem meam do vobis"; cum eo igitur, qui pacem Christi non habet, nec nos communionis habere pacem debemus, sed nec cum illo, qui pacem idcirco postulat, ut liberius nociva committat.

Глава 80. Вие запитвате по какъв начин трябва да сключите и спазите взаимен мир с народ, който иска да бъде в мир с вас. Каквото племе и да пожелае да ви предложи мир, недейте го отхвърля, защото е писано: „Бъдете в мир с всички!"[4] И пак: „С всички хора имайте мир!"[5], дето „всички" значи: никой от взаимен мир не се изключва. Обаче по какъв начин трябва да се сключи и спази самият мир с такива, лесно не можем да определим, ако не се знаят предварително нравите и мислите на племето, с което предстои да се сключи мир. Все пак, понеже мирът е за добро, но може да носи и гибел, трябва да се има предвид, щото във всяко уговаряне да се постави на първо място Христос, тъй че като останат незасегнати неговият закон и особено неговата вяра, да пребъде ненарушим договорът, който взаимно се уговаря. Какъв мир обаче трябва да търсите, господ сведочи, като казва: „Моя мир ви давам".[6] И тъй, с оня, който няма мира на Христа, не трябва и ние да имаме мира на общението, но също и с оня, който затова иска мир, за да върши по-свободно вредни неща.

Cap. LXXXI. Percontati estis, si cum generatione, quae Christiana est, foedus interposito ex utraque parte iureiurando feceritis, et post haec illi pactum dirumpere et super vos insurgere voluerint, utrum et vos adire contra eos audeatis an aliud

Глава 81. Вие ни запитахте — ако сключите договор с народ, който е християнски, като се даде от двете страни клетва, и след това ония поискат да скъсат договора и се вдигнат против вас, дали и вие смело да се отправите

[1] Така се наричали привържениците на римския презвитер Новациан, който в 251 г. се опълчил против приемането на отстъпници и грешници в църквата и искал тя да се състои само от чисти духом християни. Срв. *Innocentii* I decret. cap. 22, PL, LXVII, кол. 247. [2] За тази глава вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 11. [3] Вж. Concil. Laodic., cap. 36, PL, LXVII, кол. 168. [4] Евр. 12, 14. [5] Рим. 12, 18. [6] Йоан 14, 27

quid agere debeatis. Verum omnis est necessitas toleranda magis quam a nobis quaelibet iniquitas perpetranda; proinde foedus, quod pangitis[a], nulla est occasione violandum, nisi forte in confirmandi foederis ipsius articulo interpositum est, quatenus sic una pars id foret observatura pactum, si pars hoc altera nulla tergiversatione violasset. Siquidem a Christiano genus omne mendacii summopere declinandum est propter illud, quod Deo dicitur: „Perdes omnes, qui loquuntur mendacium", et iterum: „Os, quod mentitur, occidit animam," et apostolus: „Nolite", ait, „mentiri invicem". Iam vero si illi postposito iuramento diruptoque foedere contra vos insurrexerint, quid vos oporteat agere, episcopus vester a vobis inquisitus respondeat, qui iuxta positus et circumstantiam rerum et temporum qualitatem et mores personarum et iustitiam partium clare cognoscens quod congruentius et salubrius esse perspexerit tunc facilius poterit indicare et, quid agi conveniat, cuncta praenoscens vobis pleniter intimare. Verum nos interim rebus incognitis satius admonemus, ut semper rogetis ea, quae pacis sunt.

против тях, или трябва да извършите друго нещо. Но по-скоро трябва да понесем всякаква беда, отколкото да извършим някаква неправда; затова в никой случай не трябва да нарушавате договора, който сключвате, освен ако в члена за валидността на договора не е вмъкнато, че едната страна ще го съблюдава дотогава, докогато другата страна го наруши с незачитане. И действително християнинът трябва извънредно много да се отклонява от всеки вид лъжа поради онова, което се казва за бога: „Ще погубиш всички, които говорят лъжа"[1]. И пак: „Уста, които лъжат, убиват душата"[2]. И апостолът казва: „Недейте се лъга един друг!"[3] Но ако се вдигнат против вас, като пренебрегнат клетвата и скъсат договора, какво трябва да вършите — би ви отговорил вашият епископ, щом го запитате. Той именно, настанен в непосредствена близост до вас и добре запознат с обстоятелствата на работите, духа на времето, нравите на лицата и справедливостта на страните, може полесно тогава да установи онова, което, както той е прозрял, е по-подходящо и по-спасително, и като знае всичко предварително, да ви посочи изцяло какво подхожда да сторите. Обаче на първо време, докато работите не са достатъчно уяснени, ние ви напомняме винаги да се стремите към онова, що е присъщо на мира[4].

Cap. LXXXII. Cum paganis autem quod sit Christiano pactum faciendum, apostolus indicat, qui nullam communionem luci ad tenebras, Christi ad Belial, fideli cum infideli dat intelligi debere prorsus existere. Verum si eo fidelis animo pactum cum infideli constituit, ut eum ad cultum veri Dei possit attrahere, non est prohibendum, quandoquidem apostolus etiam matrimonium, quod ex fideli constat et infideli, non inhibet permanendum, et Moyses cognatum suum ad Dei veri notitiam trahere volens eius societatem non aspernatur, sed comitatui suo ducem fore summopere deprecatur. Inveniuntur autem nonnulli sanctorum et fidelium cum alienigenis et in-fidelibus pacta et amicitiae foedera contraxisse diversa, sed eos non tamquam infidelitatem eorum et superstitionem approbantes coluisse,

Глава 82. Какъв обаче договор християнинът трябва да сключва с езичници, посочва апостолът[5], който дава да се разбере, че никак не трябва да има общение на светлината с мрака, на Христа с Велиар и на верния с неверния. Но ако верният сключва с това намерение договор с неверния, щото да може да го привлече към почитане на истинския бог, не трябва това да се забранява, особено когато апостолът също не забранява да остане в сила бракът[6], който е сключен от верен и неверен; и Мойсей, искайки да привлече своя роднина към познание на истинския бог, не отхвърля[7] неговата дружба, но настойчиво го умолява да стане водител на свитата му. Оказва се обаче, че някои от светите и верните са сключвали с инородци и неверни различни договори, но те са ги тачели, не защото са одобрявали тяхното неверие и суеверие, а защото по този

a) pangitur *C.*

[1] Псал. 5, 7. [2] Прем. Сол. 1, 11. [3] Кол. 3, 9. [4] Рим. 14, 19. [5] 2. Кор. 6, 14, 15. [6] 1. Кор. 7, 13. [7] Изх. 18.

sed tamquam in angarias diversis usibus implicasse et praecipue in terrenis eos quaestibus et servilibus occupasse.

Cap. LXXXIII. Si liceat vobis de criminalibus peccatis aliquem iudicare, consulitis. Sed si nemo voluisset peccare, nemo debuisset aliquem iudicare; at postquam peccatur, profecto et iudicatur. Scimus enim, ut secundum apostolum dicamus, „quia iusto lex non est posita, sed iniustis et non subditis et impiis et peccatoribus, sceleratis, patricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, et si quid aliud sanae doctrinae adversatur, quae est secundum evangelium gloriae beati Dei". Non autem vobis licet clericos iudicare, cum vos magis ab ipsis conveniat iudicari.

Cap. LXXXIIII. Requirendum a nobis ducitis, quid de eo iudicandum sit, qui quemlibet falso criminatus fuerit et postmodum accusator fallax apparuerit. De hoc quamvis venerandae leges abunde quod iustum est innuant, nos tamen potius cum apostolo vos ad misericordiae viscera quam se Deus super sacrificium velle testatur, semper convenit exhortari; siquidem ipse cum gentes, quarum magister erat, doceret, non ad austeritatem legis, sed potius eas ad misericordiae viscera provocabat dicens: „Induite vos ergo sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiae benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam; supportantes invicem et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos".

Cap. LXXXV. Ergo similiter et circa eum, de quo sciscitamini, qui mortiferum quid homini dederit ad bibendum, vos ad misericordiam exhortamur, sicut et Dominus iubet dicens: „Dimittite et dimittetur vobis".

Cap. LXXXVI. Si fur vel latro deprehensus fuerit et negaverit, quod ei impingitur, asseritis apud vos, quod iudex caput

начин ги обвързвали в разни изгодни задължения и добивали от тях главно земя и роби.

Глава 83. Вие питате дали ви е позволено да съдите някого за углавни престъпления. Но ако никой не би желал да греши, никой не би трябвало да съди; а след като сгреши, също се и съди. Защото ние знаем, за да говорим съгласно апостола, „че законът не е създаден за праведника, но за неправедните и непослушните, за нечестивите и грешниците, за престъпниците, отцеубийците и майкоубийците, за човекоубийците, за блудниците, мъжеложците, за разбойниците, лъжците, клетвопрестъпниците и за всичко друго, що се противи на здравото учение, което според Евангелието е славата на блажения бог"[1]. Обаче не ви е позволено да съдите духовници, тъй като повече подхожда вие да бъдете съдени от тях.

Глава 84. Вие мислите, че трябва да ни попитате какво трябва да се отсъди за оня, който обвини някого лъжливо, и след това се окаже, че е лъжеобвинител. Затова макар и свещените закони[2] достатъчно да посочват онова, което е справедливо, все пак по-скоро подобава заедно с апостола винаги да ви подбуждаме към милосърдие. Пък и сам бог потвърждава, че желае милосърдието да бъде ценено повече от жертвоприношението.[3] И действително сам апостолът, когато обучавал племената, на които бил учител, призовавал ги не към строгостта на закона, но по-скоро към милосърдие, казвайки: „И тъй, като избраници божии, свети и възлюбени, облечете се в милосърдие, в благост, смиреномъдрие, кротост, дълготърпение, като се понасяте взаимно и си прощавате един на друг, ако някой против някого има тъжба, и както Христос е простил вам, така и вие си прощавайте"[4].

Глава 85. И спрямо оня, следователно, за когото питате, че бил дал човеку да пие нещо смъртоносно, ние също ви насърчаваме към милост, както заповядва и господ, казвайки: „Прощавайте и простени ще бъдете"[5].

Глава 86. Ако бъде хванат крадец или разбойник и откаже онова, що му се приписва, вие твърдите, че у вас съдия го бие по главата с бич, и друг

[1] Тим. 1, 9–11. [2] Срв. MGH, Leges IV, 13; Cod. Iustin. 9, 46. [3] Кол. 3, 12; Ос. 5, 6; Мат. 9, 13. [4] Кол. 3, 12–13. [5] Лука 6, 37.

eius verberibus tundat et alius[a] stimulis ferreis, donec veritatem depromat, ipsius latera pungat. Quam rem nec divina lex nec humana prorsus admittit, cum non invita, sed spontanea debeat esse confessio, nec sit violenter elicienda, sed voluntarie proferenda; denique si contigerit vos etiam illis poenis illatis nihil de his, quae passo crimen obiciuntur, penitus invenire, nonne saltem tunc erubescitis et, quam impie iudicetis, agnoscitis? Similiter autem, si homo criminatus talia passus sustinere non valens dixerit se perpetrasse quod non perpetravit, ad quem, rogo, tantae impietatis magnitudo revolvitur nisi ad eum, qui hunc talia cogit mendaciter confiteri? Quamvis non confiteri noscatur, sed loqui, qui hoc ore profert, quod corde non tenet. Relinquite itaque talia et quae hactenus insipientes exercuistis medullitus execramini; quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Porro cum liber homo crimine fuerit appetitus, nisi iam pridem reppertus est alicuius sceleris reus, aut tribus testibus convictus poenae succumbit aut, si convinci non potuerit, ad evangelium sacrum, quod sibi obicitur minime commisisse iurans absolvitur, et deinceps huic negotio finis imponitur, quemadmodum crebro dictus apostolus doctor gentium attestatur: „Omnis", inquiens, „controversiae eorum finis ad confirmationem est iuramentum".

боде ребрата му с железни шипове, докато изтръгне от него истината. Но това не се допуща нито от божествения закон, нито от човешкия, тъй като признанието трябва да бъде не насилствено, а доброволно, и не по свиреп начин изтръгнато, а по собствен почин сторено. Най-сетне, ако и след като му наложите ония наказания, не ви се удаде ни най-малко да откриете нещо от онова, което се приписва в престъпление на пострадалия, не се ли червите поне тогава и не съзнавате ли колко безбожно съдите? А също, ако обвиненият човек, не можейки да понесе такива страдания, каже, че е извършил онова, що не е извършил, върху кого другиго — питам — пада тежестта на такова голямо безбожие, освен върху оня, който го заставя да признае лъжливо такива неща?[1] Пък и нека се знае, че оня, който произнася с уста онова, що не таи в сърцето си, в същност нищо не признава, но само говори. И тъй, изоставете тоя вид неща и прокълнете от дън душа онова, което досега в своето безумие сте вършили! Защото какъв плод сте добили тогава от ония работи, заради които сега се червите? Все пак, когато свободен човек бъде заподозрян в престъпление, ако не се е оказал вече преди това виновен в някакво престъпление, попада под наказание, щом се изобличи от трима свидетели, или, в случай че не може да се изобличи, се освобождава, щом се закълне в светото Евангелие, че ни най-малко не е сторил онова, което му се приписва; и след това се туря край на тая работа, както често споменатият апостол, учител на народите, свидетелствува, като казва: „На всеки техен спор краят е клетвата за потвърждение"[2].

Cap. LXXXVII. Utrum, si mulierem viduam nolentem monachicam vitam suscipere quis monacham fecerit, peccatum comittat, inquiritis. Sed in hoc sciendum est, quoniam aliae sunt virtutes, sine quibus ab vitam ingredi non possumus, aliae vero sunt, quae nonnisi ab sponsore requiruntur; sine humilitate quippe, castitate ac elemosynis et orationibus nullus ad vitam ingredi valet, et ista sunt cum his similibus, quae requiruntur ab homine. Monachicum autem habitum induere ac vitam

Глава 87. Вие питате, дали някой извършва грях, ако направи монахиня жена — вдовица, която не желае да приеме монашески живот. По тоя случай трябва да знаете, че едни са добродетелите, без които не можем да се насочим към живот, а други са, наистина, ония, които се изискват само от обетника[3]; защото без смирение, целомъдрие, милостини и молитви никой не може да се насочи към живот и тия неща заедно с тям подобните са задълженията, които се изискват изобщо от човека. Обаче да се облече монашеско облекло и да се води отшел-

a) et aliis *D, E.*

[1] Мат. 12, 34 [2] Евр. 6, 16. [3] Мат. 18, 8.

remotam ducere nonnisi a spondente divinitus exiguntur. Unde, quisquis vim intulerit alicui, ut monachicum habitum ac vitam remotiorem, quam non optavit nec elegit, assumat, hic tamquam violentus peccatum evadere non valet; et, quoniam quod agitur ex accipientis voto non venit, nec accipiens religiosum habitum inde mercedem habet nec inferens crudelitatis suae iudicio carebit.

нически живот се изисква само свише от обетника. Затова всеки, който нанесе някому насилие, за да приеме монашеско облекло и отшелнически живот, какъвто той не е пожелал и не е избрал, не може, като насилник, да се отърве от грях; и понеже онова, което се извършва, не става по желанието на тоя, който го възприема, то нито тоя, който възприема религиозно облекло, добива за това заслуга, нито оня, който му го налага, ще се лиши от присъда за своята жестокост.

Cap. LXXXVIII. Pro parentibus vestris, de quibus consulitis, qui infideles mortui sunt, propter peccatum incredulitatis orare non licet, secundum illud Iohannis apostoli dicentis: „Est peccatum ad mortem, non dico, ut oretur pro eo“[a]; peccatum quippe ad mortem est in eodem peccato morientibus.

Глава 88. За родителите си, за които се допитвате, че са умрели неверующи, не е позволено да се молите поради греха на неверието им съгласно известното изречение на апостол Йоан, който казва: „Има смъртен грях, аз не казвам да се молите за него“[1], защото смъртен грях си навличат ония, които умират в такова прегрешение.

Cap. LXXXVIIII. Fruges novas et rerum offerre primtias etiam veteribus moris erat, quod pene in ipso initio mundi Abel et Cain egisse legimus.

Глава 89. Да се посвещават новите плодове и първаците измежду нещата са имали обичай и древните[2]. Това почти в самото начало на света са сторили, както четем, Авел и Каин[3].

Cap. XC. Animalia sive volatilia, si sine ferro mactentur et solo ictu hominis percussa moriantur, si liceat comedi, sciscitamini. De hoc sanctus Augustinus contra Faustum Manicheum pleniter scripsit, de cuius verbis nos modicum quid nunc propter prolixitatem tangimus. „Ubi“, inquit, „ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israhelita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa sententia veritatis: „Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit“.

Глава 90. Вие питате дали е позволено да се ядат животни или птици, ако бъдат умъртвени без нож и издъхнат само от удара на човек[4]. За това е писал подробно свети Августин в съчинението си против Фауст манихееца[5], от чиито думи ние сега, поради обширността им, съвсем малко тук привеждаме. „Там“, казва той, „дето се е създала такава църква от езичници, та в нея липсва всякакъв плътски израилтянин, кой ли християнин вече съблюдава да не вкусва дроздове или още по-малки птици, ако кръвта им не е изтекла, или да не яде заяк, ако, ударен с ръка откъм врата, не е убит без каква и да е кървава рана? И ония, може би малцина, които и сега се боят да вкусят така убити животни, се осмиват от другите. Така, в това отношение е обладало духовете на всички известното изречение на истината: „Не това, що влиза във вашите уста, ви осквернява, а това, що излиза“[6].

a) non dico ut oretur pro eo] non pro illo dico ut roget quis *V*.

[1] 1. Йоан 5, 16. [2] За това вж. у *Дуйчев*, Славяно-болгарские древности, стр. 15—16. [3] Бит. 4, 3, 4. [4] За тази статия вж. у *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях, стр. 76. [5] Манихеят Фауст живял през втората половина на IV в. и написал едно съчинение против католицизма, което Августин Велики оборил в своя трактат Contra Faustum Manich., XXX, cap. 13, PL, XLII, кол. 504. [6] Мат. 15, 11. За това вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 14.

Cap. XCI. Neque quod Christianus persequitur et a pagano percutitur et occiditur animal neque quod paganus persequitur Christianus occidit, a Christiano comedendum est, ne videlicet fidelis cum infideli saltem in modico communicasse videatur; „quae enim pars fideli cum infideli?“ Et rursus propter conscientiam non fidelis utique, sed infidelis, gloriantis scilicet se, quod sibi a Christiano fuerit communicatum, ac per hoc autumantis, eo quod non fuerit a fideli spretus, quod vanitas erroris sui a Christiano extiterit approbata.

Глава 91. Нито това животно, което християнинът преследва и езичникът наранява и убива, нито онова, което езичникът преследва и християнинът убива, не трябва да се яде от християнина, за да не изглежда именно, че вярващият поне за малко се е приобщил с невярващия: „Защото какво общо има верния с неверния?“[1] И това пак важи поради съвестта не на вярващия във всеки случай, а на невярващия, който именно би се хвалил, че с него се е приобщил християнин, и затова би твърдял, какво суетата на заблудата му била одобрена от християнина, понеже не бил презрян от невярващия.

Cap. XCII. Desideratis nosse, quot sint veraciter patriarchae. Veraciter illi habendi sunt patriarchae, qui sedes apostolicas per successiones pontificum obtinent, id est qui illis praesunt ecclesiis, quas apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, Alexandrinam et Antiochenam. Romanam, quam sanctorum principes apostolorum Petrus ac Paulus et praedicatione sua instituerunt et pro Christi amore fuso proprio sanguine sacraverunt; Alexandrinam, quam evangelista Marcus discipulus et de baptismate Petri filius a Petro missus instituit et domino Christo cruore dicavit; Antiochenam, in qua conventu magno sanctorum facto primum fideles dicti sunt Christiani et quam beatus Petrus, priusquam Romam veniret, per annos aliquot gubernavit. Constantinopolitanus autem et Hierosolymitanus antistites, licet dicantur patriarchae, non tantae tamen auctoritatis quantae superiores existunt. Nam Constantinopolitanam ecclesiam nec apostolorum quisquam instituit nec Nicena synodus, quae cunctis synodis celebrior et venerabilior est, eius mentionem aliquam fecit, sed solum, quia Constantinopolis nova Roma dicta est, favore principum potius quam ratione patriarcha eius pontifex appellatus est; Hierosolymitanus autem praesul, licet et ipse patriarcha dicatur et secundum antiquam consuetu-

Глава 92. Вие желаете да узнаете колко са истинските патриарси. Истински патриарси трябва да се считат ония, които заемат апостолски престоли като приемници на първосвещениците, т. е. които стоят на чело на ония църкви, които, както е доказано, са учредили апостолите[2], именно Римската, Александрийската и Антиохийската — Римската, която са учредили със своята проповед първоапостолите Петър и Павел и осветили със собствената си кръв, пролята от любов към Христа; Александрийската, която учредил евангелистът Марко, ученик и по кръщение син на Петра, изпратен за това от самия Петър, и която той с кръвта си обрекъл на господа Христа; Антиохийската, в която, като станал голям събор на светите отци[3], вярващите за пръв път били наречени християни, и която управлявал няколко години блаженият Петър, преди да дойде в Рим. Цариградският обаче предстоятел и ерусалимският, макар и да се наричат патриарси, все пак нямат такова значение, каквото по-горните. Защото нито някой от апостолите е учредил Цариградската църква, нито Никейският събор[4], който е по-знаменит и по-свещен от всички събори, изобщо я поменува, но само защото Цариград бил наречен нов Рим[5], неговият първосвещеник бил назован патриарх по-скоро по благоволението на владетелите, отколкото по право. Обаче ерусалимският предстоятел, макар и сам да се нарича патриарх и да заслужава уважение съгласно стария

[1] 2. Кор. 6. 15. [2] Срв. Gelasii I decret., MGH, Epist. VI, № 88, стр. 475; също у *Златарски*, История I, 2, стр. 95. [3] Деян. 11, 26. [4] Това е първият вселенски събор, свикан през 325 г. в Никея (Мала Азия) по почин на император Константин Велики. [5] Става дума за преместването на столицата на римската империя от Рим в Цариград през 326 г.

dinem ac Nicenam synodum honorandus sit, salva tamen metropoli propria dignitate sedulo in eadem sancta et magna synodo nequaquam Hierosolymitanus, sed Heliae episcopus dicitur. Nam vera Hierusalem tantum in caelis est, quae est mater nostra; illa vero Hierusalem terrestris, secundum quod Dominus praedixit, adeo funditus ab Helio Hadriano imperatore Romano destructa est, ut in ea nec lapis super lapidem sit derelictus, et ab eodem Helio Hadriano in alio est loco constructa, ita ut locus dominicae crucis extra portam nunc intra cernatur et a praedicto Helio Hadriano urbs illa Helia vocitetur.

обичай и Никейския събор, все пак, без да се накърни собственото достойнство на митрополията му, в същия оня свет и велик събор преднамерено не се нарича по никой начин ерусалимски патриарх, а епископ на Елия. Защото истинският Ерусалим, който е наша майка, се на мира само на небето[1]; обаче, оня земен Ерусалим, съгласно онова, що господ бил предрекъл, бил до толкова разрушен до основи от римския император Елий Адриан, та в него не останал камък на камък, и от същия Елий Адриан бил основан на друго място, тъй че мястото на господния кръст, бидейки по-рано извън портата му, сега се вижда вътре, и поради Елий Адриан оня град обикновено се зове Елия.[2]

Cap. XCIII. Porro quis patriarcharum secundus sit a Romano, consulitis. Sed iuxta quod sancta Romana tenet ecclesia et Niceni canones innuunt et sancti praesules Romanorum defendunt et ipsa ratio docet, Alexandrinus patriarcharum a Romano papa secundus est.

Глава 93. По-нататък вие се допитвате кой от патриарсите е втори след римския. Но съгласно онова, що светата Римска църква поддържа, никейските канони[3] потвърждават, светите римски предстоятели защищават и самият разум учи — втори от патриарсите след римския папа е александрийският.

Cap. XCIIII. Graecos dicere perhibetis, quod in illorum patria chrisma oriatur et ab illis per totum mundum tribuatur, et ideo nosse desideratis, si verum sit. Sed iam credimus, quod vestra sollertia, quam verum non sit, animadvertit.

Глава 94. Вие заявявате, че гърците казват, че в тяхното отечество се ражда мирото и от тях се разнася по целия свят, и затова искате да узнаете дали това е вярно[4]. Но ние вече вярваме, че вашата прозорливост е схванала колко невярно е това.

Cap. XCV. Quid de his agendum decernamus, qui pro quibuscumque culpis ad ecclesiam fugiunt, requiritis. Sed quamvis ea sacri canones, quae leges mundanae sanciunt, custodienda flagitent et leges circa quosdam immisericordes appareant, nos tamen, qui non spiritum huius mundi suscepimus, si quisquam ad ecclesiam fugerit, non illum, nisi sua voluerit sponte, ab ea dicimus educendum. Denique si quondam latrones et diversorum criminum rei ad asylum templum Romuli fugientes indemnitatem consequebantur, quanto potius hi, qui ad templum Christi confugium faci-

Глава 95. Вие питате, какво постановяваме да се направи с ония, които поради каква и да е вина избягат в църква. Но макар светите канони да изискват да се спази онова, което светските закони[5] постановяват, пък и законите[6] да се показват спрямо някои безмилостни, ние все пак, които не сме възприели духа на тоя свят[7], казваме, че ако някой избяга в църква, не трябва, ако доброволно не пожелае, оттам да се изкара. Най-сетне, ако някога разбойници и виновни в различни престъпления са побягвали в убежището — храм на Ромула — и тъй са добивали безнаказаност[8], колко повече трябва да постигнат опрощение за прегрешенията си ония, които при-

[1] Гал. 4, 2. [2] Римският император Елий Адриан (117—138) основал в 130 г. римската военна колония Aelia Capitolina на мястото на стария Иерусалим, който бил разрушен до основи от император Тит в 70 г. [3] Concil. Nicaen., cap. 6, *Mansi*, II, стр. 679; PL, XLVII, кол. 148. Изработените от Никейския събор (в 325 г.) канони били потвърдени и от Цариградския църковен събор (381 г.) [4] За това вж. у *Златарски*, История, I, 2 стр. 102—103. [5] Вж. Concilia Aurellana a. 511, cap. 1, MGH, Concil. 1, 2. [6] Вж. Liber Papiensis Karoli Magni, cap. 8, 102, MGH, Leges IV, стр. 485, 507. [7] 1. Кор. 2, 2. [8] Папата има предвид *Augustin.*, De civitate Dei I, cap. 34, V, cap. 17; срв. също *Vergil.*, Aen. 8, 342.

unt, delictorum remissionem suorum adipisci debent et iam sibi a suspecto iuramento praestito omni pristinae securitati restitui?

Cap. XCVI. Quicquid mulier tua contra te cogitaverit aut fecerit vel si te accusaverit, non est excepta causa fornicationis reicienda vel odio prorsus habenda. Quae est apostolo praecipiente, sicut a Christo ecclesia, diligenda. Qantum autem hereticorum ore Christus et accusatur et in gentibus blasphematur, sed hos interim perversa praedicantes tolerat et resipiscentes a misericordiae gremio non repellit.

Cap. XCVI. Similiter et de servo, qui dominum suum apud principes accusat, custodiendum est, cui secundum apostolum a domino suo etiam minae sunt remittendae. Sed quid de servo dicimus, quando Dominus generaliter omnibus et de omnibus praecipit: „Dimittite", inquiens, „et dimittetur vobis", et apostolus: „Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat"; ubi enim „alicui" interposuit, etiam servum comprehendit. Iam si non omnes comprehendisse dicis, audi, quod sequitur: „Sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes".

Cap. VCVIIII. Si sit sepeliendus, qui se ipsum occidit vel si sit pro eo sacrificium offerendum, requiritis. Sepeliendus est quidem, ne viventium odoratui molestiam ingerat; non tamen est, ut aliis pavor incutiatur, solito cum obsequiis more ad sepulchra ferendus, sed et, si qui sunt, qui eius sepulturae studio humanitatis obsequuntur, sibi, non illi, qui sui extitit homicida, praestare videntur. Sacrificium vero pro eo non est offerendum, qui non solum ad mortem usque peccavit, sed et mortis sibimet interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Iohannes apostolus non dicit orandum, quam is, qui

бягват в храма на Христа, и да бъдат възвърнати изцяло към предишната си безопасност, като изпълнят каноническо очищение заради подозираното престъпление.

Глава 96. Каквото и да помисли жена ти против тебе или да ти стори, дори и да те наклевети, не трябва да я отхвърлиш, освен в случай на прелюбодеяние, нито изцяло да я намразиш.[1] Ти трябва да я обичаш по наставленията на апостола, както Христос обича църквата. А колкото много и да се клевети Христос от устата на еретиците и да се хули всред езичниците, той обаче ги търпи, ако и все пак да проповядват извратености, и не ги пропъжда от лоното на милосърдието, когато се опомнят[2].

Глава 97. Същото трябва да се съблюдава и спрямо роба, който наклевети господаря си пред първенците. В отношенията си към него господарят трябва съгласно апостола да изостави дори и заплашванията[3]. Но какво говорим за роба, когато господ изобщо поучава всички за всичко, като казва: „Прощавайте и ще бъдете простени!"[4] и апостолът също: „Гледайте да не би някой някому да въздаде зло за зло"[5]. Защото, като е вмъкнал „някому", той е подразбирал и роба. Но ако твърдим, че не е подразбирал всички, чуй какво следва: „но винаги следвайте помежду си и спрямо всички онова, що е добро!"[6]

Глава 98. Вие питате дали трябва да се погребе оня, който се самоубие, и дали трябва да се принася за него жертвоприношения[7]. Найстина, той трябва да се погребе, за да не причинява неприятност на обонянието на живущите, но все пак, за да се внуши на другите страх, той не трябва да се занесе на гроба по обикновения обичай със съпровождане. Но ако има някои, които от склонност към човеколюбие съпровождат погребението му, те вършат това, както изглежда, заради себе си, а не заради оня, който е станал убиец на самия себе си. Обаче жертвоприношение не трябва да се принася за оня, който не само е грешил чак до смъртта си, но си е навлякъл и погубване чрез смъртта. Защото, кой върши по-голям смъртен грях, заради който апостол Йоан казва[8], че не трябва да се молим, отколкото онзи

---

[1] Мат. 5, 32; Еф. 5, 29; Еф. 5, 25. [2] Римл. 2, 24. [3] Еф. 6, 9. [4] Лука 6,37. [5] 1. Сол. 5,15. [6] 1. Сол. 5, 15. [7] За това вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 57. [8] 1. Йоан 5, 16.

Iudam imitatus sui ipsius homicida fuisse magistro diabolo comprobatur?

човек, който, както се доказва, подучен от дявола и подражавайки на Юда, е станал убиец сам на себе си?[1]

Cap. XCVIIII. Si est Christianus intra ecclesiam sepeliendus inquiritis. Hanc sanctus papa Gregorius quaestionem absolvit dicens: „Cum gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis, si in ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi, quotiens ad eadem sacra loca conveniunt, suorum, quorum sepulchra aspiciunt, recordantur et pro eis Domino preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius quam ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur".

Глава 99. Вие питате дали трябва да се погребва християнин в църква. Тоя въпрос е разрешил светият папа Григорий, казвайки: „Когато тежки грехове не притискат мъртвите, полезно е за тях да бъдат погребани в църкви, защото техните близки, когато се събират на тия свети места, си спомнят за своите родственици, чиито гробове се виждат, и отправят за тях молби към бога. Впрочем телата на ония, които са притиснати от тежки грехове, се полагат в църкви не толкова за опрощение на греховете им, колкото за по-голямо осъждане"[2].

Cap. C. Qui in proelio defunctus fuerit, utrum reportandus ad propria sit, si parentes eius aut socii eius voluerint, ex praecedente capitulo potestis colligere. Siquidem idcirco, si voluerint propinqui, ad propria reportandus est mortuus, ut eius tumulum intuentes e proximo recordentur ipsius et pro eo Domino preces fundant. Nam et sanctum Ioseph tale quid de ossibus suis obiturum mandasse sacra prodit historia.

Глава 100. Дали трябва да се занесе обратно в собствената му земя оня, който е загинал в сражение, ако неговите родители или другари пожелаят, можете да заключите от предходната глава. И наистина мъртвецът затова трябва да бъде занесен обратно в собствената му земя, ако пожелаят близките му, за да си спомнят за самия него, като виждат отблизу надгробната му могила[3], и да отправят молби за него към господа. Защото светата история предава, че и свети Йосиф, когато щял да умира, поръчал подобно нещо за костите си[4].

Cap. CI. Quibus[a] elemosyna eroganda, investigatis: Qiod Dominus in evangelio manifeste demonstrat dicens „Omni petenti te da[b]", et iterum patrem memorans ait: „Qui solem suum oriri facit super bonos et pluit super iustos et iniustos", et apostolus: „Dum", inquit, „tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos, fidei", id est Christianos. Verumtamen est in elemosyna facienda quidam ordo discretionis observandus, quem nos pleniter exponere studio nunc brevitatis omittimus. Sed quidnam hoc nomen signet, primitus indicemus: eleemosyna quippe Graece, Latine misericordia dicitur, et certe scriptum est: „Miserere animae tuae placens Deo". Ergo primum sibi debet homo prae ceteris elemosynam facere; siquidem omnem regulam bene agendi a se debet homo incipere, placens scilicet Deo per

Глава 101. Питате кому трябва да се раздава милостиня. Но това явно господ посочва, като казва: „На всеки, който проси, дай!"[5] и пак, споменувайки отца си, казва: „Той заповядва на своето слънце да грее над добри и лоши и праща дъжд на праведни и неправедни"[6], пък и апостолът казва: „Докато имаме време, нека правим добро на всички, най-главно обаче на своите по вяра"[7], т. е. на християните. Обаче все пак, когато се прави милостиня, наистина трябва да се спазва някакво разграничение, което ние от желание да бъдем кратки, изпускаме напълно да изложим. Но преди всичко ще посочим какво значи тая дума: тя именно се казва на гръцки eleemosyna, а на латински misericordia и без съмнение писано е: „Смили се над душата си, угаждайки богу!"[8] И тъй, най-напред на себе си трябва човек да прави милостиня, а след това на другите, особено когато човек трябва от себе си да почне с всяко

a) *post* quibus *add.* sit *D.* b) Omni petenti te da] Quid petit a te, da ei *V.*

[1] Мат. 27, 5. [2] *Gregor. Magni* Dialog. VI, cap. 50, PL, LXXVII кол. 412 [3] По въпроса вж. у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 60. [4] Изх. 13, 19. [5] Лука 6, 30. [6] Мат. 5, 45. [7] Гал. 6, 10. [8] Ис. Сир. 30, 24.

munditiam mentis et corporis ac per hoc sibi tribuens illum panem vivum, qui de caelo descendit. Deinde vero elemosyna exhibenda est propinquis egestatem patientibus, sicut scriptum est: „Carnem tuam ne despexeris"; nam et ipsa natura docet nos de hoc, et quod ipse propinquo meo non exhibuero, quando extraneus exhibebit? Deinde autem his maxime misericordia praestanda est, qui petere confunduntur. Sane notandum est quia sunt nonnulli, quibus nil conferri debet, sicut scriptum est: „Da bono et ne receperis peccatorem", et rursum: „Ne dederis impio", et iterum: „Panem tuum et vinum super sepulturam iusti constitue et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus". Panem enim et vinum suum peccatoribus praebet, qui iniquis subsidia pro eo quod iniqui sunt, impendit; unde et nonnulli huius mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit, nimirum non peccatorem, sed iustum nutrit, qui in illo non culpam, sed naturam diligit.

правило за добродетелен живот, като угажда, естествено, богу с чистотата на сърцето и тялото си и така поднася на себе си оня жив хляб, който е слязъл от небето[1]. А след това трябва да се дава милостиня на близките, които търпят нужда, както е писано: „Да не презреш своите по плът!"[2] Защото и самото естество ни поучава на това; пък и каквото сам не дам на близкия си, кога ли чуждият ще му го даде? После пък трябва да се дава милостиня предимно на ония, които се стесняват да я искат. Разбира се, трябва да се забележи, че има някои, на които не трябва нищо да се поднася, както е и писано: „Дай на добрия и не приемай грешника!"[3] и пак: „Раздай своя хляб и вино при погребение на праведния и недей да ядеш и да пиеш от него заедно с грешниците!"[4] Та своя хляб и вино дава на грешниците оня, който отпуща на неправедните средства, задето са неправедни; после и някои богати в тоя век хранят с обилни щедрости актьори, докато бедните на Христа се измъчват от глад[5]. Обаче оня, който дава своя хляб на нуждаещия се, ако и да е грешник, но не защото е грешен, а защото е човек, естествено не храни грешника, а праведника, като зачита в него не греха, а природата.

Cap. CII. Non esse inferendam pagano violentiam ut Christianus fiat, supra docuimus.

Глава 102. Че не трябва да се употребява насилие спрямо езичника, за да стане християнин, по-горе ви поучихме[6].

Cap. CIII. De libris profanis, quos a Sarracenis vos abstulisse ac apud vos habere perhibetis, quid faciendum sit, inquiritis. Qui nimirum non sunt reservandi: „Corrumpunt" enim, sicut scriptum est, „mores bonos colloquia mala", sed utpote noxii et blasphemi igni tradendi.

Глава 103. Вие питате какво трябва да се направи с нечестивите книги, които, както заявявате, сте получили от сарацините и се намират у вас[7]. Те, естествено, не трябва да се пазят, „защото", както е писано, „лошите беседи развалят добрите нрави"[8], но именно като вредни и богохулни да се предадат на огън.

Cap. CIIII. A quodam Iudaeo, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis et, quid de his sit agendum, consulitis. Hi profecto, si in nomine sanctae trinitatis vel tantum in nomine Christi, sicut in actibus apostolorum legimus, baptizati sunt — unum quippe idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius — constat eos non esse denuo

Глава 104. Вие твърдите, че от някой евреин, неизвестно дали е християнин или езичник, мнозина били кръстени в отечеството ви, и питате как трябва да постъпите с тях[9]. Ако те са кръстени действително в името на света троица или само в името на Христа, както четем в Деянията на апостолите[10] — това е все едно и също, както излага Амвросий[11] — явно е, че не трябва отново да се кръ-

[1] Йоан 6, 41, 51. [2] Ис. 58, 7. [3] Еклес. 12, 5. [4] Тов. 4,18. [5] 1. Тим. 6, 17. [6] За това вж. у *Златарски*, История 1, 2, стр. 68. [7] За тази глава вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 67; *Дуйчев*, Еще о славяно-болгарских древностях, стр. 90. [8] 1. Кор. 15, 33. [9] За тази глава вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 65; вж. също у *Бешевлиев*, пос. съч., стр. 28. [10] Деян. 19, 5. [11] Амвросий (340—397) е бил един от видните църковни отци; живял и проповядвал в гр. Милано (Италия). Вж. текста у *Ambros.*, De spiritu sancto, I, cap. 3, PL, XVI, кол. 714.

baptizandos. Sed primum, utrum Christianus an paganus ipse Iudeus extiterit, vel si postmodum factus fuerit Christianus, investigandum est, quamvis non praetereundum esse credamus, quid beatus de baptismo dicat Augustinus: „Iam satis“, inquit, „ostendimus ad baptismum, qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cuiusquam vel dantis vel accipientis errorem, sive de patre sive de filio sive de spiritu sancto aliter sentiat, quam doctrina caelestis insinuat“; et iterum: „Sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter vivant aut etiam in heresibus vel in gentilium superstitionibus iaceant, et tamen etiam illic „novit Dominus, qui sunt eius“. Namque in illa ineffabili praescientia multi, qui foris videntur, intus sunt“; et alio loco: „Etiam corde tardiores, quantum existimo, intellegunt baptismum Christi nulla perversitate hominis sive dantis sive accipientis posse violari“; et rursus: „Potest tamen“, ait, „tradere separatus, sicut potest habere separatus, sed quam perniciose habere, tam perniciose tradere[a]. Ille autem, cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat“.

щават. Но преди всичко трябва да се изследва дали тоя евреин е бил в онова време християнин или езичник, или отпосле е станал християнин, макар и да вярваме, че не трябва да се пребрегва, каквото казва блаженият Августин: „Достатъчно вече посочихме — твърди той — че към кръщението, което се освещава с евангелски думи, не принадлежи заблудата на оня, който го дава или възприема, ако било за отца, било за сина, било за светия дух мисли подругояче, отколкото небесната наука поучава“[1]; и пак казва: „Има и някои от оня вид, които досега живеят неблагочестиво или в ереси, или се намират в езически суеверия, и все пак господ познава там кои са негови, и то защото в неговото неизразимо провидение мнозина, които се показват вън, са вътре“[2]; и на друго място: „И по-непроницателните, доколкото мисля, вече разбират, че кръщението на Христа не може да се накърни от никаква извратеност на човека, който или го дава или възприема“, и пак казва: „Все пак той може да предаде разкол, какъвто изобщо може да има, но колкото може да бъде разколът пагубен за него, толкова пагубен може да бъде и за оня, на когото го предава; обаче оня, на когото предава кръщението, може да го получи без щета, ако сам не възприеме разкола“[3].

Cap. CV. Consulentibus et instrui poscentibus vobis, quid de eo faciendum sit, qui super praecepta apostolica se efferens praedicare temptaverit, unus ex eis, id est Paulus respondet et instruit dicens: „Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet vobis, praeter quod evangelizavimus vobis, anathema sit“. Verumtamen cum hoc fit, non est passim nec a vobis, qui laici estis, temere iudicandum: „in multis enim offendimus omnes“.

Глава 105. Питате и искате да бъдете поучени какво трябва да се направи с оня, който, издигайки се над наставленията на апостолите, се опитва да проповядва.[4] На това един от тях, т. е. Павел, ви отговаря и поучава, казвайки: „Но ако и ние сами или ангел от небето ви благовести нещо друго, освен онова, що ви благовестихме, да бъдем прокълнати“[5]. Все пак, когато това става, вие не трябва навред необмислено да съдите, тъй като сте миряни, „защото в много неща ние всички грешим“[6].

Cap. CVI. Postremo deprecamini nos suppliciter, ut vobis, quemadmodum ceteris gentibus, veram et perfectam Christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes, quod in patriam vest-

Глава 106. Най-сетне вие коленопреклонно ни умолявате да поднесем и на вас, както сме поднесли и на други племена, истинско и съвършено християнство, което да няма петно или бръчка, като твърдите, че в отечеството ви са

a) sed quam perniciose tradere *codd.*, Sed quam perniciose habere, tam perniciose tradere *PL, XLIII, 200.*

[1] *Augustinus*, De baptisimo contra Donatistas, IV, cap. 15, § 22, PL, XLIII, кол. 168. [2] PL, XLIII, кол. 196. [3] PL, XLIII, кол. 196, 200. [4] За това вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 61. [5] Гал. 1, 8. [6] Як. 3, 2.

ram multi ex diversis locis Christiani advenerint, qui, prout voluntas eorum existit, multa et varia loquantur, id est Graeci, Armeni et ex ceteris locis. Quapropter iuberi poscitis, utrum omnibus his secundum varios sensus eorum oboedire an quid facere debeatis. Verum nos in his non sumus sufficientes, „sed sufficientia nostra ex Deo est"; et beatus Petrus, qui in sede sua vivit et praesidet, dat quaerentibus fidei veritatem. Nam et sancta Romana ecclesia semper sine macula fuit et ruga, nimirum quia ille hanc instituit, cuius fidei confessio divinitus extitit approbata. Ad quam videlicet Christianitatis fidem, licet eius mysteria consummate nullus intellegere valeat, vobis insinuandam inspirante Deo ecce scripta nostra et missos ac diversos codices in patriam vestram destinavimus et, quousque radices roboris consequamini, vos rigare nullo modo desistemus et, quousque ad solidum perfectionis cibum perveniatis, vos saltem lacte potare numquam penitus omittemus; nam gaudium meum et corona mea vos estis in Domino. De his autem, quos in patriam vestram de diversis locis advenisse perhibetis varia et diversa docentes, multa vobis iam scripsimus et nunc scribere aliqua, doctoris gentium suffragantibus sanctis eloquiis procuramus, qui inter Corinthios tales esse formidans aiebat: „Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones in vobis sint". Verumtamen, quantum ad fidem rectam pertinet, non curamus, qui praedicent, sed quem praedicent; ipse quippe scripsit: „Quidam" inquiens, „quidem et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntantem Christum praedicant; quidam ex caritate, scientes, quoniam in defensionem evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim mihi est? Dum omni modo sive per ocassionem sive per veritatem Christus annuntie-

дошли от разни места християни, които своеволно разправят много и различни неща, т. е. гърци, арменци и хора от други места[1]. Затова искате да ви кажем определено дали трябва да се подчинявате на всички тия проповедници съгласно различните им мнения, или да постъпите другояче. Ние самите обаче в тоя случай сме безсилни, „но силата ни е дадена от бога"; и блаженият Петър[2], който обитава своя престол и председателствува, дава на допитващите се истината на вярата. Пък и светата Римска църква винаги е била без петно и бръчка[3], естествено, защото я е учредил оня, чието изповедание на вярата е било свише одобрено. За да ви вълпим тая именно вяра на християнството, макар и никой да не може да разбере изчерпателно нейните тайнства, ето ние по божие вдъхновение отправихме в отечеството ви своето послание и пратеници, и разни книги, и докато не пуснете яки корени, не ще престанем по никой начин да ви оросяваме; пък и докато не дойдете до здравата храна на съвършенството, никога напълно не ще ви изоставим да ви поим с мляко, защото вие сте моята радост и моят венец в бога[4]. За ония обаче, които, както заявихте, са дошли в отечеството ви от разни места и ви учат на различни и противоположни неща, ние вече много ви писахме, пък и сега се стараем да ви напишем още нещо, като се осланяме на светите изречения на учителя на народите, който, боейки се, че такива има между коринтяните, казал: „Боя се впрочем да не би, като дойда, да ви не намеря, каквито ви желая, и да бъда намерен от вас, не какъвто ме желаете, да не би да има между вас разпри, завиждания, ядове, разногласия, одумвания, шепнения, възгордяване и смутове"[5]. Все пак обаче, колкото се отнася до истинската вяра, ние не се грижим кои проповядват, но кого проповядват; защото той сам е написал, казвайки: „Някои, наистина, от завист и ревност проповядват Христа, някои и от добра воля, други от любов, като знаят, че съм поставен да защищавам Евангелието. Някои обаче възвещават Христа от престараване неискрено, като мислят, че увеличават тежестта на оковите ми. Но що ми става от това? Докато по всеки начин било заради сгода,

[1] За това вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 60—61, 90. [2] 2. Кор. 3, 5. [3] Еф. 5, 27. [4] Фил. 41. [5] 2. Кор. 12, 20.

tur: et in hoc gaudeo et gaudebo". Sed et qui haec dixit, audite, quid alibi dicat: „Profana autem et inaniloquia devita; multum enim proficient ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit". Verumtamen in his omnibus aderit misericordia Dei missis nostris et futuro episcopo vestro, qui vos instruant et, quit agere debeatis, abundanter erudiant. Sed et illi sive nunc sive post haec semper in rebus dubiis et negotiis maioribus sedem totius ecclesiae more consulent apostolicam et ab illa instructi in quibus oportet instituent et quae Dei sunt sedula praedicatione docebunt.

било заради истина се проповядва Христос, и на това се радвам и ще се радвам"[1]. Но чуйте оня, който е казал това, какво казва другаде: „А от скверни празнословия избягвай, защото много подтикват към безчестие, и тяхното слово разяжда като живеница"[2]. Все пак във всичко това милосърдието божие ще помага на нашите пратеници и на бъдещия ви епископ, та да ви просвещават и обилно поучават какво трябва да вършите; но и те било сега, било сетне, ще запитват по обичая винаги в случаи на недоумение и в особено важни работи апостолическия престол на цялата църква и, поучени от него, ще ви поучават в онова, което е потребно, и ще ви просвещават с прилежна проповед в онова, което е божие.

Haec quidem suggestionibus sive quaestionibus vestris, prout Dominus dedit, respondimus, non quantum potuimus, sed quantum sufficere posse praevidimus. Cum autem episcopum Deo concedente per praesultatus nostri ministerium habueritis, ille vos docebit omnia, quae ad officium suum pertinent, et si quae sunt, quae non capiet, ab apostolicae sedis auctoritate resuscipiet. Deus autem, qui in vobis salutem maximam operatus est, hanc perficiat, consolidet et usque in finem stabiliat et corroboret. Amen.

Това именно отговорихме на подсещанията или запитванията ви, както бог ни внуши, не колкото можахме, но колкото счетохме, че може да бъде достатъчно. А когато по божия милост добиете от управата на предстоятелството ни епископ, той ще ви поучи във всичко, което засяга неговата длъжност, и ако има неща, които не ще знае, той ще ги научи от решението на апостолическия престол[3]. Обаче бог, който е проявил във вас най-великото дело на спасението, нека го довърши, затвърди и до край укрепи и засили. Амин.

[1] Фил. 1, 15—18. [2] 2 Тим. 2, 16—17. [3] Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 107.

XVIII. ЛОТАР II

Лотар II, крал на Лотарингия, бил роден през 825 г. и починал в 869 г. За крал бил провъзгласен през 855 г. Било му възложено да управлява земите по течението на р. Рейн, от Юра до Северно море, включително и части от днешна Швейцария. Въпросът за неговия развод имал голямо политическо значение поради претенциите за наследство на части от Франкската империя, тъй като Лотар нямал деца от законната си съпруга, а имал незаконни деца от Валдрага. Папа Николай I се възпротивил решително на развода на Лотар II.

Тук е поместена извадка от едно писмо на крал Лотар до папа Адриан II, в което между другото кралят изразява радостта си от това, че българите се привличат към Римската църква. Въпросното писмо се намира в God. Broweri apogr. cod. Trevir., fol. 24—25.

ИЗДАНИЕ: *E. Dümmler*, Epistolae ad divortium Lotharii II regis pertinentes, MGH, Epistolae VI, стр. 207—240.

КНИЖНИНА: *Ch. J. Héfélé*, Histoire des Conciles, IV, 1, стр. 365—391

EPISTOLAE AD DIVORTIUM LOTHARII II PERTINENTES

Lotharius rex Hadriano papae gratulatur quod Bulgari ad limina sanctorum apostolorum invitantur

Sanctissimo et perbeatissimo Hadriano summo pontifici et universali papae Hlotarius, divina praeveniente clementia rex aeternae beatitudinis et praesentis prosperitatis pasem et gloriam.

Porro illud potissimum nostrae mentis aciem obnubilavit, quod nos ab ipsa sancta

ПИСМА, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО РАЗВОДА НА ЛОТАР II

Крал Лотар поздравлява папа Адриан II с привличането на българите към Римската църква

Лотар, крал по благосклонната божия милост, пожелава на светейшия и преблажен Адриан, върховен първосвещеник и вселенски папа, мир и слава за вечно блаженство и сегашно преуспяване[1].

Най-силно помрачи ясната ни мисъл това, че самият свети престол отблъсва

[1] Настоящото писмо, от което правим извадка, е писано от Лотар II през месец февруари 868 г. В него Лотар II се обръща към папа Адриан II (867—872), заместника на папа Николай I (858—867), и като изразява скръбта си поради смъртта на Николай I, приветствува го като нов папа и измолва благоволението му към себе си и своите дека.

sede repellimur, quorum progenitores et atavi illam sanctam matrem ecclesiam divino auxilio pie ac fideliter patrocinantes protexere. Et quidem ultra quam fari possit congratulamur, quod Bulgares et alia paganorum feritas ad limina sanctorum apostolorum invitatur, immo quod sancta ecclesia iuxta vaticinium prophetae dilatat locum tentorii sui et longos facit funiculos suos ac pelles tabernaculorum suorum extendit. (Epistola XVIII, p. 239, $_{3.33-38}$)

нас[1], чиито прадеди и деди благочестиво и предано са бранели светата майка-църква и с божия помощ са я защищавали. А неизразимо се радваме с вас, че българите и други диви езичници се привличат към прага на светите апостоли или, по-скоро, че светата църква, съгласно предсказанието на пророка[2], разширява мястото на палатката си, удължава въжетата и разпуска кожите на шатрите.

[1] Лотар II се оплаква поради непримиримото отношение на Николай I, който бил против искането му да получи развод и го бил заплашил с отлъчване. [2] Вж. Исая, 54, 2

XIX. ХРИСТИАН ДРУТМАР

Християн Друтмар, монах от Corbie (Франция), написал за монасите от манастирите на Ставело и Малмеди (Белгия) коментар към Евангелието от Матей. В този коментар авторът е дал някои интересни исторически сведения Така например той споменава за покръстването на българите. По това споменаване именно се заключава, че съчинението е писано през втората половина на IX в., към 870 г.

ИЗДАНИЕ: Christiani Druthmari Corbeiensis monachi Expositio in Matthaeum evangelistam, PL, CVI, кол. 1262–1514.

КНИЖНИНА: *E. Dümmler*, Über Christian von Stavelot und seine Auslegung von Mattheus, SB Ak. Wiss., Berlin, XXXVIII, 1890, стр. 935 сл. — *B. Blumenkranz*, Les auteurs chrétiens latins du moyen âge sur les Juifs et le Judaisme, Revue des Études Juives, NS, XIV (CXIV), Janvier-Décembre, 1955, стр. 64–66.

CHRISTIANI DRUTHMARI CORBEIENSIS MONACHI

EXPOSITIO IN MATTHAEUM EVANGELISTAM

De Bulgarorum conversione

Nam et in Gog et in Magog, quae sunt gentes Hunnorum, quae ab eis Gazari vocantur, iam una gens quae fortior erat ex his quas Alexander conduxerat, circumcisa est, et omnem Iudaismum observat. Bulgarii quoque, qui et ipsi ex ipsis gentibus sunt, quotidie baptizantur. (col. 1456 AB)

ХРИСТИАН ДРУТМАР, КОРБЕЙСКИ МОНАХ

КОМЕНТАР КЪМ ЕВАНГЕЛИСТА МАТЕЙ

За покръстването на българите

Защото и у Гог и у Магог[1], които са хунски племена и които от тях се наричат хазари, едно племе, което беше по-силно от племената, които беше събрал Александър[2], е вече обрязано и следва напълно юдаизма. И българите, които са също от тези племена, се покръстват ежедневно.

---

[1] Под Гог и Магог у средновековните автори се обозначават често изобщо скитските племена,
[2] Сиреч Александър Велики.

XX. АДРИАН II

Адриан II заемал папския престол от 14 декември 867 г. до 25 ноември 872 г. Той наследил папа Николай I и се опитал да продължи неговата политика на господство над светските владетели.

Адриан II се намесил и в работите на Цариградската църква. Съборът в Цариград през 869—870 г., на който присъствували като представители на Римската църква двама епископа и един дякон, осъдил бившия патриарх и неприятел на Римската църква Фотий. Папа Адриан обаче не успял да подчини под властта на папството приелия християнството български народ.

Тук са поместени извадки от две писма на папа Адриан II — едното до император Василий I и престолонаследниците Константин и Лъв, а другото до патриарх Игнатий. В първото папата негодува, че патриарх Игнатий изпратил духовен глава на Българската църква, във второто той упреква патриарха, зашото по негово нареждане латинското духовенство било изгонено от България.

Първото писмо е издадено главно въз основа на Cod. Vatic. lat. 4965, fol. 152—153; Cod. Vat. lat. 5749, fol. 126—127; Cod. Vat. lat. 7304, fol. 242—242; второто — въз основа на Cod. Monac. graec. 436, p. 100 (B).

ИЗДАНИЕ: *E. Perels*, Hadriani II papae epistolae, MGH, Epistolae, VI, стр. 691—765.

КНИЖНИНА: *Ch. J. Héfélé*, Histoire des conciles, IV, 1, стр. 535—537. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 152—156. — *Ив. Снегаров*, Кратка история на съвременните църкви, I, София 1944, стр. 417—424. — *В. Сл. Киселков*, Кирил и Методий в Рим и папа Адриан II, ИПр, III, кн. 1, 1946—1947, стр. 98—105. — *Gy. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 214.

HADRIANI II PAPAE

EPISTOLAE

1. Hadrianus II papa ab Ignatio patriarcha Bulgaris antistitem consecratum esse conqueritur

Hadrianus episcopus servus servorum dei dilectissimis ac spiritalibus filiis Basilio, Constantino et Leoni, piissimis et tranquillissimis imperatoribus.

ПАПА АДРИАН II

ПИСМА

1. Папа Адриан II се оплаква, че патриарх Игнатий е назначил епископ на българите

Епископ Адриан, слуга на божиите слуги, до прелюбимите си духовни синове Василий, Константин и Лъв, преблагочестиви и пресмирени императори[1].

[1] Император Василий I Македонец (867—886) и неговите синове Константин и Лъв.

— — —

Est praeterea et aliud, quod prima pietatis vestrae opera vel circa sedis apostolicae prioris benignitatis indicia contra spem nostram decolorasse convincitur, immo funditus destruxisse probatur: videlicet quia favore vestro frater et coepiscopus noster Ignatius in Vulgarum regione consecrare praesumpsit antistitem. Unde mirati sumus et, quod a pia intentione vestra retro reversi sitis, admodum obstupuimus. Verumtamen saltem nunc iam dictum reverentissimum praesulem ab illius regionis dispositione salubribus monitis, quaesumus, coercete; alioquin nec ipse canonicam effugiet ultionem nec hi, qui praesulatus vel alterius officii sibi nomen illic usurpant, cum excommunicatione, qua iam tenentur astricti, etiam proprii gradus iactura carebunt.

— — —

Data IIII idus Novemb., indictione V. (Epistola XLI, pp. 759_{10-11}; 760_{12-20}; 761_{29})

— — —

Освен това има и нещо друго, което явно е опетнило, въпреки нашата надежда, първите дела на вашето благочестие или проявите на предишното благоразположение спрямо апостолическия престола, или дори безспорно ги е унищожило от основи. Защото е ясно, че с ваше одобрение нашият брат и съепископ Игнатий[1] е решил да ръкоположи епископ в страната на българите. Ние сме очудени от това и почти смаяни, че вие сте отстъпили от вашето благочестиво усърдие. Но поне сега, молиме, възпрете с полезни съвети споменатия вече уважаван предстоятел от разпореждане в тази страна. В противен случай и сам той[2] не ще избегне каноническо наказание, а и тези, които си присвояват там званието на епископ или на друга някаква длъжност, не ще отбягнат заедно с отлъчването, което им е вече наложено, и загубата на собствения си чин.

— — —

10 ноември, V индикт [871 г.]

2. Fragmentum epistolae Hadriani ad Ignatium patriarcham, in quo iniuriae Romanae ecclesiae in Bulgaria illatae diaconorumque ex laicis promotiones reprehenduntur

871.

Ἔγραψας[a], *ἵνα τὰ πολλὰ παρεάσωμεν ὅπως οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν ἐκ τῆς χώρας τῶν Βουλγάρων μετὰ ὀνειδισμοῦ μεγάλου καὶ αἰσχύνης ἐξωσθῶσι καὶ οἱ ἐπίσκοποι οὐ μετὰ μικρᾶς ἐκεῖθεν ἀτιμίας ἀπελαθῶσι· καὶ ταῦτα μηδέποτε γεγονυίας περὶ τούτου κρίσεως ἐνώπιον ἡμῶν, οὐδὲ γὰρ προσεκλήθημέν ποτε εἰς κριτήριον διὰ τοῦτο. Εἰ γοῦν λέγεις προτέρους ἡμᾶς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν διοικήσεως εἰς τὴν προῤῥηθεῖσαν χώραν λειτουργεῖν ἀποκωλῦσαι, οὐκ ἀρνούμεθα. Ἦσαν τοῦ Φωτίου κοινωνοὶ καὶ συμμύσται, οὓς οὐ μόνον εἰς τὴν Βουλγάρων χώραν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν ὡς ἱερεῖς ἐνεργεῖν ἐκωλύσαμεν καὶ κωλύομεν. Ἔδει οὖν σε εἰδότα τοῦτο, μηδὲν εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν τοιοῦτον διαπράξασθαι. Ἐμάθομεν δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ*

2. Откъс от писмо на папа Адриан II до патриарх Игнатий, в което той го укорява за нанесените в България обиди на Римската църква и загдето ръкополагал миряни за дякони

871 г.

Ти[3] писа, нека да отминем много подруги неща, как нашите свещеници са били изгонени с голям позор и срам от страната на българите и как епископите са били пропъдени оттам с не малко оскърбление, и то без да е имало за това някога присъда в наше присъствие, понеже не сме били свикани на съд за това. И тъй, ако ти твърдиш, че сме забранили на предишните свещеници от Константинополския диоцез да служат в споменатата страна[4], ние не отричаме това. Те бяха привърженици и съобщници на Фотий, на които забранихме и забраняваме да свещенодействуват не само в страната на българите, но и в цялата църква. Прочее, като знаеше това, ти не трябваше в страната на българите нищо подобно да вършиш. Узнахме, че вие

a) *Praecedunt haec: Εἶτα ἐγράφη Ἀδριανοῦ πάπα πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον ἐπιστολή, ἥτις μετὰ τῶν ἄλλων εἶχε καὶ ταῦτα B.*

[1] Става дума за цариградския патриарх Игнатий (847—858, 867—878). [2] Сиреч патриарх Игнатий. [3] С това писмо папата отговаря на писмо от патриарх Игнатий, което не е запазено. [4] Папа Николай I бил забранил още в 866 г. на гръцките духовници да служат в България, защото били привърженици на патриарх Фотий.

ἐναντία τῶν πατρικῶν ὅρων ὑμᾶς διαπράττεσθαι, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦτο· τινὰς γὰρ νεωστὶ ἀπὸ τῶν λαϊκῶν ἄφνω διακόνους ἐχειροτονήσατε, ἐναντία μὲν καὶ τοῖς πάλαι πατράσι, ἀλλὰ δὴ καὶ τῇ προσφάτως συναθροισθείσῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, οὐκ ἀγνοεῖτε δὲ ὅτι ἡ τοῦ Φωτίου πτῶσις ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. (Epistola XLII, p. 762)

вършите и много други неща, противни на правилата на отците, между които и това: неотдавна вие сте ръкоположили набързо някои миряни за дякони, което е противно не само на [наредбите] на древните отци, но и на неотдавна свикания вселенски събор[1]. А знаете добре, че Фотиевото падане започна оттук.

[1] Става дума за събора в 869/70 г.

XXI. ПОКРЪСТВАНЕТО НА БАВАРЦИ И КАРИНТИЙЦИ

Между изворните сведения за дейността на архиепископите от Залцбург видно място заема повествуванието на един неизвестен автор за покръстването на баварците и каринтийците, писано в 871 г. Авторът, изглежда, е бил близък на църковните дейци в Залцбург и по-специално на самия архиепископ Адалвин (859—873). По това време Методий вече е бил ръкоположен от папата за архиепископ на Панония, обаче е бил посрещнат враждебно от немското духовенство, което не могло да се удържи в Панония, след като там се появили проповедници на славянски език. Авторът на „Покръстването на баварци и каринтийци" си е поставил за цел да докаже, че немските архиепископи имат историческо право на духовна власт в Панония и че Методий незаконно е бил назначен за архиепископ. Този паметник е много важен извор за славянската история. Между другото авторът споменава и обстоятелството, че Методий с новооткритата славянска азбука изместил латинския език и латинското богослужение.

Авторът дава сведения за историята на Панония, Каринтия и Залцбургската църква от края на VII в. до втората половина на IX в., като споменава и някои по-ранни събития. Той използувал стари хроники и документи — хрониката на Фредегарий, хрониката на Комес Марцелин, Ювавенските летописи, Лауресхаймските летописи, Максимиановите летописи и др. За събитията от по-ново време той събрал сведения от лични наблюдатели и участници, а някои събития описва като съвременник и очевидец.

Тук са поместени сведенията за бягството на панонския княз Прибина в България след 830 г. и за проповедническата дейност на Методий в Панония и Каринтия. В една добавка (Excerptum de Karentanis) се споменава за смъртта на Методий (885 г.).

По-главните ръкописи, въз основа на които е издадено съчинението, се намират в Националната библиотека във Виена: Codex Vindobonensis 596, от XI в. (1); Codex Vindobonensis 1064, от XII в. (2); Codex Vindobonensis 546, от XII в. (3); Codex Vindobonensis 483, от XII—XIII в. (4); Codex Vindobonensis 434, от XIII—XIV в. (5); Codex Vindobonensis 1524, от XIV в. (6).

ИЗДАНИЯ: *W. Wattenbach*, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, MGH, SS, XI, стр. 1—15. — *Milko Kos*, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 11. Historični odsek, v Ljubljani 1936. Дадените тук извадки са направени по това издание.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 291. — *F. Dvornik*, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926, стр. 152—214. — *Idem*, Les légendes de Constantin et de Méthode, vues de Byzance, Pragane 1933, pp. 261—271. — *В. А. Бильбасов*, Кирилл и

Мефодий по документальным источникам, СПб. 1886, стр. 88—100.—*А. Т. Балан*, Кирил и Методий, II, София 1934, стр. 234—236. — *Е. Георгиев*, Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури, София 1956, стр. 244—245.

A. CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM

1. Pribina in Bulgariam fugit

10. Enumeratis itaque episcopis Iuvavensium, conamur, prout veracius in chronicis imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum scriptum repperimus, scire volentibus manifestare. Postquam ergo Karolus imperator Hunis reiectis episcopatus dignitatem Iuvavensis ecclesiae rectori comendavit, Arnoni videlicet archiepiscopo et suis successoribus tenendi perpetualiter atque regendi perdonavit, coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram, unde illi expulsi sunt Huni et multiplicari. Tunc primus ab imperatore constitutus est confinii comes Goterammus, secundus Werinharius, tertius Albricus, quartus Gotafridus, quintus Geroldus. Interim vero dum praedicti comites orientalem procurabant plagam, aliqui duces habitaverunt in illis partibus ad iam dictam sedem pertinentibus. Qui comitibus praefatis subditi fuerunt ad servitium imperatoris; quorum nomina sunt Priwizlauga[a], Cemicas, Ztoimar[b], Etgar[c]. Post istos vero duces Bagoarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine Helmwinus, Albgarius et Pabo. His ita peractis, Ratbodus suscepit defensionem termini. In cuius spacio temporis quidam Priwina exulatus a Moimaro duce Maravorum supra Danubium venit ad Ratbodum. Qui statim illum

a) priwizlawga *4*, primizl. *5b*. b) ztoymar *4*, zicimar *5b*. c) etgar *2,3*.

А. ПОКРЪСТВАНЕТО НА БАВАРЦИ[1] И КАРИНТИЙЦИ[2]

1. Прибина избягва в България

10. И тъй, след като изброихме ювавенските[3] епископи, ще се опитаме да изложим пред любознателните това, което намерихме описано по-точно в хрониките на императорите и кралете на франките и баварците. Когато император Карл[4] след прогонването на хуните[5] удостоил с епископски сан управителя на Ювавенската църква и, разбира се, предоставил на архиепископ Арнон[6] и на неговите наследници правото да заемат и да ръководят на вечни времена тази длъжност, някои народи, като славяните и баварците, започнали да се заселват в земята, отдето били изгонени хуните, и да се умножават. Тогава императорът назначил за пръв граф на пограничната област Готерам[7], за втори — Веринхар[7], за трети — Албрик[7], за четвърти — Готафрид, за пети — Геролд[7]. Междувременно обаче, когато споменатите графове, започнали да управляват източната област, в тези земи, които принадлежат към казаната вече епархия, живеели някои князе. Те се подчинили на споменатите графове в служба на императора. Имената им са: Привицлауга, Цемика, Стоимир, Етгар[8]. А след тях, според едикта на кралете, управители на спомената земя станали баварските херцози, именно Хелмвин, Албгарий и Пабо. След като това било извършено така, Ратбод[9] поел защитата на пограничната област. По това време някои си Прибина[10], изгонен от княза на моравците Моимар отвъд Дунав, отишъл при Ратбод. Той веднага го пред-

[1] Племе, населяващо днешната област Бавария. [2] Племе, което живяло в днешната област Каринтия. [3] Ювавум или Ювавия е старото име на Залцбург. [4] Карл Велики (768—814). [5] Средновековните писатели често употребяват името „хуни" за означение предимно на различни тюрко-монголски племена — напр. авари, печенези и др. Тук става дума за аварите. [6] Арнон — първият епископ на Залцбург, ръкоположен в 789 г. [7] Готерам бил убит в 802 г. Веренхарий бил княз на баварците в 805 г., а Геролд в 826 г. заедно с Албрик бил военачалник на „limes Avaricus", вж. MGH, SS, XI, стр. 11, бел. 47. [8] Привицлауга, Цемика, Стоимир, Етгар били князе (duces) на Каринтия по времето на Карл Велики и неговите наследници. [9] Ратбод стоял начело на баварските комити. В 859 г. той изпаднал в немилост и бил отстранен. [10] Прибина — панонски княз, отстранен от своя съперник Моимир в 835 г. Около 848 г. бил възстановен от Людовик Немски. Той бил привърженик на залцбургския архиепископ Рихбалд.

praesentavit domno regi nostro Hludowico, et suo iussu fide instructus baptizatus est in ecclesia sancti Martini loco Treisma nuncupato, curte videlicet pertinenti ad sedem Iuvavensem. Qui et postea Ratbodo commissus, aliquod cum illo fuit tempus. Interim exorta est inter illos aliqua dissensio, quam Priwina timens fugam iniit in regionem Vulgariam[a] cum suis et Chozil filius eius cum illo. Et non multo post de Vulgariis Ratimari ducis adiit regionem. Illoque tempore Hludowicus rex Bagoariorum misit Ratbodum cum exercitu multo ad exterminandum Ratimarum ducem. Qui diffisus se defendi posse, in fugam versus est cum suis qui caedem evaserunt. Et praedictus Priwina substitit et cum suis pertransivit fluvium Sava, ibique susceptus a Salachone comite pacificatus est cum Ratbodo. (pp. 134_{30}—135_{31})

ставил на нашия господар крал Людовик. По негова заповед Прибина бил запознат с християнската вяра и кръстен в църквата Св. Мартин в местността, наречена Треисма[1], която принадлежи непосредствено към Ювавенската епархия. След това пак бил изпратен при Ратбод и прекарал известно време с него. Между това всред тях възникнало някакво несъгласие, което изплашило Прибина, и той избягал в България със своите хора, придружен от сина си Коцел[2]. А не след дълго време от българите той преминал в страната на княз Ратимир[3]. По това време кралят на баварците Людовик изпратил Ратбод с голяма войска, за да изгони княз Ратимир. Като не вярвал, че може да се отбранява, той заедно с хората си, които се спасили от смърт, се предал на бягство. Споменатият Прибина също оцелял и със своите хора преминал река Сава; там, приет от комита Салахон, той се помирил с Ратбода.

2. Methodius in Pannonia slavice praedicat

12. Qui multum tempus ibi demoratus est, exercens suum potestative officium sicut illi licuit archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctorales Latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et euangelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc Latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivit Iuvavensem. (p. 139 $_{1-9}$)

2. Методий проповядва на славянски език в Панония

12. Той[4] останал там дълго време, като изпълнявал службата си пълновластно, за което бил упълномощен от своя епископ, докато най-сетне един грък, на име Методий, изнамерил славянска азбука[5] и превел мъдро от латински език учението на Римската църква и свещените латински книги. Това накарало целия народ от страната [на славяните] да пренебрегне литургията, евангелията и църковната служба на онези, които ги проповядвали на латински език. Като не можал да претърпи това, Рифалд се върнал в Ювавенската епархия[6].

14. A tempore igitur quo dato et praecepto domni Karoli imperatoris orientalis Pannoniae populus a Iuvavensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni 75, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salizburgenses rectores, neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi suum ausus est colere officium, priusque suam dimissoriam

14. От времето, когато народът на източна Панония с позволение и заповед на господаря император Карл започнал да се управлява от ювавенските предстоятели, до днес са изминали седемдесет и пет години, понеже никой епископ, дошъл отнякъде другаде, не е имал църковната власт в тази гранична страна, освен залцбургските предстоятели, нито пък някои пресвитер, дошъл отдругаде, се е осмелявал да извършва божествена

[a]) uulgariam *1,3,* wlgaria *4,* fulgariam *6.*

[1] Треисма — местност близо до Виена, където река Тразен се влива в Дунав. [2] Коцел — син на Прибина, по-късно княз на Панония (862—874). [3] Ратимир, хърватски княз. [4] Рифълд (Рихбалд) — архипрезвитер в Панония около 850, г., назначен от залцбургския архиепископ Лиупрам. [5] Авторът приписва на Методий изнамирането на славянската азбука. [6] Ювавенска епархия е епархията на град Залцбург.

episcopo praesentavit epistolam. Hoc enim ibi observatum fuit usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi. (p. 140_{9-11})

служба повече от три месеца, преди да е представил на епископа отпустително писмо. Това било спазвано там дотогава, докато се появила новата школа на Методий Философ.

B. EXCERPTUM DE KARENTANIS

B. ОТКЪСИ ЗА КАРИНТИЙЦИТЕ

3. *Methodius slavicis litteris adinventis apud Carantanos slavice praedicat*

Karentanis primo predicavit Modestus episcopus missus et consecratus a beato Virgilio sub Pippino Francorum rege. Post hunc missus et consecratus est Theodoricus episcopus in presentia Karoli imperatoris ab Arnone archiepiscopo. Post hunc Otto episcopus consecratus ab Adelrammo archiepiscopo. Post hunc Hosbaldus episcopus sub Liuprammo et Adelwino archiepiscopis. Huic Osbaldo scripsit Nicolaus papa duos canones qui in corpore decretorum inveniuntur. Post hunc interiecto aliquo tempore supervenit quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius qui adinvenit Sclavicas litteras et Sclavice celebravit divinum officium et vilescere fecit Latinum; tandem fugatus a Karentanis patribus intravit Moraviam ibique quiescit. (p. 140_{18-26})

3. *Методий изнамира славянската азбука и проповядва на славянски в Каринтия*

Първият проповедник между каринтийците бил епископ Модест, ръкоположен и изпратен от блажения Виргилий[1] по времето на франкския крал Пипин[2]. След него бил изпратен там Теодорик, след като бил ръкоположен за епископ от архиепископа Арнон в присъствието на император Карл[3]. А след него бил ръкоположен за епископ Отон от архиепископ Аделрам. След него пък бил ръкоположен за епископ Хосбалд от архиепископите Лиупрам и Аделвин. На този Хосбалд папа Николай[4] написал два канона, които се намират в сборника на декретите. Известно време след него дошъл един славянин от пределите на Истрия и Далмация, на име Методий, който изнамерил славянската азбука; той изпълнявал божествената служба на славянски и станал причина да се изостави латинският език. Най-после, прогонен от земите на каринтийците, той отишъл в Моравия и там се поминал.

[1] Виргилий — епископ на Залцбург (764—784). [2] Пипин Къси — франкски майордом (741—751) и крал (751—768), първи представител на Карловингската династия. [3] Карл Велики. [4] Николай I — римски папа.

XXII. ПАПА ЙОАН VIII

Йоан VIII заемал папския престол от 872 до 882 г. Възползувайки се от слабостта на съвременните си западни владетели и феодали, той си поставил, широки задачи да издигне папската власт. На събора в Равена през 877 г. обявил, че нисшето духовенство, както и висшето, е неподсъдно пред светската власт.

За българската история е от значение становището на папата относно положението на България в църковно отношение. Йоан VIII имал за цел да постави приелата християнство България под своята духовна власт. От друга страна, той желаел да се справи с набезите на арабите срещу Италия, но не могъл поради безсилието на западните владетели да получи помощ от тях. Затова папата, разчитайки на помощ от Византия, признал Фотий за патриарх и очаквал да получи военна помощ срещу арабите и духовно подчинение на България. Той обаче не постигнал успех.

Папа Йоан VIII се намесил активно в споровете около Кирило-Методиевото дело в Панония и Моравия и взел положително отношение към него. Той потвърдил назначаването на Методий за великоморавски архиепископ и му помогнал срещу немските духовници, които го били поставили в невъзможност да изпълнява архиепископската си длъжност, подложили го на мъчения и го затворили в тъмница. Папата, който виждал, че Римската църква е загубила позициите си сред българите, се стремил чрез дейността на Методий да привлече към Рим славяните в Моравия, Панония и съседните земи.

Тук са поместени писмата на папа Йоан VIII относно българския въпрос — писма до българския княз Борис I Михаил, до български боляри, до византийския император Василий I, до цариградските патриарси Игнатий и Фотий, до византийски духовни лица и др. Поместени са и писмата на папата относно дейността на Методий в Моравия и Панония — писмо до княз Светополк, до самия Методий, до сръбския княз Мутимир, до епископ Павел Анконски, който бил изпратен нарочно от папата да защити Методий от немците, до немските духовници, ожесточени противници на Методий — Адалвин, архиепископ на Залцбург, Хермерих епископ на Пасау, и Анон, епископ на Фрайзинген.

Писмата са запазени предимно в препис от XI в., сега във Ватиканския архив (Registrum Vaticanum 1).

ИЗДАНИЕ: *E. Caspar*, Johannis VIII. papae epistolae passim collectae, MGH, Epistolae, VII, 1—2, стр. 1—333. Латинският текст на писмата е взет от това издание.

КНИЖНИНА: Повечето от писмата, които се отнасят до българската история, са преведени частично или пък са преразказани от Златарски; вж. *Златарски*, История, I, 2, 161—186, 196, 174—177, 182—183. — *J. Hergenröther*, Photius Patriarch von Konstantinopel, I—III, 1867. — *A. Lapôtre*, L'Europe et le Saint Siège à l'époque Carolingienne: I. Le pape Jean VIII, Paris 1895. — *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, ч. I, С. Петербург 1868, стр. 76—98. — *Ив. Дуйчев*, За документите из Ватиканския архив, отнасящи се до българската история (IX—XIV вв.), ИИД, XIII (1933), стр. 114—117. — *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, София, 1934, стр. 213—224. — *Н. Грацианский*, Деятельность Константина и Мефодия в великоморавском княжестве, ВИ, 1945, I, стр. 84 сл. — *Ем. Георгиев*, Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури, София 1956, стр. 239—253.

IOHANNIS VIII PAPAE EPISTOLAE

1. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum a perfidia Graecorum, qui eius regionem a Romanae ecclesiae oboedientia avellere conantur, dehortatur.

(872 Dec. — 873 Mai.)

(Iohannes VIII Michaheli regi Bulgariae)

(1) Scrutamini sacras aecclesiasticas in mente scripturas et profecto non ignorabitis, quod Deus omnipotens, licet universam aecclesiam sibi ut sponsam coniunxerit, quam sine macula exhibuerit, eam tamen partem, quam esse principalem sedemque Petri vocari decrevit, peculiarius noluit penitus habere maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi. Quam scilicet ipse sanguine suo dedicavit, postquam auctorem eius celesti patre revelante cognovit.

(2) Item.[a] Porro si Grecorum perfidia sese a regione vestra, que in nostra utique diocesi posita est, ut antiqua scripta demonstrant, minime cohibuerit, scitote, quia patriarcham Ignatium, qui sedis nostre favore tronum recepit, denuo depositioni tamquam violentum et temerarium submittemus et episcopos ac presbiteros Grecorum, qui illic inveniuntur, non solum depositioni, verum etiam et anathemati subigemus. Nam et ex maxima parte Photii dicuntur esse manus impositionis vel com-

a) *Superscriptio in B:* Iohannes episcopus dilecto filio Michaheli glorioso regi seu toti generalitati gentis Bulgaricę. Inter cętera.

ПАПА ЙОАН VIII ПИСМА

1. Папа Йоан VIII предпазва българския княз Михаил[1] от вероломството на гърците, които се опитват да изтръгнат страната му от подчинение на Римската църква.

(Дек. 872 — май 873 г.)

(Йоан VIII до българския княз Михаил)

(1) Изследвайте разумно светите църковни писания и положително ще узнаете, че всемогъщият бог, макар и да е приобщил към себе си като годеница цялата църква, която е създал без недостатък, при все това тази част, която е решил да се нарича първа и престол на апостол Петър, той е пожелал да няма никакво петно или бръчка, или нещо от този вид[2]. Нея Петър осветил с кръвта си, след като узнал създателя ѝ, който му бил открит от небесния отец[3].

(2) Също. След това, ако вероломството на гърците никак не се ограничава от вашата страна, която, във всеки случай, се намира в нашия диоцез, както показват старите писания, знайте, че отново ще отлъчим като необуздан и безразсъден патриарх Игнатий, който получи престола си по благоволението на нашата катедра; и не само ще отлъчим всички гръцки презвитери и епископи, които се намират там, но и ще ги предадем на анатема. Впрочем, казва се, че повечето от тях са ръкоположени от

[1] При кръщението си бълг. княз Борис получил името Михаил. [2] Срв. Ефес. 5, 27 [3] Срв. Матей 16, 17.

munionis et sensus, sed et vos tamquam apostatas et refugas et tergiversatores et vestrarum corruptores professionum una cum illis anathematis vinculis innodabimus et cum ipso, quem imitati estis, diabolo, qui ab inicio mendax et in veritate non stetit, portionem vestram locabimus. (Fr. 7, p. $277_{15-17, 23-29}$)

Фотий, общуват с него и му съчувстват; а заедно с тях и вас ще обвържем с връзките на отлъчването като отстъпници, бегълци, обръщащи гръб и разрушители на вярата ви, и ще поставим вашия дял със самия дявол, комуто подражавахте и който е лъжец отначало и на истината не стои[1].

2. Iohannes VIII papa Domagoi duci Chrobatorum scribit de Graeca falsitate in Bulgaria

(872 Dec. — 873 Mai.)

2. Папа Йоан VIII пише на Домагой, хърватски княз за гръцкото лукавство в България

(Дек. 872 — май 873 г.)

Domagoi

До Домагой[2]

Ad mentem reducimus, qualiter Greca falsitas Bulgarorum nobis iure pertinentem patriam per Ignatium, quam nos recuperaveramus, occupare non timuit. Qui frequenter ob hoc excommunicatus non solum non quievit, verum etiam illuc quemdam scismaticum sub nomine archiepiscopi destinavit. (Fr. 9, p. $278_{7-9, 13-17}$)

Връщаме се на мисълта, как гръцкото лукавство не се уплаши да заграби чрез Игнатий принадлежащата ни по право българска родина, която си бяхме възвърнали. Той, макар и отлъчван често поради това, не само не се поправи, но и изпрати там някой си схизматик под името архиепископ[3].

3. Iohannes VIII papa Karolomannum filium Ludovici Germanici regis hortatur, ut Methodium libere, quae episcopi sunt in Pannonia gerere sinat

(873 Mai.)

3. Папа Йоан VIII съветва сина на крал Людовик Немски Карломан да разреши на Методий свободно да изпълнява епископските си функции в Панония

(Май 873 г.)

Iohannes episcopus glorioso viro Karolomanno dilecti filii nostri Hludoici regis filio

Епископ Йоан до славния мъж Карломан[4], син на нашия любим син крал Людовик[5]

Inter cetera. Itaque reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu liceat predicto fratri nostro Methodio, qui illic a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, quę sunt episcopi, gerere. (Fr. 16, p. $281_{13-14, 20-24}$)

Между другото. И тъй, след като си възвърнахме и възстановихме Панонската епископия, нека бъде позволено на споменатия по-горе наш брат Методий, който беше назначен там от апостолическата катедра[6], свободно да изпълнява епископските си функции съобразно стария обичай.

---

[1] Срв. Йоан 8, 44. [2] Домагой — хърватски княз (855—876). Вж. MGH, Epistolae, VII, стр. 278. Според *Златарски*, История I, 2, стр. 177, Домагой е заел властта в 864 г. [3] Архиепископ Стефан е бил изпратен през 870 г. За името на първия български архиепископ вж. *Ив. Снегаров*, Неизвестен досега препис от разказа на „Чудо с българина Георги", ИИБИ, 3—4 (1952), стр. 295—296. Срв. *Златарски*, История I, 2, стр. 261, който приема, че първият архиепископ е бил Йосиф. [4] Карломан бил най-големият син на крал Людовик Немски. В 865 г. станал крал на Бавария и в 870 г. получил властта над Източната марка, в която се включвала Моравия. [5] Людовик Немски, крал на Германия (843—876). [6] Методий бил посветен в 870 г. от папа Адриан II за архиепископ на Панония, но скоро след това, в края на същата година, бил свален без знанието и одобрението на папата на събора, състоял се в Бавария в присъствието на крал Людовик Немски. На този събор изглежда са били разгледани славянските работи.

4. Iohannes VIII papa Montemerum ducem Sclaviniae ad pastoralem curam episcopi ab apostolica sede in Pannonia ordinati (scil. Methodii) reverti iubet

(873 Mai.)

⟨Iohannes VIII Montemero duci⟩

(1) Presbiteri illic absoluti et vagi ex omni loco adventantes quedam aecclesiastica contra canones officia peragunt, immo numerosa, cum sint ascephali, scelera contra Dei precepta committunt.

(2) Quapropter ammonemus te, ut progenitorum tuorum secutus morem quantum potes ad Pannonensium reverti studeas diocesin. Et quia illic iam Deo gratias a sede beati Petri apostoli episcopus ordinatus est, ad ipsius pastoralem recurras sollicitudinem. (Fr. 18, p. $282_{16-17, 24-30}$)

4. Папа Йоан VIII повелява на славянския княз Мутимир да се постави под пастирската грижа на назначения от апостолическата катедра епископ в Панония (т. е. Методий)

(Май 873)

⟨Йоан VIII до княз Мутимир[1]⟩

(1) Тамошните презвитери, самостоятелни и непостоянни, като идват от разни места и отслужват някои църковни служби, и то многобройни, противно на каноните, понеже са лишени от ръководител, извършват престъпления против божиите предписания.

(2) Затова ти напомняме да се погрижиш, колкото ти е възможно, съобразно обичая на твоите предци да се възвърнеш към Панонския диоцез. И понеже по божия милост там е назначен вече от катедрата на блажения апостол Петър епископ[2], да се поставиш под пастирската му грижа.

5. Iohannes VIII papa Adalwino archiepiscopo Salisburgensi praecipit, ut Methodium recipiat

(873 Mai.)

Alvino archiepiscopo

Ne mireris, quia diximus te agente sedem a fratre nostro Methodio recipiendam, quia profecto dignum est, ut tu, qui fuisti eius auctor deiectionis, sis officii conmissi causa receptionis. (Fr. 20, p. $283_{11-12, 17-20}$)

5. Папа Йоан VIII нарежда на архиепископ Адалвин Залцбургски да приеме Методий

(май 873 г.)

До архиепископ Адалвин[3]

Да не се очудваш, задето казваме, че ти трябва да съдействуваш нашият брат Методий да приеме катедрата, защото наистина е достойно ти, който стана виновник за неговото сваляне, да станеш причина за приемането на поверената му служба.

---

[1] Мутимир, сръбски княз (ок. 843—890). [2] Става дума за архиепископ Методий. Папата се опитвал да привлече и сърбите към Панонския диоцез и към Римската църква. За папската политика и за обстоятелствата, които са я наложили, вж. *Ем. Георгиев*, Кирил и Методий, стр. 239—242. Методий пребивавал временно в столицата на панонското княжество на славянския княз Коцел (861—874) — Блатноград. За Коцел и за неговото княжество вж. *Fr. Grivec*, Slovenski knes Kocely, Ljubljana, 1938. [3] Залцбургският архиепископ Адалвин бил един от най-големите врагове на Методий. Той умрял на 14 май 873 г. Това означава, че писмото е писано преди тази дата.

6. Iohannes VIII. papa Paulo episcopo Anconitano commonitorium de legatione in Germaniam et Pannoniam suscipienda mittit

(873 Mai.)

(Iohannes VIII Paulo episcopo)

(1) Ipse nosti, o gloriosissime rex, quod Pannonica diocesis apostolice sedi sit subiecta, licet bellica clades eam ad tempus ab illa subtraxerit et gladius ad horam hostilis subduxerit. Verum reddita aecclesiis pace, reddi debuerunt et iura, que cum pace reddita tirannicus unicuique furor ademerat, id ipsum sancto papa Leone in decretis canonicis, cum de reintegrando nuptiarum federe scriberet, innuente ac dicente: Remotis malis, que hostilitas intulit, unicuique id, quod legitime habuit, reformetur.

(2) Nam non solum intra Italiam ac ceteras Hesperies provincias, verum etiam intra totius Illyrici fines consecrationes ordinationes et dispositiones apostolica sedes patrare antiquitus consuevit, sicut nonnulla regesta et conscriptiones synodales atque ipsarum quoque plurima ecclesiarum in his positarum monimenta demonstrant.

(3) Item. Porro si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex, quia inter Christianos et eos, qui unius fidei sunt, numerus certus affixus est. Ceterum ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quantalibet pretereant tempora, iuri non preiudicat ecclesiarum, quę corporalia nescientes arma solum Dominum et propugnatorem suum, quando ei placuerit misereri, pacienter expectant. Verum si annorum prolixitas in talibus impedit, ergo Deus ipse reprehendendus est, qui post CCCC et XXX annos filios Israhel de du-

6. Папа Йоан VIII изпраща наставление[1] на епископ Павел Анконски за пратеничеството, което той трябва да поеме в Германия и Панония

(Май 873 г.)

(Йоан VIII до епископ Павел)

(1) Ти сам знаеш, преславни кралю, че Панонският диоцез е подчинен на апостолическата катедра, въпреки че военно нещастие за известно време го беше изтръгнало и враждебен меч за кратко го беше откъснал от нея[2]. Обаче когато мирът между църквите беше възстановен, трябваше да бъдат възвърнати и правата, които тираничната лудост беше отнела на всяка една от тях заедно с нарушаването на мира, както светият папа Лъв, когато пишеше за възстановяването на брачния съюз, беше посочил и казал в каноническите наредби: „Когато бъдат отстранени злините, които враждебността причини, да бъде възвърнато всекиму това, което законно е притежавал“[3].

(2) Защото апостолическата катедра от древно време е възприела да извършва посвещения, назначения и разпореждания не само в Италия и в другите западни провинции, но и в пределите на целия Илирик, както показват някои регести и синодални предписания, а също и многобройни паметници на самите църкви, издигнати в тия предели.

(3) Също. Ако обаче се изтъкне като основание броят на изтеклите години, нека крал Людовик знае, че между християни и такива, които са от същата вяра, е установен определен брой [години]. Но където се поставя като причина яростта на езичниците и неверниците, колкото и време да е изминало, не се предрешават правата на църквите, които не познават земни оръжия и само търпеливо очакват от своя защитник господ, кога ще му бъде угодно да ги помилва. Ако обаче изобилието на годините в такива случаи се явява пречка, то самият бог би трябвало да бъде порицан за това, че освободи синовете на Израел

[1] Наставлението започва с думите, които епископ Павел Анконски трябвало да отправи към германския крал Людовик Немски. [2] Става дума за това, че Панония била загубена за християнството от заемането ѝ от аварите през VI в. до последните години на VII в., когато Карл Велики унищожил аварския хаганат и подчинил голяма част от аварите. [3] Срв. Collectio decretorum pontificum Romanorum, Decreta Leonis papae, *Migne* PL, LXVII, кол. 96.

rissima servitute Pharaonis et fornace ferrea liberavit, sed et ipse per se redemptor, qui hominum genus post tot annorum millia de inferni claustris eripuit.

(4) Item. Dic ergo eis: Ego quidem ad sedem eius, qui per tres vim pertulit annos, recipiendam, non ad iudicium super diocesim destinatus sum subeundum. Et certe secundum decretalia instituta prius eum reinvestiri convenit episcopi et postmodum ad racionem adduci, ut scilicet vestitus viribus per annum et dimidium resumptis ad diffiniendam causam suam accedat. Porro si Aluinus cum Hermerico iudicium cum episcopo nostro Methodio inire voluerit, dic ad eos: Vos sine canonica sententia dampnastis episcopum (ab) apostolica sede missum carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes, apostolicam sedem per ipsum triennium plurimis missis et epistolis proclamantem. Non estis ad iudicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis, et nunc sine sede apostolica iudicium vos querere simulastis, cum ego ad hoc missus sim, ut tanto vos tempore a divinis ministeriis separem, quanto vos eumdem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coegistis, et ipse tanto tempore credito sibi episcopatu inconcusso ac sine questione fruatur, quanto constat illum vobis facientibus eo fuisse privatum. Sicque demum si habueritis in invicem, conveniatis et coram sede apostolica pars audiatur et iudicetur utraque; presertim cum inter archiepiscopos causa versetur et conveniens non sit, ut inter utrumque alius nisi patriarcha iudex inveniatur. Nam et in negotiis minorum

от тежкото робство под фараони и от железната пещ след четиристотин и тридесет години, а също и самият спасител, който изтръгна човешкия род от оковите на ада след толкова хиляди години.

(4). Също. Кажи им[1] прочее: Аз съм изпратен, за да си заеме катедрата този, който търпя насилие три години[2], а не за да реша въпроса за диоцеза. И наистина, съобразно установените декреталии, подобава най-напред да го облечете отново в епископска власт, а след това да го доведете в състояние, облечен в своя сан, като възстанови силите си в продължение на година и половина, той да пристъпи към определяне на своето положение. А ако Адалвин заедно с Хермерих[3] пожелае да започне съдебен процес срещу нашия епископ Методий, кажи им: „Вие без каноническо постановление наказахте изпратения от апостолическата катедра епископ, като го поставихте в тъмница, нанесохте му побой, откъснахте го от светата служба и в продължение на три години го държите прогонен от катедрата му, докато апостолическата катедра през същите три години протестираше с много пратеничества и писма. Вие не сте достойни да пристъпите към процес, какъвто именно винаги се грижехте да избегнете, и сега, без съгласието на апостолическата катедра, се престорихте, че търсите процес, когато аз съм изпратен за това, за да ви отделя от божествените служби толкова време, колкото вие принудихте този почитан мъж да престане да изпълнява свещената си служба, и за да може самият той да се наслаждава на поверената му епископска длъжност без смущение и без съдебно дирене толкова време, колкото е известно, че той е бил лишен от нея поради ваша вина. А ако впрочем вие имате някакви несъгласия помежду си, трябва да се съберете и в присъствието на апостолическата катедра трябва да бъде изслушана и присъдена и едната, и другата страна; особено пък когато се повдига спор между архиепископи и не се постига съгласие, между тях не може да се яви като съдия друг, освен патриархът. Защото и за работите на по-нисщите чинове свещените канони

[1] Под „им" се разбират крал Людовик Немски и неговите епископи. [2] Става дума за Методий, който след събора в 870 г. е бил затворен в тъмница и подложен на мъчения. Подробности за това дава писмото на папа Йоан VIII до епископ Хермерих. [3] Хермерих, или Херманрих, бил епископ на Пасау (866—874). Следващото писмо, поместено тук, е изпратено от папа Йоан VIII до него.

sacri canones ad sedem, ubi est maior auctoritas, partes destinare probantur.

(5) Item. Ne suscipias occasionem excusationis prohibentem te vel fratrem nostrum Methodium transire ad Pentepulcum, sive bella pretendant sive inimicicias congerant. Qui enim sancti Petri sunt, pacifici sunt et, quocumque ierint, bellis a proximorum utilitate minime coercentur. (Fr. 21, pp. 283_{21-22}, $284_{1}-285_{17}$)

нареждат страните да се отправят към катедра, която има по-голяма власт.

(5) Също. Да не приемаш извинение, което би възпряло теб или нашия брат Методий да отидете при Пентепулк[1], било че те[2] на пътя ви създадат войни, или пък предизвикат вражди. Защото хората, които принадлежат на свети Петър, са миролюбиви и, накъдето и да отидат, ни най-малко не се възпират от войни, за да бъдат полезни на ближните.

7. Iohannes VIII papa Hermericum episcopum Pataviensem ob iniurias Methodio archiepiscopo Pannoniae illatas a ministerio sequestrat, donec Romam audiendus occurrerit

(873 Mai.)

Iohannes VIII Hermerico episcopo

Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum, ut propheta Ieremias, sufficere credimus. Cuius enim, ut non dicamus episcopi, secularis cuiusquam, immo tyranni seviciam temeritas tua non excessit vel bestialem feritatem non transcendit, fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesię sibi commisse regimine subtrahens et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum concilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohiberetur ab aliis? Sunt, rogo, hec episcopi, cuius nimirum dignitas si excesserit, maiora consistunt crimina? O episcopum episcopo talia inferentem et ad hoc apostolicę sedis manu sacrato et latere destinato! Nolumus tamen nunc exagitare, que gesseris, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit, verum Dei omnipotentis et beatorum principum apostolo-

7. Папа Йоан VIII отстранява епископ Хермерих Патавийски от длъжността му заради нанесените на Методий, архиепископ на Панония, обиди, докато не се яви, за да бъде изслушан в Рим

(Май 873 г.)

Йоан VIII до епископ Хермерих[3]

Ние вярваме, че само извор от сълзи, както казва пророк Иеремия, може да бъде достатъчен, за да се оплаче твоето безобразие. Наистина, чия жестокост, да не кажем на епископ, но на какъвто и да било светски човек, а дори и на тиранин, или чия зверска свирепост не надхвърли и не надмина със своята дързост, като подложи нашия брат и съепископ Методий на затворнически наказания, като най-сурово и безчовечно го наказа да стои продължително време под открито небе на зимен студ и дъждове, като го отдели от повереното му ръководство на църквата и като достигна до безумието да го довлекат на епископски събор и да го биеш с конски бич, ако това не е било възпрепятствувано от другите? Това, питам, деяние на епископ ли е, който, като се е издигнал по-високо в достойнството, и престъпленията [му] са по-големи? О, епископе, причиняващ такива неща на епископ, който при това е посветен с ръката на апостолическата катедра и е изпратен от страна на тая катедра! Ние обаче не желаем сега да обсъдим това, което ти си извършил, за да не бъдем принудени да обявим незабавно това, което подобава, но с властта на всемогъщия бог, на блажените първоапостоли

[1] Пентепулк е моравският княз Светопулк или Светополк (870—894). [2] Имат се предвид немците. [3] Хермерих или Херманрих, епископът на Пасау, заедно с архиепископ Адалвин Залцбургски и епископ Анон Фрайзингенски (до когото е отправил следващото поместено тук писмо), е уредил свалянето на Методий от архиепископската катедра.

rum Petri et Pauli atque nostrę mediocritatis auctoritate interim communione Christi misteriorum et consacerdotum tuorum [te] privamus et, nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam cum ipso audiendus occurreris, non deerit iusta dampnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa presumptio, nec pondus apostolice sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas conprobabitur. (Fr. 22, p. $285_{26-26, 33-38}$)

Петър и Павел и на нашето смирение засега те лишаваме от правото на общение с Христовите тайнства и с твоите съслужители и ако ти заедно със сегашния досточтим епископ Павел[1] или с пресвещения наш брат Методий не се явиш в Рим, за да бъдеш изслушан със самия него, не ще се намери справедлива присъда, ако бъде открита такава и толкова голяма дързост, нито пък тежестта на властта на апостолическата катедра ще отиде напразно, ако се докажат толкова огромни и тежки нарушения.

8. Iohannes VIII papa Annonem episcopum Frisingensem ob iniurias Methodio Pannonico archiepiscopo illatas Romam venire mense Septembri iubet

(873 ante Sept.)

⟨Iohannes VIII Annoni episcopo⟩

Audacia tua et presumptio non solum nubes, sed et ipsos celos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti, immo, quod est gravius, fratrem tuum Methodium, Pannonicum archiepiscopum legatione apostolice sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans, nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu, quod nonnisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti, quin etiam petente illo, sacris canonibus edocentibus, ipsius sancte sedis iudicium concedi minime permisisti, sed in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti a divinisque celebrandis officiis illum sequestrans carceri mancipasti. Insuper et, cum proprium sancti Petri hominem esse te diceres, adeo ut patrimonii in Germania siti curam gereres, istius fratris et coepiscopi

8. Папа Йоан VIII заповядва на епископ Анон Фрайзингенски да дойде през месец септември в Рим заради обидите, нанесени на панонския архиепископ Методий

(Преди септември 873 г.)

⟨Йоан VIII до епископ Анон[2]⟩

Твоята надменност и дързост надхвърлят не само облаците, но и самото небе. Защото ти си присвои правата на апостолическата катедра и се зае, като че ли си патриарх, да съдиш архиепископ, и дори, нещо по-тежко, постъпи повече тиранично, отколкото канонично спрямо своя брат Методий, панонски архиепископ, който действуваше като пратеник на апостолическата катедра при хората; и ти не сметна за достойно да вземеш съгласието на презвитерите, които бяха под твоя власт, и не само извърши това като оскърбление на светия престол, но дори и когато той изискваше, и свещените канони нареждаха, ти съвсем не се съгласи да допуснеш съд от страна на светия престол, но заедно със своите придружители и съюзници[3] произнесе срещу архиепископа нещо като присъда и, отстранявайки го от изпълнение на божествените му задължения, го постави в затвор[4]. И нещо повече, макар да казваш, че ти си истински човек на свети Петър, именно за да имаш грижата за патримониума, който обхваща Германия, ти не само като верен човек не съобщи нищо за затварянето и преследването на тоя си брат и съепископ, който

[1] Епископ Павел Анконски, който бил изпратен от папа Йоан VIII, за да проучи своеволните наказания, които немските духовници наложили на архиепископ Методий. [2] Анон или Ано, епископ на Фрайзинген (854—875). [3] Имат се предвид на първо място архиепископ Адалвин Залцбургски и епископ Хермерих Пасавски. [4] Всичко това епископ Анон е извършил на споменатия по-рано събор в края на 870 г.

quin potius et missi nostri, de quo nobis maior cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Rome, [cum] super eo interrogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor. De quibus, omnibus nisi adeo fuerit eiusdem venerandi episcopi condicio sana effecta, ut ipse possit omnem suam oblivioni propter Deum iniuriam tradere, Romam rationem redditurus indifferenter occurre: alioquin post mensem Septembrium tamdiu communicandi nullam habeas omnino licentiam, quamdiu non obediendo tuam erga nos ostenderis pertinaciam. (Fr. 23, p. $286_{11-12,\ 17-36}$)

също е и наш пратеник и за когото ние изисквахме по-голяма грижа, но когато ти беше запитван за това от нашите в Рим, измамно отрече, че го познаваш, когато ти сам си бил въодушевител, ти сам си бил подбудител и дори ти сам си бил творец на мъченията, които са били извършени спрямо него от ваша страна. Ако не бъдат създадени на този уважаван епископ добри условия дотолкова, че той да може заради бога да предаде на забвение цялата извършена спрямо него несправедливост, ти трябва да се явиш незабавно в Рим, за да дадеш сметка за всички тия неща; в противен случай след месец септември ти не ще имаш никакво право за общение дотогава, докато не се подчиниш и проявяваш своето упорство спрямо нас.

9. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum monet, ne episcopos a Graecis in Bulgariam missos recipiat

(874—75 in.)

(Iohannes VIII Micaheli)

(1) [S]i ergo super apostoli Petri constanciam Christus aedificavit ecclesiam, constat omnino, quia, qui ab eius unitate discesserit, regni celestis ianuam non intrabit. Ipse etenim iuxta veridicam predecessoris nostri sentenciam in sede sua specialiter vivit et presidet et per successorum suorum organa per totius mundi latitudinem pro meritorum ordine ligacionis aut absolucionis sentencias perpetualiter moderatur, nec habet in singularitatis privilegio socium, quem apostolorum principem omnis aecclesie Dei universitas cum suo coapostolo cònfitetur. Annon, karissimi filii, vestris modo temporibus, ut vetera transeamus, hec sancta ęcclesia Photium repulit et Ignacium restauravit? Numquid non viderunt oculi vestri et aures vestrę audierunt iudicium ab apostolica sede prolatum ab omnibus patriarcharum sedibus inconvertibiliter esse susceptum? Quodsi solutionis Ignacii [iudicium] ab apostolica, ut diximus, sede prolatum a nemine refutari potuit, constat, quia et obligacionis sententia ab eadem sede apostolica promulgata

9. Папа Йоан VIII съветва българския княз Михаил да не приема епископите, които гърците изпращат в България

(874 г. — нач. 875 г.)

(Йоан VIII до Михаил)

(1) И тъй, ако Христос основа църквата си върху изповеданието на апостол Петър[1], напълно е ясно, че този, който се е отклонил от нейното единство, не ще влезе през вратите на царството небесно. Сам [Петър], според вярната мисъл на нашия предшественик, „живее и управлява“[2] отделно „в своя престол“ и чрез органите на своите приемници по целия обширен свят непрекъснато ръководи решенията за връзване и отвързване според заслугите и няма съучастник в единственото си право. Цялата божия църква го смята с неговия съапостол за пръв от апостолите. Нима, прескъпи сине, като изоставим далечните събития, и във ваше време[3] тази света църква не свали от престола Фотий и не възкачи отново Игнатий? Нима вашите очи не видяха и вашите уши не чуха, че взетото от апостолическата катедра решение бе точно възприето от всички патриаршески катедри? Но ако взетото решение от апостолическата катедра за освобождението на Игнатий, както казахме, не можа от никого да се отхвърли, ясно е, че и съобщеното от същата апостолическа катедра решение

[1] Срв. Матей 16, 18. [2] Срв. „Отговорите на папа Николай I“, гл. 106, тук стр. 123.
[3] През време на събора в Рим през 863 г.

resolvi minime prevalebit. Sub ea enim condicione Ignatius a nostris predecessoribus solutus est, ut, si per Bulgariam, quod neque Photius ille temptaverat, aliquid contra iura apostolica temptavisset, sub pristine dampnacionis sue sentencia nichilominus permaneret. Aut ergo in Bulgariam contra institucionem sedis apostolice nil temptans vere solutus est, aut, si temptaverit, pristinis utique laqueis inretitus est. Hinc est, quod sedes apostolica eos, qui vobis a Grecis directi sunt, in episcoporum numero minime recipit, quinimmo in depositionem illorum eosque mittentium anathema dicere, nisi resipuerint, cito disponit, ut, qui salubribus adquiescere monitis differunt, non esse, quod dicuntur, episcopi veraciter videantur.

за обвързване никак не ще може да се наруши. Игнатий беше освободен от нашите предшественици при условие да остане, въпреки всичко, подчинен на решението за недавнашното си осъждане, ако направи нещо в България против апостолическите права, което не бе се осмелил да направи дори Фотий. Следователно като не прави нищо против наредбите на апостолическата катедра, той е освободен справедливо, или, ако се опита, е обвързан с коварството, както и по-рано. Оттук следва, че апостолическата катедра никак не признава за епископи тези, които са ви изпратили гърците, и дори бързо нарежда, ако не се вразумят, да се произнесе анатема за низлагането на тези и за низлагането на изпращащите ги, та които отказват да се съгласят със спасителни съвети, да не изглеждат наистина, че са епископи, както се твърди.

(2) Item[a]. Si enim ab his, quos excommunicatos habemus, sacramenta quecumque suscipitis, constat, quia ydolatriam non, ut catholici essetis, sed ut scismatici efficeremini, reliquisse videmini. (Fr. 37, pp. $294_{13-14, 20}$ — 295_{8})

(2) Също. Впрочем, ако приемате някакви тайнства от тези, които смятаме за отлъчени, ясно е, че не сте изоставили, както изглежда, идолопоклонството, за да станете истински християни, но за да станете схизматици.

10. Iohannes VIII papa Basilio I imperatori Graecorum queritur de Ignatio patriarcha, qui Bulgarorum diocesim ad Romanam sedem pertinentem, contra ius invaserit

(874—75 in.)

⟨Iohannes imperatori Grecorum⟩

[P]lurimorum relatu quedam de Ignacii Constantinopoleos patriarche fraternitate audivimus, que sacerdotalibus officiis congruere non agnoscuntur, que ideo credenda putamus, quia capud suum erigere contra sanctam apostolicam aecclesiam, a qua episcopatus sortitus est dignitatem, non dubitavit, cum contra omnium patrum prohibitus invadere ausu temerario presumpsit novam Bulgarorum gentem, beati Petri celestis regni clavigeri et Pauli gentium doctoris precibus divinitus illustratam et per

10. Папа Йоан VIII се оплаква на гръцкия император Василий I от патриарх Игнатий, който без всяко право е заграбил българския диоцез, принадлежащ на римската катедра

(874 г. — началото 875 г.)

⟨Йоан до гръцкия император⟩

От разкази на мнозина чухме някои неща за дейността на константинополския патриарх Игнатий, които, както се знае, не подхождат на свещеническите длъжности. Ние смятаме, че трябва да вярваме в тия неща, понеже той не се поколебал да надигне главата си срещу светата апостолическа църква, от която е получил епископското си достойнство; и въпреки забраната на всички отци той с безразсъдна дързост се осмели да нападне новия български народ, просветен свише поради молитвите на блажения небесен ключар Петър и учителя на народите Павел, обърнат в Христовата вяра и окъ-

a) *Lemma et superscriptio in D*: Ut nullus ecclesiae sacramenta ab excommunicatis accipiat. Iohannes VIII. Michaeli regi Bulgarorum. *Lemma in D*: Schismatici sunt, qui ab excommunicatis sacramenta accipiunt.

apostolicae sedis legatos ad fidem Christi conversam et sancto ablutam baptismate. Decuerat enim propriis eum fore contentum limitibus et non extollentię cornu aliena appetere et alienos terminos invadendo diripere. Verum quia hec aliis presumptionibus molitus est addere, necessario eum vocare duximus et apostolice sedi, cui auctore [Deo] presidemus, presentari sanęimus, quatinus de his et aliis excessibus racionem reddere valeat. (Fr. 40, p. $296_{17-19,\ 23-34}$)

пан със светото кръщение от пратеници на апостолическата катедра. Трябваше той да е доволен от собствените си граници, а не да напада с острието на своята гордост чуждото и да ограбва с нападение чужди земи. Но понеже се е опитал да прибави това към другите си дръзки постъпки, ние сметнахме за необходимо да го повикаме и решаваме да се яви пред апостолическата катедра, която управляваме по божия воля, за да може да даде отчет за тези и други свои провинения.

11. Iohannes VIII papa universis per Gallias et Germanias constitutis mittit sententias in synodo Romana aie 19. Apr. de Formoso episcopo Portuensi, de Gregorio nomenculatore eorumque complicibus prolatas

876 Apr. 21.

11. Йоан VIII съобщава на всички, които са поставени из цяла Галия и Германия, взетите решения на 19 април на събора в Рим за портуенския епископ Формоза, за номенклатора Григорий и за техните привърженици

21 април 876 г.

Iohannes episcopus servus servorum dei reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis episcopis abbatibus sacerdotibus cunctisque iudicibus et universo populo per omnes Gallias et Germanias constitutis

Епископ Йоан, раб на божиите раби, до досточтимите и свети наши събратя — архиепископи, епископи, игумени, свещеници, до всички съдии и до целия народ по цяла Галия и Германия

— — —

Formosum Portuensem episcopum, qui a beatae memoriae domno praedecessore nostro papa Nicolao in Bulgarum patriam destinatus noviter in Christo regenerati regis animos adeo suis calliditatibus vitiavit, ut terribilibus sacramentis eum sibi obstrinxisse testatus sit, ne se vivo quemlibet episcopum a sede apostolica suscepisset, seque eidem terribilibus nihilominus iuramentis, ut ad eum quantocius reverti debuisset, obstrictum fuisse professus sit, quique a nobis proficiscendi illuc licentiam litteras et necessaria adiutoria impetravit, quoniam iam dudum per ambitionem a minori ecclesia in maiorem, videlicet sanctam sedem apostolicam, prosilire conatus pluri-

— — —

Чрез властта на всемогъщия бог и на светите първоапостоли Петър и Павел ние решаваме портуенският епископ Формоза[1] да бъде лишен от всяко църковно общение, освен ако от днес до десетия ден, т. е. до 29 април на сегашния девети индикт, се яви лично при нас, за да се оправдае, понеже, изпратен в България от приснопаметния наш предшественик папа Николай, със своята хитрост дотолкова поквари душата на възродения в Христа княз[2], та [ни] увери, че със страшни клетви го бил обвързал към себе си да не приема от апостолическата катедра другиго за епископ, докато е той жив, и призна още, че се бил обвързал със същия [княз] чрез страшни заклинания, та трябвало да се върне при него, колкото може по-скоро. И понеже получи от нас позволение, писма и необходимата подкрепа, за да замине там, тъй като от дълго време вече, поради честолюбие, прави опит да се премести бързо от по-малка църква в по-голяма, т. е. в светата апостолическа катедра[3], той си

[1] Портуенският епископ Формоза бил изпратен от папа Николай I при княз Борис. Папа Йоан VIII се уплашил от неговото влияние и го отлъчил от църквата, като го лишил от сана. След смъртта на Йоан той бил реабилитиран и дори избран за папа (891—896). Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 158.
[2] Бълг. княз Борис. [3] Това твърдение на папата е съмнително. Вж. *E. Caspar*, MGH, Epistolae, VII, стр. 327.

mos sibi consolatores effecit et nunc per repertam hypocrisim retrorsum rediens sine licentia vel conscientia nostra propriam paroeciam deseruit, Urbe discessit et contra salutem reipublicae dilectique filii nostri Karoli a nobis electi et ordinati principis cum suis fautoribus conspiravit, nisi amodo intra diem decimum, id est III. kal. Maii praesentis nonae indictionis praesentiam suam nobis satisfaciendo monstraverit, auctoritate Dei omnipotentis sanctorumque apostolorum principum Petri et Pauli omni ecclesiastica communione privatum esse decernimus. Decernitis et vos ita? Responderunt omnes: Decernimus. Et nisi post diem decimum quintum, id est IIII. nonas Maii praesentis VIIII. indictionis resipiscens satisfacturus nobis occurrerit, auctoritate et iudicio sancti Spiritus, qui semper effugiet fictum, omni sacerdotali ministerio penitus denudatum fore iudicamus. Iudicatis et vos ita? Responderunt omnes: Iudicamus. Qui si nec huius dilationis miseratione commotus humiliter se post diem XX., id est VII. idus eiusdem Maii mensis, praesentiae nostrae reddiderit vel si viris potentibus sociatus seditiones vel factiones concitaverit vel si in ecclesia Dei in aliquo conturbare praesumpserit, si contra hanc communem omnium nostrum sententiam agere vel resultare temptaverit, anathema sit a Patre et Filio et Spiritu sancto nunquamque in ulla synodo recuperationis spem aut satisfactionis aditum sibi noverit reservatum.

— — —

Data XI kalendas Maii. (Ep. 9, pp. $326_{11-13-16-18}$, $327_{25}-328_{14}$)

създаде много помощници и сега, с присъщото си лицемерие, връщайки се обратно, без наше позволение и знание изостави собствената си епархия, напусна града[1] и заедно със своите покровители направи заговор срещу преуспяването на държавата и на нашия любим син Карл, избран и коронован от нас за крал. Решавате ли и вие така? Всички отговориха: Решаваме. С властта и по решение на св. дух, който винаги ще отбягва лъжата, ние решаваме той да бъде лишен от всяко духовно служение, ако след петнадесетия ден, т. е. до 4 май на сегашния девети индикт, не се яви разкаян при нас, за да се оправдае. Решавате ли и вие така? Всички отговориха: Решаваме. Нека той да бъде проклет от отца и сина и св. дух и да знае, че за него няма никаква надежда за връщане или възможност за оправдание чрез някакъв събор, ако, окуражен от снисходителността на такова отсрочване, не се яви смирено сам при нас след двадесет дни, т. е. на деветия ден на същия месец май, или, заобиколен от влиятелни люде, предизвика бунтове и въстания, или реши да създава смутове някъде в църквата божия, ако въпреки това наше общо мнение на всички се опита да действува и да не се подчинява.

— — —

21 април.

12. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum a Graecorum communione haeretica dehortatur, de xenio sibi transmisso gratias ei agit; Sergium eunuchum a Georgio falso episcopo ad episcopatum Belogradensem provectum deponi iubet

878 Apr. 16.

Missa per Eugenium et Paulum episcopos mense Aprili, die XVI, indictione XI Michaheli regi Vulgarum

Spiritalibus te visceribus edito gaudebamus et pro salvatione tua gratias agebamus, sed nunc astutia malignorum de-

12. Папа Йоан VIII предпазва българския княз Михаил от еретическо общуване с гърците, благодари му за изпратения подарък; заповядва да бъде свален евнухът Сергий, ръкоположен за Белградската епархия от лъжеепископа Георги

16 април 878 г.

Изпратено на българския княз Михаил чрез епископите Евгений[2] и Павел[3] през месец април, 16 ден, 11 индикт

Ние се радвахме, че ти се издигна с духовните си дела, и благодарехме за твоето спасение. Сега обаче скърбим, понеже си измамен от лукавството на

[1] Рим. [2] Евгений—епископ Остийски (прибл. от 870 до 890 г.). [3] Павел — епископ Анконски (между 861—887 г.)

cepto tristamur et ingemescimus verentes et pertimescentes, ne, si forte Gręcos secuti fueritis, cum illi in diversas hęreses et scismata solito more ceciderint, vos quoque cum ipsis in erroris profunda ruatis et, „sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita sensus vestri corrumpantur et excedant a simplicitate et castitate, quę est in Christo Iesu". Nam te, fili, Mosaicis rogo verbis: „Interoga patrem tuum et annuntiabit tibi, seniores tuos et dicent tibi", si aliquando Gręci sine hac vel illa hęresi fuerint et, cum non inveneris eos ab aliqua heresi aliquando liberos extitisse, oportet vos eorum fraudes et consortia fugere, ne, cum illi erraverint, vos erretis et, cum illi ad blasphemiam versi fuerint, et vos etiam fidei rectę blasphematores inveniamini. Nec erit qui vos postmodum corrigat vel ab errore reducat et hoc est, mihi credite, fili karissime, quod dolemus, hoc est, unde nocte et die pro vobis solliciti sumus, non gloriam ex vobis vel honorem aut censum procul dubio expectantes, cum vos potius et non vestra queramus. Nam non patrię regimen et rei publicę moderamen adipisci cupimus, sed dioeceseos eiusdem regionis curam et dispositionem more prisco resumere volumus, ut sollicitudinem, quam universis debemus ecclesiis, tanto pro eadem dioecesi sollertius exerceamus, quanto ad ordinationem specialius nostram hanc antiquitus pertinuisse non ignoramus, tantoque pro vestrę salutis custodia instantius vigilare valeamus, quanto, ut confirmet hoc Deus, quod operatus est in vobis, enixius nobis optandum est et districtius a nobis divinitus exigendum clarius scimus, si circa instructionem et munitionem vestram desides, quod absit, fuerimus inventi. Revertimini ergo ad beatum Petrum apostolorum primum, quem amastis, quem elegistis, quem quęsistis cuiusque in necessitatibus patrocinium percepistis et fluenta doctrinę salubriter et convenienter hausi-

покварените, и въздишаме, страхувайки се и плашейки се да не би, ако случайно сте последвали гърците[1], понеже те по свой навик са попаднали в различни ереси и схизми, и вие да попаднете в бездната на греха заедно с тях и, „както змията прелъсти Ева с лукавството си, така и вашите чувства да се покварят и да се отдалечат от откровеността и чистосърдечието, което е в Исуса Христа"[2]. Моля те, сине, с Мойсееви думи „Питай баща си и той ще ти съобщи, попитай старците си и те ще ти кажат"[3] дали някога гърците са били без една или друга ерес. И понеже ще намериш, че те никога не са били свободни от някаква ерес, вие трябва да отбягвате техните коварства и дружба, за да не грешите и вие, понеже те са сгрешили, и за да не изглеждате и вие хулители на истинската вяра, понеже те са се отдали на хула. И няма да има след това никой, който да ви поправи и да ви върне от греха. Това е, вярвайте ми, прелюбезни сине, за което страдаме, това е, поради което нощем и денем сме обезпокоени за вас ние, които без съмнение не очакваме от вас слава, или чест, или богатство, тъй като търсим по-скоро вас, а не вашето притежание[4]. Защото ние не желаем да получим управлението на родината ви и ръководството на държавата ви, но искаме по стар обичай да вземем върху себе си грижата и управлението на епархията в същата страна, за да проявим за тази епархия нашето старание, което дължим на всички църкви, толкова по-изкусно, колкото тази епархия е била, от старо време, по-тясно приобщена, това знаем добре[5], към нашето управление, и колкото по-ясно знаем, че, за да потвърди бог това, което е извършил за вас[6], ние ще трябва да го искаме по-усърдно и да го извършим по божие внушение по-прилежно, ако се окаже, да пази бог, че сме били бездейни във връзка с вашето наставяне и укрепване [във вярата]. Затова се върнете при блажения първоапостол Петър, когото обикнахте, когото избрахте, когото потърсихте и чието покровителство приехте в нужда и пихте спасително и както е редно от водата на уче-

---

[1] Загатва се за опитите на гръцките епископи да привлекат българите и да ги подчинят под властта на цариградския патриарх. [2] Вж. Кор. 11, 3. [3] Вж. Второз. 32, 7. [4] Срв. 2. Кор. 12, 14. [5] Борис е бил покръстен от гръцки епископ, но наставления в новата вяра получил по-късно от папа Николай I. [6] Срв. Пс. 67, 29.

stis cuiusque vos protectioni cum subiectis omnibus commendastis et tradidistis. „Bene quidem currebatis", cum apostolo clamamus, „quis vos fascinavit veritati non obedire?" Sed et ipse per se Dominus dicit: „Nemo mittens manum suam in aratrum et conversus retrorsum aptus est in regno celorum". Non autem dicimus, quod non una sit fides, unum baptisma, unus Deus noster pariter et illorum, sed quia in eis sępe, presule Constantinoplitano vel imperatore aut plerumque utroque auctore facto h͜ reseos, plures, qui sub ipsis sunt, adolatione aut certe timore illis efficiuntur consimiles; et vę tunc eis est, qui societatem sequuntur eorum. Dic itaque, rogo, karissime fili, quid faceres tu vel populus tuus, si tempore pneumatomachi Macedonii Constantinopolitani antistitis, quando et impius illic imperabat Constantius, essetis eorum societate fruentes, nonne dogma eius contra Spiritum sanctum blasphemans cum illis sequeremini? „Quod peccatum", attestante Domino, „non remittitur neque hic neque in futuro". Nonne si horum pollutam societatem haberetis, et pravam doctrinam nichilominus haberetis ac per hoc et vos cum illis quasi fasciculi colligati ad conburendum ęterno igni reservaremini in die iudicii cruciandi? Credimus autem, quod iam vos non lateat, nunquam apostolicam beati Petri sedem ab aliis sedibus reprehensam, cum ipsa alias omnes et pręcipue Constantinopolitanam s͜ pissime reprehendens aut ab errore liberaverit, aut certe in his, qui resipiscere noluerunt, sententię suę iudicio condemnaverit. Noli ergo sequi Gręcos, fili karissime, quia argumentis semper fallacibus student, semper dolosis intendunt versutiis, ne forte vobis, quod genti contigit Gothorum, contigat, quę, cum a paganorum errore cuperet liberari Christique fidei sociari, episcopum incidit formam pietatis habentem, virtutem autem eius abne-

нието му и на чието покровителство се поверихте и отдадохте заедно с всичките си поданици. „Вие вървяхте добре"[1], твърдим заедно с апостола, „кой ви омагьоса да не се подчинявате на истината?[2]" Но и сам господ казва: „Никой, който слага ръка на ралото и гледа назад, не е удобен за царството небесно"[3]. Ние не твърдим, че вярата не е една и съща, кръщението едно и също, че нашият бог и техният бог не е един и същ[4], но понеже често при тях мнозина, които са им подчинени, стават като тях поради угодничество или сигурно поради страх, тъй като константинополският предстоятел и императорът, а обикновено и двамата, са ставали създатели на ереси. И тогава горко на тия, които следват тяхната дружба. И така, прелюбезни сине, моля, какво би направил ти или твоят народ, ако във времето на константинополския предстоятел, духобореца Македоний[5], когато там управляваше неблагочестивият Констанций[6], бяхте се наслаждавали на тяхната дружба? Нали заедно с тях щяхте да следвате богохулствуващото срещу св. дух негово учение? „Този грях", както свидетелствува господ, „не се прощава нито сега, нито в бъдещия век"[7]. Нали ако имахте тяхната скверна дружба, щяхте да притежавате и поквареното учение и с това и вие щяхте да се запалите заедно с тях, като привързани пръчки, за да бъдете изгорени на вечния огън в деня на страшния съд?[8] Но ние вярваме, което вече не е скрито от вас, че никога апостолическата катедра на блажения Петър не е укорявана от другите катедри, докато тя твърде често е укорявала или освобождавала от заблуждение всички други и най-вече константинополската катедра, или пък е осъждала с присъдата на своето решение тези, които не са искали да се опомнят. И тъй, не следвай гърците, прелюбезни сине, понеже си служат винаги с лъжливи доказателства, винаги се занимават с коварни хитрости, за да не ви се случи и на вас това, което се случи на готите. Те, докато искали да се освободят от заблудата на езичеството и да се приобщят към Христовата вяра, попаднали на епископ[9], който имал само външните белези на благоче-

[1] Вж. Гал. 5, 7. [2] Вж. Гал. 3, 1. [3] Вж. Лука 9, 62 [4] Срв. Еф. 4, 5—6, [5] Патриарх Македоний I (342—348, 350—360). Последователите му се наричали македониани или пневматомахи (духоборци). Те били осъдени в 381 г. на Цариградския събор. [6] Констанций II, римски император (353—361), бил привърженик на арианството. [7] 16. Вж. Мат. 12, 32. [8] Срв. Мат. 13, 30. [9] Вулфила, който в 341 г. станал епископ на готите, бил привърженик на арианството.

gantem, qui eos, dum a paganismo liberat, Arrii blasphemiis implicat; sicque illi, dum incaute quęrunt errorem fugere, in errorem incidunt et cęcum ducem sequentes cum illo cęci facti in Arrianę pravitatis pręcipitia dilabuntur. Et hoc est, unde Gręcorum cavenda esse prędicamus consortia. „Corrumpunt enim", ut Paulus apostolus ait, „mores bonos colloqiuia mala". Qui etsi aliquando loquuntur aliquid boni, noli mirari, quia et demones confitebantur filium Dei; sed ipse illos potius tacere pręcipiebat, ne, qui eos audiret vera prędicantes, sequeretur errantes. Convertimini igitur ad beatum Petrum apostolorum principem, qui primus cognovit et confessus est filium Dei, qui oves dominicas regendas accepit et, ut has ad ęternę pascua vitę introducere posset, et hic ligandi solvendique potestatem et illic reserandi eis claves celęstis regni promeruit. Igitur scitote, karissime, si ex hoc ad Gręcos, quod avertat Dominus, conversio vestra fuerit, partem vestram divinitus cum his ponendam, qui primam fidem irritam faciunt, et cum his, quorum libenter amplectimini portionem. Porro si nos audieritis et ad sancti Petri gremium redieritis, ut filios vos amantissimos expansis sinibus recipiemus et exertis brachiis amplectemur et in visceribus Christi dilectionis semper habebimus et, si qua sunt sancta, si qua salubria, si qua congrua vobis, et pro vobis offerre atque impendere non cessabimus. Xenium nobis ex vobis transmissum quodam religiosi habitus Urso deferente suscepimus, de quo benignitati vestrę gratias agentes Deum laudavimus, qui te nobis devote munus offerre docuit, temetipsum cito totum, ut confidimus, et perfectum daturus. Ceterum gloria vestra sciat Sergium eunuchum, qui, cum genere Slavus[a] esset et multis pravitatibus irretitus, sacerdotium per surreptionem op-

a) sclabus *R.*

стие, но отричал неговата добродетел. Той, докато ги освобождава от езичеството, оплита ги в богохулството на Арий. Така те, докато търсят непредпазливо да избягнат заблуждението, попадат в заблуждение и, следвайки сляп водач, станали заедно с него слепи[1], падат в бездните на арианското заблуждение. Тази е причината, поради която твърдим, че трябва да отбягвате общението с гърците. „Лошите разговори развалят добрите нрави"[2], както казва апостол Павел. Дори и да говорят понякога нещо добро, ти не се очудвай, защото и демоните признаваха сина божий[3]. Сам бог им заповядваше да мълчат, за да не би да ги последва някой в заблуждението им, когато ги чуе да хвалят истината. Затова се върнете при блажения Петър, който е първоапостол, пръв позна и изповяда сина божи[4], получи господните овци, за да ги управлява[5] и да може да ги заведе до пасбищата на вечния живот, и заслужи властта да връзва и развързва тук на земята и ключовете на небесното царство, за да им отключва там горе на небето[6]. Затова знайте, прелюбезни, ако отсега се обърнете към гърците, което дано отклони господ, вашата участ по божествено внушение ще бъде обща с участта на тези, които правят несполучливо първите стъпки във вярата[7], и на тези, чиято участ вие доброволно избирате. Сега, ако послушате нас и се завърнете в лоното на свети Петър, ще ви приемем като най-любими синове с отворени обятия, ще ви пригърнем с разтворени ръце, ще ви имаме всякога в недрата на Христовата любов и не ще престанем да ви поднасяме или да ви даваме, ако има нещо свято, нещо спасително или нещо подходящо за вас. Получихме изпратения ни от вас дар по един монах. Ние благодарим за него на вашата любезност и възхвалихме бога, който те научи да ни дадеш с преданост дар, а както се надяваме, ти скоро ще ни предадеш напълно и всецяло и самия себе си. Впрочем нека знае ваша преславност, че евнухът Сергий чрез авторитета на първите апостоли и на светите канони и съгласно постановленията на нашето решение е свален. Той, макар и да беше славянин по произход, уплетен в много пороци, бе получил с

[1] Срв. Мат. 15, 19. [2] I. Кор. 15, 33. [3] Срв. Мат. 3, 11—12. [4] Срв. Мат. 16, 26. [5] Срв. Йоан 21, 16. [6] Срв. Мат. 16, 19. [7] Срв. Тимот. 5, 12.

tinuit et post etiam super aliis detectus et convictus excessibus, ab episcopo tunc suo depositus fuisse dinoscitur et post indigne satis a Georgio, qui falso sibi episcopi nomen usurpat, ad episcopatum Belogradensem provectus est, apostolorum principum et sanctorum canonum auctoritate, etiam nostri esse sententia decreti depositum, quod tam vobis quam vestrę omnium generalitati canonice patefacimus, ut hi, qui abiciuntur, ab aliis non recipiantur, ne, quod non optamus, simili cum eis pęna iudicii teneantur astricti.

Data XVI die mensis Aprilis, indictione XI. (Ep. 66, pp. $58_{24-26, 30}$ — 60_{31})

измама църковен сан. После стана известно, че, уличен и изобличен и в други провинения, е бил свален от своя епископ, но подир това по твърде недостоен начин бил въведен на Белградската епископска катедра от Георги[1], който с измама си присвоява епископско звание. Това ви съобщаваме по канонически ред както на вас, така и на цялата ваша общност, та тези, които се отлъчват, да не се приемат от другите, за да не се намерят обвързани заедно с тях с подобно наказание на осъждане, което нещо ние не желаем.

16 април, XI индикт.

13. Iohannes VIII Basilio imperatori Constantinopolitano gratulatur de pace et concordia ecclesiae restituta; reliqua dissensionis scandala in Constantinopolitana ecclesia fluctuantia sedari petit, Paulum Anconitanum et Eugenium Ostiensem episcopos, latores praesentium, commendat

878 (Apr.).

Dilectissimo nobis et desiderabili filio Basilio christianissimo et tranquillissimo imperatori

Missa per Paulum et Eugenium reverentissimos episcopos

— — — Verumtamen ignorare pium imperium vestrum nolumus nos apostolicę sedis precepisse legatis, ut causa tantum visitationis gloriosum eiusdem provincię principem adeant et de optata memoria ei apostolorum, ut condecet, expletis officiis persalutationis edicant. Ideoque rogamus, ut aditu eis annitentibus vobis concesso, talem illis industrium virum, qui eos usque ad predictum principem salvos ducat atque reducat, facta in scriptis de ea minime iterum usurpanda professione. Optamus vos per multos

13. Йоан VIII поздравява цариградския император Василий с мира и възстановяването на църковното съгласие; иска да бъдат уредени останалите спорове и различия, които вълнуват Цариградската църква; препоръчва приносителите на настоящото писмо епископите Павел Анконски и Евгений Остийски

(Април) 878 г.

До прелюбимия ни и обичен син прехристолюбивия и прекротък император Василий

Изпратено чрез досточтимите епископи Павел и Евгений

— — — Обаче ние не желаем вашата благочестива императорска власт да не знае, че ние сме наредили на пратениците[2] на апостолическата катедра да отидат само с цел за посещение при славния княз[3] на тази провинция и, както подхожда, след като изпълнят задълженията си да го поздравят, да го осведомят за исканата от него книга на апостолическите послания. Поради тази причина молим, след като им се даде чрез ваше съдействие достъп, да им предоставите един деен мъж, който да ги заведе необезпокоявани до гореспоменатия княз и да ги върне обратно, след като бъде направена декларация писмено, че ни най-малко не ще бъде нарушавана повторно.

[1] Георги — гръцки епископ или архиепископ, ръкоположен от патриарх Игнатий. Вж. *Hergenröther*, Photius, II, стр. 302. [2] В предходния текст става дума за пратеници, които император Василий изискал с писмо. [3] Отнася се до бълг. княз Борис-Михаил.

annos in Christo bene valere et barbaricis iugiter hostibus triumphare, spiritualis et desiderabilis et Christianissime fili semper auguste.

Data indictione XI. (ep. 69, pp. 63_{37-40}—$64_{1-3,\ 39}$—65_{1-6})

Пожелавам ви да бъдете здрави много години в Христа и да побеждавате непрестанно враговете варвари, духовни, обични и прехристолюбиви сине, винаги август.

XI индикт.

14. Iohannes VIII papa Ignatio patriarchae Constantinopolitano sub poena excommunicationis praecipit, ut infra triginta dierum spatium episcopos et clericos, quos in regione Bulgarorum antiquitus ad Romanam ecclesiam spectante contra fas ordinaverit, removeat

878 (Apr.).

14. Папа Йоан VIII заповядва на цариградския патриарх Игнатий под заплаха на отлъчване в срок от 30 дни да отзове епископите и клириците, които против всяко право е изпратил в земята на българите, от старо време спадаща към Римската църква

(Април) 878 г.

Reverentissimo confratri nostro Ignatio patriarchae Constantinopolitano

Missa per Paulum et Eugenium reverentissimos episcopos

До досточтимия наш събрат Игнатий[1], Константинополски патриарх

Изпратено по досточтимите епископи Павел и Евгений

Secundo iam sedis apostolicę litteris probaris admonitus et per missos eius contestatoriis conventus hortatibus, iure tibi Constantinoplitanę dioeceseos, quod per eiusdem prime sedis auctoritatem et favorem annuente Deo receperas, rite contentus ultra prędixos tibi ex canonibus limites pręsumptionis pedem non tenderes, nec antiquos terminos, quos posuerunt patres tui, aliqua usurpatione transferres. Nullus autem ignorat regionem Vulgarum a sanctę memorię Damaso papa et deinceps usquead paganorum irruptionem a sedis apostolicę pręsulibus, quantum ad ecclesiasticę provisionis attinet privilegium, moderatam, pręsertim cum hoc nonnulla scripta, sed pręcipue diversorum pontificum Romanorum res geste, quę in arcivis antiquitus nostrę reserantur ecclesię clarius attestentur. De his autem, quę bellica clades et gravissimi hostilitatis incursus intulisse noscuntur, nil prestantius sentiendum est, quam quod clarissima ecclesię tuba, sanctus videlicet Leo nostrę sędis antistes, edocuit et decrevit cum ait: Adhibenda, inquiens,

Известно е, че ти за втори път си съветван с писмо[2] на апостолическата катедра и че си се съгласил чрез пратеници с нейните юридически доводи — като останеш доволен по обичая от правото си над Константинополския диоцез, което право при божия помощ си си възвърнал с авторитета и покровителството на същата тази първа катедра, да не прескачаш дръзко определените ти от каноните граници и да не преминаваш с никакво заграбване старите предели, които са определили твоите отци. Всеки знае, че страната на българите, що се отнася до правото на църковни грижи, е управлявана от предстоятелите на апостолическата катедра още от времето на блаженопочившия папа Дамас[3] и после чак до нахлуването на езичниците, още повече че това потвърждават ясно много документи и предимно делата на различни римски папи, които се пазят от старо време в архивите на нашата църква. За това обаче, което се знае, че е причинено от военното поражение и от твърде тежките нападения на враговете, не може да се реши нищо по-добро от туй, което преславната църковна тръба, светият папа Лъв[4], предстоятел на нашата катедра, е съобщил и решил, когато каз-

[1] Игнатий бил патриарх на два пъти. Той починал на 23. X. 878. Папата по всяка вероятност е знаел за смъртта му, когато е писал това писмо. [2] От папа Йоан VIII няма запазено друго писмо до Игнатий, което да е било изпратено преди това. През 874/75 г. папата е писал на император Василий, комуто се оплаква от патриарх Игнатий. [3] Дамас — римски папа (366—384). [4] Лъв I — римски папа (440—461).

curatio est, ut vulnera, quę adversitate hostilitatis illata sunt, religionis maxime ratione sanentur; qui statu rerum auxiliante Domino in meliora converso iterum dicit: Remotis malis, quę hostilitas intulit, unicuique id, qluod legitime habuit, reformetur omnique studio procurandum est, ut recipiat unusquisque, quod proprium est; et rursus: Quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur. Sed hęc, reverentissime frater, omnia clausis oculis relegisti sanctorumque patrum decreta calcaneo temerario conculcasti ac multiplicium tibi beneficiorum sedis apostolicę prestitorum oblitus contra eandem sanctam sedem, benefactricem videlicet tuam, erectus es, priscam dioecesim illius in regione Vulgarica constitutam illicita pervasione subripiens et in alienam messem contra divinas leges mittere falcem non renuens. Unde merito post primam et secundam commonitionem a nostrę te debueramus communionis contubernio sequestrare, „in promtu habentes", secundum apostolum, „omnem ulcisci inobędientiam"; qui etiam dicit: „Si quis non obędit verbo nostro per epistolam, hunc notate, ut non commisceamini cum eo". Sed quia sedis apostolicę moderatione utentes spiritu lenitatis potius quam severitatis erga correptionis tuę flagramus effectum, ecce tertio canonice per missos et syllabas commonemus et hortamur et protestamur, ut nullam omnino moram perpessa strenuos viros in regionem Vulgarum dirigat, qui per totam patriam peragentes, quoscunque illic reppererint, qui a te vel ab subiectis tibi consecrationis munus accepisse dicuntur, sine quavis dilatione reducant, ita ut intra triginta dierum spatium nullus episcopus, nullus omnino clericus, qui tuę ordinationis, immo inordinationis sunt, intra omnes Vulgarum fines inveniatur. Non enim patimur eos, quos ibidem tu illicite constituisti, quos et ab apostolica esse iam sede huius rei gratia constat excommunicatos, errore

ва[1]: „Трябва да се приложи, казва той, старание, за да се излекуват най-вече със средствата на религията раните, които са причинени от жестокостта на враговете". Когато положението на нещата с божия помощ се промени в по-добро, той пак казва: „Понеже са отстранени нещастията, които врагът причини, да се върне на всеки един това, което е имал по закон, и трябва да се грижим със всички сили всеки да получи обратно това, което е негово". И още: „Което е разбъркано поради военните нужди, да се възстанови със средствата на мира". Но всичко това, досточтими брате, ти си прочел със затворени очи и си стъпкал с безразсъдната си пета решенията на светите отци и, като си забравил многократните благодеяния на предстоятелите на апостолическата катедра, надигнал си се срещу същата света катедра, очевидно твоя благодетелка, като заграбваш с непозволено проникване древния ѝ диоцез, установен в страната на българите. и си се съгласил да изпратиш сърпа си на чужда жетва въпреки божествените закони. Затова след първото и второто ни напомняне[2] ние заслужено трябваше да те отделим от дружба и общуване с нас, „бидейки готови — според апостола — да накажем всяко непослушание"[3]. Той казва още: „Ако някой не послуша думите ни в посланието, забележете го, за да не се сношавате с него"[4]. Но понеже си служим със снисходителността на апостолическата катедра и сме обхванати по-скоро от дух на милост, отколкото на строгост срещу осъществяването на твоето заграбване, ето вече за трети път[5], съгласно каноните, те съветваме и насърчаваме, и обявяваме публично чрез пратеници и писма да изпратиш веднага в земята на българите усърдни мъже, които, обхождайки цялата им родина, да изведат незабавно всички хора, които те намерят там и за които се каже, че са получили ръкоположение от тебе или от твоите подчинени, така че след 30 дни да не се намира из цялата страна на българите никакъв епископ и изобщо никакъв клирик, които са под твоя власт или, по-право, под твое безвластие. Защото ние не позволяваме тези, които ти си поставил там своеволно и за които се знае, че заради това са отлъчени от

[1] Вж. PL, LXVII, кол. 296 B—C. [2] Вж. тук стр. 152, бел. 2. [3] 2. Кор. 10, 6. [4] 2. Сол. 3. 14. [5] Вж. тук стр. 152, бел. 2.

suę pręvaricationis corda novorum Domini famulorum inficere, quos videlicet in fide instructionis manu plantavimus et aqua salutaris fontis doctrinarum rigavimus atque horum auctori Deo ad incrementum spiritus dandum, „ut sit ipse in omnibus primatum tenens", optulimus. Porro si intra triginta intervalla dierum omnes, quos vel tu vel episcopi tui consecrasse in aliquo gradu putantur ecclesię, a totius regionis Vulgaricę terminis non eduxeris et temetipsum ab omni ecclesiastico illius iure dioeceseos non subduxeris, tandiu sancto corpore ac pretioso sanguine domini nostri Iesu Christi post duos menses a die numerandos, qua huius epistolę thomum acceperis, esto privatus, quandiu his obstinatus decretis nostris minime obędientię colla summiseris. Iam vero si pertinaciter in hac indisciplinatione atque pervasione permanseris et episcopos et quotquot illic vel illi vel tu consecrasse videris foras illinc minus expuleris, omnipotentis Dei iudicio et beatorum apostolorum principum auctoritate nostręque mediocritatis sententia omni patriarchatus esto dignitate, quam favore nostro receperas, alienus et exsors, nullo penitus summi sacerdotii privilegio prędítus vel potitus.

Missa per Paulum et Eugenium episcopos.

Data mense Aprile, indictione XI. (Ep. 68, pp. $62_{13-15, 29}$—63_{36})

апостолическата катедра, да сквернят с греха на собственото си вероломство сърцата на новите господни раби, които, разбира се, ние посадихме с наставническата си ръка във вярата и поливахме с водата на спасителния извор на Христовото учение, и ги предоставихме на техния създател бога, за да им даде зачатъка на духа, „за да има сам първенство във всичко"[1]. Затова, ако за 30 дни не изведеш от пределите на цялата българска страна всички, за които се смята, че или ти, или твоите епископи са ги ръкоположили в някакъв църковен чин, и сам не се отстраниш от всяко църковно право над оня диоцез, след два месеца, смятани от деня, в който получиш това писмо, да бъдеш лишен от светото тяло и скъпоценната кръв на нашия господ Исус Христос дотогава, докато превиеш врат на послушание и престанеш да се противиш на тези наши решения. Но ако упорито продължаваш да стоиш в това неподчинение и проникване и не изгониш оттам епископите и всички, за които се знае, че са били ръкоположени от тях или от тебе, по присъда на всемогъщия бог, с властта на блажените първи апостоли и по решение на наше смирение да бъдеш освободен и лишен от цялото патриаршеско достойнство, което си придобил отново с наше благоволение, и да нямаш, и да не притежаваш никакви права на висш духовник.

Изпратено по епископите Павел и Евгений.

Месец април, XI индикт.

15. Iohannes VIII papa fratrem Michaelis regis Bulgarorum hortatur, ut penes illum pro Romana ecclesia laboret.

878 Apr.

[Dilectissimo filio nostro Michaheli] Christianissimo regi apostolatus nostri mittentes epistolam dignum duximus, ut et tue quoque glorie scriberemus et gemitus ac dolores nostri cordis aperiremus, quos assidue patimur suspirantes et tristes penitus incedentes et stupore nimio admirantes, quomodo ipse sapientissimus rex et vos ipsi averti potueritis et a recta semita declinare

15. Папа Йоан VIII съветва брата на българския княз Михаил[2] да се застъпва пред княза за Римската църква.

Април, 878 г.

Пращайки писмото[3] на наше апостоличество до [прелюбимия ни син Михаил], най-християнския княз, сметнахме за достойно да пишем и на твоя славност и да открием мъките и скърбите на нашето сърце, които непрекъснато търпим, въздишайки, дълбоко натъжени и очудвайки се с преголямо недоумение — как сам премъдрият княз и самите вие сте могли да се отделите и отклоните от

[1] Кол. 1, 18. [2] От съдържанието на писмото личи, че получателят е бил братът на Борис — Докс. Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 168, бел. 2. [3] Срв. тук писмо № 12.

et a sede beati Petri apostolorum principis omnino recedere, cui, sicut evangelium refert, non caro et sanguis, id est humana sapientia, sed ipse per se pater filium proprium revelavit, cum alii hunc Iohannem, alii Heliam, alii Hieremiam aut unum ex prophetis existimarent. Scribimus ergo tanquam fratri eius et carissimo nostro; nam cuncta, quę ad salutem gentis vestrę a nobis acta sunt et quot et quantos labores pro instructione vestri nos assumpserimus, ipse profecto non nescis. Et bene quidem primum in nobis delectabamini et spiritalibus gaudiis et profectibus fruebamini, sed nescimus, quis vos de cetero fascinaverit, quis deceperit, quis organum factus diaboli, qui olim per serpentem Evam seduxit, vos a recto itinere callida suasione retraxerit. Unde non parum dolemus nec leniter anxiamur et idcirco te, virorum optime, cohortamur, loquere ad aures eiusdem dilecti filii nostri regis, cui et Dominus ipse potius ad aures pręcordiorum loquatur, ut primam fidem non faciat irritam, ut ante se gradiens retro nequaquam respiciat, viam qua ambulabat non deserat, evangelicam legat hystoriam et videat ibi pręcipue soli Petro Christum Dei vivi filium revelatum. Ad huius ergo beatissimi Petri sedem alacri pectore rex Christianissimus redeat et sicut cervus, cum quid sumpserit noxium, desiderat ad fontes aquarum, ita desideret et sitiat anima ipsius ad salutifera eius doctrinę fluenta. In quo pio tua laboret opere pręcunctis sollertia, ut non solum fratrem karissimum lucrifacias, sed et de salute omnium vestrum ipse mercedum pręmia consequaris; non enim placet Deo plus his, qui ab errore converti faciunt homines vel qui ad iustitiam erudiunt plurimos. Et ideo pro tam sancto labore beato Petro clavigero regni cęlestis intercedente operies, sicut scriptum est, multitudinem peccatorum et stabilieris quasi cęli firmamentum et dies ęternitatis, sed et nos interim te in devotorum numero filiorum habebimus et con-

правата пътека[1] и изобщо да отстъпите от катедрата на блажения първоапостол Петър, комуто, както разказва Евангелието, не плът и кръв, т. е. не човешката мъдрост, но сам лично отец му откри собствения си син, докато едни го смятаха за Йоан Кръстител, други за Илия, трети за Йеремия или за един от пророците[2]. И така, ние ти пишем като на негов брат и твърде мил за нас. Ти сам наистина знаеш добре всичко, което сме извършили за спасението на вашия народ и колко много и колко големи грижи сме положили за вашето наставление във вярата. И отначало добре се радвахте при нас и се наслаждавахте на духовни радости и успехи, но не знаем кой ви омагьоса после, кой ви измами[3] и кой, като е станал оръдие на дявола, който някога съблазни Ева чрез змията, с лукав съвет ви е отклонил от правия път[4]. Поради това много страдаме и силно скърбим и затова те съветваме, най-добри ми от мъжете, говори на ухото на същия княз, наш любим син, комуто и сам бог говори по-скоро на духовните му уши, да не изопачава първата вяра[5], вървейки напред, да не се обръща в никой случай назад и да не изоставя пътя, по който върви, да прочете евангелската история и да види там, че Христос се е открил единствено на Петър като син на живия бог[6]. Нека найхристиянският княз с весело сърце се върне при катедрата на този преблажен Петър и както елен, който копнее за извор, когато пострада нещо, така и неговата душа да копнее и да жадува за спасителните води на учението му[7]. Твоята похватност нека с благочестиво старание да работи преди всичко да спечелиш не само прескъпия си брат, но и да получиш наградата на наградите за спасението на всички вас; защото никой не се харесва повече на бога от тези, които правят хората да се отвръщат от греха или които учат твърде мнозина на правда[8]. Затова с тоя толкова свят подвиг, при застъпничеството на блажения Петър, небесния ключар, ти ще заличиш много грехове, както е писано[9], и ще се закрепиш като опора на небето и като ден на вечността, но и ние ще те имаме впрочем в числото на преданите си си-

[1] Срв. Пс. 43, 19. [2] Срв. Мат. 16, 17; 16, 14; Марко 8, 28. [3] Срв. Гал. 3, 1. [4] Срв. 2. Кор. 11, 3. [5] Срв. 1. Тим. 5, 12. [6] Срв. Мат. 16, 17. [7] Срв. Пс. 41, 2. [8] Срв. Дан. 12, 3. [9] Срв. Як. 5, 20.

fessionibus apostolorum principum memoriam tui iugiter commendare nullatenus omittemus.

Data mense Aprili, indictione XI. (Ep. 70, pp. $65_{9-10, 14}$—66_{7})

нове и никога не ще пропуснем постоянно да те препоръчваме на молитвите на първите от апостолите.

Месец април, XI индикт XI.

16. Iohannes VIII papa Graecos episcopos Bulgaricae dioecesis invasores sub poena excommunicationis infra triginta dierum spatium ex tota Bulgarica regione cedere iubet

878 Apr. 16.

Omnibus episcopis et ceteris clericis Grecis Vulgaricae dioeceseos invasoribus ac per hoc excommunicatis

Miramur vos et vehementer obstupescimus sanctorum patrum canones obturatis oculis relegisse et calcata conscientia terminos ęternos a patribus positos transtulisse et in alienam messem iudicii falcem misisse, in Yllirici provincias, quas nunc Vulgarum natio retinet, ingredientes et ordinationes illicitas perpetrantes, cum et sacra concilia sub sede beati Petri apostolorum principis has olim provincias deguisse patenter innuant et rerum gestarum a sancto Damaso papa conscripta manifeste denuntient et statu causarum Deo auxiliante in melius iam pridem converso sedes apostolica sit ab eis, qui hanc habitant regionem, recognita, requisita et multis precibus invitata nosque illuc episcopos et inferioris ordinis sacerdotes cum pręceptis sedis apostolicę miserimus et multos labores pro instructione illius regionis arripuerimus. Nam et si quidam vestrum clandestina illuc sorte venerunt, apte de illis dicere possumus illud Domini dictum asseverantes: „Omnes, qui ante me venerunt, fures fuerunt et latrones"; ipse quippe Dominus per prophetam dicit: Veniebant et ego non mittebam eos. Nam quidam vestrum pro criminibus suis fugientes, quidam autem ambitus et avaritię causa illuc accessuri pro-

16. Папа Йоан VIII заповядва на гръцките епископи, които са заграбили българския диоцез, под заплаха за отлъчване в срок от 30 дни да напуснат цялата българска земя

16 април 878 г.

До всички гръцки епископи и другите клирици, които са заграбили българския диоцез и поради това са отлъчени

Очудваме се и се удивляваме много, че вие със затворени очи сте прочели правилата на светите отци[1] и с притъпена съвест сте прекрачили вечните граници, определени от отците, и сте изпратили сърпа на съдопроизводството си на чужда жътва, навлизайки в провинциите на Илирик[2], които сега владее българският народ, и изпълнявайки непозволени наредби, макар и свещените събори открито да показват, а и писанията за извършените дела от папа Дамас да говорят ясно, че от старо време тези провинции са били подчинени на катедрата на блажения първоапостол Петър, и макар че, след като с божия помощ положението на нещата се бе променило отдавна в по-добро, апостолическата катедра да бе отново призната, търсена и канена с много молби от тези, които обитават тази област, и ние да бяхме изпратили епископи и по-нисши клирици с напътствия от апостолическата катедра и да бяхме взели върху себе си много грижи за уредбата на тая страна. Ако дори някои от вас са отишли там с тайно назначение[3], за тях може уместно да се изразим с известното слово божие, като заявим: „Всички, които са идвали преди мене, са били крадци и разбойници"[4]. Сам бог говори чрез пророка: Идваха, но аз не ги пращах[5]. Защото някои от вас, бягайки поради престъпленията си, а други от честолюбие и скъперничество,

[1] Имат се предвид решения на Цариградския събор от 381 г. (*Mansi*, Nova et amplissima collectio, III, кол. 566). [2] Става дума за северозападните предели на българската държава през втората половина на IX в., които стигали до реките Сава и Драва. [3] Гръцките духовници били изпратени през 870 г. от патриарх Игнатий, който бил насърчаван в това от импер. Василий. Папа Йоан VIII още от самото встъпване на папския престол напразно е правил постъпки пред княз Борис те да бъдат изгонени. [4] Вж. Йоан 10, 8. [5] Срв. Йер. 29, 9.

fecti sunt, non autem vocati nec invocati, licet nec sic in nostram vos diocesim ad aliquam dispositionem faciendam introire convenerit. Quia igitur contra sacras vos multipliciter egisse regulas deprehendimus, excommunicavimus vos et estis excommunicati. Quisquis autem ex vobis intra triginta dierum spatium cognite huius apostolicę sanctionis omni Vulgaricę regioni non cedens in ea quamlibet ordinationem vel dispositionem patrare ultra predictum spatium obstinate presumpserit, sanctorum patrum auctoritate nostrique iudicii sententia proprio careat officio, nonnisi resipiscens pęnam evasurus aut veniam aliquo modo speraturus. Si quis autem vestrum humiliter ac obedienter his salubribus monitis nostris parens Vulgaricę locum dederit dioecesi, noverit nos decrevisse sibi episcopium restitui, quod eum in regione Grecorum prius habuisse constiterit; porro et si nunquam habuit, vacans illi tribui, si tamen talis persona sit, cui nulla in hoc regula patrum valeat obviare.

Missa per Paulum et Eugenium episcopos.

Data XVI die mense Aprile, indictione XI. (Ep. 71, pp. $66_{8-10, 14}-67_{6}$)

тръгнали да отидат там, невикани и неканени, макар и така да не е било позволено да влизате в нашия диоцез, за да правите каквото и да е разпореждане. И тъй, понеже ви упрекваме, че много пъти сте постъпвали против свещените правила, ние ви отлъчихме и вие сте отлъчени. Но всеки от вас, който не напусне цялата българска страна в продължение на 30 дни от узнаването на това апостолическо постановление и в нея би се осмелил да извършва упорито каквато и да е наредба и разпореждане след казаното време, той да бъде лишен от собствената си длъжност съгласно властта на св. отци и по решение на нашия съд. И ако не се разкае, той не ще избегне наказание и не ще може да се надява по никакъв начин на снисхождение. Ако ли някой смирено и послушно се подчини на тия наши спасителни съвети и отстъпи мястото си в българския диоцез, да знае, че ние сме решили да му се запази епископското достойнство, за което би се установило, че той го е имал по-рано в страната на гърците. Но дори ако някога не го е имал, да му се даде вакантно място, ако е такова лице, на което никое правило на отците не може да попречи за това.

Изпратено по епископите Павел и Евгений.

16 април, XI индикт.

17. Iohannes VIII papa Petrum comitem hortatur, ut, sicut prius, penes Michaelem regem Bulgarorum pro Romana ecclesia laboret

878 Apr. 16.

Missa per Paulum et Eugenium episcopos, mense aprili, indictione XI, die XVI, Petro comiti

Dilectissimo filio nostro Michaheli Christianissimo regi apostolatus nostri mittentes epistulam dignum duximus, ut et tuę quoque glorię scriberemus et gemitus nostri cordis aperiremus, quos assidue patimur suspirantes et stupore nimio admirantes, quomodo ipse sapientissimus rex et vos

17. Папа Йоан VIII насърчава комита Петър да се застъпва, както и по-рано, пред Михаил, княз на българите[1]

16 април 878 г.

Изпратено по епископите Павел и Евгений до комита Петър[2] през месец април, 16-и ден, индикт XI

Изпращайки писмото[3] на наше апостоличество до прелюбимия ни син Михаил, най-християнския княз, ние сметнахме за достойно да пишем и на твоя славност и да открием мъките на нашето сърце, които непрекъснато търпим, въздишайки и очудвайки се с преголямо недоумение как сам премъдрият княз и самите вие

[1] Това писмо е било изпратено с още три писма за България: до Борис, до брата на Борис — Докс и до гръцките епископи в България. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 162. Тези писма са поместени тук под №№ 12, 15, и 16. [2] Комитът Петър е бил вече изпращан от княз Борис два пъти в Рим: при папа Николай I (866 г.) и при папа Адриан II (868/869 г.), за да иска архиепископ за България. Вж. *Dümmler*, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, 2. Aufl., II, стр. 191 сл., 256 сл. [3] Срв. тук писмо № 12.

ipsi averti potueritis et a recta semita declinare atque a sede beati Petri apostolorum summi recedere, cui, sicut evangelium refert, non caro et sanguis, id est humana sapientia, sed ipse per se pater filium proprium revelavit, cum alii hunc Iohannem, alii Heliam, alii Hieremiam aut unum de prophetis existimarent. Scribimus ergo tibi tanquam familiari et carissimo nobis; tu enim in hac causa primus ipsi regi precursor et dux auctore Deo fuisti, tu inter illum et nos medius discuristi et Deo gratias cuncta, quę ad salutem gentis illius acta sunt, non sine tuo certamine acta sunt, et, quot et quantos labores pro instructione vestri nos assumpserimus, ipse non nescis. Et bene quidem in nobis delectabamini et spiritalibus gaudiis et profectibus fruebamini, sed nescimus, quis vos de cetero deceperit, quis organum factus diaboli, qui olim per serpentem Evam seduxit, vos a recto itinere callida suasione retraxerit. Unde non parum dolemus nec leniter anxiamur et idcirco te, virorum optime, cohortamur, loquere ad aures eiusdem dilecti filii nostri regis, cui et Dominus ipse ad aures praecordiorum loquatur, ut primam fidem non faciat irritam, ut ante se gradiens retro nequaquam respiciat, viam, quam ambulabat, non deserat, evangelicam legat historiam et videat ibi prçcipue soli Petro, aliis ista vel illa opinantibus, Christum Dei vivi filium revelatum et singulariter dictum: „Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficeret fides tua". Ergo si istis vel illis falsa putantibus Petro veritas pręcipuę revelata est et si pro fide Petri oratum singulariter est a filio, ne deficeret, consideret sapiens rex, quam laudabiliter primum fecerit, Urbem quęrens, ad quam iste talis et tantus apostolus venit et prędicavit, cui patre revelante veritas filii patefacta est et cuius fides, quia filius rogavit, non deficit. Ad hanc quippe Romanam urbem post Antiochię, quam in transitu visitavit, fundatam ecclesiam tamquam ad mundi dominam properavit et illic consequenter

сте могли да се отклоните и отдалечите от правата пътека и да отстъпите от катедрата на блажения Петър, най-първия от апостолите, комуто, както казва Евангелието, не плът и кръв, т. е. не човешка мъдрост, но сам лично отец откри собствения си син[1], докато едни го смятаха за Йоан, други за Илия, трети за Йеремия или за един от пророците[2]. И тъй, ние ти пишем като на твърде близък и много мил за нас, защото в това дело, по внушение на бога, ти бе пръв предтеча и водач на самия княз, ти тича като посредник между него и нас и благодарение на бога всичко, което е направено за спасението на тоя народ, е направено не без твое усърдие. Ти сам знаеш колко и какви големи трудове понесохме за вашето настаняване във вярата. И добре се наслаждавахте при нас и се радвахте на духовни радости и успехи, но ние не знаем кой ви е излъгал после, кой, като е станал оръдие на дявола, който някога съблазни Ева чрез змията[3] с лукав съвет, ви е отклонил от правия път. Затова ние страдаме много и се тревожим не малко и затова те съветваме, най-добрий от мъжете, говори на ухото на същия княз, любим наш син, комуто и сам господ говори на духовните му уши, да не изопачава първата си вяра, вървейки напред, никога да не се обръща назад и да не изоставя пътя, по който се движи, да прочете евангелската история и да види там, че докато другите са мислели ту едно, ту друго[4], Христос се е открил като син на живия бог единствено само на Петър, и особено думите „Аз се молих за тебе, Петре, за да не ослабне вярата ти"[5]. Следователно, ако, докато тези или онези са се заблуждавали, истината е била открита предимно на Петър, и ако синът се е молил специално да не ослабне вярата на Петър, нека обмисли мъдрият княз колко похвално е постъпил отначало, като е потърсил града, в който този знаменит и толкова славен апостол бе дошъл да проповядва, комуто истината за сина е открита от откриващия я отец и чиято вяра няма да оскудее, понеже за нея се е молил синът. След като основа църква в Антиохия, която посети при пътуването си, той забърза към тоя римски град като към господаря на света и

[1] Срв. Мат. 16, 17. [2] Срв. Мат. 16, 14; Марко 8, 28. [3] Срв. 2. Кор. 11, 3. [4] Срв. Мат 16, 14—17; Марко 8, 28. [5] Лука 22, 32.

filium Dei vivi, quem non carne vel sanguine, ut prediximus, sed Deo revelante, sicut veraciter cognovit, veraciter et prędicavit, super quam etiam solidam confessionis petram suam Dominus ecclesiam fabricavit, et hęc est petra illa, supra quam, ut Salomon ait, serpentis non invenitur vestigium. Pro hac itaque purissima fide beatus Petrus Romę moratus, in hac stabilivit ecclesiam et sede apostolica diutius gubernata pro hac fide decus mortis assumpsit sicque sanctam Romanam ecclesiam in hac fide fundatam proprio sanguine cum Paulo, qui ab Ierusalem usque ad Hylliricum regionem, scilicet in qua nunc vos habitatis, evangelio replevit, domino Deo consecravit et dedicavit; qua fide tanto intra breve tempus Romani creverunt et floruerunt, ut pręlatus egregius apostolus mox in principio epistolarum suarum pro ea Deo gratias agere et denuntiare pręconia videatur. Hanc itaque fidem suggere semper et suade, karissime, pio regi sitire, hanc non alibi pręcipue quęrere nisi Romę, ubi plantata est et radicata a beato Petro, qui hanc, ut supra ostendimus, sicut veraciter cognovit, veraciter et prędicavit. Quoniam sicut aqua nunquam potest alibi tam munda vel tam limpida quemadmodum in fonte, unde originem protrahit, inveniri, ita et fides nunquam omnino poterit alibi tam pura vel tam nitida repperiri, sicut in ecclesię nostrę vivario, ubi eam non tecta perstillantia, quibus litigiosa mulier, id est hęretica pravitas, comparatur, sed ille polorum claviger ubertim et purissime congregavit, qui ex ipso fonte vivo hanc cęlitus hausit et limpidissimam conservandam mandavit. Hęc, karissime, pio regi loquere et exhortare in Christo Iesu, ut pro accepto et multiplicato familiaritatis talento in gaudium Domini nostri merearis intrare. Nos vero, si nos audieritis, quia vos tanquam fratres et filios summo amore diligimus, de lucro vestri gaudebimus et superexultabimus; sin autem, dicemus omni ecclesię et, sicut Dominus pręcepit, vos tanquam ethnicos et publicanos habebimus: et in vos

там последователно, както вярно позна, вярно проповядва сина на живия бог, когото му откри не плът и кръв, както казахме, но бог[1]. Господ създаде църквата си върху тая здрава скала на вярата[2], а това е скалата, върху която не се намира следа от змия[3], както казва Соломон. Блаженният Петър остана в Рим за тази така пречиста вяра, върху нея закрепи църквата и след като управлява продължително апостолическата катедра, прие за същата вяра венеца на смъртта. И така, той, заедно с Павел, който разпространи християнското учение от Ерусалим чак до Илирик[4], в която област сега вие живеете, посвети и обрече на господа бога светата Римска църква, така основана върху тази вяра със собствената му кръв. Римляните в късо време толкова се засилиха и прославиха с тая вяра, че отличният и славен апостол скоро след това в началото на своите послания благодари на бога за нея и я възхвалява[5]. И така, прелюбезни, винаги предлагай тая вяра на благочестивия княз и го съветвай да я жадува, да не я търси другаде освен в Рим, където е насадена и вкоренена от блажения Петър, който, както по-горе казахме, истински я познал и истински я проповядвал. Защото, както водата никъде другаде не може да се намери така чиста и така бистра, както в извора, откъдето води началото си, така и вярата никъде не ще може да се намери на друго място така чиста и светла, както във водоема на нашата църква, където я събраха не капещи покриви, с които се сравнява свадливата жена[6], т. е. еретическата порочност, но я събра изобилно и най-чисто оня небесен ключар, който я пи свише от самия жив извор и я повери, за да се пази най-чиста. Това говори, прелюбезни, на благочестивия княз и го съветвай в Христа Исуса, за да заслужиш да влезеш в радостта на нашия господ заради получения и умножен талант на приятелство[7]. Ние пък, ако ни послушате, ще се радваме и ще ликуваме за вашата печалба, понеже ви обичаме с най-голяма обич като братя и синове. Ако ли не, ще кажем на цялата църква и, както е заповядал господ, ще ви считаме за езичници и митари[8]: и вие ще изпи-

[1] Срв. Матей 16, 17. [2] Срв. Матей 16, 18. [3] Срв. Приг. 30. 19. [4] Срв. Рим 15, 19. С Илирик тук се означава изобщо Балканският полуостров. [5] Срв. Рим. 1, 8. [6] Срв. Приг. 27, 15. [7] Срв. Мат. 25, 14—30. [8] Срв. Мат. 18, 17.

videritis, cum in varias errorum temptationes incideritis. . .

Missa per Paulum et Eugenium reverentissimos et sanctissimos episcopos.

Data mense Aprile, die XVI, indictione XI.
(Ep. 67, pp. 60_{32-33}, 61_1-62_{1-12})

тате върху себе си, когато попаднете в различни греховни изкушения . . .

Изпратено по досточтимите и преосвещени епископи Павел и Евгений

16 април, XI индикт.

18. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum hortatur, ut ad Romanae ecclesiae oboedientiam redeat

879. (Mai.)

Dilecto filio Michaheli regi Vulgarorum

Quia vos omnipotens Deus dono gratuitę misericordię suę gentemque vestram ad cognitionem sui nominis vocare dignatus est, meminisse debetis hoc, quod Dominus beato Petro apostolo dixit: „Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam". Cui vos in primordio Christianitatis vestrę ad regendum commisistis eiusque successoribus ad obediendum; sed nescio qua ratione ab eius magisterio calliditate quorundam estis abducti, ita ut cum apostolo dicamus: „Quis vos fascinavit ei non obedire", cui dudum colla summisistis? Aut illis credidistis, ut pace Grecorum loquamur, qui cotidie novis et variis disciplinis atque dogmatibus confunduntur? Sed queso, fili carissime, ad sanctę matris vestrę Romanę ecclesię sinum, quę caput est instituente Deo omnium ecclesiarum in toto orbe diffusarum, relictis superfluitatibus et seductionum scandalis vos gentemque vestram amore mentis sine mora reducite, quia in tantum vos affectione paterna diligimus, ut in visceribus Christi Iesu esse cupiamus. Et ecce parati sumus, ut vos lucrifaciamus et, quicquid legatorum nostrorum offuscatione nuper offensum est, ad purum corrigere et omnia maturissime redintegrando curare et, si contigerit, non solum compati et condolere vobiscum, sed

18. Папа Йоан VIII съветва българския княз Михаил отново да се подчини на Римската църква

(Май) 879 г.

До любимия ни син, българския княз Михаил

Понеже всемогъщият бог сметна за достойно чрез дара на своето безкористно милосърдие да повика вас и вашето племе за познаване на името му, вие трябва да помните това, което господ е казал на блажения апостол Петър: „Ти си Петър и върху тая скала ще построя църквата си"[1]. Още при приемането на християнството вие се поверихте на него — да ви ръководи, и на неговите наследници — да се подчинявате. Но не зная по какъв начин поради лукавството на някои вие сте се отделили от неговото ръководство, така че, нека кажем заедно с апостола: „Кой ви омагьоса да не се подчинявате на този"[2], комуто вече сте се покорили? Или вие повярвахте на ония — за да се изразим така с позволението на гърците, — които всеки ден се объркват с нови и различни учения и догми?[3] Но моля те, прелюбезни сине, като изоставиш излишествата и съблазните на измамите, веднага от любов към благоразумието, върнете се вие и вашият народ в лоното на светата наша майка Римската църква, която по божие нареждане е глава на всички църкви, разпръснати по целия свят. Защото ние ви обичаме с бащинска обич толкова много, че желаем да се намирате в лоното на Исуса Христа. И ето, ние сме готови, за да ви спечелим, и да изправим напълно всичко, което неотдавна е извършено погрешно поради помрачението на нашите пратеници[4], и да се грижим за най-бързото възстановяване на всичко. И ако стане това, ние не само не ще се откажем да страдаме и скърбим заедно с вас, но и да умрем

---

[1] Мат. 16, 18. [2] Гал. 3, 1. 103. [3] Срв. Деян. 17, 21. [4] Става дума за епископите Павел Анконски и Евгений Остийски, които били изпратени в България през пролетта на 878 г. и изглежда не са имали успех в своята мисия.

etiam pro salute animarum vestrarum mori non recusabimus, dicente Iohanne apostolo: „Quoniam Deus pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animam ponere“. Vestrę tamen dilectioni convenit monitis paternis benigno amore semper prebere assensum et ammonitionibus nostris accommodare auditum, quia ille, cui a Domino claves regni cęlorum ligandi atque solvendi collate sunt, cotidie et indesinenter expandit brachia et vos revertentes ad se gratulanter expectat, quatinus vos eterno pastori reddat compotes eternę beatitudinis, a quo accepit ministerio sui apostolatus animas vestras redimere.

Data ut supra. (Ep. 182, p. 146_{9-10} $_{14-37}$)

за спасението на вашите души, както казва апостол Йоан: „Понеже бог даде живота си за нас и ние сме длъжни да дадем живота си за нашите братя[1]“. Все пак на вашата обич подобава винаги да се съгласявате с благосклонна любов с бащинските ни съвети и да се вслушвате в нашите напомняния, защото онзи, комуто бог е дал ключовете на небесното царство, за да връзва и развръзва[2], всекидневно и непрекъснато простира ръце и радостно ви чака да се върнете при него, за да ви върне на вечния пастир като участници във вечното блаженство, от когото той е получил право да изкупва вашите души чрез своята апостолическа служба.

С дата като горното[3].

19. Iohannes VIII papa Petrum, Cerbulam, Sundicam, optimates Bulgarorum, hortatur, ut cum Michaele rege ad Romanae ecclesiae oboedientiam redeant

879 (Mai.)

Petro Cerbule et Sundice ceterisque optimatibus et consiliariis dilecti filii nostri Michaelis regis Vulgarorum

Denique moneo vestram omnium dilectionem, ut continuis adhortationibus atque suggestionibus dilecto filio nostro Michaęli glorioso regi, seniori vestro, adnuntietis vosque cum eo ad sinum sanctę Romanę ecclesię, quę vos ęternę beatitudinis cupit esse participes, redeat ac redeatis, ne diutius quorundam perversi dogmatis suasionibus perniciem ac detrimentum, quod absit, animę vestrę patiamini, quoniam nos in tantum amorem super vos ducimur, ut, quicquid iuste et secundum Deum petieritis, a nobis impetrare valebitis, vestrisque petitionibus inrefragabiliter volumus effectum annuere. Hoc (iterum) iterumque monemus et in verbo Christi edicimus, ut redire ad nos omnino festinetis, quia, sicut nos peccare timemus, si vos ad sinum sanctę matris vestrę non reducimus, ita vos in Deum peccabitis, si nostram vocem audire omittitis.

Data ut supra. (Ep. 183, p. 147_{1-2} $_{6-18}$)

19. Папа Йоан VIII съветва българските боляри Петър, Цербула и Сундика, заедно с княз Михаил, отново да се подчинят на Римската църква

(Май) 879 г.

До Петър, Цербула и Сундика[4], и другите боляри и съветници на нашия любим син, българския княз Михаил

Най-сетне подканям всички вас, възлюблени, с постоянни съвети и внушения да казвате на нашия любим син, славния княз Михаил, вашия господар, да се върне той, а заедно с него и вие в лоното на светата Римска църква, която иска вие да станете участници във вечното блаженство, да не допускате повече по съветите на някои хора с извратено учение унищожението и погубването, недай боже, на вашата душа, понеже ние се ръководим от толкова голяма любов към вас, че всичко, което справедливо и съгласно бога ни поискате, ще може да получите от нас и ние желаем да потвърдим неотменното изпълнение на всичките ви молби. Повторно пак ви подканяме към това и ви заповядваме със словото на Христа да бързате да се върнете при нас. Защото, както ние се боим, че грешим, ако не ви върнем в лоното на светата ваша майка, така и вие ще сгрешите пред бога, ако пропуснете да чуете нашия глас.

С дата като горното.

[1] 1. Йоан 3, 16. [2] Срв. Мат. 16, 19. [3] Предходното датувано писмо 178 (MGH, VII, стр. 143) е от 2 май (Data VI Nonas Maias). [4] За Петър вж. тук стр. 157, бел. 2. За Цербула (Зергобула) и Сундика (Сондокс) вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 177, 794—800. Срв. тук стр. 202, бел. 4. Папата изглежда е познавал тия боляри, тъй като те вероятно са били при него като пратеници. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 176—177, 799—800. Това писмо не е било получено от адресатите. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 177.

20. Iohannes VIII papa Sedeslavo comiti Slavorum mandat, ut legatum suum salvum ad Michaelem regem Bulgarorum venire faciat

879 (Mai.)

Dilecto filio Sedesclavo glorioso comiti Sclavorum

Quia fama tuę dilectionis atque bonitatis et religionis in Deum ad nos usque pervenit, confidenter glorię tuę precipimus atque mandamus, ut pro amore sanctorum apostolorum Petri ac Pauli protectorum vestrorum presentem legatum, quem ad gentem Vulgarorum dirigimus, salvum atque incolumem venire faciatis usque ad dilectum filium nostrum Michaelem gloriosum regem eorum et, quecunque ei sunt necessaria ad victum et vestimentum, illi pro Dei amore administrate, quia Dominus dicit in evangelio: „Quamdiu fecistis uni de minoribus istis, michi fecistis", et apostolus: „Hospitales in invicem sine murmuratione", quia „per hanc latuerunt quidam angelis hospitio susceptis". Agat, fili karissime, de hoc tua dilectio, ut ęternę vitę percipere valeat.

Data ut supra. (Ep. 184, p. 147 18—20 24—34)

20. Папа Йоан VIII поръчва на славянския княз Седеслав да помогне на пратеника му да отиде здрав при българския княз Михаил

(Май) 879 г.

До любимия ни син Седеслав[1], славен княз на славяните

Понеже славата на твоята обич, доброта и вяра в бога стигна до нас, ние смело възлагаме и поръчваме на твоя славност от любов към светите апостоли Петър и Павел, вашите покровители, да сторите така, че този пратеник[2], когото пращаме до българския народ, да пристигне здрав и невредим при любимия ни син Михаил, неговия славен княз, и да му давате от любов към бога всичко, което му е необходимо за храна и облекло, защото бог казва в Евангелието: „Каквото сте направили на един от малките, на мене сте го направили"[3], и апостолът: „Бъдете гостоприемни помежду си без роптание"[4], защото „някои, без да знаят, чрез него [гостоприемството] са приемали ангели на гости"[5]. Прескъпи сине, твоята обич нека се погрижи за това, за да може да получиш наградата на вечния живот.

С дата като горното.

21. Iohannes VIII papa Branimirum ducem Chrobatorum ad Romanae ecclesiae oboedientiam reversum laudat et missarum solemnia pro salute principatus eius super altare b. Petri d. 21. Maii se celebrasse nuntiat; Iohannem presbyterum epistolam ad regem Bulgarorum delaturum remittit

879 Iun. 7.

Dilecto Filio Branimir

Relegentes nobilitatis tuę litteras, quas per Iohannem venerabilem presbyterum, communem fidelem, nobis mandasti, quantam fidem et sinceram devotionem circa ecclesiam sanctorum apostolorum Petri ac Pauli et circa nos habeas, luce clarius novimus. Et quia Deo favente quasi dilectus

21. Папа Йоан VIII похвалява хърватския княз Бранимир, загдето се е върнал отново към Римската църква, и му съобщава, че е отслужил на 21 май тържествена литургия в олтара на „Св. Петър" за преуспяването на неговата власт; праща пак презвитер Йоан да занесе писмо на българския княз

7 юни 879 г.

До любимия син Бранимир[6]

Прочитайки писмото на твое благородие, което ни изпрати по уважавания презвитер Йоан, верен и на двама ни, съвсем ясно узнахме, колко голяма вяра и искрена преданост имаш към църквата на светите апостоли Петър и Павел и към нас. И понеже с божия помощ ти,

[1] Седеслав — хърватски княз, бил убит през май 879 г., преди да получи писмото. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 177—178. [2] Пратеникът е бил презвитер Йоан Венециански. — придворният свещеник на моравския княз Светополк. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 179—180. [3] Мат. 25, 40. [4] 1. Петър 4, 9. [5] Евр. 13, 2. [6] Бранимир заел мястото на убития от него през май 879 г. хърватски княз Седеслав. Той потърсил покровителството на папата, за да се запази от отмъщението на византийския император Василий I, чийто съюзник бил убитият Седеслав. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 178.

filius sancto Petro et nobis, qui per divinam gratiam vicem eius tenemus, fidelis in omnibus et obediens esse cupias et humiliter profiteris, tuę nobilitati dignas valde gratias his nostri apostolatus litteris agimus paternoque amore utpote karissimum filium ad gremium sanctę sedis apostolicę matris tuę, de cuius videlicet purissimo fonte patres tui melliflua sanctę predicationis potavere fluenta, redeuntem suscipimus et spiritalibus amplectimur ulnis atque apostolica volumus benignitate fovere, ut gratiam et benedictionem Dei sanctorumque Petri ac Pauli apostolorum principum et nostram super te habens diffusam a visibilibus et invisibilibus hostibus, qui saluti humanę insidiari et impedire non cessant, salvus semper ac securus existas optatamque de inimicis victoriam facilius possis habere. Nam quanto ipse te Deo humiliter subdere sanctisque ipsius obedire preceptis studueris atque ipsius sacerdotibus et ministris honorem debitum pro amore Domini exhibueris, tanto super omnes inimicos tuos et rebelles adversarios eris procul dubio victor et potens. Et ideo monemus industriam tuam, ut in omnibus tuis actibus Deum semper pre oculis habeas, timeas et toto diligas corde, quoniam dicente psalmista: „Beatus est vir, qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis; potens in terra erit semen eius", et ipse in evangelio „Qui me", inquit, „diligit, sermonem meum servabit et pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus". Quod cum ita sit, si tuis bonis operibus in presenti lucentibus Deum glorificaveris, gloria eris sempiterna in futuro sine dubio decoratus, quoniam ipse per Moysen hoc se facere testatus dicens: Glorificantes me glorificabo. Sicut autem nostro pręsulatui per iamfatum presbyterum varia suggessisti, quatenus nostro tibi ore apostolico benediceremus, pro tuę salutis augmento id ipsum libenter fecimus. Nam in die ascensionis Domini inter sacra

като любим син, желаеш и смирено признаваш, че си верен във всичко и послушен на апостол Петър и на нас, които по божествена милост възглавяваме неговата катедра, ние изказваме с това си апостолическо писмо предостойни благодарности на твое благородие и с бащинска обич те приемаме като най-скъп син, когато се връщаш в лоното на светата апостолическа катедра, твоята майка, от чийто най-чист извор пиха твоите бащи сладкомеденото питие на светата проповед, и те прегръщаме с духовните си ръце и желаем да те покровителствуваме с апостолическа щедрост, та, имайки излята върху себе си милостта и благословението както на бога и на светите Петър и Павел, първите от апостолите, така и нашето, да си винаги здрав и запазен от видимите и невидими врагове, които не спират да кроят засади и да пречат на човешкото спасение, и по лесно да можеш да спечелиш желаната победа над враговете си. Защото колкото повече се стараеш сам смирено да се подчиняваш на бога и да се покоряваш на неговите свети заповеди и от обич към господа да отдаваш почит на неговите свещенослужители и слуги, толкова ти ще бъдеш по-действителен победител и могъщ спрямо всичките си неприятели и непокорени врагове. И затова ние напомняме на твоето усърдие във всичките си дела да имаш пред очи бога, да се боиш от него и да го обичаш с цялото си сърце, понеже и псалмопевецът казва: „Блажен е мъжът, който се бои от господа и е много ревностен към заповедите му; семето му ще бъде силно на земята"[1], а самият той казва в Евангелието: „Който ме обича, ще пази словото ми и моят отец ще го възлюби и ще дойдем при него, и ще отседнем у него"[2]. А щом това е така, ако ти прославиш бога с добрите дела, които светят в сегашния век, без съмнение ще бъдеш украсен с вечна слава в бъдещия век, понеже сам бог е засвидетелствувал чрез Мойсея, че той прави това, като казва: „Ще прославя тези, които ме прославят"[3]. Тъй като ти съобщи чрез вече споменатия презвитер различни неща на наше първосвещенство, за да те благословим с нашата апостолическа уста, ние с удоволствие направихме това за увеличаване възможностите да се спасиш. Защото в деня на Възнесение господне[4], през време на

[1] Пс. 111, 1—2. [2] Йоан 14, 23. [3] 1. Царе 2, 30. [4] Сиреч на 21 май 897 г.

missarum sollempnia super sacrum altare beati Petri apostoli celebrantes elevatis sursum manibus benediximus tibi et omni populo tuo omnique terrę tuę, ut hic et in ęternum corpore simul et anima salvatus et principatum terrenum, quem habes, prospere ac securiter regere possis, et in celesti regione post mortem cum Deo feliciter gaudeas et in perpetuum regnes. Et quia hunc ipsum Iohannem presbyterum tibi et nobis verum fidelem in omnibus esse cognoscimus, dedimus illi nostram apostolicam epistolam deferendam regi Vulgarorum. Ideo petimus, ut pro amore sancti Petri et nostro cum tua ipse licentia legationem hanc nostram sine tarditate perficiat, ut et propter hoc tuę dilectioni multiplices gratias habeamus.

Data VII die mense Iunii, indictione VII.
(Ep. 190, pp. 151_{36-39}, 152_{4-40})

богослужението, отслужвайки тържествена литургия върху светия олтар на блажения апостол Петър, ние с издигнати нагоре ръце благословихме тебе, целия твой народ и цялата земя, та, спасен тялом и духом, да можеш сега и во веки щастливо и безопасно да управляваш земното царство, което имаш, и след смъртта си щастливо да се радваш в бога и во веки да царуваш в небесното царство. И понеже знаем, че този презвитер Йоан[1] наистина във всичко е верен на тебе и на нас, дадохме му нашето апостолическо писмо[2], за да го занесе на българския княз. Затова молим той от любов към свети Петър и към нас да извърши, с твое позволение, това наше поръчение незабавно, та и затова многократно да благодарим на теб, възлюблени.

7 юни, XII индикт.

22. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum monet, ut ad Romanam ecclesiam redeat et, si voluerit, per latorem praesentium Iohannem Venetum presbyterum sibi remandare curet

879 Iun. 8.

Dilecto ac spiritali filio Michaheli glorioso regi Vulgarorum

Quante pietatis et miserationis suę largitate vos omnipotens Deus dilexerit, narrare quis sufficiat, carissime fili, quando per infusionem sancti Spiritus sui in cor vestrum unigenitum filium suum, per quem omnia visibilia et invisibilia condidit, vobis clementer revelare dignatus est mentemque vestram claritatis suę lumine inradiare et de tenebris ad veram voluit perducere lucem vereque fidei dogmate sancto docere! Ipsius etiam gratia vobis revelante ad sedem beati Petri apostolorum principis, quę caput et magistra omnium ecclesiarum Dei existit et a qua omnes reges et principes verbum veritatis acceperunt, legatos vestros, Petrum scilicet cognatum vestrum et Iohannem atque Martinum pręcessoris nostri domni Nikolai beatissimi presulis tempore direxistis, ut et vos inde doctrinam ecclesiasticam atque canonica instituta recipe-

22. Папа Йоан VIII съветва българския княз Михаил да се върне към Римската църква и да се погрижи да му отговори, ако пожелае, чрез презвитер Йоан Венециански, приносител на настоящето писмо

8 юни 879 г.

До любимия и духовен син Михаил, славния княз на българите

Кой би могъл да разкаже, прелюбезни сине с каква щедрост на своята обич и милост те възлюби всемогъщият бог, когато чрез вливане на своя свети дух във вашето сърце милостно сметна за достойно да ви открие своя еднороден син, чрез когото създаде всичко видимо и невидимо, и пожела да освети вашия ум със сиянието на своята светлина и да ви научи чрез светата догма на истинската вяра. Понеже ви се откри неговата милост, вие изпратихте по времето на нашия предшественик, преблажения папа Николай, вашите пратеници, именно Петър[3], ваш роднина, Йоан и Мартин, при катедрата на блажения първоапостол Петър, която е глава и учителка на всички божи църкви и от която всички царе и князе получиха словото на истината, за да получите и вие, което естествено, съгласно вашето желание, заслужихте от същата света Римска църква,

[1] Вж. тук стр. 162, бел. 2. [2] Писмото е преведено тук под № 22. [3] Петър, роднина на Борис, комуто папата е изпратил вече две писма (тук № 17 и 19). Вж. стр. 157, бел. 2.

retis, ubi totius ecclesię Christus posuit principatum, quod nimirum secundum vestram voluntatem ab eadem sancta Romana ecclesia promeruisti. Nunc igitur vos quasi propriam gregis Dominici ovem nobis in ipso apostolorum principe commissam et utpote karissimum filium nostrum his nostri apostolatus litteris visitamus et nostris apostolicis spiritaliter amplectimur ulnis, assidue vos cum omni populo vestro sacris orationibus nostris Domino commendantes, ut ipse, qui vobis gloriosum in terris tribuit principatum, tribuat et post mortem celeste regnum et gloriam sempiternam. Quapropter monemus gloriam vestram, ut ad sanctam matrem vestram Romanam ecclesiam devota mente libentique animo redeatis, ut apostolorum sanctorum precibus adiuti tam visibiles quam et invisibiles inimicos facile superare possitis et, quia vos, ut predictum est, multum diligimus, nostrum ad vos volumus cum sedis apostolicę visitatione dirigere legatum visitareque vos, sicut pastor visitat gregem domini sui sibi commissum, si tamen cognoverimus voluntatem vestram, quod nostram cupiatis recipere legationem et apostolicam visitationem. Quod si volueritis, per hunc Iohannem venerabilem presbyterum, fidelem nostrum, nobis sub certitudine litterarum vestrarum remandare curate, dilectissime atque amantissime fili. Omnipotens Deus, qui vobis viam veritatis ostendit et lumine suę claritatis cor vestrum illustrare dignatus est, nunc et semper cum omni prosperitate et salute vos conservare dignetur incolumem.

Data VI idus Iunias, indictione XII.
(Ep. 192, pp. $153_{30-32,\ 36-38}$, 154_{1-27})

църковната доктрина и каноническите постановления оттам, гдето Христос постави главенството на цялата църква. И сега ние ви посещаваме с това наше апостолическо писмо като собствена овца от господнето стадо, поверена ни чрез първоапостола, и като прелюбезен наш син и духовно ви прегръщаме с нашите апостолически ръце и в светите си молитви непрестанно ви препоръчваме с целия ваш народ на господа, та сам той, който ви е дал славна върховна власт на земята, да ви даде и след смъртта небесно царство и вечна слава. Затова съветваме ваша славност да се върнете смирено и драговолно при светата Римска църква, вашата майка, та, подпомогнати от молитвите на светите апостоли, да можете лесно да покорите както видимите, така и невидимите врагове. И понеже ви обичаме много, както казахме, ние искаме да изпратим при вас наш легат да ви посети [от името] на апостолическата катедра и да ви споходим, както пастирят посещава повереното нему стадо на господаря си, стига само да узнаем вашето желание, че искате да приемете нашето пратеничество и апостолическо посещение. Ако искате това, прелюбезни и премили сине, погрижете се да ни отговорите под гаранцията на ваше писмо чрез този почтен, нам верен, презвитер Йоан. Всемогъщият бог, който ви показа пътя на истината и благоволи да освети сърцето ви с блясъка на своята светлина, нека ви удостои и запази невредим сега и всякога във всяко благополучие и здраве.

8 юни, XII индикт.

23. Ioahannes VIII papa Michaeli regi Bulgarorum gratias agit de donis sibi transmissis; monet, ut a Graecorum ad Romani pontificis oboedientiam redeat

879 (Iun. ex. — Iul)

Dilecto ac spiritali filio Michaheli glorioso regi Vulgarorum[a]

Multas regię excellentię vestrę gratias agimus, quia sicut karissimus filius divino repletus amore paternitatem nostram per Functicum eximium fidelem vestrum visitare missisque donis honorare curasti, per

23. Папа Йоан VIII благодари на българския княз Михаил за изпратените му подаръци; съветва го да се върне от подчинение на гърците към подчинение на римския папа

(края на юни—юли) 879 г.

До любимия и духовен син Михаил, славен княз на българите

Много благодарности изказваме на ваше княжеско височество, загдето, като прескъп син, изпълнен от божествена обич, ти се погрижи да посетиш нашето бащинство чрез вашия отличен и верен Фун-

a) *corr. in* uulgariorum *R*

quem tuę salutis incolumitatem omniumque fidelium tuorum audientes prosperitatem valde sumus gavisi. Nos autem et nostris assiduis precibus ante sacratissimum beati Petri apostolorum principis corpus adstantes et te et omnes principes tuos omnemque populum tuum Iesu Christo domino semper commendare studemus et benedicimus tibi et omni populo tuo omnique regno tuo, ut et a visibilibus et invisibilibus hostibus liberatus Deique auxilio adiutus inimicorum tuorum semper victor existas et ad palmam superne vocationis gloriosus pertingas, ut ipse, qui gratię suę largitate et regnum tibi terrenum concessit et illuminando oculos mentis tuę viam veritatis ostendit et de tenebris ad veram lucem perduxit, usque ad finem in eadem sancta fide et bonis operibus perseverantes salvos et incolumes dignetur perducere, ut post finem pręsentis vite per intercessiones sanctorum apostolorum Petri et Pauli regnum valeas cęleste percipere, in quo illa omnia bona, quę oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, cum sanctis omnibus simul accipias, quę diligentibus se ab origine mundi pręparavit omnipotens Dominus. Sed non modica nos tristitia, o fili carissime, replevisti, quia sedem beati Petri cęlestis regni clavigeri, qui tibi in manifesta visione apparuit et oportunum auxilium prębuit, reliquisti, cum ipsa sedes caput et magistra sit omnium ecclesiarum Dei, ad cuius auctorem beatum Petrum a Domino dictum est: „Pasce oves meas", et cui tradite sunt claves regni cęlorum, ut quęcumque ligaverit super terram, ligata maneant et in cęlis et quęcumque solverit super terram, sint soluta et in cęlis. Revertere iam, fili amantissime, ad sanctam matrem tuam Romanam ecclesiam, quę te religioso utero genuit et per quam totius religionis et iustitię formam sancto predecessore nostro Nicolao pręsulę mittente suscepisti et quę omnium gentium retinet principatum et ad quam totius mundi quasi ad unam matrem et unum caput

тик[1] и ни отдаде почит с изпратените подаръци. Твърде много се зарадвахме, когато чухме от него за доброто състояние на твоето здраве и за преуспяването на всички твои верни. Ние пък, заставайки с нашите постоянни молитви пред пресветото тяло на блажения първоапостол Петър, се стараем винаги да препоръчваме на господа Исуса Христа тебе, всички твои първенци и целия твой народ, и благославяме тебе и целия ти народ, и цялото ти царство, освободен от видимите и невидими врагове и подкрепен от божията помощ, да бъдеш постоянен победител на твоите врагове и прославен да достигнеш до наградата за небесно призвание. Сам бог, който с щедростта на своята благодат ти даде земно царство и чрез просветяване на очите на твоя разум ти показа пътя на истината и от мрака те доведе до истинската светлина, нека благоволи да доведе до край здрави и невредими ония, които постоянствуват в същата вяра и в добрите дела, за да можеш, след края на сегашния си живот, да получиш със застъпничеството на светите апостоли Петър и Павел царството небесно, където заедно с всички светии да имаш всичките ония блага, приготвени от сътворението на света от всемогъщия господ за обичащите го, които око не е виждало, ухо не е чувало и които не са стигали до човешкото сърце[2]. Но, прескъпи сине, ти ни изпълни с не малка скръб, понеже напусна престола на блажения Петър, ключаря на небесното царство, който ти се яви в открито видение и ти даде навременна помощ, макар тоя престол да е глава и учител на всички божии църкви, за чийто основател, блажения Петър, господ е казал: „Паси моите овце"[3]. Нему са предадени ключовете на небесното царство, та всичко, което свърже на земята, да остане свързано и на небето, и което развърже на земята, да е развързано и на небето. Върни се, прелюбими сине, към светата твоя майка Римската църква, която те роди от благочестивата си утроба и чрез която ти получи облика на цялата религия и право, както ти го изпрати предшествуващият ни свет епископ Николай,[4] която църква има върховната власт над всички племена и при която се стичат народите от целия свят като единствена майка и

[1] Фунтик изглежда е боляринът Сундика, който е един от адресатите на папското писмо, дадено тук под № 19. Вж. *Caspar*, MGH, Ep. VII, стр 158, бел. 6; *Дуйчев*, За документите из Ватиканския архив: ИИД, XIII (1933), стр. 116. [2] Срв. 1, Кор. 2, 9. [3] Йоан 21, 17. [4] Имат се предвид отговорите на папа Николай I.

conveniunt nationes. Nolite amplius deserere matrem tuam, quia illa tui non obliviscitur, quin potius quasi unicum diligit et semper memoriam tui coram Domino facit. Non enim licitum fuit Grecis alterius parroechiam usurpare, sanctis hoc patribus apertissime prohibentibus. Et idcirco ipsi contra canones Spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos nostras retinent dioeceses. Quos, si pro tuo nobis non esset amore, iam per apostolice sedis sententiam inde compelleremus exire.

Data ut supra. (Ep. 198, pp. $158_{24-26, 30-37}$, 159_{1-26})

единствена глава. Недейте повече изоставя своята майка, понеже не те забравя, дори те обича като единствен син, и винаги те споменава пред господа. Защото не е било позволено на гърците да заграбват чужда епархия, тъй като и светите отци съвсем ясно забраняват това. И затова те владеят наши диоцези въпреки каноните, които са създадени от духа божий и са осветени от почитта на целия свят. Ние бихме ги заставили вече да излязат оттам с решение на апостолическия престол, ако не държехме на твоята обич.

С дата като горното[1].

24. Iohannes VIII papa Sventopulcum ducem Moraviae arguit, quod in recta fide dubitet; Methodium archiepiscopum, quem aliter ac Romanam ecclesiam docere audierit, Romam se citaturum nuntiat

879 (Iun. ex. — Iul.)

Zvuentapu. . . de Maravna

Scire vos volumus, quia nos, qui per Dei gratiam beati Petri apostolorum principis vicem tenemus, pio amore vos quasi karissimos filios amplectimur et paterna dilectione amamus nostrisque assiduis precibus vos omnes Iesu Christo domino commendamus, orantes semper pro vobis, ut Deus omnipotens, qui corda vestra inluminavit et ad viam veritatis perduxit, in bonis operibus confirmet et usque ad finem in recta fide bonaque actione decoratos vos atque incolumes dignetur perducere. Quod autem, sicut Iohanne presbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubitetis, monemus dilectionem vestram, ut sic teneatis, sic credatis, sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit et usque in finem sęculi tenebit atque per totum mundum cottidie sanctę fidei verba recteque predicationis semina mittit et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet se-

24. Папа Йоан VIII упреква Светополк Моравски, че се колебаел в правата вяра; съобщава, че ще призове в Рим архиепископ Методий, за когото научил, че поучавал не в съгласие с Римската църква

(Края на юни — юли) 879 г.

До Светополк . . . Моравски

Желаем да знаете, че ние, които по божия милост заместваме първия от апостолите — блажения Петър, ви прегръщаме с благочестива любов като най-скъпи синове, обичаме ви с бащинска обич, препоръчваме всички вас в своите постоянни молитви към господа Исуса Христа и се молим винаги за вас, та всемогъщият бог, който освети вашите сърца и ви въведе в пътя на истината, да ви утвърди в добрите дела и да ви удостои и доведе до край украсени и неопетнени в правата вяра и доброто деяние. А понеже вие проявявате колебания в правата вяра, както научихме от думите на вашия презвитер Йоан[2], когото изпратихте при нас, съветваме ваша обич така да държите и така да вярвате, както светата Римска църква се научи от първия апостол, както тя държи и ще държи до края на века и разпраща ежедневно по целия свят словата на светата вяра и семената на правата проповед, и както знаете, че са поучавали още отначало нашите предшественици и ваши

---

[1] Предходното датувано писмо 197 (MGH, Ep. VII, стр. 358) е от 14 юни (Data XVIII Kalendas Iulii, Indictione XII). *E. Caspar*, MGH, Ep., VII, стр. 158, бел. 6, и *Златарски*, История, I, 2, стр. 186, бел., смятат, че това писмо е писано по-късно, защото не е могло да няма известен интервал между него и писмо № 192, тук № 22. [2] Презвитер Йоан Венециански бил враг на славянското богослужение и на славянската писменост. Като пратеник на княз Светополк, който изпаднал до известна степен под влияние на немското духовенство, Йоан злепоставил пред папата архиепископ Методий и го обвинил в отклонение от правата вяра.

dis apostolicę pręsules, parentes vestros ab initio docuisse cognoscitis. Si autem aliquis vobis vel episcopus vester vel quilibet sacerdos aliter adnuntiare aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi omnes uno animo unaque voluntate doctrinam falsam abicite stantes et tenentes traditionem sedis apostolicę. Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro, Adriano scilicet papa, ordinatus vobisque directus aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere verbis et litteris professus est, valde miramur; tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore eius audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non.

Data ut supra. (Ep. 200, p. $160_{5-7, 14-39}$)

отци, именно светите предстоятели на апостолическия престол. Ако обаче някой ваш епископ или какъвто и да бил свещенослужител започне да ви възвестява и проповядва другояче, всички вие, разпалени от божия ревност, с един дух и една воля отхвърлете лъжливото учение, като стоите и се придържате към традицията на апостолическата катедра. Ние обаче много сме очудени, понеже чухме[1], че вашият архиепископ Методий, назначен и изпратен при вас от нашия предшественик папа Адриан[2], не проповядвал така, както с думи и писма е заявил пред апостолическата катедра, че вярва. Поради това му наредихме да се погрижи без каквото и да било забавяне да дойде при нас, за да чуем от неговата уста дали държи и вярва, както е обещал, или не.

С дата като горното.[3]

25. Iohannes VIII papa Methodio archiepiscopo Pannoniensi praecipit, ut Romam veniat, de criminibus in eum prolatis causam dicturus

879 (Iun. ex. — Iul.)

Reverentissimo Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesię

Predicationis tuę doctrinis populum Domini tibi quasi spiritali pastori commissum salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, quę sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit et cottidie predicat, tu docendo doceas et ipsum populum in errorem mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut omni occasione postposita ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et veraciter cognoscamus doctrinam tuam, utrum sic teneas et sic predices, sicut verbis et litteris te sanctę Romanę ecclesię credere promisisti, aut non. Audimus etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est in Sclavina lingua, unde iam litteris nostris per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in

25. Папа Йоан VIII нарежда на панонския архиепископ Методий да дойде в Рим, за да се защити във връзка с повдигнатите срещу него обвинения

(Края на юни — юли) 879 г.

До досточтимия Методий, архиепископ на Панонската църква

Макар да си длъжен да спасяваш и наставляваш с поученията на своята проповед поверения ти като духовен пастир божи народ, ние чухме, че в наставлението си не проповядваш тия неща, които светата Римска църква е научила от първия измежду апостолите и всекидневно проповядва, и че тласкаш самия народ към заблуждение. Затова с настоящето си апостолическо писмо ти заповядваме, като оставиш настрана всеки предлог за отлагане, да се погрижиш да дойдеш незабавно при нас, за да чуем от твоята уста и истински да опознаем твоето учение — дали ти се придържаш и проповядваш така, както с думи и писма си обещал на светата Римска църква, че вярваш, или не. Чуваме още, че служиш литургиите на варварски, т. е. на славянски език, поради което с наше писмо, изпратено до теб чрез анконския епископ

[1] Папата е чул обвиненията на немското духовенство и на споменатия по-горе презвитер Йоан Венециански. [2] Методий бил изпратен в Моравия като архиепископ в 870 г. от папа Адриан II. [3] За датата вж. тук стр. 167, бел. 1.

ea lingua sacra missarum sollempnia celebrares, sed vel in Latina vel in Greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa et in omnibus gentibus dilatata cantat. Prędicare vero aut sermonem in populo facere tibi licet, quoniam psalmista omnes ammonet Dominum gentes laudare et apostolus: „Omnis“, inquit, „lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est Dei patris“.

Data ut supra. (Ep. 201, pp. 160_{24-25}, 161_{4-21})

Павел, ти забранихме да отслужваш божествените служби на тоя език, а на латински или на гръцки език, както служи божията църква, проникнала из целия свят и разпространена у всички народи. Позволено ти е обаче да проповядваш или да държиш беседи пред народа, понеже псалмопевецът призовава всички народи да възхваляват бога и апостолът казва: „Всеки език да изповяда, че Исус е господ за слава на бога отца“.

С дата като горното[1].

26. Iohannes VIII Basilio I et Constantino et Alexandro imperatoribus gratias agit de reverentia Romanae sedi more praedecessorum servata; ad petitionem eorum et patriarcharum ceterorumque Orientis episcoporum votum respondet, se Photium temporum ratione perspecta in patriarchatus honore recipere, licet absque suo consultu officium usurpaverit, si quidem misericordiam coram synodo quaerere velit; post illius obitum de laicis vel curialibus patriarcham eligi et Bulgarorum diocesim a Romana sede institutam amplius a Graecis usurpari vetat; mandat, ut clerici de consecratione Ignatii patriarchae consistentes retrusi revocentur et rursus, qui cum Photio patriarcha communicare nolint, secundo ac tertio commoniti communione priventur

879 Aug.

26. Йоан VIII благодари на императорите Василий I, Константин и Александър за запазената, по обичая на предшествениците им, почит към римската катедра; той отговаря на тяхната молба и на желанието на патриарсите и останалите източни епископи, че, като взима предвид особеното време, приема Фотий в патриаршеско достойство, макар и да е заел длъжността без негово позволение, ако той пожелае да подири милост пред събора; той забранява след смъртта на Фотий патриархът да се избира измежду миряните или придворните, и българският диоцез, обърнат в християнство от римската катедра, да се заграбва повече от гърците; поръчва отстранените клирици, ръкоположени от Игнатий, да бъдат отново повикани, и тия от тях, които не желаят да влязат в общение с патриарх Фотий, отново да бъдат отлъчени, след като бъдат за втори и за трети път посъветвани[2]

Август 879 г.

Dilectissimis ac excellentissimis spiritalibus fillis nostris Basilio Constantino et Alexandro, gloriosissimis imperatoribus semper augustis

До възлюбените ни и височайши наши духовни синове Василий[3], Константин и Александър[4], преславни императори и винаги августи

— — —

Hoc etiam modo ista excellentię vestrę pręcibus moti fieri iubemus, si ipse patriarcha Bulgariorum diocesem, quam pię memorię Nicolaus precessor noster Michaele ipsorum rege petente apostolicis doctrinis

— — —

Подбудени от молбите на ваше величество, ние заповядваме това да стане така, ако отсега нататък сам патриархът реши да не си присвоява за своята власт и по никакъв начин да не за-

[1] За датата вж. тук стр. 167, бел. 1. [2] Даваме цялото съдържание на писмото, за да се изясни откъсът. [3] Василий I — виз. импер. (867—886). [4] Александър — син на Василий I; първородният син на императора — Константин — по това време изглежда е бил умрял, затова в гръцкия превод стои името на Лъв. Вж. *Hergenröther*, Photius, Patriarch von Konstantinopol, II, стр. 383. В писмото е пропуснат вторият син Лъв (VI), който наследил баща си, а също и най-малкият син Стефан.

docuit et per venerabiles episcopos suos sacri lavit unda baptismatis omnique ecclesiastica regula et disciplina, prout oportebat, instruxit, amodo[a] suo iuri vendicare vel retinere nullo modo presumpserit nec aliquam cuiuscumque honoris ibidem ordinationem fecerit — ibidem sunt inlicite ordinati episcopi vel sacerdotes [ab] archiepiscopo vel episcopis, qui ibidem videntur existere — [nec] sacrum pallium, quo inter sacra missarum solempnia uti pontificibus solitum est, ipse patriarcha mittere presumpserit.

— — —

Data mense Augusto, indictione XII. Missa per Petrum presbyterum. (Ep. 207, pp. 166_{18-24}, 167_{4-7}, 173_{39-44}, 174_{1-5})

държа диоцеза на българите, които нашият блаженопаметен предшественик Николай[1], по молбата на техния княз Михаил, просвети с апостолското учение, чрез своите досточтими епископи[2] окъпа с водата на своето кръщение и ги обучи в цялото църковно правило и наука, както трябваше, ако не извършва там никакво ръкополагане за каквато и да е служба — там незаконно са ръкоположени епископи и свещеници от архиепископите и от епископите, които, изглежда, се намират там — и ако сам патриархът реши да не праща светия палиум, с който обикновено си служат епископите през време на светата литургия.

— — —

Месец август, XII индикт.
Изпратено чрез презвитер Петър.

26a. Ἰωάννης δοῦλος τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τοῖς γαληνοτάτοις ἀγαπητ. ις ἡμετέροις πνευματικοῖς υἱοῖς καὶ θεῷ ἠγαπημένοις, Βασιλείῳ, Λέοντι καὶ Ἀλεξάνδρῳ, νικηταῖς τροπαιούχοις βασιλεῦσι καὶ αἰωνίως Αὐγούστοις

— — —

Ἀξιοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο τὴν ὑμῶν εὐσέβειαν μήτε ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἡμῶν Φώτιος ὁ ἁγιώτατος μήτε τις τῶν αὐτοῦ διαδόχων ἀπὸ τοῦ νῦν χειροτονήσῃ εἰς Βουλγαρίαν μήτε αὐτοχειρίᾳ μήτε δι' ὠμοφορίου ἀποστελλομένου μήτε διεκδικῇ τὴν εἰρημένην ἐπαρχίαν τῶν Βουλγάρων ὡς ἰδίαν αὐτοῦ· ἐπ' ἀλλοτρίῳ γὰρ θεμελίῳ οὐ δεῖ ἐποικοδομεῖν ἄλλους. Ὁ γὰρ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ ὁ προηγησάμενος ἡμῶν Νικόλαος ταῖς δεήσεσι τοῦ ἄρχοντος Βουλγάρων Μιχαὴλ ἀποστολικαῖς διδαχαῖς τὸ τοιοῦτον ἐξέθρεψεν ἔθνος καὶ διὰ τῶν εὐλαβεστάτων αὐτοῦ ἐπισκόπων ἐβάπτισε καὶ πάντας τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τύπους τε καὶ κανόνας καὶ ὅσα εἰς τῶν χριστιανῶν θρησκείαν συντελεῖ παραδεδωκὼς ἐτελείωσεν, εἰ καί τινες τολμηρῶς ἀφήρπασαν ἀφ' ἡμῶν τὴν μὴ προσήκουσαν αὐτοῖς ἐπαρχίαν καὶ χειροτονίας καὶ καθιερώσεις ἐκκλησιῶν καὶ ἁπλῶς πάντα ὅσα οὐκ ἐχρῆν ἐποίησαν. (Διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο ὑμῖν περεγγυώμεθα,

26a. Йоан, слуга на божиите слуги, до светейшите и любими наши духовни синове, боголюбимите Василий[3], Лъв и Александър, победители, триумфиращи императори и винаги августи[4]

— — —

Също и това искаме от ваше благочестие — занапред нито нашият брат и съслужител светейшият Фотий, нито някой от неговите наследници да не ръкополага за България собственоръчно, нито чрез изпращане на омофор, нито да си присвоява споменатата българска епархия като своя собствена. Други не трябва да градят върху чужда основа. Защото блаженият наш предшественик Николай, по молбите на българския княз Михаил, закърми с апостолско учение този народ, кръсти го чрез богобоязливите си епископи и, след като му даде всички църковни правила и канони и това, което се отнася до християнското богослужение, завърши успешно делото, макар и някои дръзко да отнеха от нас непринадлежащата им епархия и направиха ръкоположения и освещения на църкви, и изобщо всичко, което не трябваше да правят. Затова към казаното ви поръч-

a) *minuta post verba* amodo suo iuri vendicare vel retinere *additione quadam aucta, sed in R minus recte descripta esse videtur: contextum integrum hoc fere modo intelligimus:* amodo suo iuri vendicare vel retinere nec aliquam cuiuscumque honoris ibidem ordinationem facere, quoniam ibidem sunt inlicite ordinati episcopi vel sacerdotes ab archiepiscopo vel episcopis, qui ibidem videntur existere, nec sacrum pallium, quo inter sacra missarum solempnia uti pontificibus solitum est, ipse patriarcha mittere presumpserit. *E. Caspar*.

[1] Николай I (858—867) [2] Павел Популонски и Формоза Портуенски. [3] Вж. тук стр. 169, бел. 2. [4] Това писмо е подправен гръцки превод от Фотий на предходното писмо. Вж. латинския оригинал, тук писмо № 26.

ἵνα, ὅταν ἡμεῖς τοὺς νῦν ἐπισκοποῦντας εἰς αὐτοὺς ἐγκλήματι ἑαλωκότας φωράσωμεν καὶ κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλωμεν, μὴ εὑρίσκωσιν ὑμᾶς καταφύγιον, ἀλλ' ἵνα εὕρωμεν καὶ ὑμᾶς εἰς τοῦτο συμπνέοντας καὶ κατακολουθοῦντας ἡμῖν καὶ μὴ διαφωνοῦντας.) (Ep. 207, pp. 167_{1-7}, 173_{32}—174_{15})

ваме и това: когато ние открием действуващите сега като епископи, заловени в провинение към тези наредби, и ги подхвърлим на канонически наказания, да не ви намерят като прибежище, но ние да ви намерим и вас съгласни с това, като ни последвате и сте единодушни с нас.

27. Iohannes VIII papa episcopis Constantinopolitanae ecclesiae et tribus aliis principalibus ecclesiis respondet de Photii in patriarchatu confirmatione eisdem ut in epistola ad Basilium ceterosque imperatores conditionibus prolatis

879 Aug.

Reverentissimis et sanctissimis omnibus episcopis et confratribus ecclesię Constantinopolitanę sedem respicientibus seu tribus aliis principalibus ecclesiis, Hierosolimitanę...

— — —

Porro et nos hac vos, fratres karissimi, lege constringimus, ut si deinceps apud cunctam ecclesiam, quę in vobis est, a paternis regulis per similem pręvaricationem numquam spondeatis delinquere, id est, ne neophitus repente ad honorem ascendere et si parroechiam Vulgarice gentis, quę Deo auctore beati Petri apostoli intercessione atque decessorum nostrorum labore ad Christum conversa est, subducta, quam ibi fecistis, illicita ordinatione, reddideritis et abiectos quosque fratres ac discordantes vestro laboris studio cum predicto Photio, quem patriarcham in regia urbe desideratis habere, aliisque piis operibus offensionem, quam coram Deo et sanctis canonibus contraxistis, in hac parte reconpensaveritis, venerabilem fratrem Photium coram synodo misericordiam quęrendo et patriarchatus honore fungi volumus et nostrę communionis immo et beatorum apostolorum seu omnis ecclesię fore Domini miseratione participem. — — —

Data mense Augusto, indictione duodecima.

Missa per Petrum presbyterum. (Ep. 208, pp. 176_{31-38}, 177_{-10}, 179_{17-45}, 181_{13-15})

27. Папа Йоан VIII отговаря на епископите от Цариградската църква и на другите три главни църкви за признаването на Фотий за патриарх, като изтъква същите условия, които е изложил в писмото си до Василий и другите императори

Август 879 г.

До всички досточтими и светейши епископи и събратя, които почитат престола на Константинополската църква и до другите три главни църкви: Ерусалимската...[1]

— — —

И ние, скъпи братя, ви обвързваме с това условие, че ако занапред обещаете за цялата църква, която е във ваши ръце, да не грешите никога срещу правилата на отците с подобно нарушение, т. е. новопокръстен да не получава висша църковна длъжност, и ако след като отмените непозволеното разпореждане, което сте направили там, ни върнете епархията на българския народ, който по божие внушение с посредничеството на блажения апостол Петър и благодарение труда на нашите предшественици е обърнат към Христа, и ако чрез вашето усърдие в работата върнете всички отлъчени братя и несъгласни със споменатия Фотий, когото желаете да имате за патриарх в престолния град, и ако с нови и благочестиви дела заличите в онази страна обидата, която причинихте пред бога и светите канони, ние сме съгласни досточтимият наш брат Фотий, като потърси милост пред събора, да бъде удостоен с патриаршеска чест и поради милостта господня да бъде участник в нашето общение, т. е. на блажените апостоли и на цялата църква. — — —

Месец август, XII индикт.

Изпратено по презвитер Петър.

[1] Вж. по-долу гръцкия превод на писмото, където адресът е пълен.

27a. Ἰωάννης δοῦλος τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τοῖς εὐλαβεστάτοις καὶ ἁγιωτάτοις πᾶσιν ἐπισκόποις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν καὶ πᾶσι τοῖς αὐτὴν ἀποδεχομένοις καὶ ταῖς λοιπαῖς ἄλλαις πρώταις ἐκκλησίαις Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας καὶ τοῖς αὐτῶν τῶν ἱερατικῶν θρόνων προεστῶσι

27a. Йоан, слуга на божиите слуги, до всички наши братя и съслужители, благочестиви и преосвещени епископи от Цариградската църква, до всички, които общуват с нея, до другите първенствуващи църкви в Ерусалим, Антиохия и Александрия и до предстоятелите на техните свети катедри[1]

— — —

Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα, ἵνα τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας, ἣν ὁ θεὸς διὰ πρεσβείας τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου καὶ τοῦ κόπου καὶ μόχθου τοῦ προηγησαμένου ἡμῶν εἰς Χριστὸν ἐπέστρεψεν, ἀποδώσητε ἡμῖν. Θέλομεν δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα, ἐὰν ᾖ τις δεδιωγμένος ἢ ἀποσχίστης, διὰ τοῦ ὑμετέρου κόπου μοχθήσαντες ὑμεῖς μετὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Φωτίου, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸν πόθον ὑμῶν διεχαράξατε, μετὰ πάντων ὑμῶν τῶν εὐσεβῶν ἔργων καὶ αὐτοὺς κερδήσητε, ὡς ἂν καὶ ἐν τούτῳ ἄμεμπτοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ εὑρεθείητε. — — — (Ep. 208, pp. 177_{1-10}, 179_{29-41})

— — —

Напомняме ви, братя и това — да ни върнете българската епархия, която бог обърна към Христа чрез пратеници на блажения апостол Петър и чрез грижата и усърдието на нашия предшественик. Желаем и това — ако има някой преследван или изгонен, вие, като се потрудите сами и със светейшия патриарх Фотий, към когото проявихте вашата привързаност, заедно със всички ваши благочестиви дела и тях да спечелите, та и в това отношение да се явите пред лицето на бога невинни. — — —

28. Iohannes VIII papa Photium patriarcham Constantinopolitanum in patriarchatus sedem restitutum agnoscit, eisdem ut in epistola ad Basilium ceterosque principes condicionibus prolatis

879 (Aug.)

Photio patriarche Constantinopolitano

28. Йоан VIII признава възстановения на патриаршеска катедра цариградския патриарх Фотий, като повтаря условията в писмото до император Василий[2]

(Август) 879 г.

До константинополския патриарх Фотий

— — —

Prȩterea, sicut vestra pars suum velle conatur vires accipere, ita et nos diocesim nostram Vulgaricam, quam apostolicȩ recordationis sanctissimi domini papȩ Nikolai certamine sedes apostolica receperat ac Hadriani eque beatissimi prȩsulis tempore possederat, summa nobis celeritate restitui volumus et de cetero omnem ordinationem ecclesiasticam ab ecclesiȩ Constantinopolitanȩ prȩsulibus in eadem dioecesi Vulgarica auctoritate apostolica amputamus. Ipsos autem ordinatos ibidem episcopos et omnes alios inferioris ordinis clericos, ut inde se subtrahant et ab invasione Vulgaricȩ nostrȩ dioeceseos se omnino compescant, decertare procures. Quibus si tu aut pallium

— — —

Освен това, както вие се старaете за да има сила собствената ви страна, така и ние искаме да ни се върне с най-голяма бързина нашият български диоцез, който апостолическата катедра беше си придобила поради усърдието на апостолски блаженопаметния светейши папа Николай и беше притежавала по времето на преблажения предстоятел Адриан; впрочем ние с апостолическия си авторитет забраняваме всякакво църковно разпореждане в същия български диоцез от предстоятелите на Константинополската църква. Ти се погрижи, щото ръкоположените за там епископи и всички други клирици от по-долен сан сами да бързат да се оттеглят оттам и изобщо да се въздържат от навлизане в нашия български диоцез. Ако им дадеш палиум

[1] Това писмо е подправен гръцки превод от Фотий на предходното писмо. [2] Вж. тук писмо № 26.

dederis aut quamcumque illic ordinationem feceris vel, donec nobis obediant, cum eis communicaveris, pari excommunicatione cum eis teneberis annexus.

Reliqua vero, quę litterę tuę a nobis fore censenda vel finienda expectant, dato commonitorio nostris legatis, Petro venerabili presbytero cardinis nostri diliciosis consiliariis nostris, quędam scriptis, quędam autem verbis iniunximus, qui iuxta censuram nostri apostolatus instructi de omnibus cuncta Deo prę oculis habito contemplantes et admittenda ubi fas est admittere studeant, et corrigenda sub ęquitatis libramine corrigant. (Ep. 209, pp. 181_{16-18}, 185_{26}—186_{18}).

или направиш някакво ръкоположение за там, или пък влезеш в общение с тях, докато ни са подчинени, ще бъдеш обвързан с еднакво с тях отлъчване.

Останалото, което очаква вашето писмо, че трябва да се реши и определи от нас, прибавихме в дадените наставления[1] до нашите легати, досточтимия наш презвитер-кардинал Петър и любимите ни помощници[2] — едни неща писмено, други устно. Те са посъветвани за всичко според решението на нашето апостоличество и като имат пред очи бога, да имат грижа да позволяват всичко, което трябва да се позволява, и да поправят това, което трябва да се поправя[3].

29. Commonitorium Iohannis VIII papae ad legatos suos

Κεφάλ. θ' Θέλομεν ἐνώπιον τῆς συνόδου, ἵνα τὸν προῤῥηθέντα Φώτιον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην παρακαλέσητε μήτε ὠμοφόριον εἰς Βουλγαρίαν ἀποστεῖλαι μήτε χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιήσῃ, ἐλέγξαι αὐτὸν ἔχομεν κανονικῶς· (Ep. 211 a, pp. 188_{18}, 189_{23-26})

29. Наставления на папа Йоан VIII до неговите легати[4]

Глава 9: Желаем да убедите пред събора споменатия светейши патриарх Фотий да не праща в България омофор и да не ръкополага никого в същата епархия; ако направи това, ще го отлъчим съгласно каноните.

30. Iohannes VIII papa Sventopulco comiti Moraviae scribit de Methodii archiepiscopi Moraviae cognita orthodoxa fide, Wichinum ab eo electum episcopum Nitrensem consecratum alium in episcopum consecrandum sibi airigi iubet, usum Slavinicae linguae in celebrandis sacris officiis laudat

880 Iun.

Dilecto filio Sfentopulcho glorioso comiti

Industrię tuę notum esse volumus, quoniam confratre nostro Methodio reverentissimo archiepiscopo sanctę ecclesię Marabensis una cum Semisisno fideli tuo ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli nostramque pontificalem pręsentiam venien-

30. Папа Йоан VIII пише на княз Светополк Моравски, че вярата на моравския архиепископ Методий е призната за православна[5] *съобщава, че избраният от него нитрански епископ Вихинг е посветен повелява да му бъде изпратен и друг за посвещаване в епископ; възхвалява употребата на славянски език при отслужване на божествените служби*

Юни 880 г.

До възлюбения син Светополк, славен княз

Ние желаем на твое прилежание да бъде известно, че когато нашият събрат Методий, досточтимият архиепископ на светата Моравска църква, заедно с твоя довереник Семизисна дойде в храма на светите апостоли Петър и Павел и в присъствието на нашата папска особа

[1] Срв. тук № 29. [2] Касае се за папските легати епископите Евгений Остийски и Павел Анконски, които дошли в Цариград в края на 878 г. и били задържани за събора през 879 г. Вж. *Златарски*, История I, 1. стр. 189. [3] Този пасаж липсва в съответния гръцки фалшификат. [4] Наставленията са запазени в гръцки превод към протоколите на т. нар. Фотиев събор от 879 г., III заседание на 19 ноември. [5] Тук в смисъл на „правилна", „католическа".

te atque sermone lucifluo referente didicimus tuę devotionis sinceritatem et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis. Nam divina gratia inspirante contemptis aliis seculi huius principibus beatum Petrum apostolici ordinis principem vicariumque illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrę tuę amore fidelissimo elegisti et usque ad finem sub ipsius et vicarii eius defensione colla summittens pio affectu cupis auxiliante domino utpote filius devotissimus permanere. Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui apostolatus nostri ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nosrę gremio veluti oves Domine nobis commissas recipimus vitęque pabulo clementer nutrire optamus atque nostris assiduis precibus omnipotenti te Domino comendare studemus, quatenus sanctorum apostolorum suffragantibus meritis et in hoc sęcula adversa omnia superare et in cęlesti postmodum regione cum Christo Deo nostro valeas triumphare. Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus corampositis fratribus nostris episcopis, si orthodoxę fidei symbolum ita crederet et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus, quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reve-

произнесе ясна реч[1], ние узнахме искреността на твоята преданост и любовта на целия твой народ, които вие изпитвате към апостолическия престол и към нашето родителско сърце. Защото вдъхновен от божествената благодат, като си презрял всички други князе от този свят, ти сам заедно със своите верни знатни мъже и с целия народ на своята земя с най-вярна любов си избрал да имаш блажения Петър, първия от апостолите, и неговия наместник за свой патрон, помощник и защитник във всички дела, и като си се предоставил всецяло на защитата на самия него и на неговия наместник, ти желаеш с благочестива любов и с помощта на господа да останеш докрай като най-предан син. За тази именно толкова голяма вярност и преданост, твоя и на твоя народ, ние те прегръщаме с огромна любов в отворените обятия на нашия апостолически сан като единствен син и те приемаме в лоното на нашата родителска любов заедно с всички твои верни като поверени на нас божии овце, желаем да те храним милостиво с храната на живота и в своите непрестанни молитви се стремим да те препоръчаме на всемогъщия бог, за да можеш, подпомогнат от заслугите на светите апостоли, да преодолееш всички пречки в този свят и да възтържествуваш след това в небесното царство заедно с нашия господ Христос. И тъй, ние запитахме този достоен архиепископ Методий в присъствието на нашите братя епископи — дали вярва в символа на православната вяра и дали по време на светата литургия го произнася така, както е известно, че го пази светата Римска църква, и както той е възвестен и предаден от светите отци в шестте вселенски събора, съгласно евангелската заповед на нашия господ Христос. А той изповядa, че го пази и произнася съгласно евангелското и апостолско учение, както учи светата Римска църква и както е предадено от отците. И ние, като намираме, че той е православен във всички църковни учения и полезен за всички църковни служби, изпращаме ви го обратно да управлява предоставената му божия църква и нареждаме да го приемете като ваш собствен пастир с до-

[1] Повикан от папа Йоан VIII с писмо в 879 г. (тук № 25), обвинен в извращения на правата вяра, архиепископ Методий се явил в Рим и, както личи от настоящето писмо, добре защитил цялостната своя дейност.

rentia letaque mente recipiatis, iubemus quia nostrę apostolicę auctoritatis pręcepto eius archiepiscopatus privilegium confirmavimus et in perpetuum Deo iuvante firmum manere statuimus, sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum Dei iura et privilegia statuta et firmata consistunt, ita sane, ut iuxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea velut Deo contemplante dispenset, nam populus Domini illi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem. Ipsum quoque presbiterum nomine Vuichinus, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctę ecclesię Nitrensis, quem suo archiepiscopo in omnibus obędientem, sicuti sancti canones docent, esse iubemus et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providentia et alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconem dirigas, quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessariam, ordinemus episcopum, ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis pręfatus archiepiscopus vester iuxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt existere, postmodum valeat ordinare. Presbiteros vero diacones seu cuiuscumque ordinis clericos sive Sclavos sive cuiuslibet gentis, qui intra provincię tuę fines consistunt, pręcipimus esse subiectos et obędientes in omnibus iamdicto confratri nostro, archiepiscopo vestro ut nichil omnino pręter eius conscientiam agant. Quodsi contumaces et inobędientes existentes scandalum aliquod aut scisma facere pręsumpserint et post primam et secundam ammonitionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra precipimus esse procul abiciendos secundum auctoritatem capitulorum, quę illi dedimus [et] vobis direximus. Litteras denique Sclaviniscas a Constantino quondam philosopho reppertas, quibus Deo laudes debite resonent, iure laudamus et in eadem linqua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur, iubemus; neque

стойна почит, внимание и радост, тъй като потвърдихме с повелението на нашата апостолическа власт архиепископска привилегия за него и постановихме с божия помощ тя да остане непоклатима во веки така, както с властта на нашите предци са установени и утвърдени правата и привилегиите на всички божии църкви, та да има той съобразно каноническото повеление грижата за всички църковни работи и да ги урежда като под божие наблюдение, защото божият народ е поверен на него и той ще дава сметка за неговите души. А и презвитера, на име Вихинг[1], когото ти изпрати при нас, го избрахме и ръкоположихме за епископ на светата Нитренска църква[2] и повеляваме той да бъде във всичко послушен на своя архиепископ, както учат светите канони, и ние желаем също ти със съгласието и грижата на самия архиепископ да изпратиш при нас в подходящо време годен презвитер или дякон, за да го назначим също така за епископ на друга църква, за която ти знаеш, че е необходима епископска грижа така щото гореспоменатият ваш архиепископ с помощта на тия двама назначени от нас епископи да може впоследствие да назначава, съгласно апостолическото определение, и на други места, в които може и трябва да съществуват с почит епископи. Ние постановяваме презвитерите, дяконите и клириците от всякакъв чин, било славяни, било от някое друго племе, които се намират в пределите на твоята област, да бъдат подчинени и послушни във всичко на вече споменатия наш събрат, вашия архиепископ, така щото да не вършат нищо без негово съгласие. А ако се намерят някои упорити и непокорни и дръзнат да направят скандал или разкол и след първо и второ напомняне никак не се поправят, ние повеляваме с нашата власт те да бъдат изгонени като сеячи на плевели далеч от вашите църкви и предели съгласно повеленията на капитулите, които предадохме на Методий и изпратихме до вас. И на края по право възхваляваме славянското писмо, изнамерено някога от Константин Философ, за да прозвучат на него дължимите на бога молитви, и заповядваме на този език да бъдат разказвани проповедите и деянията

[1] Вихинг е бил германец по народност. [2] Епископ на църквата на Нитра, днес гр. Nyitra (Унгария).

enim tribus tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, quę pręcipit dicens: „Laudate Dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi", et apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei; hinc et Paulus cęlestis quoque tuba insonat monens: „Omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris"; de quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos ammonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei ędificemus. Nec sane fidei vel doctrinę aliquid obstat sive missas in eadem Sclavinica lingua canere sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere, quoniam, qui fecit tres linguas principales, Hebream scilicet Grecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam. Iubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrę vestrę propter maiorem honorificentiam evangelium Latine legatur et postmodum Sclavinica lingua translatum in auribus populi Latina verba non intellegentis adnuntietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur; et, si tibi et iudicibus tuis placet missas Latina lingua magis audire, precipimus, ut Latine missarum tibi sollemnia celebrentur.

Data mense Iunio, indictione XIII. (Ep. 255, pp. $222_{18-21, 28-38}$, 223_1–224_{14})

на нашия господ Христос;[1] защото да славим бога не само на три, но на всички езици ние сме подбуждани от свещената власт, която предписва, казвайки: „Хвалете господа, всички племена, възхвалявайте го, всички народи"[2]. И апостолите, изпълнени със свети дух, говореха на всички езици за великите божии дела. Затова и възвишеният Павел тръби, съветвайки: „И всеки език да изповяда, че Исус Христос е господ за слава на бога отца"[3]. За тия езици достатъчно и ясно ни поучава той в Първото послание до коринтяните — като говорим на езици, да изграждаме църквата божия[4]. За вярата и учението естествено никак не е препятствие това, дали литургиите се служат на славянски език и дали светото евангелие и божествените четения от Новия и Вехтия завет се четат и всички други служби се слушат добре преведени и изтълкувани на този език, тъй като този, който сътвори трите главни езика, именно еврейски, гръцки и латински, създаде сам и всички други езици за своя възхвала и слава. При все това ние повеляваме във всички църкви на вашата земя за по-голямо почитание евангелието да се чете на латински език и след това, преведено на славянски език, да се известява, за да бъде чуто от народа, който не разбира латинските думи, така, както изглежда се върши и в някои други църкви. А ако на тебе и на твоите велможи се харесва повече да слушате литургиите на латински език, повеляваме литургиите да се служат за тебе на латински език.

Издадено през месец юни, индикт XIII

31. Iohannes VIII papa imperatoribus Basilio I et filiis de pacis soliditate et concordiae unanimitate post Photii patriarchae restitutionem gratulatur, gratias agit de dromonibus in suum adiutorium missis, de restitutione monasterii s. Sergii intra Constantinopolitanam urbem constituti, de Bulgarorum dioecesis oboedientia sibi concessa; auxilium et amorem eorum expetit

31. Папа Йоан VIII поздравлява императорите Василий I и синовете му заради трайния мир и единодушното съгласие след възстановяването на патриарх Фотий, благодари за изпратените му в помощ бързоходни кораби, за връщането на построения в Цариград манастир „Св. Сергий", за възстановеното му право над българския диоцез; моли за тяхната помощ и любов

[1] В писмото от 879 г. (тук № 25) папата изрично забранил употребата на славянски език в богослужението. [2] Вж. Псалми 116, 1. [3] Вж. Фил. 2, 11. [4] Срв. 1. Кор. 14, 4.

880 Aug. 13.

Augustis

— — —

Nunc itaque pro tanta devotione animique vestri sinceritate, quam non solum verbis, sed lucifluis etiam operibus circa ecclesiam sancti Petri et nostram paternitatem ostendistis, immensas post Deum serenitati vestre gratias agimus, primo quidem, quod dromones vestros, qui pro defensione terre sancti Petri in nostro manerent servitio, nobis misistis; secundo autem, quod monasterium sancti Sergii intra vestram regiam urbem constitutum, quod sancta Romana ecclesia iure proprio quondam retinuit, divina inspiratione repleti pro honore principis apostolorum nostro presulatui reddidistis; tertio vero vobis grates multas referimus, quia Vulgariorum diocesim pro amore nostro gratanti animo sancto Petro, ut iustum erat, permiseritis habere. — — —

Data idibus Augusti indictione XIII. (Ep. 259, pp. 228_{17-21}, 229_{23-31})

13 август 880 г.

До императорите

— — —

И сега, заради толкова голямата ви преданност и душевна искреност, която не само на думи, но и с напълно ясни дела проявихте по отношение на църквата на свети Петър и нашето бащинство, след бога отдаваме преголеми благодарности на вашa светлост: първо, понеже ни изпратихте вашите дромони, които да останат на служба при нас за защита на земята на свети Петър; второ, понеже, по божествено вдъхновение, изпълнени с почит към първия от апостолите, върнахте на наше преосвещенство основания във вашия престолен град манастир „Свети Сергий“[1], който някога светата Римска църква е имала под своя власт; трето, изказваме ви много благодарности, понеже от любов към нас с радост позволихте на свети Петър да притежава българския диоцез[2], както беше справедливо. — — —

13 август, XIII индикт.

32. Iohannes VIII papa Methodio archiepiscopo Moraviae propter fidei orthodoxae cultum strenuum gratias agit, ad conquestiones eius de Wichino episcopo respondet se nihil aliud illi, praeter quod in litteris Sventopulco principi directis continetur, iniunxisse

32. Папа Йоан VIII отправя благодарност до архиепископ Методий Моравски за ревностното почитане на православната вяра, а на неговите оплаквания от епископ Вихинг отговаря, че той не му е възложил нищо друго освен това, което се съдържа в писмото, отправено до княз Светополк.

881 Mart. 23.

Methodio archiepiscopo pro fide

Pastoralis sollicitudinis tuę curam, quam in lucrandis animabus fidelium domino Deo nostro exhibes, approbantes et orthodoxę fidei te cultorem strenuum existere contemplantes nimis in eodem Domino iocundamur et ei inmensas laudes et gratias agere non cessamus, qui te magis ac magis in suis mandatis accendat et ad sanctę suę ecclesię profectum ab omnibus adversi-

23 май 881 г.

До архиепископ Методий относно вярата[3]

Одобрявайки старанието на твоята пастирска загриженост, което ти проявяваш, за да привлечеш душите на вярващите към нашия господ бог, и съзирайки в тебе ревностен проповедник на православната вяра, възрадвани сме много в господа и не преставаме да му отправяме големи възхвали и благодарности, за да те подбужда той все повече и повече към изпълнение на неговите повели

[1] Няма сведения, че манастирът „Св. Сергий“ е бил някога под властта на Римската църква. [2] Ако наистина това е било обещано, то е траяло много кратко. Вж. *Caspar*, MGH, Epistolae, VII, стр. 229, бел. 4. [3] Това писмо на папа Йоан VIII е писано по повод своеволните пречки и беди, които епископ Вихинг е причинил на архиепископ Методий, и в отговор на оплакванията, които Методий е отправил до папата с писмо (Методиевото писмо не е запазено). Срв. *Ем. Георгиев*, Кирил и Методий, стр. 253.

tatibus clementer eripiat. Verum auditis per tuas litteras variis casibus vel eventibus tuis, quanta conpassione tibi conduluerimus, ex hoc advertere poteris, in quo te coram nobis positum sanctę Romanę ecclesię doctrinam iuxta sanctorum patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et predicandam subdidimus nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphentopulcho, quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque alię litterę nostrę ad eum directę sunt, neque episcopo illi palam vel secreto aliud faciendum iniunximus, et aliud a te peragendum decrevimus, quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem episcopo exigeremus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus. Ideoque cesset ista dubietas et Deo cooperante, sicut evangelica et apostolica se habet doctrina, orthodoxę fidei cultum fidelibus cunctis inculca, ut de labore tui certaminis domino Iesu Christo fructum afferas abundantem et gratia eius remuneratus mercedem recipias competentem. Ceterum de aliis temptationibus, quas diverso modo perpessus es, noli tristari, quin potius hoc secundum apostolum omne gaudium prorsus existima, quia, si Deus pro te, nemo esse poterit contra te. Tamen cum Deo duce reversus fueris, quicquid inormiter adversum te est commissum, quicquid iamdictus episcopus contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam adiuvante Domino legitimo fini trademus et illius pertinaciam iudicii nostri sententia corripere non omittemus.

Data X. kalendas Aprelis, indictione XIIII. (Ep. 276, pp. $243_{23-26, 33-37}$, 244_{1-19})

и да те избавя милостиво от всякакви бедствия заради успеха на своята света църква. От твоето писмо ние разбрахме за твои разнообразни неприятни преживелици; с колко голямо състрадание ти съчувствуваме, ще можеш да разбереш от това, как ние, когато ти беше изправен пред нас, те съветвахме, че трябва да следваш учението на Римската църква съобразно похвалната традиция на светите отци, насочихме те да поучаваш и да проповядваш както символа, така и правата вяра, и същото това ние отбелязахме в своето апостолическо писмо до славния княз Светополк[1], за което ти твърдиш, че му е било предадено, и никакво друго наше писмо не е било отправено до него, и ние нито явно, нито тайно сме възлагали на този епископ[2] да върши едно, а на теб сме заповядали да изпълняваш друго, а още по-малко за вярване е, че сме изискали клетва от този епископ, с когото дори и в незначителен разговор не сме говорили за такава работа. Затова нека да престане това съмнение у теб и с божия помощ, както изисква евангелското и апостолско учение, внушавай на всички вярващи изповядването на православната вяра, за да принесеш чрез труда на своето усърдие изобилен плод на господа Исуса Христа и, възнаграден с негова благодат, да получиш справедливо възмездие. А за другите изпитания, които си понесъл по разни начини, недей се опечалява, но по-скоро ги смятай според апостола за напълно радостно нещо, защото ако бог е с тебе, никой не ще може да бъде против тебе. Но когато ти с божия помощ дойдеш отново, след изслушване на двамата в наше присъствие, ние ще доведем до законен край всичко, което е било предприето незаконно спрямо теб, и всичко, което вече споменатият епископ, противно на своите обязаности, е извършил срещу теб, и не ще пропуснем да обуздаем неговото непокорство с нашата присъда.

Издадено на 23 март, индикт XIV.

33. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum admonet, ut missos idoneos, quod iam longe praetermiserit, Romam pro utilitatibus ecclesiae eius transmittat

33. Папа Йоан VIII съветва българския княз Михаил да изпрати, което вече отдавна е пропуснал да стори, подходящи посланици в Рим за благото на църквата

[1] Писмото на папа Йоан VIII до княз Светополк от м. юни 880 г., което е поместено по-горе под № 30. [2] Вихинг.

(881—882)

Dilecto ac spiritali filio Michaeli glorioso regi Vulgariorum gratia vobis et pax a Deo patre et domino Iesu Christo

Miramur, quod tanto iam tempore transacto missos vestros ad sanctam Romanam ecclesiam matrem vestram et ad nos non transmisistis. Modo vero, sicut nobis retulit Theodosius venerabilis episcopus, missos tuos cum eo dirigere promiseras, sed pro qua causa eos dirigere pretermiseris, ignoramus. Unde vos iam recognoscere oportebat, ut iam ad pastorem et pontificem animarum vestrarum reverti tota devotione debueretis. Unde his nostris apostolicis litteris vos quasi karissimos filios ammonemus et exhortamur, ut de presenti vestros idoneos missos nobis transmittere non dubitetis, quatenus ab uberibus matris vestrę, sanctę videlicet Romanę ecclesię, satiemini omnique bono repleamini, quia nos more paterno ulnis extensis vos amplecti et quasi oves Christi nobis commissas alere et salvare parati existimus, secundum quod Dominus dicit beato Petro: „Pasce oves meas“. Quicquid enim vobis dirigimus, credere omnino potestis, quia pro salute vestra semper agere ac perficere incunctanter cupimus. Optamus vos in Christo nunc et semper bene valere. (Ep. 298, p. $260_{1-3,\ 7-21}$)

(881—882 г.)

До любимия и духовен син Михаил славен княз на българите. Благодат и мир на вас от бога отца и господа Исуса Христа

Очудваме се, че макар и да измина толкова много време, вие не сте изпратили ваши пратеници до вашата майка — светата Римска църква — и до нас. И наистина, ти си обещал, както ни докладва досточтимият епископ Теодосий[1], да изпратиш пратениците си с него, но ние не знаем поради каква причина си пропуснал да ги изпратиш. Затова трябваше вече да си припомните, че сте длъжни с пълна преданост да се върнете вече към пастиря и първосвещеника на вашите души[2]. Ето защо с това наше апостолическо писмо ви напомняме и подканяме, като най-скъпи синове, да не се колебаете да изпратите веднага при нас подходящи пратеници, за да се накърмите от гърдите на вашата майка, светата Римска църква, и да се изпълните с всяко благо, понеже ние сме готови, като баща, с отворени обятия да ви прегърнем и да ви храним и спасим като поверени ни Христови овци съгласно това, което господ казва на блажения Петър: „Паси моите овце“[3]. Впрочем можете да вярвате напълно на всичко, което ви изпращаме, понеже ние желаем винаги да го направим и извършим незабавно за вашето спасение. Желаем да сте добре сега и всякога в Христа.

34. Iohannes VIII papa Michaelem regem Bulgarorum admonet, ut fidelitatis, quam Romanae ecclesiae spoponderit, memor sit et correctis, quae male gesserit, legatum mittat

(882)

Michaheli regi Vulgarum

Cum non tam initia sint in bonis laudanda quam finis, Deo omnipotenti factori omnium visibilium et invisibilium gratias agimus, qui vestrum bene velle hactenus in soliditate vere fidei solidavit et sui amatorem efficiens tamquam re vera ex teneb-

34. Папа Йоан VIII съветва българския княз Михаил да помни верността, която е обещал на Римската църква, и да изпрати пратеник, след като поправи грешките, които е извършил

(882 г.)

До българския княз Михаил

Понеже при добрите неща трябва да се хвали не толкова началото, колкото краят, ние благодарим на всемогъщия бог, твореца на всичко видимо и невидимо, който досега закрепи върху непоклатимостта на истинската вяра вашето добро желание и правейки ви предан на себе си, направи в действителност,

[1] Теодосий — епископ Нински, глава на Хърватската църква. [2] Срв. 1. Петър 2, 25. [3] Йоан 21, 17.

ris olim lumen splendescere fecit et ad salutem multorum benignissimum cor vestrum gratia suę potentię illustravit. Sed et hinc devotioni vestrę dignum duximus congruas grates referre, quod partim finis ostendit, quam fidelitatem erga sanctam Romanam ecclesiam omnium terrarum matrem et caput observare curetis, cum hanc et initio vestrę conversionis quęsieritis et ad pręsens auxiliatricem habere ad perpetuam scilicet vestram salvationem monstrare non omiseritis, sanctos videlicet apostolos visitando et eorum, ut diximus, suffragia postulando. Igitur absurdum valde est ac inconveniens, quod pia vestra voluntas aliter se post habere voluit, quam, sicut omnibus notum est, primum. Vos enim divinitus inspirati matrem omnis religionis, sanctam quippe Romanam ecclesiam, ductricem et viam, per quam ad eternitatis pascua duceremini, merito expetistis et illa, quia omnibus fidelibus viscera materna prębet ac prebuit, vos expansis ad Deum ulnis Christo gratias agens recepit. Consequens fuit, ut a recti gressu itineris in partem non flecteremini nec manum mittentes in aratrum retroaspicere cuiuscumque forte suasionibus niteremini. Numquid non, fili karissime, sanctum evangelium surda aure auditis, quo legitur: „Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit"? Aut si audistis et obauditis, redite ad mentem vestram, „redite ad cor" et vestrę sponsionis reminiscimini, quia plus amor et timor Dei vos fecit esse credulum apostolici privilegii, quam, ut ita dixerim, exempla multorum. Si enim, quod quicumque Deo vovit, hoc debet et reddere, valde oportet, ut vos, quod sanctę Romanę ecclesię sponte vovistis, finetenus reddere studeatis, non ignorantes, quod beatus Petrus apostolus regni cęlestis claves a domino Iesu Christo acceperit et quibusque fidelibus aperiendi, aliis autem claudendi promeruerit potestatem. Hac igitur, sicut et nostri precessores, nos potestate licet indigni utentes cogimur, utsi non emendave-

както някога, да блесне светлината от мрака и заради своето величие просветли премилостивото ви сърце за спасението на мнозина. И затова сметнахме за достойно да отдадем съответна благодарност на вашата преданост, тъй като отчасти краят показва каква преданост се стараете да запазите към светата Римска църква, майка и глава на всички земи, понеже я потърсихте и в началото на вашето покръстване и не пропускате да заявите, че я имате и досега за помощница за вечното ви спасение, като посещавате светите апостоли и търсите тяхната помощ, както казахме. Затова много е нередно и неприемливо, че вашето благочестиво желание по-късно пожела да стане по-друго, отколкото бе. Както е известно на всички, в началото вие, вдъхновени от бога, справедливо потърсихте майката на всяка религия, т. е. светата Римска църква, водачка и път, който ще ви отведе към пасищата на вечността. И понеже открива и е откривала майчините си обятия за всички верни, тя ви прие с протегнати към бога ръце, изказвайки благодарност на Христа. Правилно бе да не се отклонявате встрани от правия път и когато поставяте ръка на ралото, да не се стараете да гледате назад поради съветите на когото и да е.[1] Нима, прескъпи сине, не слушате със затворени уши евангелието, в което се казва: „Който претърпи до край, ще се спаси"?[2] Или ако сте чули и се подчинявате, върнете се към вашата мисъл, „върнете се към сърцето"[3] и си припомнете вашето обещание, понеже по-скоро любовта и страхопочитанието към бога, отколкото, така да се изразя, примерите на мнозина, ви направиха доверених на апостолическата привилегия. Ако това, което някой е обещал на бога, трябва да го даде, вие непременно трябва да се погрижите да дадете напълно това, което доброволно сте обещали на светата Римска църква, понеже знаете добре, че блаженият апостол Петър е получил от господа Исуса Христа ключовете на небесното царство и е заслужил властта да го отключва за всички верни и да го заключва за други.[4] И ние, макар и недостойни, ползувайки се от тази власт, както нашите предшественици, сме принудени, ако не

[1] Срв. Лука 9, 62. [2] Матей 10, 22. [3] Исай 46, 8. [4] Срв. Матей 16, 19.

ritis quod gessistis, et ad pręsens vos in hoc sęculo digne corripere et, ut in futuro, quantum in nobis est, maledictionibus replemini, non preterire. Huius rei gratia, fili karissime, festinate corrigere, quod inique gessistis, et omni occasione omnique mora postposita nobis per vestrum legatum, quicquid super hoc emendare vultis, mandate, quia nos Deo iuvante omnem voluntatem vestrę correctionis implebimus et vos anima et corpore salvos existere cupientes causam secundum Deum ordinare studebimus. (Ep. 308, pp. $266_{27-29, 33-36}$, 267_{1-2})

поправите това, което сте направили, и сега в тоя век да ви упрекнем заслужено и да не пропуснем, доколкото зависи от нас, да се изпълните с хули в бъдещия век. Затова, прескъпи сине, побързайте да поправите това, което сте направили несправедливо; и при всеки случай и без всякакво бавене съобщете ни чрез ваш пратеник всичко, което искате да поправите от това, понеже с божия помощ ние ще изпълним всяка ваша молба за поправяне и понеже желаем да сте спасени духом и тялом, ще се грижим да нареждаме работата по божия воля.

XXIII. АНАСТАСИЙ БИБЛИОТЕКАР

Анастасий Библиотекар е живял приблизително от 800 до 880 г. Произхождал от стара римска фамилия. Добил солидно за времето си образование. Бил в близки връзки с прочути тогава писатели — архиепископ Хинкмар Реймски, патриарх Фотий и др. По време на папа Лъв IV Анастасий станал монах от ордена на св. Бенедикт. След смъртта на папата той се кандидатирал за папа, но пропаднал в избора. Тогава той се опитал да измести новоизбрания папа и да заеме неговото място. Анастасий останал антипапа само два месеца през 885 г. Той скоро бил свален от новоизбрания Бенедикт III, бил изгонен от папския дворец, лишен от църковен сан и отлъчен. По-късно папа Николай I го приел отново в папската канцелария и го направил абат на манастира „Св. дева Мария", но не му върнал духовния сан. Едва папа Адриан II го реабилитирал напълно и го назначил за библиотекар на апостолическия престол.

Император Людовик II (844—875) го изпратил през 869 г. в Цариград начело на една тричленна делегация, за да води преговори по сключването на брака между Константин, сина на византийския император Василий I, и Ирменгарда, дъщерята на Людовик. Същевременно той трябвало да сключи съюз против сарацините. По това време в Цариград заседавал църковният събор, смятан от Западната църква за Осми вселенски събор. Анастасий присъствувал на последното заседание на този събор и съумял да се снабди с протоколите на всичките му десет заседания, превел ги на латински език и ги изпратил на папа Адриан II.

Анастасий е бил в личен контакт с братята Кирил и Методий.

Литературната дейност на Анастасий е голяма и разнообразна. Той направил много преводи от гръцки език, съставил жития, служби и хроники. Освен протоколите на Осмия вселенски събор, чийто гръцки оригинал е загубен, той превел и протоколите на Седмия вселенски събор. Автор е и на Chronographia tripertita, съставена по хрониките на Никифор, Георги Синкел и Теофан. Liber pontificalis (Historia de vitis Romanorum pontificum) се смята от някои изследвачи за негов най-значителен труд. Това са биографиите на римските епископи от апостол Петър до Николай I. Някои приемат, че той е автор и на животоописанието на Адриан II.

Анастасий е взимал дейно участие и в споровете между Източната и Западната църква. Той бил добре запознат и с българския църковен въпрос, който бил поставен за разрешение по това време. Затова сведенията на Анастасий са от голямо значение.

ИЗДАНИЯ: Преводът на извадките от Liber Pontificalis (Historia de vitis Romanorum pontificum) е направен по изданието на PL, CXXVIII (изданието на *L. Duchesne*, Liber pontificalis, Paris 1886, не ни е достъпно); на писмата — по MGH, Epistolae, VII, и *Friedrich*, Ein Brief des Anastasius Bibliothecarius an den Bischof Gaudericus von Velletri über die Abfassung der „Vita cum translatione Clementis Papae". Eine Quelle zur Cyrills- und Methodius-Frage, Sitzungsberichte, München 1892, Heft III.; на извадките от протоколите на Осмия вселенския събор — по *D. Mansi*, Sacrorum

concilliorum nova et amplissima collectio, XVI; на Мъченичеството на св. Димитрий — по *Migne*, PL, CXXIX; на Chronographia tripertita — по изданието *Theophanis* Chronographia, rec. C. de Boor, Lipsiae 1885; на Chronologia Sancti Nicephori — по *Migne*, PL, CXXIX.

КНИЖНИНА: *J. Hergenröther*, Photius, Patriarch von Konstantinopel II, Regensburg 1867, стр. 228—241. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 800—814, 132 и сл., 794. — *A. Lapôtre*, De Anastasio bibliothecario, Paris 1885. — *И. В. Ягич*, Вновь найденное свидетельство о деятельности Константина Философа, первоучителя славян св. Кирилла, Приложение к 72-му тому Записок импер. Академии наук, № 6, СПб, 1893 г. — *E. Perels*, Papst Nicolaus und Anastasius Bibliothecarius, Berlin 1920. — *K. Krumbacher*, Geschichte der byzantinischen Literatur, стр. 344 сл. — *Ф. Баришић*, Чуда Димитриjа Солунског као историски извори, Београд 1953, Српска академиjа наука, кн. CCXIX, Византолошки институт, кн. 2.

ANASTASII BIBLIOTHECARII

A. HISTORIAE DE VITIS ROMANORUM PONTIFICUM

I. Vita Ioannis IV

Ioannes IV captivos a Slavis deportatos redimit

124. Ioannes, natione Dalmata, ex patre Venantio scolastico, sedit annum unum, menses novem, dies octodecim. Hic temporibus suis misit per omnem Dalmatiam, seu Istriam, multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem propter redemptionem captivorum, qui depraedati erant a gentibus. (PL, CXXVIII, col. 717_{1-4})

II. Vita Ioannis VII

Iustinianus II auxilio Terbelli regnum recuperat

168. — — — *Huius temporibus Iustinianus* imperator a partibus Zachariae per loca Bulgariae auxilio Trebellii, Bulgarorum regis, usque ad regiam urbem veniens, regnum proprium, de quo proiectus fuerat, adeptus est[a]. (PL, CXXVIII, col. 929_{14-16})

[a] *Ex codice Farnesiano:* Iustinianus imp. a partibus Chazariae per loca Vulgariae cum terbela ... u usque ad regiam. *Ex codice Vallicellano:* Vulgariae auxilio Trebelli Vulgar., Reg. ad regiam. *Ex codice Regio, Mazarino et Thuano:* a partibus Gazariae Terebelli C. R. ad regiam. *Ex codice Thuano altero:* Gazariae p. I. B. cum Terebellio usque. *Apud Peniam ex codice Cavensi:* vulgariae cum ter veli, usque ad.

АНАСТАСИЙ БИБЛИОТЕКАР

А. ЖИВОТООПИСАНИЯ НА РИМСКИТЕ ПАПИ

I. Животоописание на папа Йоан IV

Йоан IV откупва отвлечените от славяните пленници

124. Йоан[1], по народност далматинец, син на схоластика Венанций, седял на папския престол една година, девет месеца и осемнадесет дни. Като папа той чрез пресветия и предан абат Мартин изпратил много пари по цяла Далмация или Истрия за откупване на пленници, грабнати от езичниците[2].

II. Животоописание на папа Йоан VII

Юстиниан II си възвръща трона с помощта на Тервел

168. — — — По негово време[3] император Юстиниан[4], идвайки от пределите на Хазария, минал през българските земи и с помощта на българския владетел Тервел[5] стигнал чак до столицата и заел престола си, от който преди това бил свален.

[1] Йоан IV — римски папа (640—642). [2] Под тези „езичници" се крият славяните, които по това време нападали по целия Балкански полуостров. [3] По време на Йоан VII, римски папа (705—707). [4] Юстиниан II Ринотмет (685—695, 705—711) бил свален от престола през 695 г., а през 705 си възвърнал отново властта. [5] Тервел — български хан (701—718).

III. Vita Nicolai I papae

1. Nicolaus papa legatos mittit, qui Bulgarorum populum ad fidem convertant

608. Interea meritis beatissimi huius in orbe prorsus exuberantibus, operante potentia summi Dei, qui quotidie suos per famulos signa et mirabilia magna facit, rex Bulgarorum Christianitatis et fidei sanctae doctrinas agnoscens meruit baptizari, et qui prius creaturae serviens saeviebat crudelitate, huius temporibus Creatori colla submittens ampla coepit religione iubere, magnaque usus est pietate. Tunc ad hunc catholicum et vere praesulem orthodoxum legatos suos mense augusto indictione XIV destinavit, donaque non parva tam sanctis locis quam eidem summo pontifici contulit, suggerens eius apostolatui quid se facere salubrius oporteret, vel quid erga reliquum Bulgaricum adhuc baptismo sacro carentem populum, ut fidei sacramenta perciperet, agi deberet. Quod beatissimus audiens papa magna repletus laetitia laudes Christo reddidit amplas, et cum omni sibi divinitus commissa Ecclesia gratulans, infinita praeconia Deo nostro, qui novissimis his temporibus tantum fecit miraculum, devota mente supplici quoque voce resolvit. Porro legatis eiusdem iam nomine Michaelis Bulgarici regis a sancto papa receptis, honorifice apud se eos retinuit. Et interim sedis apostolicae missos, Paulum scilicet Populoniensem et Formosum Portuensem, magnae sanctitatis episcopos, statuens, hosque monitis mellifluis atque doctrinis instruens, ad praedicandum genti illi eos ire decrevit. Cum quibus quoniam per Bulgaricum regnum iter usque Constantinopolim terra tenus tenditur, ut quidquid de sancta Constantinopolitana Ecclesia, licet iam per Orientem hoc ipsum idem papa semel et bis apostolicis litteris divulgatum habuerit, apud se decretum existeret, eidem per suos legatos Ecclesiae notum faceret, Donatum episcopum Ostiensem, Leonemque presbyterum sanctae Romanae Ecclesiae, necnon et Marinum sanctae sedis diaconum apostolicae missos idoneos aeque direxit,

III. Житоописание на папа Николай I

1. Папа Николай изпраща пратеници, които да покръстят българския народ

608. Между това благодарение на преизобилните заслуги на този преблажен мъж[1] и с помощта на всемогъщия бог, който всеки ден прави велики знамения и чудеса чрез своите раби, князът на българите[2], запознавайки се с християнското учение и светата вяра, заслужил да бъде покръстен[3]. И този, който робувайки на идоли, по-рано свирепствувал кръвожадно, по времето на същия папа, свеждайки глава пред твореца, започнал да управлява с голяма набожност и станал много благочестив. Тогава, през месец август, 14 индикт[4], той отправил свои пратеници до този вселенски и истински православен предстоятел и изпратил големи подаръци както за светите места, така и за самия върховен първосвещеник. Той питал негово апостоличество какво трябва да стори повече за спасението си и какво е необходимо да се направи за останалия български народ, лишен досега от светото кръщение, за да получи тайнствата на вярата. Щом преблаженият папа научил това, изпълнен от голяма радост, въздал похвали на Христа и благодарейки заедно с цялата поверена му свише църква, с предано сърце и смирен глас прославил безкрайно нашия бог, който в последно време направил толкова голямо чудо. След като пратениците на същия български княз, на име Михаил, били приети от светия папа, той ги задържал при себе си с почести. Между това той определил светейшите епископи Павел Популонски и Формоза Портуенски за пратеници на апостолическата катедра, дал им меденоструйни съвети и наставления и им заповядал да отидат и да проповядват на този народ. Понеже пътят по суша чак до Константинопол минава през българското царство, той изпратил заедно с тях остийския епископ Донат, Лъв, презвитер на светата Римска църква, а също и Марин, дякон на светата апостолическа катедра, като подходящи пратеници, за да съобщи на светата Константинополска църква чрез своите

[1] Николай I, римски папа (858—867). [2] Борис I (852—889). [3] Борис бил покръстен през 865 г. [4] Пратениците пристигнали в Рим през август 866 г.

ut illi Bulgariae populum ad fidem converterent, et iste quid vel qualiter apostolica sedes de eadem Constantinopolitana deliberatum habuisset Ecclesia modis omnibus nuntiaret: quod in nomine Domini cum adiutorio sancti Petri et Pauli factum est. Sed praefatis Paulo et Formoso venerabilibus episcopis in Bulgaria morantibus, Donatus reverendus episcopus, Leoque presbyter, et Marinus apostolicae sedis minister dum Constantinopolim ire vellent, ecce inter fines Bulgariae Constantinopolitanorumque quemdam Theodorum illas custodientem invenerunt, qui eos ultra non dimisit abire, quin potius innumeris eos denotans iniuriis, adeo tantae sedis legatis abusus est ut etiam equorum, in quibus sedebant, capita percuteret, diceretque: Imperator noster vos nesessarios sane non habet.

пратеници всичко, което е решено при него за тази църква, макар самият папа да е разгласявал същото това не един път по Изтока с апостолически писма. Първите [двама епископа] трябвало да покръстят българския народ, а последният по всякакъв начин да извести какво и как е решила апостолическата катедра за същата Константинополска църква. Това станало в името господне с помощта на светите Петър и Павел. Докато споменатите досточтими епископи Павел и Формоза се бавели в България, досточтимият епископ Донат, презвитер Лъв и дяконът на апостолическата катедра Марин искали да заминат за Константинопол. Но ето че те срещнали на границата между България и константинополци някой си Теодор, който я пазел и не им позволил да продължат, дори ги подложил на твърде много оскърбления и дотолкова злоупотребил с пратениците на тази толкова голяма катедра, че дори ударил по главите конете, които те яздели, и казал: „Нашият император[1] вече не ви смята за необходими".

2. *Boris, rex Bulgarorum, a papa archiepiscopum presbyterosque postulat*

609. Sed idem imperator legatis regis Bulgarorum ita fertur dixisse: Nisi per Bulgariam missi sedis apostolicae venissent, nec faciem meam, nec Romam diebus vitae suae viderent. Illi vero per quadraginta dies illic residentes, ut cognoverunt quia hoc imperator Graecorum fieri iusserat, terga verterunt, et Romam haec eadem nuntiantes coacti reversi sunt. Porro a praenominato rege Bulgarorum apostolici missi mente alacri magnaque suscepti devotione coeperunt salutaribus edocere populum monitis, et a minimo usque ad maximum sacro fonte cum Deo gratia abluerunt, omnemque ritum Christianae fidei, sicut a sanctissimo papa instructi fuerant, in consuetudinem Bulgarorum tradiderunt. Gloriosus autem Bulgarorum rex fidei tanta coepit flagrare monitis huius pii Patris illectus costantia, ut omnes a suo regno pellens alienigenas, praelatorum apostolicorum so-

2. *Борис, княз на българите, иска от папата архиепископ и свещеници*

609. Казват, че същият император така казал на пратениците на българския владетел: „Ако пратениците на апостолическата катедра не бяха дошли през България, те нямаше да видят през дните на своя живот нито моето лице, нито Рим". А след като престояли там 40 дни и узнали, че гръцкият император е заповядал да стане така, по необходимост тръгнали обратно и се върнали в Рим, за да съобщат за това. А апостолическите пратеници били приети много радушно и любезно от споменатия български княз и започнали да поучават народа със спасителни съвети, с божия благодат кръстили в светата вода всички — от най-малкия до най-големия — и предали на българите целия култ на християнската вяра, както били научени от светейшия папа. А славният български княз, приобщен чрез съветите на този благочестив отец, започнал да гори с такъв пламък във вярата, че изгонил от царството си всички чужденци[2], и като слушал проповедта само на апостолическите пратеници-прелати, ре-

[1] Михаил III, виз. император (842—867).

[2] Чужденци са наричани гръцките духовници и немските мисионери.

lummodo praedicatione usus missorum, pascuis vitae aeternae iugiter refici nempe decreverit, unumque ex his Formosum vita et moribus episcopum sibi dari archiepiscopum expetierit. Tunc iterum legatos suos Romam direxit, et inter alia beatissimo papae id ipsum suggerens ab eius sanctitate pro instructione gentis illius presbyteros postulavit. Ipse vero talibus papa compertis valde gavisus est, et infinitas Deo laudes rependens, non pauci numeri coram se probavit presbyteros, et quos dignos reperit praedicationis gratia in Bulgariam direxit, cum quibus Dominicum Trivem, et Grimoaldum Polimartiensem episcopos destinavit: at quia ipsum Formosum plebem dimitere sibi creditam non oportebat episcopum, ex his presbyteris ad archiepiscopatum qui dignus inveniretur in nomine Domini tandem eligeretur, et sedi consecrandus apostolicae mitteretur.

шил да се подкрепя постоянно с храна, която дава вечен живот, и поискал едного от тях — Формоза, истински епископ по живот и нрави, да му бъде даден за архиепископ. Тогава той повторно проводил свои пратеници в Рим[1] и между другото, припомняйки точно това на преблажения папа, поискал от негова светост презвитери за поучение на народа си. Когато узнал това, папата се зарадвал много и отдавайки неизброими похвали на бога, лично подложил на проверка голям брой презвитери и тези, които намерил за достойни, изпратил в България, за да проповядват. С тях изпратил и епископите Доминик Тривенски и Гримоалд Полимартийски. А понеже епископ Формоза не бивало да напусне повереното му паство, той [предоставил] да се избере измежду тези презвитери този, който бъде намерен в името господне достоен за архиепископски сан, и да се изпрати на апостолическата катедра за посветяване.

610. Inter haec quidem statuit beatissimus papa, solertissimusque vitiorum corrector, et Dei cultor, ut penetrantibus ipsis Bulgariam episcopis, Paulus, cuius superius memoriam fecimus, Populoniensis, ipseque Grimoaldus episcopi Bulgariae quidquid ad divinum ministerium pro instructione gentis illius pertineret, efficerent, ei saepius dictus Formosus, atque Dominicus venerabiles episcopi iterum Constantinopolim pro schismate ibi exorto, de quo iam late disserui, proficiscerentur. Sed dum haec agerentur, Dei iudicio Michaelem Graecorum imperatorem ultio digna perculit, et nefanda nece peremit. Imperante autem Basilio in Constantinopoli, quoniam voluit Deus ipsius sancti pontificis iuges labores, quos pro sancta Constantinopolitana passus fuit Ecclesia, cum fine boni operis consummare, sicut fama se habuit, Photius neophytus ac invasor ut moechus pellitur, et iuxta decretum sedis apostolicae patriarcha Ignatius Constantinopolitano redditur throno.

610. Между това преблаженият папа, който най-грижливо поправя грешките и почита бога, веднага след пристигането на епископите в България решил: Павел Популонски, за когото споменахме по-рано, и сам Гримоалд да извършват като епископи на България всичко, което се отнася до божествената служба за просвещаването на този народ, а често споменаваният Формоза и Доминик, досточтими епископи, отново да заминат за Константинопол поради появилото се там разцепление, за което вече говорих подробно[2]. Но докато ставало това, по божия присъда достойно наказание постигнало гръцкия император Михаил и го погубило със страшна смърт[3]. Когато в Константинопол управлявал Василий[4], новопокръстеният и насилникът Фотий бил изгонен като развратник и в съгласие с решението на апостолическата катедра бил върнат на константинополската катедра патриарх Игнатий[5], понеже бог пожелал, както се говорело, да възнагради с добър край постоянните мъки на този свят първосвещенник, които бил претърпял за светата Константинополска църква. Този преблагочестив и

[1] Българският княз изпратил повторно пратеници през втората половина на 867 г. Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 112. [2] Намеква се за събора, станал през лятото на 867 г. под председателството на император Михаил III. На този събор е бил осъден папа Николай I и против него била произнесена анатема. [3] Михаил III бил убит на 24. IX. 867 г. [4] Василий I Македонец — виз. император (867—886). [5] Игнатий бил възвърнат на патр. престол на 23. XI. 867 г.

Neque enim hic divinorum exsecutor operum piissimus et catholicus papa, quae sua sunt, sed ea quae Dei sunt primo loco posuit et quaesivit. Et cum adiutorio sancti Petri bella Domini summo dispensationis libramine spiritaliter praeliari curavit. Praelatos siquidem quosque ne subditos laederent magna provisione moderans, ut pater commonuit, et ut subiecti praelatis subessent iuxta uniuscuiusque privilegia pastoraliter quoque decrevit. Cuius qui sanctum studium vult agnoscere, in epistolis suis, quas bene libratas per mundi partes direxit, luce clarius invenire valebit: quippe qui animam suam in manibus suis posuit, qui nulla nisi coelestia cogitabat, qui ieiuniis, vigiliis et orationibus nocte ac die vacans, nec requiem corpori nec membra dabat sopori. Nam si cuncta quae Christi gratia plenus virtutibus atque fide sanctitatis opera gessit, et moribus vitaque docuit et implevit, chartis inserere volumus, prius fortasse membrana quam sermo deficiet. Tamen antequam ad finem vitae illius stylum vertamus, ad ea quae sanctis locis contulit redeamus.

вселенски папа, изпълнител на божествените дела, поставил на първо място и търсел не това, което е негово, а това, което е божие. И с подкрепата на свети Петър той се погрижил да води духовно войните господни с най-голяма умереност в управлението си. Той ръководел с голяма предвидливост и като баща съветвал прелатите да не подтискат подчинените си, а като пастир нареждал подчинените да се покоряват на прелатите според привилегиите на всеки един. Всеки, който иска да узнае неговото свето усърдие, ще може да го намери съвсем ясно в неговите писма, които, добре съчинени, изпраща по всички части на света: наистина той се заел лично за спасението на душата си, мислел само за небесни неща и, прекарвайки ден и нощ в пост, бдение и молитви, не давал покой на тялото си и сън на очите си. Впрочем, ако искаме да опишем всички свети дела, които той, изпълнен с добродетели и вяра, проповядвал и извършил заради Христа в благочестивия си живот, не ще ни стигне може би по-скоро хартия, отколкото реч. Все пак, преди да насочим перото си към края на неговия живот, нека се върнем към това, което той извършил за светите места.

IV. Vita Hadriani II

1. Formosus Portuensis a Nicolao ad praedicationem et instructionem Bulgarorum destinatur

615. — — —[a] Itaque Sabbati peractis rite orationibus, vigiliis et eleemosynis, Dominico secundum morem idem venerabilis sacerdos ab universitate ad ecclesiam sancti Petri apostolorum principis ductus nono decimo Kalend. Ianuariarum indictione I, anno praefati Augusti decimo nono, per episcopos reverendissimos, scilicet Pe-

[a]) *Ex codice Regio, Mazarino et Thuano:* Huius temporibus celebrata est apud Constantinopolim synodus pro expulsione Photii, et restitutione Ignatii patriarchae, et Bulgarorum legati coram Basilio imper. et legatis quatuor apostolicarum sedium longam disceptationem habuerunt, utrum Romanae, an Constantinopolitanae Ecclesiae subiecti esse deberent. Postea vero legatus Michaelis Bulgarici regis cum donis regalibus regias litteras obtulit summo pontifici Adriano, *ut num. 639, sub initium.*

IV. Животоописание на папа Адриан II

1. Николай I определя Формоза Портуенски да проповядва и наставлява българите

615. — — —[a] И така, след като извършили установените от църковния обряд съботни молитви, бдения и раздавания на милостиня, в неделя, на 14 декември, 1 индикт, в 19 година [от царуването] на споменатия император[1], според обичая същият досточтим свещенослужител[2] бил заведен от цялото множество

а) *От codex Regius, Mazarinus et Thuanus:* По негово време бил свикан тържествено в Константинопол църковен събор за изгонване на Фотий и за възстановяване на патриарх Игнатий. И българските пратеници разисквали дълго пред император Василий и пред легатите на четирите апостолически катедри дали трябва да се подчиняват на Римската или на Константинополската църква. После обаче пратеникът на българския княз Михаил поднесъл заедно с царски дарове царското писмо на върховния първосвещеник Адриан, *както § 639, в началото.*

[1] Споменатият император—Людовик II, крал на Италия (844—855, и император на Западната римска (франкска) империя (855—875). [2] Бъдещият папа Адриан II (867—872).

trum Gavensem, Leonem Silvae Candidae, deinde tertio loco Donatum Ostiensem, quia episcopus Albanensis obierat, Formosus vero Portuensis a beatissimo Nicolao ad praedicationem et instructionem Bulgarorum destinatus extiterat, benedictionem summi pontificatus ad consolationem videlicet multorum sanctae Dei Ecclesiae filiorum, qui factiosorum tyrannide liberius solito saeviente inter unius decessionem, et alterius substitutionem pontificis diversis agebantur exsiliis, variisque afficiebantur incommodis, suscipere meruit in nomine Domini.

до храма на св. Петър, първия от апостолите. Там чрез досточтимите епископи Петър Гавенски, Лъв от Силвия Кандида и на трето място Донат Остийски, понеже епископът на Албано бил умрял, а Формоза бил определен от преблажения Николай да проповядва и поучава българите, той бил удостоен в името господне да получи благословение за върховен първосвещеник за утеха на много чада на светата божия църква, които били преследвани с различни заточения и били подлагани на всякакви затруднения, понеже необикновено разюздано бушувала тиранията на партиите между смъртта на единия и възкачването на другия папа.

616. — — — E vestigio etiam Dominicum et Grimoaldum episcopos, quos decessor suos sanctae recordationis papa Nicolaus in Bulgariam[a] patriam ire praeceperat, et a se in ipso articulo sui descessus absolverat, quique videntes tanti patris obitum ire distulerant, eadem fungentes legatione direxit, et quasdam epistolarum, quas ille mittendas delegerat, ut se eiusdem voluntatis et studii fore ostenderet, suo nomine titulari praecipiens, in quantum tempestas fluctuosi temporis permittebat, piissimi Patris votum pius haeres implevit.

616. — — — Веднага той[1] изпратил със същата мисия и Доминик, и Гримоалд, на които неговият предшественик, блаженопаметният папа Николай, бил наредил да заминат в пределите на България, и ги бил отпратил в самия момент на своята смърт[2]. Те наистина отложили заминаването, като видели смъртта на великия отец. Адриан като благочестив наследник изпълнил желанието на преблагочестивия отец и наредил да бъдат надписани с неговото име, доколкото позволявало бурното време, някои от писмата, които същият бил определил за изпращане, за да покаже, че ще има същото желание и усърдие.

2. *Bulgari a synodo petunt utrum Romanae an Constantinopolitanae ecclesiae subdi debeant*

632. Igitur post diem tertium, quo sacratissima synodus cum suis scriptionibus omnino in codice consummata retractaque ad omnem elegantiam in ecclesia sanctae Sophiae fuerat, ab imperatore in domo cum vicariis patriarcharum, videlicet Alexandrino, Antiocheno et Hierosolymitano, simulque patriarcha Ignatio qui cum aliquibus ibi residebat, callide convocati sedere iubentur, et quod principes Bulgarorum eis litteras et dona per Petrum aliosque direxerint, audiunt. Quorum legationem imperatore potissimum imminente suscipiunt; sicque post salutationem Petrus Bulgarorum

a) *Apud Fabrottum ex codice Freheri:* Bulgarum.

2. *Българите се допитват до събора дали трябва да се подчиняват на Римската или на Цариградската църква*

632. И така, три дни след деня, в който пресветият събор приключи[3] напълно заедно със своите вписвания в протоколите и бе закрит много тържествено в храма „Св. София", императорът хитро повиква в двореца римските пратеници и им нарежда да заседават заедно със заместниците на източните патриарси, сиреч александрийския, антиохийския и ерусалимския, а едновременно и с патриарх Игнатий[4], който присъствувал там с някои други. Те чуват, че българските първенци са им изпратили писма и подаръци по Петър[5] и другите. Понеже императорът настоявал твърде много, те приемат пратениците. И след привет-

[1] Адриан II. [2] Папа Николай I починал на 13. XI. 867 г. [3] Съборът бил свикан от Василий I на 5. X. 869 г. и бил закрит на 28. II. 870 г. Приемът в двореца станал на 4 март. [4] Игнатий бил възстановен като патриарх от император Василий I през 867 г. [5] Българският пратеник Петър е болярин и роднина на княз Борис.

legatus exorditur: Domnus Michael princeps Bulgarius, audiens quod pro utilitate sanctae Dei ecclesiae ex diversis partibus auctoritate apostolica conveneritis, gratanter accepit, vobisque qui ex sede apostolica missi estis, quia in vestro transitu vestris eum litteris visitare dignati estis, multiplices gratias agit. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Nos quia vos filios sanctae Romanae Ecclesiae novimus, insalutos vos praeterire neque debuimus, neque voluimus: quos nimirum sancta sedes apostolica ut propria membra complectitur.

633. Bulgarorum legati dixerunt: Usque hodie pagani fuimus, et nuper ad gratiam Christianitatis accessimus, ideoque ne aliquo errare videamur, cui Ecclesiae subdi debeamus, a vobis qui vices summorum patriarcharum geritis nosse desideramus. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Sanctae Romanae Ecclesiae, cui per te, o Petre, tuus senior beato apostolorum principi Petro cum omni gentis suae regno se tradidit, a cuius successore, videlicet egregio papa Nicolao, et praecepta vivendi et episcopos et presbyteros suscipere meruit, vos et pertinuisse et pertinere debere etiam in eo monstratis, quod postulatos nostros sacerdotes et suscepistis et hactenus veneratione congrua retineptis. Bulgarorum legati dixerunt: A sancta Romana Ecclesia sacerdotes nos petiisse et suscepisse et hactenus habere nos confitemur, et ei in omnibus obedire decernimus, verum utrum Romanae an Constantinopolitanae Ecclesiae rationabilius subdi debeamus, cum his patriarcharum vicariis diffinite. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Propter quae nos sancta sedes apostolica cum Orientalibus diffinienda mandaverat, Domino iuvante finivimus; de causa autem vestra secus quam diffinita est finienda, quia nihil in mandatis accepimus, nihl vel

ствията българският пратеник Петър започнал така: „Българският княз, господарят Михаил, чувайки, че вие по апостолическа воля сте се събрали от различни страни за полза на светата божия църква, научи това с удоволствие и изказва много благодарности на вас, които сте изпратени от апостолическата катедра, понеже през време на вашето преминаване сметнахте за достойно да го поздравите с писмата си". Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Понеже ние ви признаваме за синове на светата Римска църква, нито трябваше, нито искахме да отминем, без да поздравим вас, които светата апостолическа катедра обича като собствени деца".

633. Българските пратеници казали: „До днес бяхме езичници и неотдавна се приобщихме към благодатта на християнството. Ето защо, за да не изглежда, че грешим в нещо, искаме да узнаем от вас, които представлявате върховните патриарси, на коя църква трябва да се подчиняваме". Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Понеже приехте от нас поисканите свещенослужители и досега ги задържате с дължимата им почит, дори и с това показвате, че сте принадлежали и трябва да принадлежите на светата Римска църква, на която чрез тебе, Петре, твоят господар заедно с цялото царство на своя народ се предаде на блажения първоапостол Петър, от чийто наследник, т. е. славния папа Николай, той се удостои да получи и наставления[1] за живота, и епископи, и свещеници". Българските пратеници казали: „Признаваме, че ние поискахме и получихме свещенослужители от светата Римска църква и досега ги имаме, и решаваме да ѝ се подчиняваме във всичко, но решете заедно с тези заместници на патриарсите дали е по-разумно да се подчиняваме на Римската или на Константинополската църква". Пратениците на светата Римска църква отговорили: „С божия помощ ние свършихме това, което светата апостолическа катедра ни беше поръчала да обсъдим с източните патриарси. Да се реши вашият въпрос иначе, а не както е решен, ние нито решаваме, нито смятаме, че трябва да се реши в ущърб на светата Римска църква, понеже не сме получили такова пълно-

[1] Това са „Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите", които са поместени в настоящия том.

diffinimus, vel in praeiudicium sanctae Romanae Ecclesiae diffiniendum censemus. Quinimo, quia omnis vestra patria nostris sacerdotibus ubique plena est, nulli vos nisi sanctae Romanae Ecclesiae pertinere debere, diffinitiva sententia quantum ex nobis est, promulgamus.

634. Vicarii Orientalium patriarcharum Bulgaris dixerunt: Quando vos illam patriam cepistis, cuius potestatis subdita erat, et utrum Latinos an Graecos sacerdotes habuerit, dicite? Legati Bulgarorum dixerunt: Nos illam patriam a Graecorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos sed Graecos sacerdotes reperimus. Vicarii Orientalium responderunt: Si Graecos sacerdotes ibi reperistis, manifestum est quia ex ordinatione Constantinopoleos illa patria fuit. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: A Graecis sacerdotibus argumentum sumere non debetis; quia linguarum diversitas ecclesiasticum ordinem non confundit. Nam sedes apostolica, cum ipsa Latina sit, in multis tamen locis pro ratione patriae Graecos sacerdotes et semper et nunc usque constituens privilegii sui detrimenta sentire nec debet, nec debuit.

635. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Etiamsi Graecorum presbyterorum ordinationem vestri iuris fuisse doceatis, illam tamen patriam Graecorum regno pertinuisse nunquam negare poteritis. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Sicut Bulgariae nobis diverso modo pertinere ordinationem dicentes mendacium non loquimur; ita nimirum eamdem Bulgariam et Graecorum regno fuisse nunquam negamus. Sed intueri vos decet quia aliud ordinant iura sedium, aliud patiuntur divisiones regnorum. Nos de divisione regnorum non agimus, sed de iure sedium loquimur.

636. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Illud quod vobis diverso modo Bulgariam pertinere dicitis, addiscere volumus. Legati sanctae Romanae Ecclesiae

мощие. Напротив, понеже цялата ви страна е изпълнена навсякъде с наши свещеници, ние обявяваме, доколкото зависи от нас, определено, че вие не трябва да принадлежите на никоя църква, освен на светата Римска църква“.

634. Заместниците на източните патриарси казали на българите: „Когато завладяхте онази страна, на чия власт бе подчинена тя и кажете дали латински или гръцки свещенослужители е имала“. Българските пратеници отговорили: „Ние извоювахме от гръцка власт тази страна, в която не намерихме латински свещенослужители, но гръцки“. Заместниците на източните патриарси отговорили: „Щом там сте намерили гръцки свещенослужители, ясно е, че тази страна е била под управлението на Константинопол“. Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Не трябва да взимате за доказателство гръцките свещенослужители, понеже разликата в езиците не нарушава църковния ред. Впрочем апостолическата катедра, макар сама да е латинска, все пак, поставяйки както всякога, така и досега, според нуждата на страната, в много места гръцки свещенослужители, не е могла и не може да търпи нарушение на своята привилегия“.

635. Заместниците на източните патриарси казали: „Макар и да обяснявате, че ръкополагането на гръцки свещенослужители е било ваше право, все пак никога не ще можете да откажете, че тази страна е принадлежала на гръцкото царство“. Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Както не лъжем, когато казваме, че управлението на България ни принадлежи по различни основания, така, разбира се, никога не отричаме, че същата е принадлежала и на гръцкото царство. Но трябва да обърнете внимание, че едното се определя от правата на катедрите, а разделенията на царствата допускат другото. Ние не се занимаваме с разделението на царствата, а говорим за правото на катедрите“[1].

636. Заместниците на източните патриарси казали: „Ние искаме да узнаем това, дето казвате, че България ви принадлежи по различни основания“. Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Апо-

[1] Източен Илирик, който в църковно отношение е бил подчинен на римския папа, е бил отнет т император Лъв III Исавър (717—741) и подчинен на цариградския патриарх.

responderunt: Sedes apostolica, iuxta quod decretalibus sanctissimorum Romanorum praesulum doceri poteritis, utramque Epirum, novam videlicet veteremque totamque Thessaliam atque Dardaniam, in qua et Dardania civitas hodie demonstratur, cuius nunc patria ab his Bulgaris Bulgaria nuncupatur, antiquitus canonice ordinavit et obtinuit. Ac per hoc ordinationem, quam tunc paganorum Bulgarorum irruptione omiserat, non a Constantinopolitana Ecclesia modo, ut fingitur, abstulit, sed ab his factis ipsa Christianis recepit. Secundo modo, quia Bulgares, qui iure gentili sibi patriam subiugantes, eam per tot annos retinent quod ceperunt, sedis apostolicae semet, ut superius diximus, patrocinio ordinationique specialiter committentes nobis debent nec immerito subiici, quos ultronea voluntate magistros elegere. Tertio modo, quia eosdem Bulgares sancta sedes apostolica, iussu quondam sanctissimi papae domni Nicolai, tam per aliquot nostrum, qui hic simus, et illic multas Ecclesias dedicantes, sacerdotes creavimus: quam per Paulum, Dominicum, Leopardum ac Formosum venerabiles episcopos, sed et Grimoaldum coepiscopum nostrum, quem hactenus isti Bulgares cum multis nostris sacerdotibus in conspectu nostro habere se fassi sunt, a diversis erroribus ad catholicae fidei veritatem multo sudore, Christi gratia praeduce, transferens, ecce ultra triennium tenuit, tenet, ordinat ac disponit. Ideoque consequens non est ut sine conscientia Romani summi pontificis Ecclesia Romana, de quibus praesentialiter vestita cernitur, spolietur. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Ad[a] quem istorum modorum modum[b] dispensare velitis, edicite. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Sancta sedes apostolica vos, quia revera inferiores estis, super sua causa iudices nec eligit, nec per nos elegit, utpote quae de omni Ecclesia sola specialiter fas habeat iudi-

[a] At *PL*. [b] modo *PL*.

столическата катедра, както ще можете да узнаете това от декреталните писма[1] на светейшите римски пръвосвещеници от старо време, съгласно с каноните, е управлявала и владяла двата Епира, новия и стария[2], цяла Тесалия[3] и Дардания[4], в която и днес се посочва град Дардания[5], чиято страна се нарича България по името на тези българи. И затова тя не само не е отнела от Константинополската църква управлението, което тогава беше загубила поради нахлуването на българите, както се измисля, но сама си го е получила обратно от същите българи, след като станаха християни. Второ основание: понеже българите, които задържат страната толкова години, тъй като я завладяха, покорявайки си я според варварското право, заслужено трябва да се подчиняват на нас, които избраха доброволно за учители, поставяйки се специално под покровителството и управлението на апостолическата катедра. Трето основание: понеже светата апостолическа катедра по заповед на светейшия папа господин Николай, водейки ги [българите] с много труд и под ръководството на Христовата благодат от различни заблуждения към истината на вселенската църква, ето повече от три години е държала, държи, управлява и ръководи същите българи чрез някои от нас, които сме тук и които, освещавайки там много църкви, ръкоположихме свещеници, а също и чрез досточтимите епископи Павел, Доминик, Леопард и Формоза, а още и чрез нашият съепископ Гримоалд, за когото българите признаха в наше присъствие, че го имат заедно с много наши свещенослужители. Затова не е правилно, без съгласието на върховния римски пръвосвещеник, Римската църква да се оголва от това, с което е облечена сега". Заместниците на източните патриарси отговорили: „Кажете, въз основа на кое от тези основания искате да управлявате". Пратениците на светата Римска църква отговорили: „Светата апостолическа катедра нито ви избира [лично] за съдии на нейното дело, понеже наистина сте по-долустоящи от нея, нито ви избра чрез нас, понеже тя единствена има специално правото да решава

[1] Декреталните писма засягат общи въпроси за църквата. [2] Стар Епир се е намирал на юг от дн. Южна Албания и се простирал до Йонийско море. Нов Епир обхващал дн. Южна Албания с главен град Драч. [3] Тесалия обхващала земите на дн. Тесалия с главен град Лариса. [4] Дардания заемала приблизително земите на днешна Северна Македония с главен град Скупи (край дн. Скопие). [5] Град с име Дардания не е известен.

candi; sed neque nobis de hac causa sententiam proferre commisit. Quapropter quod ab ea faciendum non accepimus, eius cognitionis iudicium, ei qui librorum multiplicitate ad defensionem sui multa proferre praevalet, ex integro reservamus: a qua omnis vestra sententia tanta facilitate despicitur, quanta levitate profertur.

637. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Satis indecens est ut vos, qui Graecorum imperium detrectantes, Francorum foederibus inhaeretis, in regno nostri principis ordinandi iura servetis. Quapropter Bulgarorum patriam, quam ex Graecorum potestate dudum fuisse et Graecos sacerdotes habuisse comperimus, sanctae Ecclesiae Constantinopolitanae, a qua per paganismum recesserat, nunc per Christianismum restitui iudicamus. Legati sanctae Romanae Ecclesiae clamantes dixerunt: Sententiam quam non electi neque admissi, sive timore, seu gratia vel quidquid illud est, modo praecipitastis potius quam protulistis, auctoritate sancti Spiritus usque ad diffinitionem sanctae sedis apostolicae omnino rescindimus, ita ut nullo modo vel nomen habere sententiae mereatur. Teque adiuramus, patriarcha Ignati, auctoritate sanctorum apostolorum principum, coram deo suisque angelis omnibusque praesentibus, ut secundum hanc epistolam sanctissimi restitutoris tui domni Adriani summi pontificis, quam tibi ecce offerimus, industriam tuam ab omni Bulgariae ordinatione immunem, nullum tuorum illuc mittendo, custodias: ne sancta sedes apostolica, quae tibi tua restituit, per te sua perdere videatur. Quin potius si, quod non credimus, iustam te habere querimoniam aestimas, sanctae Ecclesiae restitutrici tuae solemniter suggerere non omittas. Tunc patriarcha Ignatius apostolicam epistolam suscipiens, licet magnopere monitus eam legere distulisset, respondit: Absit a me ut ego his praesumptionibus contra decorem sanctae sedis apostolicae implicer, qui nec ita iuveniliter ago, ut mihi subripi valeat, nec ita seniliter

за цялата църква. А не е поръчала и на нас да изказваме мнение по този въпрос. Затова, понеже не сме упълномощени от нея, ние запазваме решението на това дело напълно за този, който поради изобилието на книги има повече възможност да приведе много неща за своя защита: тази защита оборва всяко ваше мнение толкова лесно, колкото леко се изказва".

637. Заместниците на източните патриарси казали: „Твърде е непристойно вие, които пренебрегвате гръцката империя и се свързвате чрез договори с франките, да си запазвате права да управлявате в царството на нашия император. Затова и ние решаваме страната на българите, която знаем, че неотдавна е била под властта на гърците и е имала гръцки свещенослужители, сега да се върне чрез християнството на светата Константинополска църква, от която беше отделена чрез езичеството". Пратениците на светата Римска църква казали с висок глас: „Докато не се произнесе светата апостолическа катедра, ние чрез властта на св. дух напълно обезсилваме решението, което вие, без да сте избрани и без да имате позволение, по-скоро прибързано направихте, отколкото предложихте било от страх, или угода, или поради нещо друго, така че то по никакъв начин не заслужава да носи дори името решение. Патриарх Игнатий, ние те заклеваме с властта на светите първоапостоли пред бога и пред неговите ангели и пред всички присъствуващи да се въздържаш съгласно това писмо на светейшия ти възстановител, върховния първосвещеник господин Адриан, което ти поднасяме, в своята дейност от всякакво управление на България и да не изпращаш там никого от своите, та светата апостолическа катедра, която ти възвърна правата, да не изглежда, че губи своите права чрез тебе. Нещо повече, ако мислиш, че имаш справедлива причина за оплакване, което ние не вярваме, да не пропуснеш да го поднесеш тържествено на светата църква, твоята възстановителка". Тогава патриарх Игнатий, взимайки апостолическото писмо, което отказал да прочете, ако и да бил подканен настойчиво, отговорил: „Да пази бог да се вплитам в тези дързости срещу достойнството на светата апостолическа катедра, аз, който нито постъпвам така младежки, та да може да ми се отнеме [нещо], нито съм така старче-

deliro, ut quod in aliis reprehendere debeo, ipse omittam. Hoc fine collocutio illa finita est.

638. Sed imperialis commotio, licet spem fronte simularet, augmentum suscepit. Legatos tamen sanctae Romanae Ecclesiae ad prandium convocans donis optimis decoravit: eosque Theodosio spathario non ea qua congruebat sollicitudine deducendi gratia commendavit. Acodyrcharium usque perducti, negligenterque sine ulla provisione dimissi, post dies aliquot navigantes, in Sclavorum deducti manus, pro dolor! inciderunt: bonisque omnibus, ac authentico, in quo subscriptiones omnium fuerant, exemplari denudati sunt; ipsique capite plexi fuissent, nisi ab his, qui ex illis aufugerant, sibi timuissent. Tandem apostolicis imperialibusque litteris ab exsilio liberati, et undecimo Kalendarum Ianuariarum die, indictione quarta, Romam reversi, omnia quae superius diximus coram sanctissimo summo pontifice ac proceribus retulerunt, nihilque aliud scripturarum quam librum actionis Ignatii, et libellos quos a Sclavis receperant, et reliquos libellos quos Supponi archiministro, et Anastasio prudentissimo bibliothecario sanctae sedis apostolicae (cuius praescientiae sollicitudine exemplar amissae synodi, quod sibi scribendum impetraverat, Ecclesia Romana suscepit) dudum Constantinopoli commendaverant, ostendere potuerunt.

ски глупав, та сам да пренебрегвам това, което трябва да укорявам у другите". С това завършил този разговор.

638. Смущението на императора се увеличило, макар привидно да изглеждал обнадежден. Все пак, като поканил на закуска пратениците на светата Римска църква, той ги удостоил с най-хубави подаръци и ги предал не с тази загриженост, с която подобавало, на спатария[1] Теодосий, за да ги отведе. Отведени чак до Акодирхариум[2] и изпратени небрежно, без каквито и да е предпазни мерки, след няколкодневно плаване те слезли и попаднали, о ужас, в ръцете на славяни. Били им отнети всички имущества и оригиналният екземпляр, върху който били подписите на всички. И сами те щели да бъдат избити, ако [славяните] не се страхували за себе си от тези, които им избягали. Най-после били освободени благодарение на апостолическите и императорски писма и на 22 декември, 4 индикт, те се върнали в Рим и съобщили лично на светейшия първосвещеник и на прелатите всичко, което казахме по-горе. Те не можели да представят никакъв друг писмен документ освен писмото за дейността на Игнатий, писмата, които били получили обратно от славяните, и останалите писма, които още в Константинопол били предали на архиминистра Супон и на Анастасий, твърде опитния библиотекар на светата апостолическа катедра (благодарение на чиято предвидлива грижа Римската църква получи копие [от протоколите] на разпуснатия събор, което бе успял да си препише).

639. Superiore tempore Formosus Portuensis et Paulus Populoniensis venerabiles episcopi, qui cum caeteris iussu sanctissimi papae Nicolai causa praedicationis destinati fuerant, remeantes de Christianitate Bulgarorum, ac omnimoda subiectione, qua specialiter sanctae Romanae Ecclesiae devotissima colla submiserant, sedem apostolicam recrearunt, et Michaelis Bulgarici regis legatum, Petrum nomine, summo pontifici praesentarunt. Qui legatus cum donis regalibus regias quoque litteras obtulit,

639. Преди това досточтимите епископи Формоза Портуенски и Павел Популонски, които по нареждане на светейшия папа Николай били определени да проповядват заедно с други, когато се завърнали от покръстването на българите и от пълното им подчинение, при което последните били преклонили най-благочестиво главите си специално пред светата Римска църква, те посетили апостолическата катедра и представили на върховния първосвещеник пратеника на българския княз Михаил — Петър. Този пратеник донесъл заедно с царските дарове и писмо от княза, който молел много върховния

[1] Спатарий — отначало императорски оръженосец, а по-късно почетна титла при византийските императори. [2] Акодирхариум — гр. Дирахиум (Драч).

summum praesulem summopere deprecantes, ut aut Marinum sibi bene compertum diaconum archiepiscopum consecratum remitteret, aut aliquem ex cardinalibus duntaxat suae Ecclesiae virum sapientia, persona vitaque archiepiscopatu dignissimum Bulgaris eligendum[a] dirigeret, quem post approbationem eorundem denuo remeantem archiepiscopali[b] ministerio sublimaret. Sed Martino Constantinopolitanum missaticum devotissime, ut diximus, sortito summus pontifex Silvestrum quemdam Bulgaris eligendum direxit, quem cum Leopardo Anconitano et Dominico Tarvisiensi episcopis, simul et letteras pro archiepiscopo, aut Formoso Portuensi episcopo, remittendo importunissime deprecantes remittentibus Bulgaris magna sub velocitate recepit. Quibus inter nonnulla rescripsit, ut quemcumque nominatim devotio regalis exprimeret, eum sine dubio pontificalis provisio Bulgaris archiepiscopum commodaret.

предстоятел да му изпрати или добре познатия му дякон Марин, след като го ръкоположи за архиепископ, или да изпрати някого от кардиналите на своята църква, мъж най-достоен да бъде избран от българите за архиепископска длъжност поради мъдростта, характера и живота си, та, след като бъде одобрен от тях и се завърне при папата, да бъде удостоен с архиепископско звание. Понеже Марин, както казахме, най-предано получил пратеническо назначение в Константинопол, върховният първосвещеник изпратил някой си Силвестър, за да бъде избран от българите. Тъй като българите го върнали много бързо, папата го приел обратно заедно с епископите Леопард Анконски и Доминик Тривенски, като получил и писмо, с което най-дръзко се искало да се изпрати за архиепископ или епископ[1] Формоза Портуенски. На това писмо папата отговорил между многото друго, че когото и да посочи по име благочестивият княз, него той без съмнение одобрява с първосвещеническа предвидливост за архиепископ на българите.

640. At vero Bulgarorum rex, expectationum moras diutius ferre non valens, ad Graecorum imperatorem, natorum Theodorae occasione, qui alterna regna sibi alternatim repere machinabantur, adductus, eumdem Petrum, quem a Roma sine desiderii sui effectu sero receperat, cum aliis e latere suo Constantinopolim requisitionis gratia cui potissimum Bulgaria pertinere deberet emisit, ibique a legatis nostris quod iuri Romano pertinerent, sunt convicti: at post modum per Orientales Constantinopolitanosque donis ac promissionibus persuasi Graecos sacerdotes, iuxta quod Grimoaldus episcopus qui ab his se repulsum fatetur, suscipientes, nostros eiiciunt, et per eumdem Grimoaldum episcopum, quia sine conscientia sedis apostolicae commissum sibi praedicationis officium deserens Romam ditissimus remeavit, magnum epi-

640. А българският княз, като не могъл повече да понася протакането [изпълнението] на желанията [му], подбуден от случая с децата на Теодора[2], които един след друг замисляли да си заграбят взаимно властта[3], изпратил при гръцкия император в Константинопол заедно с други хора от свитата си същия Петър, който се бил върнал късно от Рим, без да бъде изпълнено желанието му, за да разузнае кому най-вече трябва да се подчинява България. Там те били убедени от нашите пратеници, че принадлежат на римската юрисдикция. Но после, убедени от източните и константинополските [предстоятели], приели гръцки свещеници и изгонили нашите, според това, което [казва] Гримоалд, който твърди, че бил изгонен от тях. И по същия Гримоалд, понеже се завърнал пребогат в Рим, като напуснал поверената му пропроведническа длъжност без

a) *Ex codice Regio, Mazarino et Thuano:* eligendo. b) *Ex c. R. M. et Th.:* archiep. officio s. pont. vero Silvestrum quemdam subdiaco-Bulgeris eligendum direxit cum episcopis Leopardo Anconitano, et Dominico Trivisiensi. Postmodum per Orientales, *ut num. seq.*

[1] Лат. текст допуска и възможен пропуск. В такъв случай преводът би бил: „да се изпрати за архиепископ [дяконът Марин] или епископ Формоза". За тълкуването на това място вж. *Златарски,* История, I, 2, 126, бел 2. [2] Теодора — съпруга на император Теофил (829—842) и майка на император Михаил III (842—867). [3] Теодора е имала само един син — Михаил III. Тук става дума по всяка вероятност за Михаил III и за усиновения от него бъдещ император Василий I. Михаил III обявил на 27 май 866 г. Василий за съимператор. На 23 септември 867 г. Василий погубил Михаил III и станал император.

stolae volumen frivolis allegationibus, tanquam sub praetextu deliberatae sententiae, synodo praesidentium implicatum apostolicae sedi super excusatione sua remisit. In quo facto, quia episcopus a Bulgaris expulsum epistola tacente se asserit, et presbyteri non se pulsos a Graecis vel Bulgaris, sed ab episcopo circumventos, profecto dubium quin mutuae subsit proditionis imago, donec Christus renum rimator et cordium, in suorum servorum examine hanc in lucem protulerit[a] non videtur[b]. (PL, CXXVIII, кол. 1379—1396)

знанието на апостолическата катедра, князът изпратил на апостолическата катедра за свое извинение обемисто писмо, преплетено с несъстоятелни доводи уж под предлог на взето решение от председателствуващите събора[1]. Понеже епископът твърди, че е изгонен от българите, за което не се говори в писмото, а свещениците твърдят, че те не са изгонени нито от гърците, нито от българите, но че са измамени от епископа, няма съмнение, че зад това дело стои образът на взаимно предателство, докато Христос, изследователят на скритите мисли и чувства, разкрие този образ при разпита на своите раби[2].

B. EPISTOLAE

1. Epistola ad Hadrianum papam

1. Photius a Constantino Philosopho increpatur

— — —

Nam et ante annos aliquot idem Photius duarum unumquenque hominem animarum consistere praedicabat. Qui cum a Constantino philosopho magnae sanctitatis viro fortissimo eius amico increpatus fuisset dicente: „Cur tantum errorem in populum spargens tot animas interfecisti“? — respondit: „Non studio quenquam laedendi talia“ inquit „dicta proposui, sed probandi, quid patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet heresis per syllogismos philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae reppulisset. Verum ignoravi me sub huius fomite propositionis tot animas fore laesurum“. Ad quod ille: „O sapientiam mundi, quae infatuatur et destruetur! Iactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia sicut oculi, quantumlibet sint magni, quantumlibet sint aperti,

a) *Locus mendosus.* b) *Videtur aliqua deesse.*

В. ПИСМА

1. Писмо до папа Адриан II

1. Константин Философ упреква Фотий

— — —

Наистина и преди няколко години същият Фотий проповядваше, че всеки човек имал две души[3]. Когато Константин Философ, мъж пресвят, негов много голям приятел, го упрекнал, като казал: „Защо, пръскайки сред народа толкова голяма заблуда, погуби толкова души?“, той отговорил: „Аз — казва — рекох тези думи не от желание да съблазня някого, но от желание да узная какво би сторил патриарх Игнатий, който бе отблъснал извънредно умните хора, ако през негово време се появеше някаква ерес, родена от умозаключенията на философите. Аз обаче не съобразих, че с огъня на това изречение ще съблазня толкова души“. На това онзи [възразил]: „О човешка мъдрост, която се обърква и унищожава! Ти хвърли стрела всред множеството на многолюдната тълпа и не съобрази, че някой от всички тези може да бъде наранен. Наистина на всички е ясно, че както очите, колкото и да са големи и от-

[1] Това място *Златарски* (История, I, 2, стр. 141 и сл.) тълкува по особен начин, който произтича, според нас, от неточния за случая превод на frivolis allegationibus. Вж. *М. Войнов*, За разрива между Борис I и Рим, ИИБИ, кн. 7, стр. 322—326. [2] Текстът е непълен и неясен. Намеква се вероятно за предварително споразумение на Борис с Византия (вж. *Златарски*, I, 2, стр. 128) и за своеволното напускане на България от страна на Гримоалд, който се подчинил на писмо, изпратено до Борис след извънредното заседание на 4. III. 870 г. [3] В настоящото писмо, с което поднася на папата латински превод на протоколите на VIII всел. събор, Анастасий прави преглед на събитията около свалянето и възвръщането на патриарх Игнатий и дава известна характеристика на Фотий.

si fumus palearum interiacuerit, videre ultra non possunt, ita oculi sapientiae tuae, quantumlibet sint magni et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcaecati tramitem iustitiae videre non possunt. Ac per id verum est, quod dicis te neminem ictu tuo putasse laedendum, cum sic obcaecatum sensum praedictis adversum patriarcham passionibus habens nec quo miseris nec quid miseris praevidisti". (MGH, Ep., VII, p. 407_{10-26}, ep. 5)

2. *De Bulgarorum ab ecclesia Romana recessione*

Ad extremum plane monendum est et pro futurorum cautela temporum artius memoriae commendandum, ne forte procedente tempore in Grecis codicibus repperiatur huic sanctae synodo quicquam a Constantinopolitanis suatim additum vel mutatum, nihil minus vel amplius in eadem synodo diffinitum fuisse, nisi quae in Greco eiusdem synodi actionum codice in Romana ecclesia scripta repperiuntur et in Latinitatem fideli satis stilo translata in archivo eiusdem ecclesiae recondita comprobantur, quaeque omnium patriarchalium sedium loci servatorum et ipsorum quoque imperatorum atque cunctorum antistitum subscriptionibus roborata et nunc usque signata consistunt. Sane epistolae tam synodi quam patriarchae et imperatorum ad Romanum pontificem missae, quae in codicis actionum ipsius synodi calce habentur insertae, reverenti sunt cultu recipiendae; nam a totius synodi consensu, dum adhuc ageretur, decretae sunt et expositae. Cur autem ista praemiserim, breviter annotabo. Siquidem cum rex Vulgarum cum propria gente Christi fidei suscepisset per hominem Romanum, id est quendam presbyterum Paulum nomine, documentum atque mysterium, propositum habuit a sede apostolica non modo fidei regulam, sed et sanctae legis sumere disciplinam. Quod et fecit non solum a praefato presbytero, ve-

крити, ако пред тях се изпречи дим от слама, не могат да видят отвъд него, така и очите на твоята мъдрост, колкото и да са големи и отворени, но, заслепени силно от дима на алчността и завистта, не могат да видят пътеката на мъдростта. И затова е истина, което казваш, че не си смятал, че някой може да бъде наранен от твоя удар, и не си предвидил нито къде си хвърлил, нито какво си хвърлил, като имаш толкова заслепено чувство поради горепоказаните страсти против патриарха".

2. *Българите скъсват с Римската църква*

Разбира се, най-после трябва да припомним и, за да се предпазим в бъдеще, по-точно да предадем в писмена форма, че на същия събор[1] не е било решено нищо повече или по-малко от това, което се намира в Римската църква, записано в гръцкия протокол на заседанията на същия събор, и се потвърждава от поставения в архивата на същата църква достатъчно точен латински превод, и което, потвърдено с подписите на местоблюстителите на всички патриаршески катедри и дори на самите императори и на всички предстоятели, стои и досега подпечатано, за да не би с течение на времето случайно да се открие, че константинополци по свинския си обичай са прибавили или променили нещо в гръцките протоколи на този свещен събор. Разбира се, трябва да се приемат с почтително уважение изпратените писма до римския първосвещеник както от събора, така и от патриарха и от императорите, които са прибавени в края на протоколната книга на самия събор, защото са били решени и предложени със съгласието на целия събор, докато той още заседаваше. Аз обаче ще обясня накратко защо казвам това предварително. Наистина, когато българският княз[2] заедно с народа си приел учението и тайнствата на християнската вяра чрез римлянин, т. е. чрез един презвитер по име Павел, той възнамерявал да получи от апостолическата катедра не само правилата на вярата, но и учението на светия закон. Той извършил това, научен не само от споменатия презвитер, но и от бо-

[1] Съборът в Цариград през 869/870 г. В това писмо се разглеждат и домогванията на виз. император и патриарх за привличането на българите, предприети на извънредното заседание след закриване на събора. [2] Борис.

rum etiam per divinam revelationem instructus, quae sic temporum qualitatem discrevit, ut postrema in priorem reformaret statum et ordinem. Nam tota Dardania Thessalia Dacia et utraque Hepirus atque ceterae regiones iuxta Histrum fluvium sitae apostolicae sedis vestrae moderamine antiquitus praecipue regebantur et disponebantur. Sed postquam imperatores Romanorum, qui nunc Grecorum appellantur, variorum fautores vel incentores effecti errorum sanctam Christi ecclesiam diversis heresibus scindere minime formidaverunt, scidit Deus imperium eorum, et in occiduis partibus paulatim regnare superno decernente iudicio cessaverunt, donec Romanos pontifices suis pravitatibus incurvare conantes nec valentes ac per hoc multiplicibus poenis afficientes Hesperiae potestatem iam prorsus amitterent. Occidentis etiam amisso imperio nihilominus Romanis pontificibus, quia iam iubere nequeunt, suadere nituntur suis laesis favorem sensibus accomodandum. Sed quia isti cum Petro super petram verae confessionis stantes pestiferam suggestionem audire possunt, obaudire non possunt, mox illi, quoniam aliter eos laedere nequeunt, patrios et antiquos terminos transferunt, privilegia sedis apostolicae corrumpunt et paene omnia iura disponendarum dioeceseon auferunt atque suis haec fautoribus consentaneis et sectatoribus conferunt, cum quibus etiam ius, quod sedes apostolica super praedictas regiones habuit, quia iuxta se sitae videbantur, usurpant et Constantinopolitanae dioecesi nequiter applicant, cum beatus papa videatur dicere Innocentius ad Alexandrum Antiochenum inter alia scribens: Non ergo visum[a] est ad mobilitatem necesitatum mundanarum Dei ecclesiam commutari, honores aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator. Sed his nec ipsi diu fruuntur, siquidem iam memo-

[a]) iustum V_8.

жественото откровение, което така разграничи качеството на годините, че последните години възвърна към първоначалното състояние и ред[1]. Защото цяла Дардания, Тесалия, Дакия и двата Епира, а също и останалите области, разположени покрай Дунава, се управлявали и ръководели в старо време главно от вашата апостолическа катедра. Но след като римските императори, които сега се наричат гръцки, станали покровители и подбудители на различни заблуждения и никак не се побояли да разкъсват с различни ереси светата Христова църква, бог разкъсал властта им и по решение на небесния съд те постепенно престанали да управляват в западните части и най-сетне, докато се опитвали безуспешно да победят със своята порочност римските първосвещеници и поради това им налагали различни наказания, загубили напълно властта си над Запад. Ако и да загубили властта си над Запада, те все пак се стараели да убедят римските първосвещеници, понеже не могли вече да им заповядват, че трябва да се прояви благосклонност към техните оскърбени чувства. Но понеже римските първосвещеници, стоейки заедно с Петър върху скалата на истинското изповедание, могат да слушат гибелното внушение, но не могат да му се подчиняват, скоро те, като не могли да ги оскърбят по друг начин, преместват наследените древни граници, унищожават привилегиите на апостолическата катедра и похищават почти всички права за разпределяне на диоцезите, прехвърляйки ги върху своите единомишлени доброжелатели и последователи. Заедно с тях те заграбват дори правото, което апостолическата катедра е имала върху споменатите области, понеже изглеждали разположени близо до нея, и го прехвърлят несправедливо върху константинополския диоцез, макар и да е казал, изглежда, блаженият папа Инокентий между другото в писмо до Александър Антиохийски: „Не е справедливо божията църква да се променя с оглед на променливите светски нужди, да получава почести и да понася деления, които императорът сметне, че трябва да се извършат заради своите интереси“[2]. Но и те не им се наслаждават дълго време, защото споме-

[1] Мисълта на автора е, че провидението е възстановило истинското и законно положение, което е съществувало преди идването на българите. [2] Срв. *Innocentii* I ep.: PL, LXVII, 251.

rata Vulgarum gens protinus irruit et universa circa Danubium occupat. Sicque Greci principes, quod sedi subripiunt apostolicae, in duplum quodammodo et secundum legem resarcinant; nam cum iure dioeceseos usurpatae etiam sua, id est imperii proprii partem potestatis, amittunt. Verum tandem aliquando volens omnipotens Deus, qui olim filios Israel etiam post triginta et quadringentos annos ab affligentium pressuris eripuit salubremque doctrinam edocuit, has etiam regiones cum populo suo ad rectum fidei tramitem aequamque iustitiae normam perducere inspiravit iam memorato principi Vulgarum per merita Petri, cuius in arto situs interventionem sibi apud Deum adesse precatus est sicque de numerosis cuneis hostium triumphavit, mittere Romam et a sede apostolica fidei et sanae traditionis postulare doctrinas. Quod pius princeps non segnis executor effecit et mittens ad apostolicam sedem, cui decessor vester tunc papa egregiae sanctitatis praesidebat Nicolaus, et non solum dogmata orthodoxae fidei, verum etiam sanctae vitae disciplinam ab ea, quin et ad utrumque idoneos institutores expetiit et accepit, Paulum scilicet Populoniensem et Formosum Portuensem sanctae conversationis antistites. Qui ad principem pervenientes totamque iam memoratorum Vulgarum patriam, cuius supra partes commemoravimus, peragrantes terram cordium linguae vomere proscindendo et Christum extirpatis errorum vepribus in hominum mente plantando fluentisque sacri baptismi rigando atque impositione manuum suarum super capita fidelium et Deo dicata templa vel altaria incrementum perfectionis per sanctum Spiritum invocando, dum apostolicus ille pontifex et — ut ita dicatur — caelestis homo at terrestris angelus superstes habitus est, minime cessaverunt. Ad cuius imitationem eadem agi strenue tu successor eius, almae ac summae magnitudinis praesul, medullitus anhelasti et in his consummandis satagere non cessasti. In tantum autem pietas creverat principis et

натото вече българско племе неочаквано нахлува и завзема всичко около Дунава. И така, гръцките владетели заплащат някак двойно и съгласно закона това, което отнемат на апостолическата катедра, защото те загубват заедно с правото над заграбения диоцез и своите права, т. е. част от властта над собствената си държава. Но най-сетне всемогъщият бог, който някога, дори след 430 години, измъкнал израилевите синове от притесненията на мъчителите и ги научил на спасителното учение, желаейки да доведе и тези области с техния народ[1] до правата пътека на вярата и до справедливата мярка на правото, вдъхновил споменатия вече български княз поради заслугите на [апостол] Петър, чието застъпничество пред бога той измолил, когато бил поставен в затруднение[2], и така възтържествувал над многобройните редици врагове, да изпрати пратеници в Рим и да поиска от апостолическата катедра учението на вярата и на здравото предание. Благочестивият княз, като усърден изпълнител, направил това и изпращайки пратеници до апостолическата катедра, начело на която тогава стоял вашият предшественик, пресветият папа Николай, поискал и получил от нея не само догмите на православната вяра, но и напътствие за свят живот и дори подходящи за двете тези неща наставници, именно Павел Популонски и Формоза Портуенски, наставници в светото кръщение. Те пристигнали при княза и обикаляли цялата страна на споменатите българи, за чиито предели споменахме по-горе, като не престанали да разорават с палешника на словото почвата на сърцата, да насаждат в душите на хората Христа, след като изкоренят храстите на заблуждението, да поливат с водите на светото кръщение и да призовават чрез светия дух зачатъка на съвършенството, като възлагали ръцете си върху главите на верните и върху посветените на бога храмове и олтари, докато онзи апостолически първосвещеник бе смятан, така да се каже, за небесен човек и земен ангел. Ти, деятелен негов наследник, предстоятел със свято и твърде голямо величие, сърдечно се постара да вършиш същото и не престана да се грижиш за извършването на тези неща. Обаче благочестието на княза

[1] Става дума за страната на българите. [2] Анастасий загатва за бунта на болярите против Борис, който станал през 866 г., вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 53.

abundabat circa beatum Petrum venerationis affectu, ut quadam die manu propria capillos suos apprehenderit et contemplantibus cunctis se Romanis missis tradiderit dicens: „Omnes primates et cuncti populi Vulgarum terrae cognoscant ab hodierno die me servum fore post Deum beati Petri et eius vicarii".

се увеличило дотолкова и той се изпълвал толкова много с чувство на почит към блажения Петър, че един ден хванал със собствените си ръце косите си и пред погледа на всички се поверил на римските пратеници, казвайки: „Всички боляри и всички народи на българската земя да знаят, че от днес, след бога, ще бъда слуга на блажения Петър и на неговия наместник".

Quae Greci de die in diem audientes invidunt et tantae gloriae avidi, ut eum possint a Romana sede avertere, diversa requirunt ingenia, munera post munera numerosa mittentes et sophistica ei argumenta creberrime proponentes. At ille ut columna mansit immobilis, donec eorundem Grecorum fraude deciperetur scribentium ei atque dicentium, quod de patria illa, vel utrum Romano an Constantinopolitano pontifici subdi debeat, inter vicarios Romanos patriarchamque Ignatium Constantinopoli disceptatio fuisset canonice ventilata et convictis Romanis Orientis sedium loci servatores iudicaverint Vulgarum dioecesin illi urbi fore subiciendam, cui ante adventum Vulgarum subdebatur; cum alia sit in mundanis negotiis, alia in ecclesiasticis dispositio iuris, et quamvis regio illa Grecis fuerit antea subdita, nullum tamen in ea sibi ius vindicare legitime poterant, quam armis olim amissam per tot tempora bellando recipere non valuerant — quamvis et priusquam Grecis fuerat subdita, Romani hanc possedisse patescant nec illam Greci, ut supra monstratum est, tenuisse memorentur, nisi dum sceptris Romanicis potirentur. Quamquam etsi huic Greci principes regioni, quantum ad rem publicam attinet, dominati sint, non tamen praeiudicare possunt Dei ecclesiae iuri, quae, quantumlibet illi cum diversis nationibus conflictantes sive victi sive victores extiterint, non novit nisi karitatem et pacem. Unde quidam magistrorum eius exclamat: „Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia Dei". Licet hoc ipsum, si loci servatores Orientis decreverint, nullis certis probetur indiciis. Quamvis enim Romani loci servatores et Vulgarum missi cum impera-

Слушайки из ден в ден това, гърците завиждат и, жадни за такава слава, търсят различни хитрости, за да могат да го отклонят от римската катедра, като му изпращат непрекъснато многобройни дарове и му представят твърде често софистически доказателства. А той останал като непоколебим стълб, докато [найпосле] бил измамен от гърците, които му пишели и говорели, че в Константинопол е бил повдигнат канонически спор между римските викарии и патриарх Игнатий за тази страна — дали тя трябва да се подчинява на римския или на константинополския първосвещеник — и че след като римските пратеници били убедени, местоблюстителите на източните катедри отсъдили, че българският диоцез ще трябва да бъде подчинен на този град, комуто се подчинявал преди идването на българите. Понеже правното положение при светските работи е едно, а при църковните друго, въпреки че тази страна е била подчинена по-рано на гърците, те все пак не можаха законно да получат за себе си право в нея, която бяха изгубили някога във война и през толкова години не можаха да си я възвърнат с оръжие, макар и да е ясно, че римляни са я владели, преди тя да е била подчинена на гърците, и да не се споменава, както се посочи по-горе, че гърци са я владели, освен докато са владели римския скиптър. Ако и да са били господари на тази област, доколкото това се отнася до държавата, все пак гръцките императори не могат да решават за правото на божията църква, която познава само любовта и мира, докато те, водейки войни с разните народи, са бивали победени или победители. Затова един от нейните учители се провиква: „Ако някой изглежда, че е свадлив, нито ние, нито църквата божия има такъв обичай"[1]. Все пак от никакви сигурни доказателства не се потвърждава дали източните местоблюстители са решили същото това нещо. Макар римските местоблюстители и българските прате-

[1] 1. Кор. 11, 16.

tore seu patriarcha necnon et Orientis loci servatoribus convenissent, his tamen omnibus in uno conclavi positis nulli de foris venienti patebat aditus, nisi cui vel imperator vel patriarcha forsitan permisisset. Unde factum est, ut quicquid Romani assererent, nec Orientis loci servatores nec Vulgares intelligerent et rursus quicquid orientales dicerent, nec Romani loci servatores nec Vulgarum missi cognoscerent, dum videlicet nullus adesset nisi unus imperatoris interpres, qui nec Romanorum nec orientalium loci servatorum voces aliter audebat edere, nisi ut iam imperator ad subversionem Vulgarum imperarat, excepto quod datum est missis Vulgarum quoddam scriptum Grecis verbis et litteris exaratum, continens, quasi loci servatores Orientis inter loci servatores Romanos et patriarcham Ignatium arbitres existentes iudicaverint Vulgarum patriam, quae in Hyllirico constituta est, dioecesi Constantinopolitanae subiciendum, cum ab olim in utraque Hepiro Dardania Dacia Thessalia et ceteris in Hyllirico sitis provinciis semper sedis apostolicae dispositio facta clareat, sicut diversae historiae vel pontificum Romanorum a Damaso papa per easdem provincias missae testantur epistolae, et has Grecorum principes sola vi faventibus sibi Constantinopolitanis praesulibus, causa dumtaxat quam superius annotavimus, extortas ab apostolica sede subegerint. Super quibus recipiendis ideo apostolica sedes nullam repperitur fecisse querellam, quoniam mox has, ut praedictum est, saepe memorata Vulgarum natio adit et sibi iure potestatis omnia vindicat. At ubi religio redit, confestim et dioeceseos fas sedi propriae reformatur. Haec cum Romani et his similia loci servatores summatim Grecorum locutiones advertentes assererent, etiam hoc prosecuti sunt dicentes: „Omnibus liquet neque nos neque loci servatores orientalium sedium causa vindicandarum quarumlibet dioeceseon veniendi Constantinopo-

ници да се бяха срещнали с императора, с патриарха и с източните местоблюстители, все пак, след като бяха поставени в една стая, вратата не се отваряше за никого, който идваше отвън, освен за този, комуто може би императорът или патриархът позволяваше. По този начин се получило така, че каквото твърдели римляните, не го разбирали нито източните местоблюстители, нито българите, а от друга страна нито римските местоблюстители, нито българските пратеници разбирали това, което казвали източните [местоблюстители], тъй като не присъствувал никой друг преводач освен императорският, който не смеел по друг начин да предава думите на римските и източните местоблюстители освен така, както бил вече заповядал императорът за подчиняването на българите. Освен това на българските пратеници било предадено някакво писмо, написано с гръцки думи и букви, в което се казвало, че източните местоблюстители, бидейки посредници между римските местоблюстители и патриарх Игнатий, уж били решили страната на българите, която се намира в Илирик, да се подчинява на Константинополския диоцез, макар и да е ясно, че от старо време в двата Епира, Дардания, Дакия, Тесалия и в останалите провинции, разположени в Илирик, винаги се е разпореждала апостолическата катедра, както свидетелствуват различните истории и писмата на римските първосвещеници, изпратени от папа Дамас по същите провинции, и макар гръцките владетели да ги били изтръгнали от апостолическата катедра и да ги били подчинили само с насилие, като им помагали константинополските предстоятели по причина въобще, която отбелязахме по-горе. Знае се, че апостолическата катедра не е направила никакво оплакване за тяхното възвръщане затова, защото, както се каза по-напред, често споменаваният български народ скоро ги нападнал и си присвоил всичко с правото на силата. А когато се връща вярата, веднага се възстановява и правото върху диоцеза на собствената му катедра. Когато римските местоблюстители, оборвайки речите на гърците, казвали в общи черти тези и тем подобни неща, те продължили да говорят и следното: „На всички е известно, че нито ние, нито местоблюстителите на източните катедри сме повикани да дойдем в Константинопол,

lim invitatos, sed controversiam, pro qua disponenda et diffinienda vel a piis imperatoribus expetiti vel a praesulibus nostris destinati sumus. Deo auctore sane dissolvimus et propria singuli subscriptione signavimus. Super dioecesi autem Hyllirici, quam sedes apostolica iure prisco et inpraesentiarum sibi a possessoribus eius reddito nunc quieta retentione possidet et regulariter utitur, eadem principalis sedes neque pulsata est neque, ut pro ea mitteret altercandum, ullo modo provocata. Sed neque nos personas advocatorum vel assertorum eius assumimus neque, quid illa, si adesset, responderet obiectis agnoscimus, quippe qui nihil hinc ab ea in mandatis accepimus ac per hoc disceptare non iussi quicquam non possumus. Verum nec loci servatores Orientis iudicum se personas assumpturos in controversiis, in quibus ab utraque non sunt parte iudices appellati vel electi, conicimus, praesertim cum apostolus perhibeat: „Mediator“ inquiens „unius non est“ et sacri canones non quorumcunque, sed electorum iudicum sententiam minime spernendam edoceant et quidam probabilium patrum dicat: „Iustus mediator non est, qui sic unam partem audit, ut alteri parti nihil reservet“.

Haec itaque diximus intentos reddere studiosos curantes, ne forte processu temporis quicquam de subicienda Constantinopolitanae diœcesi Vulgarum terra statutum vel diffinitum ab universali et octava putetur synodo vel actionum illius codici a Grecis hinc aliquid adici praesumatur. Nam familiaris est illis ista praesumptio et singularis quodammodo ambitionis indicium. Siquidem in secunda synodo contra statuta magnae Nicenae synodi et sanctorum decreta praesulum Romanorum Alexandrinae privilegia sedis Constantonopolitano

за да предявяваме права върху някои диоцези, но ние с божия помощ действително разрешихме и поотделно със собствения си подпис подписахме спора[1], за разглеждането и приключването на който сме повикани от благочестивия император или сме назначени от нашите предстоятели. А за диоцеза Илирик, който апостолическата катедра сега спокойно владее и се ползува от него правилно според древното право, което и е върнато понастоящем от неговите притежатели, същата тази върховна катедра нито е била обвинена, нито е била по някакъв начин предизвикана да изпрати пратеници, за да спорят за него. Но ние нито взимаме ролята на нейни защитници и застъпници, нито знаем какво би отговорила на упреците, ако присъствуваше, тъй като ние не сме получили никакво пълномощие в това отношение и затова без заповед не можем да решаваме, каквото и да е. Обаче ние сме уверени, че и източните местоблюстители не ще вземат ролята на съдии в спорове, в които те не са определени и избрани за съдии от двете страни, особено когато и апостолът забранява, като казва[2]: „Посредник между един [човек] няма“, и светите канони учат да се уважава решението не на кой да е, а на избрани съдии, а и един от добрите отци казва: „Не е справедлив посредник този, който така слуша едната страна, че не запазва за другата нищо“.

И така, ние казахме, че те говорили внимателно, старателно и грижливо, за да не се помисли случайно с течение на времето, че Осмият вселенски събор е постановил или решил нещо за подчиняване на българската земя на Константинополския диоцез, и за да не се предположи, че след това гърците добавят нещо към протоколите на заседанията на събора. Наистина тази смелост им е свойствена и е белег за необикновената им амбиция. Така, на Втория събор[3] въпреки постановленията на великия Никейски събор[4] и въпреки решенията на светите римски предстоятели те прехвърлили привилегиите на александрийската катедра върху константинополския първосвещеник. У тях има

[1] На събора през 869/70 г. папските легати постигнали пълен успех: била приета съставената по-рано в Рим „формула на единението“, с която се искало признаването първенството на папството, осъждането на иконоборците и на Фотий и пр. (вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 132). [2] Гал. 3, 20. [3] Вторият вселенски събор бил свикан в Цариград през 381 г. [4] Първият вселенски събор бил свикан в Никея през юни 325 г.

contulere pontifici. Et quaedam penes illos repperiuntur capitula regularum, quae illi quidem tertiae dicunt existere synodi, cum apud Latinos nec in vetustissimis inveniantur editionibus. In quartae quoque synodi quibusdam codicibus quoddam de privilegiis Constantinopoleos ostendunt capitulum, quod inter canones eiusdem synodi ab universa ecclesia veneratos nec Latinitas nec alia lingua sub sole recipere comprobatur. Quodque licet ab Anatolio et imperatore vel fautoribus eorum post omnia gesta synodi et prolatos kanones in absentia Romanorum loci servatorum clam depromptum exstiterit, mox tamen ibi ipsum ab eisdem loci servatoribus est repulsum et a sede apostolica, quae ut eadem synodus fieri sola decrevit solaque ius habuit eos recipiendi, quos synodica decreta pertulerant, non solum non admisit, verum etiam continuo respuit. Quodque Anatolius vel imperator, quia ut firmaretur a sede apostolica, cui tunc magnus praesidebat Leo, impetrare non potuit, in eius positum potestate confessus est. Nihilominus et alia ostendunt regularum numerosa et praesumptiosa satis kapitula priscae traditioni pene omnia valde contraria, quae a sexta falso perhibent synodo promulgata, cum sexta synodus nullam pertulerit praeter fidei regulam. Sed quas eius asseverant regulas, longe post sextam synodum ab ipsis constat esse penes se privatimque depromptas. Porro in septimae synodi codice, quia saepe contra kanones Constantinopoli ex neophytis antistites provehuntur et eo tempore Tarasius ex laicis patriarcha fuerat ordinatus, ita epistolam beatae recordationis papae Hadriani existimant transcribendam, ut nihil in ea ex his, quae ad praedictum praesulem vel contra neophytos idem sanctissimus pontifex scripserat, vel scriptum vel translatum Grece repperiatur. Sic igitur, sic Greci accepta occasione celebra-

някои глави от правила, които те казват, че са от Третия събор[1], макар у латинците да липсват и в най-старите издания. Те посочват и в някои протоколи на Четвъртия събор[2] някаква глава за привилегиите на Константинопол, която нито латинският, нито друг език под слънцето се съгласява да включи между почитаните от цялата църква канони на същия събор[3]. Макар тази глава да е била тайно съчинена от Анатолий[4] и императора[5] и от техните доброжелатели в отсъствието на римските местоблюстители след всички дела на събора и след приемането на каноните, все пак тя е била там веднага отхвърлена от същите местоблюстители и от апостолическата катедра, която не само не я допуснала, но и постоянно я е отхвърляла, и която единствена е решила да бъде свикан същият събор и единствена е имала правото да приеме каноните, които са били предложени със съборните решения. Понеже Анатолий и императорът не можели да постигнат това да се потвърди от апостолическата катедра, която тогава се възглавявала от великия Лъв[6], те признали [по този начин], че е в нейна власт. Въпреки това те посочват и други многобройни и достатъчно дръзки глави от правилата, почти всички твърде много противоречащи на старата традиция, които те фалшиво представят, че са били одобрени от Шестия събор[7], макар Шестият събор да не е издал никакво правило освен правилото на вярата. Но известно е, че правилата, за които те твърдят, че са на този [събор], са били съчинени от самите тях у тях и по частен начин след Шестия събор. После, понеже в Константинопол[8] често, въпреки каноните, се издигат за предстоятели хора от новопокръстените и по това време Тарасий[9] бил назначен от миряннн за патриарх, те смятат, че писмото на блаженопаметния папа Адриан[10] трябва да се препише в протоколите на Седмия събор[11] така, че в него да не се намери преписано или преведено на гръцки нищо от това, което същият светейши първосвещеник е писал до споменатия предстоятел и против новопокръстените. Прочее известно е, че гърците при удобен случай на тържест-

[1] Третият вселенски събор бил свикан в Ефес през 431 г. [2] Четвъртият вселенски събор бил свикан в Халкидон през 451 г. [3] Става дума за кан. 28 на събора. [4] Анатолий, цариградски патриарх (449—458). [5] Император Маркиан (450— 457). [6] Лъв, римски папа (440—461). [7] Шестият вселенски събор станал в Цариград през 680—81 г. [8] На Цариградския събор от 692 г., наречен „Quinisexta". [9] Цариградски патриарх (784—806). [10] Адриан I (772—795). [11] Седмият вселенски събор станал в Никея през 787 г.

torum universalium conciliorum frequenter egisse clarescunt et nunc minuendo, nunc addendo vel mutando, nunc in absentia sociorum, nunc in abscondito angulorum, nunc extra synodum, nunc post synodum astutia sua immo fraude communibus sanctionibus abutuntur et ad suos libitus cuncta, quae sibi visa fuerint, etiam violenter inflectunt. Itaque quicquid in Latino actionum octavae synodi codice repperitur, ab omni est fuco falsitatis extraneum. Quicquid vero amplius sive de dioecesi Vulgarica sive aliunde in Greco eiusdem synodi codice forsitan invenietur, totum est mendacii veneris infectum. Denique disceptatio, quam coram imperatore vicariis et Vulgaribus tantum super Vulgarum terra supra fuisse significavimus actam, post synodum consumatam canonesque in viginti prolatos et septem tantum capitulis atque terminum fidei depromptum et omnia haec in quinque codicibus scripta sive compacta et omnium subscriptionibus roborata sed et ipsos codices plumbea bulla munitos atque singillatim loci servatoribus traditos patriarchalibus sedibus deferendos effecta est. Ne ergo Grecorum suatim astutia, quin potius dolositas, etiam circa praesentem synodum agat, haec me admonendi causa dixisse sufficiat. Ceterum bene novi, quod iuxta proverbiatorem frustra iactetur rete ante oculos pennatorum. Unde quisquis sapientiae ac prudentiae pennis ad alta sustollitur, omnia insidiarum muscipula, quae a Grecis in infimis tendi poterunt, alto contemplationis saltu transcendet.

Divinitas apostolatum vestrum per multos annos servare dignetur, domine beatissime papa. (MGH, Ep. VII, p. 411_{16}—415_{28}, ep. 9)

вени вселенски събори са постъпвали често така и че поради своето лукавство, дори коварство, злоупотребяват с общите постановления и дори дръзко променят по свое желание всичко, каквото намерят за добре, като ту съкращават, ту добавят или променят, понякога в отсъствие на съюзници, понякога в скрит ъгъл, понякога извън събора, понякога след събора. И така, всичко, което се намира в латинския кодекс на заседанията на Осмия събор, е лишено от всеки белег на измама. А каквото случайно се намери в повече в гръцкия кодекс на същия събор било за българския диоцез, било за друго, всичко е опетнено с отровата на лъжата. Най-после разискването, за което посочихме по-горе, че е протекло в присъствието на императора, викариите и българите само за българската земя, е станало след приключването на събора и след излагането на каноните само в 27 глави, след извличането на определението на вярата и след написването или вместването на всичко това в петте кодекса[1] и скрепяването им с подписите на всички, а и след предаването на самите кодекси, снабдени с оловени печати, поотделно на местоблюстителите, за да ги отнесат на патриаршеските катедри. И тъй, за да не постъпи гръцкото лукавство или по-скоро коварство и във връзка с настоящия събор по свински, нека бъде достатъчно казаното от мен с цел да припомня. Впрочем аз добре зная, че според притчеписателя е напразно да се поставя мрежа пред очите на пернатите[2]. Затова всеки, който се издига във висините с крилата на мъдростта и разсъдливостта, с високия скок на острия поглед ще прескочи всички капани на засада, които могат да се поставят от гърците в низините.

Нека божеството, блаженейши господине папа, удостои и запази за много години вашето апостолство.

2. Epistola ad Gaudericum episcopum de actis Constantini Philosophi

Sancto meritisque beato Gauderico egregio episcopo Anastasius peccator et exi-

2. Писмо до епископ Гаудерих за дейността на Константин Философ

Анастасий, грешник и недостоен, най-смирен библиотекар на папския престол, се моли за вечното спасение на светия

[1] Протоколите са били преписани в пет екземпляра за представителите на различните църкви.
[2] Срв. Притчи 1, 17.

guus apostolicae sedis bibliothecarius devotissimus perhemnem orat salutem.

Quia sanctitas tua, reverende pater, sanctae Veliternensi praeest ecclesiae, ubi scilicet beati Clementis antiquitus insignis honor cum celebris memoriae titulo commendatur, non immerito mota est ad ipsiusreverentiam sublimius excolendam,et vitae meritum ad multorum imitationem excellentius praedicandum. Neque enim aliunde sanctus coram deo et hominibus comprobaris, nisi quia cum spiritu ergo sancto[a], quae sancta sunt, pio studio consectaris. Hinc eiusdem sancti martyris multa repertas cura reliquias apud eandem ecclesiam, cui praees, in templo nominis eius locasti. Hinc rursus oratoriam domum Romae mirae pulcritudinis aedificasti, hinc totum acquisitae possessionis tuae patrimonium ipsi beato Clementi ac per eum domino Deo salubriter dedicasti. Hinc etiam viro peritissimo Iohanni, digno Christi levitae, scribendae eius vitae actus et passionis historiam ex diversorum colligere Latinorum voluminibus instituisti. Ad extremum hinc quoque mihi exiguo ut si qua de ipso apud Grecos invenissem Latinae traderem linguae, saepe iniungere voluisti. Cuius nimirum cum rerum gestarum monumentum iam Latinus habeat stilus, illa tantum occurrunt adhuc Romano transferenda sermoni, quae Constantinus Thessalonicensis philosophus, vir apostolicae vitae, super eiusdem reliquiarum beati Clementis inventione paulo ante descripsit. Verum quia reliquiarum huius inventionis fecimus mentionem, licet idem sapientissimus vir tacito nomine suo in storiola sua qualiter acta sit strictim commemoret, ego tamen quae hinc ipse his verbis enarrare solitus erat compendio pandam.

a) spiē erga *cod.*; cum — sancte *Caspar*; spiritu ergo sancto *Friedrich*.

и блажен поради заслугите си славен епископ Гаудерих[1].

Понеже твое светителство, досточтими отец, възглавява светата църква на гр. Велетри, където, както е известно, още от древно време се отдава необикновена почит на блажения Климент[2] и се прославя неговата славна памет, твое светителство съвсем правилно е решил още по-тържествено да чествува неговото почитане и още по-възвишено да прослави заслугата на живота му, за да му подражават мнозина. Впрочем ти не се показваш по друг начин свят пред бога и хората, освен като при съдействието на светия дух се грижиш с благочестиво усърдие за това, което е свято. Затова ти постави намерените с голямо усърдие мощи на този свят мъченик[3] в същата църква, която ръководиш, в храм на негово име. Затова ти му издигна в Рим молитвен дом, който се отличава с чудна красота. Затова ти за свое спасение посвети цялото си спечелено собствено имущество на блажения Климент и чрез него на господа бога. Затова ти настоя пред твърде опитния мъж Йоан[4], достоен служител на Христа, да опише делата на Климентовия живот и историята на мъченичеството му, като събере сведения от различни латински книги. Най-после и затова много пъти ти имаше желание да възложиш и на мене недостойния да преведа на латински език, ако нещо бих намерил за същия светец у гърците. Но понеже латинският език има вече чудния паметник за неговите подвизи, остава да се преведат на латинска реч само тези неща още, които Константин, философ от Солун, мъж с апостолски живот, неотдавна е написал за намирането на мощите на същия блажен Климент[5]. Впрочем, понеже споменахме за това намиране на мощите, макар че същият премъдър мъж в своята кратка история сбито разказва по какъв начин е станало това, премълчавайки името си, все пак аз искам да ти съобща накратко това, което сам после имаше навик да разказва със следните думи.

[1] Гаудерих по време на папа Йоан VIII бил епископ на църквата в гр. Велетри (Италия). Съборната църква в града била на името на св. Климент. Гаудерих починал в 898 г. [2] Климент е бил третият по ред римски епископ, загинал мъченически в Херсон, където бил изпратен на заточение от император Траян (98—117). [3] Предполагаемите мощи на папа Климент, които Кирил намерил в Херсон и заедно с брат си Методий ги занесъл в Рим, както се съобщава в Пространното Кирилово житие. [4] Дякон Йоан Химонид, известен църковен писател от IX век (починал през 879 или 880 г.). Епископ Гаудерих събирал материал за книга върху живота и делото на Климент, която писал дякон Йоан. Тя била посветена на папа Йоан VIII. [5] Във връзка с откриването на мощите Кирил написал три съчинения, както се вижда от съдържанието на това писмо.

„Cum“ inquit „ob nostrorum copiam peccatorum miraculum marini recessus, quod inter alia huius beati Clementis miracula lectitatur, apud Cersonem more solito a multis retro temporibus fieri minime cerneretur — mare quippe fluctus suos ad nonnulla retractos spatia in proprios sinus collegerat —,coepit populus a veneratione templiillius paulatim tepescere et a profectione, qua illuc a fidelibus et potissimum die natalis eius, properabatur, quodam modo pedem subtrahere, praecipue cum in confinibus ille sit Romani locus imperii et a diversis barbarorum quam maxime nationibus frequentetur. Subducto itaque miraculo, quo carnales, ut mos se habet, populi delectabantur, et crescente circumquaque multitudine paganorum, qua sunt infirmiores quique soliti deterreri, immo quia ut evangelice perhibeatur, habundavit iniquitas, refriguit caritas multorum, desertus est et factus inhabitabilis locus, destructum templum et tota illa pars Cersonicae regionis propemodum desolata est, ita ut Cersonis episcopus intra eandem urbem cum non plurima plebe remansisset cerneretur, qui scilicet non tam urbis cives quam esse carceris habitatores, cum non auderent extra eam progredi, viderentur. Hac itaque causa factum est ut ipsa quoque archa, in qua beati Clementis reliquiae conditae partim servabantur, penitus obrueretur, ita ut nec esset iam memoria prae longitudine temporum, ubinam ipse foret archa declarans.“

„Понеже, казва[1], заради многото наши грехове чудото на морския отлив, което често се споменава между другите чудеса на този блажен Климент, от дълго време вече престанало да се извършва при Херсон, както било по-рано — морето беше прибрало оттеглилите се на известно разстояние вълни в принадлежащите им заливи, — народът започнал постепенно да отстъпва от почитането на този храм и не извършвал по никакъв начин посещението, което верните правили там, особено в деня на неговото рождение[2]. Най-първо, поради това, че мястото се намира в отдалечените граници на Ромейската държава и твърде често го посещават различни варварски народи. И така, когато чудото престанало, което пък радвало плътските хора, както обикновено става, и когато се увеличило езическото множество, от което всички по-слаби обикновено се плашат, както се казва и в Евангелието, тогава се умножило беззаконието, любовта на мнозина изстинала, опустяло мястото и станало необитаемо, храмът се разрушил и цялата тази част на Херсонската област станала почти изоставена, така че епископът останал с малко хора в този град, които изглеждало, че в същност не са жители толкова на град, колкото обитатели на затвор, понеже не смеели да излизат извън него. Поради тази причина се случило и това, че самата гробница, в която се пазили поставените мощи на блажения Климент, била съвсем затрупана. Така след дълго време изчезнал и споменът, който би могъл да посочи, къде е била гробницата.“

Haec quidem ille tantus ac talis revera philosophus. Ceterum cum apostolicae sedis missi nuper Constantinopolim pro celebranda sinodo morarentur, ubi et me quoque alia pro causa legatione functum per idem tempus contigit inveniri, visum nobis est in commune huic rei ad liquidum indagandae omnem tribuere

Тези неща разказваше този толкова велик и истински философ. Впрочем когато преди известно време пратениците на апостолическата катедра бяха в Константинопол, за да присъствуват на събора[3], се случи така, че по същото време аз се намирах там, макар и по друг повод, изпълнявайки длъжност на пратеник. Ние решихме между другото да употребим всичкото си старание и да изследваме тази работа, за да я изясним и да узнаем цялата истина по този въпрос от

[1] Сведенията на това писмо са използувани почти буквално от епископ Гаудерих при написването на т. нар. Италианска легенда. [2] 28 ноември. [3] Това е т. нар. Осми вселенски събор (869—870), на който присъствувал и Анастасий Библиотекар.

penitus operam, et a Metrophane, viro sanctitate ac sapientia claro, Smirneorum metropoleos praesule, omnem super hac veritatis certitudinem discere, utpote qui sciretur a nobis penes Cersonem a Photio cum aliis exilio relegatus. Qui videlicet quanto loco propinquior, tanto re gesta doctior habitus, ea nobis hinc curiose sciscitantibus enarravit, quae praedictus philosophus fugiens arrogantiae notam referre non passus est. Perhibebat enim quod idem philosophus a Michaele imperatore in Gazaram pro divino praedicando verbo directus, cum Cersonam, quae Chazarorum terrae vicina est pergens ac rediens frequentaret, coepit diligenter investigare, ubinam templum, ubi archa, ubi essent illa beati Clementis insignia, quae monumenta super eo descripta liquido declarassent. Ad quod omnes acolae loci illius utpote non indigenae, sed ex diversis barbaricis gentibus advenae, immo valde saevi latrunculi nescire se quae diceret testabantur. Super quo stupefactus philosophus se in orationem multo tempore dedit deum revelare, sanctum vero revelari corpus deposcens. Ad quod et episcopum cum clero plebeque gerendum salutiferis hortationibus excitavit, ostensoque ac recitato quid de passione quidve de miraculis, quid etiam de scriptis beati Clementis et praecipue quid de templi siti penes illos structura, et ipsius in ipso conditione librorum numerositas commendabat, omnes ad illa litora fodienda et tam pretiosas reliquias sancti martyris et apostolici inquirendas ordine, quem ipse philosophus in hystorica narratione descripsit, penitus animavit. Huc usque praedictus Metrophanes.

Ceterum, quae idem mirabilis vere philosophus in huius honorabilium inventione reliquiarum solemniter ad hymnologiam dei omnipotentis edidit, Graecorum resonant scolae. Sed et duo eius opuscula praedictam, scilicet brevem historiam et

Митрофан[1], известен със светостта си и мъдростта си мъж, предстоятел на Смирненската митрополия, понеже узнахме, че Фотий го бил изпратил заедно с други лица на заточение близо до Херсон. Той, разбира се, беше твърде много осведомен за станалото, понеже е бил много близо до мястото на събитието. Тъй като ние го разпитвахме много усърдно, той ни разказа и това, което споменатият философ не ни е казал, страхувайки се да не бъде упрекнат в гордост. Разказваше ни, че същият Константин Философ, изпратен от императора Михаил[2] при хазарите, за да проповядва божественото слово, често посещавал Херсон ту отивайки, ту връщайки се от града, понеже градът е съседен на земята на хазарите. Той почнал усърдно да разпитва къде се намира храмът, къде се намира гробницата, къде са ония знаци на блажения Климент, за които написаните за него книги съобщават ясно. А всичките жители на онова място, които не били местни, а пришълци от различни варварски народи, дори и жестоки разбойници, твърдели, че нищо не знаят за това, което той казва. Философът останал много очуден от това и се отдал на продължителна молитва, за да му го яви бог, молейки се да му се открият светите мощи. Той подбудил със спасителни насърчения да правят това и епископът, клирът и народът, като им показал и прочел какво разказвали много книги за страданието, чудесата и писанията на блажения Климент, а особено какво се говори за постройката на храма, който се намирал наблизо до тях, и за положението на самия Климент в него. Той силно въодушевил всички да разкопаят бреговете и да потърсят скъпоценните мощи на светия мъченик и папа по начин, който в последователен ред сам философът описал в историческия си разказ. Това ни разказа споменатият Митрофан.

Впрочем в гръцките училища се пее това, което този наистина дивен философ тържествено написал по случай откриването на досточтимите мощи на блажения Климент за възхвала на всемогъщия бог. Но и две негови съчинения, а именно споменатата Кратка история и ед-

[1] Смирненският митрополит Митрофан бил на страната на патриарх Игнатий (847—858 и 867—878) и затова бил изпратен на заточение от патриарх Фотий (858—867 и 878—886). В Италианската легенда не се споменават имената на императора и патриарха, които са изпратили Константин-Кирил в страната на хазарите. [2] Михаил III (842—887).

sermonem declamatorium unum, ecce a nobis agresti sermone et longe ab illius facundiae claritate distante translata, opimo commento monumentorum eius carptim addenda paternitatis tuae officio queque iudicii tui chilindro polienda committo. Sane rotulam hymni quem et ad laudem Dei et beati Clementis idem philosophus edidit, idcirco non transtuli quia, cum Latine translatum hic pauciores illic plurales sillabas generaturus esset non aptam nec sonaram cantus armoniam redderet. Verum et si hoc mihi a te, o vir desideriorum, imponitur, aggrediar, Deo praeduce, quod hortaris, quia etsi alii non profuero scribendo, mihi tamen prodero saltem oboediendo.

но Похвално слово[1], преведени от нас на език, който е груб и отстъпва много от яснотата на неговото красноречие, аз изпращам на грижите на твое отчество, за да ги прибавиш отчасти към богатия план за книгите върху него и да ги изгладиш с валяка на своя ум. А свитъка с химна, който същият този философ написал за възхвала на бога и на блажения Климент, аз не преведох, понеже латинският превод би имал някъде по-малко, някъде повече срички и не би имал подходяща и съзвучна хармония на музиката. Но ако ти, прескъпи, ми възложиш и него, ще пристъпя и към това, за което ме насърчаваш, надявайки се на божията помощ. Впрочем дори с моето писане да не съм полезен на другите, ще бъда полезен поне на себе си чрез послушанието си.

Ceterum nolo sanctimoniam tuam latere scripsisse beatum Clementem quaedam quae ad nostram notitiam nondum venere, quae admodum sanctus Dionisius Areopagites meminit Athenarum episcopus, et beatus Iohannes Scithopolitanus, cuius doctrina inter gesta sinodalia reperitur, quorum sensus super hac circumstantia iam dudum translatos invenies in codice iam memorati s. Dionisii Athenarum antistitis. Quos oportet ut et ipsi quoque operi, quod de vita beati Clementis instantia tua praedicto Christi levita sudante texitur, inserantur. Qualiter autem reliquiae ipsius semper memorandi Clementis crebro dicto asportante philosopho in Romam delatae atque reconditae sunt, non necesse habeo scribere, cum et ipse inspector factus non nescias et scriptor vitae illius silentio, sicut credimus, non praetereat. (MGH, Ep. VII, pp. 436—438, ep. 15)

Впрочем не искам да крия от твоя светост, че блаженият Климент е написал някои неща, които не са достигнали до нас, за които споменава св. Дионисий Ареопагит[2], епископ атински, и блаженият Йоан Скитополски, чието учение се намира между синодалните деяния. Тяхното съдържание по този въпрос, преведено вече отдавна, ти ще намериш в ръкописа на вече споменатия атински епископ св. Дионисий. Необходимо е и това да се вмъкне в съчинението, което по твое настояване пише споменатият усърден Христов служител за живота на блажения Климент. Как обаче мощите на приснопаметния Климент са донесени в Рим от носещия ги, често споменаван философ, и къде са били поставени, смятам, че не е необходимо да пиша, понеже и ти като очевидец добре знаеш това, а и писателят на житието му не ще отмине това с мълчание, както вярваме.

3. Epistola ad Carolum Calvum de scriptis Dionysii Areopagitae

Denique vir magnus et apostolicae vitae praeceptor Constantinus philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano iunioris papa veniens sancti Clementis corpus sedi suae restituit quique totum codicem saepe memorati et

3. Писмо до Карл Плешиви относно трудовете на Дионисий Ареопагит[3]

— — — Най-после великият мъж и наставник с апостолски живот — Константин Философ, — който, идвайки в Рим по време на достопаметния папа Адриан II, върна тялото на св. Климент на престола му и който беше запаметил целия

[1] В „Слово на пренесение мощем преславнаго Климента" е запазен славянски превод на Кратка история и на Похвалното слово, както доказа *Йорд. Трифонов*, Две съчинения на Константин Философ (св. Кирила) за мощите на св. Климента Римски, СпБАН, кн. XLVIII, София 1934 г., стр. 59—240.
[2] Църковен писател, предполагаем пръв атински епископ.
[3] С това писмо, изпратено на 23. III. 875 г., Анастасий препраща латинския превод на книгата на Дионисий Ареопагит, намерена в Рим и отнесена в Цариград. Анастасий съобщава, че според гърците еретиците били укрили книгите на Ареопагит.

memorandi Patris memoriae commendaverat et quantum utilitatis medulla eius habeat auditoribus commendabat, solutus erat dicere, quia, si sanctos, videlicet priores institutores, nostros, qui haereticos quosque vix et quodam modo cum fuste decollaverunt, Dionysium contigisset habere, cum acuto illos procul dubio gladio trucidassent; — — — (MGH, Ep. VII, pp. 413_{17-24}, ep. 13)

свитък на често споменавания и достопаметен отец и споделяше със слушателите колко голяма полза има от неговото съдържание, имаше обичай да казва, че ако светите отци, сиреч нашите предишни наставници, бяха имали случайно Дионисий[1], те без съмнение биха унищожили с остър меч[2] еретиците, които едва и някак с тояга обезглавиха. — — —

C. SANCTA SYNODUS OCTAVA GENERALIS

Actio decima

In nomine domini et dominatoris omnium Iesu Christi veri Dei et Salvatoris nostri, consulatus a Deo coronatorum et tranquillissimorum dominorum nostrorum, Basilii et Constantini anno tertio, Leonis vero anno primo, perpetuorum Augustorum, indictione tertia, pridie Kalendarum Martiarum, feria tertia: — — — —; similiter[a] et gloriosissimi iudices Michaelis sublimissimi principis Bulgariae Stasiszerco borlas nesundicus vagantus il vestrannabare, praestit zisunas campsis, et Alexios Sampsi Huno; — — — (Mansi, XVI, col. 157CD, 158B)

C. СВЕТИЯТ ОСМИ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР

Десето заседание[3]

В името на господа и владиката на всички — Исуса Христа, истински наш бог и спасител, в деветата година от консулствуването на венчаните от бога и прекротки наши господари, вечните августи Василий и Константин[1], и в първата година на Лъв[4], трети индикт, 28 февруари, сряда[5]: — — —; по същия начин [бяха седнали] и преславните съдии на височайшия български княз Михаил Стасисцерко борлас несундикус вагантус ил вестраннабаре престит зисунас кампсис и Алексиос Сампси Хуно[6]; — — —

D. PASSIO SANCTI DEMETRII MARTYRIS

1. Prologus

Domino piissimo imperatori Carolo semper Augusto Anastasius exiguus coronam et regnum cum Christo.

D. МЪЧЕНИЧЕСТВОТО НА СВ. МЪЧЕНИК ДИМИТРИЙ

1. Увод

Смиреният Анастасий пожелава на преблагочестивия император Карл[7], винаги август, корона и царство в Христа.

a) Similiter—huno] *apud Moravcsik (Die Namenliste der bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869/70, ИИД, XIII, 1933, p. 11)*: Similiter et gloriosissimi iudices michahelis sublimissimi principis uulgarię. stasis zerco boilas nesundicus uaga[r]tur. ilues cannataban. prastit zisunas campsis. et alexius sampsi hunol.

1 Сиреч писанията му. 2 Сиреч с остротата на Дионисиевите съждения. 3 Осмият вселенски събор, свикан от самия император Василий I, бил открит от него на 5. X. 869 г. През февруарий в Цариград пристигнали и пратениците на българския княз Борис начело с болярина Петър, който се бил върнал наскоро преди това от безрезултатната си мисия в Рим. Българските пратеници присъствували редом с пратениците на германския император Людовик Немски начело с Анастасий Библиотекар на последното, десето, заседание на 28 февруарий 870 г. в църквата Св. София. На четвъртия ден след закриването на събора станало и прочутото извънредно заседание, на което византийската страна с помощта на викариите на източните патриарси и с дипломатичното съдействие на българските пратеници едностранчиво решила, че Българската църква трябва да зависи от Цариградската патриаршия. Анастасий Библиотекар съумял да се снабди с протоколите на десетте заседания на събора, превел ги на латински език и ги изпратил на папа Адриан с писмо, което е дадено тук на стр. 195. 4 Император Василий I Македонец (867—886) и неговите синове Константин и Лъв. 5 Годината е 870. 6 За тълкуването на тези имена вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 794 и сл. (Имената на българските пратеници в Цариград на събора в 869—70 год.). *Moravcsik*, Die Namenliste der bulgarischen Gesandten am Konzil von J. 869/70, ИИД, XIII (1933), стр. 8—23. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 355—356. — Моравчик (Die Namenliste, стр. 22) открива тук имената и титлите на петима български пратеници, а именно: 1. *Στάσις ičirgü boila*, 2. NESUNDICUS *bagatur*, 3. *Ἠλίας kana tägin* (или *tarkan* ?), 4. PRASTITZISUNAS *σαμψής*, 5. *Ἀλέξιος σαμψής Hunol*. 7 Карл Плешиви, френски крал (869—877), комуто с писмо от юни 876 г. препраща лат. превод на „Мъченичеството на св. Димитрий".

Beati Demetrii Thessalonicensis martyris passionem atque miracula hortantibus fratribus, et maxime viro peritissimo Ioanne diacono, vestrae fidei puritate ac scientiae claritate notissimo, nuper de Graeco in Latinum transtuli sermonem. Qui praefatus Ioannes huius martyris, in domo quidem sua, mirae antiquitatis et pulchritudinis oratorium habebat: tamen qualis iste martyr Christi esset ignorabat. Ego vero, sicut expertus sum apud Thessalonicam, ubi praeciosum corpus eius conditum redolet, et splendore miraculorum refulget, innotui ei per ordinem. Sed quia imperium vestrum tanti agonistae fraudari notitia novi, vobis quoque idipsum opportune mittere procuravi; quatenus vestra magnitudo cum intercessionibus sanctorum et amicorum Dei, istius quoque prece apud Deum obtinere gratiam valeat, et perfrui mereatur gloria sempiterna. Rex regum et Dominus dominantium regnum vestrum dextera sua protegat, et de temporali ad aeternum transferat regnum. (PL, CXXIX, col. 715 AB).

По подтик на братята и най-вече на твърде опитния дякон Йоан[1] аз преведох[2] за вас, всеизвестен с чистотата на вярата и с блестящото си знание, от гръцка на латинска реч страданието и чудесата на блажения солунски мъченик Димитрий. Гореспоменатият Йоан имаше в дома си чудно древен и хубав ораториум[3] на този мъченик. Все пак той не знаеше какъв е бил този Христов мъченик. Но аз му разказах последователно, както бях научил в Солун, където благоухае погребаното му скъпоценно тяло и блести с блясъка на чудесата. Но тъй като зная, че вашето царство е лишено от сведения за този толкова голям борец, аз се погрижих да изпратя своевременно и на вас това, та ваше величество заедно със застъпничеството на светиите и на приятелите на бога и с неговата молитва да може да получи благодат пред бога и да заслужи да се ползува с вечна слава. Царят на царете и господарят на господарите да покровителствува с десницата си вашето царство и да го направи от земно на вечно.

2. Sanctus Demetrius Maximiani imperatoris iussu occiditur

Cum imperator Maximianus in Thessalonicensium degeret civitate, homo superstitiosus, piae religionis auditores persequebatur, et interficiebantur ab eo. Inter quos erat beatus Demetrius, manifestum faciens semetipsum absque ullo timore, qui a iuventute et bona egerat opera et alios docuerat. Docebat enim qualiter divina Sapientia descenderat ad terram de coelo, ut hominem qui mortuus fuerat peccato, vivificaret sanguine proprio. Cum haec et alia multa praedicaret, quidam ministri imperatoris, qui ad capiendos Christianos fuerant deputati, tenentes sanctum Demetrium imperatori obtulerunt Maximiano. Contigerat enim ire imperatorem ad stadium civitatis, propter eos qui a singulare certamen fuerant congressuri. Illic enim parabatur per quasdam tabulas circulus circumseptus, ubi suspecturus erat eos, qui ex adverso invicem theatrice se impugnarent, quia delectatio erat ei aspicere humani sanguinis fu-

2. Свети Димитрий бива убит по заповед на император Максимиан[4]

Когато император Максимиан[5], човек суеверен, пребивавал в Солун, той преследвал и убивал слушателите на благочестивата вяра. Между тях бил блаженият Димитрий, който се показвал без никакъв страх. Същият от юношество вършел добри дела и поучавал другите. Той наистина поучавал как божествената мъдрост била слязла от небето на земята, за да съживи със собствената си кръв човека, който бил умрял в греха. Когато проповядвал такива и много други неща, някои императорски служители, които били определени да залавят християни, хванали свети Димитрий и го завели пред император Максимиан. Случайно императорът отивал на градския стадион заради тези, които щели да се срещнат в единоборство. Там се приготвяла кръгла площадка, оградена от някакви дъски, където щял да гледа тези, които щели да се борят цирково един срещу друг, защото изпитвал удо-

[1] Роден около 825 г., починал преди 882 г.; приятел на Анастасий Библиотекар и един от най-приближените на папа Йоан VIII. Близък е бил също и на Карл Плешиви. [2] Преводът е бил направен вероятно през 874 г. [3] Параклис. [4] Срв. Passio altera, ASS, Octobris IV, стр. 90—94; Гръцки извори, III, стр. 89—92. [5] Максимиан Херкулий, римски император (285—305, 306—309).

sionem. Verumtamen non sine cura et sollicitudine habebat quod esse sibi delectabile cernebatur. Flagrabat autem desiderio circa quemdam, Lyaeum nomine, monomachum, qui iam multos, virtute ac mole corporis abusus, exstinxerat, occidendi experimentum per meditationem et consuetudinem possidens. Hunc eo quod omnes formidarent, et nullus ei qui resisteret videretur, inter primos Maximianus habebat, et diligebat, et libenter in eum respiciebat. Laudabat autem et mirabatur, et quasi super magna re in superbia viri gloriabatur. Porro cum prope stadium pervenisset, tunc adducunt ei, qui ceperant beatum Demetrium. Audiens autem imperator quod Christianus esset, quia se totum ad praestantiam spectaculi contulerat, beatum Demetrium iussit ibidem iuxta stadium existere, et penes publicum balneum custodiri. Ipse vero imperator residens, Lyaeo introducto, interrogabat quis singulare cum eo vellet inire certamen, dona promittens et proponens. Et quidam adolescens nomine Nestor, a superioribus exsiliens gradibus, adversus Lyaeum stabat, singularem conflictum arripere curiens, ita ut obstupescens Maximianus vocaret ad se Nestorem, qui ad hoc exsilierat, illique daret consilium dicens: Novi quod te pecuniarum egestas ad tantum phantasiae fecerit elevari, ut aut superans divitias repentinas acquiras, aut voto fraudatus, cum vita molestante careas egestate. Ego autem tibi ob miserationem qua adornaris aetatis, dabo etiam pro solo ausu condigna et sufficientia dona, et vade, habeas cum vita etiam dona. Lyaeo vero temetipsum ne obiicias, quoniam multos te potentiores devicit. His Nestor auditis, nec recipit monita imperatoris, neque formidavit de virtute Lyaei. Imperatori autem respondit: Nec pecuniis, ut asseruistis, ad hunc agonem veni, sed ut meliorem Lyaeo memetipsum reddam. Mox ergo tam imperator, quam hi qui circa erant, Liaeo faventes in iram dictis Nestoris consurgunt, iactantiam eius non ferentes; impe-

волствие да гледа проливането на човешка кръв. Обаче той не бил безгрижен и спокоен относно това, което личело, че му е приятно. Защото бил обладан от чувство спрямо някой си единоборец, по име Лией, който бил вече погубил мнозина, служейки си с храбростта и огромното тяло, понеже бил придобил чрез упражнение и навик изкуството да убива. Понеже всички се боели от него и нямало кой да му се противопостави, императорът го имал между първенците, обичал го и с удоволствие поглеждал към него. Той го хвалел обаче и се удивлявал, и се гордеел с гордостта му като с велико нещо. След това тия, които били заловили блажения Димитрий, го довели пред императора, когато той бил дошъл близо до стадиона. Когато императорът чул, че това е християнин, понеже бил изцяло погълнат от предстоящото зрелище, той заповядал блаженият Димитрий да остане на същото място близо до стадиона и да бъде пазен в обществената баня. А самият той седнал и след като Лией бил въведен, питал кой желаел да влезе в единоборство с този, като при това обещавал и предлагал дарове. И един младеж, по име Нестор[1], който изкочил от по-горните стъпала, застанал срещу Лией, желаейки да влезе в единоборство, така че поразеният Максимиан извикал при себе си Нестор, който бил изскочил за тази цел, и му дал съвет, казвайки: „Зная, че липсата на средства те е навела на такава мисъл, та или като победиш, да спечелиш неочаквано богатство, или, излъган от съдбата, да се освободиш едновременно и от тягостния живот и от бедността. Аз обаче от състрадание към младостта ти, която те краси, ще ти дам равностойни и достатъчни дарове, дори само за дързостта ти, и си върви, запази с даровете и живота. Но пред Лией не се изпречвай, защото е победил и по-силни от тебе". Като чул това, Нестор не приел съвета на императора, нито се уплашил от храбростта на Лией. На императора обаче отговорил: „Аз не съм дошъл на това състезание за пари, както заяви, но за да се покажа по-добър от Лией". Веднага прочее императорът и тия около него, които били благосклонни към Лией, кипнали от гняв поради думите на Нестор, като не могли да понесат неговата гордост; а императорът

[1] Християнин, който пожелал с благословията на светията да се пребори с Лией.

rator vero confortabat Lyaeum et fidum eum reddebat. At ille dignum se imperatorio iudicio festinabat ostendere. Cumque facta fuisset congressio, mortalem Lyaeus suscepit ictum, et protinus mortuus est, et extremam fecit imperatori confusionem. Unde nec ullis pactis et repromissis pecuniis Nestori recompensans, sed mox in suo solio resilivit, et tristis ad palatium reversus est. Cum autem ei quidam de Demetrio suggessissent, statim in ira permotus in ipso loco in quo fuit retentus, iussit eum lanceis perforari. Ita beatus Demetrius bonae confessionis martyrium consumavit. Corpus vero eius ab interfectoribus parvipensum est; sed quidam religiosi viri noctu latenter venerunt, et sumentes illud ex ipsis in quibus proiectum fuerat pulveribus, et comportata terra, quantum potuerunt, abscondere curaverunt, ne laesionem ab aliquo de trucibus et cruentis animalibus sustineret. Nulli autem post haec curae fuit transferre corpusculum sancti, sed manebat sub signo. Porro ut modicum celebraretur, non pauca in eodem loco facta sunt virtutum ac sanitatum insignia his qui fide eum invocabant. Cum iam fuisset meritum martyris divulgatum, Leontius quidem Deo amabilis, vir adornans thronum Illyricorum praefecturae, domum quae sanctissimum continebat martyris corpus, cum humillima esset et undique obruta et coangustata porticibus publici balnei ac stadii, universa nocentia mundavit et expurgavit, praediisque amplioribus dilatavit eam, et erexit ibi oratorium in honore sancti martyris Demetrii ad laudem Domini nostri Iesu Christo, cum quo est Patri et Spiritui sancto gloria, honor et imperium in saecula saeculorum. (PL, CXXIX, col. 715—717)

поощрявал Лией и го правил самоуверен Той пък бързал да се покаже достоен за императорската присъда. Когато сблъскването станало, Лией получил смъртен удар и веднага умрял, което крайно много развълнувало императора. Подир това той не възнаградил Нестор с нищо от уговореното и с обещаните пари, но веднага се втурнал в носилката си и се върнал тъжен в двореца. Когато обаче някой му споменал за Димитрий, той, обхванат от гняв, заповядал веднага да бъде прободен с копия на самото място, където бил запрян. Така блаженият Димитрий получил мъченичество за добрата си вяра. Тялото му обаче убийците изоставили. А някои вярващи мъже дошли тайно през нощта и като го взели от прахта, където било захвърлено, донесли колкото могли земя и се погрижили да го погребат, за да не бъде осквернено от някое ужасно и кръвожадно животно. Никой обаче след това не се погрижил да пренесе останките на светеца, които останали под кръста. След това, за да бъде скромно прославен, на същото място станали немалко знамения на подвизи и изцеления за тези, които го призовавали с вяра. Когато вече се разчуло за благодеянията на мъченика, някой си богулюбим Леонтий[1], човек, който красял трона на илирийската префектура, очистил и освободил от всичко вредно къщата, в която било пресветото тяло на мъченика, тъй като тя била твърде ниска и отвсякъде срутена и притисната от портиците на обществената баня и стадиум, разширил я с по-обширни имоти и издигнал там ораториум в чест на светия мъченик Димитрий, за слава на нашия господ Исус Христос, заедно с когото слава, чест и власт во веки веков на отца и светаго духа.

3. De Mariano, Illyrici praefecto, gravissima aegritudine afflictato

Marianus quidam, unus de senatoribus, ab imperatoribus iussus est dominari gentibus quae in Illyrico erant more praefec-

3. За тежката болест на илирийския префект Мариан[2]

На някой си Мариан[3], един от сенаторите, било заповядано от императорите да управлява като префект племената, които били в Илирик. Той дошъл в Со-

[1] В Codex Theodosianus (XII, 1, 177) се споменава един Леонтий, префект на Илирик през 412—413 г.; вж. *Латински извори*, т. I, стр. 276. [2] Срв. Mir. I, 1, ASS, стр. 104—115: Гръцки извори, III, стр. 93—96. [3] Мариан—неизвестен от други извори. Вероятно това е същият Мариан, сенатор и по-късно префект на Илирик със седалище в Солун, който ще да е живял в началото на V в. Вж. *Ф. Баришић*, Чуда Димитриjа Солунског као историски извори, стр. 36. В 1907 г. в солунската джамия Касимие (църквата Св. Димитър) била открита мозаика, представляваща префекта Мариан и Богородица (вж. *Ф. И. Успенский*, О вновь открытых мозаиках в церкви Св. Димитрия в Солуни, ИРАИК, XIV (1909), стр. 14—15.

torum. Qui veniens Thessalonicam pie praefecturae gubernabat habehas, Deoque et hominibus erat acceptus. Tum diabolus, invidens eius opibus, ubi Iob expetiit eum ut tentaret. Et in primis coepit eum tentare septem vitiis. At ille, gratia Dei suffultus, cuncta eius machinamenta superavit. Cumque nec sic proficeret diabolus, cunctas illi huius mundi divitias abstulit; et nec sic vincere potuit, supernum enim cum illo auxilium.

Ad ultimum ergo diabolus, permittente Deo, tam gravi eum percussit infirmitate, ut de nullo membrorum habebat potestatem, nisi solius linguae, de qua Deum assidue laudabat. Cumque diu hanc infirmitatem cum patientia sustinuisset, venit diabolus in civitatem in specie hominis, ferens membranam quandam in manibus, et dixit uni servorum eius: Si hanc super se tulerit dominus tuus ab infirmitate liberabitur sua. At ille ingressus ante dominum suum dixit ei: Quae est tua patientia? audi ergo me, et sanaberis. Est homo ignotus in civitate quandam habens membranam, qui dicit quod si eam super te ferre volueris, ab infirmitate liberaberis. At ille inquit: Quid scriptum habet? Nescio, ait, sed nomina deorum angelorumque dicit. Marianus dixit: Deus absque cuius nutu nihil fit, potest me sanum reddere sine charta; habeat quod suum est, de me fiat voluntas Dei. His dictis, confestim somno corripitur prae dolore et tristitia. Qui cum obdormisset, apparuit ei beatus Demetrius dicens: Surge, et servis tuis impera, quod te deferant in domum Demetrii; nam ibi iuvante Deo recipies sanitatem. Cumque evigilans, a circumstantibus domum Demetrii martyris requireret, ait quidam: Est domus vilissima prope stadium, in qua dicunt iacere Demetrium, qui dudum lanceis interfectus est iussu Maximiani imperatoris. Tum ille: illuc me ferte, quia in visu dictum est mihi illic sanitatem me posse recipere. Tunc famuli tulerunt dominum suum ubi iussi fuerunt; et iussit se ponere solummodo in pavimento. Cumque iaceret, somno subito arripitur; et ecce beatus Demetrius iterum apparuit ei dicens:

лун[1], управлявал юздите на благочестивата префектура и бил обичан от бога и хората. Тогава дяволът му завидял на богатството и се опитал да го съблазни като Йов. Отначало започнал да го съблазнява със седемте порока. А той, опрян на божията благодат, преодолял всичките му ухищрения. Когато дяволът не успял и по този начин, той му отнел всички богатства на този свят; и по този начин не успял да го победи, защото той имал на своя страна небесната подкрепа.

На края обаче дяволът с божие позволение го поразил с толкова тежък недъг, че нямал власт над никой свой член, освен само над езика, с който непрекъснато хвалел бога. И когато той понасял търпеливо дълго време този недъг, в града дошъл във вид на човек дяволът, носейки в ръка някаква кожа. Той казал на един от слугите му: „Ако твоят господар я носи върху себе си, ще се освободи от недъга си“. И този се явил пред господаря си и му казал: „Какво е това твое търпение? Послушай ме и ще се излекуваш. В града има непознат човек, който казва, че ако пожелаеш да я носиш на себе си, щял си да се освободиш от недъга си“. А той отговорил: „Какво е написано на нея?“ „Не зная — рекъл — но той казва, че това са имената на боговете и ангелите“[2]. Мариан рекъл: „Бог, без чиято воля не става нищо, може да ме излекува без книга. Да си задържи своето, а с мен да бъде волята божия“. След тези думи той от мъка и тъга веднага заспал. Когато заспал, явил му се блаженият Димитрий и му казал: „Стани и заповядай на слугите си да те занесат в дома на Димитрий, защото там с божия помощ ще получиш изцеление“. Когато се събудил и попитал от околните си за дома на мъченика Димитрий, някой казал: „Близо до стадиума има твърде бедна къща, където разправят, че лежи Димитрий, който бил неотдавна убит с копия по заповед на императора Максимиан“. Тогава той рекъл: „Носете ме там, понеже на сън ми бе казано, че аз мога да получа изцеление там“. Тогава слугите отнесли господаря си, където им било заповядано. Той заповядал да го оставят само на пода. Когато лежел, внезапно потънал в сън. И ето блаженият Димитрий му се явил отново

[1] През V в. Сирмиум, бил нападнат от варварите и затова седалището на префектурата Илирик било преместено в Солун. [2] Това ще да е бил някакъв амулет. Както се казва, той представлявал кожа, на която били написани имената на богове и ангели.

Per me sanari potes, sed timeo ne forte post sanitatem curis huius mundi te implices. At Marianus: Tu scis, domine, quia nunquam hoc egi nec agere cupio. Et ille: Christus te sanat qui erigit elisos. Et evigilans Marianus coepit narrare visionem. Cumque ad hoc ventum fuisset ubi martyr dixit: Christus te sanat qui erigit elisos, sanus surrexit gratias agens Deo cum omnibus qui illic aderant, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. (PL, CXXIX, col. 717—718)

и му казал: „Ти можеш да бъдеш излекуван от мен, но се боя да не би след оздравяването си да не потънеш в грижите на този свят“. А Мариан отговорил: „Ти знаеш, господарю, че аз никога не съм вършил това и не желая да го върша“. А той му рекъл: „Христос, който изправя парализираните, те изцели“. Когато се стигнало до момента, когато мъченикът рекъл: „Христос, който изправя парализираните, те изцели“, той се изправил здрав, като заедно с всички, които присъствували там, благодарил на бога, който живее и царува во веки. Амин.

4. De militiae praefecto, ab immedicabili sanguinis fluxu per Sanctum Demetrium sanato

Fuit item quidam praefectus Thessalonicae civitatis qui fluxum sanguinis patiebatur et velut mulier, quae tactu fimbriae vestimenti Domini sanata est, pene omnem censum in medicos expenderat, et a nemine sanari poterat. Tandem ergo inspiratus divina clementia, quadam die ait servis suis: Portantes portate me ad domum protectoris nostrae civitatis. At illi cum timore respondentes dicunt ei: In cuius protectoris domum iubes ducere te? Dicit eis: Primi. Qui aiunt: Cuius primi? Dic nobis, domine, nomen. Ille vero intuitus eos dixit: Proh dolor! ego semivivus iacens illum cognosco, et vos cum sani sitis, ignoratis eum? Nescitis quod multos protectores habet haec civitas, sed unus supereminet cunctis, qui pro ea semper alacriter pugnat, quem ut murum inexpugnabilem non solum civitas, sed et habere tota promeruit regio? Deferte igitur me in domum eius! Aut enim visitans miserebitur mei; aut certe, cum illic defunctus fuero, suscipiet animam meam, et in futura me horrendi tribunalis Christi praesentia intercedens, eripiet ab aeterno supplicio. Quibus ille auditis, intellexerunt quod de sancto diceret Demetrio, qui frequenter sanitates infirmis reddebat; et celeriter elevatum tulerunt eum illuc. Quae autem lingua; fratres charissimi, hunc martyrum dignis laudibus potest venerari, qui tantam operatus est virtutum, ut illum quem multiplices et varii non poterant sanare medici, sub unius

4. Свети Димитрий излекува от кървотечение префекта на Солун[1]

Също така имало един префект[2] на град Солун, който страдал от кръвотечение и като жената, която била излекувана от допиране до ресните на господнята дреха, бил изразходвал почти цялото си имущество по лекари, но не могъл да бъде излекуван от никого. Найпосле, вдъхновен от божията милост, един ден рекъл на слугите си: „Отнесете ме до дома на покровителя на нашия град“. А те, отговаряйки със страх, му казали: „В дома на кой покровител заповядваш да те отведем?“ Той им рекъл: „На първия“. Те казали: „На кой пръв? Кажи ни, господарю, името му“. А той, гледайки ги втренчено, рекъл: „О, нещастие! Аз, който лежа полужив, го познавам, а вие, които сте здрави, не го ли знаете? Не знаете ли, че този град има много покровители, но един надминава всички, който се бори за него винаги бодро, когото не само градът, но и цялата област заслужено го имат като непревзимаема стена? И тъй, отнесете ме в дома му. Като го посетя, или ще се смили над мен, или ако умра там, ще приеме душата ми и в бъдеще, като се яви пред страшния Христов съд, ще ме изтръгне от вечно наказание“. Като чули това, те разбрали, че говори за свети Димитрий, който често давал здраве на немощните, и като го вдигнали, бързо го отнесли там. Какъв език обаче, прескъпи братя, може да почете с достойни хвалебствия този мъченик, който се прояви с такъв подвиг, че за един час оздрави този, когото много и различни лекари не

[1] Срв. Mir. I, 2, ASS, стр. 112; Гръцки извори, III, стр. 96—97. [2] Неизвестно лице. Според Mir. I, 2, пос. място, това е бил началник на илирийската войска.

horae momento redderet sanum? Nam ut fores ecclesiae intravit, non solum corporis, sed et animi promeruit sanitatem per virtutem Domini nostri Iesu Christi, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. (PL, CXXIX, col. 717—719)

можаха да излекуват? И наистина, щом като прекрачил прага на църквата му, той заслужил не само телесно, но и душевно здраве чрез добродетелта на господа нашего Исуса Христа, който живее и царува во веки веков. Амин.

5. *Quomodo Onesiphorus, templi custos, a Sancto Demetrio punitus fuerit*

Sed nec illud omittendum credimus quod a sanctissimo archiepiscopo audivimus. Referebat enim de quodam mansionario templi martyris Demetrii, nomine Honesiphoro. Cum pergerem quodam die ad ecclesiam praedicti martyris, inveni praefatum Honesiphorum mansionarium iacentem ante sancti martyris ostium semivivum. Cumque turbatus lamentarer pro amici infirmitate, in se reversus Honesiphorus me flere videns, ait: Quare tristaris propter me, domine Eusebi? Si me diligis, noli turbari, sed praecipe monumentum meum praeparari et me in eo vivum obrue. Qua re turbatus moestus dixi ei: Cuius rei causa, frater? Ille respondit: Quia irritavi mea culpa ad iracundiam sanctum martyrem. Apparuit mihi peccatori sanctus namque martyr in somnis, et dulci voce locutus est ad me: Frater Honesiphore, non placet mihi quod operaris. Placet mihi magis animae salus quam milia pondera auri. An nescis quia cereus qui offertur pro peccatis, quanto apparet ardens, tanto sanctos manet pro peccatoribus ad intercedendum. Sine igitur cereos maiores et minores ardere, quia oportet omnino cereis resplendere domum meam. Ego autem infelix expergefactus aestimavi me phantasiam videre, et dixi apud me: Sanctus non apparet peccatoribus. Bis vero et ter eadem monita in somnis suscepi, et haec custodire volui, et usque in finem conservare desidero. In hac vero nocte venit quidam devotus vir ad ecclesiam magnos cereos offerens. Post orationem suam recessit de ecclesia. Cogitavi ego ut extinguerem illos, oblitus decretum sancti martyris. Cumque impetum fecissem ut cereos extinguerem, sanctus Demetrius de argenteo cubili suo voce magna et terribili clamans ad me dixit: O cupide! et iterum, o cupide! Ego vero

5. *Свети Димитрий наказва Онезифор*[1]

Но ние не смятаме да пропуснем и това, което чухме от светейшия архиепископ[2]. Той наистина разказваше за един клисар на църквата на мъченика Димитрий, по име Онезифор[3]. „Когато един ден се отправих към църквата на гореспоменатия мъченик, намерих горереказания клисар Онезифор да лежи полужив пред входа на светия мъченик. Когато смутен започнах да оплаквам немощта на приятеля, съвзелият се Онезифор ме видя да плача и каза: „Защо скърбиш за мене, господине Евсевий? Ако ме обичаш, не се вълнувай, но поръчай да ми направят гробница и жив ме зарови в нея". Развълнуван от това, аз му казах натъжен: „Защо, брате?" Той отговори: „Защото по моя вина предизвиках гнева на светия мъченик. Защото светият мъченик се яви на сън на мен грешника и със сладък глас ми каза: „Брате Онезифоре, не ми харесва това, дето вършиш. На мене ми е по-приятно спасението на душата, отколкото хиляди товара злато. Или не знаеш, че свещ, която се жертвува за грехове, колкото повече гори, толкова повече очаква светиите да се застъпят за грешниците. И тъй, остави да горят и големите, и малките свещи, защото изобщо моят дом трябва да се осветява от свещи". Аз обаче нещастникът, като се събудих, сметнах, че съм видял призрак, и си казах: „Светия не се явява на грешник". Два-три пъти аз получих на сън същото напомняне и пожелах да го спазвам и до край искам да го изпълнявам. Тази нощ обаче дойде един вярващ мъж и постави в църквата големи свещи. След молитвата той напусна църквата. Аз, забравил заповедта на мъченика, наумих да ги изгася. И когато направих опит да изгася свещите, свети Димитрий извика от сребърното си ложе с висок и страшен глас и ми казва: „О, алчни!" и пак

[1] Срв. Mir. I, 7, ASS, стр. 125—127. [2] Става дума за Евсевий, който станал архиепископ на Солун около 580—585 г. [3] Случката е станала още когато Евсевий е бил певец в църквата „Св. Димитър", а приятелят му Онезифор — клисар.

miserrimus, nimis perterritus, ad terram elisus, extra valvas monasterii eiectus, ubi invenisti me iaceo pene mortuus. Haec quidem saepe enarravit Pater noster archiepiscopus. Nos autem obaudire oportet ea quae a sanctis eius divina auctoritate praecipiuntur. Eorum namque benignitas nos semper custodiat et in praeceptis Christi perseverabiles reddat. Amen. (PL CXXIX, col. 720).

„о, алчни!". А аз, преокаянният, изплашен много, струполен на земята, изхвърлен вън от прага на манастира, където ме намери, лежа почти мъртав". Това наистина нашият отец архиепископ е разказвал често. Ние обаче трябва да слушаме това, което светиите му с божествена власт ни заповядват. Нека наистина тяхното благоволение ни пази винаги и нека ни направи да постоянствуваме в Христовите заповеди. Амин.

6. Gens barbarica terram Thessalonicae depraedatur

Accidit habitatoribus Thessalonicae civitatis, pro peccatis videlicet suis, ut gens barbarica eorum depraedaretur terram, domos illorum ardebat, et vineas stirpabat, filios et filias, equos et asinos, oves et boves in captivitatem transferebat; frumentum et vinum et oleum in obsidionem civitatis devastabat. Persecutioni subsecuta est fames valida in tota regione illa. Qua propter primates civitatis miserunt legatos ad imperatorem ut ab obsidione barbarorum et ab imminenti fame liberaret civitatem. Interea gloriosissimus martyr Demetrius, ita ut in imaginibus pingitur, apparuit in parte insulae Chyi cuidam nauclero, nomine Stephano, onus frumenti ducentorum modiorum ad urbem regiam ducenti, et dixit ei: Audi me, et Thessalonicam celeriter naviga. Qui cum esset factus velut in excessu mentis propter martyris visionem, vix loqui valens ait: Domine, audivimus eam captam fore a barbaris. Sanctus respondit: Illuc ergo naviga, et navibus tibi occurentibus nuntia quod miseratione Dei salvata sit Thessalonica. His dictis, coepit sanctus praeire Stephanum ambulans per maria. Stephanus autem navigans Thessalonicam, quibuscunque obviavit, visionem martyris narravit. Praevenit autem cum multis negotiatoribus legatos, quos ad imperatorem cives direxerant, convertens luctum civitatis in gaudium, narrans etiam qualiter illi martyr apparuerat. Nam divino terrore perterriti hostes paulo ante ab obsidione discesserant. (PL, CXXIX, col. 720—721)

6. Варвари плячкосват земята на солунчани[1]

Случило се на жителите на град Солун, очевидно поради греховете им, варварски народ да им опустошава земята[2] — палел им къщите, изкоренявал лозята, отвеждал в плен синовете и дъщерите, конете и магаретата, овците и воловете. Опустошавал при обсадата на града и храната, и виното, и маслото. След обсадата в цялата оная област настанал силен глад. Поради това градските първенци изпратили пратеници при императора[3], за да освободи града от обсадата на варварите и от заплашващия го глад[4]. Между това преславният мъченик Димитрий се явил такъв, какъвто го изобразяват в иконите, близо до остров Хиос[5] на един капитан, по име Стефан[6], който карал към столицата товар от двеста модии храна, и му казал: „Послушай ме и бързо плувай към Солун". Понеже станал като обезумял поради явяването на мъченика, той, с мъка говорейки, рекъл: „Господарю, ние чухме, че той бил превзет от варварите". Светецът отговорил: „И тъй, плавай натам и на срещналите те кораби съобщавай, че по милост божия Солун е спасен". След тези думи светецът започнал да върви пред Стефан, като ходел по морската шир. А Стефан, плавайки към Солун, разправял на всички, които срещнал, за явяването на мъченика. Той изпреварил обаче с многото търговци пратениците, които гражданите били изпратили до императора, и обърнал скръбта на града в радост, като му разказал как му се явил мъченикът. Наистина малко преди това неприятелите, изплашени от страх пред бога, се били оттеглили от обсадата.

---

[1] Срв. Mir. I, 8, ASS, стр. 128: Гръцки извори, III, стр. 101—102. [2] Това нападение ще да е описано в Mir. I, 13—15, ASS, 143—146; 149—156: Гръцки извори, III. стр. 113—118; 119—128. Вж. *Баришић*, Чуда, стр. 42. [3] Маврикий, виз. импер. (582—602). [4] В това чудо са слети две събития (обсадата и глада), описани поотделно в Mir. I, 13—15 (вж. тук, бел. 2) и в Mir. I, 8. Срв. и *А. Бурмов*, Славянските нападения срещу Солун в „Чудесата на Св. Димитър" и тяхната хронология, ГСУ, Ифф, кн. II, 1952 г. стр. 174. [5] Хиос — остров в Егейско море. [6] Неизвестно лице.

7. Quomodo Sanctus Demetrius Thessalonicae fame pressae succure.it

Omnes nostis famem quae dudum facta est non solum in hac Thessalonica civitate, sed etiam pene ubique, in tantum, ut ipsam quoque civitatum reginam occuparet, non solum frumenti, sed etiam aliarum rerum. Cum ergo tanta afflictione famis premeretur civitas, ille sanctus martyr Demetrius, divino nutu ex multis diversisque regionibus naves plenas variis frugibus, humidis scilicet et siccis, atque omni bonitate ciborum humanorum refertas illis transmisit, ita ut statim spes illorum de necessitatibus dirupta esset, qualiter iam audietis. Vir erat quidam constitutus a suo domino super insulam Chyum, ut frumentum quod naves afferebant, illuc emeret. Cum autem naves minime inveniret, et gravi moerore teneretur, audivit vocem dicentem sibi: Quid anxiaris? scito quod Demetrius ante omnes arrhas tribuit, ut Thessalonicam mittat. Qui surgens perrexit ad ecclesiam sanctorum Victoris et Isidori, volens discere a rusticis quis iste esset Demetrius. Cum autem hoc quaereret, et nullum indicium posset invenire, suspicabatur aliquem hominem fore missum, Demetrium nomine, a praefecto civitatis Thessalonicae. Qui statim misit epistolam suo domino, narrans qualiter a Demetrio frumenta emerentur. Haec eadem dominus retulit imperatori; qui scrutatis causis, invenit nullum fore missum a praefecto Thessalonicae, nec etiam habere hominem Demetrium nomine. Cognovit autem tam imperator quam populus, quia nullus alius praedicto homini apparuit nisi martyr Demetrius. Et cuncti qui audierunt, glorificaverunt Deum, qui per merita martyris liberavit civitatem Thessalonicam a periculo famis. (PL, CXXIX, col. 721).

7. Свети Димитрий идва на помощ на гладуващите солунчани[1]

Всички знаете за глада, който настъпил неотдавна[2] не само в този град Солун, но и почти навсякъде до такава степен, че обхванал и самата столица не само по отношение на храната, но и на другите работи. И тъй, когато градът бил измъчван от толкова голяма мъка поради глада, известният свети мъченик Димитрий им изпратил по божия воля от много и различни страни кораби, пълни с разни плодове, т. е. пресни и сушени, и натоварени с всякакво качество храна за хората, така че, както ще чуете скоро, опасенията им за лишения бяха премахнати. Имаше един човек, поставен от своя господар на остров Хиос, за да закупва там храната, която докарвали корабите. Когато обаче не могъл да намери кораби и бил обладан от дълбока скръб, той чул глас, който му казвал: „Защо се измъчваш? Знай, че Димитрий преди всички е дал капаро, за да ги изпраща в Солун." Като станал, той се отправил към църквата на светите Виктор и Изидор[3], понеже искал да узнае от селяните кой е този Димитрий. Когато обаче искал да узнае това и не могъл да намери никакво сведение, започнал да подозира, че ще трябва да е бил изпратен от управителя на град Солун някакъв човек по име Димитрий. Той веднага изпратил писмо на своя господар и му разправил как била закупвана храната от Димитрий. Същото това господарят докладвал на императора[4]. Последният изяснил случая и намерил, че никой не е бил пращан от управителя на града, нито пък имал човек по име Димитрий. Обаче както императорът, така и народът узнали, че на гореспоменатия човек не се е явил никой друг освен мъченикът Димитрий. И всички, които чули, прославили бога, който поради заслугите на мъченика спасил град Солун от опасността да гладува.

---

[1] Срв. Mir. I, 9, ASS, стр. 129—131: Гръцки извори III, стр. 102—105. [2] Гладът е станал в края на царуването на Фока или началото на царуването на Ираклий, вероятно между 608 г., когато Ираклий предприема блокадата, и 610 г., когато той с огромна флота и войска се приближавал към Цариград. Вж. *Баришић*, Чуда, стр. 66—67. Теофан под год. 6100 (608 от н. е.) говори, че царувала липса на всякакъв вид храни (*Theophanes*, Chronographia, стр. 294). [3] В Mir. I, 9, ASS, стр. 130 D, става дума за храма на св. Изидор, който се намирал на о. Хиос. [4] Ираклий, виз. император (610—641).

8. *Quomodo quidam Illyrici praefectus a Sancto Demetrio punitus fuerit*

Praefectus quidam civitatibus Illyricensibus praeerat, cuius nomen non opus est dicere, quia in opprobrium sempiternum permanet. Qui superbia inflatus, quibusdam qui civitati Thessalonicae praeerant, accersitis, exigebat ab eis quamdam dispositionem fieri. At illi genibus eius provoluti, dicebant se non posse eius parere iussis. At ille illos fingere dicebat. Tum illi inquiunt: Si nos non creditis, ante sancti Demetrii sepulcrum iurabimus non posse hoc a nobis impleri. At ille in blasphemiam martyris irrupit, dicens delusionem quamdam concivibus suis de glorioso martyre. At illi blasphemiam non ferentes, obturatis auribus exierunt. Post duos autem dies tanto languore corpus praefecti coreptum est a planta pedis usque ad verticem, ut nec a medicis posset infirmitas agnosci; in qua infirmitate octo mensibus permansit. In octavo vero miser in hanc venit miseriam, ut dimidia pars corporis eius solveretur, ita ut haberet quidem visu omnia membra, sed licentiam movendi non haberet. Mira est potentia Dei quae per servos suos talia operatur! (PL. CXXIX, col. 721—722)

8. *Свети Димитрий наказва илирийски префект*[1]

Начело на илирийските градове стоял един управител, чието име не е потребно да се казва[2], понеже остава за вечен позор. Той, обладан от надменност, повикал някои, които стоели начело на град Солун, и поискал да дадат някакво нареждане[3]. А те, като се проснали пред краката му, казвали, че не могат да се подчинят на заповедите му. Той пък казвал, че те лъжат. Тогава те му рекли: „Ако не ни вярваш, ще се закълнем пред гроба на свети Димитрий, че не можем да изпълним това". А той започнал да хули мъченика, казвайки на своите съграждани някаква подигравка за славния мъченик. Те пък, не можейки да понасят хулата, си излезли с затворени уши. След два дни обаче такава слабост обхванала тялото на префекта от стъпалото на крака до главата, че и лекарите не можели да установят немощта. В тази немощ той останал осем месеца. През осмия месец обаче нещастникът изпаднал в такова окаяно положение, че половина от тялото му се парализирало, така че на глед наистина притежавал всички членове, но нямал възможност да ги движи. Чудна е силата божия, която върши такива дела чрез своите слуги.

9. *De visione Eusebio archiepiscopo Thessalonicensi oblata*

Eusebius Thessalonicae civitatis archiepiscopus visionem vidit quam narrare cupio vobis. Antequam super civitatem Thessalonicam barbarici irruerunt nimbi, vidit se praedictus pontifex in somnis sedere in theatro civitatis cum magna turba famulorum. Cumque haesitaret cuius rei gratia in tam obsceno loco sederet, et surgens proficisci vellet, vidit tragoedum stare in logio ubi fabulae recitantur, dicentem sibi: Exspecta, quia te et filiam tuam habeo lamentari. Qui dixit ei: Ne labores, ego enim neque filiam habeo, neque in me est la-

9. *Сънят на солунския архиепископ Евсевий*[4]

Евсевий, архиепископ на град Солун, видял сън, който искам да ви разкажа. Преди варварските пълчища да връхлетят върху град Солун[5], гореспоменатият първосвещеник вижда на сън, че седи с голяма тълпа слуги в градския театър. Докато се чудел защо е седнал на такова неприлично място и като станал, искал да си тръгне, той видял, че на сцената, където се рецитират пиесите, стои трагически актьор, който му казвал: „Почакай, защото ще да те оплаквам теб и твоята дъщеря". Той му отговорил: „Не си прави труд, защото наистина нито имам дъщеря, нито мога да бъда

[1] Срв. Mir. I, 11, ASS, стр. 136—137: Гръцки извори, III, стр. 108. [2] Префектът е бил вероятно съвременник на писателя и затова не е било удобно да спомене името му. Вж. *Баришић*, Чуда, стр. 49; *H. Gelzer*, Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung, Leipzig 1899 (Abhandlungen d. phil. hist. Klasse d. Königl. sächsischen Gesellschaft d. Wissenschaften, XVII, 5), стр. 38. [3] Може би става въпрос за нови данъци. Вж. *Gelzer*, пос. съч., стр. 39. [4] Срв. Mir. I, 14, ASS, стр. 148—156: Гръцки извори, III, стр. 118—127. [5] Този сън показва, че първенците в гр. Солун ще да са знаели предварително, най-малко десет дни по-рано, за идването на варварите. Вж. *Баришић*, Чуда, стр. 59.

mentum. At ille: Vere et filiam habes, et multorum filiorum matrem; et oportet te illam lamentari. Tunc intellexit praesul quod civitatem diceret filiam eius, et ait: Adiuro te per Deum ut non me illam lamenteris. Cumque tertio repetere vellet lamentum; et ab episcopo non sineretur, a somno excitus, intellexit tragoediam non bonam habere significationem. Paucis vero interpositis diebus, innumerabilis barbarorum multitudo Thessalonicam circumdedit, et cognovit episcopus veram esse quam viderat visionem. Cum Thessalonicensem, ut supra vidimus, pagum gens barbara devastaret, ob illorum persecutionem fame premebantur incolae per proxima. Ad ultimum vero mortuis habitatoribus pene tam gladio quam fame, inito barbari consilio, subito irruunt super civitatem, putantes illam vacuam praesidiis hominum, quod se res habebat, et fame desolatam. Nam nos pauci eramus: illi vero locustarum excedebant numerum. Tunc aedificatis aggeribus, machinis, arietibus ferreis, balistis, ingentibus testitudinibus, cuncta pellibus boum et camelorum cooperuerunt, ne a civibus igne immisso destruerentur. Insistebant autem civibus tam graviter, ut nemo spem vitae haberet. Tandiu autem obsederunt civitatem, quousque cuncta cibaria dissiparent, tam hominibus quam iumentis apta. Inito autem consilio ut futura die primo mane unanimiter debellarent civitatem, undique circumdederunt illam cum instrumentis bellicis. Cumque iam capienda foret urbs, visum est illis quasi examen apum multitudinem armatorum egredi de civitate, quam praecedebat quidam iuvenis rufus, pulcherrimus aspectu, signum crucis ferens in manibus, quem ferebat equus albus, et cum impetu irruere super illos. Qui terrore concussi relicta civitate, praesidium arripiunt fugae. Pauci tamen, fugere non valentes, permanserunt illic semivivi; qui a civibus comprehensi, quaesitum est ab eis cur tanta multitudo absque ulla re fugeret. Tunc barbari: Multitudo virorum, quam occultastis,

оплакван". А онзи: „Ти наистина имаш дъщеря, и то майка на много синове. И ти трябва да я оплакваш". Тогава предстоятелят разбрал, че той нарича града негова дъщеря, и казал: „Заклевам те в бога да не оплакваш нито мен, нито нея". И когато актьорът поискал за трети път да повтори оплакването и бил възпрепятствуван от епископа, последният се събудил от сън и разбрал, че трагедията не показва добро. И наистина след изтичането на малко дни множество варвари обсадиха Солун и епископът разбра, че сънят, който видял, бил истински. Тъй като, както видяхме по-горе, варварският народ опустошаваше Солунската област, жителите поради тяхното преследване започнаха скоро да бъдат измъчвани от глад. На края обаче, когато обитателите измряха почти толкова от меч, колкото от глад, варварите взеха решение и внезапно връхлетяха върху града, като смятаха, че той е лишен от защитата на хората, което беше така, и че е напуснат поради глад. Наистина ние бяхме малцина, а те надминаваха броя на скакалците. Тогава те построиха насипи, машини, железни овни[1], метателни машини, огромни костенурки[2] и покриха всичко с волски и камилски кожи, за да не ги разрушат гражданите, като хвърлят огън. Те така силно напираха срещу гражданите, че никой нямаше надежда за спасение. Те обаче обсаждаха града толкова дълго, докато унищожиха всичката храна, пригодна за хората и за добитъка. Обаче те взеха решение да щурмуват единодушно града на другия ден, рано сутринта, и го обсадиха отвсякъде с военните си средства. И когато градът щеше да бъде превзет, сторило им се, че от града излиза като рояк пчели множество войници, начело на които вървял някакъв червенокос младеж. Той бил прекрасен на вид, носел в ръцете си кръст, яздел бял кон и с устрем се втурнал срещу тях. Потресени от ужас, те изоставиха града и потърсиха защита в бягството. Все пак малцината, които не можеха да бягат, останаха там полуживи. Заловени от гражданите, те бяха попитани защо толкова голямо множество бяга без причина. Тогава варварите [отговориха]: „Множеството мъже, които сте били скрили,

[1] Железни овни — машини за пробиване на крепостни стени (вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 415—420). [2] Костенурки — подвижни машини, защитени с покрив, посредством които неприятелят се приближавал безопасно до градската стена (вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 415—420).

cum duce fortissimo nostrorum fugavit catervas. At illi inellexerunt ducem esse Demetrium martyrum, cum exercitu angelorum hostes effugantem. Tunc collectis hostium spoliis conglobati ad ecclesiam beati Demetrii immensas Deo gratias retulerunt, qui per eius intercessionem eorum ab hostibus liberavit civitatem. Cum plures plura loquerentur de barbarorum fuga, exsurgens quidam ex nostris fratribus dixit nobis: Cum quadam nocte huius hebdomadae, post matutinos, perstarem in templo sancti Demetrii martyris, et orarem ante sanctum sepulcrum eius, invasit me sopor nimius, ita ut nec omnino dormirem, nec ex toto vigilarem. Et ecce duo viri visu terribiles apparuerunt, et dixerunt custodi templi: Ubi est dominus huius templi? Respondit: Sub illo ciborio manet. At illi: Vade, dic illi quia ad eum sumus missi. Ivit ille, et isti secuti sunt eum. Et vocavit eum dicens: Sancte Demetri, adsunt duo milites a domino suo ad te missi. Et statim apparuit ab intus sanctissimus Christi martyr, et stetit iuxta ianuas, et mihi quoque indigno apparuit. Ego vero corrui in faciem, non ferens intueri angelicum vultum eius. Erat enim species eius non iuxta speciem quae in antiquioribus eius imaginibus est depicta, sed sicut sol facies eius radios emittebat. Quamvis pronus iacerem, tamen diligenter intendebam quae loquerentur ad invicem. Audivi namque quia salutaverunt viri benigne sanctum. At ille dixit ad eos: Gratia Dei vobiscum. Cur autem missi estis ad me? Dicunt viri: Dominus nos misit ad sanctitatem tuam, haec tibi denuncians: Celeriter exiens veni ad me, civitas enim inimicis tradetur. Ego vero cum audissem, turbatus prae dolore sermonis, surrexi super manus meas, et suspiciens sursum paulisper, vidi faciem piissimi martyris nimis moestam. Et cum praeterisset hora, vidi lacrimas ab oculis eius decurrentes super genas ipsius. Tunc dixit custos templi ad duos iuvenes quos introduxit: Cur dominum meum tribulastis? Si vere praescissem vestram intentionem, non vos ad eum deduxissem. Deinde sanctus

начело с твърде храбър вожд, обърна в бягство нашите отреди". И те разбраха, че вождът е бил мъченикът Димитрий, който с войска от ангели обърнал в бягство неприятелите. Тогава, след като събраха доспехите на неприятелите, те се струпаха при църквата на блажения Димитрий и отдадоха големи благодарности на бога, който чрез неговата намеса спаси града им от неприятелите. Когато мнозина много приказваха за бягството на варварите, някой от нашите братя стана и ни каза[1]: „Една нощ през тази седмица, когато след утринята останах в храма на св. Димитрий и се молех пред светия му гроб, налегна ме голяма дрямка, така че нито изобщо спях, нито бях напълно буден. И ето, явиха се двама наглед страшни мъже и казаха на пазача на храма: „Къде е господарят на този храм?" Той отговори: „Той се намира под оня киворий". А те: „Иди му кажи, че сме изпратени при него". Той отиде и те го последваха. И [пазачът] го извика, казвайки: „Свети Димитрий, дошли са двама войници, изпратени от своя господар". Веднага от вътрешността се появи светият Христов мъченик, застана близо до вратите и се яви и на мене недостойния. Аз се струполих по лице, като не можех да гледам ангелския му лик. Образът му не беше като образа, който е нарисуван на по-старите му икони, но лицето му изпускаше лъчи като слънцето. Макар и да лежах проснат, аз чувах какво говореха помежду си. Наистина аз чух, че мъжете поздравиха любезно светеца. А той им каза: „Благодат божия над вас. Но защо сте изпратени при мене?" Мъжете рекоха: „Господарят ни изпрати при твоя светост и ти съобщава това: Бързо излез и ела при мене, защото градът ще бъде предаден на неприятелите". А аз, като чух това, развълнуван от скръбните слова, повдигнах се на ръцете си и като погледнах малко нагоре, видях лицето на преблагочестивия мъченик, което бе твърде тъжно. И когато бе изтекъл часът, видях да текат по бузите му сълзи от очите му. Тогава пазачът на храма рече на двамата младежа, които беше въвел: „Защо развълнувахте господаря ми? Ако наистина знаех от по-рано вашето намерение, не бих ви завел при него". Тогава божият светец каза на служителя: „Това са мои слуги и те ми съобщиха това, което им е заповядано". После светият мъченик

[1] Срв. Mir. I, 14, ASS, стр. 158—160; Гръцки извори, III, стр. 128.

Dei dixit ministro: Hi servi mei sunt, et quae iussa sunt eis, haec et mihi annuntiaverunt. Deinceps inquit sanctus martyr alta voce: O domine Iesu Christe, tu dixisti: Nolo mortem peccatoris sed ut convertatur et vivat; et item: Gaudium est angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente. Nam et tu cum esses Dominus omnium angelorum, dedisti animam tuam pro redemptione hominum iniquorum. Tu, Domine, commisisti mihi civitatem istam et convices eius, ut habitarem perenniter cum eis, custodiens illos. Quomodo ergo possum derelinquere illos in tanta necessitate? aut quo vultu conteplabor excidium patriae meae? Quae autem vita mihi erit perditis civibus meis? Sicut epulantibus eis spiritaliter eram cum illis, sic periclitantibus eis non desero illos. Quidquid eis dignum pati fuerit, malo etiam ego pati cum ipsis. Sed tu, omnipotens et misericors Deus, qui exaudisti Ionam de ventre ceti, et tres pueros de camino ignis ardentis, et Susannam de falso crimine, exaudi populum tuum, et libera eum de interitu barbarorum. Et illico audita est vox missa a Domino: Fiat eis secundum voluntatem tuam. Et continuo cum magno gaudio salutavit duos iuvenes ad se missos, gratias agens Deo, quia exaudivit eum. Sine dubio sciatias quia per istum sanctum vitam et victoriam recepistis, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. (PL, CXXIX, col. 722—724)

каза с висок глас: „О господи, Исусе Христе, ти си казал: „Не желая смъртта на грешника, но да се обърне и да живее", и още: „За ангелите божии е радост, ако един грешник се разкае". Наистина и ти, макар да си господар на всички ангели, отдаде душата си за изкуплението на неправедните хора. Ти, господи, ми повери този град и гражданите му, за да живея вечно с тях, като ги пазя. Как прочее мога да ги изоставя в тази толкова голяма нужда? Или с какво лице ще гледам унищожението на моя роден град? Какъв живот ще имам, след като загинат съгражданите ми? Както бях духовно с тях, когато пируваха, така не ще ги изоставя, когато са в опасност. Предпочитам да понеса и аз със тях, каквото са заслужили да претърпят. Но ти, всемогъщи и милостиви боже, който си спасил Йона от утробата на кита, и трите деца от огнената пещ, и Сузана[1] от неверното обвинение, чуй и своя народ и го освободи от варварското унищожение". И тогава се чу глас, изпратен от господа: „Да стане с тях според твоето желание"! И веднага той поздрави с голяма радост двамата изпратени до него младежи, отдавайки благодарност на бога, че го е чул". Без съмнение вие трябва да знаете, че сте получили живота си и победата чрез този светец с помощта на господа нашего Исуса Христа, който живее и царува во веки веков. Амин.

10. Cyprianus episcopus a Slavis capitur

Miraculum quod temporibus nostris gessit sanctus martyr Demetrius, inter cetera miracula et hoc inserere volo. Erat quidam episcopus de regione Afrorum, nomine Cyprianus, veri sacerdotii sollicitudinem et vitam Deo dignissimam ducens. Procuravit ire ad reginam civitatem Byzantium, urgente quoque causa rei necessariae. Cumque navigassent multis diebus, et iam partibus Graeciae appropinquassent, a ferocissimis Sclavis captus est cum omnibus suis. Quos captivos inter se cum divisissent, simul cum eis et praedictum episcopum in servitutem sibi diviserunt. His ita gestis redeuntes ad propria loca, prout quisque barbarus voluit suo captivo onus servitutis imposuit. Episcopus namque Cyprianus

10. Славяни пленяват епископ Киприан[2]

Аз искам да вмъкна между другите чудеса и това чудо, което светият мъченик Димитрий извърши в наши дни. Имаше един епископ от страната на африте, по име Киприан, който се грижеше като истински свещеник и водеше най-достоен за бога живот. Той се погрижил да отиде до столицата Византион поради наложителна и важна работа. Когато плавали в продължение на много дни и вече наближили гръцките предели, той бил пленен с всички свои от твърде свирепите славяни. Когато разделили пленниците, заедно с тях те си поделили като пленник и споменатия епископ. След като извършили това, те се завърнали по своите места и всеки варварин според желанието си наложил на своя пленник робския товар. И наистина епи-

[1] Лице от една апокрифна книга „Сузана", невключена във Вехтия завет, несправедливо обвинено в прелюбодеяние. [2] Срв. Mir. II, ASS, стр. 187—189; Гръцки извори, III, стр. 166—168.

cophinum domini sui servabat, per providentiam sapienter cibos eius distribuebat, vitamque suam in orationibus, vigiliis et ieiuniis laudabiliter confortabat. Considerans absentiam populi sibi commisi, Dominum principem pastorum deprecabatur, ut eius regimine salvaretur. Dicebatque ad Dominum: Cum essem sine aliquo merito, pastorem gregis tui me constituisti; quomodo nunc communicatus sum, ut a tali ordine ad servitium barbarorum sim deputatus? Sed reminiscor quia pro peccatis meis hoc accidit mihi, et ideo hac tribulatione irretitus retineor. Quis ovibus meis indicabit quod pastor earum a barbaricis bestiis captus sit? Haec et horum similia deflenti astitit adolescens pulcher et forma decorus, militarem speciem et habitum ferens, dixitque ad eum: Si vis a servitute qua detineris liberari, et a barbaricis eripi, surge et sequere me. Observa autem apud te, ambulantibus nobis, ne omnino loquaris mihi; sed silentio studentes utrique iter agamus in mente Deum orantes. Tunc episcopus respondit ei: Quis es tu, et unde egressus huc advenisti? At ille dixit ad eum: Demetrius dicor, et miles sum imperatoris magni: domus autem mea in medio Thessalonicae civitatis consistit, ad quam si me secutus fueris, sine dispendio te ducam. Surgens ergo secutus est eum, et incedebant ambo tacentes. Noctibus quidem iter agebant, per diem autem quiescebant. Porro recedebat Demetrius mane ab episcopo et iterum appropinquante vespere regrediebat, deferens secum ex diversis arboribus fructum cum oleribus herbarum, unde alebat socium suum, sumpto cibo carpebant iter. Post dies octo cum appropinquassent muros iam dictae civitatis, sistens Demetrius Cyprianum ante portas civitatis, disparuit. Cum autem fidelem ductorem et comitem bonum episcopus requireret, et non inveniret, ingressus est civitatem. Requirebat vero ab eis qui obviam sibi veniebant et alloquebantur, ubi esset domus Demetrii militis. Cumque multos faterentur esse in civitate Demetrios, et ipsos militari ordine fungi, ille perhibebat: Eius, inquiens, qui requiritur a me domus est in medio civitatis. Ergo cum omnes haesitarent cum eo, is qui quaerebatur, nusquam inveniebatur. Habitatores vero civitatis deduxerunt episcopum ad martyris ecclesiam. Ut autem introivit, statim se in orationem dedit, et laudes gratificas Salvatori Deo retulit: et surgens sursum extensis manibus cum obtutibus oculorum,

скоп Киприан пазел коша на своя господар, предвидливо и мъдро разпределял храната му и похвално укрепвал живота си с молитви, бдения и пост. Виждайки отсъствието на поверения му народ, той се молел на господа, княза на пастирите, [народът му] да се запази под негово ръководство. Той казвал на господа: „Без да имам някаква заслуга, ти ме определи за пастир на твоя народ. Защо сега съм унизен, та от този пост съм определен за в робство на варварите? Но аз мисля, че това ми се е случило заради моите грехове и затова съм държан в плен от тази напаст. Кой ще съобщи на моите овци, че техният пастир е пленен от варварските зверове?“ Когато се оплаквал с тези и подобни думи, при него застанал хубав и с красива външност младеж, с вид и държане на войн, и му рекъл: „Ако искаш да се освободиш от робството, в което се намираш, и да се измъкнеш от варварите, стани и ме следвай. Пази се обаче, докато вървим, изобщо да не ми говориш, но в прилежно мълчание да вървим и двамата, като мислено се молим на бога“. Тогава епископът отговорил: „Кой си и откъде дойде?“ А той му рекъл: „Казвам се Димитрий и съм войник на великия император. Моят дом обаче се намира посред град Солун. До него ще те заведа невредим, ако ме следваш“. След това Димитрий напускал сутрин епископа и привечер пак се връщал, като донасял със себе си плодове от различни дървета и зеленчук. После хранел своя другар и като се нахранвали, тръгвали. Когато след осем дни наближили до стените на вече казания град, Димитрий спрял Киприана пред портите на града и изчезнал. Епископът обаче, като потърсил верния водач и добрия спътник и не го намерил, влязъл в града. Той питал и заприказвал тия, които срещал, къде е домът на воина Димитрий. И когато му казвали, че в града има много Димитриевци, които също са военни, той изтъквал: „Къщата на този, когото търся, е всред града“. И тъй, заедно с него недоумявали всички и този, когото търсел, никъде не се намирал. Обитателите обаче на града завели епископа в църквата на мъченика. Щом влязъл, той се отдал на молитва и отправил към бога-спасител благодарствени хвалебствия. Изправяйки се и издигайки нагоре ръце, той видял с очи иконата на мъченика Димитрий в

vidit imaginem Demetrii martyris in habitu sui comitis et conductoris. Tunc coram omnibus clamavit, affirmans absque dubio ipsum esse Demetrium, qui duxerat atque salvaverat eum; et hanc esse domum martyris, quam mihi apparens ab initio ipse manifestavit. Tunc enim episcopo civitatis praesentia viri denuntiatur, et quae illi acciderant nota efficiuntur. Qui statim susceptum comministrum in episcopio suo recepit, et benigne tractabat eum. At ille nec ad horam passus est ab ecclesia sancti martyris separari, sed omni tempore quo in civitate mansit, commoratus est in eadem ecclesia. Cum illic hiemasset et tempus navigationis exspectasset, illico dum tempus advenit, ascendit in navim sumpta secum imagine martyris Demetrii, navigavitque prospere ad urbem Constantinopolim; et negotio suo apte disposito, cooperante victoriosissimo martyro Demetrio, suae se regioni et gregi deinde remeans dedit. — — — (PL, CXXIX, col. 724—725)

облеклото на своя спътник и водач. Тогава извикал пред всички и потвърдил, че без съмнение самият Димитрий е този, който го бил водил и спасил, и че това бил домът на мъченика, „който ми посочи самият той, когато ми се яви отначало". Тогава съобщават на епископа на града за присъствието на човека и му известяват за случилото му се. Той веднага приел и настанил своя съслужител в епископията си и се отнасял добре с него. А Киприан не си позволил нито един час да се отдели от църквата на светия мъченик, но през цялото време, докато бил в града, стоел в същата църква. След като презимувал там и дочакал докато времето за корабоплаване настъпило там, той се качил на кораба, като взел със себе си и иконата на мъченика Димитрий, и щастливо отплувал до град Константинопол. И като си уредил добре работата, после с помощта на всепобеждаващия мъченик Димитрий той се върнал и се отдал на своята област и паство. — — —

E. CHRONOGRAPHIA TRIPERTITA

Е. ХРОНОГРАФИЯ ТРИПЕРТИТА

1. Constantinus I pontem in Danubio facit

Qui, cum vicesimum et quartum imperii ageret annum, Danubium transiens pontem in eo lapideum fecit Scythasque subegit. (p. 86_{2-4})

1. Константин Велики построява мост над Дунава

[Константин][1] през двадесет и четвъртата година от царуването си[2], като преминавал Дунава, построил на него каменен мост[3] и покорил скитите.

2. Constantius imperator Athanasium patriarcham apud Beroeam relegari praecipit

Ceterum Constantius Liberio scribenti sibi pro omousio et sacratissimo Athanasio iratus mittit et hunc exilio relegari praecepit apud Brettanniam Thracae. (p. 88_{23-25})

2. Император Констанций заточва в Берoя патриарх Атанасий

А пък Констанций[4], разгневен на Либерий[5], който му писал за единосъщието и за пресвети Атанасий[6], изгонил и него [и] заповядал да бъде заточен в Бретания[7], в Тракия.

---

[1] Император Константин I Велики (306—337) [2] Т. е. 329 г. Теофан (Chronographia, I, стр. 28_{19}) дава това събитие в 5820 г. от сътворението на света, т. е. 328 от н. е. Вж. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, стр. 531 сл. [3] Този каменен мост се намирал при дн. с. Гиген на Дунав. [4] Констанций, император на източната част на Римската империя (337—361). [5] Либерий, римски папа (352—366). [6] Атанасий, александрийски патриарх (328—373), бил привърженик на никейската догма против арианите. [7] Отнася се за тракийския град Берoя, дн. Стара Загора. Анастасий дава погрешно Бретания, у Теофан (пос. съч., стр. 40_{26}) стои Берoя.

3. De synodo in Serdica facta

Hortatus autem est eum, quo synodus apud Sardicam fieret; in qua Hesperiarum convenerunt episcopi trecenti, Orientales autem triginta sex. Isti Occidentalibus resistebant petentes expelli prius Athanasium et Paulum. Osius autem, Cordubensis episcopus, et Protogenes Sardicensis passi non sunt, quo minus adessent sancti Athanasius simul et Paulus. Tunc Orientales penes Philippopolim convenientes impudenter omousium anathematizavere: qui vero apud Sardicam orthodoxi sunt inventi anomoeum anathematizantes rectum apud Nicaeam expositae fidei terminum firmaverunt. Porro reddidere thronos Athanasio et Paulo atque Marcello Ancyrano confitenti omousium et rationem pro se reddenti, quod non intellexerint scripta sua hi, qui se accusationibus impetebant. (pp. 89_{37}—90_{10})

3. За събора в Сердика

[Констанс[1]] посъветвал [Констанций] да се свика събор в Сердика[2]; там се събрали триста епископи от Запада, а източни — тридесет и шест. Тези се противопоставили на западните, като искали да бъдат изгонени най-напред Атанасий и Павел[3]. Озий обаче, кордовският епископ[4], и Протоген, сердикийският[5], не допускали светите Атанасий и Павел да не присъстват. Тогава източните, като се събрали във Филипопол, анатемосали безсрамно единосъщието: православните обаче, колкото били в Сердика, като анатемосали неединосъщието, потвърдили правилното определение на вярата, изложено в Никея[6]. След това възвърнали престолите на Атанасий и Павел и на Маркел Анкирски[7], който признавал единосъщието и се оправдавал, че не били разбрали писаното от него тези, които го обвинявали.

4. Synodus in Illyrico fidem Nicaenam roborat

Mundi anno VDCCCLXVI, divinae incarnationis anno CCCLXVI, — — —. Occidente vero tota trinitatem omousion praedicante postulaverunt quidam Valentinianum et fecerunt synodum in Hillyrico et fidem roboravere Nicaenam. (p. 92 $_{15-19}$)

4. Съборът в Илирик потвърждава Никейския символ на вярата.

През 5866 г. от сътворението на света, 366 г. от рождението на Христа[8], ———. Понеже целият Запад въздавал почит на единосъщната троица, някои настояли пред Валентиниан[9], направили събор в Илирик[10] и потвърдили Никейския символ на вярата.

5. Gothi Graeciae provincias depopulantur

Porro Gothi ab Hunnis impugnati auxilium ab imperatore postulant per Hulfiam episcopum suum Arrianum, qui moratus sub Constantio fuerat cum Eudoxio et Aca-

5. Готите опустошават гръцките области

Готите, нападнати от хуните[11], поискали помощ от императора[12] чрез своя епископ Улфила[13], арианин, който по времето на Констанций[14] бил заедно с

---

[1] Констанс, император на Западната римска империя (337—350). [2] Църковният събор в Сердика, дн. София, бил свикан през 343—344 г. Числото на участниците в събора е предадено погрешно. Срв. *Héfélé*, Histoire des Conciles, I, 2, Paris 1907, стр. 716. [3] Павел I, цариградски патриарх (340—341 и 342—344). [4] Озий, епископ на Кордова (Испания), живял около 296—357—8 г. [5] Протоген, епископ на Сердика през първата половина на IV в.; вж. посочвания у *Йорд. Иванов*, Български старини из Македония, София 1931, стр. 565. [6] Т. е. Никейския символ на вярата, съставен на I вселенски събор, свикан в Никея през 325 г. от император Константин Велики, за да осъди Арий и неговата ерес. [7] Маркел, епископ на Анкира, дн. Анкара. [8] Засега се приема, че Анастасий Библиотекар изчислява годините по т. наречената цариградска ера — т. е. за начална дата взима 5500 година, докато Теофан ги изчислява по т. н. александрийска ера, която приема за начална 5492 година. Оттам се явява разлика от 8 години между датите, съобщени от Анастасий в неговата История, и тези на Теофан в Хронографията. В случая 366 г. трябва да се поправи на 374—375. Тази корекция се прави и при всички следващи датировки. [9] Валентиниан I, император на западната част на Римската империя (364 - 375). [10] Съборът в Илирик срещу арианите бил свикан в 375 (срв. *Héfélé*, пос. съч., стр. 982). [11] Това събитие се отнася към 376 г. [12] Валент, император на източната част на Римската империя (364—378. [13] Улфила участвувал в пратеничеството от страна на готите по време на император Константин Велики, когато, нападнати от хуните, те молели да се поселят отсам Дунав като федерати (332—333 г.). Тогава Улфила бил ръкоположен за епископ на поселенките южно от Дунава готи-християни. По време на император Валент, арианството се наложило между готите. Улфила съставил готска азбука и превел на нея Писанието. [14] Император Констанций II.

cio Arrianis. Hic Cothos Arrianos esse docuit, qui adunati ferme viginiti Graeciae depopulantur provincias. (pp. 93_{35-94})

арианите Евдоксий[1] и Акакий[2]. Той научил готите да станат ариани, а те, като се обединили, опустошили около двадесет области на Гърция[3].

6. *De Gothorum gentibus. Gothi Thraciae vicos habitant*

Erant autem Gothi tunc et gentes multae ac maximae trans Danubium in Hyperboreis locis inhabitantes, ex quibus rationabiliores quattuor sunt, Gothi scilicet Hypogothi Gipedes et Uuandeli, nomen tantum et nihil aliud mutantes unaque lingua utentes. Omnes autem fidei erant Arrianae malignitatis. Isti sub Arcadio et Honorio Danubium transeuntes in terra locati sunt Romanorum. Et Gipedes quidem, ex quibus postmodum divisi sunt Langobardi et Avares, villas, quae sunt circa Siggedonem et Sirmium, habitaverunt. Hypogothi vero post Alarichum Romam depopulantes in Gallias abierunt et, quae ibidem sunt, optinuerunt. Gothi autem Pannoniam habuerunt primum, dein nono decimo anno imperantis Theodosii iunioris Thracae villas habitaverunt et per quinquaginta et octo annos in Thrace morantes Hesperium quoque optinuerunt imperium. (p. 103_{21-34})

6. *За готските племена. Готите обитават тракийски селища*

А готите по онова време били и многочислени, и твърде значителни племена, обитаващи северните области отвъд Дунава; от тях най-известни са четири [племена] — именно готи, хипоготи, гепиди и вандали, които се различават само по име и по нищо друго и си служат с един и същ език. А те всички изповядвали арианското зловерие. Те, като преминали Дунава по времето на Аркадий[4] и Хонорий[5], разположили се в земята на римляните. И гепидите, от които по-късно се отделили лангобардите и аварите, обитавали селищата около Сингидинум и Сирмиум. Хипоготите[6] пък след смъртта на Аларих[7] опустошили Рим[8], отишли в Галия и завладели тамошните земи. А готите най-напред завладели Панония, след това, през деветнадесетата година от царуването на Теодосий Млади[9], обитавали селищата на Тракия и като останали в Тракия в продължение на петдесет и осем години, завладели дори Западната империя.

7. *Attilla omnia praeter Hadrianopolim et Heracleiam in servitutem redigit*

Interea Attilas Scytha, vir fortis atque superbus, deposito Bdella seniori fratre solus Scytharum, quos et Hunnos vocant, principatus regno per Thracem discurrit et omnem civitatem et castra in servitutem redegit praeter Hadrianopolim et Heracliam, quae quondam Perinthu vocabatur. Cogitur ergo Theodosius legationem Attilae mittere, et sex millia librarum ei pro recessu praebens mille librarum annuum tributum per-

7. *Атила опустошава всички градове освен Одрин и Хераклея*

Между това скитът[10] Атила, мъж храбър и надменен, като отстранил по-стария си брат Блела[11], възглавявайки сам царството на скитите, които се наричат и хуни, опустошил Тракия и поробил цялата държава и крепостите освен Адрианопол и Хераклея, която някога се наричала Перинт. Тогава Теодосий се принудил да проводи посолство до Атила и като му предложил 6000 ливри, за да се оттегли, обещал да му плаща 1000 ливри годишен данък. И тъй, малко

[1] Евдоксий, епископ на Антиохия (357—359). [2] Акакий, епископ на гр. Кесария в Палестина (340—365). Сердикийският събор го низложил като арианин, но император Констанций не приел това решение. [3] По време на войната с готите, в битката при Одрин (9 август 378 г.) римляните претърпели поражение и император Валент бил убит. Готите се опитали да превземат Одрин, Хераклея, дори самия Цариград, но били отблъснати. [4] Аркадий, император на Източната римска империя (395—408). [5] Хонорий, император на Западната римска империя (395—423). [6] Хипоготи или визиготи са западните готи, т. н. вестготи. [7] Аларих, готски племенен вожд (382—412). [8] Превземането на Рим от готите се отнася към 410 г. [9] Император Теодосий II Млади (408—450). [10] Със събирателното име „скити" византийските автори наричат различни тюркски племена; хуни, авари, хазари, първобългари, печенеги и т. н. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 279—283. [11] Блела — хунски вожд, брат на Атила; у Теофан и Анастасий погрешно Бдела.

solvere pollicetur. Igitur, cum Romana virtus a bello rediisset, quod adversus Attilam fuerat destinatum, non multo post Theodosius moritur. (p. 107_{24-32})

след като ромейската войска се върнала от войната, която била насочена срещу Атила, Теодосий умрял[1].

8. Bulgari per Illyricum Thraciamque discurrunt

Hoc etiam anno, id est Symmachi papae primo et imperii Anastasii undecimo, Vulgares per Hillyricum et Thracem discurrunt, priusquam agnoscerentur. (p. 120_{23-25})

8. Българи бродят из Илирик и Тракия

Пак през тази година[2], т. е. първата на папа Симах[3] и единадесетата от царуването на Анастасий[4], българи, бродели из Илирик и Тракия, преди да се узнае за тях.

9. Bulgari seditionis Vitaliani participes fiunt

Vicesimo tertio imperii Anastasii anno Hormisda papa Romanus pontificium gerit. Vitalianus autem, quem populus imperatorem expetiverat, accepta tota Thrace Scythia et Mysia Vulgares habens secum et multitudinem Hunnorum cepit Anchialum et Odyssopolim, comprehendit autem et Cyrillum, magistrum militum Thracae, et pervenit praedas gerendo usque Byzantium; parcens vero civitati apud Sostenium castra metatus est. Anastasius autem desperatione consternatus mittit ex senatu quosdam rogans eum pacisci et iurare una cum senatu, quo ab exilio episcopos revocaret apud Heracliam Thracae. Porro Vitalianus addidit, ut et principes uniuscuiusque scholae iurarent istud, sed et Macedonius et Flavianus, qui nequiter pulsi fuerant, suos reciperent thronos similiter et reliqui omnes episcopi, et ita celebraretur synodus, Romano et cunctis episcopis convenientibus, et communi iudicio probarentur, quae adversus orthodoxos sunt praesumpta. Itaque, cum haec imperator senatus et reliqui principes populique iurassent et confirmassent ita faciendum, facta est pax, et ad propria rediit. Hormisda vero, Romanus episcopus, molestiis fatigatus a Theodorico

9. Участие на българи в бунта на Виталиан

През двадесет и третата година от царуването на Анастасий римски папа става Хормизда[5]. А Виталиан[6], когото народът бил пожелал за император, като завладял цяла Тракия, Скития[7] и Мизия, заедно с българи и множество хуни превзел Анхиало и Одисопол[8]. Той заловил и Кирил — началник на войските в Тракия — и, плячкосвайки, стигнал до Византион[9]. Той пощадил града и се разположил на лагер при Состениум[10]. Анастасий пък обзет от отчаяние, изпратил някои сенатори до Виталиан, предлагайки му да се помирят и да се закълне заедно със сената, че ще върне от заточение епископите в Тракийска Хераклея[11]. След това Виталиан допълнително поискал да се закълнат и тези, които възглавявали отделните схоли[12]; Македоний[13] и Флавиан[14] пък, които били изгонени неправилно, да получат отново своите катедри заедно с всички останали епископи; след това да се свика събор, на който в присъствие на римския и всички други епископи по общо решение да се преценят мерките, взети срещу православните[15]. И тъй след като императорът, сенатът, останалите първенци и народът потвърдили с клетва изпълнението на условията, бил сключен мир и Виталиан се върнал в земите си[16]. Римският епископ

[1] Император Теодосий II умрял в 450 г. [2] Т. е. 501—502 г. [3] Симах, римски папа (498—514). [4] Анастасий I, византийски император (491—518). [5] Папа Хормизда (514—523). [6] През 514—515 г. византийският пълководец Виталиан вдигнал бунт против Анастасий I и си присвоил титлата император. [7] Касае се за областта Малка Скития (Добруджа), гдето Виталиан събрал значителна войска от варварски племена — главно от първобългари. [8] Т. е. Одесос, дн. Варна. [9] Т. е. Цариград. [10] Состений (Ластений) — пристанище на европейския бряг на Босфора — дн. Истенелиман. Срв. *J. Pargoire*, Anaple et Sosthène, ИРАИК III, 1898, стр. 76. [11] Хераклея — дн. Ерегли при Мраморно море. [12] Схолите са войскови части от императорската гвардия. Срв. *J. B. Bury*, The imperial administrative system, London 1911, стр. 40. [13] Македоний бил патриарх в Цариград от 496—511. [14] Флавиан бил патриарх в Антиохия от 505 до 512 г. [15] Император Анастасий I бил привърженик на арианската ерес и монофизитството и преди бунта на Виталиан бил започнал да преследва православните епископи. [16] Недалеч от столицата Виталиан бил разбит от войските на Анастасий и се съгласил да се откаже от претенциите си за император срещу голяма сума пари и след като му било поверено управлението на Тракия.

Vitaliano favente Ennodium episcopum misit et Vitalianum archidiaconum ad synodum celebrandam apud Heracliam. Venerunt autem et episcopi ex diversis locis fere ducenti, qui illusi ab iniquo imperatore ac Timotheo episcopo Constantinopolitano recesserunt inefficaces. Impius quippe imperator pacta transgrediens clam intimavit Romano papae ne veniret: miserat enim Vitaliano sacram, quo transmitteret eam Romam, ut papa proficisceretur ad celebrandam apud Heracliam synodum. Omnis autem populus atque senatus in praesentia maledicebat Anastasio tamquam peiuro. Porro Vitalianus indignatus adversus Anastasium ob peiurium multa mala exercitibus Anastasii et reliquae rei publicae demonstravit occidens rapiens armis exuens et postremo ad iniuriam eius unumquemque militem uno aereo nummo vendens. (pp. 127_{17}—128_{10})

Хормизда по настоятелното искане на Теодорих[1], към когото Виталиан бил благосклонен, изпратил на събора в Хераклея[2] епископа Енодий и архидякона Виталиан. Дошли от различни места около двеста епископи, но, измамени от несправедливия император[3] и константинополския епископ Тимотей[4], те се разотишли, без да свършат нещо. Наистина нечестивият император, нарушавайки договора, тайно внушил на римския папа да не идва, а в същност той бил изпратил послание на Виталиан, за да го предаде в Рим, та папата да дойде на събора в Хераклея. Целият народ и сенатът открито хулели Анастасий като вероломен. След това Виталиан, негодувайки против Анастасий поради неговото клетвонарушение, причинил много беди на войските на Анастасий и на държавата избивайки, грабейки, лишавайки от оръжие и най-после за оскърбление продавал за по една медна монета отделни негови войници.

10. Episcopi Graeciae et Illyrici ad Romanum pontificem se conferunt

Sane Thessalonicensi episcopo communicante ob metum imperatoris Timotheo, Constantinopolitano episcopo, quadraginta episcopi Hillyrici et Graeciae convenientes in unum per professionem in scriptis factam, ut a proprio metropolitano discesserunt ab eo, et Romam mittentes Romano communicare in scriptis professi sunt. Episcopum vero Thessalonicensem Theodorus historicus patriarcham nominat irrationabiliter, nesciens qua pro causa. (pp. 128_{32}—129_{2})

10. Епископи от Илирик и Гърция се приобщават към папата

Понеже от страх пред императора[5], солунският епископ влязъл в споразумение с Тимотей, епископа на Константинопол, четиридесет епископи от Илирик и Гърция, като се събрали заедно, чрез писмено изложение се отцепили от него, като от свой митрополит, и като изпратили в Рим [пратеници], провъзгласили писмено, че се присъединяват към римския папа[6]. Историкът Теодор[7] нарича неоснователно солунския епископ патриарх, без да знае защо.

11. De Iustini origine Illyriciana

Porro eodem anno mortuus est impius Anastasius, et imperavit pius Iustinus pro eo, vir senior et multum peritus, qui a militibus incipiens usque ad senatum profecit, Hillyrius genere. (p. 130_{12-15})

11. За илирийския произход на Юстин

През същата година[8] умрял нечестивият[9] Анастасий и вместо него се възцарил благочестивият Юстин[10], илириец по произход, мъж твърде възрастен и много опитен, който, започвайки от войник, стигнал чак до сенатор.

12. De Hunnis iuxta Bosphorum civitatem habitantibus

Eodem anno adhaesit Romanis mulier quaedam ex Hunnis, qui dicuntur Saber,

12. За хуните, които живеят при град Боспор

През същата година[11] се присъединила към ромеите някаква жена вар-

---

[1] Готският крал Теодорих Велики (473—526). [2] Църковният събор в Хераклея през 517 г. [3] Т. е. от Анастасий I. [4] Цариградският патриарх Тимотей (511—518) бил отявлен противник на монофизитската ерес. [5] Император Анастасий. [6] Събитието се отнася към 515 г. [7] Теодор Анагност, църковен историк от втората половина на VI в. Неговата „Църковна история" обхваща времето от 313 до 527 г., от нея черпи и Теофан. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica I, стр. 519. [8] Т. е. 518 г. [9] Император Анастасий бил привърженик на арианската ерес. [10] Юстин I, виз. император (518—527). [11] През 528 г.

barbara, nomine Boazer, vidua, habens secum Hunnorum milia centum. Tum et rex Hunnorum, qui sunt iuxta Bosphorum, nomine Gorda, accessit ad imperatorem et factus Christianus susceptus est ab imperatore; et multis ei praestitis donis misit eum in regionem ipsius ad Romanas custodiendas res et Bosphorum civitatem, quae pro eo, quod Romanis boves per singulos annos pro pecuniis inferebat, Bosphorus appellata est. Locavit autem et numerum militum Romanorum et tribunorum custodire civitatem propter Hunnos et exigere tributa boum. (p. 133_{14-28})

варка, по име Боазер, вдовица, която водела със себе си 100 000 хуни. Тя произхождала от онези хуни, които се наричат сабер[1]. Тогава и владетелят на тези хуни, които са близо до Боспор[2], наречен Горда, се присъединил към императора[3], станал християнин и бил приет от него. Императорът му дал много дарове, изпратил го в собствената му област, за да пази ромейските предели и град Боспор. Този град бил наречен Боспор поради това, че всяка година доставял на римляните волове вместо пари. Императорът поселил там и множество римски войници и офицери, за да пазят града от хуните и да събират волове като данък.

13. De terrae motu in Pompeiopoli

Octavo anno imperii Iustiniani passa est a divina indignatione Pompeiopolis Mysiae: scissa enim est terra a terrae motu, et obrutum est medium civitatis cum habitatoribus; et erant subtus terram, et voces eorum audiebantur clamantium, ut sibi misericordia praestaretur; et multa donavit imperator ad educendos et adiuvandos viventesque liberaliter iuvit. (p. 140_{23-28})

13. За земетресението в Помпейопол

През осмата година[4] от царуването на Юстиниан пострадал от божествения гняв Помпейопол[5] в Мизия. Земята се разпукала от земетресение и половината град заедно с жителите бил затрупан. Тогава се чували изпод земята гласовете на затрупаните, които викали за помощ. Императорът отпуснал много средства, за да ги извлекат и да им помогнат. Тези, които останали живи, той подкрепил щедро.

14. Bulgari usque ad partes Thraciae veniunt

Anno duodecimo imperii Iustiniani, cum Romae Vigilius esset episcopus, moti sunt Vulgarum duo reges, Vulger scilicet et Droggo, cum multitudine in Lyciam et Mysiam, cum esset magister militum Mysiae Iustinus et Scythiae Baudarius, qui exeuntes contra Vulgares inierunt proelium. Et occisus est Iustinus magister militum in bello, et factus est pro eo Constantius Florentii. Et venerunt Vulgares usque ad partes Thracae et egressus est contra eum magister militum Hillyrici, Hacum Hunnus, quem suscepit imperator ex sacro baptis-

14. Нахлувания на прабългарите в Тракия

През дванадесетата година[6] от царуването на Юстиниан, когато в Рим епископ бил Вигилий[7], се надигнали двама български вождове, именно Вулгер и Дронго[8], с множество българи в Ликия[9] и Мизия. Тогава началник на войските в Мизия бил Юстин, а на Скития—Баударий, които, излизайки срещу българите, започнали сражение. Във войната бил убит военачалникът Юстин, който бил заместен от Констанций, син на Флоренций. Българите стигнали до пределите на Тракия и срещу тях излязъл началникът на войските в Илирик — хунът Акум, когото императорът бил покръстил. Вой-

[1] Хунското племе сабер (савири) населявало областта на сев.-изток от Кавказ към Каспийско море. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 262. [2] Град Боспор, древн. Пантикапей (*Παντικαπαῖον*), днес Керч. [3] Император Юстиниан I (527—565). [4] През 534 г. [5] Местоположението на този град не е уточнено. [6] През 538 г. [7] Папа Вигилий (537—555). [8] При предаването на тези две лични имена, Вулгер и Дронго, Анастасий се отклонява от текста на Теофан. Вж. за имената *Златарски*, История, I, стр. 51 — 53; *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 120. *Ф. Успенский*, К истории крестьянского землевладения в Византии, ЖМНПр. 225/2, стр. 68 сл., приема, че под „друнг" се подразбират славянски дружини или задруги. [9] От текста на Йоан Малала (*I. Malalae* Chronographia, стр. 437—438) е ясно, че в случая се касае не за Ликия, а за Скития, т. е. Малка Скития (Добруджа).

mate; et in medium missis Vulgaribus conciderunt eos et occiderunt multitudines copiosas et receperunt omnem praedam et vicerunt potenter, occisis duobus eorum regibus. (p. 141_{10-20})

ниците му обкръжили българите, разбили ги, унищожили голям брой от тях, взели всичката им плячка и, като погубили двамата им вождове, извоювали голяма победа[8].

15. Mundus Romanis sociatur

Anno tertio decimo imperii Iustiniani sociatus est Romanis Mundus ex genere Gipedum dirivatus. (p. 141_{23-24})

15. Мундо се съюзява с ромеите

През тринадесетата година от царуването на Юстиниан[1], Мундо[2], произхождащ от племето гепиди, влязъл в съюз с ромеите.

16. Mare per Thraciam diffunditur

Anno imperii Iustiniani octavo decimo diffusum est mare per Thracem miliariis quattuor et cooperuit eam circa partes Odyssei et Dionysopoleos, et multi necati sunt in aquis, et iterum dei praecepto restitutum est idem mare in loca sua. (p. 143_{11-14})

16. Морето се разлива по Тракия

През осемнадесетата година от царуването на Юстиниан[3] морето се разляло по Тракия на четири мили и я покрило около Одесос и Дионисопол[4]; мнозина загинали във водите; и отново, по божие повеление, морето се прибрало в пределите си.

17. Avares ad Constantinopolim apparent

Mundi anno VIL, divinae incarnationis DL, tricesimo primo imperii Iustiniani anno, factus est terrae motus horribilis valde, qualem nullus hominum memorabat in generatione illa super terram effectum: concutiebatur enim terra nocte ac die post decem misericordias dei. At vero imperator non portavit coronam per quadraginta dies, sed et sancta Christi nativitate absque illa processit in ecclesia ita, ut etiam prandia, quae ex more fiunt in decem et novem accubitibus, cessare faceret et horum expensas egenis tribueret. Eodem anno ingressa est gens Byzantium inopinata eorum, qui dicuntur Avares; et tota civitas concurrit ad visionem eorum, tamquam qui numquam viderint gentem huiusmodi: habebant enim comas retrorsum prolixas valde, vinctas prandiis atque perplexas; reliquus vero vestitus eorum similis erat ceterorum Hunnorum. Isti fugientes a regione sua venerunt in partes Scythiae ac Mysiae et direxerunt ad Iustinianum legatos petentes, ut reciperentur. (pp. 145_{32}—146_{10})

17. Авари се явяват пред Цариград

През годината 6050 от сътворението на света, т. е. 550 г. от рождението на Христа[5], в тридесет и първата година от царуването на Юстиниан, станало ужасно земетресение, каквото никой от съвремениците не си спомнял да е ставало на земята. Земята се тресяла денем и нощем в продължение на десет дни. Императорът пък не носил короната в продължение на четиридесет дни, та и на светото рождество Христово отишъл в църква без нея и дори наредил да прекратят угощенията, които по обичая се давали в залата на деветнадесетте акувити[6], а предвидените за това средства раздал на нуждаещите се. През същата година неочаквано нахлуло във Византион племето, наречено авари. Целият град се стекъл да ги види, като че никога не бил виждал подобно племе. Те имали много дълги коси, спуснати назад, сплетени и вързани с ленти. Иначе облеклото им било също като на останалите хуни. Те бягали от земята си, дошли в Скития и Мизия и проводили пратеници до Юстиниан с молба да бъдат приети[7] от него.

[1] Т. е. 540. [2] Мундо бил съюзник на остготския крал Теодорих. След смъртта му става съюзник на Византия и бива назначен за магистър на илирийската войска. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 54. Според ***Ал. Бурмов,*** Въпроси из историята на прабългарите, ГСУифф, XLIV, 2 (1947—48), стр. 17—18, по-достоверно е съобщението на Комес Марцелин и на Кедрин, които датират същото събитие през 530 г. [3] Т. е. 544. [4] Дионисопол — дн. Балчик. [5] Т. е 558 г. [6] Приемна зала в Големия дворец в Цариград, където се устройвали угощения. Наречена така, понеже имала деветнадесет маси. [7] Аварските пратеници пристигнали в Цариград през 558 г. ***Moravcsik,*** Byzantinoturcica, I, стр. 70.

18. Novae civitas a Hunnis capitur

Mundi anno VILIII, divinae incarnationis anno DLIIII, tricesimo quinto imperii Iustiniani anno capta est Hobes civitas ab Hunnis; et misit imperator Marcellum magistrum militum cum exercitu multo ut eriperet civitatem. (p. 147_{3-6})

18. Хуните превзимат град Нове

През 6054 г. от сътворението на света, т. е. 554 г. от рождението на Христа[1], през тридесет и петата година от царуването на Юстиниан,бил превзет от хуните град Хоби[2]; императорът изпратил началника на войската Маркел[3] с многобройна войска, за да освободи града.

19. De rebus gestis Iustini imperatoris origine Thracis

Mundi anno VILVIII, divinae incarnationis anno DLVIII, Iohannes Romanae praeest ecclesiae, Iustinus imperat, nepos Iustiniani, coronatus a Iohanne patriarcha. Erat autem natione Thrax, magnanimus atque ad omnia prosper. Habebat autem et uxorem, Sophiam nomine, quam et coronavit Augustam. Cum autem esset pius, adornavit ecclesias, quas Iustinianus aedificaverat, tam videlicet magnam ecclesiam et sanctos apostolos quamque alias ecclesias et monasteria donans eis thesauros et omnem reditum; eratque orthodoxus valde et misit Photinum monachum, privignum Belisarii patricii, dans ei potestatem contra omnem personam et causam pacificandi ecclesias universas Aegypti et Alexandriae. (p. 149_{11-21})

19. За дейността на император Юстин, по произход тракиец

През 6058 г. от сътворението на света, т. е. в 558 г. от рождението на Христа[4], Йоан[5] възглавявал ромейската църква, а Юстин[6], племенник на Юстиниан, управлявал държавата, коронясан от патриарх Йоан. Юстин бил по народност тракиец, бил твърде храбър и успявал във всичко. Неговата съпруга била София, която той коронясал за императрица. Бидейки благочестив, той украсил църквите, които Юстиниан бил построил, а именно — както Голямата църква и църквата „Светите апостоли", тъй и други църкви и манастири, като им дарил съкровища и пълен приход. Юстин бил ревностен в православието и изпратил монаха Фотин, доведен син на патриция Велизарий, като му дал право да действува срещу всекиго и да въдвори ред във всички църкви на Египет и Александрия.

20. De Tiberii origine Thracica

Mundi anno VILXXI divinae incarnationis anno DLXXI, imperare coepit Tiberius redimitus ab Eutychio patriarcha, cum esset et ipse genere Thrax. (p. 153_{13-15})

20. За тракийския произход на Тиберий

През 6071 г. от сътворението на света, т. е. 571 г. от рождението на Христа[7], се възцарил Тиберий[8], коронясан от патриарх Евтихий[9]. И той бил тракиец по произход.

21. Avares Slavique in Illyricum Thraciamque irruunt

Mundi anno VILXXV, divinae incarnationis anno DLXXV, Mauricius imperat; eodemque anno legatione funguntur Avares ad imperatorem Mauricium, qui ante breve tempus Sirmium subegerant, insignem civitatem Europae, postulantes octuaginta milibus auri, quae accipiebant per

21. Авари и славяни нападат Илирик и Тракия

През 6075 г. от сътворението на света, т. е. в 575 г. от рождението на Христа, се възцарил Маврикий[10]. През същата година аварите, които неотдавна били покорили Сирмиум[11], забележителен град в Европа, проводили пратеници до император Маврикий, за да вземат осемдесетте хиляди жълтици, които получавали

[1] Т. е 562 г. [2] *Може би се отнася за гр.* Нове — днес развалини при м. Стъклен, Свищовско. Имаме погрешно предаване в ръкописите: у Анастасий — Hobes, у Теофан — Ὀβαισίπολις, предполага се вместо [*Ν*]*όβαι ἡ πόλις*. [3] Маркел — племенник на императора (*Theoph.*, пос. съч., стр. 236_{20}). [4] Т. е. 566 г. [5] Патриарх Йоан III (565—577). [6] Император Юстин II. [7] Т. е 579 г. [8] Византийският император Тиберий (578—582). [9] Евтихий, цариградски патриарх (552—565, 577—582). [10] Император Маврикий (582—602). [11] Сирмиум — дн. Сремска Митровица в Югославия.

annos a Romanis, alia superaddi viginti: imperator vero pacem affectans hoc admisit. Petivit autem ad videndum sibi et elephantem, animal Indicum, mitti; cui imperator maiorem omnibus misit; quem ille visum remisit ad imperatorem. Similiter et lectum aurem mitti sibi petiit; sed et hoc imperator misit ad eum: ipse vero et hunc contemptum remisit. Postulabat autem iterum alia viginti milia centum addi. Quod imperatore non admittente chaganus Siggidonem civitatem subvertit et multas alias urbes cepit Hillyrico subiacentes. At vero imperator Helpidium patricium cum Comentiolo legatos ad chaganum transmisit. At vero barbarus in sponsionibus pactorum agere se pacem professus est.

всяка година от ромеите, с допълнително искане за още двадесет хиляди. Императорът, като желаел мир, се съгласил на това. Тъй като аварският хаган пожелал да му изпратят да види и слон, индийско животно, то императорът му изпратил слон, необикновено голям. Като го видял, той го върнал на императора. Поискал също да му се изпрати и златно легло; а императорът и това му изпратил. Той обаче и него върнал с презрение и настоявал отново да му се изпратят други сто и двадесет хиляди жълтици. Понеже императорът не се съгласил на това, хаганът разрушил град Сингидунум[1] и превзел много други погранични градове на Илирик. Императорът пък изпратил патриция Хелпидий с Коменциол като пратеници при хагана. А варваринът заявил, че ще съблюдава мира според условията на договорите.

Secundo imperii sui anno consul Mauricius appellatur et multos thesauros urbi donavit; provehit autem Philippicum praetorem Orientis, cui et Gordiam sororem suam in coniugium tradidit. At vero Philippicus Persicas arripiens partes appropinquavit Nisibi et repente in Persidem ingressus multam praedam praesumpsit, quam per montes salvam ducens in Medorum regionem transtulit et multis illic villis exterminatis ad Romana rura reversus est. Porro chaganus Avarum pacem solvere festinabat: nam Sclavenorum gentes contra Thracem armavit, quae pervenerunt usque ad longos muros multum facientes excidium. Ast imperator palatii eductis militiis et plebibus e civitate longos muros custodiri praecepit et Comentiolum ducem ordinans et armans contra barbaros misit, qui insperate in barbaros ruens copiosas multitudines interfecit hosque pepulit. Cum autem pervenisset Hadrianopolim, occurrit Andragasto multitudines Sclavenorum cum praeda ducenti et in hunc irruens et captivitatem eripuit et victoria magna indutus est. (pp. 154_{35}—$155_{14, 20-35}$)

През втората година[2] от своето царуване Маврикий се провъзгласил за консул и подарил много съкровища на столицата. Той издигнал Филипик за претор на Изток и му дал за съпруга сестра си Гордия. Филипик, като завземал персийските земи, стигнал до Нисиби[3] и внезапно нахлувайки в Персия, награбил много плячка. Като я пренесъл благополучно през планините и я прехвърлил в земята на медите[4], разрушил там много градове и се върнал в ромейските предели. След това хаганът на аварите побързал да наруши мира, въоръжил някои славянски племена срещу Тракия, които стигнали чак до Дългата стена[5], извършвайки големи разрушения. Императорът извел от града дворцовата охрана и градското население и им заповядал да пазят Дългата стена, поставил за военачалник Коменциол и го изпратил с войска против аварите. Коменциол неочаквано се втурнал върху им, избил голямо множество от тях и ги отблъснал. Когато пък стигнал до Адрианопол, той се натъкнал на Андрагаст, който предвождал пълчища от славяни с награбена плячка. Коменциол го нападнал, освободил пленниците и извоювал голяма победа.

22. Tempore Mauricii Avares contra Romanos bellant

22. Аварите воюват срещу Византия по времето на Маврикий

Mundi anno VILXXVIIII divinae incarnationis anno DLXXVIIII, quinto imperii

През 6079 г. от сътворението на света, т. е. 579 г. от рождението на Христа[6],

[1] Крепостта Сингидунум, дн. Белград. [2] През 583. [3] Нисиби — град в Месопотамия. [4] Жители на Персия. [5] Така наречената „Дълга стена“, от Деркона на черноморския бряг до Силиврия на брега на Мраморно море, била построена от император Анастасий I (491—518) в 512 г., за да служи като преграда на столицата срещу нападенията на варварите. [6] Т. е. 587 г.

Mauricii anno Avarum chaganus foedere dissoluto Mysiam et Scythiam atrociter expugnabat subvertens Ratiarnam et Bononiam et Aquis et Dorostolum et Zandapa et Marcianopolim. Comentiolus vero ad maritima venit et separato exercitu improbabiles discrevit ab optimis et inutilis quidem virtutis quadraginta milia custodire vallum iubet, electorum autem sex milia sumens duo milia ex his tradidit Casto et duo Martino et ipse duobus sumptis contra barbaros properat. Castus autem veniens Zardapa et Aemon repertis barbaris in desidia constitutis multos ex eis disperdit praedamque multam optinens armigero ad salvandum tradebat. Martinus autem circa Mean civitatem effectus et in chaganum ex insperato incurrens multos virtutis eius extinxit ita, ut ille salutem suam fuga mercatus sit. Martinus vero victoria gloriosa percepta ad praetorem revertebatur, ubi se promiserat eos expectaturum. Comentiolus autem formidine pressus Marcianopolim rediit; qui non invenientes eum collegerunt exercitus suos et per artum locum Aemi castra movent. At vero Martinus videns chaganum transeuntem fluvium ad praetorem rediit. Castus etiam transito flumine appropinquans his, qui praecurrerant, Avarum optinet pugnam. Porro vani cuiusdam daemonis repromissionibus deceptus non rediit ad praetorem, posteraque die tenens transitus chaganus conclusit eum. Scinditur igitur populus et unusquisque, ut vires habebat, per nemora fugiebat. Capiuntur itaque quidam a barbaris et indicant, ubi latitat Castus; et hoc capto exultabant et laetabantur. Chaganus sane per meridiem iter agens contra Thracem properat longosque muros accepit. Ast Comentiolus, qui in silvis Aemi latitabat, cum Martino exivit et perveniens ad chaganum imparatum invenit eo, quod Avarum multitudo diffusa esset per Thracem; et prima vi-

през петата година[1] от царуването на Маврикий, хаганът на аварите, като нарушил договора, опустошавал жестоко Мизия и Скития, разрушавайки Рациария[2], Бонония[3], Акве[4], Доростол[5], Залдапа[6] и Марцианопол[7]. А пък Коменциол стигнал до крайбрежните теми и разделил войската, като отделил небоеспособните отреди от храбрите: четиридесет хиляди от небоеспособните оставил да пазят вала, като взел пък шест хиляди от избраните, две хиляди от тях предал на Каст, две хиляди на Мартин. Сам той взел две хиляди войници и бързо се отправил срещу варварите. Каст пък стигнал до Залдапа и Хемус и като заварил варварите в безпорядък, погубил мнозина от тях, взел много плячка и я предал на оръженосеца да я пази. А Мартин, действувайки около град Меан[8], нападнал неочаквано хагана, погубил мнозина от войската му, така че хаганът едва се спасил с бягство. Като спечелил славна победа, Мартин се отправил обратно към претора — там, където той бил обещал да ги чака. Коменциол обаче, обзет от страх, се върнал в Марцианопол. Споменатите двама пък, като не го намерили, събрали войските си и се придвижили през теснините на Хемус. Но Мартин като видял хагана да преминава реката, върнал се при претора. А Каст преминал реката и, приближавайки се към тези авари, които били избързали напред, успешно се сражавал с тях. След това обаче, подмамен от обещанията на някакво глупаво божество, той не се върнал при претора, а хаганът на следния ден заел проходите и му преградил пътя. Тогава войската се пръснала и всеки според силите си бягал през гората. Някои от войниците били заловени от варварите и посочили мястото, където се укрива Каст. Като го заловили, варварите ликували и се радвали. Хаганът бързо се насочил право към юг в Тракия и стигнал Дългата стена. Коменциол пък, който се криел в горите на Хемус, излязъл заедно с Мартин, настигнал хагана и го заварил неподготвен поради това, че голяма част от аварите се били пръснали по Тракия. През първите часове

[1] През 588 г. [2] Рациария, дн. Арчар на Дунава. [3] Бонония, дн. Видин. [4] Акве — по всяка вероятност баните при Бургас. [5] Доростол, дн. Силистра. [6] Залдапа по всяка вероятност селище ю.-западно от стария Одесос—Варна (ВИИНЈ, I, стр. 109, бел. 23) или между Durostorum и Marcianopolis, сега Суюджук (*D. Detschew*, Die thrakische Sprachreste, Wien 1957, стр. 173). [7] Марцианопол, дн. с. Река Девня (Варненско). [8] В текста у Анастасий стои circa Mean. На съответно място у Теофан (стр. 257_{22}) стои *τὰ περὶ Τόμεα*. Ясно е, че е била преписана погрешно гръцката форма *Τόμεα*, като е била взета за съставена от *τό* и *Μέα(ν)*. Под формата Mean следователно не може да се разбира друго, освен Томи, дн. Кюстенджа.

gilia noctis properat adversus illum, essetque profecto a se opus ingens patratum, nisi eventus quidam falleret eius conatum. Uno quippe animante onus subvertente quidam domino animantis acclamat onus erigere patria voce dicens: „torna, torna, frater.“ Et dominus quidem mulae vocem minime sentiebat, sed populi hoc audito hostes imminere sibi existimantes in fugam conversi sunt, „torna, torna“ maximis vocibus exclamantes. Chaganus autem ingentem formidinem indutus penitus fugiebat, et videbantur barbari et Romani invicem fugere, nemine persequente. Praeterea chaganus sumptis virtutibus Apiriam civitatem obsedit inventumque Busan, urbis manganarium, interficere nitebatur; qui pecunias rogabat ei multas praebere, si vitam sibi donaret. Illi vero hunc ligatum urbi praesentaverunt. At ipse quaerebat habitantes urbem, ut emeretur, narrans, quam saepe pro civitate certaverit. Civis quidam multitudinibus persuasit hoc minime faciendum. Quia ergo parvi pensus est Busa, repromittit chagano se tradere civitatem, et exterminatorio instrumento facto, quod arietem nominant, civitatem adeptus est; discentes quod barbari argumentosum ingenium et alias plures urbes in servitutem redegerunt et cum multa captivitae reversi sunt. Audientes autem Byzantii, quod Castus a barbaris captivus effectus sit, magnis conviciis contra Mauricium utebantur et hunc in manifesto blasphemiis appetebant. (pp. 157_{20}—158_{34})

на нощта той се отправил бързо срещу него и щял да постигне забележителна победа,ако един случай не му бил попречил. Понеже едно животно съборило товара си, някой се провикнал към тоя, който го карал, да вдигне товара, говорейки на родния си език: „Торна[1], торна, братко“. Господарят на мулето ни най-малко не разбирал говора, но войниците, като чули това, помислили, че неприятелят ги заплашва, и се обърнали в бягство, викайки високо „Торна, торна“. Хаганът пък, обзет от голям страх, побягнал през глава. И се виждали да бягат едни от други, варвари и ромеи, без някой да ги преследва. Хаганът, като събрал силите си, обсадил град Априя[2] и като намерил Буза, майстор на бойните машини в града, искал да го убие. Този обещавал да даде много пари, ако му подари живота. Аварите прочее го показвали вързан пред целия град, а той самият молел жителите да го откупят, разказвайки колко често се бил борил за града. Един гражданин убедил тълпата в никакъв случай да не прави това. Понеже бил пренебрегнат, Буза от своя страна обещал на хагана да предаде града, направил стенобитна машина, която наричат овен, и хаганът завладял града. Варварите, като научили това изпитано средство, поробили и много други градове и се върнали с много пленници. Константинополци пък, като научили, че Каст бил пленен от варварите, отправяли много хули срещу Маврикий и явно го проклинали.

23. Tempore Mauricii Avares Slavique contra Romanos bellant

Anno imperii sui nono, cum ver inciperet et agmina pervenissent ad Thracem, exivit cum eis Mauricius videre quae a barbaris essent eversa. Augusta vero et patriarcha et senatus rogabant imperatorem, ne per semet ipsum bellum iniret, sed potius id praetori committeret. Ast imperator non acquievit. Exeunte autem eo ad Septimum, solis eclipsis. . . ; cumque apud regnum esset, pauperum multitudines pecuniis animavit. Cum autem venatum per-

23. Авари и славяни воюват срещу Византия по времето на Маврикий

През деветата година[3] от царуването си, когато пролетта настъпвала и войските били стигнали до Тракия, Маврикий излязъл с тях, за да види какви разрушения са извършили варварите. Императрицата, патриархът и сенатът пък молели императора да не започва лично сам войната, но да я повери на претора. Императорът обаче не се съгласил. Като излязъл до седмия милиарен знак, станало слънчево затъмнение... Когато бил при Регион[4], той зарадвал с пари тълпи

[1] Латинска военна команда: „назад“. Вж. *П. Мутафчиев*, Българи и румъни в историята на дунавските земи, София, 1927, стр. 130. [2] Априя, неточно название на римското селище Appiaria, дн. Ряхово (Русенско). От контекста на *Теофан* и на *Теофилакт Симоката* (Hist., II 15: стр. 101_{10}) е явно, че тук става дума за град във вътрешността на страната, на юг от Източна Стара планина. Срв. *Кулаковский*, История Византии, II, Киев 1912, стр. 452, бел. 1. [3] През 592 г. [4] Регион дн. Кючюкчекмедже в Източна Тракия — в околността на Цариград.

geret, sus silvestris valde grandis impetum contra Caesarem fecit; equus vero ob terrorem miraculi eicere Caesarem nitebatur: diutius ergo tumultuatus Caesarem iactare nequivit. Itaque sus a nemine accipiens ictum abscessit. In Perinthum praeterea navigio iter faciens, ventis vehementibus et pluvia facta nautisque desperantibus scapha imperatoris asportabatur ita, ut inopinate salvus ad locum, qui dicitur Daonium, vix veniret. Nocte vero illa muliercula pariebat et voces miserabiles emittebat; cumque mane factum fuisset, misit imperator videre, quid esset quod acciderat. Et invenerunt puerum natum oculorum et palpebrarum exortem manusque ac brachia non habentem; a lumbo autem erat ei ut cauda piscis naturaliter haerens. Quo viso imperator praecepit, ut occideretur. Hac denique die imperatoris equus, qui aureo circumdatus erat ornatu, repente scissus est cadens. At vero imperator his omnibus auguriatus tristis erat. Postera quoque die viri tres, Sclavini genere, nil aliquid ferreum baiulantes a Romanis detenti sunt citharas tantum ferentes. Imperator autem interrogabat tam, unde essent, quam ubinam habitatio eorum existeret. Qui genere quidem se aiunt esse Sclavinos, circa finem vero Occidentalis habitare Oceani. Chaganum autem ad se legationem misisse et munera principibus gentis suae auxiliandi sibi contra Romanos. Taxiarchas autem suos direxisse rationem reddituros chagano, quia non possunt propter itineris longitudinem mittere illi auxilium: decem et octo enim menses asseverabant in itinere se fecisse et ita Romanos adiisse. Porro citharas ferre tamquam non videntes quemquam suorum armis indutum, regione sua quid ferrum sit ignorante. Imperator autem tam aetatem admirans quamque moles corporis eorum collaudans hos Heracliam misit. Cum autem venisset ad maritima et didicisset, quod legati Byzantium Persarum atque Francorum venissent, ad regalia remeavit.

бедняци. Когато отишъл на лов, грамадна дива свиня се втурнала срещу императора. Конят, уплашен от необикновената случка, се мъчел да събори императора, но ако и да се мятал дълго, не могъл да стори това. Тогава глиганът, без да бъде улучен от никого, се оттеглил. Пътувайки пък към Перинт[1] с кораб при силни ветрове и дъжд, когато и моряците се били отчаяли, корабът на императора бил отнесен толкова надалеч, че едва пристигнал невредим, и то неочаквано, до мястото, което се нарича Даонион[2]. През същата нощ някаква жена раждала и издавала грозни викове. Когато се съмнало, императорът изпратил да видят какво се е случило. И намерили, че се било родило момче, лишено и от очи, и от клепки, пък и от ръце; от кръста му висяла неестествено опашка като на риба. Като го видял, императорът заповядал да бъде убито. Най-после, през този ден, конят на императора, който бил нагизден със златна сбруя, паднал ненадейно и се разсякъл. Императорът се опечалил от това знамение. На следния ден били задържани от ромеите трима мъже, славяни по народност, които не носели никакъв друг багаж, освен гъдулки. Императорът ги разпитал откъде били и къде се намирало жилището им. Те казали, че по народност били славяни и живеели около крайбрежието на Западния океан[3]. Хаганът бил проводил до тях пратеници и дарове за първенците от племето им с молба да му помагат срещу ромеите. Техните вождове пък заръчали да отговорят на хагана, че не могат да му изпратят помощ поради голямото разстояние: те твърдели, че употребили осемнадесет месеца в път, за да стигнат до ромеите. Носели гъдулки, тъй като хората им изобщо не носели оръжие — тяхната земя не познавала какво е желязо. Императорът, като се възхищавал и от младостта им, и от снажните им тела, ги изпратил в Хераклея[4]. Когато пък стигнал до крайбрежието и узнал, че пратеници на персите и франките дошли във Византион, върнал се в двореца.

Decimo imperii Mauricii anno chaganus quaerebat augmenta pactorum accipere, imperator vero sermones barbari non recepit;

При десетата година[5] от царуването на Маврикий хаганът се стремял да получи увеличение на данъка, [който му давали ро-

[1] Перинт (Хераклея), дн. Ерегли, на брега на Мраморно море. [2] Даонион — крепост, която се намирала на брега на Мраморно море, между дн. Ерегли и Силиврия. [3] Под крайбрежие на Западния океан трябва да се разбира крайбрежието на Балтийско море. [4] Хераклея, сиреч Перинт, вж. бел. 1. [5] През 592 г.

et idcirco chaganus iterum bellum agit et devastat Siggedonem et castra contra Sirmium movet. Imperator autem praetorem Europae Priscum creat. At vero Priscus Salvianum subpraetorem factum praecurrere iussit; et contra barbaros procedentes bellum ineunt, et vincunt Romani. Quo audito chaganus potentatibus sumptis properabat ad bellum. At vero Salvianus visis multitudinibus stupefactus ad Priscum se contulit. Comperiens autem chaganus Romanorum recessum ad maritima egreditur, deinceps ad sanctum Alexandrum, et hunc omnia devoranti tradidit igni. Transiens autem in Drizipera conatur exterminare rem publicam devastatoria operatus instrumenta. Hi vero, qui Drizipera habitant, diutius e diverso aciem direxerunt: nam et portas abigentes minabantur barbaros se debellare, cum essent in formidine ingenti. Tunc ergo divina quaedam eis consuluit virtus: media namque die videre putaverunt barbari, Romanis virtutibus egredientibus ab urbe, futurum sibi fore, ut cum eis conflictum consererent. Et consternati fuga infatigabili fugiunt et apud Perinthum efficiuntur. Priscus autem nec visu quidem ferre multitudines barbarorum valens Tzurulum ingressus castrum muniebatur. Ast barbarus Priscum obsidere conabatur. His auditis Mauricius haesitabat, quid foret agendum. Tum optimo inito consilio armatur contra infinitam barbarorum virtutem et uni excubitorum magnis donis atque promissionibus suadet, ut sponte in barbaros irruat, eique dat ad Priscum litteras continentes haec: „Gloriosissimo praetori Prisco. Noxium barbarorum conatum ne formides; ad perditionem enim eorum factum est hoc. Scito enim, quia cum multa confusione revertetur chaganus in regionem, quae sibi a Romanis est deputata. Propterea perseveret gloria tua penes Tzurulum circumvagare faciens illos: mittimus enim per mare naves et captivabimus familias eorum, et cogetur ad propria confusione

меите, но императорът не приел исканията на варварина. Затова хаганът отново повел война, опустошил Сингидунум и се отправил срещу Сирмиум. Тогава императорът назначил Приск за претор на Европа. Приск заповядал на Салвиан, назначен за помощник-претор, да върви напред. Като потеглили срещу варварите, ромеите почнали война и победили. Като узнал това, хаганът събрал силите си и бързо предприел поход. Салвиан, като видял пълчищата му, уплашил се и се оттеглил при Приск. Хаганът пък, научавайки се за оттеглянето на ромеите, слязъл до крайбрежието, а след това и до „Свети Александър“ и опожарил всичко. Като преминал в Дризипера[1], той се опитвал да разруши града, служейки си с бойни машини. Жителите на Дризипера твърде дълго нареждали войската от другата страна. Те махнали дори градските врати, като давали по такъв начин вид, че побеждават неприятеля, макар че се намирали в голяма уплаха. Тогава някаква божествена сила им дошла на помощ. Действително, посред бял ден на варварите се сторило, като че ромейските отреди излизат от града, за да се сблъскат с тях. Поразени от страх, варварите побягнали в неуморно бягство и дошли до Перинт. Приск, който се уплашил дори само от вида на варварските пълчища, влязъл в Цурулум[2] и започнал да укрепява града. А варварите се опитали да обкръжат Приск. Маврикий, като узнал това, се колебаел какво да предприеме. Като взел най-правилно за случая решение, той се подготвил за бой с безчислените пълчища на варварите и с големи подаръци и обещания склонил едного от екскувитите[3] да се натъкне доброволно на варварите, като му дал писмо до Приск със следното съдържание: „До преславния претор Приск. Да не се боиш от опасното предприятие на варварите; това те вършат за собствената си гибел. Трябва да знаеш, че в голяма паника хаганът ще се завърне в земята, която му е отредена от ромеите. Ето защо, твоя славност, нека продължава да действува при Цурулум, като заставя варварите да се лутат напразно около града: ние ти пращаме кораби по море, ние ще пленим семействата им и хаганът, обзет от смущение, ще бъде

[1] Дризипера, дн. Бююк-Караширан, селище в Източна Тракия, близо до дн. Чорлу и Люлебургас (Аркадиопол). При Дризипера се намирал храм с мощите на свети Александър. [2] Цурулум, дн. Чорлу — югоизточно от Люлебургас. [3] Екскувити — телохранители от вътрешната стража в двореца на византийските императори.

refertus atque iactura reverti". At vero chaganus litteris comprehensis ac lectis pavens efficitur et sponsionibus pacificis ad Priscum dispositis in muneribus paucis atque indignis in suam est terram cum fuga potenti regressus.

Undecimo imperii Mauricii anno Hierosolymitanus Amos habetur episcopus. Imperator autem Priscum cum omnibus Romaïcis potentatibus ad Histrum fluvium misit, ut Sclavinorum nationes transire prohiberet. Quo apud Dorostolon habito chaganus hoc comperit; qui legatis ad eum directis calumniam inferebat Romanis exordium dantibus belli. Priscus autem excusabatur, quod non venerit adversus barbaros belligeratum, sed quod ad Sclavinorum nationes a principe fuerit destinatus. Audiens autem Priscus, quod Ardagastus multitudines Sclavinorum ad praedandum disperserit, transiens Histrum media nocte inopinate Ardagasto coniunctus est. At vero Ardagastus discrimine senso nudum ascendens equum vix salvus evasit, Romanique multitudinibus Sclavinorum occisis et Ardagasti regione perversa praedam copiosam captam Byzantium per Tatemerem direxerunt. Porro, cum Tatemer expeditus iter faciens ebrietati sese atque deliciis traderet, Sclavinorum in eum multitudines irruunt; qui formidine pressus fugiendo Byzantium venit. Ast Romani, qui cum ipso fuerant, valide Sclavinis infensi optinent gloriosissime barbaros et captivitatem salvam imperatori praesentant. Qui laetatus gratificos deo hymnos una cum tota optulit urbe. Priscus vero fiducia fretus ad interiores Sclavinorum partes accessit. Gipes autem, vir Christianae religionis, transfugiens ad Romanos et ingressum Romanis ostendit et barbaros tenuit. Itaque Gipedis proditione transfretato flumine Priscus media nocte repperit Musacium, barbarorum regem, ebrietate corruptum: funebrem quippe proprii fratris celebrat festivitatem; quo comprehenso vivo caedem in

принуден да се върне със загуби в собствената си земя". Хаганът, като заловил писмото и го прочел, изплашил се, отправил до Приск миролюбиви предложения и получавайки дребни и незначителни дарове, в стремглаво бягство се оттеглил в земите си.

През единадесетата година[1] от царуването на Маврикий епископ на Ерусалим станал Амос[2]. Императорът пък изпратил Приск с всички ромейски сили към река Истър[3], за да спира славянските племена да преминават реката. Хаганът узнал, това, когато този се намирал при Доростол[4]. Той проводил пратеници при него, като клеветял ромеите, че давали повод за война. Приск пък се оправдавал, че не бил дошъл да воюва срещу варварите, но бил пратен от императора да възпира славянските племена. Като чул, че Ардагаст[5] е пръснал множество славяни да плячкосват, преминал Истър посред нощ и се натъкнал неочаквано на Ардагаст. Ардагаст, като разбрал опасното положение, възседнал неоседлан кон и едва се измъкнал невредим. Тогава и ромеите избили множество славяни, опустошили земята на Ардагаст и чрез Татимер отправили изобилната плячка към Византион. Когато Татимер пътувайки лековъоръжен, се предал на пиянство и наслаждения, пълчища славяни налетели върху него; изплашен той с бягство пристигнал във Византион. А ромеите, които били заедно с него, настървени срещу варварите-славяни, притиснали ги здраво и заловили пленници, които довели невредими при императора. Той се зарадвал и отправил към бога благодарствени химни заедно с целия град. Приск пък, самоуверено навлязъл навътре в пределите на славяните. А един гепид, който бил християнин, избягал при ромеите, показал им пътя и така те надвили[6] варварите. И тъй, благодарение предателството на гепида Приск преминал на отвъдния бряг на реката и посред нощ намерил Мусокий[7], княза на варварите, разложен от пиянство, защото той празнувал погребалното тържество на собствения си брат. Той го заловил жив и

[1] През 593 г. [2] Ерусалимският патриарх Амос (593—601). [3] Истрос, дн. Дунав. [4] Доростол, дн. Силистра. [5] Ардагаст—име на славянски племенен вожд. [6] В латинския текст стои tenuit вместо tenuerunt — както би трябвало да бъде. Очевидно при превода от гръцкия оригинал, гдето стои ἐκράτησαν (*Theophanes*, пос. съч., стр. 271_{16}). Анастасий Библиотекар по недоглеждане е прочел ἐκράτησαν като ἐκράτησε. [7] Мусокий — славянски племенен вожд.

barbaris operatus est, multaque copiosa praeda capta ebrietati sese produnt et crapulae. Tum barbari coacervati victoribus imminent, foretque vicissitudo reciproca praecedenti virilitate saevior, nisi Genzo cum pedestri virtute Romanorum insistens pugna forti prohibuisset impetus barbarorum.

подложил на клане варварите. Ромеите взели изобилна плячка и се предали на пиянски оргии. Тогава варварите се събрали и заплашили победителите. И отмъщението на славяните щяло да бъде по-силно от проявената вече ромейска храброст, ако Генцон, противодействувайки с пехотните сили на ромеите, не бил задържал напора на варварите в ожесточено сражение.

Duodecimo imperii Mauricii anno, cum Priscus iterum ad Histrum pervenisset gentesque Sclavinorum depraedatus fuisset, haud modicam imperatori ⟨praedam⟩ direxit. Imperator autem misso ad Priscum Tatemere iubet toto illic hiemali tempore commorari Romanos. Quo comperto Romani contradicebant asseverantes, id non posse fieri propter copias barbarorum et pro eo, quod regio esset sibi satis adversa. Priscus vero verbis persuasoriis flexit eos ibidem hiemare iussionemque principis consummare.

През дванадесетата година[1] от царуването на Маврикий Приск отново стигнал до Истър и ограбил славянските племена, след което проводил на императора немалка плячка. Императорът пък, като изпратил Татимер при Приск, заповядал му да държи там ромейската войска през цялата зима. Като узнали, ромеите се възпротивили, възразявайки, че това е невъзможно поради пълчищата на варварите и поради обстоятелството,че страната била доста враждебна. Но Приск с убедителни слова ги склонил да зимуват на същото място и да изпълнят заповедта на императора.

Tertio decimo imperii Mauricii anno, qua videlicet tempestate Gregorius Romanam, Constantinopolitanam Cyriacus et secundo Anastasius Antiochenam regebat ecclesiam, nascuntur prodigia in suburbanis Byzantii, puer videlicet quadripes, et alter duos vertices habens. Aiunt autem hi, qui historias diligenti studio scribunt, non significari bona civitatibus, in quibus nascuntur huiusmodi. At vero imperator Priscum praetura privat et Petrum fratrem suum praetorem Romanae facit virtutis. Itaque Priscus quidem virtutibus sumptis, priusquam Petrus pervenisset, transmeat amnem. Chaganus autem transitu Romani audito exercitus valde miratus est et ad Priscum misit, discere causam quaerens et praedae sumere partem sicque amnem transire: nimis enim saeviebat super felicitatibus Romanorum. Mittit ergo Priscus super hoc ad chaganum legatum, Theodorum videlicet medicum sagacitate ac intellegentia perornatum. Iste videns chaganum magna sapientem responsionesque iactantius facientem (minas enim paetendebat se cunctarum esse gentium dominum iactans) nar-

През тринадесетата година[2] от царуването на Маврикий, когато Григорий[3] управлявал Римската църква, Кириак[4] — Константинополската, а Анастасий[5] — за втори път Антиохийската, се появили чудеса в предградията на Византион: момче с четири крака и друго с две глави. А тези, които пишат история с прилежно усърдие, твърдят, че не е на добро за градовете, в които се раждат подобни същества. Императорът пък лишил Приск от преторска длъжност и назначил своя брат Петър за претор на ромейската войска. Приск все пак събрал отредите си, преди да пристигне Петър, и преминал реката[6]. Хаганът[7] обаче, като чул за преминаването на ромейската войска, много се учудил и проводил при Приск пратеници, старейки се да научи причината за това, да вземе част от плячката и така да преминат реката, защото много се гневял от успехите на ромеите. Тогава Приск по този повод проводил при хагана пратеник — лекаря Теодор, надарен с прозорлив ум. Като видял, че хаганът иска много да знае и отговаря твърде високомерно наистина (той твърдял,че имал право да бъде господар на всички племена, подхвърляйки

[1] През 594 г. [2] През 595 г. [3] Папа Григорий I (590—604). [4] Цариградският патриарх Кириак (595—606). [5] Антиохийският патриарх Анастасий (559—570, 593—599). [6] Сиреч р. Дунав. [7] Аварският хаган, за когото и по-горе се разказва.

ratione veteri mitigavit barbaricum typhum. Ait enim: „Audi, chagane, proficuam narrationem. Sesostris, Aegyptiorum rex illustris et oppido felix opibus clarus et inexpugnabili potentatu, plurimas et ingentes servituti nationes redegit. Unde et in arrogantiam ruens curru ex adhaerente sibi auro et lapidibus pretiosis constructo sedet super eum et subicit iugo ex superatis regibus quattuor trahere currum. Cumque hoc fieret in insigni festivitate, unus ex quattuor regibus frequenter oculum vertebat retrorsum et contemplabatur rotam, cum volveretur. Quem Sesostris percontatus ait: „cur post tergum offirmas occulos?" at ille „hanc" inquit, „rotam miror instabilem et alias atque aliter se moventem et modo excelsa humiliantem rursusque humilia exaltantem". At vero Sesostris parabolam intellegenter animadvertens legem posuit, ne currum reges ulterius traherent". His chaganus auditis subrisit et ait se pacem sectari. Priscus autem chagano reddidit pro transitu praedam et exuviis omnibus sumptis sine dispendio amnem transivit. Porro chaganus his susceptis magnifice laetabatur; Priscusque Byzantium venit, et Petrus praeturam suscepit.

заплахи), Теодор успокоил бурята на варварина, като му разказал една случка от древността. Той казал: „Изслушай, хагане, полезен разказ. Сезострис, славният египетски цар, който бил напълно щастлив и прочут с богатствата си и несломимата си мощ, поробил твърде много и големи народи. И поради това той станал много дързък, построил колесница от злато, обкована със скъпоценни камъни, седнал в нея и впрегнал четирима от покорените царе, за да я теглят. Еднаж, когато това ставало на някакъв забележителен празник, един от четиримата царе често обръщал поглед назад и наблюдавал колелото, както се въртяло. Сезострис го попитал: „Защо постоянно обръщаш очите си назад?" Онзи рекъл: „Чудя се на това неустойчиво колело, което се движи ту тъй, ту инак и ту отвисоко се спуска надолу, ту отново отдолу се издига нагоре". Сезострис, като разбрал поуката, издал закон отсега нататък царе да не теглят колесница". Като чул това, хаганът се усмихнал и казал, че иска мир. Приск пък върнал на хагана плячката в замяна на преминаването и като си взел всичките трофеи, преминал реката без загуба. Щом получил плячката, хаганът много се зарадвал. Приск пристигнал във Византион, а Петър поел преторската длъжност.

Quarto decimo imperii sui anno iussit Mauricius Petro praetori, ut tertiam portionem rogae in auro Romanis acciperet et tertiam in armis et aliam tertiam in vestimentis diversis. Itaque Romani hoc audito ad tyrannidem vertebantur. Praetor vero timens satisfaciebat militibus hoc verum non esse et exhibebat exercitibus alias litteras iubentes sibi, quatinus hi, qui fortia gesserant et de periculis triumphaverant, in urbibus summa requie potirentur de publicis sumptibus inter senes alendi, pueri vero militum in locis propriorum parentum inscriberentur; talique suadela populam mitigavit, et Caesarem bonae famae praeconio laudavere. Haec autem Petrus imperatori denuntiavit. Cumque venisset Marcianopolim, dirigit mille praecessuros. Hi repertis Sclavinis multam ducentibus Romanam praedam hos insequentes occiderunt multaque praeda reccepta Romaïca redierunt ad rura. (pp. 164_{32}—169_{7})

През четиринадесетата година[1] от своето царуване Маврикий заповядал на претора Петър да получи една трета част от заплатата на ромейските войници в злато, една трета — в оръжие, и другата една трета — в различно облекло. Като чули това, войниците почнали да се бунтуват. Преторът изплашен, убеждавал войниците, че това не е вярно, и им показвал друго писмо, в което му се предписвало тези, които са проявили храброст и са излезли победители от опасностите, да бъдат напълно освободени в градовете от държавни данъци, да се хранят между старците, а синовете на войниците да поемат службата на собствените си родители. С такива увещания той успокоил войската. Добрата вест била разгласена и всички славели императора. Петър съобщил това на императора. Като пристигнал в Марцианопол, той изпратил напред авангард от хиляда души. Те срещнали славяни, които мъкнели много ромейска плячка, подгонили ги и ги избили. По тоя начин взели много плячка и се върнали в ромейските предели.

[1] През 596 г.

Quinto decimo imperii Mauricii anno Petro venationem exercenti sus agrestis obviam occurrit pedemque ipsius ad arborem conquassavit, et importabilibus doloribus multo tempore languit. Ast imperator litteris pessimis et improperiis gravibus ei detraxit audito, quod multae Sclavinorum gentes fuerint contra Byzantium motae. Petrus autem coactus Novas pervenit. Hi vero, qui erant de civitate, una cum ignobilibus militibus et episcopo praetori obviam veniunt; quos praetor intuitus et arma eorum ac fortitudinem admiratus iubet urbe dimissa Romaïcae misceri catervae. Milites autem ad civitatis custodiam ordinati hoc agere renuerunt. Tum praetor in furorem versus destinavit Genzonem una cum multitudine militum. Qui hoc agnoscentes confugerunt in ecclesiam et clauso ostio templi perseverabant. Genzo vero pro reverentia templi inefficax rediit. Petrus autem iratus Getzonem a praetura deponit et misso scribone ignominiose ad se episcopum iubet adduci. Porro cives collecti scribonem cum dedecore urbe depellunt, cuius obseratis portis Mauricium quidem imperatorem laudibus efferunt, praetorem autem conviciis cumulant; sicque cum opprobrio Petrus inde recessit. Praemittit praeterea mille ad explorandum, qui Vulgares consequuntur numero mille. Verum Vulgares fisi super pace chagani securi pergebant. Romani autem in Vulgares impetum feciebant; qui mittunt viros septem commonentes pacem minime dissolvendam. Hos audientes hi, qui praecurrerunt, significant haec praetori; qui dixit: „nec si imperator venerit, huic parcam". Congressione vero belli effecta Romani vertuntur. Sed barbari non persecuti sunt eos, ne vincentes discrimen incurrerent. Porro praetor taxiarchum praecurrentium flagellavit. Et hoc comperto chaganus legatos ad Petrum destinat inceptionem accusans, et quod Romani sine iusta causa pacem dissolverent. At vero Petrus verbis seductoriis

През петнадесетата година[1] от царуването на Маврикий върху Петър, когато бил на лов, се спуснал глиган и му притиснал крака до едно дърво, та дълго време страдал от непоносими болки. Но императорът го нападнал с груби писма и тежки укори, понеже узнал, че много славянски племена се вдигнали срещу Византион. Петър по принуждение пристигнал в Нове[2]. Жителите на града заедно с простите войници и епископа излезли да посрещнат претора. Петър, като ги наблюдавал и се възхищавал от въоръжението и храбростта им, заповядал да изоставят града и да се присъединят към ромейския отряд. Войниците обаче, определени за охрана на града, отказали да сторят това. Тогава преторът, страшно разгневен, изпратил срещу тях Генцон с множество войници. Жителите на Нове, като узнали това, избягали в една църква, затворили входа и дали отпор. А Генцон от страхопочитание към храма, се върнал без резултат. Тогава Петър, разгневен, лишил Генцон от началническа длъжност и изпратил един скрибон[3] със заповед да доведе безцеремонно епископа при него. Гражданите пък, като се събрали, изгонили позорно скрибона от града и затворили градските врати. Те възхвалявали император Маврикий, а претора охулили. Така Петър се оттеглил оттам с позор. Той изпратил напред хиляда войника да разузнаят за хилядата българи, които настъпвали. Българите обаче, облягайки се на мира с хагана, продължавали самоуверено пътя си. Когато ромеите ги нападнали, българите изпратили седмина мъже да напомнят, че мирът в никакъв случай не трябва да се нарушава. Изпратените напред ромеи ги изслушали и съобщили това на претора. Той казал: „Ако ще и сам императорът да дойде, няма да го пощадя". Но в станалото сражение ромеите били обърнати в бягство. Варварите пък не ги преследвали, за да не изложат на риск извоюваната си вече победа. След това преторът набил таксиарха[4] на изпратените напред ромеи. Като узнал и това, хаганът проводил пратеници при Петър, обвинявайки го, че пръв започнал и че ромеите без основателна причина нарушили мира. Петър обаче, служейки си с ласкателни думи,

[1] През 597 г. [2] Нове (Novae), днес развалини в местността Стъклен при Свищов. [3] Императорски телохранител. [4] Таксиарх, началник на войскова част, по чин — след стратега.

usus non se scisse motionem affirmat, duplicia tamen dare spolia universa procurat; sicque barbari amissis spoliis dupla sorte receptis paci consulunt. Petrusque contra Peragastum, Sclavinorum exarchum, properat; et barbari circa ripam fluminis huic obvii facti prohibebant transire. Romani vero a fretis sagittantes hos averterunt; quibus in fugam versis percutitur ilio Peragastus et moritur. Transeuntes autem Romani praedam multam ceperunt et ad propria remearunt. Errantibusque ductoribus et in inaquosa incidentibus loca periclitabatur exercitus. Porro, cum iter agerent noctu, veniunt ad amnem Heliciam dictum; cum vero dumi trans fretum fluminis essent, barbari in his absconditi eos, qui hauriebant aquam, iaculabantur. Magna igitur molestia Romaïcis effecta militiis in fugam vertuntur a barbaris debellati. Verum Mauricius his auditis Petrum praetura privavit et Priscum praetorem Thracae denuo misit.

го уверил, че не знаел за сблъскването, но се погрижил да им върне в двоен размер цялата плячка; тъй варварите, след като веднаж изгубили плячката си, я получили двойно и си обезпечили мира. Петър се отправил бързо срещу Перагаст, предводителя на славяните; но и варварите настъпили срещу него около брега на реката и му пречели да я премине. Ромеите, хвърляйки стрели от брега, ги отблъснали. Когато вече ги били обърнали в бягство, Перагаст бил ранен в хълбока и умрял. Ромеите преминали реката, взели много плячка и се върнали към собствените си земи. Но понеже началниците се заблудили и попаднали в безводни места, войската била изложена на опасност. По-нататък, пътувайки през нощта, стигнали до реката, наречена Хелиция[1]. Понеже на отвъдния бряг на реката имало храсталаци, варварите, скрити в тях, хвърляли стрели по тия, които черпели вода. Попаднали в голямо затруднение, ромейските войски били победени от варварите и обърнати в бягство. Узнал това, Маврикий отстранил Петър от преторската му длъжност и отново изпратил Приск за претор на Тракия.

Mundi anno VIxc, divinae incarnationis DXC, Romanorum imperator Mauricius, rex Persarum Chosrohes, Romanus Gregorius, Constantinopolitanus Cyriacus, Hierosolymitanus Amos, Alexandrinus Eulogius et Antiochenus Anastasius habetur antistes. Hoc anno, imperii videlicet Mauricii sexto decimo, Priscus egressus praetor in Thracem virtutes numeravit exercitus et invenit, quod ex eis fuerit multitudo consumpta. His autem sumptis venit ad flumen Histrum et Novas. Quo cognito chaganus legatos misit causam ipsius sciscitatus adventus. Priscus autem venationis se venisse causa fatebatur. Ast chaganus „non iustum est", inquit, „in aileno loco venari". E contra Priscus suum esse dicebat locum et ei fugam ex Oriente improperabat egisse. Barbarus autem Siggidonis muro destructo ad Romanorum terram profectus est. Quo cognito Priscus venit ad

През 6090 г. от сътворението на света и в 590 г. от рождението на Христа[2] император на ромеите бил Маврикий, цар на персите — Хозрой, римски папа — Григорий, константинополски патриарх — Кирил, ерусалимски патриарх — Амос, александрийски — Евлогий, антиохийски — Анастасий. През тази година, шестнадесетата от царуването на Маврикий, Приск пристигнал като претор в Тракия, извършил преброяване на военните сили и установил, че в голямата си част те били унищожени. Начело на войската той потеглил и пристигнал до река Истър и град Нове. Като научил това, хаганът проводил пратеници, за да узнае причината на неговото идване. Приск заявил, че бил дошъл за лов. Хаганът възразил: „Не е справедливо да се ходи на лов в чужди предели". В отговор на това Приск твърдял, че бил на собственото си място и му подхвърлил, че той бил избягал от Изток. А варваринът, като разрушил стената на Сингидунум, се отправил към земята на ромеите. Узнал това, Приск дошъл до острова на Истър и като взел

[1] Названието Helicia, погрешна транскрипция на гръцкото *Ἠλιβακίος* (*Theophanes*, пос. съч., стр. 276), е днешна р. Яломица — ляв приток на Дунава в долното му течение. [2] Т. е. 598 г., вж. стр. 223, бел. 8.

insulam Histri et dromonibus sumptis ad chaganum apud Constantiolam venit volens cum eo loqui. Cumque chaganus ad oram fluminis venisset, Priscus tristis alloquitur. Chaganus autem dixit ad eum: „Quid tibi, Prisce, ac terrae meae? An et hanc vis accipere per mendacium ex manibus meis? Iudicet deus inter me et Mauricium imperatorem. Requirat sanguinem exercitus Romanorum et exercitus mei de manu eius". E contra Priscus „Siggidonem", inquit, „civitatem redde Romanis". Qui ait: „tu unam civitatem a nobis conaris accipere: videbis post paululum quinquaginta civitates Romanas Avaribus servitute redactas". Priscus autem navibus per amnem Siggidoni exhibitis hanc depopulatus est et ex ea Vulgares pepulit.

бойни кораби отишъл при хагана в Констанциола[1], за да преговаря с него. Когато хаганът стигнал до брега на реката, Приск строго го заговорил. А хаганът му рекъл: „Какво общо имаш, Приск, с моята земя? Или искаш и нея с измама да получиш от моите ръце? Нека бог отсъди между мен и императора Маврикий. Нека бог потърси отговорност от императора за кръвта на ромейската и моята войска". На това Приск казал: „Върни на ромеите град Сингидунум". Хаганът възразил: „Ти се опитваш да получиш от нас един град: след малко ще видиш, че петдесет ромейски градове ще бъдат поробени от аварите". Приск обаче насочил корабите през реката към Сингидунум, опустошил го и изгонил от него българите.

Septimo decimo imperii Mauricii anno coacervatis chaganus potentatibus suis in Dalmatiam properat et, cum venisset Balcam, quadraginta quoque civitates, quae circa eam sunt, omnes depopulatus est. Quibus Priscus agnitis Gudohin ad explorationem rerum direxit. Qui in valle occultatur pusilla et diluculo in dorsa horum effectus ilico cunctos peremit et acceptam praedam duxit ad Priscum. Porro chaganus infortunio comperto in regionem suam reversus est, et Priscus ad propria.

През седемнадесетата година[2] от царуването на Маврикий хаганът събрал пълчищата си и бързо се отправил към Далмация. Като стигнал до града Балка[3] и до четиридесет други градове наоколо, опустошил всичките. Узнал това, Приск изпратил Гудуин на разузнаване. Този се скрил в една малка долина, на разсъмване нападнал в гръб аварите, незабавно ги избил до един и взел плячка, която закарал при Приск. Хаганът, като узнал за поражението, върнал се в своята област, а Приск се прибрал в ромейските предели.

Mundi anno VIXCII, divinae incarnationis anno DXCII, imperante Mauricio anno octavo decimo, sumptis virtutibus Priscus Siggidonem venit; chaganus vero congregato proprio potentatu subito Mysiae adest et Tomeam urbem capere nititur. Propterea et Priscus Siggidone relicta huic efficitur proximus. Cum autem paschalis festivitas haberetur et Romani fame tabescerent, audiens chaganus Prisco significabat, ut sibi plaus tra mitteret ad deportanda illis alimenta, quatinus cum hilaritate festivitatem propria celebrarent. Quadraginta itaque plaustra plena his mittit. Pari modo et Priscus species Indicas barbaro quasdam remisit, piper videlicet et folium Indicum et costum et cassiam atque alia ex

През 6092 г. от сътворението на света, т. е. 592 г. от рождението на Христа[4], през осемнадесетата година от царуването на Маврикий, Приск събрал войската си и пристигнал в Сингидунум. Хаганът също, като събрал войските си, внезапно се явил в Мизия и се опитал да превземе град Томеа[5]. Затова Приск оставил Сингидунум и се приближил до аварите. По Великден пък хаганът, като узнал, че ромеите били изтощени от глад, предложил на Приск да изпрати товарни коли, които да пренесат храна за ромеите, та да отпразнуват весело празника си. Хаганът им проводил обратно четиридесет пълни коли. По същия начин и Приск от своя страна изпратил на хагана, докато стоял при Сирмиум[6], индийски рядкости, като пипер, индийски лист, костум[7], канела и други при-

[1] Констанциола се намирала при устието на р. Сава. [2] През 600 г. [3] Не е установено кой град трябва да разбираме под Балка. У *Теофилакт Симоката* (стр. 265_7) този град гласи *Βόγκις*. Предполага се, че тук става дума за дн. град Беляи, южно от Карлщадт. Срв. *Кулаковский*, История, II, стр. 465, бел. 1. [4] Т. е. 600 г., вж. стр. 223, бел. 8. [5] Томеа, т. е. Tomi, днес Кюстенджа. [6] Тук Анастасий е смесил разни събития. Вж. *Theoph. Simoc.* Historiae, ed. de Boor, стр. 267_1—268_9; Гръцки извори, стр. 344. [7] Каква подправка за ястия трябва да се разбира под костум (costum), не е известно.

his, quae quaeruntur, cum chaganus apud Sirmium resideret. Qui receptis his gavisus est super eis; et donec compleretur dies festus, Romani ac barbari pariter habitabant, et non erat in utrisque virtutibus timor. Cumque fuisset dies festus completus, barbari separati sunt a Romanis et Drizipera venientes civitatem depopulati sunt et sancti Alexandri ecclesiam incenderunt sepulchrumque ipsius tectum argento repertum dispoliant, sed et iniuriis quoque martyris corpus afficientes multamque in Thrace praedam captantes epulabantur splendide contra Romanos elati. Cumque Comentiolus venisset Byzantium, maxima urbi turbatio et aestus incubuit ita, ut timore detenti consilium caperent Europam deserendi (et) in Asiam et Chalcedonem migrandi. Quin et imperator accubitibus armatoque ac electo cuneo sumpto muros longos munivit. Vulgus autem urbem custodiebant, et senatus commonebat imperatorem legationem ad chaganum mittendi. Deus autem vindictam martyris Alexandri faciens pestilentem languorem barbaris intulit et in una die septem filios chagani per febrem et inguinariam passionem occidit una cum aliis turbis multis ita, ut pro triumphali gaudio carminibusque ac canticis lamentationes et lacrimas et luctus sine consolatione barbarus possideret. At vero senatus rogabat Caesarem legationem ad chaganum mittendi. Imperator autem Armatzonem misit ad chaganum cum muneribus multis Drizipera, qui verbis mitibus blanditur barbarum. At ille nolebat dona suscipere lamento intolerabili filiorum detentus; dicebat enim ad legatum: „iudicet deus inter me et imperatorem Mauricium: ipse quidem pacem dissolvit, ego vero captivos ei reddo per unam animam unum nomisma percepturus ab eo". Mauricius autem id dare minime passus est. Iterum chaganus petiit per singulas animas dimidium accipere nummum. Ast imperator nec sic dare consensit, sed nec in quattuor accipere siliquis. Tunc chaganus furore commotus omnes occidit et ad propria rediit, cum quinquaginta milia aureorum pactis Romanis imposuisset; quin et Histrum flumen non se transiturum professus est. Ex hoc itaque multum contra imperatorem Mauricium commotum est odium, et coeperunt hunc subicere maledic-

правки. Като ги получил, той им се зарадвал и докато траел празникът, ромеите и варварите живеели заедно и войските не се страхували една от друга. Когато минал празникът, варварите се отделили от ромеите и пристигнали до град Дризипера. Те опустошили града, опожарили църквата на свети Александър и като открили гробницата му, обкована със сребро, разграбили я и дори осквернили тялото на мъченика. Награбили много плячка в Тракия, аварите се отдали на богати пиршества, възгордени пред ромеите. Когато Коменциол пристигнал във Византион, голямо смущение и безпокойство обхванало града: паднало духом и обвзето от страх, населението възнамерявало да напусне Европа и да се пресели в Азия и Халкедон. Дори императорът взел екскувитите и отбран въоръжен отред и отишъл да укрепява Дългата стена. Народът пък пазел града и сенатът предложил на императора да прати посолство до хагана. Бог обаче, отмъщавайки за мъченика Александър, пратил на варварите гибелна чума и за един ден поразил седем синове на хагана и голямо множество от пълчищата му с треска и болест в слабините, така че вместо да се радва на победата с песни и тържества, варваринът се предал на жалби, сълзи и безутешна скръб. Все пак сенатът молел императора да прати посолство до хагана. Императорът пратил до хагана в Дризипера с много дарове Армадзон, който поласкал варварина с благи думи. Но той, отдаден на дълбока скръб по синовете си, не желаел да приеме даровете и казал на пратеника: „Нека бог отсъди между мен и император Маврикий: в същност той наруши мира, а аз му връщам пленниците, но искам да получа от него за всеки човек по една номизма"[1]. Маврикий обаче съвсем не бил склонен да даде това. Тогава хаганът поискал за всеки човек по половин номизма. Императорът не се съгласил нито на това, нито дори на една силиква[2] за четирима пленника. Тогава хаганът, разярен, избил всички пленници и потеглил към своите земи. Той прибавил към договора си с ромеите условие — да му се заплатят петнадесет хиляди жълтици, като обещал да не преминава за в бъдеще реката Истър. Вследствие на всичко това се надигнало силно негодувание срещу император Маврикий и започнали

[1] Византийска златна монета = 4,5 гр. [2] Медна монета = 1/24 от номизмата.

tis. Similiter et populus apud Thracem ad convicia imperatoris commotus est. Exercitus autem procuratores ad imperatorem contra Comentiolum direxit, quod proditionem in proelio fecerit, inter quos erat etiam Focas, qui imperatorem allocutus severius huic in concilio contradicebat ita, ut quidam ex patriciis hunc alapa percuteret et barbam ipsius evelleret. (pp. 169_{11}—172_{24})

Cum autem non attenderet imeperator querelas militiarum in Tharace positarum, iterum Comentiolus assumptis armatis venit ad Histrum et unitur Prisco apud Siggidonem, et solvitur pax, quae ad Avares erat. Qua dissoluta veniunt in Biminacium, quod est insula magna Histri. Quibus auditis chaganus collectisque potentatibus suis ad Romaïca rura procedit, quattuor autem filios suos traditis aliis virtutibus ad custodienda Histri vada constituit. At vero Romani ratibus factis fluvium transmearunt et bellum praetore Prisco cum chagani filiis inierunt: Comentiolus enim infirmatus in Biminacio sedebat insula. Cumque multas bellum tenuisset horas et sol trecentis iam Romanorum interemptis occubuisset, quattuor barbarorum milia perierunt. Intrinsecus vero militiae ordinatae iterum bellum incipiunt et iterum octo milia barbarorum interimunt. Similiter et tertia die proeliantes ab excelsioribus Romani ad barbaros accesserunt hosque vertentes ad stagnum atque pellentes Avares, multos necaverunt ex illis, inter quos et chagani necati sunt filii, Romanique illustrem victoriam induerunt. Chaganus vero coacervatis viribus copiosis contra Romanos progreditur; bello autem manente vertunt Romani barbaros et omnibus insigniorem hanc retulere victoriam. Interea Priscus quattur milibus praemissis Tisso amnem transmeare et explorare barbarorum praecipit motus. At vero barbari nil eorum, quae facta fuerant, agnoscentes festum diem concelebrant et pariter convivantur. In hos Romani clanculo incidentes maximum operati sunt metum: triginta quippe milia Gipedo-

да го обсипват с упреци. Населението в Тракия също възнегодувало силно срещу императора. А войниците отправили до императора прокуратори[1] против Коменциол, че бил извършил предателство във войната; между тях бил и Фока[2], който в разговор с императора по време на заседанието му възразявал твърде остро, та някой от патрициите му ударил плесница и му оскубал брадата.

Тъй като императорът не обръщал внимание на оплакванията на войските в Тракия, Коменциол с въоръжени отреди отново стигнал до Истър и се присъединил към Приск при Сингидунум; и мирът, сключен с аварите, бил нарушен. Като го нарушили, стигнали до Виминациум[3], голям остров на Истър. Узнал за това, хаганът събрал отредите си и потеглил към ромейските предели, а на четирмата от синовете си заповядал да пазят бродовете на Дунава, след като им оставил друга военна сила. Ромеите пък построили салове, с тях преминали реката и под началството на претора Приск започнали война срещу синовете на хагана. Коменциол в това време останал на остров Виминациум поради болест. Сражението траяло часове наред и след залез слънце вече триста души от ромеите паднали убити, загинали и четири хиляди варвари. Като прегрупирали войската си, ромеите отново почнали сражение и избили още осем хиляди варвари. Сражавайки се по същия начин и през третия ден, ромеите се спуснали от височините върху варварите, изтикали ги към някакво блато и избили много от тях, в това число и синовете на хагана. Така ромеите одържали славна победа. Тогава хаганът струпал многобройни пълчища и потеглил срещу ромеите; но в завързалото се продължително сражение ромеите разбили варварите и извоювали победа, по-забележителна от всички предишни победи. Между това Приск проводил напред четири хиляди войника със задача да преминат река Тиса и да разузнаят за движението на варварите. А варварите, без да знаят нещо от това, което вече било станало, празнували и пирували. Като ги нападнали тайно, ромеите силно ги изплашили, избили тридесет хиляди

[1] Прокуратори — отнася се за пратеници от страна на войниците до императора със специално нареждане, поръчение. [2] Бъдещият император Фока (602—610). [3] Виминациум, стара римска крепост при Дунава, която се намирала на мястото на дн. югославско селище Костолац. Крепостта съществувала и през средните векове като български укрепен пункт на северозападната граница под името Браничево.

rum barbarorumque aliorum occiderunt et copiosa praeda comprehensa revertuntur ad Priscum. Chaganus autem rursus potentatibus cumulatis venit ad Histrum, et inito bello barbari superantur et in amnis fluentis necantur, pereuntque simul cum his et plurimi quoque Sclavini: vivos autem optinuerunt Avarum quidem tria milia, Sclavinos vero octingentos et Gipedum tria milia ducentos, nec non et duo milia barbarorum. Porro chaganus ad Mauricium imperatorem legatos misit captos recipere nisus. At ille nondum comperta inclyta Romanorum victoria scribit Prisco, quo Avares chagano redderet tantum. (pp. 173_{15}—174_{14})

гепиди и други варвари, взели богата плячка и се върнали при Приск. Хаганът отново струпал пълчищата си и дошъл до Истър. Завързало се сражение, в което варварите били победени и избити в реката, а заедно с тях и твърде голям брой славяни[1]. В плен пък заловили три хиляди авари, славяни — осемстотин, от гепидите — три хиляди и двеста, също и две хиляди други варвари. След това хаганът проводил пратеници до император Маврикий с молба да получи обратно пленниците. Императорът, понеже още не бил узнал за славната победа на ромеите, писал на Приск да върне на хагана само аварите.

24. Ultra Danubium hiemare coacti Romani milites seditionem meditantur

Igitur autumni tempore accedente, cum Mauricius imperator iussisset Petro, ut in Sclavinorum regione populus hiemaret, restiterunt Romani, hoc facere non consentientes, tam propter equorum humiliationem quam propter quod copiosam circumducerent praedam, nec non et ob multitudines barbarorum, quae per regionem diffusae dinoscebantur; et seditionem meditati sunt. Praetor autem indignatus contra populum in dementationem eos immisit. Incidunt itaque pluviae creberrimae super populum et frigus multum. Petrus autem viginti milibus procul ab exercitu morabatur. Mauricius autem Petro per litteras molestus erat, ut Histrum transiret et hiemales escas populi de Sclavinorum sumeret regione, ne alimenta publica cogeretur Romanis praebere. Praetor vero accersito Guduhin ait: „nimis mihi gravia imperatoris praecepta in aliena terra hiemare Romanos iubentia; nam illum non obaudire saevum est, et rursus obaudire saevissimum. Nullum bonum parit avaritia, mater autem omnium malorum consistit, qua imperator languens horum maximorum causa malorum Romanis efficitur." (p. 176_{3-20})

24. Заставени да зимуват отвъд Дунава, ромейските войници се бунтуват срещу император Маврикий

С настъпване на есента, когато император Маврикий заповядал на Петър да настани войската за зимуване в земята на славяните[2], ромеите се противопоставили и не се съгласявали на това както поради изтощението на конете, така и поради това, че били заети с превозване на богатата си плячка. Причината била и във вестта, че множество варвари се били пръснали по тази област. И войниците замислили бунт. А преторът с разгневяването си ги накарал дори да си загубят ума. Войската страдала от проливните дъждове и големия студ. А Петър стоял на двадесет мили от войската. Маврикий пък досаждал на Петър с писмата си, като го карал да премине Истър и да събере зимни припаси за войската от земята на славяните, за да не изразходва за войниците храни от държавните запаси. Преторът, като повикал Гудуин, казал: „За мен са извънредно тежки поръките на императора, с които заповядва ромеите да зимуват в чужда земя; да не му се подчиня — е страшно, а да му се подчиня — е още по-страшно. Алчността нищо добро не ражда, а е майка на всички злини. Страдайки от нея, императорът докарва тези големи бедствия на ромеите".

25. Avares Thraciam vastant

Porro ex illo tempore Romanorum non defuerunt imperio variae ac ingentes aerum-

25. Авари опустошават Тракия

Оттогава за ромейската държава настанали всевъзможни и тежки бедствия. Свръх

[1] Сражението станало през 601 г. [2] Отвъд Дунава — в днешна Румъния.

nae. Denique et Chosrohes, Persarum rex, pacem dissolvit et Avares Thracem devastaverunt atque Romanorum exercitus uterque depopulatus est ita, ut, cum Heraclius regnaret et inquisitionem armatorum cum summa diligentia faceret, ex omni multitudine illa, quae inventa fuerant in tyrannide Mauricii cum Phoca, neminem duobus exceptis ullatenus inveniret. (p. 179_{1-7})

това Хозрой, царят на персите, нарушил мира, а аварите опустошили Тракия. Двете ромейски войски били тъй разнебитени, че когато Ираклий[1] станал император и най-старателно проверил войската, намерил само двама души от онази многобройна армия, която била налице по времето на Маврикий и Фока[2].

26. Avares Europam depopulantur

Mundi anno VIciii, divinae incarnationis anno DCIII, anno vero imperii Heraclii secundo ceperunt Persae Caesariam Cappadociae et plurima ex ea captiva duxerunt milia. Heraclius autem imperator invenit dissoluta publicae rei negotia, siquidem Europam Avares reddidere desertam, Asiam vero Persae totam exterminaverunt et civitates desolaverunt et Romanum in bellis exercitum interemerunt. (p. 184_{21-26})

26. Авари опустошават Европа

През 6103 година от сътворението на света, т. е. 603 от рождението Христа[3], през втората година от царуването на Ираклий, персите превзели Кесария[4] в Кападокия и отвели оттам в плен много хиляди. Императорът Ираклий заварил държавните работи объркани, тъй като аварите опустошили Европа[5], а персите разорили цяла Азия, оплячкосали градовете и изтребили ромейската войска във войните.

27. Avares contra Thraciam aciem dirigunt

Anno imperii Heraclii nono aciem direxerunt Avares contra Thracem, et missis Heraclius legatis ad eos poscebat pacem. Cumque chaganus hanc facere spopondisset, exiit imperator foras murum longum cum omni obsequio regio ac muneribus multis et magnis ad suscipiendum chaganum, recepturus ab eo iuramenta faciendi in invicem sponsiones pacificas. At vero barbarus ille, tam sponsionibus quam quae iurata fuerant spretis, subito tyrannice contra imperatorem profectus est. Stupefactus ergo imperator super insperatae rei molimine, fuga lapsus in civitatem reversus est. Barbarus autem omni regio apparatu adempto et supellectili et quotquot ex hominibus capere potuit, subverit villas multas depopulans ex improviso spe pacis deceptos.

27. Аварите нахлуват в Тракия

През деветата година[6] от царуването на Ираклий аварите се насочили срещу Тракия. Ираклий, като проводил пратеници при тях, поискал мир. Когато хаганът се съгласил, императорът излязъл вън от Дългата стена да го посрещне с цялата си царска свита и с много големи дарове, желаейки да получи от него клетва, за да сключат помежду си мирен договор. Варваринът обаче пренебрегнал както обещанията, така и дадената клетва и внезапно се нахвърлил с насилие върху императора. Изненадан от неочакваното коварство, императорът се спасил с бягство и се завърнал в столицата. А варваринът задигнал всички вещи и снаряжението на императора, заловил толкова пленници, колкото могъл, разорил и обезлюдил много селища, след като ги измамил неочаквано с обещания за мир.

Mundi anno VIcxi, divinae incarnationis anno DCXI, anno vero imperii Heraclii decimo — — —. Heraclius autem ad chaganum Avarum legatis missis queritur super his, quae nequiter acta fuerant ab eo, et ad pacem hortatur. Acies quippe disponens contra Persidem dirigendas pacisci cum chagano

През 6111 година от сътворението на света, т. е. 611 от рождението на Христа[7] и през десетата от царуването на Ираклий, — — —. Ираклий, като проводил пратеници при хагана на аварите, оплаквал се от неговите нарушения и го подканвал към мир. И наистина, като кроел планове да предприеме поход срещу Персия, той искал да бъде в мир с хагана. Онзи, зачитайки

[1] Византийският император Ираклий (610—641). [2] Византийският император Фока. [3] Т. е. 611 г. (вж. стр. 223, бел. 8). [4] Кесария — дн. Кайзери, главен гр. в Кападокия в Централна Мала Азия [5] Т. е. европейските владения на Византия. [6] През 619 г. [7] Т. е. 619 г.

volebat. Qui reveritus dilectionem imperatoris se paenituisse pollicebatur et pacem facere repromisit; pangentesque foedera legati in pace reversi sunt. (pp. 185_{34}—186_{16})

Tunc Heraclius zelo dei suscepto et cum Avaribus pace, ut putabat, contracta transtulit militias Europae in Asiam et cogitabat dei cooperatione contra Persidem properare. — — — dimisitque filium suum cum Sergio patriarcha in urbe disponendi negotia una cum Bonoso patricio, viro sagaci et per cuncta prudenti atque perito. Scripsit autem et ad chaganum Avarum preces curam agendi super Romanorum negotiis, tamquam qui secum amicitiam fuerit pactus, tutorem filii sui hunc appellans. (pp. 186_{21-23}, 186_{30-34})

миролюбието на императора, заявил, че се разкайва и обещал да възстанови мира. Като сключили договор, пратениците се завърнали в мир.

Тогава[1] Ираклий, обхванат от ревност към бога и като сключил, както смятал, мир с аварите, прехвърлил войските от Европа в Азия[2] и с божия помощ възнамерявал да се отправи срещу Персия. — — — И оставил своя син[3] с патриарх Сергий в столицата да управлява държавата заедно с патриций Бонос, мъж предвидлив и във всичко благоразумен и опитен. Писал и на хагана на аварите с молба, понеже били свързани с приятелство, да се грижи за ромейската държава, като го назовавал настойник на своя син.

28. *Tempore Heraclii Avares, Bulgari, Slavi, Gepidae, Persaeque contra Romanos bellant*

Anno imperii Heraclii sexto decimo Chosrohes, Persarum rex, novam fecit militiam proelium initurus, peregrinos ac cives et servos ex omni natione facta electione coacervans; qua electione Sahin tradita praetori, alia quinquaginta milia ex phalange Sarbari electa tollens huic sociavit nominavitque illos aureos cumulos et hos adversus imperatorem direxit. Porro Sarbarum cum reliquo exercitu suo contra Constantinopolim misit, quatinus Hunnos, qui essent in Occidente, quos Avares vocant, cum Vulgaribus et Sclavis atque Gipedibus concordia sociaret, sicque adversus urbem properarent et hanc unanimiter obsiderent. Cum autem hoc didicisset imperator, exercitum suum triplici parte divisum transmisit ad custodiendam urbem; quibusdam autem traditis Theodoro fratri suo contra Sahin bellare praecepit; humiliori vero parte ipse accepta in Lazicam properat et in ipsa degens Turcos ab Oriente, quos Chazaros nuncupant, in auxilium advocat. Sahin vero una cum noviter electo exercitu perveniens ad fratrem imperatoris Theodorum ad bellum armavit. Deo autem per intercessiones superlaudabilis dei genetricis opitulante, bello commisso, grando mirabiliter contra barbaros cecidit eorumque plurimos perculit; at vero

28. *Авари, българи, славяни, гепиди и перси воюват срещу Византия по времето на Ираклий*

През шестнадесетата година[4] от царуването на Ираклий персийският цар Хозрой подготвил нова войска с намерение да воюва, като събрал чужденци, местни жители и роби от всякаква народност. Той поставил така събраната войска под началството на Сахин и прибавил към нея други петдесет хиляди отбрани войници от пълчищата на Сарвараз. Той нарекъл тази войска „златни отреди" и я отправил срещу императора. След това изпратил Сарвараз с останалата си войска срещу Константинопол, за да обедини за съвместно действие хуните от Запад, наречени авари, българите, славяните и гепидите, та тъй всички задружно да нападнат столицата и да я обсадят. Узнал това, императорът докарал войската си, групирана в три отреда, за да пази столицата; част от войската предал на брата си Теодор и го изпратил да воюва срещу Сахин; сам пък взел по-незначителната част и заминал за Лазика[5]; като се настанил там, повикал на помощ тюрките от Изток, наречени хазари. Сахин пък с новосъбраната войска се приближил до брата на императора, Теодор, и се приготвил за сражение. Но понеже бог помага чрез застъпничеството на преславната божия майка, когато сражението започнало, градушка по чудо се изсипала върху варварите и поразила голямо множество от тях; а

[1] Вероятно 620 г. [2] С Азия обикновено се означава Мала Азия. [3] Малолетният Константин, син на Ираклий, роден през 612 г. Събитията се отнасят към 622 г. [4] През 626 г. [5] Областта Лазика в Кавказ, дн. Лазистан, съседен с Грузия.

acies Romanorum tranquillitate potita est. Vertunt autem Romani Persas et interficiunt multitudinem copiosam. Hoc comperto Chosrohes irascitur contra Sahin, qui ex multo animi defectu languorem incidens moritur; cuius corpus iussu Chosrohis salitum ad eum delatum est; quem ille mortuum multis summittit verberibus. — — — At vero Sarbarus Chalcedonem properans Avaresque a Thrace urbi propinquantes hanc depopulari volunt et multis machinis adversus eam commotis et navium sculptarum ex Istro multitudine infinita seu innumerabili delata sinum cornu repleverunt. Decem sane diebus urbem obsidentes bellumque terra marique magnum gerentes dei virtute pariter et cooperatione nec non et intemeratae dei matris et virginis intercessionibus superati sunt, quin et multitudine copiosa suorum tam in terra quam in mari deposita cum ingenti confusione ad loca sua reversi sunt. Porro Sarbarus Chalcedonem obsidens non emigravit, sed ibidem hiemavit tam incursiones agens quamque depraedans confinales partes et civitates igne disperdens. (pp. 195_{22}—$196_{9,23-34}$)

редиците на ромеите останали непокътнати. Ромеите разбили персите и избили голямо множество от тях. Узнал това, Хозрой се разгневил на Сахин, който поради голямото си малодушие се разболял и умрял. Когато тялото му, осолено, било донесено на Хозрой по негова заповед, той, дори мъртво, го подложил на много удари. — — — Сарвараз[1] пък се придвижил бързо към Халкедон[2], а аварите откъм Тракия наближили до столицата и пожелали да я опустошат. Като докарали срещу нея машини и прекарали откъм Истър грамадно и почти безчислено множество ладии, издълбани от дърво[3], те изпълнили залива Рог[4]. Обсаждали столицата около десет дни[5], водейки значителни военни действия по суша и по море, но все пак били победени благодарение на силата божия, а също и на навременното съдействие и намеса на божията майка и дева. Те дори дали твърде много жертви от своите хора както по суша, така и по море и в панически безпорядък се завърнали обратно в земите си. Впрочем Сарвараз, обсаждайки Халкедон, не се оттеглил, но презимувал на същото място, като вършел набези, оплячкосвал съседните предели и опожарявал градове.

29. Constans imperator exercitum contra Slaviniam movet

Anno imperii sexto decimo exercitum movit imperator contra Sclaviniam et captivos duxit plurimos et subegit. (p. 218_{9-10})

29. Император Констанс се отправя на поход срещу Славиния

През шестнадесетата година[6] от царуването си, императорът [Констанс[7]] се отправил на поход срещу Славиния, мнозина отвлякъл в плен и я покорил.

30. Slavini in Apamiensium regione habitant

Anno imperii Constantis vicesimo tertio factus est error ieiuniorum, et exercitum movit Abderachman Chaledi adversus Romaniam et in ea hiemavit et multas demolitus est regiones. Porro Sclavini ad hunc confluentes cum ipso descenderunt in Sy-

30. Славини се заселват в Апамея

През двадесет и третата година[8] от царуването на Констанс станала грешка в постите и Абдерахман[9], син на Халед, се отправил на поход срещу Романия[10], презимувал там и опустошил много обобласти. Славините[11], като се присъединили към него, на брой пет хиляди, слезли

[1] Персийският цар Хозрой въоръжил две войски — едната, под началството на Сарвараз, за да обсажда Халкедон, другата, под началството на Сахин (Шахин) имала за задача да следи движението на императора в Лазика и да не му позволява да изпрати помощ в Цариград. [2] Халкедон — дн. Кадъкьой при Цариград. [3] Т. н. еднодръвки. [4] Т. е. Златният рог. [5] Обсадата на Цариград от авари и славяни в 626 г., в която, според някои автори, участвували и първобългари. Вж. *Georgii Pisidae* Bellum Avaricum, ed. Bonn., стр. 55, ст. 157. Срв. *Дуйчев*: ИАИ, XIX (1955), стр. 327. [6] Т. е. 658 г. [7] Византийският император Констаас II (641—668). [8] Вероятно 669 г. [9] Абдерахман, арабски вожд. Баща му Халед, известен с прозвището „бич божи“, бил един от четиримата арабски вождове, избрани от Мохамед преди смъртта му. [10] Романия, т. е. Византия. [11] Славяните, които участвували във византийската войска.

riam numero quinque milia et habitaverunt in Apamiensium regione in castello Seleucobori. (p. 219_{9-14})

31. Tempore Constantini IV Bulgari Danubium transeuntes adiacentium Slavorum generationibus dominantur

Anno imperii Constantini undecimo mortuus est Mauhias, Saracenorum protosymbolus, qui fuit praetor annis viginti et amirae functus officio annis quattuor et viginti, et principari coepit Hizid, filius eius. Hoc quoque anno Vulgarum gens supervenit in Thracem. Verum inter haec necessarium est dicere de antiquitate quoque Onogundurensium Vulgarum et Contragensium. In septemtrionalibus namque partibus Euxini Ponti, quae meabiles sunt, inque paludibus, quae dicuntur Maeotides, in quas videlicet immittitur fluvius maximus ab Oceano per Sarmatarum terram dilapsus, nomine Atel, Tanahis amnis est et ipse ab Hiberibus portis exiens, quae in Caucasiis montibus esse feruntur, in eundem Atel fluens infertur. A mixtura vero Tanahidis et Atel, quae fit supra iam dictas Maeotides paludes, dum scinditur Atal, venit is, qui dicitur Cuchthis, fluvius in Maeotides paludes et reddit in terminum Pontici maris iuxta Necropela in acroma, quod dicitur Arietis Facies. A praesignatis vero paludibus simile flumini mare est et fertur in Euxini Ponti mare per terram Bosphori et Cimmerii, ex quo flumine capitur id, quod dicitur Murzulin, et huic similia, et in partibus quidem adiacentium paludum, quae spectant ad Orientem, usque ad Phanoriam seu Hebraeos, qui ibidem sunt, plurimae nationes consistunt. Ab eisdem autem palu-

заедно в Сирия и се поселили в областта на Апамея, в укрепеното селище Селевкобор.[1]

31. Българите по времето на Константин IV минават Дунава и покоряват тамошните славянски племена

През единадесетата година от царуването на Константин[2] умрял Мавий[3], царят на сарацините, който бил и военачалник двадесет години и изпълнявал длъжността емир двадесет и четири години. Властта поел неговият син Хизид. В тази година неочаквано навлязло в Тракия племето българи. Междувременно необходимо е да споменем и за миналото на оногундурските и котрагските българи[4]. В северното крайбрежие на Евксинско море[5], което е проходимо, е така нареченото Меотидско езеро[6], в което именно се влива голямата река, на име Ател[7], спускайки се от Океана[8] през земята на сарматите[9]. Там се намира и реката Танаис[10]. Излизайки от Иверийските врати[11], за които се говори, че се намират в Кавказките планини, тя се влива в същата тази река Ател. От сливането на Танаис и Ател, което става над споменатото вече Меотидско езеро, там, гдето се разделя Ател, се образува и втича в Меотидското езеро реката, наречена Куфис[12], и се влива на края на Понтийското море[13], близо до нос Некропела[14], наричан Овнешко лице. При гореспоменатото езеро морето е подобно на река и се влива в Евксинското море през Босфорските и Кимерийските предели[15]. В тази река-море се лови рибата, наречени мурзулис, и други подобни видове риба. В областите, съседни на езерото, по посока на изток, чак до Фанория[16] или Еврейските предели, които са на едно и също място, живеят много народи. От същото това езеро до

---

[1] Селевкобор, у Теофан — Селевкобол, укрепено селище в Сирия, в равнината до гр. Апамея (вероятно дн. Склебийе). [2] Византийският император Константин IV (668—685). [3] Арабският халиф Моавий (661—680), основател на династията на омайадите. [4] Т. е. племената оногундури и котраги. [5] Черно море. [6] Меотида е дн. Азовско море. [7] Ател, Етел или Ител — днес р. Волга. [8] Под Океан тук трябва да разбираме Северния ледовити океан. Според автора оттам извирала р. Волга. [9] Сарматите са сродни със скитите и с някои ирански племена. Първоначално обитавали земите западно от р. Дон, както и области от дн. Полша, Румъния и Унгария. Твърде често късноантичните автори означават с името „сармати" групи от различни племена с неустановен етнически произход. Срв. *Kretschmer*, Sarmatae, PWRE II A, кол. 1 сл.; *J. Harmata*, Studies on the History of Sarmatians, Budapest 1950. [10] Танаис, дн. р. Дон. [11] Иверия, дн. Грузия. Според автора р. Дон извирала от Кавказ и се вливала във Волга. [12] Куфис, дн. р. Кубан. *J. Marquart*, Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge, Leipzig 1903, стр. 32, бел. 1, смята че Куфис е дн. р. Кама. [13] Т. е. Черно море. [14] Нос Некропела се намирал на западното крайбрежие на Таманския полуостров — там е устието на р. Кубан. [15] Под „Босфорски" и „Кимерийски" предели трябва да разбираме земите около днешния Керченски проток. [16] Фанагория или Фанория е днеш. гр. Таман, гдето имало многобройно еврейско население.

dibus usque in amnem, qui dicitur Cuphis, ubi xystus capitur, qui est Vulgaricus piscis, antiquitus Vulgaria est magna, et hi, qui dicuntur Contragi, eiusdem, cuius et ipsi, tribus existunt. Temporibus autem Constantini, qui in Occidente regnavit, cum Crobatus, dominus iam dictae Vulgariae seu Contragorum, vitam commutaret ac filios quinque relinqueret, testatus est, ne ullo modo a mutua cohabitatione separarentur, propter quod universitati dominarentur ipsique nulli alteri nationi servirent. Post breve autem tempus mortis illius in divisionem venientes quinque filii eius altrinsecus sequestrati sunt una cum populo, quem unusquisque ipsorum suae ditioni habebat subactum. Et primus quidem filius eius, qui dicebatur Bathahias, mandatum proprii custodiens patris in progenitorum suorum terra permansit usque in praesens. Secundus vero huius frater, nomine Contragus, Tanahin transiens amnem ex adverso primo habitavit fratri. Quarto autem et quinto Histrum, id est Danubium, fluvium transmeantibus, alter eorum in Avariae Pannonia chagano Avarum se subdens mansit illic cum potentatu suo, alter vero haud procul ab urbe Ravenna in Pentapolim veniens sub Christianorum imperio factus est. Deinde horum tertius, Asparuch dictus, Danaprin et Danastrin transiens et Onglon adiens, boreos interiores Danubio fluvios, inter hunc et illos habitavit tutum et difficilem ad expugnandum locum hinc inde conspiciens: dum enim esset palustris et hinc coronatus illincque fluminibus, copiosam genti propter hostium partitionem humiliatae praestabat quietem. His autem ita in quinque divisis et ad paucitatem devenientibus exivit magna gens Chazarorum ex interiori profundo Berziliae, primae Sarmatiae, et dominata est omni perviae terrae usque ad mare Ponticum, et primum fratrem Bathahiam primae Vulgariae principem substituit ordinatis vectigalibus, quae ab eo deferuntur usque nunc. Ast imperator Constantinus comperto, quod extimplo gens sordida et immunda ultra Danubium apud

реката, наречена Куфис, гдето се лови българската риба ксист, се простирала великата някога България и живеели така наречените котраги, които са от същото племе, както и самите българи. Във времето на Константин[1], който царувал на Запад, Креват[2], владетелят на вече споменатата България и на котрагите, се поминал и оставил петима сина, като им завещал по никакъв начин да не се отделят един от други, защото само така ще бъдат господари навсякъде и сами няма да робуват на никой друг народ. Но кратко време след неговата смърт те се разделили и потеглили на разни страни — всеки начело на тази част от народа, която била подчинена под властта му. Първият му син, който се наричал Батай, пазейки завета на баща си, останал в земята на своите предци и до днес[3]. Вторият пък — братът на Батай, на име Констраг, преминал реката Танаис и се поселил в съседство с първия си брат. А четвъртият и петият преминали река Истър, т. е. Дунав. Единият от тях се подчинил на аварския хаган в аварска Панония и останал там с народа си. Другият пък отишъл в Пентаполис, недалеч от град Равена, и минал под властта на християните. Третият брат пък, на име Аспарух, преминал Днепър и Днестър, стигнал до Онгъла, т. е. до северните ръкави на Дунав, и се заселил между Онгъла и ръкавите, като забелязал, че мястото е защитено от всички страни и мъчнопревзимаемо: наистина мястото било блатисто и обкръжено отвсякъде с реки и представлявало за племето, отслабнало поради раздялата, сигурно убежище от неприятеля. Когато по тоя начин българите се разделили на пет групи, всяка една от тях малка на брой, в това време се появило голямото племе хазари от вътрешността на Версилия, т. е. Сарматия Първа[4], и завладяло цялата проходима земя чак до Понтийско море. Най-напред то подчинило под властта си първия брат Батай, княз на Стара България, и го задължило да плаща данък, какъвто плаща и досега. Като узнал, че племе скверно и нечисто неочаквано се разположило на шатри отвъд Дунава в Онгъла

[1] Император Констанс II (641—668). [2] Т. е. Кубрат. [3] Текстът може да се тълкува по два начина. Възможно е Теофан да е преписал буквално своя първоизвор, съвременен на Батай (Батбаян). Възможно е също така Теофан да има предвид, че племето на Батай е продължило да обитава същите земи и след смъртта на споменатия вожд — чак до IX в., когато е живял и писал самият Теофан. [4] Област на изток от Азовско море.

Hoglon tabernaculum fixerit et appropinquantia Danubio discurrat, id est regionem, quae nunc tenetur ab illis quaeque tunc a Christianis possidebatur, tristatus est vehementer et iubet transire omnes exercitus in Thracem; et construens classim tam per terram quamque per mare contra eos motus est, hos bello persequi volens et contra Hoglon atque Danubium per Epirum pedites in aciem dirigens et per appropinquans litus naves adesse praecipiens. Porro Vulgares hac celeritate seu maxima multitudine visa super salute sua desperati ad praedictum praesidium figiunt et sese circumquaque muniunt. Per tres autem et quattuor dies ex huiuscemodi munitione nec illis exire audentibus nec Romanis propter adiacentium paludum occasionem proelium construentibus, animadvertens polluta gens remissos Romanorum animos recreata et alacrior facta est. Porro cum imperator pedum dolorem acriter pateretur et ad meridiem cogeretur ob balnei usum una cum quinque dromonibus et propriis hominibus suis reverti, deseruit magistratus et populum iubens eum lanceis vibrantibus exercitari et impetum in eos facere et post se illos attrahere a munitione et bellum in eos movere, si fortassis exirent: sin autem, vel obsiderent eos et observarent in munitionibus. At vero hi, qui erant equestris militiae, imperatorem fugisse diffamantes metuque oppressi eadem tergiversatione abusi sunt, nemine persequente. Porro Vulgares hoc viso insequebantur post terga ipsorum et plures quidem gladio peremerunt, multos vero vulneraverunt persecuti eos usque Danubium. Quem transeuntes et venientes usque ad eam, quae dicitur Barnan, circa fines Odyssi, et mediterraneo illic posito loco perspecto, quod in multa cautela consisteret, in posterioribus quidem propter Danubium fluvium, in anterioribus autem et ex lateribus ob clusuras et Ponticum mare, praesertim cum dominarentur et adiacentium Sclavinorum generationibus, quae dicebantur septem, Severes quidem locaverunt ab anteriore clusura Veregabo-

и че извършва набези по близките до Дунава земи, т. е. в областта, която сега се владее от тях и която тогава била собственост на християните, император Константин[1] силно се разсърдил и заповядал цялата войска да мине в Тракия. Той събрал флотата и потеглил по суша и по море с цел да воюва срещу тях. По крайбрежието[2] изпратил пехотата към Онгъл и Дунав, а на корабите наредил да плуват близо до брега. Българите, като видели бързината на похода и огромната войска, загубили надежда за своето спасение, избягали към гореспоменатото си убежище и се укрепили от всички страни. Но в продължение на три-четири дена нито те се осмелявали да излязат от това укрепление, нито ромеите почвали сражение поради обстоятелството, че наблизо се намирали блата. Тогава скверното племе забелязало, че ромеите паднали духом, съвзело се и станало по-смело. След това, понеже императорът страдал от силни болки в краката и бил принуден да се върне на юг заедно с пет кораба и със свитата си, за да прави бани, той оставил военачалниците и войската, като им заръчал да се упражняват в хвърляне на копия, да нападат българите и да ги увлекат подире си да излязат от укреплението: след това да почнат сражение с българите, ако те излязат; ако пък не излязат, да ги обсаждат и да ги държат в укреплението им. Но конниците разпространили мълва, че императорът избягал, и, обзети от страх, също побягнали, без някой да ги преследва. Българите пък, като видели това, се впуснали след тях и дори избили мнозина, мнозина наранили, преследвайки ги чак до Дунав. Като го преминали и стигнали до така наречената Варна, в околността на Одесос, и като забелязали, че мястото там се намира навътре и че е много добре защитено: отзад — от река Дунав, а отпред и отстрани — от планински клисури и Понтийско море, и особено като покорили и от съседните славяни така наричаните седем племена, те преселили северите [в земите] от предната част на Верегавската

[1] Византийският император Константин IV (668—685). [2] Анастасий Библиотекар неправилно разбира под ἤπειρος „Епир" (област в Гърция); според него излиза, че византийската войска минала през Епир на път за Тракия. В същност тук ἤπειρος означава бряг, крайбрежие, суша, т. е. Черноморското западно крайбрежие. От гръцкия текст ясно се вижда, че византийската сухопътна войска се движела по черноморското крайбрежие към устието на Дунава, а флотата плувала успоредно край брега.

rum ad partes Orientales, in locis autem, quae sunt ad meridiem et occidentem usque ad Avariam, residuas septem generationes, quae sub pacto erant. Ergo cum in his dilatati fuissent, elati sunt et coeperunt ea, quae sub Romana re publica erant, castra seu praedia destruere atque praedari. Unde vi coactus imperator pacem fecit cum eis annua illis praebere pacta pollicitus in confusionem Romanorum ob multitudinem delictorum. Mirabile quippe ipso auditu erat his qui longe et his qui prope degebant, quod is, qui omnes tributarios sibi statuerat, tam scilicet eos, qui ad eoum et occasum, quam illos, qui ad arctum et mesembriam commorabantur, ab ista detestabili gente fuerit superatus. Verum imperator ita quidem ex providentia dei hoc Christianis contigisse credens, evangelice tractans pacem fecit et fuit usque ad obitum suum quietus a cunctis hostibus studium habens praecipuum uniendi universas ecclesias dei, quae ubique divisae fuerant a temporibus Heraclii principis, proavi sui, et Sergii vaesani ac Pyrrhi, qui indigne throno Constantinopoleos praefuere, unam voluntatem et unam operationem in domino deo ac salvatore nostro dogmatizantium. Quorum nequam opiniones subvertere satagens idem christianissimus imperator concilio universali Constantinopolim convocato ducentorum et octuaginta novem episcoporum tam dogmata, quae in antecedentibus quinque sanctis et universalibus conciliis fuerant confirmata, roboravit, quamque pium duarum voluntatum et operationum promulgari dogma decrevit per eandem sanctam et subtilissimam universalis concilii synodum; cui praeerant ⟨tam⟩ ipse piissimus imperator Constantinus, quam pii principes sacerdotum. (pp. 225_6—228_6)

клисура[1] до източните предели, а в земите, които са на югозапад — чак до Авария, настанили останалите седем племена, които били под договор. И тъй, след като се разположили в тази област, те се възгордели и започнали да разрушаеат и разграбват онези укрепления и и имения, които били под ромейска власт. Ето защо императорът бил заставен да сключи мир с тях, като обещал да им плаща ежегоден данък[2] — за позор на ромеите поради многобройните им прегрешения. Наистина, и за далечните, и за близките народи било твърде чудно, че бил победен от това ненавистно племе онзи, който направил свои данъкоплатци всички, които обитавали както на изток и запад, така и на север и юг. Все пак императорът вярвал, че това сполетяло християните по божие провидение и постъпил според Евангелието: сключил мир и чак до смъртта си не бил обезпокояван от какъвто и да било неприятел. Той особено много се старает да обедини всички божии църкви, които навсякъде били разединени от времето на неговия прадядо император Ираклий и на безумния Сергий[3] и Пир[4], които недостойно заемали патриаршеския престол в Константинопол, поддържайки догмата, че в нашия бог и спасител имало една воля и едно действие. Христолюбивият император се старает да срази техните пакостни догми и свикал в Константинопол вселенски събор[5] от двеста осемдесет и девет епископа. Там потвърдил догмите, които били утвърдени в предишните пет свети вселенски събора и постановил на същия този свят и авторитетен вселенски събор да бъде оповестена догмата за двете воли и двете действия. Съборът бил ръководен от преблагочестивия император Константин и от благочестивите духовни първенци.

32. Iustinianus II contra Slavos et Bulgaros exercitus movet

Anno imperii Iustiniani secundo Paulus habetur antistes, qui septem annis throno

32. Юстиниан II воюва срещу българи и славяни

През втората година от царуването на Юстиниан предстоятел бил Павел[6],

[1] Според *Шкорпил*: ИРАИК, X, стр. 510, 564, и *Златарски*, История, I, 1, стр. 142, под Верегавска клисура трябва да се разбира днешният Чалъкавашки (Ришки) проход. [2] Император Константин IV сключил с Аспарух договор за мир, за чиято дата са изказани различни мнения. Според *Златарски*, История, I, 1, стр. 147, годината е 679. Според *Ю. Трифонов*, Известието на сирийския презвитер Константин за Исперихова победа над българите, ИИД, XI—XII, 1932, стр. 213, мирът е бил сключен след 16. IX. 681 г., а според *М. Войнов*, За първия допир за Аспаруховите българи със славяните, ИИБИ, т. VI, стр. 468 сл., той е бил сключен преди 16. IX. 681 г. *Г. Цанкова-Петкова*, Бележки към началния период на историята на българската държава, ИИБИ, т. V, стр. 335 сл., поставмирния договор към края на 680 г. [3] Сергий, патриарх на Цариград (610—638). [4] Пир I, патриарх на Цариград (638—641). [5] VI вселенски църковен събор в Цариград през 680—681 г. [6] Цариградският патриарх Павел III (688—694).

Constantinopolitano praesedit; — — —. Destruxit autem et pacem cum Vulgaribus fixam perturbans typos, qui a patre proprio sunt ordinabiliter facti, et iubet transire in Thracem equestres militias volens tam Vulgares quam Sclavinias praedari.

който останал на константинополския патриаршески престол седем години; — — —. След това[1] развалил мира, сключен с българите[2], като нарушил условията, установени от собствения му баща, и заповядал конна войска да мине в Тракия, за да ограбва както българите, така и Славиниите[3].

Anno imperii sui tertio movit exercitus Iustinianus contra Sclaviniam et Vulgariam; et Vulgares quidem ad praesens sibi occurrentes impulit, exurgens autem usque Thessalonicen copiosas multitudines Sclavorum partim bello percepit partim, cum ad se confluerent, in partibus Obsequii, cum per Abydum transfretasset, constituit. Dum autem reverteretur, in itinere praepeditus a Vulgaribus in arto clusurae cum caede proprii populi et vulneratione multa vix remeare praevaluit. (p. 231_{8-23})

През третата година[4] от царуването си Юстиниан потеглил с войска срещу Славиния и България[5]. Той отблъснал българите, които тогава му се противопоставили, а грамадното множество славяни, като стигнал чак до Солун, едни от тях спечелил с война, други пък, които се стекли към него, настанил в земите на Опсикион[6], като минал морето през Абидос. Когато обаче се връщал, бил обкръжен по пътя от българите в една тясна клисура и едва успял да се измъкне с цената на мнозина убити и ранени от собствените си войска.

33. Slavi iussu imperatoris in Asiam migrantes a Romanis desciscunt

Anno imperii sui Iustinianus septimo elegit ex Sclavis, qui se iubente migraverant, milites triginta milia et armatis eis cognominavit illos populum acceptabilem principemque in eis Nebulum nomine statuit. Fisus autem in illis scripsit Arabibus non se permansurum in pace, quae scripto convenerat. Et assumpto populo acceptabili et cunctis equestribus militiis abiit Sebastopolim maritimam. Arabes autem dissimulantes et pacem solvere minime proponentes, sed imperatorio excessu atque procacia hoc agendi violentiam patientes, armati et ipsi veniunt Sebastopolim protestantes, ne imperator, quae invicem cum iuramentis consono pacto placita fuerant, solveret; alioquin deus vindex et iudex culparum foret. Sane cum imperator nec auditu ipso huiuscemodi verba percipere

33. Славяни, преселени в Азия от императора, изменят на византийците

През седмата година[7] от царуването си Юстиниан събрал от славяните, които по негова заповед се били преселили[8], тридесет хиляди войници и като ги въоръжил, нарекъл ги „избрана" войска и им назначил Невул за военачалник. Уповавайки се на тях, той съобщил на арабите, че няма да спазва сключения с тях писмен договор. След това взел избраната войска и всички конни отреди и потеглил към приморския град Севастопол[9]. Арабите пък се престрували, че нямат намерение ни най-малко да нарушат мира и търпеливо понасяли произвола и дързостта на императора. Въоръжени, те пристигнали при Севастопол и настоявали императорът да не нарушава това, което взаимно с клетви и с договор по общо съгласие били установили; в противен случай бог щял да отмъсти и съди за греховете. Но понеже императорът не искал и да чуе такива думи,

[1] През 687 г. [2] През 687 г. Юстиниан II нарушил мирния договор, сключен между Константин IV и хан Аспарух. [3] Под „Славинии" тук се разбират полунезависимите славянски племена около Солун, над които властта на императора е била само номинална. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 136, 160—161; *Ив. Дуйчев*. Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II (1951), стр 198—199. [4] През 688 г. [5] Походът бил насочен през тракийските области на запад към Солун. *Златарски*, История, I, 1, стр. 160, приема, че с България тук са означени населените с българи области по долното течение на Струма. Същото се поддържа и от *В. Бешевлиев*: Мадарският конник, София 1956, стр. 62—63. [6] Опсикион — тема в Мала Азия. [7] През 692. г. [8] След сполучливия си поход против македонските славяни през 687—688 г. Юстиниан II преселил голямо множество от тях в Мала Азия. [9] Касае се за гр. Севастопол в Киликия, гдето през 693 г. Юстиниан II се сражавал с арабите.

pateretur, illi pacis et verbi scriptum solventes et in excelsa hasta pro vexillo praecedendi gratia suspendentes contra Romanos impetu irruunt Muamed ducem habentes, bellumque taliter inierunt. Et prius quidem superati sunt Arabes. Suggerens interea Muamed auxilianti Romanis Sclavorum duci mittit ei marsuppium nomismatibus plenum multisque repromissionibus hunc seducens persuadet ad se fugere cum viginti milibus Sclavorum; et sic fugam Quiritibus acquisivit. Tunc imperator occidit horum residuos una cum liberis et uxoribus trans praecipitii locum, Leucatium dictum, qui maritimus erat iuxta Nicomediensem positus sinum. (pp. 232_{25}—233_{10})

те, нарушавайки писаните и договорени условия, закачили договора на дълго копие, което понесли напред вместо знаме и се втурнали стремително срещу ромеите начело с вожда си Мохамед. Така започнали сражението. Отначало арабите били победени. Между това Мохамед пратил на вожда на славяните, който помагал на ромеите, пълна торба с пари, предлагайки му с много обещания да избяга при него с двадесет хиляди славяни. Така той подготвил бягството му от ромеите. Тогава императорът избил останалите славяни заедно с жените и децата им в една пропаст, наречена Левката[1], която била разположена близо до Никомидийския залив.

Mundi anno VICLXXXVI, divinae incarnationis anno DCLXXXVI, anno vero imperii Iustiniani nono Callinicus habetur Constantinopolitanus antistes, qui duodecim praefuit annos ecclesiae. Hoc etiam anno defectio est solis effecta hora diei tertia ita, ut quaedam clarae stellae parerent. Et exercitum movit Moamed contra Romaniam habens secum profugos Sclavos utpote expertes Romaniae et multos duxit captivos. (p. 233_{18-24})

През 6186 година от сътворението на света, т. е. 686 от рождението на Христа[2], и през деветата от царуването на Юстиниан[3], предстоятел на Константинопол станал Калиник[4], който възглавявал църквата дванадесет години. През тази година, през третия час на деня, станало слънчево затъмнение, тъй щото се виждали ясно някои звезди. Мохамед се отправил срещу Романия, водейки със себе си бегълци славяни, понеже познавали добре Романия, и отвлякъл много пленници.

34. Iustinianus II auxilio Terbelli regis Bulgarorum imperium recipit

Et sine periculo ab aestu illo exivit et introivit in Danubium amnem. Cum autem misisset Stephanum ad Terbellin, dominum Vulgariae, ut sibi auxilium praestaret ad optinendum parentale imperium suum, repromisit ei plurima se dona daturum et filiam eius in mulierem acepturum ipsique in cunctis oboediturum et concursurum iureiurando pollicitus. Quo ille cum ingenti honore suscepto, commovet universum sibi suppositum populum, Vulgarum scilicet, atque proximo anno ad regnantem urbem venerunt.

34. Българският хан Тервел помага на Юстиниан да си възвърне престола

И [Юстиниан] невредим се спасил[5] от бурята и навлязъл в река Дунав. Когато обаче изпратил Стефан[6] при българския владетел Тервел с молба да му помогне да заеме отново бащиния си престол, този от своя страна му обещал да му даде много дарове и да вземе за жена неговата дъщеря, потвърждавайки с клетва, че във всичко ще го слуша и ще му се притича на помощ. Тервел приел пратеника с голяма почит, вдигнал целия си подвластен народ, т. е. българите, и на следната година[7] пристигнал до Цариград.

Anno imperii Apsimari septimo mortuus est Abimelech, Arabum princeps, et tenuit Uhaled, filius eius. Eodem quoque anno Iustinianus cum ad regiam civitatem venisset una cum Terbelli et subiectis Vulgari-

През седмата година[8] от царуването на Апсимар[9] умрял арабският владетел Абимелек и го наследил неговият син Ухалед. През същата година Юстиниан стигнал до Цариград заедно с Тервел и подчинените му българи и се

[1] Нос в Никомидийския залив. [2] Събитията се отнасят към 695 г. [3] Юстиниан II Ринотмет. [4] Калиник I, цариградски патриарх (693—705). [5] Това станало в 705 г. [6] Приятел на Юстиниан. [7] През 705 г. [8] През същата 705 г. [9] Апсимар е сваленият от Юстиниан II император Тиберий III (698—705).

bus, castra metatus est ad portam Charsii et usque Blachernas. Et per tres dies alloquentes eos, qui erant in urbe, conviciis dehonestabantur ab illis, qui eorum saltem nec verbum admittebant. At vero Iustinianus cum paucis contribulibus bello excepto per aquaeductum ingressus et tumultum excitans fodiendo urbem optinuit et post paululum tabernacula in palatio Blachernarum tetendit.

Imperat itaque Romanis denuo Iustinianus annis sex, Arabum vero princeps efficitur Uhalid annis novem. Constantinopolitanus episcopus habetur Cyrus, qui sex praesedit annis ecclesiae; de quo dicetur inferius.

Igitur anno imperii sui primo, id est quo imperium suum Iustinianus recepit, multa dona Terbeli tribuens simul et regalia vasa dimisit eum in pace. Ceterum Apsimarus urbe relicta Apolloniadem fugiens adit; insecutionem tamen perpessus apprehenditur et ad Iustinianum deducitur. Porro Heraclius a Thrace vinctus adductus est cum omnibus, qui eis opitulabantur, quos in muro omnes suspendio interfecit. (pp. 238_{18}—239_{11})

разположил на лагер до Харсийската врата и до Влахерните. В продължение на три дни те увещавали жителите на града, които ги оскърбявали и хулели и не искали дори да ги слушат. Но Юстиниан с неколцина привърженици, без да води война, се промъкнал през водопровода, произвел суматоха и тъй завладял града. След това разпънал палатките си във Влахернския дворец.

Така Юстиниан отново царувал над ромеите шест години[1], а владетел на арабите станал Ухалед, който царувал девет години. Константинополски епископ бил Кир, който възглавявал църквата шест години; за него ще се говори подолу.

През първата година от царуването си, т. е. когато за втори път заел престола, Юстиниан удостоил Тервел с много дарове и царски прибори, след което го изпратил в мир. Апсимар, като напуснал столицата, с бягство стигнал до Аполониада[2]; той бил обаче проследен и доведен при Юстиниан. И Ираклий[3] бил доведен от Тракия, окован, заедно с всички, които им помагали. Императорът погубил всичките, като ги обесил върху крепостната стена.

35. Bulgari apud Anchialum Romanos profligant

Mundi anno VIcc, divinae incarnationis anno DCC, anno vero imperii sui tertio Iustinianus pacem inter Romanos et Vulgares evertit et equestres militias in Thracem transire faciens classibus constructis contra Vulgares et Terbeli properavit. Cum autem venisset ad ripam, navigium quidem ante castrum applicare fecit, equites vero in superioribus campis sine custodia et omni suspicione castra metari praecepit. Populo autem sicut ovibus per campos ad legendum fenum disperso, viderunt exploratores Vulgarum vanam Romanorum dispositionem et coacervati ut ferae subito irruerunt et vehementer consumpserunt Romaïcum ovile, multam praedam et equos et arma exceptis his, qui perempti sunt,

35. Българите нанасят поражение на византийците при Анхиало

През 6200 г. от сътворението на света т. е. през 700 година от рождението на Христа[4], именно през третата година от царуването си, Юстиниан нарушил мира между ромеите и българите, заповядал конните отреди да минат в Тракия и бързо потеглил с флотата срещу българите и Тервел. Като стигнал до брега[5], той наредил да закотвят флотата пред крепостта, а конницата да се разположи на лагер в отстрещната равнина, без да вземе обаче надлежни мерки за охрана. Но когато войниците се пръснали по полето като овце да събират сено, разузнавачи на българите видели изоставения лагер на ромеите, струпали се и като зверове внезапно нахълтали, разнебитили страшно ромейския лагер и взели много плячка, коне и оръжие, без да споменаваме тия, които

[1] Второто царуване на Юстиниан II е от 705—711 г. [2] Вероятно във Витиния. Не може да се отъждестви с положителност, понеже във Византия имало много градове със същото име. [3] Споменатият тук Ираклий бил брат на Тиберий III Апсимар. [4] Сиреч в 708 г. [5] В гръцкия текст на Теофан на това място стои 'Αγχίαλον. Ясно е, че Юстиниан II пристигнал до Анхиало. В случая обаче Анастасий Библиотекар превел буквално 'Αγχίαλον като ἄγχι ἅλον „до брега" (ad ripam).

accipientes. Porro Iustinianus, cum ad castrum fugisset cum his, qui evaserant, per tres dies portas clausit et obseratas tenuit vidensque Vulgarum perseverantiam ipse primus equi sui nervos incidens omnes id ipsum facere iussit. Armis autem bellicis supra murum positis, noctu in scaphas ascendens latenter enavigavit et cum confusione pervenit ad urbem. (p. 240_{9-26})

избили. След това Юстиниан прибягнал до градската крепост с тези, които се отървали живи, затворил портите и ги държал заключени в продължение на три дни. Виждайки упорството на българите, той пръв сам прерязал жилите на своя кон и заповядал всички да направят същото. Като наредил да поставят оръжието си върху стената, през нощта взел флотата, тайно отплувал и посрамен пристигнал в столицата.

36. Bulgari usque ad Constantinopolim discurrunt

Interea Vulgares per Philea clam in Angustum incidentes et magna caede facta usque ad urbem discurrentes et multos transvehentes nuptiisque opulentis et dapsilibus prandiis cum vario argento ceteroque apparatu repertis usque ad auream portam discurrentes totaque Thrace praeda evacuata illaesi cum innumeris pecoribus ad propria sunt reversi. (p. 245_{16-21}).

36. Българите нахлуват до околностите на Цариград

Между това[1] българите тайно настъпили през Филея[2] към Протока и извършили голямо кръвопролитие. Те нахлули чак до столицата, отвлекли мнозина, които заловили на богати сватби и пищни угощения със сребърни и други разкошни прибори. Прониквайки чак до Златната врата, опустошили с грабежа си цяла Тракия и невредими се завърнали в собствената си земя с безброй награбен добитък[3].

37. Iustinianus II una cum Bulgaris ad Constantinopolim venit

Mundi anno VICCVIIII divinae incarnationis anno DCCVIIII, Leo imperator Romanorum provehitur, qui viginti quattuor imperavit annis. Suleheman vero dux Arabum noscitur quibus tribus praefuit annis. Hoc itaque anno Leo imperare coepit ex Germanicensibus dirivatus, genere Syrus, qui a Iustiniano imperatore, cum prius regnaret, transfertur in Mesembriam Thracae. Porro posterioris imperii sui tempore cum veniret una cum Vulgaribus, obvius ei cum muneribus fuit ovium quingentarum. Placatus autem Iustinianus spatharium protinus illum fecit et habuit hunc sicuti germanum amicum. (pp. 251_{28}—252_{1})

37. Юстиниан II пристига с българите при Цариград

През 6209 година от сътворението на света т. е. в 709 г. от рождението на Христа[4], император на ромеите станал Лъв[5], който управлявал двадесет и четири години. Сулейман пък е известен като вожд на арабите, който ги управлявал три години. И тъй през тази година се възцарил Лъв, родом от Германикия, по произход сириец, когото император Юстиниан преселил в тракийска Месемврия по време на първото си царуване[6]. По-късно, когато Юстиниан при второто си възцаряване[7] дошъл заедно с българите, Лъв го посрещнал с дар от 500 овце. Юстиниан, който бил доволен от него, веднага го назначил спатарий и го имал като роднина и приятел.

38. Sarraceni Constantinopolim obsident castellaque Thraciae depopulantur

Interea Masalmas, cum in Asia hiemasset, praestolabatur Leonis promissa. Cumque

38. Арабите обсаждат Цариград и опустошават тракийските крепости

Между това Масалмас[8], след като презимувал в Азия, очаквал обещаното

---

[1] В 712 г. [2] Според Tabula P utingeriana (Vindobonae 1888, segment VII) Philias била третата станция по крайбрежния черноморски път Цариград — Кюстенджа. Според *Kiepert*, Formae orbis antiqui, tabula XVII (Illyricum et Thracia), тя се намирала при северния бряг на ез. Деркос. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 176, бел. 1. [3] Според *Златарски*, История, I, 1, 176, тези враждебни нахлувания на българите във византийска територия се дължали на това, че новият византийски император Филипик Вардан отказал да поднови и утвърди стария мирен договор с Тервел. [4] Сиреч 717 г. [5] Император Лъв III царувал от 717 до 741 г. [6] През 685—695 г. [7] През 705 г. [8] Масалмас, арабски вожд. Под негово предводителство арабите предприели голяма обсада на Цариград в 717—718 г.

nil a Leone recepisset, et comperto, quod illusus esset ab ipso, adiens Abydum rursus transvexit populum copiosum in Thracem et contra regiam urbem commotus est scribens et ad Suleheman protosymbolum, quo veniret una cum preparatis classibus. Porro nono decimo kalendarum Septembriarum obsidere coepit urbem Masalmas depopulatus et Thracoa quoque castella. Circumvallato vero terreno muro foderunt in circuitu foveam prolixam et magnam et super eam sicci lapidis maceriam posuerunt. Kalendis autem Septembribus primae indictionis ascendit impugnator Christi Suleheman cum stolo et ameraeis suis habens mirae magnitudinis naves et scaphas sumptus vehentes et dromones numero mille octingentos; et fixit stationem a Magnaura usque ad Cyclobium. Post duos sane dies austro flante inde profecti navigio venerunt ad urbem, et quidam eorum ⟨in⟩ ea loca, quae dicuntur Eutropii et Anthemii, transmearunt, quidam autem ad partes Thracae a castello Galati et usque ad Clidium applicuerunt. Verum grandibus illis navibus ex onere aggravatis atque retardatis dorsicustodes usque ad viginti scaphas remanserunt habentes centenos loricatos ad has custodiendas. Praeterea serenitate, quae has in reumate comprehendit, effecta, et angusto[a] modicum flante, ad exteriora impulsae sunt. Imperator vero, protinus igniferis navibus contra eas directis ab Acropoli, has divina ope igne consumpsit; et aliae quidem ex his ad ripae muros proiectae sunt, aliae vero una cum hominibus in profundum dimersae sunt, porro aliae usque ad Acutam et Latam insulam consumptae portatae sunt. Hinc ergo qui erant ex urbe fiduciam perceperunt, ast hostes magno pavore concussi sunt humidi cognoscentes efficacissimam ignis operationem. — — — Cum autem hiemps in Thrace valde gravis accessisset adeo, ut terra non pareret a nive,

a) austro *ed. hist. misc.*

от Лъв[1]. И като не получил нищо от Лъв и разбрал, че бил измамен от него, отишъл в Абид[2] и прехвърлил отново многобройна войска в Тракия. Той се насочил срещу столицата и писал на първосъветника си Сулейман да дойде с приготвените кораби. На 14 август[3] Масалм започнал обсадата на столицата, опустошавайки и тракийските крепости. Той обкръжил града със земен насип, изкопал наоколо дълъг и голям ров, а над рова издигнал камена ограда от суха зидария. На 1 септември, през първия индикт, христоборецът Сулейман се отправил по море с флота заедно със своите емири[4], имайки на разположение удивително огромни кораби и ладии, возещи припаси, и бързоходни кораби на брой 1800; разположил се на котва от Магнаура[5] чак до Кикловион[6]. След два дни, като задухал южен вятър, потеглили оттам по море и стигнали до столицата. Някои от тях доплували до местността, наречена Евтропиева[7] и Антемиева[8], други пък спрели с корабите до пределите на Тракия, от крепостта Галат[9] чак до Клидион[10]. Но понеже тези големи кораби били обременени и забавени от товара, останали около 20 ладии за охрана на тила с по 100 души тежко въоръжени, за да ги пазят. Освен това, понеже се изяснило времето, което ги сварило в пролива, и задухал слаб южен вятър, те били изтласкани към брега. Императорът пък, като насочил веднага от Акропола срещу тях огненосни кораби, с божия помощ ги изгорил; някои от тях били изхвърлени към крайбрежните стени, други потънали в дълбините заедно с хората, трети пък били отнесени разбити чак до островите Акута и Лата[11]. Поради това онези, които се намирали в столицата, се ободрили, а неприятелят бил поразен от голям страх, като познал унищожителното действие на течния огън[12]. — — — Понеже настъпила много тежка зима в Тракия, дотолкова, че земята не се виждала от снега, който

[1] Лъв III. Масалмас се опитвал да преговаря с него, докато Лъв бил още претор на източните войски при управлението на император Теодосий III (715—717). [2] Абид — град в Мала Азия, на Хелеспонта. [3] Събитията стават през 717 г. [4] Емир — титла, която се давала на военачалници и управители на провинции у арабите. [5] Магнаура — дворец и школа, разположена в западния край на Цариград, край морето при Евдомон. [6] Кикловион — укрепен нос на Мраморно море между Теодосиевата стена и Евдомон. Нарича се още Стронгилон; вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 234, бел. 2. *R. Janin*, Constantinople byzantine, Paris 1950, стр. 415. [7] Евтропиевият залив бил разположен на Босфора срещу Цариград, близо до Халкедон. [8] Антемиева местност — разположена на малоазиатския бряг на Босфора, срещу Цариград. [9] Крепостта на Галат — разположена в дн. Галата, на отвъдния бряг на Златния рог. [10] Клидион — местност, разположена на тракийския бряг на Мраморно море. [11] Острови в Мраморно море. Анастасий превежда с Acuta и Lata Ὀξεῖα и *Πλατεῖα*. [12] „Гръцкият огън" бил изнамерен от сириеца Калиник през втората половина на VII в. Горял във водата и запалвал тогавашните кораби с дървена конструкция. Точният му състав не е известен. Предполага се, че той съдържал сяра, силитра и нефт. Вж. подробности у *Bréhier*, Les institutions, стр. 414—415.

quae in crystallum versa esse videbatur, multitudo equorum et camelorum ceterorumque animantium inimicorum mortua est. (pp. 255_9—256_2, 256_{10-14})

като че ли се бил превърнал в . кристал, измрели множество коне и камили, и други животни на неприятеля[1].

39. Bulgari viginti duo milia Sarracenorum occidunt

Porro coacervavit in eos bellum etiam Vulgarum gens et, ut aiunt qui hoc certius norunt, viginti duo milia ex Arabibus occiderunt, et multa tempore illo eis acciderunt atrocia ita, ut experimento discerent, quia deus et sanctissima virgo deique mater hanc muniunt urbem et Christianorum imperatorem, et non est omnimoda dimissio dei in his, qui invocant eum in veritate, licet ad modicum quid castigemur propter peccata nostra. (p. 257_{7-14})

39. Българите избиват двадесет и две хиляди араби

След това арабите били нападнати и от племето българи[2] и, както разказват тези, които знаят това по-сигурно, българите избили двадесет и две хиляди араби. В същото време много бедствия сполетели арабите, та от опит да научат, че бог и пресветата дева и божия майка закрилят този град и императора на християните и че бог няма да изостави завинаги тези, които го призовават в истината, въпреки че за кратко време сме били наказани заради нашите грехове.

40. Bulgari una cum Artemio ad Constantinopolim veniunt

Eodem etiam anno Niceta Xylinites scribit ad Artemium Thessalonicae morantem, quo pergeret ad Terbelin, quatinus cum auxilio Vulgarico contra Leonem veniret. Qui obaudiens ad Terbelin abiit, et dat ei exercitum et dat ei quinquaginta auri centinaria; et his receptis Constantinopolim venit. Urbe sane id minime admittente, Vulgares hunc Leoni tradiderunt et liberali honorati ab eo benignitate reversi sunt. Ast imperator hunc cum Xylinite, peremit publico quoque fisco substantiam applicans Xyliniti, qui, cum magister esset, substantiam multam possederat. Sisinnium patricium, cognomento Rendacium, eo, quod fuerit cum Artemio, Vulgares capite punierunt et archiepiscopum Thessalonicae Leoni principi tradiderunt, qui decollatus est cum Artemio. Similiter et Hisohen, patricium et comitem Opsicii, et Theoctistum primum a secretis et Nicetam Anthracem et comitem Titichei ut amicos et concordes eius occidit, reliquos autem mutilatis naribus proscriptione damnatos in exilium misit. (259_{11-26})

40. Българите заедно с Артемий пристигат до Цариград

През същата година[3] и Никита Ксилинит[4] писал на Артемий[5], който се намирал в Солун, да отиде при Тервел, та с българска помощ да потегли срещу Лъв[6]. Той го послушал, отишъл при Тервел, комуто предоставил войска и му дал петдесет кентинария[7] злато. Тервел приел предложението и пристигнал до Константинопол. Разбира се, столицата ни най-малко не допуснала това и затова българите предали Артемий на Лъв и, почетени от него с щедри дарове, се завърнали. А императорът го погубил заедно с Ксилинит, като дори конфискувал за държавното съкровище имуществото на Ксилинит, който като магистър бил придобил големи богатства. Патриция Сисиний, по прякор Рендаки, поради това че бил с Артемий, българите наказали с обезглавяване, а солунския архиепископ предали на император Лъв, който обезглавил архиепископа заедно с Артемий. По същия начин погубил и Исой, патриций и управител на Опсикион, и Теоктист, пръв секретар, и Никита Антракс, началник на градската крепост[8], понеже били приятели и съучастници, на Артемий. На останалите пък отрязал носовете, осъдил ги и ги изпратил на заточение.

---

[1] Т. е. на арабите, които обсаждали Цариград през 717—718 г. [2] През 717 г. българите действували като съюзници на византийците, когато арабите нападнали и обсадили Цариград по суша и по море. [3] През 717 г. [4] Военачалник (magister). [5] Артемий — по-късно император Анастасий II (712—715). [6] Византийският император Лъв III, Исавър. [7] Кентинарий = 100 литри злато. Литрата = 323 грама злато или 72 номизми. [8] В случая Анастасий Библиотекар е употребил латинския израз comitem Titichei, с който буквално е предал на латински гръцкото ἄρχοντα τοῦ τειχίου у Теофан. Гръцкият текст обаче е ясен и дава възможност да се разбере, че се касае за началник (ἄρχοντα = comitem) на крепостта (τοῦ τειχίου).

41. Slavi in Syria militant

Qui cum didicisset Abdelam, filium Alim, fratrem vero Salim, summum praetorem Syriae, principatum sibi affectantem et venientem ad optinendam Persidem adversantemque Persis et faventem his, qui erant Syriae quique auxiliabantur ei, concitatis exercitibus suis aggreditur eum apud Nitzibin, et victo eo Abumuslim multos peremit: erant enim plures ex his Sclavi et Antiocheni. (p. 281_{3-9})

41. Славяни служат като войници в Сирия

Абумуслим[1], като научил, че Абдел, син на Алим, брат на Салим, върховен управител на Сирия, се домогва до властта и идва, за да завладее Персия, да отмъсти на персите и да облагодетелствува своите помощници от Сирия, вдигнал войските си[2], нападнал го при Нисиби[3] и като го победил, погубил мнозина — а повечето от тях били славяни[4] и антиохийци.

42. Bulgari in fines Romanorum usque ad Murum Longum veniunt

Anno imperii Constantini quinto decimo Paulus Romanae sedis praesul habetur. — — — Imperator autem Constantinus Syros et Armenios, quos a Theodosopoli et Melitana duxerat, in Thracem emigravit, ex quibus etiam Paulicianorum est haeresis dilatata. Similiter et in urbe paucis prae mortalitate factis habitatoribus eius, duxit una cum familiis, tam ex insulis et Hellade quam ex inferioribus partibus, sicque urbem habitare fecit, quam et condensam reddidit.

Eodem quoque anno quaesiere Vulgares pacta propter castra, quae constructa fuerant. Ast imperatore apocrisiarium eorum dehonestante exierunt hostiliter et usque ad longum murum venerunt et multo excidio perpetrato illaesi reversi sunt. (pp. 281_{26} – 282_{2})

42. Българите нахлуват във византийските предели чак до Дългата стена

През петнадесетата година[5] от царуването на Константин[6] Павел[7] станал предстоятел на римската катедра. ——— Император Константин преселил в Тракия тези сирийци и арменци[8], които бил довел от Теодосиопол и Мелитена; те разпространили ереста на павликяните. Понеже пък населението на столицата намаляло поради смъртност, той преселил и заселил в нея жители както от островите и Елада, тъй и от по-южните области, заедно със семействата им, и така й увеличил населението.

През същата година[9] българите заради крепостите, които били построени, поискали уговореното по договора[10]. Но тъй като императорът оскърбил техния пратеник, те започнали военни действия, стигнали чак до Дългата стена[11] и като извършили голямо кръвопролитие, завърнали се безнаказано.

43. Constantinus imperator Slavinias Macedoniae depraedatur

Anno imperii sui octavo decimo Constantinus Sclavenias penes Macedoniam positas captivavit et reliquos subiugavit. (p. 282_{20-21})

43. Император Константин опленява македонските Славинии

През осемнадесетата година[12] от царуването си Константин[13] опленил Славиниите от Македония, а останалите жители покорил.

---

[1] Абумуслим, арабски вожд. [2] Събитията станали през 755 (754) г. [3] Нисиби, гр. в Месопотамия [4] Вероятно поселените на арабо-византийската граница славянски пленници. Срв. *А. Васильев*, Византия и арабы, СПб. 1902, стр. 97—98. [5] През 755 г. [6] Византийският император Константин V Копроним (741—775). [7] Папа Павел I (757—767). [8] През 755 г. византийският император Константин V почнал да строи по българската граница в Тракия крепости, в които поселил еретици-павликяни, сирийци и арменци от Теодосиопол и Мелитена. [9] През 755 г. [10] Издигането на нови византийски крепости по българската граница в Тракия и поселването на сирийци и арменци в тези крепости, с явната цел да служат при нападение и отбрана, било несъмнено нарушение на договора от 716 г., сключен между България и Византия. Ето защо българският хан с основание поискал да му се плати уговореното и проводил пратеник при император Константин V Копроним. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 201 [11] Така наречената „Дълга стена“, построена от император Анастасий I. [12] Т. е. 785 г. [13] Константин V Копроним.

44. *Bulgari exercitum Romanorum ad clausuram Beregabae trucidant*

Imperator autem exercitum movit in Vulgariam, et veniens in Veregaban ad clusuram, obviam ei Vulgares advenerunt et multos exercitus eius trucidaverunt, in quibus et Leonem patricium et praetorem Thracesiorum, et alium Leonem logothetam cursus, et populum multum, et acceperunt arma eorum; et sic inhoneste reversi sunt. (p. 283_{1-6})

44. *Българите разбиват император Константин във Верегавската клисура*

Императорът[1] предприел поход срещу България[2] и стигнал до Верегавската клисура[3]. Българите излезли насреща и избили мнозина от войската му, между които и Лъв, патриций и военачалник на тракезийците[4], и друг един Лъв, логотет на дрома, и голям брой войници, като взели и оръжието им. Така ромеите безславно се върнали.

45. *De Teletzis Sabini Paganique imperio*

Anno imperii Constantini vicesimo secundo apparuit docites in Oriente, et interfectus est filius Phatimae. At vero Vulgares insurgentes occiderunt dominos suos a seiram dirivatos, et statuerunt virum insensatum nomine Teletzin, triginta cum esset annorum. Multi praeterea Sclavi fugientes ad imperatorem confluxerunt, quos constituit super Artanan. Porro sexto decimo kalendas Iulias exivit imperator in Thracem, misso quoque navigio per Euxinum pontum, usque ad octingenta chelandia ferentia duodenos equos. At vero Teletzis audita contra se tam per terram quam per mare facta commotione assumpsit in auxilium ex adiacentibus sibi nationibus viginti milia, et his in munitionibus constitutis se cautum et intrepidum reddidit. Ast imperator cum venisset, castra metatus est in campo Anchiali; et pridie kalendas Iulias primae indictionis, feria quinta, Teletzis apparuit cum multitudine gentium veniens, ineuntesque bellum concidunt diutius invicem. Verum Teletzis terga vertens effugit. Porro pugna tenuit ab hora quinta usque ad vespertinam, et multitudines Vulgarum numerosae peremtae sunt, multi vero ex eis capti multique imperatori subditi facti sunt. Ast imperator huiuscemodi elatus victoria publicavit hanc coram urbe, cum exercitibus ingressus armatus et laudibus a plebibus celeberrimis diffamatus, et xylopanduris constrictos trahens Vulgares captos, quos extra portam auream decollari praecepit a civibus. Te-

45. *За царуването на Телец, Сабин и Паган*

През двадесет и втората година от царуването на Константин[5] се явила на изток комета и синът на Фатима бил убит. Българите пък, като въстанали, убили своите, господари, които произхождали от ханския род[6] и поставили на престола мъж неразумен, на име Телец, който бил на тридесет години. Освен това много славяни избягали и се стекли при императора[7], който ги настанил отвъд р. Артана[8]. След това на 16 юни[9] императорът заминал за Тракия, като изпратил и флота през Евксинския понт около осемстотин кораба, возещи по дванадесет коня. А пък Телец, като узнал, че срещу него се вдигнал такъв поход по суша и по море, взел от съседните народи в помощ двадесет хиляди души, които настанил в крепостите, и се върнал сигурен и спокоен. Императорът пристигнал и разположил лагера си в полето на Анхиало; на 30 юни, първия индикт, в четвъртък, Телец пристигнал с множество племена и двете страни започнали продължително сражение. Телец напуснал полесражението и побягнал. Битката траяла от обяд до вечерта. Множество българи паднали убити, мнозина били пленени, мнозина пък били покорени от императора. А императорът бил възгордян от тази победа и я чествувал всенародно в столицата. Той влязъл въоръжен заедно с войската и бил възторжено приветствуван от народа. По негова заповед гражданите обезглавили вън от Златните врата пленените българи,

---

[1] Византийският император Константин V Копроним. [2] Касае се за нахлуването на византийската войска в България през 759 г. [3] Вж. тук стр. 250, бел. 1. [4] Тракезийци, жители на Тракезийската тема в М. Азия. [5] Константин V Копроним. [6] Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 209, б л. 1. [7] Хан Телец (761—764). [8] След като Телец се възкачил на престола, около 200 000 славяни избягали от България и доброволно минали под властта на византийския император. Константин V Копроним ги приел в държавата си и им предоставил места за заселване в Мала Азия около р. Артана — във Витиния. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 209—211; *Ив. Дуйчев*, Славяни и първобългари, стр. 199 сл. [9] През 763 г.

letzin vero tumultuantes Vulgares una cum principibus eius interfecerunt et constituerunt Sabinum, generum Comersii, quondam domini sui. Qui videlicet Sabinus cum mox ad imperatorem misisset et pacem fieri exquisisset, conventu Vulgares facto restiterunt robuste Sabino, dicentes ei „Vulgaria per te, ut cernimus, redigetur in servitutem Romanis". Factaque simultate fugit Sabinus in castrum Mesembriae et ad imperatorem se contulit. Statuerunt autem Vulgares alium sibi dominum, Paganum nomine. (pp. 284_{17}—285_{9})

които били довлечени оковани с дървени окови. Българите пък се разбунтували, убили Телец заедно с неговите боляри и поставили на престола Сабин[1], зет на някогашния им владетел Кормесий[2]. Понеже този Сабин незабавно отправил до императора молба за сключване на мир, българите направили събор, на който силно се противопоставили срещу Сабин, казвайки му: „България, както виждаме, чрез теб ще бъде поробена от ромеите". Поради възникналия раздор Сабин избягал в крепостта Месемврия и се приютил при императора. А българите поставили на престола друг владетел, на име Паган[3].

46. Pontus Euxinus congelat

Eodem quoque anno a kalendis Octobribus factum est gelu magnum et amarissimum, non solum in terra nostra, verum etiam in Oriente multo magis et. . . . . septemtrionali parte pelagus Ponti usque ad centum miliaria prae glaciei rigore in lapidis duritiam fuerit versum, habens cubitos a superficie in profundum triginta, cunctis nimirum regionibus ab ipsa Licchia usque ad Danubium et Cuphe fluvium, Danastri quoque ac Danapri, atque Necropela, nec non et reliquas ripas, et usque ad Mesembriam et Mediam similia patientibus. Cumque huiscemodi gelu nive fuisset coopertum, super alios viginti cubitos crevit ita, ut mare aridae conformaretur, et pedibus calcaretur in superficie glaciei a Chazaria et Vulgaria, quin et reliquis adiacentibus nationibus, tam ab hominibus quam ab agrestibus et mansuefactis animantibus. (p. 285_{28-35})

46. Черно море замръзва

През същата година[4] от началото на октомври настанал голям и лют студ не само по нашите земи, но и на изток много повече.... Понтийско море в северната си част, до сто мили навътре, станало твърдо като камък поради якия лед, който стигал на дълбочина тридесет лакти, и то покрай всички околни земи, от самата Лихия[5] чак до р. Дунав, Куфис[6], Днепър, Днестър и Некропела[7], та и край останалите брегове, които също пострадали от студа, чак до Месемврия и Мидия. Когато този лед се покрил със сняг и нараснал с още двадесет лакти, морето се превърнало на земна твърд, та хората от Хазария и България, пък и други съседни народи, а така също и диви и питомни животни ходили по повърхността на леда.

47. Constantinus imperator tempore Pagani Bulgariam usque ad Tzicas ingreditur

Eodem etiam anno misit Paganus, dominius Vulgariae, ad imperatorem postulans, ut cum eo facie ad faciem iungeretur, et accepto verbo descendit ad eum cum Boiladis suis. Cumque imperator una cum

47. Император Константин нахлува в България по времето на Паган чак до Чика

През същата година[8] българският владетел Паган, отправил до императора пратеник с молба да се срещнат лично. След като било прието предложението му, Паган пристигнал при него със своите боили. Императорът, който седял

[1] Сабин, бълг. хан (764—766). Годините на хановете са дадени според *Златарски*, История, I, 1, стр. 460. [2] Хан Кормисош (739—756). [3] Хан Паган (767—768). [4] През 768 г. [5] Поточно Зинхия (*Ζιγχία* у *Theoph.*, Chronographia, p. 434_{10}), област на северния край на източното черноморско крайбрежие, на югоизток от Крим. [6] Куфис — дн. р. Кубан в Южна Русия. [7] Срв. тук, стр. 247, бел. 13. [8] През 764 г.

Sabino sederet, suscepit eos et exprobravit inordinationem eorum et odium habitum im Sabinum, feceruntque pacem, ut putabatur. Ast imperator mittens clam in Vulgariam cepit Severorum principem Sclavunum, qui multa Thrace fecerat mala. Comprehensus autem est et Christianus, qui ex Christianis magarites et primus scamarorum effectus est, quem apud sanctum Thomam manibus et pedibus detruncantes adduxere medicos, qui hunc vivum inciderunt a thorace pube tenus ad hominis cognoscendam positionem atque structuram, et sic eum tradiderunt igni. Actutum praeterea imperator exiens ab urbe, cum sine custodia invenisset ob deceptoriam pacem clusuras, ingressus est Vulgariam usque ad Tzicas, et misso igne in cortes, quas repperit, cum timore reversus est, cum nil forte patrasset. (287_{11-25})

заедно със Сабин[1], ги приел, упрекнал ги заради непослушанието и омразата им към Сабин. След това, както се предполага, сключили мир. Императорът проводил тайно в България хора, които заловили княза на северите Славун[2], който бил извършил много пакости в Тракия. Бил заловен и Християн, който станал изменник на християните и вожд на скамарите[3]. Него с отсечени ръце и крака отвели до „Свети Тома"[4] при лекарите, които го разсекли жив от гърдите до срамните части, за да разучават устройството на човешкото тяло. След това го изгорили. Императорът веднага потеглил от столицата и като заварил проходите на България без охрана поради измамния мир, навлязъл в пределите ѝ чак до Чика[5]. Той подпалил аулите, които намерил там, и от уплаха се върнал назад, без да извърши нещо съществено.

48. Classis Romana apud Anchialum aquilone conteritur

Denique duodecimo kalendarum Februariarum quartae indictionis motus est contra Vulgares, et direxit ad Achelon duo milia sexcenta chelandia construens ea et armans ex cunctis thematibus; quae cum in toris stationem fixissent, flante aquilone contrita sunt paene omnia, et necatus est populus multus ita, ut imperator et extendere retia et sic mortuos educere ac sepelire praeceperit. (p. 288_{12-17})

48. Ромейската флота претърпява корабокрушение при Анхиало

На 21 януари, четвъртия индикт[6], се вдигнал срещу българите император Константин и отправил към Анхиало 260 кораба в бойно снаряжение с войници, събрани от всички теми. Когато те хвърлили котва при брега, извил се северен вятър и почти всички кораби били унищожени, та загинал много народ. Императорът наредил да хвърлят мрежи и по този начин да изтеглят умрелите и да ги погребат.

49. Constantinus imperator operarios ex Thracia ducit

Porro sexto decimo kalendas Decembrias eiusdem quintae indictionis decreto imperatoris promovetur Nicetas eunuchus ex Sclavis ortus irregulariter patriarcha Constantinopoleos. Et facta est siccitas ita, ut nec ros de caelo caderet, defecitque ab urbe penitus aqua et otiosae remanserunt tam cisternae quam lavacra, quin potius et

49. Император Константин довежда от Тракия майстори

На 16 ноември през същия пети индикт[7] с постановление на императора[8] бил поставен незаконно за патриарх на Константинопол евнухът Никита[9], славянин по произход. И настанала суша, та нито капка дъжд не падала от небето и в столицата водата напълно изчезнала. Останали без вода не само водоемите, но и къпалчите, та дори и водоскоците.

[1] Бившият български хан Сабин (764—766). [2] Княз Славун предвождал славянското племе севери, които влизали в състава на славяно-българската държава и държали най-важните проходи в Източна Стара планина, през които се влизало в самото средище на България. [3] Скамари се наричали разбойническите шайки, които върлували по пътищата на Византийската империя. Вж. *А. Д. Дмитрев*, Движение скамаров, ВВр, V, 1952, стр. 3—14. [4] Пристанището „Св. Тома" в Цариград. [5] Според *Ф. Ив. Успенский*: ИРАИК, X, 1905, стр. 547, под „Чика" трябва да се разбира р. Тича, според *Златарски*, История, I, 1, стр. 223—224, — източната част на Стара Планина (Ζυγός), а според *Шкорпил*, Материали, стр. 171, — Върбишко Градище, главното селище на северите. Според *В. Бешевлиев*, Първобългарски надписи, стр. 78, тук става дума за р. Камчия, която на старобългарски се наричала Тъча. [6] През 774 г. [7] Вероятно през 767 г. [8] Император Константин V Копроним. [9] Никита I, цариградски патриарх (764—780).

fontalia fluenta, quae prius iugiter effluebant. Quod intuens imperator coepit renovare aquaeductum Valentiniani, qui, cum usque ad Heraclium perdurasset, ab Avaribus est destructus. Electis ergo ex diversis locis artificibus ab Asia quidem duxit et Ponto aedificatores mille et linitores ducentos, a Graecia vero et insulis testacarios quigentos, porro ex ipsa Thrace operarios quique milia et tegulas facientes ducentos, et praeposuit eis principes executores operum ac patricium unum; sicque opere consummato aqua introivit in urbem. (p. 290_{19-32})

които непрекъснато струели преди това. Като виждал това, императорът започнал да възстановява Валентиниановия водопровод[1], който, след като оцелял чак до времето на Ираклий, бил разрушен от аварите[2]. Като събрал майстори от различни места, довел и от Азия, и от Понта хиляда зидари и двеста мазача, а от Гърция и островите — петстотин тухлари, от самата Тракия — пет хиляди майстори и двеста керемидчии. За надзорници на работата им поставил началници и един патриций; и тъй, след като била завършена работата, водата потекла в столицата.

50. De Constantini V imperatoris expeditionibus contra Bulgaros

Anno imperii sui tricesimo tertio movit Constantinus mense Maio duodecimae indictionis stolum chelandiorum duorum milium contra Vulgariam. Et ingressus et ipse in rubea chelandia motus est ad intrandum Danubium amnem, derelictis quoque praetoribus equestrium thematum extra clusuras, si forte possent Vulgaribus in se intuitum intentionis figentibus introire in Vulgariam. Cum autem venisset usque ad Barnas, formidavit et redire meditabatur. Sed et Vulgares videntes ac simili pavore metuentes miserunt Boilam et Tzigaton petentes pacem. Quos cum vidisset imperator, gavisus est et pacem fecit, praestito vicissim iureiurando, quatinus neque Vulgares exirent contra Romaniam, neque imperator studeret in Vulgariam intrare. Et factis super hoc ex utraque parte scripturis ad invicem, reversus est imperator et urbem adiit, taxatis derelictis ex omnibus thematibus in castris, quae condidit. Octobrio vero mense undecimae indictionis nuntium suscepit a Vulgaria ab occultis amicis suis, quod mitteret dominus Vulgariae duodecim milia ex populo et Boilades ad captivandam Verzitiam et abducendum eos in Vulgariam. Qui, ne innotesceret, quod

50. Походи на император Константин V срещу българите

През тридесет и третата година от царуването си[3], през месец май, дванадесети индикт, Константин вдигнал флота от две хиляди кораба срещу България. Качвайки се и сам на червения кораб, той потеглил да навлезе в река Дунав, като оставил началниците на конните отреди до самите проходи, та да могат да навлязат в България, докато вниманието на българите бъде насочено към него. Но след като стигнал до Варна, императорът се изплашил и започнал да се готви за връщане. Пък и българите, като го наблюдавали, също били обзети от подобен страх и изпратили един боил и един чигат[4] да искат мир. Императорът, като ги видял, зарадвал се и сключил мир. Била положена клетва и от двете страни: нито българите да излизат срещу Византия, нито императорът да замисля походи срещу България. И след като били дадени взаимно писмени уверения от двете страни, императорът се завърнал в столицата, като оставил отреди от всички теми в крепостите, които построил. А през месец октомври, дванадесети индикт[5], получил известие от България от свои тайни приятели, че българският владетел праща 12 000 войници и боили да превземат Берзития[6] и да отведат населението ѝ в България. За да не стане известно, че се

[1] Водопровод в Цариград, наречен на името на император Валентиниан I (364—375), който го бил възстановил. [2] В 626 г. през време на обсадата, в която участвували и славяни. [3] През 773 г. [4] Чигат — прабългарска титла, на старобългарски ЧИГОТЬ, която отговаря на византийската титла *σπαθάριος* и произхожда от тюркската дума ğiğit (джигит). Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 228, бел. 1; *Ив. Дуйчев*, За някои български думи и имена във византийските автори, Сборник Ст. Младенов, София 1957, стр. 161—162. [5] През същата 773 г. [6] Областта Берзития е вероятно в днешна Средна Македония, дето живеело славянското племе берзити. За различните мнения по въпроса вж. *М. Дринов*, Съчинения, I, стр. 305 сл.; *Златарски*, История, I, 1, стр. 230 и бел. 1; ВИИНЈ, I, стр. 183, бел. 7.

contra Vulgares moveretur (venerant enim ad eum legati domini Vulgariae), cum adhuc hi essent in urbe, simulavit se adversus Arabes movere, et transmearunt tam vexilla quam supellectiles ministerii regii apparatus. Cum autem apocrisiarios dimisisset, per exploratores comperto eorum egressu, assumpto exercitu festinus iter arripuit, et coacervatis thematum taxatis et Thracesianis et unitis ordinibus optimatibus fecit eos octuaginta milia. Et pergens in locum, qui dicitur Lithosoria, nullius tubae clanguore sonante, irruerunt super illos, et vertens eos fecit victoriam magnam et cum multis exuviis et captivis reversus est, triumphi sui tropaea penes urbem ostentans, et obsequiis constipatus incedens bellumque hoc nobile nuncupans eo, quod nemo sibi restiterit, nec mactatio in hoc aut effusio Christiani facta fuerit sanguinis.

вдига срещу българите, понеже при него били дошли пратеници на българския владетел, които до този момент били в столицата, императорът се престорил, че се вдига срещу арабите, и преминали отвъд морето както знамената, така и снаряжението на императора. След като отпуснал пратениците и узнал от съгледвачи, че те си заминали, събрал войската и бързо потеглил. Като събрал гарнизоните от темите и тракезийците, той прибавил към войската и оптиматите и тъй я увеличил на 80 000 души. Отправяйки се към мястото, наречено Литосория[1], без да прозвучи нито една тяхна тръба, ромеите безшумно се нахвърлили върху българите, обърнали ги в бягство, извоювали голяма победа и се върнали с много плячка и пленници. В столицата императорът гордо сочел трофеите на своята победа и шествувайки, придружен от свитата си, назовавал тази война благородна, понеже никой не му се противопоставил и не станало в нея клане или проливане на християнска кръв.

Anno imperri sui tricesimo quarto Constantinus solvens Vulgarum pacem construxit iterum stolum multum, et intromissis in eum equitum duodecim milibus, direxit praetores classium omnes in illo, ipse vero timens mansit cum equestri militia. Cum autem usque Mesembriam venissent et hanc fuissent ingressi, valenter aquilone vento spirante omnia paene contrita sunt, et multi perierunt, et rediit, cum nil utilitatis attulisset. Porro Telerigus dominus Vulgariae comperto, quod per familiares suos imperator consilia sua cognosceret, scribit ei dicens „vellem effugere et venire ad te. Transmitte ergo mihi verbum securitatis meae, et quos habeas hic amicos, ut hoc eis credam et mecum occurrant". At ille levitate usus scripsit ei. Qui cum haec didicisset, per medium omnes recidit. Quod audiens Constantinus aliquandiu canos suos evulsit.

През тридесет и четвъртата година от царуването си[2] Константин нарушил мира с българите, събрал отново голям флот и като натоварил в него 12 000 конници, зачислил към тях всички корабни началници, а самият той, боейки се, останал при конната си войска. Но когато стигнали до Месемврия и я нападнали, задухал силно северен вятър,та почти всички кораби били унищожени и мнозина загинали. Императорът се върнали без резултат. Тогава българският владетел Телериг[3], като се научил, че императорът чрез свои приятели узнавал неговите планове, писал му следното: „Бих желал да избягам и да дойда при теб. Ето защо, прати ми уверение за моята безопасност и съобщи, кои приятели имаш тук, за да им доверя това и да ми помогнат". Императорът, постъпвайки лекомислено, му писал. Като научил това, Телериг ги разсякъл всички наполовина. Когато Константин узнал това, дълго време си скубал белите коси.

Anno imperii sui tricesimo quinto imperator mense Augusto tertiae decimae indictionis exivit contra Vulgares. Qui atrociter in cruribus divinitus est plaga per-

През тридесет и петата година от царуването си, през месец август, тринадесети индикт[4], императорът излязъл срещу българите. Той бил свише жестоко пора-

[1] Местност с неуточнено местоположение. Според *К. Шкорпил*: ИРАИК, X, стр. 566—567, това са Сините камъни край Сливен. Според *Златарски*, История, I, 1, стр. 232, бел. 1, това е „местност на север от пограничния окоп, някъде в Загория". [2] През 774 г. [3] Хан Телериг (768—777). [4] През 775 г.

cussus, quae graece anthrax appellatur, et hinc febre validissima et medicis propter nimium incendium ignota detentus Arcadiupolim rediit a subiectis super humeros in lecto delatus, et veniens Sylymbriam navim ingressus est. Cumque ad Rotundum pervenisset castellum, miserabiliter in chelandio moritur clamans et dicens „vivens adhuc igni sum inextinguibili traditus," sanctamque virginem et dei genetricem laudari expostulans, cum sine foedere ipsius fuerit inimicus. (pp. $295_{24}-297_{4}$)

зен с болест в бедрата, която на гръцки се нарича антракс. Поради това, задържан от силна треска, непозната за лекарите поради високата температура, той се върнал в Аркадиопол[1], отнесен на легло върху раменете от подчинените, и като пристигнал до Силиврия, качил се на кораб. И когато стигнал до крепостта Ротундум[2], умрял като клетник в кораба, викайки и повтаряйки: „Доживях да бъда предаден на неугасим огън"; и карал да славят светата дева и божия майка, при все че бил нейн непримирим враг.

51. Telerigus Bulgarorum dominus ad Romanos confugit

51. Българският владетел Телериг избягва при ромеите

Anno imperii Leonis secundo confugit Telerigus Vulgarum dominus ad imperatorem, qui fecit eum patricium, iungens illi et uxoris suae Heirenae consobrinam. Cum autem baptizatum eum ex sancta quoque piscina suscepisset, magnifice honoravit pariter et amavit. (pp. $298_{86}-299_{8}$)

През втората година от царуването на Лъв[3], българският владетел Телериг избягал при императора, който го направил патриций и го оженил за една братовчедка на съпругата си Ирина. След като го приел от светия купел на кръщението, императорът го почел щедро и го обикнал[4].

52. Irene imperatrix in Thraciam exit

52. Императрица Ирина предприема обиколка из Тракия

Anno imperii sui tertio, pace facta cum Arabibus et aditu reperto, Heirene mittit Stauracium patricium et logothetam dromi cum virtute multa contra Sclavinorum gentes. Qui cum descendisset in Thessaliam et Graeciam, subiecit omnes et tributarios fecit imperio. Introivit autem et in Peloponnisum et multam captivitatem et exuvias Romano imperio attulit.

През третата година[5] от царуването си, когато бил сключен мир с арабите и случаят бил благоприятен, Ирина[6] изпратила Ставракий, патриций и логотет на дрома, с многобройна войска срещу славянските племена[7]. Като слязъл в Тесалия и Гърция, той покорил всички племена и ги направил данъкоплатци на империята. Навлязъл и в Пелопонес и доставил на ромейската държава голям брой пленници и плячка.

Anno imperii Constantini ac Heirenae quarto rediit Stauracius, de quo supradictum est, a Sclavis et triumpho manifestavit tropaea in Hippodromio. Mense autem Maio eiusdem septimae indictionis exivit imperatrix Heirene una cum filio suo et virtute copiosa in Thracem circumferens

През четвъртата година от царуването на Константин и Ирина Ставракий, за когото споменахме по-горе, се завърнал от похода си срещу славяните и при тържеството на хиподрома показал своите трофеи. А през май на същия седми индикт императрица Ирина заедно със своя син и многочислена войска заминала за Тракия, носейки със себе си всякакви

[1] Аркадиопол, днес Люлебургас. [2] Крепостта Стронгилон или Кикловион Анастасий тук превежда буквално с Rotundum castellum (Кръгла крепост). [3] Византийският император Лъв IV Хазарски (775—780). [4] През 777 г. българският хан Телериг избягал от България и потърсил прибежище при византийския император Лъв IV, който го приел, дал му звание патриций и го оженил за братовчедката на жена си Ирина. [5] През 783 г. [6] Ирина управлявала във Византия поради малолетието на сина си Константин VI (780—797), а след това самостоятелно (797—802). [7] Възползувани от затрудненията на Византия откъм изток и от изтеглянето на византийски войски от Балканския полуостров, славяните в Македония и Тесалия през 783 г. се надигнали срещу византийската власт, за да се отцепят от империята.

organa et cetera genera musicorum, et ivit usque Beroeam, et hanc aedificari iubens nominavit Heirenopolim. Venit autem et usque ad Philippupolim cum omni securitate et rediit, cum construxisset etiam Anchialum. (303_{8-21})

музикални инструменти. Тя стигнала чак до град Бероя[1], заповядала да го укрепят и го нарекла Иринопол. Тя отишла и във Филипопол при пълна безопасност и се върнала, след като укрепила и Анхиало.

53. *Bulgari Romanos apud Probatum et castrum Marcellorum vincunt*

Ceterum Aprili mense Constantinus, cum castra movisset contra Vulgares, venit ad castellum, quod dicitur Probati, ad rivum scilicet sancti Georgii; et cum occurrisset Cardamo domino Vulgariae, pusillo circa vesperam facto bello, formidantes hi, qui ex parte Romanorum erant, per noctem fugerunt et inglorii redierunt; quin et Vulgares metuentes reversi sunt. (p. 310_{27-30}).

Iulio vero mense exercitum movit adversus Vulgares et construxit castrum Marcelorum, et duodecimo kalendarum Augustarum exivit Cardamus dominus Vulgariae cum omni virtute sua et stetit in munitionibus. Fiducia vero fretus et a pseudoprophetis imperator credere persuasus, quod eius esset victoria, incircumspecte ac inordinate bellum infert et valido vincitur Marte fugatusque redit in urbem, multis amissis non solum communis populi, sed et primatum, inter quos et Michahel magistratus Lachanodraco et Bardas patricius ac Stephanus protospatharius extiterunt, Nicetas quoque ac Theognostus facti praetores, et homines regii non pauci, sed et Pancratius pseudopropheta et astronomus, qui et victurum illum vaticinatus est. Abstulerunt autem Vulgares etiam sarcinam pecunias equos et aulaeam una cum universo regio apparatu. (p. 311_{9-21})

53. *Българите побеждават ромеите при Провят и Маркели*

През месец април[2] Константин[3] потеглил срещу българите и стигнал до крепостта, наречена Провят[4], на брега на р. Свети Георги. Там се сблъскал с българския владетел Кардам[5]. Привечер станала незначителна битка, но ромейските войници се изтеглили, избягали през нощта и се завърнали безславно. Впрочем и българите се изплашили и се върнали назад.

През месец юли[6] императорът вдигнал войска срещу българите и застроил укреплението Маркели[7]. На 21 юли пък излязъл българският владетел Кардам с цялата си войска и заел укрепени позиции. Но императорът, самонадеян поради внушенията на лъжепророци, повярвал, че победата е на негова страна и започнал битка необмислено и безредно. Той бил победен в решително сражение и се върнал в столицата, след като понесъл големи загуби не само всред обикновените войници, но и от първенците. От последните били убити: магистърът Михаил Лаханодрако, патрицият Варда, протоспатарият Стефан, преторите Никита и Теогност и мнозина царедворци, та и лъжепророкът-астроном Панкратий, който му бил предсказал, че ще победи. А пък българите отвлекли също и обоза, пари, коне и царската палатка заедно с всички императорски принадлежности.

54. *Exercitus Bulgarorum et Romanorum apud Marcella conveniunt*

Cardamus praeterea dominus Vulgariae denuntiavit imperatori dicens „aut tribue

54. *Българската и ромейската войска се срещат при Маркели*

Българският владетел Кардам съобщил на императора[8] следното: „Или ми

---

[1] Берoя, дн. Стара Загора. [2] През 791 г. [3] Византийският император Константин VI. [4] Крепостта Провят се намирала при днешното с. Провадия, на четири часа път североизточно от Одрин, гдето има развалини от нея. [5] Хан Кардам (777—803). [6] През 792 г. [7] За местоположението на крепостта Маркели са изказани различни мнения: че тя била крепостта при с. Скала (Каябаш), Поляновградско; че се намирала на върха Бакаджик при с. Войник; че била тъждествена с карнобатския Хисарлък, при Поляновград. Подробности вж. у: *Златарски*, История, I, 1, стр. 204, бел. 1; *В. Аврамов*, Юбилеен сборник Плиска — Преслав, I, София 1929, стр. 191—225. [8] Споменатият по-горе византийски император Константин VI.

mihi pacta, aut veniam usque ad auream portam et demoliar Thracem". Ast imperator posita equina in mappa stercora transmisit ei, „qualia", inquiens, „te decere pacta praevidi, transmisi tibi. Verum quia senex es, nolo ut fatigeris usque ad haec loca, sed ego venio usque Marcella, et tu exi, et quicquid iudicaverit deus". Et cum misisset imperator ad ulteriora themata, congessit populum suum et venit usque Versiniciam, et Cardamus usque ad lucum Abroleva; et cum formidaret, mansit in nemore. Ast vero imperator confortato populo suo abiit usque ad nudum Abrolevam, invitans eum per dies decem et septem. At ille non est ausus, sed repedavit fugax ad sua. (pp. 312_{33}—313_{7}).

плати данъка, или ще дойда чак до Златната врата и ще съсипя Тракия". Императорът сложил в кърпа конски тор и му го изпратил със следния отговор: „Изпратих ти такъв данък, какъвто сметнах за подходящ. А понеже си стар, не желая да се изморяваш чак до тези места, та аз идвам до Маркели; ти също излез, пък каквото бог отсъди". След като събрал войска от по-далечните теми[1], императорът стигнал до Версиникия[2], а Кардам — до гористата Авролева[3], но понеже се изплашил силно, останал в леса. А пък императорът, като подсилил войската си, отишъл до голата Авролева[3] и подканвал Кардам за сражение в течение на седемнадесет дни. Кардам обаче не посмял и с бягство се оттеглил в страната си.

55. *Acamerus Slavorum princeps filios Constantini in libertatem asserere molitur*

Mense vero Martio septimae indictionis voluit Acamirus, Sclavinorum Belzitae princeps, pulsatus ab Helladicis educere filios Constantini et ex eis promovere imperatorem. Cum autem hoc cognovisset imperatrix Heirene, mittit ad patricium Constantinum Serantapichum Theophylactum, filium eius, qui spatharius erat et nepos suus, et omnium oculos eruit et dissipavit consilium eorum contra se nequiter adinventum. Porro paschalis festvitatis feria secunda processit imperatrix a sanctis apostolis in curru aureo vecta, qui a quattuor equis albis trahebatur et a quattuor patriciis tenebatur, Bardano videlicet praetore Thracesiorum, Sisinnio praetore Thracae, Niceta domestico scholarum et Constantino Bohila, iactans liberaliter hypatian. Mense vero Maio infirmata est imperatrix paene ad mortem, et protenta est contentio eunuchorum. (pp. 315_{26}—316_{6}).

55. *Славянският княз Акамир замисля да освободи синовете на Константин*

А през месец март на седмия индикт[4] Акамир, князът на славяните от Велзития,[5] подтикван от еладците[6], пожелал да изведе синовете на Константин[7] и от тях да издигне император. Щом императрица Ирина научила това, проводила при патриция Константин Серантапих неговия син Теофилакт, който бил спатарий и нейн племенник, извадила очите на всички и осуетила техния незаконен заговор срещу нея. На втория ден на пасхата, императрицата излязла от храма на Светите апостоли, возена в златна колесница, която теглели четири бели коне и била държана от четирима патриции, именно Вардан, военачалник на тракезийците, Сисиний, военачалник на Тракия, Никита, доместик на схолите[8], и Константин Боила. Тя щедро пръскала пари. А през месец май императрицата се разболяла почти на смърт и борбата за власт между евнусите се засилила.

[1] Теми са наричали военно-административните области, на които била разделена територията на Византийската империя от VII в. нататък. [2] Крепостта Версиникия се намирала между дн. Юскюдар и Сакар планина. Точното местонахождение на крепостта обаче не може да се определи. [3] Локализирането на двата върха Авролева е спорно. Те се отъждествяват със Сакар планина, Дервишката могила и др. Вж. *Златарски,* История, I, 1, стр. 244, бел. 1; *Ив. Дуйчев,* Проучвания, стр. 165 сл.; *В. Бешевлиев,* Две бележки към текста на Теофилакт Симоката, СпБАН, LXXI (1950), стр. 211 сл. [4] Събитията се отнасят към 799 г. [5] Велзития, сиреч Берзития, вж. стр. 261, бел. 6. [6] Сиреч управляващите темата Елада. [7] Синовете на Константин V Копроним били заточени от императрица Ирина в Атина. [8] Доместик на схолите — началник на войскова част от императорската гвардия; схолите били отделни войскови части от императорската гвардия.

56. Nicephorus imperator contra Bulgaros castra movet

Anno imperii sui quinto castra movit Nicephorus contra Vulgares. Et cum venisset Hadrianopolim et sensisset, quod simultatem contra se imperatorii homines et quidam ex ordinibus meditarentur, inefficax repedavit nihil proficiens, nisi quod tantum ultionem contribulibus intulit, horum multos caedibus exiliis et proscriptionibus rerum summittens. (p. 322_{28-33})

56. Поход на Никифор срещу българите

През петата година[1] от царуването си Никифор[2] потеглил срещу българите. Но като дошъл до Адрианопол и разбрал, че царедворци и някои военни замисляли бунт против него, върнал се назад безрезултатно, без да предприеме нещо. Той само отмъстил на сънародниците си, наказвайки мнозина от тях със смърт, заточения и лишаване от имущества.

57. Crumus Serdicam capit

Eodem etiam anno dum roga penes Stromonem amnem populo distribueretur, irruentes Vulgares hanc ademerunt, auri libras centum et mille, multumque populum occiderunt cum praetore atque principibus. Erant enim et ceterorum thematum ibidem taxati principes non pauci, qui omnes illic periere. Ceperunt autem et totam sarcinam et ita reversi sunt.

Eodemque anno ante sollemnitatem sancti paschae Crumnus Vulgarum dux, acie contra Serdicam directa, dolo hanc cepit verbo, ex militiis Romaicis interfectis sex milibus absque multitudine privatorum. Nicephorus autem quasi adversus eum tertia feria ebdomadae salutaris passionis egressus dignum quidem sermone nihil omnino gessit, hos autem principes, qui de caede salvati verbum salutis deposcunt, cum dare dedignatus fuisset, ad hostes confugere compulit, inter quos erat et Eumathius spatharius mechanicae artis expers. Ast Nicephorus prae multo dedecore iuratoriis sacris regiae urbi persuadere satagebat, ut crederet, quod festivitatem paschae in aula Crumni celebraverit. Praeterea cum civitatem Serdicam, quae destructa fuerat, aedificare voluisset, multitudinibus resistentibus, timens... persuadendum turbis imperatorem postulare super aedificio. At illi senso ingenio, ut ex nequam illius argumentationibus sumministrato, tumultuantur adversus eum et adversus principes suos per horas sex, et irruentes dirrumpunt tabernacula ipsorum.

57. Крум превзема Сердика

През същата година[3], докато се раздавала заплатата на войската близо до река Стримон[4], българите нахлули и я заграбили, отвличайки хиляда и сто ливри злато. Те избили много хора заедно с военачалника и офицерите. Наистина там имало немалко гарнизонни офицери и от другите теми: те всички загинали там. Българите взели и целия обоз, след което се завърнали.

През същата година[5], преди Великден, българският владетел Крум[6] насочил военните действия срещу Сердика и я превзел с коварство, избивайки шест хиляди души от ромейския гарнизон и множество граждани. Никифор, уж излизайки срещу него на третия ден след Великден, не извършил изобщо нищо достойно за отбелязване. Тези пък първенци, които се били спасили от сечта и молели за прошка, Никифор презрително отхвърлил и тъй ги принудил да избягат при неприятеля. Между тях били и старият Евматий, опитен в строежа на бойни машини. Тогава Никифор, поради големия позор се стараел със свещени клетви да убеди столичното население да повярва, че бил празнувал Великден в аула на Крум. Освен това, когато искал да възстанови град Сердика ,който бил разрушен, войниците се възпротивили и той се уплашил. . .[7] да убедят войниците да настояват пред императора да бъде възстановена крепостта. Като разбрали хитростта му, подкрепена с неубедителни доказателства, войниците се бунтували в продължение на шест часа против него и против своите началници, нахълтали и разрушили па-

[1] През 807 г. [2] Византийският император Никифор I Геник (802—811). [3] В края на 808 г. [4] Днешната р. Струма. [5] През пролетта на 809 г. [6] Хан Крум (803—814). [7] С помощта на Теофановия текст (*Theoph.* Chronographia, стр. 485, 15—16) можем да възстановим пропуска по следния начин: „и внушил (на своите) чрез стратезите и началниците".

Cum autem venissent usque ad imperatorium, iniuriis et maledictis hunc multis summittunt, ulterius se non sufferre immensam avaritiam et nequam moliminis eius animum deierantes. At ille repentino simultatis pavore perterritus surrexit a mensa. Et primo quidem per Nicephorum ac Petrum patricios iuramentis et persuadibilibus verbis sedare conabatur exercitum. At illi modica quiete potiti collem quendam ceperunt et actus, quem per se manibus habebant, obliti sunt, kyrie eleison exclamantes, ac si super quodam terrae motu imbriumve defectu. Ille autem, utpote semper ad omne malum paratus, clandestinis muneribus noctu multis ex principibus pellectis, in crastinum ipse per se ipsum medius veniens allocutus est turbas, de omni tranquillitate ac super aequali erga natas eorum affectu iuramentis horribilibus eos certificans, et continuo regiam pervenit ad urbem. Theodosio patricio et primoscrinio, cognomento Salibaran, deserto ad perdiscendum ex alterutris eos, qui seditionem patraverant. Cumque multitudines reverterentur, rogas eis apud sanctum Mamam se tribuere fingens, caedibus et tonsuris ac exiliis multis ex eis punitis, Chrysopolim reliquos transduxit, calcans tanta et tam horribilia iuramenta. Illi vero propter aerumnam igneum fluvium meatum appellaverunt.

латките им. А като стигнали до императорската палатка, обсипали императора с много обиди и ругатни, заклевайки се да не търпят повече безмерната му алчност и безумните му намерения. А той[1], обзет от внезапен страх пред бунта, станал от масата. Отначало дори, чрез патрициите Никифор и Петър, се опитвал с клетви и увещания да успокои войската. Те обаче, като утихнали за малко, завзели някакъв хълм и забравили делото, с което се били заловили, викайки: „помилуй, господи", както се прави при земетресение или суша. Онзи пък, готов за всякакво злодеяние, като подмамил с дарове тайно през нощта мнозина от началниците им, на другия ден сам се явил, говорил пред тълпите и ги уверявал със страшни клетви, че ще осигури пълна безопасност за тях и за децата им, и веднага пристигнал в Цариград, като оставил патриция и примоскриния[2] Теодосий, по прякор Саливара, да разузнае от самите тях кои са организирали бунта. А когато тълпите се завръщали, той, под предлог че ще им дава заплатите при храма на свети Мамант[3], наказал мнозина от тях с побой, подстригване и заточения, превел останалите в Хризопол[4], потъпквайки толкова големи и толкова страшни клетви. Поради бедствието те нарекли Протока[5] „Огнена река".

Anno imperii sui octavo Nicephorus post impias animadversiones militias prorsus humiliare tractans Christianos exules ex omni themate in Sclavinias fieri iussit, horum autem substantias venundari. Et erat haec res captivitate non minor, multis ex amentia blasphemantibus et inimicorum incursus poscentibus, aliis nihilominus circa parentalia sepulchra lamentantibus et defunctos beatos asseverantibus. Fuerunt autem et qui suspendiis usi sunt, ut a malis eriperentus. Etenim immobilia, qua inerant sibi, secum ferre non poterant, et substantiam, quam ex parentalibus doloribus possederant, perditam contemplabantur, et impossibilitas omnis omnes habebat. (pp. 324_{8}–325_{26})

През осмата година[6] от своето царуване, след безбожните си наказания, в старанието си напълно да усмири войниците Никифор заповядал те да бъдат преселени, макар и християни от всякакви области, в Славиниите, а имуществата им да се продадат. Това било равносилно на поробване, та мнозина в безумието си хулели бога и пожелавали вражески нашествия, други пък ридаели около бащините си гробове и облажавали умрелите. А имало и такива, които се обесвали, за да се избавят от нещастията. И наистина, те не могли да пренесат със себе си недвижимите си имоти, състоянието, което притежавали, спечелено с мъките на родителите им, гледали да пропада и пълна безпомощност обхващала всички.

[1] Император Никифор I Геник. [2] Примоскриний — началник на т. нар. „скриний" — императорска канцелария. Срв. *Seek*: PWRE, s. v. scrinium. [3] Св. Мамант — манастир на европейския бряг на Босфора. [4] Хризопол — град на азиатския бряг на Босфора, дн. Скутари. [5] Проток (meatus) е част от Босфора между Св. Мамант и Хризопол. Срв. *Janin*, пос. съч., стр. 374. [6] Т. е. през 810 г.

58. Crumus Romanos profligans Nicephorum imperatorem occidit

Qui e contra, Phalaride ac Mido ambitiosior factus, contra Vulgares proelium praeparat una cum Stauracio filio suo. Et Iulio mense a regia urbe digressus iussit Nicetae patricio et generali logothetae publicos ecclesiarum et monasteriorum census imponere et octo annorum praeteritorum redhibitiones a principum domibus exigere, et erat lamentum magnum. Cum autem querimoniam audiret a quodam proprio famulo, Theodosio videlicet Salibara patricio, dicente sibi „omnes, o domine, contra nos clamant, et in tempore temptationis omnes casui nostro congratulabuntur", ait ad eum „si deus obdurans obduravit cor meum ut Pharao, quid boni erit his, qui sub manu mea sunt ? a Nicephoro, Theodosi, noli expectare praeter quae a te conspiciuntur". Haec, dominus novit, ipse ego conscriptor horum viva voce audivi a Theodosio. Collectis itaque militiis non solum ex Thrace, verum etiam ex ulterioribus thematibus, cum his etiam egenos pedites cum propriis stipendiis contra Vulgares fundis et virgis armatos et blasphemantes minavit. Crumnus autem multitudines timens, cum essent Marcellis, petebat pacem. At ille nequam consiliis et paria sentientium consiliariorum suorum suasionibus prohibitus est, et post multos anfractus per avia loca praecipitanter, temerarius simul et pavidus, ingreditur Vulgariam tertio decimo kalendas Augustas, cum Sirius appareret cuncta consumens, frequenter affatus „quis ibit" inquiens" et decipiet Achaab, quia sive deus sive adversarius trahit me nolentem?" porro priusquam ingressus fuisset Vulgariam, Byzantius huius dilectus famulus ad Crumnum a Marcellis confugit, secum surrepta veste imperiali et auri libris centum. Multi autem

58. Крум разбива ромеите и погубва император Никифор

Никифор станал по-ненаситен от Фаларид[1] и Милас[2] и се готвел да се сражава срещу българите заедно със сина си Ставракий. През месец юли[3] той потеглил от Цариград и заповядал на Никита, патриций и главен логотет[4], да наложи данъци на църквите и манастирите и да изисква от семействата на първенците данъци за осем минали години. Тогава се повдигнало голямо негодуване. Дори собственият му служител — патрицият Теодосий Саливара — му се оплакал: „Всички, господарю, викат против нас и във време на изпитание всички ще се радват на нашето нещастие". Никифор му рекъл: „Щом бог, правейки ме жесток, е направил сърцето ми кораво като на фараон, какво добро могат да очакват тези, които са под моя власт? Недей да очакваш от Никифор, Теодосие, друго освен това, което виждаш". Тези неща, бога ми, самият аз, който пиша това, чух от собствения глас на Теодосий. И тъй, като събрал войски не само от Тракия, но и от по-далечните теми, заедно с тях вдигнал срещу българите и бедни пехотинци, въоръжени на собствени разноски с прашки и тояги, които проклинали императора. Крум, боейки се от многобройната войска, която се намирала в Маркели, поискал мир. Но Никифор бил повлиян от лошите съвети и внушения на свои съветници, които споделяли мнението му. След много обиколки по непроходими места той стремглаво, същевременно дръзко и страхливо нахлул в България на 20 юли[5], когато се явява звездата Сириус. Никифор унищожавал всичко, като повтарял често: „Кой ще тръгне да мами Ахав[6], щом като или бог, или неговият пратеник ме влече въпреки волята ми." След това, преди Никифор да навлезе в България, любимият му прислужник Византий избягал от Маркели при Крум, като задигнал със себе си императорското облекло и сто либри[7] злато. Мнозина тълкували неговото

[1] Фаларид, прочут тиранин на Агригент, живял през VI в. пр. н. е., известен с безчовечната си жестокост. [2] Мидас, цар на Фригия (в Мала Азия), живял през втората половина на VIII в. пр. н. е., прочут със баснословните си богатства и с алчността си. [3] В 811 г. [4] Във Византийската империя титлата „логотет" била давана на първите помощници на императора при управлението. Срв. *L. Bréhier*, Les institutions, стр. 301—303. [5] В 811 г. [6] Ахав, еврейски цар, син и наследник на цар Амври (873—854) пр. н. е. [7] Либрата (около 320 гр.) била единица-мярка за монетно тегло във Византия; от една либра секли 72 златни монети (солиди, номизми или перпери).

huius fugam in malum Nicephori auspicati sunt. Tribus quippe diebus post primos conflictus se prosperari opinatus non prospera facienti deo victoriam ascribebat, sed Stauracii solius bonam fortunam bonumque consilium praedicabat et principibus, qui introitum inhibuerant, minabatur. Irrationabilia quoque animantia et infantes et omnem aetatem immisericorditer occidi praecepit et mortua comprovincialium corpora insepulta dimisit solius spoliorum collectionis diligentiam faciens. Claves autem et signacula penetralibus Crumni superimponebat, ea ut propria de cetero muniens. Aures etiam et cetera Christianorum membra, qui saltem tetigissent quicquam ex spoliis, abscidebat, et aulam incendit, quae dicebatur cortis Crumni, cum ipse vehementer esset humiliatus et significasset dicens „ecce vicisti. Tolle ergo quicquid tibi placabile fuerit, et egredere in pace". At ille, cum pacis esset inimicus, hanc admittere noluit. In quibus saeviens ille regionis introitus et exitus lignea munimina mittens maceria circumdedit atque tutavit. Nicephorus autem hoc comperto mox attonitus, quidnam ageret circumiens ignorabat, et his, qui simul aderant, futuram perditionem praenuntiabat asseverans, „etiamsi pennati facti fuerimus. se nemo speret exitium evasurum". Haec autem molimina erant per dies duos, quintam videlicet et sextam feriam; et nocte sabbati turbationes et turbarum armatarum circa Nicephorum et eos, qui cum ipso erant, auditae acies omnes enervaverunt. Ante diei vero principium supervenientes barbari contra tabernaculum Nicephori et magnates, qui erant cum ipso, hunc miserabiliter interficiunt; inter quos erant Aëtius Petrus et Sisinnius Triphyles patricii, atque Theodosius Salibaras patricius, qui contristavit et multa beatae mala ostendit Heirenae; nec non et Eparchus patricius, et Romanus patricius ac praetor Orientalium, multique alii protospatharii et spatharii; quin et ordinum principes, et excubitus domesticus seu drongarius imperialis vigiliae simul et Thracae praetor, et multi

бягство като нещастие за Никифор. Три дни след първите сблъсквания, като смятал, че има успех, не отдавал сполуката си на бога, който дарява всяка победа, но хвалел „щастливата звезда" и добрите съвети единствено на Ставракий и заплашвал първенците, които се противопоставяли на нахлуването. Дори заповядал да се избиват безмилостно животни, невръстни деца и хора от всякаква възраст, а мъртвите тела на едноплеменниците си изоставял непогребани, като се грижел единствено да събира плячка. Поставил ключове и печати върху складовете на Крум, охранявайки ги като свои собствени[1]. Отрязвал и ушите, и други телесни части на християните, ако само били докоснали нещо от плячката, и запалил аула, както се наричал дворецът на Крум. Самият Крум силно унижен, направил предложение: „Ето, ти победи. Сега вземи, каквото ти е угодно, и си върви с мир". Но той, понеже бил враг на мира, не пожелал да го приеме. При това положение Крум, разярен, изградил дървени укрепления, заобиколил и заградил със стена входовете и изходите на местността. Никифор, като узнал това, смаян обикалял и не знаел какво да прави. На тези, които били по същото време там, предричал бъдещата гибел, повтаряйки: „Дори крилати да бихме станали, никой не би могъл да се надява, че ще избегне гибелта". Всичко това било устроено в два дни: петък и събота. В събота през нощта около Никифор и свитата му се чул тропотът на въоръжените български пълчища, който смутил всички ромейски бойни редици. Преди да съмне, варварите, идвайки неочаквано срещу палатката на Никифор и знатните, които били заедно с него, убили го по жесток начин. Между избитите били патрициите Петър Аеций и Сисиний Трифил, патрицият Теодосий Саливара, който наскърбил блажената Ирина и ѝ причинил много злини; тъй също и патрицият Епарх, и патрицият и началникът на източните войски Роман, и много други протоспатарии и спатарии, та и началници на отреди и доместикът-екскувит[2], и друнгарият на императорската охрана; тъй също и преторът на Тракия и много начал-

[1] От т. нар. Ватикански разказ е известно, че император Никифор, след като обсебил съкровищата на Крум, раздавал по списък на войниците си медни пари, одежди и др. Вж. *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифор I през 811 г. СпБАН, LIV (1936), стр. 147—149. [2] Доместикът-екскувит, т. е. доместикът на екскувитите бил началник на императорската гвардия. За него вж. *J. B. Bury*, The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos, London 1911, стр. 57—60.

principes thematum cum infinitis populis. Omnisque Christianorum corrupta est species; arma quoque omnia perierunt et imperii vasa. Porro talis diei deformia verba absit Christiani ulterius videant utpote omne lamentum excedentia. Facta vero sunt haec septimo kalendas Augustas indictionis quartae. Caput autem Nicephori Crumnus recisum suspendit diebus multis in ligno in ostentationem ad se adventantium nationum et confusionem omnium nostrorum. Post haec sane accipiens hoc et os denudans argentoque forinsecus induens bibere in eo Sclavinorum fecit principes gloriatus. Verum licet multae viduae ac orphani uno die fuerint facti, et lamentatio intolerabilis haberetur, huius tamen occisio multorum facta est consolatio. Modum vero huius occisionis nullus eorum, qui salvati sunt, liquidius enarravit. Ferunt enim quidam, quod et Christiani hunc cadentem lapidibus impetierint. Ast effeminatorum virorum, servorum scilicet eius, cum quibus et concumbebat, alii quidem igne valli, alii vero gladiis periere cum ipso. Huius principatu Christiani graviorem nullo tempore consecuti sunt. Omnes enim, qui ante se imperarunt, ambitionibus et luxuriis atque barbaricis crudelitatibus superavit; — — —. Verumtamen ex fimbria textura manifesta iuxta proverbium. Vulneratur autem et Stauracius filius eius periculose in dextra colli parte, et vix a pugna vivus exivit, et venit Hadrianopolim atrociter a plaga colaphizatus. (pp. 328_{14}—$330_{16, 17-21}$)

ници на теми и безброй войници. Сразена била цялата християнска красота. Пропаднали и всички оръжия и царското снаряжение. Нека изчезне споменът за този ужасен ден! Дано християните[1] за в бъдеще да не видят ужаса, който надминава всяка беда. Това станало на 26 юлий[2], четвъртия индикт. Отсечената глава на Никифор Крум държал побита на кол в продължение на много дни за показ на идващите при него племена и за срам на всички нас. След това я взел, оголил черепа, обковал го отвътре със сребро и тържествувайки, карал първенците на славяните да пият от него. Наистина, може за един ден да са останали много вдовици и сираци и да е имало непоносимо ридание, но все пак неговата гибел била утеха за мнозина. Обаче никой от тези, които са се спасили, не е разказал ясно начина на неговото убиване. Някои казват наистина, че и християните, когато падал, го нападнали с камъни. А пък женствените мъже, именно неговите роби, с които споделял леглото, загинали едни от огъня на преградата, а други от меч заедно с него. Никога християните не са изпитали по-тежко царуване от неговото. Защото по ненаситност и разточителство и по варварската си жестокост надминал всички, които царували преди него; — — —. Все пак право казва поговорката: „По влакното ще познаеш тъканта". Опасно бил наранен в дясната част на врата и неговият син Ставракий, който едвам се отървал жив от сражението и пристигнал в Адрианопол, жестоко измъчван от раната си.

59. Crumus Debeltum capit

Mulieribus vero thematicorum militum, qui fuerant in Vulgaria perempti, quinque auri talenta donavit. — — — Porro quinto idus Maias, feria sexta, eclipsis solaris effecta est magna; et septimo idus Iunias egressus est Michahel contra Vulgares, cum eo simul egressa et Procopia usque Zerulum. Crumnus autem dux Vulgarum, cum Debeltum

59. Крум превзема Девелт

А на жените на провинциалните войници, които загинали в България, император Михаил[3] подарил пет таланта[4] злато. — — — На 11 май[5], петък, станало голямо слънчево затъмнение. На 7 юни[6] Михаил потеглил срещу българите; придружавала го и Прокопия чак до Цурулум[7]. Българският владетел Крум, след като превзел с обсада Де-

[1] Под „християни" тук, както и на други места в текста, се разбират византийците. [2] Според Ватиканския разказ катастрофата станала призори в събота, на 23 юли, на 15-ия ден от навлизането на византийските войски. Срв. *Дуйчев*, Нови житийни данни, стр. 150. [3] Византийският император Михаил I Рангаве (811—813). [4] Талантът е едра теглова и парична единица-мярка, равна на 60 мини; мината била равна на 100 древногръцки драхми (златната драхма отговаряла на един солид). [5] През 812 г. [6] През същата 812 г. [7] Цурулум — дн. Чорлу.

obsidione cepisset et eos, qui in ipsa fuerant, una cum episcopo transmigrasset, multitudines, quae propter malum frequensque consilium nequam consiliariorum imperatoris ad eum confluxerant, ad insidias ac iniurias maxime Opsicii et Thracesiorum, conversae sunt; quas Michahel compescens donis et admonitionibus silentio imposito mitigavit. At vero Vulgares, simultatibus militiarum compertis, et quod formidantes proelium et taxationem tumultuarentur, amplius confortati praevaluerunt adversus Thracem et Macedoniam. Tunc et Anchialum et Berohen dimittentes Christiani fugerunt, nemine persequente, Nicaeamque ac Probati castrum et alia quaedam praesidia, similiter et Philippopolim et Philippos, et Strymonem habitantes accolae occasione accepta fugientes ad propria redierunt. Hoc autem erat divina indignatio Nicephori vaesaniam arguens, per quam putativae correctiones eius, in quibus gloriabatur, celeriter corruerunt. Pravasque opiniones multorum, qui deum impugnantes et abundantes haereses Paulicianorum Athigganorum Iconoclastarum et Tetraditarum deserunt accusare (omitto enim dicere adulteria et fornicationes, libidines atque peiuria, odia fraterna et avaritias, nec non et praevaricationes reliquas), contra sacras ac venerabiles imagines contraque monachicum habitum movebant linguas, beatum dicentes deo abominabilem ac miserrimum Constantinum, quod fortiter adversus Vulgares gesserit propter pietatem, quam, ut impie infelices illi fatebantur, habuerit. (pp. 332_{14-15}, 333_{27} — 334_{16})

60. Romani pacisci negant. Crumus Mesembriam capit

Anno imperii Michahelis secundo Vulgarum dux per Dargamerum pro pace rursus ad Michahelem imperatorem legationem misit, quaerens foedera, quae sub

белт[1], изселил жителите му заедно с епископа. Тогава поради крайно лошата политика на негодните императорски съветници мнозина, особено опсикийци[2] и тракезийци[3], избягали при Крум и започнали да правят засади и да пакостят. Тях Михаил спечелил с дарове и увещания и ги усмирил, като ги накарал да млъкнат. Българите, като узнали, че ромейските войници се бунтуват поради страх от сражение и гарнизонна служба, окуражили се и взели още по-голямо надмощие в Тракия и Македония. Тогава християните напуснали Анхиало и Берoя[4] и избягали, без някой да ги преследва, също Никея[5], Пpoвaт[6], Филипопол, Филипи[7] и някои други крепости, а и живеещите преселници в [темата] Стримон, като се възползували от случая, избягали и се върнали в собствените си земи. Това бил божият гняв, който изобличил безумието на Никифор. Благодарение на този гняв бързо рухнали неговите въображаеми успехи, с които се хвалел. [Божият гняв изобличил] и злоумишленията на мнозина, които, преставайки да обвиняват богоборните и изобилни ереси на павликяни, атингани[8], иконоборци и тетрадити[9] (пропускам наистина да спомена блудствата, разврата, страстите и клетвонарушенията, братската омраза и алчността, а също и другите противозакония), започнали да бръщолевят против светите и почитани икони и монашеската одежда и да наричат блажен богоумразния клетник Константин[10], че се бил храбро срещу българите благодарение на своето благочестие, което имал, както безбожно твърдели онези нещастници.

60. Ромеите отказват да сключат мир. Крум превзема Месемврия

През втората година от царуването на Михаил[11] българският владетел Крум отново изпратил на император Михаил предложение за мир чрез Драгомир[12]. Той държал за това, което по времето

---

[1] Дебелт — дн. развалини при село Дебелт, Бургаско. [2] Опсикийци, жители на Опсикийската тема в Мала Азия. [3] Тракезийци — войници от Тракезийската тема в Мала Азия. [4] Берoя, Берое (Боруй), дн. Стара Загора. [5] Т. е. селището Малка Никея, слав. Никица, днес Хафса, югоизт. от Одрин. [6] Срв. тук стр. 264, бел. 4. [7] Филипи, днес развалини между Драма и Кавала. [8] Атингани, секта, сродна на павликянството, разпространена през VIII в. във Фригия и Ликаония. Отличавали се с крайно въздържание. [9] Тетрадити, секта, също близка до павликянството. Почитали най-много сряддата (τὴν τετάρτην — оттам тетрадити). [10] Константин V Копроним свикал в 754 г. в Цариград иконоборски събор. Привържениците на православието го ненавиждали поради иконоборската му политика. [11] Византийският император Михаил I Рангаве. [12] В края на септември или началото на октомври 812 г. Драгомир — славянски велможа.

Theodosio Hadramytino et Germano patriarcha repromissa fuerant Cormesio, qui per illud tempus Vulgariae dominus habebatur, quae terminos continebant a Meleonis Thracensibus, vestimenta quoque seu coccineas pelles usque ad pretium quinquaginta librarum auri, et super haec profugos utriusque partis ad alterutrum reddi, si contigisset eos insidiari praelatis; negotiantes vero in utraque regione per praecepta et signacula commendari: si qui vero sine signaculo inventi fuissent, diriperentur quae haberent, et inferrentur publicis rationibus. Scripsit etiam et damnationes ad imperatorem, „nisi acceleraveris" inquiens „ad pacem, iudicio tuo proeliabor contra Mesembriam". His receptis imperator nequam consiliariorum admonitionibus pacem minus admisit. Sub optentu enim falsae pietatis, immo indisciplinationis et circa rem publicam perditionis, nequam consiliatores asserebant non oportere fugitivos reddere, perhibentes in testimonium illud evangelicum domini eloquium perhibentis „eum, qui venit ad me, non eiciam foras". Mediante vero mense Octobrio aciem dirigit Crumnus contra Mesembriam in machinamentis et manganis et arietibus, quae Nicephori occasione, destructoris Christianorum, didicerat. Arabs enim quidam ad baptismum accesserat satis expers michanicae artis, quem cum castra metatus esset, in Hadrianopoli constituit; cui nullum secundum meritum auxilium vel beneficium conferens, quin potius et rogam eius adbrevians, murmurantem nimis cecidt. Qui super hoc tristatus fugit ad Vulgares et docuit eos omnem manganicam artem. In his insistens, nemine ob multam stultitiam resistente per totum mensem, cepit

на император Теодосий Адрамитец[1] и на патриарх Герман[2] било по договор обещано на тогавашния български владетел Кормисош[3]. С този договор се определяли границите от Милеона[4] в Тракия, определял се [данък] в дрехи и червени кожи на стойност до 50 ливри злато; освен това се постановявало да се предават обратно бегълците от двете страни, ако се окаже, че са заговаряли срещу властта; търговците пък от двете страни да представят грамоти с печати; ако ли пък бъдели открити някои без печат, да им се отнеме това, което носят, и да се внесе в държавната хазна. Писал дори и заплахи на императора: „Ако не побързаш да сключиш мир, по твоя вина ще воювам срещу Месемврия". Като получил това писмо, императорът поради увещанията на негодни съветници, не приел мира. Под предлог на лъжливо благочестие, а в същност поради невежество и зломисъл към държавата, лошите му съветници твърдели, че не трябва да връщат бегълците, привеждайки за доказателство онези думи на господа от Евангелието: „Тогова, който е дошъл при мен, не ще изхвърля навън"[5]. И тъй, по средата на месец октомври Крум насочил войската си срещу Месемврия с бойни снаряжения, бойни машини и стенобойни уреди, които бил научил по вина именно на Никифор — унищожителя на християните. Защото някакъв арабин, доста опитен в изкуството на бойните машини, бил дошъл да се покръсти и Никифор го настанил в Адрианопол, когато се бил разположил там на лагер. Без да му отреди някаква помощ или отплата според заслугата му, Никифор дори му съкратил заплатата и го набил, когато той възнегодувал. Огорчен от това, арабинът избягал при българите и ги научил на цялото изкуство на военните машини. Действувайки упорито с бойните машини, без да срещне поради голямата глупост никаква съпротива цял месец, Крум превзел Ме-

[1] Византийският император Теодосий III Адрамитец (715—717). [2] Константинополският патриарх Герман I (715—730). [3] *Златарски*, История, I, 1, стр. 177—178, 196, 262, приема, че Теофан тук е сбъркал името на българския хан и погрешно е приписал договора от 716 г. на Кормесий (Кормисош) вместо на Тервел. Това схващане е възприето и от повечето съвременни изследвачи. *Бешевлиев*: Мадарският конник, стр. 71—72, приема, че този договор бил сключен между Теодосий III и Кормесий, който бил пряк наследник на Тервел, негов съуправител или настойник — регент на Терреловите наследници. [4] Локализирането на Милеона е спорно. Отъждествява се с Голямо- и Малкоманастирските върхове, с Бакаджишките върхове, със село Горно и Долно Ябълково (Алмалий). Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 179, бел. 1; *V. Beševliev*, Les inscriptions du relief de Madara, Byzantinoslavica, XVI (1956), 2, стр. 245. [5] Йоан VI, 37.

eam. Kalendis autem Novembribus advocato imperator, cum angustaretur, patriarcha de pace consilium sumpsit. Aderant autem et metropolitani, Nicaenus videlicet et Cyzicenus episcopi, praesentibus quoque pravis consiliariis cum Theodoro egumeno Studii. Et patriarcha quidem ac metropolitani antistites cum imperatore pacem amplectebantur, mali vero consiliarii cum Theodoro egumeno Studii hanc subvertebant fatentes „in subversionem divini mandati nemo pacem amplectitor: eum quippe, qui venit, inquit dominus, ad me, non eiciam foras", nescientes neque quae dicerent neque de quibus affirmarent, primo quidem quoniam nemine ad nos ex eis confugiente nos eos, qui intra cortem erant, prodidimus, valentes hos cum pace salvare; secundo vero quia et si fugerunt rari quidam ad nos, pro acquirenda tamen pluribus et contribulibus salute oportebat potius decertare quam super incertis et invisibilibus locupletari: gratius enim est deo plures potius quam pauciores salvare. Porro damnum in pluribus pati propter modicum lucrum primae dementiae est. (pp. 335_{11}—336_{18})

семврия. На 1 ноември[1] императорът, като попаднал в затруднение, повикал патриарха и свикал съвещание за мир. Били там и митрополити, а именно никейският и кизикският епископи, в присъствие и на лошите му съветници, заедно с Теодор, игумен на Студийския манастир. Патриархът и главните митрополити заедно с императора били привърженици на мира, а лошите съветници с Теодор, игумен Студийски, го отхвърляли, заявявайки: „Никой не трябва да бъде привърженик на мира, престъпвайки божествената повеля, защото тогова, който е дошъл при мен, казва господ, не ще изхвърля навън". Те не знаели нито какво говорят, нито за какво настояват. Защото първо: тъй като никой от българите не е прибягвал при нас, то ние предадохме ония[2], които бяха в аула на [българския владетел], ако и да можехме да ги спасим чрез сключването на мир. Второ, ако и да са прибягнали при нас малцина, все пак ние трябваше по-скоро да се погрижим за множинството, особено за нашите съплеменници, отколкото да имаме излишък от несигурни и непознати хора. Защото по-угодно е богу да спасиш мнозина, отколкото малцина. А връх на безумието е да се жертвуват мнозина заради нищожна печалба.

Porro pridie nonas Novembrias apparuit cometes in figura duarum fulgentium lunarum adunantium se atque separantium in diversa schemata ita, ut in acephali viri fictionem formarentur. Et in crastinum de excidio Mesembariae venit nobis miserum nuntium, deterrens omnes ob maiorum malorum expectationem. Invenientes enim eam inimici plenam omnibus rebus, quae ad habitationem hominum adesse debent, hanc tenuerunt una cum Debelto, in quibus et siphones aeneos invenerunt triginta et sex, et ignis humidi qui per eos emittebatur, aurique ac argenti haud modicam copiam. (p. 336_{24-33})

На 4 ноември се явила комета в образа на две блестящи луни, които се съединявали и разделяли в различни форми, тъй щото давали изображение на мъж без глава. На следния ден ни дошла печалната новина за падането на Месемврия, която ужасила всички, защото предвещавала нови по-големи беди. Като намерили града Месемврия пълен със всички необходими припаси, неприятелите го задържали заедно с Девелт. В тези градове те намерили и тридесет и шест медни сифони и не малко количество течен огън, който се изпръсквал чрез тях, а също така немалко злато и сребро.

61. Crumus in Thracia et prope Constantinopolim contra Romanos bellat

61. Крум воюва срещу ромеите в Тракия и пред Цариград

Praeterea mense Februario duo Christiani ex Vulgaria fugientes nuntiaverunt imperatori Crumnum praedaturum eos, qui essent in Thrace, repente festinare. Et quinto decimo kalendas Martias exivit imperator ab urbe, et dei providentia inefficax rediit Crumnus non paucis amissis.

През месец февруари[3] двама християни избягали от България и съобщили на императора[4], че Крум ненадейно бързо нахлул да плячкосва населението в Тракия. На 15 февруари императорът потеглил от столицата и благодрение на божията промисъл Крум се завърнал без

[1] През 812 г. [2] Подразбира се „наши ромеи". [3] През 813 г. [4] Т. е. споменатият погоре Михаил I Рангаве.

Ast imperator Hadrianopolim veniens, et ordinatis apte, quae circa eam erant, cum gaudio rediit, et ascendens monasterium Tarasii beatissimi patriarchae, celebratis eius memoriis una cum Augusta Procopia, argenteo petalo [librarum nonaginta quinque sacrum sepulchrum eius vestivit. Post captam vero Mesembriam imperator Crumno pace negata, ex omnibus thematibus electam militiam ante vernale tempus in Thracem transire praecepit ita, ut omnes moleste ferrent, maxime Cappadoces et Armeniaci. Imperatore autem exeunte cum ordinibus mense Maio, exivit cum eo pariter iterum Procopia Augusta usque ad aquaeductum iuxta Heracliam. At vero multitudines super hoc duriter ferentes in derogationem ac maledictionem conversae sunt contra Michahelem. Porro tertio nonas Maias eclipsis facta est solis circa duodecimam partem Tauri iuxta horologium, oriente sole, et multus timor cecidit super turbas. Ast imperator circuibat Thracem cum praetoribus ac militiis, neque contra Mesembriam pergens, neque aliud quid eorum, quae agi debent, ad destructionem hostium patrans, sed tantum suasus sermonibus vanis consiliariorum suorum bellorum experientiam non habentium ac per hoc asseverantium, non audere inimicum adversus illum venire in propria regione sedentem. Et erat barbarico impetu gravior concivium coetus deficientium circa necessarias utilitates et rapinis ac invasionibus exterminantium compatriotas. Circa inita vero Iunii mensis exiit Crumnus Vulgarum dux cum exercitibus suis veritus, quod multa milia esset Christianorum. Cumque movisset exercitum in Versiniciam quasi triginta signis ab imperialibus castris, Leo patricius et praetor Orientalium Iohannesque patricius et Macedoniae praetor, cognomento Aplaces, multum prompti ad hos debellandos, prohibiti sunt ab imperatore per malos consiliarios. Cum autem urbs letanias celebraret cum summo sacerdote in templo sanctorum apostolorum, quidam

успех, като изгубил твърде много хора. Императорът, като пристигнал до Адрианопол и привел в порядък тамошните работи, върнал се доволен и се изкачил до манастира на преблажения патриарх Тарасий[1]. Там отслужил помен за него заедно с императрица Прокопия и покрил свещения му гроб със сребърен покров, на стойност 95 ливри. Като отказал мир на Крум след превземането на Месемврия, императорът заповядал войска, събрана от всички теми, да премине преди настъпването на пролетта в Тракия. Поради това всички негодували, а най-много кападокийците и арменците. Когато императорът излязъл с отредите през месец май, отново излязла заедно с него и императрицата Прокопия чак до акведукта близо до Хераклея[2]. Но войниците се дразнели от това и започнали да отричат и хулят Михаил. На 4 май при изгрев слънце станало слънчево затъмнение около дванадесетата част от зодията на съзвездието „Телец" според хороскопа и голям страх обхванал войската. Императорът пък обикалял Тракия с военачалниците и отредите и нито се отправял срещу Месемврия, нито вършел нещо от това, което трябвало да предприеме за разбиването на неприятеля, а само се вслушвал в празните приказки на своите съветници. Те нямали опитност във военното дело и затова твърдели, че неприятелът не смеел да тръгне срещу него и стоял в своята собствена земя. Струпването на ромейски войници, които се нуждаели от необходими припаси и с грабежи и набези прогонвали своите сънародници, било по-тежко и от варварско нашествие. В началото на месец юни българският владетел Крум потеглил със своите войници, но се боял, че християните[3] били много хиляди. След като придвижил войската към Версиникия[4], на около тридесет мили от императорския лагер, Лъв, патриций и военачалник на източните войски, и Йоан, патриций и военачалник в Македония, по прозвище Аплакис, били твърдо решили да свършат с българите, но били възпрени от императора под влияние на лошите му съветници. Когато обаче в столицата се отслужвало молебствие с участието на върховния първосвещенник в храма на светите

[1] Касае се за манастира на патриарх Тарасий (784—806) в Цариград. [2] Хераклея, дн. Ерегли в Изт. Тракия. [3] Тук, както обикновено, „християни" означава „византийци". [4] За Версиникия вж. тук стр. 265, бел. 1.

impiorum obscaenae deo perosi Constantini haereseos, obserata porta imperialium sepulchrorum, nemine attendente propter turbae frequentiam, quo subito cum quodam sonitu aperiretur egerunt quasi ex quadam operatione divinitus facti prodigii, et intro insilientes procidebant seductoris monumento, hunc invocantes et non deum, „surge" dicentes „et auxiliare perditae rei publicae"; diffamaveruntque, quia surrexit super equum sedens et vadit Vulgares bellaturus, qui e contra Tartarum habitat cum daemonibus. Qui ab urbis praefecto comprehensi primo quidem mentiebantur divinitus ultro fuisse portas sepulchrorum apertas, praesentati vero tribunali praefecti et circa testimonium claudicantes obserationis fraudem ante omnem poenam confessi sunt; (p. $337_{15}-338_{24}$)

апостоли, някои нечестивци от безсрамната ерес на богуомразния Константин[1] заключили вратата на императорската гробница. Когато никой не очаквал това поради многобройната тълпа, те нагласили вратата да се отвори внезапно с трясък, създавайки впечатление, че поради божия намеса е станало чудо. Като наскачали вътре, паднали върху паметника на измамника, призовавайки него, а не бога, с думите: „Вдигни се и помогни на загиналата държава". Те разнесли мълвата, че той се вдигнал, седнал на кон и се отправил да воюва срещу българите, догато той в същност обитава ада заедно с демоните. Заловени от префекта на града, те отначало дори лъжели, че свише от само себе си се били отворили вратите на гробницата. Изправени обаче пред съда на префекта, се забъркали в доказателствата и пред заплахата на наказанието признали измамата със заключването на вратата.

Porro decimo kalendas Iulias proelium ineuntibus haud procul ab Hadrianopoli, delinqunt quidem Christiani valde dire circa bellum, optinent autem inimici pugnam adeo, ut plures Christianorum nec primam congressionem intuentes summa fuga uterentur ita, ut Crumnus consternatus aestimaret insidiarum quarumque argumentum esse, quod factum est, et modicum retineret suos ab insecutione. Quia vero vidit eos sine ulla retentione fugere, persecutus occidit multitudines copiosas, veniens nihilominus ad sarcinas et has cum exuviis auferens. Ast imperator fugiens repedabat in urbem, multitudinibus harumque principibus sumptis; insuper et imperii pollicebatur depositionem deiurans. Inter quos et Leonem patricium et praetorem Orientalium, tamquam pium et fortissimum et per omnia strenuum, in tenendo imperio asciscere socium voluit. Qui nullatenus acquiescens, dimisit eum praeesse thematibus, ipseque ad regiam pervenit urbem octavo kalendas Iulias volens deponere imperium et alium promovere; qui tamen ab uxore et ab his, qui nequiter praevaluerant, non est permissus. Verum in hoc Nicephorus sanctissimus patriarcha consentiebat, „et ipse" inquiens

На 22 юни започнало сражение недалеч от Адрианопол, в което християните се проявили крайно зле, а неприятелят взел надмощие в битката до такава степен, че повечето християни не издържали дори първото сблъскване и ударили на бяг. Крум, крайно очуден, помислил, че това означавало някаква засада, и известно време въздържал своите да преследват християните. Но като ги видял да бягат неудържимо, впуснал се подире им, избил грамадно множество от тях, достигнал обоза им и го отвлякъл заедно с вещите. Императорът пък в бягството си се насочил към столицата, събирайки множество войници заедно с началниците им. Освен това той дал клетвено обещание да се откаже от престола. Измежду военачалниците той пожелал да си вземе за съимператор патриция Лъв, началник на източните войски, тъй като бил не само благочестив и извънредно храбър, но и решителен във всичко. Понеже Лъв в никакъв случай не се съгласявал, той го поставил начело на отредите и сам стигнал до Цариград на 24 юни с намерение да се откаже от престола и да издигне друг на свое място. Въздържала го обаче съпругата му и тези, които надделяли с лекомислието си. Пресветият патриарх Никифор[2] обаче се съгласил

[1] Константин V Копроним бил привърженик на иконоборството. [2] Цариградският патриарх Никифор (806—815).

„et filii eius salvandi erunt, si taliter quis promoveatur". At vero praetores discentes cum multitudinibus imperatorem in urbem fugisse, desperati ab eo quod de cetero imperandi forent et consiliati apud semet ipsos implorabant Leonem patricium et praetorem Orientalium, quo auxiliaretur communi rei publicae et Christianorum religioni opitularetur. At ille aliquandiu vehementer differebat tempus, considerans difficultatem et barbarorum incursionem intolerabilem, et semet ipsum erga imperatores conservans rectum et absque insidiis. Quia vero ad urbem properare inimicum vidit, scribit Nicephoro patriarchae de recta fide sua affirmans, petens etiam, ut cum oratione et nutu eius imperium sumeret. Et veniens ad tribunalium ante urbem positum una cum praetoribus et exercitibus, valde legitimus Romanorum imperator ostenditur et die media Constantinopolim per Charisii portam ingreditur et ad regalia pervenit. Porro Michahel, audita huius acclamatione, in oratorium Fari accurrens una cum Procopia natisque suis detonsis capillis monastica induit vestimenta quinto idus Iulias sextae indictionis, feria secunda. Postera vero die coronatus a Nicephoro patriarcha in ambone maioris ecclesiae urbis, praecepit custodiri viriliter muros die ac nocte, ipse per se circuiens et excitans cunctos ac bonam spei fiduciam habere commonens eo, quod deus celeriter foret inopinate facturus per intercessiones intemeratae dei genetricis et omnium sanctorum, nec omnino confundi nos esset passurus ob multitudinem culparum nostrarum. Interea novus Sennacherim, Crumnus videlicet, derelicto proprio fratre cum virtute sua ad impugnandum Hadrianopolim, post sex dies imperii Leonis superveniens in viribus et equis regiam urbem girabat iuxta muros a Blachernis usque ad auream portam ostendens virtutem suam, et celebrato polluto et daemonico sacrificio in prato penes mare sito, postulavit ab imperatore, ut figeret lanceam in eandem auream portam; quo id fieri non permittente,

на това, казвайки: „Ако по такъв начин бъде провъзгласен някой за император, то и самият император [Михаил], и синовете му ще могат да бъдат спасени". А военачалниците и войниците, като научили, че императорът е избягал в столицата, били отчаяни от това, че ще трябва да бъдат командувани от друг. Те се споразумели помежду си и се обърнали с молба към Лъв, патриций и военачалник на източните войски, да помогне на държавата и на християнската религия. Но Лъв известно време отлагал да вземе решение предвид трудното положение и неудържимото нашествие на варварите. Самият той проявил лоялно отношение към императорското семейство. Но като видял, че неприятелят напира към столицата, писал на патриарх Никифор, уверявайки го в своята права вяра и молел с негова благословия и съгласие да вземе властта. Като дошъл до трибунала пред столицата заедно с военачалниците и войските, той се явил като действително законен император на ромеите и по пладне влязъл в Константинопол през Харсийската врата и пристигнал в двореца. Михаил, като узнал неговото провъзгласяване, прибягнал до църквата на фара[1] заедно с Прокопия и синовете си и с остригани коси навлякъл монашеско расо на 11 юли, шести индикт, в понеделник. На следния ден Лъв[2], коронясан от патриарх Никифор от амвона на Голямата църква в столицата, издал заповед да бъдат храбро отбранявани стените денонощно. Самият той обикалял и насърчавал всички и ги увещавал да не губят надежда и упование, защото бог в скоро време щял неочаквано да действува чрез застъпничеството на пречистата Богородица и на всички светии и че изобщо не ще ни остави да бъдем наказани заради многото ни грехове. Между това, новият Сенахерим, т. е. Крум, оставил своя брат с войската си да обсажда Адрианопол и шест дни след възцаряването на Лъв дошъл внезапно с пехота и конница до Цариград. Той обикалял покрай стените, от Влахерните до Златната врата, показвайки своята сила. Като отслужил скверно и демонско жертвоприношение на поляната покрай морето, поискал от императора да забие копието си в същата Златна врата. Тъй като императорът не му позволил да извърши

[1] Този фар се намирал на Мраморно море, близо до императорския дворец. Срв. *Janin*, пос. съч., стр. 376—377. [2] Лъв бил коронясан за византийски император под името Лъв V (813—820).

reversus est ad tabernaculum suum. Cum autem admiratus fuisset muros urbis et bene ordinatam imperatoris aciem, et super obsidione, quam sperabat, desperatus effectus esset, ad conventiones convertitur et ante pacem temptatoria verba faciebat. Ast imperator accepta occasione conatus est hunc insidiari, sed a multitudine peccatorum nostrorum hoc in finem perducere prohibitus est administrantium huiuscemodi rei rusticitate, vulnerantium quidem hunc, mortalem tamen non inferentium plagam. Super hoc ergo insaniens nequissimus misso cursu ad sanctum Mamam, palatium illic habitum incendit, et aereo leone Hippodromii una cum ursa et dracunculo lacus ac marmoribus electis in plaustra imposito, reversus est et obsessam Hadrianopolim cepit. (pp. 338_{34}—340_{20})

това, Крум се върнал в своята шатра. Но възхитен от стените на столицата и от добре подредената войска на императора и отчаян от обсадата, на която се надявал, той замислил за споразумение и се опитал да почне преговори за мир. Императорът пък се възползувал от сгодния случай и се опитал да му устрои засада, но заради многото ни грехове бил възпрепятствуван да доведе докрай това вследствие несръчността на тези, които уреждали тази работа. Въпреки че го наранили, все пак те не му нанесли смъртен удар. Тогава този нечестив човек, вбесен от това, се отправил към предградието Св. Мамант и запалил двореца, който се намирал там[1]. След това събрал и натоварил на коли медния лъв от Хиподрома заедно с мечката, малкото змейче от басейна и мраморни колони, върнал се и превзел обсадения Адрианопол.

F. CHRONOLOGIA SANCTI NICEPHORI

F. ХРОНОЛОГИЯ ОТ СВ. НИКИФОР

PARS PRIMA

De imperatoribus Nicephoro, Stauratio et Michaele

Nicephorus annis octo, novem, caesus in Bulgaria.

Stauratius, filius huius, mens. duobus.

Michael, gener ipsius, anno uno, mensibus novem, diebus undecim. (PL, CXXIX, col. 533 A)

ЧАСТ ПЪРВА

За императорите Никифор, Ставракий и Михаил

Никифор[2] [царувал] осем години [и] девет [месеца] и бил убит[3] в България.

Ставракий[4], неговият син, [царувал] два месеца.

Михаил[5], зет на същия, [царувал] една година, девет месеца и единадесет дни.

PARS SECUNDA

Nicephori Catalogus episcoporum Byzantii post Christum et apostolos

29. Demophilus Arianus, qui prius fuerat Berrhoe in Thracia, annis undecim, mensibus quinque. (PL, CXXIX, col. 544—545)

ЧАСТ ВТОРА

Никифоров списък на епископите във Византион[6] след Христа и апостолите

29. Демофил[7] — арианин, който порано бил в тракийска Берoя[8], [бил патриарх] единадесет години и пет месеца.

---

[1] В случая се касае за дворец при манастира Св. Мамант, който се намирал отвъд Влахерните. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 274. [2] Никифор I Геник, виз. император (802—811). [3] Никифор I бил убит на 26. VII. 811. [4] Ставракий, синът на Никифор, бил тежко ранен в гърба, и едва се спасил с бягство. [5] Михаил I Рангаве, виз. император (811—813). [6] Сиреч Константинопол (Цариград). [7] Демофил, цариградски патриарх (369—379). [8] Берoя, дн. Ст. Загора.

XXIV. ЕРМЕНРИХ ЕЛВАНГЕНСКИ

Ерменрих, немец по произхождение, монах в Елванген (Германия), бил епископ в Пасау от 866 до 874 г. По поръка на Людовик Немски той се нагърбил през 866/7 г., но безуспешно, с мисията да проповядва християнството в България. По-късно заедно с другите баварски епископи взел участие в събора, който осъдил Методий,

В един от ръкописите (№ 265) на манастира St. Gallus, от X век, е запазено писмото на Ерменрих до игумена на същия манастир Грималд, писано вероятно през 854 г. В писмото между другото се дават граматически правила във връзка с писането на някои „варварски имена" и по този случай се споменава българското народностно име.

ИЗДАНИЯ: *E. Dümmler,* Ermenrici Elwangensis epistola ad Grimaldum abbatem, MGH, Epistolae, V, стр. 534—579.

КНИЖНИНА: *E. Dümmler,* MGH, Epistolae, V, стр. 534—535. — *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, стр. 282—284, 290.

ERMENRICI ELVANGENSIS

EPISTOLA AD GRIMALDUM ABBATEM

De nomine Bulgari

Hinc etiam in barbaris nominibus eandem regulam observamus, ut „Wascónes, Britónes, Vulgáres", quod tunc tantum producitur, cum populus sequitur, ut „Vulgâres, populi vel homines". (p. 555_{34-36})

ЕРМЕНРИХ ЕЛВАНГЕНСКИ

ПИСМО ДО АБАТА ГРИМАЛД

За името „българин"

Затова дори при варварските имена като Wascónes[1], Britónes[2], Vulgáres ние спазваме същото правило, понеже само тогава удължаваме [слога], когато следва populus, като например Vulgâres, populi vel homines[3].

[1] Васконци (гасконци) — племе, чиято страна се наричала Vasconia (дн. Gascogne). [2] Брити или бретонци — племе, което живеело в дн. Bretagne. [3] Сиреч „българи, племена или хора".

XXV. КСАНТЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Тези летописи били открити случайно от Pertz в 1827 г., когато преглеждал ръкописите на Котонската библиотека в Лондон. Запазен е един единствен полуизгорял ръкопис. Летописите са наречени „Ксантенски", защото в тях подробно се описва разрушаването на Ксантенския манастир (в околностите на Дюселдорф) от норманите през 863 г. Те представляват една компилация, пълна с хронологически и други грешки. Разглеждат се събития за периода между 640 и 874 г. В летописите има едно известие за покръстването на българите. Изданието почива на Codex Xantensis от IX в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Annales Xantenses, MGH, SS, II, стр. 217—235.

КНИЖНИНА: *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 262—263.

ANNALES XANTENSES

De Bulgarorum conversione in fidem christianam

868. Adhuc visitante Domino plebem suam et circa solis occasum pro denario diurno ociosos vocantem[a] operarios ad vineam excolendam, gens Bulgarum, hactenus idola vana colentium, ad fidem catholicam conversa est. Mittente eis summo tonanti signa et prodigia fieri in medio plebis. Directis a Nicolao, summo pontifice et universali papa urbis Romae, viris apostolicis, receperunt sermonem domini nostri Iesu Christi, et baptizati sunt. Aequum quippe erat, ut piscationem sibi iam olim a Domino commissam veteranus piscator, sagena predicationis Europico ponto directus, ad

a) *lege* vocante.

КСАНТЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Покръстването на българите

868 г.[1] Понеже господ все още навестява своя народ и призовава къмъ залез слънце бездействуващите работници да работят на лозето му срещу пълна дневна заплата[2], и българското племе, което все още почитало празните идоли, било обърнато в християнската вяра. Пък и сред народа се появили знамения и поличби, изпратени от върховния гръмовержец. След като Николай[3], върховният първосвещеник и вселенски римски папа, им проводил проповедници, българите възприели словото на господа нашего Исуса Христа и били покръстени. Разбира се, справедливо беше старият риболовец[4], насочил мрежата на

[1] Покръстването на българите е станало през м. септември 865 г.; тук неправилно е отнесено към 868 г. [2] Тук българите се сравняват с лозарските работници от евангелската притча (Мат., 20.1—16). Българите, макар и да приели християнството малко късно („към залез слънце"), все пак били удостоени от страна на църквата с не по-малка милост от тази, проявена към другите, по-рано покръстени народи. [3] Николай I, римски папа. [4] Т. е. папата.

finem usque mundi prosequeretur, et antiquus dierum pastor ovium nuncupatus. agnos sibi specialiter commendatos et diu in heremo vacantes, ad civilia pascua perduceret, ubi eis individuus comes illius, et egregius gentium predicator, lac potum daret pro esca; quoadusque fierent oves foetosae habundantes in egressibus suis, et fieret unum ovile et unus pastor, Iesus Christus dominus noster. (p. 232_{31-42})

проповедта към Европейското море[1], да разпростре чак до края на света своето риболовство, което му било поверено някога от гóспода, и така нареченият древен пастир да изведе нарочно поверените му и отдавна изоставени въ пустинята агнета на духовното пасбище, гдето той, неотлъчният спътник господен и отличен проповедник между племената, да им дава млечно питие за храна, докато овците станат плодовити и многобройни в своите пасбища и се получи едно стадо и един пастир — нашият господ Исус Христос.

[1] Под Европейско море тук вероятно се подразбира Средиземно море, а преносно се загатва за Европа и за нейните народи.

XXVI. АНДРЕЙ БЕРГАМСКИ

Андрей, свещеник от Бергамо (Италия), направил през 877 г. едно извлечение от историята на Павел Дякон. Освен това той продължил изложението на събитията до 877 г.

В хрониката е дадено сведение във връзка с покръстването на българите

Хрониката е издадена въз основа на codex Vadianus bibl. Sangall. AC 23, от IX в.

ИЗДАНИЯ: Преведените тук места са дадени по изданието на *G. Pertz*, Andreae Bergomatis chronicon, MGH, SS, III, стр. 231—238.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 309.

ANDREAE BERGOMATIS

CHRONICON

Bulgarorum rex a Nicolao papa baptizatur

867. Circa haec tempora in Vulgarorum gens divina aspiratio accensa est, quatenus christiani fierent et Christum dominum colerent, quoniam tantus amor caritatis in eorum regem pervenit, ut per se ipse ad aecclesiam beati Petri Roma venisset, et ibi dona obtulit, et a domno papa Nicholaus catholica fide munitus, divinitatis scientiae instructus, baptizatus et fide sancta confirmatus, recepit doctores ab eodem domno apostolico, suam reversus est patriam. (p. 236_{8-18})

АНДРЕЙ БЕРГАМСКИ

ХРОНИКА

Папа Николай покръства българския княз Борис

867 г. По това време божествено вдъхновение обхванало българите да станат християни и да почитат Христа бога, понеже толкова голяма любов към милостта божия обзела техния княз[1], че сам той, по свой почин, отишъл в храма на блажения Петър в Рим, поднесъл там дарове и бил утвърден в християнската вяра от папата господин Николай[2] и бил просветен в божественото познание. Той бил покръстен и укрепен в светата вяра и като приел проповедници от същия апостолски наместник, се завърнал в родината си[3].

[1] Борис I, бълг. княз (852—889). [2] Николай I, римски папа [3] Сведението за отиването на княз Борис при папа Николай в Рим, за да бъде покръстен от него, не се потвърждава от други извори. Знае се, че през август 866 г. в Рим заминали пратеници на княз Борис, начело с болярите Петър, Йоан и Мартин, които занесли много дарове на папата. Те имали за цел да поискат наставления във връзка с християнската вяра и да помолят папата да изпрати в България опитни проповедници. За подробности вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 85—87.

XXVII. СЕНГАЛСКИ МОНАХ

Така нареченият „Сенгалски монах", чието собствено име е Ноткер, живял в края на IX в. и началото на X в.; починал в 912 г. Бил монах в манастира Сен Гал (в швейцарския кантон Saint-Gall или Sankt-Gallen). Подбуден от Карл III, той се заел в 883 г. да събере и преработи в едно съчинение народните предания и легенди, които се отнасяли до живота и делата на Карл Велики, на неговия син Людовик Благочестиви и на внук му Людовик Немски.

Стилът на това съчинение е лош, езикът е варваризиран. Историческата достоверност на сведенията често е съмнителна, а някои сведения са изцяло легендарни, взети от народното предание.

В съчинението си авторът дава интересно описание на бита и укрепленията на аварите, които споменава под името хуни.

По-важни ръкописи, въз основа на които е издадено съчинението, са Codex Hannoveranus, от XII в. (1); Codex Vindobonensis, от XII в. (2); Codex Gothanus, от XII в. (3); Codex Monacensis, от XII в. (4); Codex Vindobonensis, от XIV в. (4 b); Fragmentum libri secundi – Codex Vindobonensis 91 (5).

ИЗДАНИЯ: Monachi Sangallensis De Gestis Karoli imperatoris libri duo, MGH, SS, II, стр. 726—763.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 187.

MONACHI SANGALLENSIS

GESTA KAROLI IMPERATORIS

1. Carolus imperator Slavos et Bulgaros bello conterit

I. 27. Ne vero ab imperitis arguar imperitiae, quia mare quod nomine gurgituli maximus appellavit imperator, inter nos et Grecos ex eius ore situm retulerim, nove-

СЕНГАЛСКИ МОНАХ

ДЕЛАТА НА ИМПЕРАТОР КАРЛ

1. Император Карл унищожава славяни и българи

I, 27. За да не бъда обвинен в невежество от невежите, задето съм казал, че морето, което великият император нарекъл с името „езерце"[1], се намира, според думите му, между нас и гърците,

[1] Имат се предвид думите, които Карл Велики бил произнесъл пред пратениците на византийския император: „O utinam non esset ille gurgitulus inter nos" (MGH, SS, II, p. 743_{39-40}). Със думата „gurgitulus" („малко море") тук се означава Адриатическо море, което отделяло франкските владения от византийските земи.

rint qui volunt, adhuc Hunos et Bulgares[a] et plures alias immanissimas gentes intactas et integras iter ad Greciam terrestre negare. Quas tamen postea bellicosissimus Karolus vel terrae coaequavit, ut omne Sclavorum[b] genus et Bulgarum[c], vel penitus eradicavit, ut ferreorum adamantinorumve progeniem et nomen Hunorum. (p. 744_{1-6}).

нека знаят тези, които искат, че хуните и българите, и много други твърде жестоки племена, докато били все още с пресни и непокътнати сили, не позволявали по суша да се пътува до Гърция. След това обаче твърде войнственият Карл или сравнил с земята тези племена, както целия славянски и български род[1], или пък съвсем ги изкоренил, като изтребил и потомството, и името на железните и твърди като стомана хуни.

2. *Descriptio Hringi. Carolus imperator manum a Bulgaris retrahit*

II, 1. Ex relatione secularis hominis et in scripturis minus eruditi sermonem facturi, non ab re credimus, si iuxta fidem scriptorum pauca de superioribus ad memoriam revocemus. Cum deo odibilis Iulianus in bello Persico coelitus fuisset peremptus, et a regno Romanorum non solum transmarinae provintiae, set et proxima Pannonia, Noricus, Retia vel Germania, Francique vel Galli defecissent, ipsique reges Gallorum vel Francorum propter interfectionem sancti Desiderii, Viennensis episcopi, et expulsionem sanctissimorum advenarum, Columbani videlicet et Galli, retro labi coepissent, gens Hunorum prius par Franciam et Equitaniam vel Gallias sive Hispanias latrocinari solita, tota simul egressa quasi latissimum incendium cuncta devastans, reliquias quae remanere poterant, ad tutissima latibula comportavit. Quae huiusmodi fuerunt,

2. *Описание на „Хринга". Императорът се отказва да преследва българите*

II, 1. Като възнамеряваме да разкажем нещо според думите на едно светско и недотам образовано лице[2], вярваме, че няма да се отклоним от темата си, ако покрай достоверните сведения на писателите припомним някои неща за миналите събития. След като богуомразният Юлиан[3] бил погубен свише във войната с персите и от Римската империя се отцепили не само презморските провинции, но и съседна Панония[4], Норикум[5], Реция[6], сиреч Германия, франките, сиреч галите, а самите галски, сиреч франкски крале започнали да отпадат от нея поради убийството на виенския епископ свети Дезидерий и поради изгонването на пресветите пришълци, именно Колумбан[7] и Гал[8], хунското племе[9], което преди това било свикнало да върши грабежи въ Франкия[10] и Аквитания[11], галските или испанските области, се надигнало изведнаж цялото и като огромен пожар опустошавало всичко. А каквото могло да оцелее, хуните пренесли в своите най-сигурни скривалища. Тези скривалища, както гореспо-

a) burgares *2*, vulgares *constanter 3, 4*, vulgaros *4b*. b) slavorum *3*. c) burgarum *2*.

[1] Тук авторът в стремежа си да възвеличи успехите на Карл Велики достига до преувеличение, като приписва на императора победи, които не се потвърждават от други изворни сведения. [2] Това „светско лице" е Адалберт — един от велможите на Карл Велики, който взел участие в походите му против аварите. [3] Сиреч Юлиан Отстъпник, римски император (361—363). Сенгалският монах го нарича „богуомразен" поради опита му да възвърне езичеството. [4] Панония е била областта между дн. Винервалд, Юлийските Алпи, р. Сава и Дунав, приблизително дн. Западна Унгария, Словения, част от Босна, Хърватско, изт. част от Крайна, Щайермарк и Долна Австрия. [5] Норикум се наричала областта между дн. р. Ин, Винервалд, Дунав и Алпите. [6] Реция е обхващала дн. Тирол, Форалберг, Източна Швейцария, и швабскобаварската равнина до Дунав. [7] Колумбан (550—615) бил един от най-ранните проповедници на християнството сред германците. Живял и работил в манастира Батор в Ирландия. В края на VI в. се преселил в Бургундия, но бил изгонен оттам. Тук може би става дума за изгонването му от Бургундия. [8] Гал бил ученик на Колумбан и го придружавал в много от неговите пътувания. Той основал Сенгалския манастир, който по-късно получил и неговото име. [9] Под Франкия се разбира областта от двете страни на Рейн — от елзаската граница до Бинген — и от двете страни на р. Майн. [10] Аквитания е даденото още от римско време наименование на областта в Южна Галия, която се намира между Пиренеите и р. Гарона.

sicut praefatus Adalbertus mihi narrare consueverat: „Terra", inquiens, „Hunorum novem circulis cingebatur". Et cum ego, alios circulos nisi vimineos cogitare nescius, interrogarem: „Quid illud miraculi fuit domine?" respondit: „Novem hegin muniebatur". Cumque et illos alterius generis esse nescirem, nisi quales segetibus solent praetendi, inquisitus etiam de hoc dixit: „Tam latus fuit unus circulus, hoc est, tantum intra se comprehendit, quantum spacium est de castro Turico ad Constantiam, ita stipitibus quernis, faginis vel abiegnis exstructus, ut de margine ad marginem 20 pedes tenderetur in latum, et totidem subrigeretur in altum, cavitas[a] autem universa aut durissimis lapidibus aut creta tenacissima repleretur, porro superficies vallorum eorundem integerrimis cespitibus tegeretur. Inter quorum confinia plantabantur arbusculae, quae ut cernere solemus, abscisae atque proiectae, comas caudicum foliorumque proferunt. Inter hos igitur aggeres ita vici et villae erant locatae, ut de aliis ad alias vox humana posset audiri. Contra eadem vero aedificia inter inexpugnabiles[b] illos muros portae non satis latae erant constitutae, per quas latrocinandi gratia non solum exteriores, set etiam interiores exire solebant. Item de secundo circulo, qui similiter ut primus erat exstructus, 10 miliaria Teutonica, quae sunt 10 Italica, ad tercium usque tendebantur; similiter usque ad nonum, quamvis ipsi circuli alius alio multo contractiores fuerint. De circulo quoque ad circulum sic erant possessiones et habitacula undique versum ordinata, ut clangor tubarum inter singula posset cuiusque rei significativus adverti. Ad has ergo munitiones per ducentos et eo amplius annos qualescunque omnium occidentalium divitas congregantes, cum et Gothi et Wandali quietem mortalium perturbarent, orbem

a) civitas *cod. et edit.*, cavitas *Pertz.* b) expugnabiles *1, 2, 4.*

менатият Адалберт имаше обичай да ми разказва, били такива: „Земята на хуните", казваше той, „се ограждаше от девет пояса". И тъй като аз не можех да си представя други огради, освен направени от пръти, попитах: „Какво е било това чудо, господине?" Той отговори: „Земята им бе укрепена с девет огради от жив плет". Понеже не познавах други такива огради освен тези, с които обикновено се ограждат посевите, запитан от мене и за това, той каза: „Толкова широк бе единият пояс, т. е. толкова място заграждаше, колкото е пространството от Цюрих до Констанция, и тъй бе изграден от дъбови, букови и борови дънери, че той от едната страна до другата се простираше на 20 стъпки ширина и се издигаше на височина също толкова. А цялото празно пространство извътре се запълваше от най-твърди камъни или жилава глина. След това повърхността на тези насипи се покриваше изцяло с чимове. Между чимовете бяха насадени дръвчета, които, както можахме да видим, са отрязани отгоре, пуснати са в страни и така им режат клонете и шумата. И тъй, между тези укрепителни насипи така бяха разположени селищата и именията им, че от едно до друго можеше да се чуе човешки глас. А срещу тези постройки по онези непревзимаеми стени имаше немного широки врати, през които обикновено излизаха за грабеж не само от по-външните, но и от по-вътрешните пояси. Също така от втория пояс, който беше построен подобно на първия, до третия имаше разстояние 10 тевтонски мили, които се равняват на 40 италийски[1]. Същото разстояние имаше между останалите пояси до деветия, въпреки че самите пояси бяха значително по-тесни един от друг. А и от пояс до пояс владенията и жилищата им бяха обърнати навсякъде така, че между тях можеше да се чува всякакъв сигнал на тръбите". В тези укрепления[2] те трупали в течение на двеста и повече години всевъзможни богатства от всички западни страни и когато и готи, и вандали смущавали спокойствието на хората, те почти изцяло

[1] Една италийска, т. е. римска миля се равнява на 1478 м. [2] За тези укрепления на аварите, наречени „хрингове" вж. у *В. Тъпкова-Заимова*, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, ИИБИ VI, 1956, стр. 445—446. Също *J. J. Mikkola*, Avarica, 2. Hringus und Eintitulaturen der avarischen Würdenträger, Archiv für slav. Philologie, XLI, 1927, стр. 159—160.

occiduum pene vacuum dimiserunt. Quos tamen invictissimus Karolus ita in annis octo perdomuit, ut de eis ne minimas quidem reliquias remanere permiserit. A Bulgaribus[a] vero ideo manum retraxit, quia videlicet, Hunis exstinctis, regno Francorum nihil nocituri viderentur. Porro praedam in Pannonia repertam per episcopia vel monasteria liberalissima divisione distribuit. (pp. $747_{36}-748_{34}$)

опустошили западния свят. Но в течение на осем години непобедимият Карл[1] тъй ги усмирил, че не допускал да останат и най-малки следи от тях. А българите[2] изоставил, защото след унищожаването на хуните очевидно те не му изглеждали никак опасни за франкското кралство. Впрочем плячката, която бил намерил в Панония, той твърде щедро я раздал на епископствата и манастирите.

a) vulgaribus *4b*, bulgaris *5*.

[1] Касае се за унищожението на аварската държава от Карл Велики от 796 до 804 г. [2] По всяка вероятност става дума за българите, които били завзели източните земи на аварите. Изказано е предположение въз основа на това сведение, че българите били завзели земи на север от Средния Дунав още преди времето на Крум. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 248 и бел. 2.; *К. Грот*, Моравия и Мадьяре, стр. 91; *L. Niederle*, Slovanské starožitnosti, II, стр. 448.

XXVIII. БЕРТИНСКИ ЛЕТОПИСИ

Бертинските летописи — Annales Bertiniani — са наречени така по името на манастира Св. Бертин, при Saint-Omer (Франция), където е бил намерен ръкописът им.

Бертинските летописи се разделят на три части. Първата част, съставена от неизвестен автор, обхваща събития през 741—835 г. Втората част, съставена от епископа на Troyes Пруденций, обхваща събития от 835 до 861 г. Третата част, съставена от реймския архиепископ Хинкмар, обхваща събития от 861 до 882 г. Бертинските летописи представляват важен извор за германската история, като дават сведения от гледна точка на двора и официалната политика. Те съдържат обаче и някои сведения за отношенията на германците с другите страни и за историята на тези страни.

В поместените тук текстове се съдържат ценни сведения за въвеждането на християнството в България, и по-специално за бунта на болярите срещу покръстването в 865—866 г.

Изданието на G. Pertz е приготвено въз основа не на самия ръкопис (Codex Bertinianus), който е загубен, а изключително въз основа на следните по-стари издания: Editio Chesniana Scriptores Francorum, t. III (Ch); Bouqueti editio Scriptores Gall., t. VI, VII, VIII (Bq, B); Aimoini continuatio, Corpus histor. Franc, t. II (A).

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Annales Bertiniani, MGH, SS, I, стр. 419—515

КНИЖНИНА: *G. Waitz*, Über die Überlieferungen der Annales Bertiniani, Sitzungsb. der, k. preuss. Akad. der Wissenschaften, Berlin 1883, 5, стр. 118—121. — *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 207, 292—296. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 6 сл., 46 сл. и др.

ANNALES BERTINIANI

I. PARS SECUNDA AUCTORE PRUDENTIO TRECENSI EPISCOPO

Bulgari adversus Ludovicum acriter promoventur

853. Bulgari, sociatis sibi Sclavis, et, ut fertur, a nostris muneribus invitati, ad-

БЕРТИНСКИ ЛЕТОПИСИ

I. ЧАСТ ВТОРА, ОТ ПРУДЕНЦИЙ, ЕПИСКОП НА ТРОА

Българите яростно се нахвърлят срещу Людовик

853 г. Българите, като взели на своя страна славяните[1] и, както се казва, при-

[1] Касае се вероятно за съюзни военни действия срещу немците от страна на българите при княз Борис и средподунавските славяни и моравците при княз Ростислав. Вж. *Златарски* История, I, 2, стр. 7.

versus Hludowicum, Germaniae regem, acriter promoventur, sed Domino pugnante vincuntur. Graeci vero non minus contra Hludowicum filium Lotharii, regem Italiae, concitantur propter filiam imperatoris Constantinopolitani ab eo desponsatam sed ad eius nuptias venire differentem. (p. 448_{14-18})

влечени от нашите подаръци[1], яростно се нахвърлили срещу немския крал Людовик[2], но били победени, тъй като бог бил против тях. Гърците пък били не по-малко възбудени против краля на Италия — Лотаровия син Людовик[3], понеже се бил сгодил за дъщерята на константинополския император, но отлагал да се венчае с нея.

II. PARS TERTIA AUCTORE HINCMARO

1. Ludovicus hostiliter obviam Bulgaros pergit

864. Hludowicus, rex Germaniae, hostiliter obviam Bulgarorum [regi] Cagano nomine[a], qui christianum se fieri velle promiserat, pergit; inde ad componendam Winidorum marcam, si se prosperari viderit, perrecturus. (p. 465_{29-31})

2. Proceres Bulgarorum populum adversus regem suum concitant

866. Rex Bulgarorum, qui praecedente anno, Deo inspirante et signis atque afflictionibus in populo regni sui monente, christianus fieri meditatus fuerat, sacrum baptisma suscepit; quod proceres sui moleste ferentes, concitaverunt populum adversus eum, ut illum interficerent. Quotquot igitur fuerunt intra decem comitatus, adunaverunt se circa palatum eius; ille vero, invocato Christi nomine, cum quadraginta tantum octo hominibus, qui erga Christianam devotionem ferventes sibi remanserant, profectus est contra omnem illam multitudinem; et mox ut portas civitatis exiit, appa-

II. ЧАСТ ТРЕТА, ОТ ХИНКМАР

1. Людовик предприема поход срещу българите

864 г. Германският крал Людовик[4] потеглил с враждебни намерения[5] срещу българския [княз][6], наричан хаган, който бил обещал да стане християнин. После, в случай на успех, кралят възнамерявал да отиде да уреди Вендската марка[7].

2. Българските боляри повдигат народа против своя княз

866 г. Князът на българите приел светото кръщение. Той бил замислил да стане християнин миналата година, понеже бог го вдъхновил и му внушил това чрез поличби и бедствия всред народа на царството му. Недоволни от това, неговите боляри[8] разбунтували народа против него, за да го погубят. И тъй, колкото били в десетте комитата, те се събрали около двореца му. Но той, като призовал името Христово, потеглил срещу цялото множество само с четиридесет и осем души, които били останали при него поради предаността си към Христовата вяра. И веднага, щом излязъл от градските врати, нему и на

---

a) *aut hic nomen cadani aut post* Bulgarorum *vocem* regi *excidisse patet.*

---

[1] Изразът „привлечени от нашите подаръци" е неясен" Предполага се, че тези подаръци са дадени пак от франки, които са били против Людовик. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 7. [2] Людовик Немски, крал на Германия. [3] Людовик, крал на Италия (844—875) В 850. г. той бил коронован за император. [4] Людовик Немски. [5] Изказано е мнение, че в случая Людовик не е имал враждебни намерения и че изразът hostiliter obviam alicui pergere не означавал „отивам на военен поход", а „на мирна среща". Срв. *Е. Е. Голубинский*, Краткий очерк православных церквей болгарской, сербской и румынской, Москва 1870, стр. 245; *Златарски*, История, I, 2, стр. 16, бел. 2; *E. Dümmler*, Geschichte des Ostfränk. Reiches, II, Leipzig 1887, стр. 86, бел. 1. Тълкуването за „враждебни намерения" на Людовик, а оттам за враждебни отношения между българи и немци, което тук възприемаме, се поддържа от *J. Hergenröther*, Photius Patriarch von Constantinopel, I, Regensburg 1867, стр. 600, бел. 5. [6] Т. е. българският княз Борис I (852—889). В лат. текст след Bulgarorum ще трябва да се добави „regi", тъй като навсякъде в този летопис, а изобщо в средновековните латински извори, българският владетел се нарича „rex Bulgarorum". [7] „Вендска марка" било названието на областта, която се включвала между реките Сала и Мулда, градовете Лайпциг, Дрезден и границата на днешна Чехословакия. [8] Касае се за бунта на българските боляри срещу Борис по повод покръстването. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 44—60, гдето са посочени и сведенията на византийските автори за този бунт.

ruerunt ei et his qui cum eo erant septem clerici, et unusquisque eorum tenebat cereum ardentem in manu sua, sicque praecedebant regem et illos qui cum eo erant. Eis vero qui contra eum surrexerant, visum erat, quod magna villa ardens super eos caderet, et equi eorum qui cum rege erant, sicut contrariis vibebatur, erecti incedebant, et cum anterioribus pedibus eos percutiebant; tantusque timor eos apprehendit, ut nec ad fugiendum nec ad defendendum se praepararent, sed prostrati solo se movere nequibant. Rex autem ex proceribus, qui populum maxime adversus eum incitaverunt, interfecit numero quinquaginta duos, reliquum autem populum inlaesum abire permisit; et mittens ad Hludowicum, regem Germaniae, qui ei foedere pacis coniunctus erat, episcopum et presbyteros postulavit, et ab eo missos cum debita veneratione suscepit. Hludowicus autem ad Carolum fratrem suum mittens, in ministerium clericorum apud fratrem suum vasa sacrata sacrasque vestes ac libros petiit, unde Carolus ab episcopis regni sui non parvam summam accipiens, ei ad dirigendum regi[a]. Bulgarorum rex filium suum et plures ex proceribus regni sui Romam direxit, et arma quibus indutus fuerat, quando in Christi nomine de suis adversariis triumphavit, cum aliis donis sancto Petro transmisit, et plures quaestiones de sacramentis fidei consulendo Nicolao papae direxit, et episcopos atque presbyteros mitti ab eo sibi poposcit, quod et obtinuit. Hludowicus vero, Italiae imperator, hoc audiens, ad Nicolaum papam misit, iubens ut arma et alia quae rex Bulgarorum sancto Petro miserat, ei dirigeret; de quibus quaedam Nicolaus papa per Arsenium ei consistenti in partibus Beneventanis transmisit, et de quibusdam excusationem mandavit. (pp. 473_{30}—474_{10})

a) *Ita Chesnius, apud Bouquetum inter* accipiens ei *et* Bulgarorum *lacuna indicatur. Post* ei *supplendum e x sensu* misit *videtur.*

тия, които били с него, се явили седем духовни лица и всяко едно от тях държало в ръката си запалена свещ. И така, те вървели пред княза и пред онези, които били с него. А на тези, които били въстанали против него, се сторило, че върху тях пада огромна пламнала сграда. А конете на онези, които били с княза, както се сторило на противниците, вървели изправени и ги поразявали с предните си крака. И такъв страх ги обзел, че те не могли да се приготвят нито за бягство, нито за отбрана, но, простряни на земята, не могли да се движат. Обаче царят наказал със смърт [само] петдесет и двама от болярите, които най-много бунтували народа против него, а на останалия народ позволил да си отиде невредим. Той проводил пратеници при германския крал Людовик, с когото бил сключил мирен договор, и поискал от него епископ и свещеници. И когато му били изпратени, той ги приел с дължимата почит. А Людовик отправил пратеници при брат си Карл[1] и поискал от него църковни съсъди, одежди и книги за службата на свещениците. Затова Карл взел от епископите на своето кралство голям брой от исканите вещи и му ги [изпратил], за да ги препрати на българския княз. Последният отправил в Рим своя син[2] и много от болярите на своето царство, като с тях изпратил за свети Петър между другите дарове и оръжието, с което бил въоръжен, когато в името на Христа възтържествувал над своите противници. Той също така отправил до папа Николай[3] много запитвания, за да се съветва с него относно тайнствата на вярата. Поискал от него да му изпрати епископи и свещеници и молбата му била удовлетворена. А императорът на Италия, Людовик, като узнал това, отправил пратеник до папа Николай с поръка да му предаде оръжието и другите предмети, които българският княз бил изпратил за свети Петър. Някои от тези предмети папа Николай препратил по Арсений[4] на императора, който се намирал в Беневентската област, а някои от тях задържал, като се извинил за това.

[1] Карл Плешиви. [2] Това сведение е единствено в литературата и неговата достоверност се оспорва. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 85, бел. 2. [3] Папа Николай I. [4] Арсений, епископ и апокрисиарий на папския престол. Дълго време играл важна роля в Римската църква. Загинал в 868 г. от ръцете на убийци до манастира Monte Cassino, по пътя от Рим за Беневент.

XXIX. ПАПА СТЕФАН V

Папа Стефан V (885—891), в същност VI, заел и утвърдил папската власт по време на отслабване на кралската власт в западна Европа. В стремежа си да пази интересите и господството на Римската църква той се отнесъл отрицателно към делото на Методий и неговите ученици в Моравия, като подкрепил техния противник епископ Вихинг.

В първото от поместените тук писма, писани към края на 885 г., след смъртта на Методий, Стефан V дава напътствия на своите пратеници в Моравия — епископ Доминик и презвитерите Йоан и Стефан, а във второто (до княз Светополк), покрай разсъжденията за св. троица, се забранява употребата на славянски език в богослужението.

ИЗДАНИЯ: MGH, Epistolae, VII, стр. 352—353, 354, 357—358.

КНИЖНИНА: *Fr. Miklošič i Fr. Rački*, Novo najdeni spomenici, Starine, XII, 1880, стр. 220—221. — *В. Сл. Киселков*, Славянските просветители Кирил и Методий, София 1945, стр. 369—378.

STEPHANI V PAPAE

EPISTOLAE

1. Commonitorium Dominico episcopo Iohanni et Stefano [presbyteri]s euntibus ad Sclavos

Cum Deo propitio ingressi Sclavorum fines fueritis, tanta vos ornate modestia, ut vestri vestrorumque omnium actus exemplum religionis praebeant rudi populo, habentes prae oculis monentem Dominum, „ut videant vestra opera bona et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est". Cum veneritis ad ducem patriae, dicite ei:

ПАПА СТЕФАН V

ПИСМА

1. Наставление[1] към епископ Доминик и презвитерите[2] Йоан и Стефан, отиващи при славяните

Когато с божие благословение отидете в земите на славяните, въоръжете се с толкова голямо смирение, че вашите дела и делата на всички хора да дават на необучения народ пример за вярата, та като имате пред очите си напътствуващия ви бог, славяните „да видят вашите добри дела и да прославят вашия небесен отец"[3]. Когато отидете

[1] Писмото е писано през 885 г. [2] В ръкописа е запазена само последната буква на думата — „s" (presbyteris). Затова освен „презвитери" смятало се е допустимо да се постави думата „дякони" (diaconis). Срв. *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, София, 1934, стр. 125. [3] Матей, 5, 16

„Visitant vos apostolorum principes beatus Petrus regni caelestis claviger et Paulus doctor gentium. Domnus autem Stephanus sanctissimus pontifex sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae et universalis papa, spiritalis videlicet pater vester, visitat vos et mandat vobis amabilem paternitatem. Amplectitur enim vos spiritaliter et diligit sicut unicum et carissimum filium. Omnes sanctissimi episcopi, reverentissimi presbyteri et diaconi cum reliquo clero sanctae Romanae ecclesiae optant vobis salutem; habent enim assidue vestri memoriam in suis Deo dignis orationibus apud beatissimorum apostolorum principum limina. Omnis honorabilis senatus a Deo conservandae Romanae urbis cum reliquo coetu fidelis populi mandat vobis salutes. Desiderant enim omni prosperitate vos in Christi Dei nostri fide pollere et saeculi gloria gaudere". Primo die haec dixisse sufficiant, et si de patriae salute interrogaverint, quae ad honorificentiam pertinent christianae religionis, ecclesiae honoris, decentiae imperialis, prudenter respondete!

ITEM. Spiritus sanctus a Patre et Filio nec ingenitus dicitur, ne duo patres, nec genitus, ne duo filii, sed procedens dicitur. Si dixerint: „Prohibitum est sanctis patribus symbolo addere aliquid vel minuere" — dicite: „Sancta Romana ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum, quia in catholica fide principis apostolorum vicariatione in nullo vacillat ipso dicente Domino: „Simon ecce Satanas expetiit vos, ut cribraret quasi triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos." Haec omnes errantes ad fidem duxit ecclesias et vacillantes roboravit, non immutando sancta dogmata, sed aut non intelligentibus aut male sentientibus exponendo".

при владетеля на страната[1], кажете му: „Навестяват ви първите апостоли — блаженият Петър, ключар на небесното царство, и Павел, учител на народите. А господин Стефан, светейшият първосвещеник на светата католическа и апостолическа Римска църква и вселенски папа, сиреч ваш духовен отец, ви посещава и ви предава своята бащина обич; той ви прегръща духовно и ви обича като свой единствен и най-скъп син. Всички пресвещени епископи, високоуважавани презвитери и дякони с останалия клир на светата Римска църква ви желаят здраве; те именно постоянно ви поменуват в своите достойни молитви къмъ бога пред очите на преблажените първоапостоли. Целият уважаван сенат, утвърден от бога за опазването на града Рим, заедно с останалия благоверен народ ви изпращат поздрави; те желаят вие в пълно благополучие да бъдете крепки във вярата на нашия господ Христос и да се радвате на светска слава". За първия ден е достатъчно да кажете това, а ако ви запитат за спасението на отечеството си, благоразумно им отговорете за тия неща, които се отнасят до почитането на християнската вяра, до почитта къмъ църквата и до благопристойността към императора.

СЪЩО. Светият дух не се казва „роден" от отца и сина, за да няма двама бащи, нито роден [от отца], за да няма двама сина, а се казва „произхождащ". Ако кажат: „Забранено е от светите отци да се добавя нещо към символа на вярата, или да се съкращава нещо от него", кажете: „Светата Римска църква е пазител и крепител на свещените догми, понеже в католическата вяра поради наместничеството на първоапостола няма колебание в нищо, както сам господ казва: „Симоне, ето Сатаната поиска да ви пресее като пшеница; аз обаче се помолих за теб, за да не отпадне твоята вяра; и ти, най-после, обърнат във вярата, укрепи своите братя"[2]. Тази църква привлече към вярата всички заблудени църкви и укрепи колебаещите се, без да изменя свещените догми, а като ги обяснява на неразбиращите или на погрешно възприемащите ги".

[1] Има се предвид княз Светополк (870—894).
[2] Лука, 22, 31-32.

Cap. XII. „Missas et sacratissima illa ministeria, quae Sclavorum lingua idem Methodius celebrare praesumpsit, quamvis decessoris sui temporibus, domni videlicet Iohannis sanctissimi papae iura verit se ea ulterius non praesumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo praesumatur, penitus interdicit. Verumtamen si aliquis Sclavorum lingua tam doctus invenitur, ut post sacratissimam evangelicam apostolicam lectionem eius explicationem doctus sit dicere ad aedificationem eorum, qui non intelligunt, et laudat, si fiat, et concedit et approbat."

Гл. XII. Литургиите и свещените служби, които този Методий беше почнал да отслужва на славянски език, ако и да беше дал клетва по времето на папския предшественик пресветия господин Йоан[1], че не ще ги отслужва вече на славянски език, [папата] напълно забранява[2] с апостолическата си власт да се отслужват по какъвто и да е начин на този език. Ако обаче се намери някой толкова обучен в славянския език, та след светото евангелско апостолическо четене да бъде в състояние да го разясни за поучение на тези, които не разбират, ако става това, папата го похвалява, разрешава и одобрява.

Cap. XIII. „De veneratione ieiuniorum firmiter tenere, sicut in sua decrevit epistola, quia assidue pro viribus ieiunare laudabile est, corpori etiam consulere naturale et festis diebus largiori pabulo corpus sobrie reficere peccato non imputatur, si tamen cum gratiarum actione et corpus reficitur et salubre] poculum [animae ministratur."

Гл. XIII. Дръжте здраво за почитането на постите, както папата нареди в своето писмо[3], понеже да се пости постоянно според силите е похвално; също да се полагат грижи за тялото е естествено; а на празнични дни да се укрепи тялото умерено с по-изобилна храна не се вменява в грях; а пък с отдаване благодарност към бога и тялото укрепва, и се дава благотворно питие и на душата.

Cap. XIIII. Successorem, quem Methodius sibimet contra omnium sanctorum patrum statuta constituere praesumpsit, ne ministret, nostra apostolica auctoritate interdicite, donec suam nobis praesentiam exhibeat et causam suam viva voce exponat. (Fragm. XXXIII, pp. 352_{17}—353_{26})

Гл. XIIII. На приемника[4], когото Методий противно на повеленията на всички свети отци реши да си остави, забранете чрез нашата апостолическа власт да служи, докато не се представи лично пред нас и не даде обяснение със собствената си уста.

2. Stephanus V papa missarum solemnia lingua Slavorum celebrare interdicit

2. Папа Стефан V забранява да се служи литургия на славянски език

Stephanus episcopus servus servorum Zventopolco regi Sclavorum

— — —

Igitur quia orthodoxae fidei anhelare et studiose audivimus, et certo indicio ex hoc agnoscimus, quod ad matrem tuam, sanctam videlicet Romanam ecclesiam, recurrere voluisti, quae caput est omnium ecclesiarum collato sibi privilegio in beato Petro principe apostolorum, cui suas oves verus pastor commisit dicens: „Tu es Pet-

Епископ Стефан, слуга на божиите слуги, до славния крал Светополк

— — —

Впрочем ние чухме, че ти си обхванат от ревност към православната вяра и от това узнахме със сигурност че си пожелал да подириш убежище при своята майка светата Римска църква, която е глава на всички църкви, понеже е получила първенството от блажения Петър, първия от апостолите, комуто истинският пастир е по-

[1] Папа Йоан VIII (872—882). [2] Стефан V говори за себе си в трето лице както в тази, така и в следващите части от писмото, защото те представляват изобщо извлечения от папски разпоредби. [3] Вероятно папа Стефан V, има предвид писмото на папа Йоан VIII от м. юни 879 г., в което последният е писал на княз Светополк да държи за точното изповядване на католическата вяра. [4] Приемник на Методий бил Горазд, славянин от Моравия, много образован, един от най-добрите Методиеви ученици.

rus et super hanc petram aedificabo ecclesiam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam" — portas inferi ora orthodoxam fidem blasfemantium appellans. — — —

In qua et Vichingum venerandum episcopum et carissimum confratrem ecclesiastica doctrina eruditum reperrimus et ideo eum vobis ad regendam sibi commissam a Deo ecclesiam remisimus, quia fidelissimum eum tibi, et pro te satis sollicitum in omnibus agnovimus. Quem veluti spiritualem patrem et proprium pastorem digno honore et debita reverentia sincera mente recipite, tenete et amplectimini, quia in eo exibitum honorem Christo conferitis ipso dicente: „Qui vos recipit, me recipit; et qui me recipit, recipit eum, qui me misit". Ipse itaque omnium ecclesiasticorum negotiorum habeat curam et Dei timorem prae oculis habens dispenset eadem, quia et pro animabus commissi sibi populi ipse redditurus erit districto iudici rationem. — — —

Methodium namque superstitioni, non aedificationi, contentioni non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus; et si ita est, ut audivimus superstitionem eius penitus abdicamus. Anathema vero pro contemnenda catholica fide, qui indixit, in caput redundabit eius. Tu autem et populus tuus sancti spiritus iudicio eritis innoxii, si tamen fidem, quam Romana praedicat ecclesia tenueritis inviolabiliter. Divina autem officia et sacra mysteria ac missarum sollemnia, quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare praesumpsit, (quod ne ulterius faceret, super sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes) nullo modo deinceps a quolibet praesumatur. Dei namque nostraque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdici-

верил своите овце с думите: „Ти си Петър и върху тоя камък ще създам църквата си и вратите на ада няма да я надвият", наричайки адови врати устата на тия, които хулят православната вяра. — — —

Ние се убедихме, че Вихинг[1], достопочтеният епископ и прескъп наш събрат, е овладял тази църковна доктрина[2] и затова ви го изпратихме, за да управлява поверената му от бога църква, понеже узнахме, че той ти е много верен и е достатъчно загрижен за тебе във всяко отношение. Искрено и със съответната чест и дължимата му почит го приемете като духовен баща и собствен пастир, задръжте го и го обикнете, понеже чрез него отдавате дължимата почит на Христа, който казва: „Който приема вас, приема мене, а който приема мене, приема този, който ме е изпратил". И нека той сам [Вихинг] да се грижи за всичките църковни дела и да ги управлява със страх божи, защото и той ще дава отчет пред строгия съдия за душите на поверения му народ. — — —

Твърде много се учудихме, като чухме, че Методий е залягал за суеверието[3], а не за правата вяра, и за раздора, а не за мира. И ако е така, както чухме, ние изоснови отхвърляме неговото суеверие. За пренебрегването на католическата вяра ще падне проклятие върху главата на онзи, който е наложил пренебрегването. А ти и твоят народ по присъдата на светия дух ще бъдете свободни, ако запазите ненарушима вярата, която проповядва Римската църква. Обаче божествените служби, светите тайнства и литургиите, които същият Методий се е осмелил да извършва на славянски език, за в бъдеще никой и по никакъв начин да не се осмелява да ги извършва така. Той беше с клетва обещал пред пресвятото тяло на блажения Петър, че повече няма да прави това и ние сме ужасени, че се е провинил в клетвопрестъпление, и под страх за отлъчване забраняваме това с нашата божествена и

[1] Вихинг, епископ на Нитра, немец по произход, противник на славянското богослужение и заместник на Методий. [2] Под доктрина се разбира учението на Римската църква за св. троица: бог-отец е безначален, бог-син се ражда от отца, а св. дух произхожда от отца и сина. [3] В началото на писмото се говори за учението на Римската църква за св. троица. Непосредствено преди този пасаж се говори за поста и за неговото значение. Тук под „суеверие" авторът разбира учението на Източната църква за св. троица: синът се ражда от отца, но св. дух произхожда само от отца.

mus, excepto quod ad simplicis populi et non intelligentis aedificationem attinet, si evangelii vel apostoli expositio ab eruditis eadem lingua annuntietur, et largimur et exortamur et ut frequentissime fiat monemus, ut omnis lingua laudet Deum et confiteatur ei. Contumaces autem et inoboedientes, contentioni et scandalo insistentes post primam et secundam admonitionem si se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiae gremio abici sancimus et, ne una ovis morvida totum gregem contaminet nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi precipimus. (Ep. I, pp. $335_{1, 14-19}$, 356_{23-31}, 357_{27}—358_{5})

апостолическа власт, като се направи изключение само за онова, което се отнася до назиданието на простия и неразбиращ народ, ако евангелският и апостолският разказ се съобщава на същия славянски език от тези, които го знаят. Разрешаваме, насърчаваме и съветваме това да става по-често, та всеки народ да хвали господа и да му се изповядва. А упоритите и неподчиняващите се, които постоянствуват във враждата и съблазънта, нареждаме да бъдат изхвърлени от лоното на църквата като сеячи на плевели, ако не са се поправили след първото и второ напомняне. Нареждаме също да бъдат обуздани и с нашата сила и да бъдат изгонени далеч от вашите земи, та една болна овца да не зарази цялото стадо.

XXX. ИТАЛИАНСКА ЛЕГЕНДА

(ПРЕНАСЯНЕ МОЩИТЕ НА ПАПА КЛИМЕНТ)

Важен извор за живота и делото на Кирил и Методий е така наречената Италианска легенда. Авторът ѝ е епископ Гаудерих от Велетри. Съвременник на двамата братя, Гаудерих имал възможност да събере ценен материал преди всичко от лични наблюдения. Съчинението било написано към края на IX в. и се запазило в манастира Monte Casino, гдето през 898 г. починал Гаудерих. Към началото на XII в. епископ Лъв Остийски, един от приемниците на Гаудерих, взел от манастира Монте Касино ръкописа на Легендата и го издал под свое име, като премълчал името на действителния автор. В този вид Италианската легенда е стигнала до нас.

Напоследък се откри нов препис на Легендата в codex Pragensis №XXIII, от XIV в., гдето се съдържат неизвестни досега данни, като например използуването на пространното Кирилово житие, едно посочване във връзка с ръкополагането на Методий за духовник и др. На този нов препис се основава и използуваното тук издание.

ИЗДАНИЕ: *Paul Meyvaert et Paul Devos*, Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la „Légende Italique", résolues grâce à un document inédit, Analecta Bollandiana, LXXIII, fasc. III—IV, 1955, стр. 375—461.

КНИЖНИНА: *Iv. Dujčev*, La solution de quelques énigmes cyrillo-méthodiennes, Byzantion XXIV (1954—1956), стр. 303—307. — *E. Georgiev*, Die Italienische Legende, Sofia 1939. — *Ал. Милев*, Един латински извор за живота и делото на св. Кирил и Методий (Италианска легенда), сп. Духовна култура, XXXVI, 5—6 (1956), стр. 36—47. — *Същият*, Италианската легенда в нова светлина, ИПр, XII (1956), 3, стр. 74—79.

TRANSLATIO S. CLEMENTIS

AUCTORE LEONE OSTIENSI

I. Constantinus ad gentem Chazarorum venit

1. Tempore igitur quo Michael imperator Nove Rome regebat imperium, fuit quidam vir nobili genere, civitate Thessalonica ortus, vocabulo Constantinus, qui

ПРЕНАСЯНЕ МОЩИТЕ НА СВ. КЛИМЕНТ

ОТ ЛЪВ ОСТИЙСКИ

I. Константин отива при хазарите

1. По времето, когато император Михаил[1] държал върховната власт в Новия Рим, живеел мъж от знатен произход, родом от град Солун, на име Констан-

[1] Михаил III, виз. император (842—867).

ob mirabile ingenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine Philosophus est appellatus. Hic cum adolevisset atque a parentibus fuisset in urbem regiam ductus, essetque insuper magna religione ac prudentia preditus, honorem quoque sacerdotii ibidem, ordinante Deo, est adeptus. Tunc temporis ad prefatum imperatorem venerunt Gazarorum legati, orantes ac supplicantes ut dignaretur mittere ad illos aliquem virum eruditum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret, adicientes inter cetera quoniam nunc Iudei ad fidem suam, modo Sarraceni ad suam nos convertere e contrario moliuntur; verum nos ignorantes ad quos potissimum nos transferamus, propterea a summo et catholico imperatore consilium querere nostre fidei ac salutis decrevimus, in fide vestra et veteri amicitia plurimum confidentes. Tunc imperator simul cum patriarcha consilio habito, prefatum Philosophum advocans, simul cum legatis illorum ac suis honorifice transmisit illuc, optime confidens de prudentia et eloquentia eius.

тин. Заради чудните дарби, с които се отличавал удивително още от ранно детство, той заслужено бил наречен „философ". Когато пораснал и родителите му го завели в столицата[1], той бил дълбоко проникнат от благочестие и мъдрост и по повеля господня приел там свещенически сан. По това време при споменатия император пристигнали пратеници на хазарите, молейки го настоятелно да благоволи да им изпрати някой учен мъж, който да ги поучи в истинската вселенска вяра. Между другото те съобщили, че ту юдеите, от една страна, ту сарацините, от друга страна, се мъчели да ги обърнат към своята вяра. „Ние", казали те, „като не знаем при кои да отидем, решихме да потърсим от върховния и вселенски император съвет за нашата вяра и спасение, тъй като се уповаваме най-вече на вашата вярност и стара дружба". Тогава императорът, като се посъветвал с патриарха[2], повикал при себе си споменатия философ и заедно с хазарските и своите пратеници тържествено го изпратил в Хазария, тъй като имал пълно доверие в неговата мъдрост и красноречие.

2. Constantinus sancti martyris Clementis corpus revelat

2. E vestigio igitur preparatis omnibus necessariis iter arripiens, venit Cersonam, que nimirum Gazarorum terre vicina et contigua est, ibique gratia discendi linguam gentis illius est aliquantulum remoratus. Interea, Deo inspirante, qui iam iamque tantum tamque pretiosum thesaurum corporis videlicet sancti martyris Christi Clementis, fidelibus suis revelare decreverat, cepit prefatus vir, ac si curiosus explorator, ab accolis loci diligentissime perscrutari ac sollerter investigare illa que ad se, tum litterarum traditione tum vulgari etiam fama, de corpore beati Clementis et de tem-

2. В Крим Константин открива мощите на папа Климент I

2. След като приготвил веднага всичко необходимо, той заминал и пристигнал в Херсон[3], който, както е известно, е съседен и граничи със земята на хазарите, и там останал известно време, за да изучи езика на това племе. Между това бог вече бе решил да открие на своите вярващи едно толкова голямо и тъй ценно съкровище — мощите на светия Христов мъченик Климент[4]. По внушение божие споменатият мъж започнал като старателен издирвач най-внимателно да разпитва местните жители и грижливо да проучва онова, което било стигнало до него посредством писмените предания и обикновената мълва за мощите на блажения Климент, за храма, приготвен от ангелски ръце, и за

[1] Т. е. в Цариград. [2] По онова време патриаршеският престол се заемал от Игнатий (846—857 и 867—877) и от Фотий (857—867 и 877—886). Преди откриването на писмото на Анастасий Библиотекар до Гаудерих не можеше да се определи точно кой от двамата патриарси се има предвид в случая. Анастасий Библиотекар сочи изрично, че това е станало при патриарх Фотий. За това вж. у *И. В. Ягич*, Вновь найденное свидетельство о деятельности Константина Философа, первоучителя славян св. Кирилла. Записки императорской Академии наук, т. LXXII, кн. 1, стат. 6, стр. 6 сл. [3] В Кримския полуостров. [4] Климент I, римски папа (ок. 92—101). Има предания за неговата мъченическа смърт около 102 г. в Херсон, където бил заточен от император Траян.

plo angelicis sibi manibus preparato sive de archa ipsius pervenerant. Ad quem prefati omnes, utpote non indigene sed ex diversis gentibus advene, se quod requireret omnino nescire professi sunt. Siquidem iam ex longo tempore, ob culpam et neglegentiam incolarum, miraculum illud marini recessus, quod in ystoria passionis prefati pontificis celebre satis habetur fieri destiterat, et mare fluctus suos in pristinas stationes refuderat. Preterea et ob multitudinem incursantium barbarorum, locus ille desertus est et templum neglectum atque destructum, et magna pars regionis illius fere desolata et inhabitabilis reddita, ac propterea ipsa quoque sancti martiris archa cum corpore ipsius obruta fluctibus fuerat.

ковчега му. Те всички обаче, бидейки не местни жители, а пришълци от разни племена, му заявили, че нищо не знаят по това, за което ги разпитва. И наистина, вече от дълго време, по вина и небрежност на жителите, онова чудо на морския отлив, което в историята на мъченичеството на споменатия първосвещеник е достатъчно известно, било вече престанало да става и морето прибрало своите вълни в прежните си граници. Поради това, пък и поради многобройните нахлувания на варварите, това място[1] запустяло, храмът бил занемарен и разрушен и голяма част от областта почти запустяла и станала необитаема. Вследствие на това самият ковчег с мощите на светия мъченик бил залян от вълните.

3. Super quo responso miratus valde ac tristis Philosophus nimis redditus, ad orationem conversus est, ut quod per homines explorare non poterat, divina sibi revelatio meritis prefati pontificis sancti dignaretur ostendere. Civitatule ipsius metropolitam, nomine Georgium, simul cum clero et populo ad eadem de celo expetenda invitans, super hec etiam referens illis gesta passionis seu miraculorum eiusdem beatissimi martiris, plurimos illorum ad litora illa accedenda et fodienda et tam pretiosas margaritas tamdiu neglectas requirere et in lucem, Deo iuvante, reducere suis adhortationibus animavit. Quadam igitur die, que tertio kalendarum ianuariarum inscribitur, tranquillo mari navem ingressi, Christo duce iter arripiunt, predictus videlicet Philosophus cum episcopo ac venerabili clero, nec non cum non nullis de populo. Navigantes itaque cum ingenti devotione ac fiducia, psallentes atque orantes pervenerunt ad insulam in qua videlicet existimabant sancti corpus martiris esse. Eam igitur undique circumdantes et multo luminum splendore lustrantes, ceperunt magis ac magis precibus sacris insistere et in acervo illo quo tantum thesaurum quiescere suspicari dabatur, curiose satis et instantissime fodere.

3. Твърде зачуден и опечален от тоя отговор философът се отдал на молитва, за да го удостои божественото откровение заради заслугите на споменатия свят първосвещеник и да му посочи това, което не могъл да узнае от хората. Той призовал митрополита на това градче, който се казвал Георги, заедно с клира и народа, за да измолят това от небето. Освен това, като им разказвал за подвизите на страданието и чудесата на същия преблажен мъченик, със своите увещания насърчил мнозина от тях да дойдат да потърсят скъпоценните съкровища, толкова дълго пренебрегвани, и с божията помощ да ги извадят наяве. Един ден, който писмено се определя като 30 декември, когато морето утихнало, споменатият философ заедно с епископа и досточтимия клир, пък и със значителна част от народа, водени от Христа, се качили на кораб и потеглили. И тъй, пътувайки на кораба с голямо благовение и надежда, с песнопения и молитви, те дошли до острова, гдето смятали, че се намира тялото на светия мъченик. Те обикаляли острова отвсякъде и осветявайки го със силната светлина на светилници, започнали все повече и повече да възнасят искрени молитви и твърде усърдно и прилежно да копаят на онзи хълм, гдето единствено могло да се предполага, че почива такова голямо съкровище.

[1] Относно предполагаемото, място, където намерил смъртта си Климент I, вж. *А. Маркевич*, Островок в Казачьей бухте, как предполагаемое место кончины Св. Климента, папы римского. Известия Таврической архивной ученой коммиссии, № 43, Симферополь 1910, стр. 105—114. Срв. също *Ю. Трифонов*, Две съчинения на Константина Философа (св. Кирила) за мощите на св. Климента Римски, Сп. БАН, кн. XLVIII (1934), стр. 184 сл.

4. Ubi diu multumque desiderio sancto certantibus et de spe divine miserationis plurimum confidentibus, tandem ex improviso, veluti clarissimum quoddam sydus, donante Deo, una de costis martiris pretiosi resplenduit. Ad quod spectaculum omnibus immensa exultatione repletis magisque ac amplius sine aliqua iam hesitatione terram certatim eruderantibus, sanctum quoque caput ipsius consequenter apparuit. Quante iam omnium voces in celum, quante laudes et gratiarum actiones in Deum ab universis cum lacrimarum profusionibus acte sint, si vel estimare quidem vix possumus, quanto minus exprimere! Tanta siquidem in omnes tum pro sanctarum inventione reliquiarum, tum pro immensissimi odoris suavitate erat innata letitia, ut iubilo ineffabili gratulantes in paradiso quodammodo extra se se putarent consistere. Cum ecce post paululum rursus quasi ex quibusdam adytis relique sanctarum reliquiarum particule paulatim et per modica intervalla omnes, miserante Deo, invente sunt. Ad ultimum quoque, ipsa etiam anchora cum qua id pontum est precipitatus apparuit.

4. Когато те дълго време залягали там със свято усърдие и с пълно упование в божията милост, най-сетне по божие благоизволение като някаква пресветла звезда неочаквано блеснала една от ребрените кости на скъпия мъченик. При тази гледка всички се изпълнили с огромна радост. Вече без каквото и да било колебание те все по-усърдно се надпреваряли да разравят земята и след това излязла наяве и светата глава на мъченика. Ако ние едвали бихме могли да си представим, колко по-трудно бихме могли да изразим с думи какви възгласи от всички се понесли към небето колко големи възхвали и благодарности, придружени с проливане на сълзи, се въздали богу. Толкова голяма радост била обхванала всички поради откриването на светите мощи и поради сладостта на необикновеното благоухание, че с неизказуемо ликуване се поздравявали вън от себе си и изглеждало, като да се намирали в рая. Ето че след малко по божия милост като от някакво светилище постепенно и на малки промеждутъци били открити всичките останали части на мощите. Най-сетне се показала и самата котва, с която бил хвърлен в морето.

5. Omnibus igitur pro tantis Dei donis immensa repletis letitia, celebratis ibidem a sancto pontifice sacrosanctis mysteriis, ipsemet sanctus vir super proprium caput sanctorum reliquiarum loculum, ad navim cum ingenti universorum subsequentium tripudio detulit ac deinde Cersonam metropolim cum ympnis et laudibus maximis transportavit. Interea cum iam civitati appropinquarent, vir nobilis Niceforus, eiusdem civitatis dux, illis cum pluribus aliis obviavit et, adoratis sacrosanctis reliquiis, cum multis gratiarum actionibus precedens sanctum loculum ad urbem cum gaudio properavit. Ibi etiam cum ingenti universorum tripudio sanctum ac venerabile corpus receptum adoravit et, recitato omni populo inventionis eius mysterio, cum iam advesperasceret et pre nimia populi frequentia progredi ultra non posset, in tem-

5. Всички били изпълнени с огромна радост от тази толкова голяма божия благодат и след като светият архиерей отслужил на същото място богослужение, светият мъж сам поставил върху собствената си глава ковчега с светите мощи и всред велико тържествуване на всички, които го придружавали, ги отнесъл на кораба. След това ги закарал в митрополитския град Херсон с песни и славословия. Между това, когато вече наближавали града, знатният мъж Никифор, управителят на същия град, ги посрещнал заедно с мнозина други. След като произнесъл молитва пред светите мощи, той изразил голямата си благодарност, тръгнал пред светия ковчег и с радост се отправил към града. Там той отново произнесъл молитва пред светото досточтимо тяло, което приел при огромното ликуване на всички присъствуващи. След това разказал пред целия народ за чудното му откриване. Когато вече се свечерило и поради извънредно голямото стечение на народа не могъл да върви по-нататък, положили ковчега заедно с бдителна стража

plo sancti Sozontis, quod urbi erat contiguum, cum diligenti custodia posuerunt; demum vero ad ecclesiam Sancti Leontii transtulerunt. Inde cum mane factum fuisset, universa civitatis multitudo conveniens, assumpto sanctarum reliquiarum loculo, totam in circuitu cum magnis laudibus lustraverunt urbem, et sic ad maiorem basilicam venientes, in ea illum honorifice locaverunt; sicque demum omnes ad sua gaudentes reversi sunt.

в храма на св. Созонт, намиращ се близо до града. Най-сетне го пренесли в църквата св. Леонтий. След това, щом се съмнало, събрало се цялото население от града, поело ковчега със светите мощи и с много хвалебни песнопения шествували наоколо през целия град. Така те дошли до голямата базилика и в нея го положили с почести. След това всички радостни се завърнали по домовете си.

3. Constantinus gentem Chazarorum in fidem Christianam convertit

6. Post hec supradictus Philosophus iter arripiens et ad gentem illam ad quam predicandam missus fuerat veniens, comitatus gratia redemptoris omnium Dei, predicationibus et rationibus eloquiorum suorum convertit illos omnes ab erroribus quos tam Sarracenorum quam et Iudeorum perfidia retinebat. Unde plurimum exhilarati et in fide catholica corroborati atque edocti, gratias referebant Deo omnipotenti et famulo eius Constantino Philosopho. Litteras insuper imperatori cum multis gratiarum actionibus transmiserunt pro eo quod studio illos suo ad veram et catholicam revocare studuerit fidem, affirmantes se ob eam rem imperio eius semper subditos et fidelissimos de cetero velle manere. Deducentes autem Philosophum cum multo honore, obtulerunt ei munera maxima. Que ille omnia ut re vera philosophus respuens, rogavit ut pro muneribus illis quotquot captivos christianos haberent sibi secum mox reversuros dimitterent. Quod protinus adimpletum est.

3. Константин покръства хазарите

6. След това споменатият философ отпътувал и дошъл при онова племе, при което бил пратен за проповед, придружаван от милостта на бога, изкупителя на всички. Със силата на своето красноречие той отвърнал от заблужденията всички ония, които било измамило лукавството на сарацините и юдеите. Ето защо местните жители, твърде много ободрени, укрепени и поучени във вселенската вяра, въздали благодарност на всемогъщия бог и на неговия раб — Константин Философа. Те проводили писмо до императора с много благодарности, загдето той чрез своето старание се погрижил да ги възвърне към истинската и вселенска вяра, заявявайки, че заради това желаят да останат завинаги подчинени и напълно предани на неговата власт. Изпровождайки Философа с много почести, те му предложили множество дарове, но той като истински философ се отказал от тях, а поискал вместо тези дарове да освободят християните-пленници, които държали там, за да се завърнат заедно с него в родината си. Това веднага било изпълнено[1].

4. Constantinus una cum Methodio ad partes Moraviae venit

7. Philosopho autem reverso Constantinopolim, audiens Suatopluc princeps Moravie, quod factum fuerat a Philosopho in provincia Cazarorum, ipse quoque genti sue consulens ad predictum imperatorem nuntios misit, insinuans hoc quod populus

4. Константин и Методий отиват в Моравия

7. След като философът се завърнал в Константинопол, моравският княз Светополк узнал за това, което бил извършил философът в страната на хазарите. Тогава самият княз[2] се погрижил за своя народ и проводил пратеници до споменатия император[3], известявайки

[1] Константин и Методий престояли при хазарите от 859 до 861 г. Относно хазарската мисия вж. подробности у *Юрд. Трифонов*, Константин Философ (Св. Кирил) като царски пратеник при сарацини и хазари, сборник в чест на проф. Л. Милетич, София 1933, стр. 306—320; *M. A. Halevy*, Le problème des Khazares. Contribution à l'histoire de l'expansion religieuse de Byzance. Actes du IVe Congrès byzantin, ИБАИ, IX (1934), стр. 384—388. [2] През 862 г. Ростислав (846—870) заедно със своя братов син Светополк пратил пратеници при император Михаил III. [3] Михаил III.

suus ab ydolorum quidem cultura recesserat et christianam legem observare desiderabat, verum doctorem non talem habent, qui ad liquidum eos et ad perfectum legem ipsam edoceat; rogare se ut talem ad partes illas hominem dirigat, qui pleniter fidem et ordinem legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat. Cuius precibus annuens imperator, eumdem supra nominatum Philosophum ad se venire rogavit eumque illuc, id est in terram Sclavorum, simul cum Methudio germano suo transmisit, copiosis valde de palatio suo datis expensis. Cumque ad partes illas, Deo prosperante venissent, cognoscentes loci indigene adventum illorum valde gavisi sunt, maxime cum reliquias beati Clementis secum eos ferre audierant, et evvangelium in eorum linguam a Philosopho predicto translatum. Exeuntes igitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti letitia eos receperunt. Ceperunt itaque ad id, propter quod venerant, peragendum studiose insistere, et parvulos eorum docere litteras, officia ecclesiastica instruere et ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant, falcem eloquiorum suorum inducere sicque abrasis et extirpatis de agro illo pestifero multifariis vitiorum sentibus, divini verbi germina seminare. Manserunt autem in Moravia per annos IIII-or et dimidium, et direxerunt populum terre illius in fide catholica, et scripta ibi reliquerunt omnia que ad ecclesie ministerium necessaria videbantur.

му, че народът му се отвърнал от идолопоклонството и желаел да спазва християнския закон; но те нямали такъв учител, който ясно и съвършено да ги научи на този закон. Той го помолил да проводи в страната му такъв човек, който да смогне съвършено да разясни на онзи народ вярата, изискванията на закона и пътя към истината. Изпълнявайки молбата му, императорът повикал при себе си същиягореспоменат философ. След това той проводил там, в страната на славяните, него заедно с брата му Методий, след като ги снабдил щедро със средства за път от своята хазна. Когато с божия помощ те пристигнали в онази страна, местните жители, като узнали за пристигането им, твърде много се зарадвали, и то защото били чули, че носели със себе си мощите на свети Климент и Евангелието, преведено на техния език от споменатия философ. Те излезли да ги посрещнат вън от града и ги приели с почести и с огромна радост. [Братята] започнали старателно да залягат за извършването на това, за което били дошли, да обучават на четмо и писмо децата им, да уреждат църковни служби, да си служат с сърпа на словото си за премахване на разните заблуждения, които открили всред оня народ. Така, след като премахнали и изкоренили от тази вредоносна нива всевъзможните плевели на пороците, те посяли семената на словото божие. Те останали в Моравия четири години и половина[1], напътили народа на тази страна във вселенската вяра и оставили там всички писания, които, били нужни за църковна служба.

5. *Constantinus una cum Methodio Romam profectus ibidem moritur*

8. His omnibus auditis, papa gloriosissimus Nicolaus valde letus super his que sibi ex hoc relata fuerant redditus, mandavit et ad se illos litteris apostolicis venire invitavit. Quo nuntio fratres illi percepto, valde gavisi sunt, gratias agentes Deo quod tanti essent habiti qui mererentur ab apostolica sede vocari. Mox igitur iter aggressi, duxerunt

5. *Константин и Методий в Рим; смъртта на Константин*

8. След като узнал за всичко това, преславният папа Николай[2] твърде много се зарадвал от всичко, което му било съобщено. Той заръчал да ги поканят с апостолическо писмо да дойдат при него. Като получили тая вест, те много се зарадвали и въздали благодарност богу, че били толкова удостоени да бъдат поканени от апостолическата катедра. Те веднага отпътували, като взели със себе си

[1] Константин и Методия престояли в Моравия заедно от 863 до 867 г. След смъртта на Константин (Кирил) Методий продължил сам дейността си всред западните славяни. [2] Папа Николай I.

etiam secum aliquantulos de discipulis suis, quos dignos esse ad episcopatus honorem recipiendum censebant; sicque Romam post aliquot dies applicuerunt.

9. Sed cum ante non multas dies supradictus papa Nycolaus transisset ad Dominum, secundus Adrianus, qui illi in pontificatu successerat, audiens quod prenominatus Philosophus corpus beati Clementis, quod studio suo repererat, secum deferret, valde nimis exhylaratus est, et extra Urbem cum clero et populo procedens illis obviam honorifice satis eos recepit. Ceperunt interea ad presentiam reliquiarum sanctarum per virtutem omnipotentis Dei sanitates mirabiles fieri, ita ut quovis languore quilibet oppressus fuisset, adoratis sacrosanctis martiris pretiosi reliquiis, protinus salvaretur. Quapropter tam venerabilis apostolicus quam et totius romani populi universitas gratias et laudes Deo maximas referentes, gaudebant et iocundabantur in ipso qui eis post tam prolixi temporis spatia concesserit in diebus suis sanctum et apostolicum virum et ipsius apostolorum principis Petri successorem in sede sua recipere et non solum Urbem totam, sed et orbem quoque totum romani imperii signis eius ac virtutibus illustrare. Multis itaque gratiarum actionibus prefato Philosopho pro tanto beneficio redditis, consecraverunt fratrem eius Methudium in sacerdotem, nec non et ceteros eorum discipulos in presbiteros et dyaconos.

10. Cum autem idem Philosophus, qui et Constantinus, diem transitus sui imminere sibi sensisset, ex concessione summi pontificis inposuit sibi nomen Cyrillus, dicens hoc revelatum sibi fuisse, et sic post quinquaginta dies dormitionem accepit in Domino, XVI kal. Martias. Precepit autem sanctus apostolicus ut omnes greci quam romani clerici ad exequias eius occurrerent cum psalmis et canticis cum cereis et thymyamatibus, et non aliter ei quam ipse quoque apostolico funeris honorem impenderent.

11. Tunc supradictus frater eius Methudius accedens ad sanctum pontificem et

неколцина от своите ученици, които смятали за достойни да получат епископски сан. И така, след няколко дни пристигнали в Рим.

9. Но тъй като преди немного време гореспоменатият папа Николай се бил преселил при господа[1], Адриан II, който го бил наследил на папския престол, чул, че споменатият философ носел със себе си тялото на блажения Климент, което бил намерил благодарение на своето усърдие. Той извънредно много се зарадвал, излязъл да ги посрещне вън от града с клира и народа и ги приел с голяма почит. Между това със съдействието на добродетелта на всемогъщия бог започнали да стават чудесни изцеления пред светите мощи. Всеки, който бил поразен от каквато и да е болест, щом се помолвал пред светите мощи на драгоценния мъченик, веднага оздравявал. Ето защо, както досточтимият папа, така и целият римски народ, въздавали богу най-големи благодарности и хвалебствия, радвали се и се веселили в господа, понеже след толкова дълго време господ благоизволил в тяхно време да бъде приет в собствения си град светият и апостолически мъж, наследника на Петър — първенеца на апостолите, а така също и да прослави със своите знамения и добродетели не само целия град, но и целокупната Римска империя. След като изказали много благодарности на споменатия философ заради толкова голямата му заслуга, те посветили неговия брат Методий за епископ, а други от техните ученици за свещеници и дякони.

10. Когато обаче същият философ, наречен още Константин, усетил, че наближава денят на кончината му, с позволение на върховния първосвещеник приел името Кирил, казвайки, че то му било посочено в откровение. Така след петдесет дни той приел успокоение в господа на 14 февруари[2]. Тогава светият папа наредил щото всички гръцки и римски духовници да се явят на погребението му с псалмопения и църковни песни, със свещи и с кадене на тамян, и да му отдадат погребална почит, каквато се отдава само на папа.

11. Тогава гореспоменатият му брат Методий отишъл при светия папа[3], пад-

[1] Папа Николай I се поминал на 13 ноември 867 г. и бил наследен от папа Адриан II (867—872).
[2] Константин, който преди смъртта си приел името Кирил в Рим, се поминал в същия град на 14. II. 869 г.
[3] Т. е. папа Адриан II.

procidens ad vestigia eius ait: „Dignum ac necessarium duxi suggerere beatitudini tue, apostolice pater, quoniam quando ex domo nostra ad servitium quod auxiliante Domino fecimus sumus eggressi mater cum multis lacrimis nos obtestata est ut, si aliquem ex nobis antequam reverteremur obiisse contingeret, defunctum fratrem frater vivens ad monasterium suum reduceret, et ibidem illum digno et competenti obsequio sepeliret. Dignetur igitur sanctitas vestra hoc munus mee parvitati concedere, ne precibus maternis vel contestationibus videar aliquatenus contraire". Non est visum apostolico, quamvis grave sibi aliquantulum videretur, petitioni et voluntati huiuscemodi refragari; sed clausum diligenter defuncti corpus in locello marmoreo et proprio insuper sigillo signatur; post VII dies dat ei licentiam recedendi. Tunc romanus clerus, simul cum episcopis ac cardinalibus atque nobilibus Urbis consilio habito, convenientes ad apostolicum ceperunt dicere: „Indignum nobis valde videntur, venerabilis pater et domine, ut tantum tamque magnificum virum, per quem tam preciosum thesaurum Urbs et ecclesia nostra recuperare promeruit, et quem Deus ex tam longinquis et exteris regionibus ad nos sua gratuita pietate perducere et ad hoc etiam ex hoc loco ad sua regna est dignatus assumere, qualibet interveniente occasione in alias patiamini partes transferre. Sed hic, si placet, potius honorifice tumuletur quia et dignum valde est ut fame tam celebris homo in tam celeberrima Urbe celebrem locum habeat sepulture". Placuit consilium apostolico et statuit ut in beati Petri basilica poneretur, in suo videlicet proprio monumento.

нал пред краката му и казал: „Счетох за достойно и необходимо да донеса на твое блаженство, апостолически отче, че когато тръгнахме от нашия дом да служим на делото, което с божия помощ извършихме, майка ни с много сълзи ни закле, щото, ако се случи някой от нас да умре, преди да се върнем, живият брат да докара умрелия в собствения му манастир и да го погребе там с достойно и подобаващо погребение. Нека Ваша светост благоизволи да даде на мое смирение възможност да изпълня това задължение, за да не изглежда някога, че аз се съпротивявам на майчините молби и заклинания". Папата счел, че не бива да се възпротиви на молба и желание от такъв вид, макар това да му изглеждало малко трудно. Тялото на починалия било внимателно заключено в мраморен ковчег и запечатано със собствения печат на папата. След седем дни той му позволил да се върне. Тогава обаче римският клир заедно с епископите, кардиналите и градските първенци, като се посъветвали помежду си, събрали се при папата и започнали да му говорят: „Считаме за твърде недостойно, досточтими отче и владико, да допуснете поради каквато и да било причина да бъде пренесен в други предели толкова велик и толкова знаменит мъж, чрез когото нашият град и нашата църква заслужиха да получат толкова ценно съкровище и когото бог поради щедрата си милост доведе при нас от толкова далечни и чужди страни, като при това счете за достойно да го прибере от тоя свят в своето царство. Но ако намерите за добре, той по-скоро подобава да бъде погребан тук, тъй като е твърде достойно, толкова прославеният мъж да получи славно място за погребението си в тоя прославен град". Този съвет допаднал на папата и той наредил да се погребе тялото в базиликата на блажения Петъръ, т. е. в своя собствена гробница.

12. Cernens Methudius ita suum defecisse propositum, oravit iterum dicens: „Obsecro vos, domini mei, quandoquidem non est placitum vobis meam petitiunculam adimplere, ut in ecclesia beati Clementis, cuius corpus multo suo labore ac studio repertum huc detulit, recondatur". Annuit

12. Методий, като виждал, че по този начин намерението му се провали, отново помолил, казвайки: „Умолявам ви, господа мои, понеже не ви е угодно да изпълните молбата ми, нека поне да бъде погребан в църквата на блажения Климент, чието тяло той докара тук, след като го намери благодарение на голямото свое старание и грижливост".

huiuscemodi petitioni presul sanctissimus et, concurrente maxima cleri ac populi frequentia, cum ingenti letitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo in quo pridem illum predictus papa condiderat, posuerunt in monumento ad id preparato, in bastilica beati Clementis, ad dexteram partem altaris ipsius, cum ympnis et laudibus maximis gratias agentes Deo, qui in loco eodem multa et miranda opera operatur, ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes ipsorum sanctorum suorum, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen.

Пресветият предстоятел изпълнил това искане и при стечение на голямо множество духовници и народ с голяма радост и дълбоко благовение, въздавайки благодарност богу с химни и велики хвалебствия, положили тялото в приготвена за тази цел гробница в базиликата на блажения Климент от дясна страна на олтара му — в мраморния ковчег, в който преди това споменатият папа го бил прибрал. На същото това място господ прави много и чудесни неща, за хвала и слава на своето име, чрез заслугите и молитвите на своите светии. Благословен и славен е господ во веки веков, амин.

XXXI. ДЕЛАТА НА ФРАНКСКИЯ КРАЛ ДАГОБЕРТ I

Съчинението е компилация, съставена в IX в. от някакъв монах в манастира Saint-Denis. Между събитията, свързани с франкския крал Дагоберт I (628—639), чието животописание е главна тема на хрониката, се разказва и за избиването на 9 хиляди прабългари в Бавария през 632 г. Първоизворът на разказа е хрониката на Фредегар.

ИЗДАНИЯ: *Br. Krusch*, Gesta Dagoberti I regis Francorum MGH, Scriptores rerum Merovingicarum, II 326—425.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 109. — *Златарски*, История I, 1, стр.118.

GESTA DAGOBERTI I REGIS FRANCORUM

Novem milia Bulgarorum a Bagoariis interficiuntur

28. Si quidem eodem anno inter Avaros cognomento Chunos et regnum Hispaniae vehemens surrexit intentio, eo quod certarent inter se, cui deberetur regnum ad succedendum, altera pars ex Avaris et altera ex Bulgaris. Collecta itaque multitudine, cum utrique se invicem inpugnarent, tandem ab Avaris Bulgari superantur. Qui devicti, novem millia cum uxoribus et liberis de Pannonia expulsi, regem Dagobertum expetunt, petentes, ut eos in terram Francorum ad manendum reciperet. Rex autem hiemandum eos in Baiuvariam recipere praecepit, dummodo pertractaret cum Francis, quid exinde faceret. Cumque dispersi per domus Baiuvariorum ad hie-

ДЕЛАТА НА ФРАНКСКИЯ КРАЛ ДАГОБЕРТ I

Баварци избиват девет хиляди българи

Същата година[1] между аварите, наричани още хуни, и Испанското царство[2] възникнали ожесточени разпри, тъй като спорели помежду си част от аварите и част от българите, кому се пада да наследи престола. Като се събрало голямо множество хора и от двете страни, започнали да се сражават и най-сетне българите били победени от аварите. Разбитите българи, на брой 9000 души, били прогонени от Панония[3] заедно с жените и децата си и помолили крал Дагоберт[4] да ги пусне да се заселят в земята на франките. Кралят наредил да бъдат приети да презимуват в Бавария, докато обсъди с франките как да постъпи по-нататък. И когато българите били пръснати по домовете на баварци-

[1] *Златарски*, История, I, 1, стр. 117 сл. датира тези сгълкновения между прабългари и авари в 631/632 г. [2] В разказа има някаква грешка със споменаването на „Испанското царство". [3] Под Панония у авторите на късно-античната епоха и на ранното средновековие се разбират земите на днешна Унгария, Словения, част от Босна, Хърватско, източната част от Крайна, Щайермарк и Долна Австрия. [4] Франкският крал Дагоберт I (628—639).

mandum fuissent sapienti consilio Francorum rex Baiuvariis iubet, ut Bulgares illos cum uxoribus et liberis unusquisque unumquemque in domo sua in una nocte interficeret. Quod protinus a Baiuvariis impletum est, nec quisquam ex illis remansit. (p. 411_{1-11})

те да зимуват, по мъдрия съвет на франките кралят заповядал ва баварците в една нощ всеки в своя дом да избие българите заедно с жените и децата им. Това незабавно било изпълнено от баварците и никой от българите не останал жив.

XXXII. РЕГИНОН

Регинон, игумен на Прюмския манастир (Трирска архиепископия), съставил хроника, която обхваща събитията от началото на нашата ера до 906 г. Той се поминал в 915 г. Неговото произведение е един от първите опити през средновековието да се изложи световната история. Регинон се основава на по-ранни автори и извори — Беда, Делата на франкските крале и др. В своята хроника той излага главно историята на франките, но дава и някои сведения от общата история. Тук са извлечени данните за отношенията между Византия и Франкската държава във връзка с войните на Крум срещу Византия и във връзка с покръстването на българите, както и някои сведения за бита и нравите на маджарите.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Reginonis Chronicon, MGH, SS. I, стр. 537—629.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 257—262. — *Ю. Трифонов*, Достоверен ли е разказът за ослепяването на Борисовия син Владимир, сп. Училищен преглед, XXVI (1927), 5—6, стр. 864—890 — *В. Н. Златарски*, История I, 2, стр. 243 сл.

REGINONIS

CHRONICON

1. Nicephorus imperator a Bulgaris occiditur

812. Nicoforus imperator post multas et insignes victorias, in Moesia provincia commisso cum Bulgaris praelio moritur, et Michael gener eius imperator factus, legatos domni imperatoris qui ad Nicophorum imperatorem missi fuerunt, suscepit in Constantinopolim, et absolvit; cum quibus et suos legatos direxit, Michaelem scilicet episcopum et Arsafium atque Theognostum protospatarium, et per eos pacem a Nicophoro ceptam confirmavit; nam Aquisgrani

РЕГИНОН

ХРОНИКА

1. Император Никифор загива в сражение с българите

812. г. След много славни победи император Никифор[1] загинал в провинцията Мизия[2], като влязъл в сражение с българите. А неговият зет Михаил[3], който станал император, приел в Константинопол проводените до император Никифор пратеници на господаря император[4] и ги отпратил обратно. Заедно с тях той пратил и свои пратеници, а именно епископ Михаил, Арсафий и протоспатария Теогност, и чрез тях потвърдил сключения от Никифор мир. В Аквегранум, гдето се явили при им-

[1] Никифор I. Той загинал не през 812 г., а през 811 г. (26 юли). [2] Мизия тук означава изобщо България. [3] Михаил I Рангаве. [4] Карл Велики.

ubi ad imperatorem venerunt, conscriptum pactum ab eo in ecclesia susceperunt, more suo, id est graeca lingua, laudes eius dixerunt, Imperatorem eum et Basileum appellantes: et in revertendo Romam venientes, in basilica sancti Petri apostoli eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. (pp. 566_{50}—566_{3})

ператора, [пратениците] приели от него текста на договора в църквата и по свой обичай, т. е. на гръцки език, му изказали приветствия, назовавайки го император и василевс[1]. При завръщането си, като пристигнали в Рим, те отново приели от папа Лъв[2] в базиликата на свети апостол Петър същия свитък на договора или на съглашението.

2. Gens Bulgarorum in religionem christianam transit

868. His temporibus gens Vulgarum[a] ferocissima ac bellicosa, relictis idolis abrenuntiatisque gentilium superstitionibus, in Christum ex maxima[b] parte credidit, et abluta salutari baptismatis unda, in religionem christianam transiit. Directi sunt autem a sede apostolica in eandem gentem sacerdotes ac viri religiosi, qui populum adhuc rudem divinis informarent praeceptis, et incultam barbariem sacris dogmatibus excolentes, Christo gratum habitaculum praepararent. Ut huius vere sanctae devotionis opus prosperum obtineret effectum, Hludowicus, christianissimus rex, qui Germanis imperabat, non mediocre praebuit supplementum[c]. Ferunt autem de huius gentis rege, quod a tanta[d] perfectione post perceptam baptismi gratiam coeperit, ut diebus ornamentis regiis indutus coram populo procederet, noctibus vero sacco vestitus[e] latenter ecclesiam intrans, super pavimentum ipsius basilicae, substrato tantum sibi cilicio, prostratus in oratione iaceret. Non post multum divina inspiratione commonitus[f] regnum terrenum dimisit, ut in coelis aeternaliter regnaret cum Christo; et ordinato in suo loco in[g] regem[h] filio suo

2. Българите приемат християнството

868 г. В това време твърде жестокият и войнствен български народ в по-голямата си част изоставил идолите, отрекъл се от езическите суеверия, повярвал в Христа и като се омил със спасителната вода на кръщението, преминал към християнската вяра[3]. А от апостолическия престол били изпратени за този народ свещеници и благочестиви мъже[4], които да възпитат непросветения още народ според божиите закони и, облагородявайки необразованите варвари чрез светите догми, да приготвят за Христа приятно жилище. А за да преуспее делото на това свето благочестиво начинание, прехристолюбивият крал Людовик[5], който повелявал над немците, оказал значителна помощ. Князът[6] на този народ, както разказват, като приел благодатта на кръщението, проявил такова съвършенство, че денем се явявал пред народа в царски одежди, а нощем, облечен в груба дреха, влизал тайно в църква и, прострян върху пода на самия храм, прекарвал в молитва, като си постилал отдолу само една власеница. Не след дълго време по божие внушение той изоставил земното царство, за да царува вечно с Христа на небето; и като поставил на своето място за

a) vulgarorum *cod. S. Godeh.*, ulgorum *7*, vulgorum *9—12*, bulgarum *1, 5*, bulgarorum *5d*. b) ex pro maxima *9*, ex maxima *3, 10*, christum pro maxima *1—3, 6*, in pro maxima *7*, et pro m. *5*. c) sublevamen *cod. S. Godeh.* d) quod in tanta *3. cod. S. Godeh.*, quod tanta *5c, e, 7*. e) ceperit quod diebus sacro vestitus *5a, e*, sacro vestitu *5 c, d*, sacco indutus *cod. S. Godeh.* f) commotus *5*. g) deest *5*, in suum locum *cod. S. Godeh. 5, 7, 9—12*. h) rege *6*.

[1] За това византийско пратеничество, което през 812 г. поздравило в Аахен Карл Велики с титлата „василевс", вж. *Ostrogorsky*, Geschichte des Byzantinischen Staates, стр. 136—137. [2] Лъв III, римски папа (795—816). [3] Покръстването на българите станало официално през месец септември 865 г., когато княз Борис и семейството му приели християнството. След това се пристъпило към покръстването на народа. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 2, стр. 1—43. По въпросите на християнизирането на средновековна България вж. у *Ал. Бурмов*, Против буржоазно-идеалистическите становища по въпроса за налагането на християнството в България през IX в., ИПр, год. X, кн. 2, 1954, стр. 36—52; *Е. Георгиев*, По въпроса за християнизирането на средновековна България, ИПр, год. X, кн. 5, 1954, стр. 82—104. [4] Става дума за пратеничеството начело с епископите Формоза Портуенски и Гримоалд, които, изпратени от папа Николай I, донесли в България към края на 866 г. известните „Отговори на папа Николай I по допитванията на българите". Срв. у *Златарски*, пос. съч., стр. 108 сл. [5] Людовик Немски, крал на Германия. [6] Борис I.

maiore[a] natu, comam capitis deposuit, habituque sanctae conversationis suscepto, monachus effectus est, eleemosynis, vigiliis et orationibus die noctuque intentus. Interea filius eius quem regem constituerat, longe a paterna intentione et operatione recedens, praedas coepit exercere, ebrietatibus, comessationibus et libidinibus vacare, et omni conamine ad gentilitatis ritum populum noviter baptizatum revocare; quod cum pater audisset, nimio zelo accensus, sacrum habitum deposuit, et militiae cingulum resumpsit, et cultu regio indutus, adsociatis sibi Deum timentibus, filium persecutus est: quem mox absque difficultate cepit, oculosque eius effodit[b], et in carcerem misit; deinde convocato omni regno suo, filium iuniorem regem constituit, interminatus coram omnibus similia fore passurum, si in aliquo a recta christianitate deviaret. His ita patratis, deposito cingulo et resumpto sanctae religionis habitu, monasterium ingressus[c], in sancta conversatione reliquum vitae praesentis[d] tempus duxit[1]. (p. 580_{1-26})

княз по-старияси син[7], подстригал се, приел одеждата на светото подвижничество и станал монах, предавайки се денонощно на милосърдие, бдение и молитви. Между това неговият син, когото той поставил за княз и който далеч отстъпвал от баща си по ревност и деятелност, почнал да върши грабежи, да прекарва времето си в пиянство, пиршества и разврат и с всички средства да възвръща новопокръстения народ към езическите обреди. Когато баща му узнал това, възпламенен от силен гняв, свалил монашеската дреха, отново препасал военния пояс, облякъл царските дрехи и като взел със себе си тия, които се бояли от бога, опълчил се срещу сина си. Скоро без особено затруднение той го заловил, извадил му очите и го пратил в затвора. След това свикал цялото си царство[2] и поставил за княз по младия си син[3], като го заплашил пред всички, че ще претърпи същото наказание, ако в нещо отстъпи от истинското християнство. След като уредил това по този начин, той си свалил пояса, отново надянал светата монашеска дреха и като отишъл в манастир, прекарал останалото време от сегашния си живот в свето подвижничество.

3. *Ungari in fines Bulgarorum irrumpunt*

889. Anno dominicae incarnationis 889 gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita quia nec nominata, a Scythicis regnis et a paludibus quas Thanais sua refusione in immensum porrigit, egressa est. Sed priusquam ipsius gentis acta crudelia stilo persequamur, non superfluum videatur, si de Scithiae situ Scytharumque moribus historiographorum dicta sequentes, aliquid commemoremus. Scythia, ut aiunt, in orientem extensa, includitur ab uno latere Pon-

3. *Унгарците нахлуват в земите на България*

889 г. В 889 година от въплощението господне унгарското племе, извънредно диво и по-жестоко от всякакъв звяр, толкова неизвестно, че дори и неспоменавано през миналите векове, напуснало скитските си владения и блатата, които река Дон нашироко образува чрез разливането си[4]. Но преди да опишем извършените от това племе жестокости, не би било излишно, както ми се струва, да споменем нещо за местоположението на Скития и за нравите на скитите, като се придържаме в казаното от историците. Скития, както казват, се простира на изток и се загражда от ед-

a) ordinato... regem filium suum maiorem *1, 5,* rege filio suo qui erat maior *3, cod. S. Codeh.* b) cepit oculisque erutis in *7, 9—12.* c) in monasterium i, *1—3, 6,* ad m. regressus *4.* d) praesentis *deest 2.*

[1] Владимир, който станал княз в 889 г. Срв. *Златарски,* пос. съч., стр. 250 сл. [2] След като свалил Владимир от престола, Борис през есента на 893 г. свикал народен събор. Изразът omni regno, който ние превеждаме „цялото царство", означава „народен събор". Той отговаря на лат. дума conventus (у византийците *κομβέντος*). За събора вж. *Златарски,* История, I, 2, 253—258; за conventus вж. у *Gy. Moravcsik,* KOMENTON—печенежское или русское слово, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungarica, V, 1951, стр. 225—233. [3] Симеон, български цар (893—927). [4] Т. е. степите на Южна Русия. Срв. *E. Darko,* Zur Frage der urmagyarischen und urbulgarischen Beziehungen, Körösi Csoma-Arch., I, 4 (1924), стр. 280 сл.

to, ab altero montibus Riphaeis, a tergo Asia et Phasi flumine. (p. 599_{27-33})

на страна от Понт[1], от друга — от Рифейските планини[2], а изотзад — от Азия и река Фазис[3].

Multae quoque ex ea, pro eo quod tantos mortalium germinat, quantos alere vix sufficit, frequentur gentes egressae sunt, quae nihilominus et partes Asiae, sed maxime sibi contiguam Europam afflixerunt. Testantur hoc ubique urbes erutae per totam Illyricum[a] Galiamque, sed maxime miserae Italiae, quae pene illarum omnium est gentium experta saevitiam.

Понеже тя ражда толкова хора, колкото мъчно може да изхрани, от нея са излизали често племена[4], които са опустошавали пределите на Азия, но най-вече съседната им Европа. За това са свидетели навсякъде разрушените градове на цял Илирик, Галия, но най-вече на нещастна Италия, която е изпитала жестокостта на почти всички ония племена.

Ex supradictis igitur locis gens memorata a finitimis sibi populis, qui Pecinaci vocantur, a propriis sedibus expulsa est, eo quod numero et virtute praestarent, et genitale, ut praemisimus, rus exuberante multitudine non sufficeret ad habitandum. Horum itaque violentia effugati ad exquirendas, quas possent incolere terras, sedesque statuere, valedicentes patriae iter arripiunt. Et primo quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes, venatu et piscatione victum cottidianum quaeritant; deinde Carantanorum, Marahensium ac Vulgarum[b] fines crebris incursionum infestationibus irrumpunt, perpaucos gladio, multa milia sagittis interimunt, quas tanta arte ex corneis arcubus dirigunt, ut earum ictus vix praecaveri possit. Cominus enim in acie proeliari aut obsessas expugnare urbes nesciunt. Pugnant autem[c] procurrentibus equis, aut terga dantibus, saepe etiam fugam simulant; nec pugnare diu possunt. Caeterum intolerandi forent, si quantus est impetus, vis tanta et perseverantia esset. (p. 600_{19-40})

И така, споменатото племе било прогонено от своите селища в горезазаните области от съседните нему народи, наречени печенези[5], тъй като последните го надминавали по численост и по храброст и родната им земя поради изобилното население не им била достатъчна за живеене. И тъй, прогонени от техните насилия, [маджарите] решили да потърсят земи и селища, в които биха могли да се настанят, и, прощавайки се с родината си, тръгнали на път. И отначало те скитали из степите на Панония и Авария и изкарвали всекидневната си прехрана с лов и риболовство. След това с чести нападения нахлували в пределите на Каринтия, Моравия и България и там избивали малцина с меч, а много хиляди — със стрелите си, които пускали от роговите си лъкове с такова изкуство, че ударът им едва могъл да се избегне. Те не знаели нито да се бият отблизо в боен ред, нито да превземат градове чрез обсада, но се сражавали, като препускали напред с конете си или обръщали гръб и често пъти дори се престрували, че бягат. Те не могли дълго време да се сражават. Впрочем те биха били непобедими, ако тяхната сила и упоритост би била толкова голяма, колкото устремът им при нападението.

a) illiriam *5.* b) bulgarum *4, 5, 7, 8.* c) pugnat aut *2.*

[1] Понт — Черно море. [2] Под Рифейски планини се разбирал крайният север, където се вярвало, че съществуват тези планини. Вж. PWRE, 2. Reihe I, 1, кол. 915. [3] Фазис, река в кавказката област Грузия — днешната р. Кура. [4] Касае се за вестготи, остготи, хуни, славяни, авари, българи, маджари и други племена, които в края на античността и през ранното средновековие живели в Скития и оттам извършвали своите нападения и нахлувания в Балканския полуостров и в Западна Европа. [5] За печенезите, номадско-тюркско племе, което играло роля от края на IX до XII в. вж. у *Ст. Младенов*, Печенези и узи-кумани в българската история, БИБ, IV, 1931, стр. 113—136; *Д. А. Расовский*, Печенеги, Торки и Берендеи на Руси и в Угрии, Seminarium Kondakovianum, VI, 1933, стр. 219—226. Подробно посочване на литература за печенезите вж. у *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, стр. 87—90.

XXXIII. ЕВГЕНИЙ ВУЛГАРИЙ

Предполага се, че Евгений Вулгарий, граматик, вероятно от Неапол, е авторът на „Обвинение против Рим, в защита на папа Формоза“. След смъртта на папа Формоза (891—896), папа Стефан VI/VII (896—897) предал мъртвия си предшественик на съд, като го обвинил в узурпаторство. Оспорени били и извършените от папа Формоза назначения. Над трупа на Формоза било произнесено проклятие. Папа Сергий III (904—911) потвърдил проклятието.

В съчинението на Евгений Вулгарий, съставено по всяка вероятност през 912 г., се споменава за мисията на Формоза в България и покрай другото се дават сведения за предишни епископи на няколко тракийски града.

ИЗДАНИЯ: Invectiva in Romam pro Formoso papa, PL, CXXIX, кол. 823—838.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 305.

INVECTIVA IN ROMAM PRO FORMOSO PAPA

1. Formosus in Bulgariam ad praedicandum mittitur

Nicolaus consecravit Formosum ad episcopum sciens eum doctorem egregium; et ideo misit eum in Bulgariam ad praedicandum. Qui strenue viam veritatis, normamque fidei, et Christianae religionis doctrinam, gentem olim crudelissimam et paganissimam edocens, ad moenia tua, cum crucis est et triumpho reversus. (PL, CXXIX, col. 831 C)

ОБВИНЕНИЕ ПРОТИВ РИМ В ЗАЩИТА НА ПАПА ФОРМОЗА

1. Формоза бива изпратен да проповядва в България

Николай[1] посветил за епископ Формоза[2], познавайки го като отличен учен. И затова го изпратил да проповядва в България. Той усърдно обучил най-ужасния някога и най-езически народ в пътя на истината, на правилата на вярата и на учението на Христовата вяра и се завърнал при твоите стени с победа на кръста.

---

1. Николай I, римски папа (858—867). [2] Формоза е роден в 816 г. Отначало бил епископ в Порто. Папа Йоан VIII го обвинил в измяна и грабеж и го лишил (876 г.) от сана му. Папа Мартин II го възстановил в епископски сан (883 г.). През 891 г. бил избран за папа. В България бил изпратен от папа Николай I през м. ноември 866 г.

2. *De quibusdam episcopis Thraciae*

Alexander ab alia Helenopoli in Adrianopoli mutatus est. ——— Theosebius ab Apamia Asiae transfertur in Eudoxiopolim, quae prius Salambria vocabatur; Polycarpus de urbe... in Nicopolim Thraciae mutatus est; ——— Silvanus a Philippopoli Thraciae mutatus est Troadam. (PL, CXXIX, col. 834 B)

2. *За някои епископи в Тракия*

Александър бил преместен от другия Хеленопол в Адрианопол[1]. ——— Теосебий[2] бил преместен от Апамея, Азия, в Евдоксиопол[3], който по-рано се наричал Селамбрия. Поликарп бил преместен от град[4].., в Никопол, Тракия; Силван[5] бил преместен от Филипопол, Тракия, в Троада.

---

[1] Адрианопол, дн. гр. Одрин [2] Теосебий — у *Socrates*, Hist. eccl., PGr, LXVII, кол. 821 A B, стои Теофил, чието преместване като епископ е станало в края на IV в. Вж. PWRE, N. R., V, 2, кол. 2168, № 38. [3] Евдоксиопол, град в Източна Тракия, по-рано и сега наричан Селимврия. [4] От Auxилий, тук стр. 312, може да се допълни името на града Антапристена (вж. бел. 1, стр. 312), [5] Силван прекарал три години като епископ в Тракия (през първата половина на V в.). Вж. *Socrates*, пос. съч., кол. 821B—824 A: Гръцки извори, I, стр. 49.

XXXIV. СПЛИТСКИ СЪБОР КЪМ 925 Г.

Сплитският събор е местен събор на Сплитската църковна област, която обхващала Далмация и някои други земи по Адриатическото приморие. Папа Йоан X изпратил като свои легати, които да оглавят събора, епископите Йоан Анконски и Лъв Пренестински. Съборът се занимал с въпроси относно устройството на областната църква.

За историята на Кирило-Методиевото дело е от значение десетият канон на събора, в който се забранява да бъде извършвано под каквато и да било форма богослужение на славянски език. От тази забрана става ясно, че до първата четвърт на X в. славянската книжнина се е разпространила между славянските племена в западните земи на Балканския полуостров и че делото на Кирил и Методий е дало пряко отражение в Хърватско, Сърбия и други славянски земи.

ИЗДАНИЯ: Постановленията на събора са публикувани от *D. Farlati*, Illyricum sacrum, III, Venetiis, 1751. Текстът на канон X взимаме от *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, СПб 1868, стр. 39—40, 155, който го е преиздал.

КНИЖНИНА: *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, София, 1934, стр, 252. — *Ив. Снегаров*, Кратка история на съвременните православни църкви (българска, руска и сръбска), II, София 1946, стр. 311. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 478 сл.

CONCILII NATIONALIS SPALATENSIS C. A. 925 HABITI

CANON X

Ut nullus episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu Slavinica lingua promovere[a]; tamen in clericatu et monachatu Deo deservire. Nec in sua ecclesia sinat eum missas facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet, per supplicationem a Romano pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat. (p. 155).

a) *apud Farlati post* promovere: quemlibet.

СПЛИТСКИЯТ НАРОДЕН СЪБОР КЪМ 925 Г.

КАНОН X

Да не посмее никой епископ от нашата област да въздига в какъвто и да е сан [някого[1], говорещ] славянски език[2], но той да служи богу само като клирик или монах. Да не му позволява в своя църква да служи литургии. Само ако той има нужда от свещеници, чрез молба до римския първосвещеник да му даде разрешение за свещеническо служене[3].

[1] Латинският език на целия канон е неясен, неправилен и, както изглежда, има и пропуснати думи. [2] От горното сведение по всичко личи, че канонът забранява да се издигат славяни на духовни постове, за да се спре настъплението на славянската книжнина и славянския език в богослужението. [3] Това означава, че славяните, които не са могли да заемат висши духовни санове и да служат и проповядват на славянски език, са могли да заемат нисши църковни служби и да изпълняват монашески задължения. Настоящето постановление на събора е предизвикало остър протест от страна на славянското духовенство и папа Йоан X (914—928) се видял принуден да удовлетвори неговата молба и да смекчи изпълнението на решенията на канона. Вж. *Farlati*, Illyricum sacrum, III, стр. 101; срв. *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, стр. 40.

XXXV. АУКСИЛИЙ

Ауксилий, франк по народност, според собствените му думи бил назначен за презвитер от папа Формоза, вероятно около 894 г. Живял в Неапол и починал като монах вероятно в Монте Касино. Смел и добре образован, той защищавал през 908—912 г. папа Формоза (891—896) и направените от него назначения.

В две от съчиненията на Ауксилий — „De ordinationibus a Formoso papa factis" и трактата, който е известен под името „Infensor et defensor" — покрай другото са предадени едни и същи сведения за някои предишни епископи в Тракия. Тук даваме тези сведения по първото съчинение.

ИЗДАНИЯ: Auxilii de ordinationibus a Formoso papa factis libri duo, PL, CXXIX, col. 1054—1075.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I стр. 305.

AUXILII

DE ORDINATIONIBUS A FORMOSO PAPA FACTIS LIBRI

De quibusdam episcopis Thraciae

———, Alexander ab alia Helenopoli in Adrianopoli mutatus est. ——— Theosebius ab Apamia Asiae transfertur in Eudoxiopolim, quae dudum Salambria vocabatur. Policarpus de urbe Antapristena Mysiae in Nicopolim Thraciae mutatus est. ——— Silvanus a Phinippopoli Thraciae mutatus est in Troada. (PL, CXXIX, col. 1062).

АУКСИЛИЙ

ЗА НАПРАВЕНИТЕ ОТ ФОРМОЗА НАЗНАЧЕНИЯ

За някои епископи в Тракия

———, Александър бил преместен от другия Хеленопол в Адрианопол. ——— Теосебий бил преместен от Апамея, в Азия, в Евдоксиопол, който преди се наричал Саламбрия. ——— Поликарп бил преместен от Антапристена[1], Мизия, в Никопол, Тракия. ——— Силван бил преместен от Филипопол, Тракия, в Троада.

[1] Антапристена (=Сексантаприста), дн. гр. Русе.

XXXVI. ПАПА ЙОАН X

Папа Йоан X (914—928) се старaел да запази вероизповеданието и върховната власт на Римската църква в западните Балкански земи. В началото на X в. в Далмация било разпространено богослужение, което се отклонявало от римското — било извършвано на славянски език и местните църковни органи били скъсали връзките си с Рим.

В изнесеното тук писмо, отправено до сплитския архиепископ Йоан и до неговите подчинени епископи, папа Йоан X дава наставления да се положат грижи за да бъдат отстранени сторените отклонения. Папата изрично отхвърля учението, на Методий и употребата на славянски език в богослужението.

ИЗДАНИЯ: Поместеното тук писмо Epistola Iohannis X papae ad Iohannem archiepiscopum Spalatensem et episcopos provinciae Spalatensis е издадено от *D. Farlati*, Illyricum sacrum, III, Venetiis 1751, стр. 93. То е преиздадено с известни обяснения от *В. А. Бильбасов*, Кирил и Методий, I, СПб 1868, стр. 38, 152—153.

КНИЖНИНА: *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, стр. 38. — *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методий, II, София, 1934, стр. 211—212, 231—232.

IOHANNIS X PAPAE

EPISTOLAE

Epistola Iohannis X papae ad Iohannem archiepiscopum Spalatensem et episcopos provinciae Spalatensis

Ioannes episcopus servus servorum Dei reverendissimo et sanctissimo confratri nostro Ioanni S. Salonitanae ecclesiae archiepiscopo omnibusque suffraganeis.

Cum religio vestrae dilectionis per tot annorum curricula et mensium spatia sanctam

ПАПА ЙОАН X

ПИСМА

Писмо на папа Йоан X до сплитския архиепископ Йоан и до епископите от сплитската църковна област

Епископ Йоан[1], раб на божиите раби до своя високоуважаван и светейши събрат Йоан, архиепископ на св. Салонска църква[2], и до всички негови подчинени епископи[3].

Напълно сме учудени, че в продължение на толкова много години и месеци църквата на ваша обич е пренебрегвала да на-

[1] Папа Йоан. [2] Античният град Салона или Солин е днешният град Сплит или Спалато. [3] В писмото няма преки указания за датата на писмото. Били са изказвани различни предположения. Косвено указание за датирането са споменатите в него лица. За най-вероятно се приема, че писмото е писано между 923—926 г. Вж. *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, стр. 38—39.

romanam et apostolicam atque universalem ecclesiam, in cuius cathedra Deo auctore nos praesidemus, visitare neglexerit, omnino miramur. Cum per caritatis augmentum omnis religio ad soliditatem fidei et ad lapidem pertinet, sicut scriptum est: tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam; meam videlicet, quod [non est] aliud dicere nisi absque reprehensione et in fidei robore solidatam, non habentem maculam aut rugam a qua omnes ecclesiae augmentum intelligentiae atque saporem bonae doctrinae suscipere debent. Et quia fama revelante cognovimus per confinia vestrae parochiae aliam doctrinam pullulare, quae in sacris voluminibus non reperitur, vobis tacentibus et consentientibus valde doluimus iuxta illud apostoli: si quis aliter docuerit, praeter id quod in sacris canonibus atque voluminibus reperitur, etiam si angelus de coelo fuerit, anathema sit. Sed absit hoc a fidelibus, qui Christum colunt, et aliam vitam per operationem se credunt posse habere, ut doctrinam evangelii atque canonum volumina apostolicaque etiam praecepta praetermittentes, ad Methodii doctrinam confugiant, quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus. Unde hortamur vos, dilectissimi, ut cum nostris episcopis Ioanne scilicet sanctae Anconitanae et Leone sanctae Palestrinae ecclesiarum Dei iuncti, cuncta per Slavinicam terram audacter corrigere satagatis, ea videlicet ratione, ut nullo modo ab illorum supradictorum episcoporum doctrina in aliquo deviare praesumatis. Ita ut secundum mores romanae ecclesiae Sclavinorum terrae ministerium sacrificii peragant, in latina scilicet lingua, non autem in extranea, quia nullus filius aliquid loqui debet vel sapere, nisi ut pater ei insinuaverit; et quia Sclavi specialissimi filii sanctae romanae ecclesiae sunt, in doctrina matris permanere debent, sicut ait apostolus: filioli, quos per doctrinam evangelii ego genui; et iterum: filius sapiens laetificat patrem. In hoc utique gaudemus, si Sclavi nostram doctrinam

вест нашата римска, апостолическа и вселенска църква, чиято епископска катедра по божия воля ние оглавяваме. Защото всяка църква чрез умножение на благодатта се свързва с твърдия камък на вярата, както е писано: „Ти си Петър [Камен], и върху този камък аз ще построя своята църква"; именно своята, за която няма какво да се каже друго, освен че е без упрек, укрепена в здравината на вярата, няма нито петно, нито бръчка, от която всички църкви трябва да възприемат по-правилно разбиране и отношение към доброто учение. И понеже от слух научихме, че в пределите на вашата епархия се разпространява друго учение, което не се намира в свещените книги и което вие мълком сте допускали, много се наскърбихме, според както е у апостола: „Ако някой проповядва учение, различно от това, което се намира в свещените канони и книги, дори и да е ангел небесен, да бъде анатемосан". Обаче вярващите, които почитат Христос и вярват, че чрез благотворение могат да получат друг живот, нека да не пренебрегват учението на Евангелието, книгите на каноните и апостолическите предписания и да не прибягват към учението на Методий, когото не намираме в нито една книга измежду светите учители. Затова съветваме вас, възлюблени, като се свържете с нашите епископи Йоан, епископ на светата Анконска църква, и Лъв — на Палестринската, да се погрижите да поправите смело всичко в славянската земя, именно по такъв начин, че да не допускате в никакъв случай каквото и да било отклонение от учението на гореспоменатите епископи. Така славянските земи да извършват богослужението според обичая на Римската църква, именно на латински език, а не на чужд, понеже никой син не трябва да говори или да мисли друго, освен това, което му е внушил бащата, и понеже славяните са истински синове на светата Римска църква[1], те трябва да останат в майчиното си учение, както казва апостолът: „синове, които аз родих чрез учението на евангелието", и още: „мъдрият син радва баща си". Ще се възрадваме твърде много, ако славяните с

[1] Папа Йоан X е смятал далматинските славяни за „синове на светата Римска църква" въз основа на следните факти. В 639 г. славяните, които тогава били езичници, разрушили град Салона. Тогавашният папа Йоан IV, който сам бил далматинец и бил родом от Салона, в 640 г. изпратил при илирийските славяни абата Мартин, който привлякъл хърватите към християнската вяра и ги покръстил; вж. *В. А. Бильбасов*, пос. съч., стр. 38.

sequi delectentur, ut Deo sacrificium gratum exhibeant. Quoniam qui non fide sacrificant et Deo pura libamina offerunt, vereor ne illis veniat, quod scriptum est: maledictus homo, qui opera Dei negligenter facit. Unde vos moneo, ut mala radix in vestris partibus minime pullulet, sed vestra praedicatione assidua defaecata maneat; ut Deo fructum offerre valeatis per praedicationem vestri ministerii, alium centesimum, alium sexagesimum; qui habet aures audiendi audiat. (pp. 152—153)

радост последват нашето учение, за да предложат на бога приятна жертва. Страхувам се да не се случи на тези, които не жертвуват според вярата и не принасят на бога чисти дарове, това, което е писано: „проклет е човекът, който извършва небрежно божията работа". Затова ви съветвам да не [допуснете да] се разрастне никак коренът на злото във вашите области, но да бъде изчистен чрез вашата старателна проповед; за да можете чрез проповедта на своето свещенослужение да поднесете богу било стократен плод, било шестдесеткратен. Който има уши, да слуша[1].

[1] Срв. Мат. 13, 8, 9.

XXXVII. ПАПА ЙОАН XIII

Папа Йоан XIII (965—972) в стремежа си да затвърди влиянието на Римската църква в Бохемия, учредил Пражката епископия и разрешил да се създаде там манастир. Той, както и мнозина предишни папи, бил противник на разпространението на делото на Кирил и Методий и забранил да се служи на славянски език.

Писмото, което тук даваме, е било изпратено до чешкия княз Болеслав (967—999) в Бохемия чрез неговата сестра Млада (Мария) — пратеница на княза до папа Йоан XIII. Тя издействувала да се учреди епископия в Прага и самата да стане абатиса на новооснования манастир.

ИЗДАНИЯ И КНИЖНИНА: Писмото е запазено в Хрониката на Козма Пражки — *R. Koepke*, Cosmae Chronica Boemorum, MGH, SS, IX, стр. 49. — Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, MGH, SS, nova series, II, стр. 46. — Издавано е и отделно: *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, СПб 1868, стр. 40—43, 155—156. — *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, София, 1934, стр. 233. Писмото, поместено тук, е взето от MGH, IX.

IOHANNIS XIII PAPAE

EPISTOLAE

Iohannis XIII papae epistola ad Boleslaum II Bohemiae ducem

Iohannes, servus servorum Dei, Bolezlao catholicae fidei alumno apostolicam benedictonem. Iustum est benivolas aures iustis accomodare peticionibus: quia Deus est iusticia, et qui diligunt Deum iustificabuntur, et omnia diligentibus Dei iusticiam cooperantur in bonum. Filia nostra, tua relativa, nomine Mlada, quae et Maria, inter caeteras haud abnegandas peticiones

ПАПА ЙОАН XIII

ПИСМА

Писмо на папа Йоан XIII до княза на Бохемия — Болеслав II

Йоан[1], раб на божите раби, праща апостолическо благословение на Болеслав[2], възпитаник на католическата вяра[3]. Справедливо е да се дава благосклонно ухо на справедливите искания, понеже бог е справедливост, и тези, които почитат бога, ще получат справедливост, и за обичащите справедливостта на бога всичко ще се обърне на добро. Нашата дъщеря и твоя сестра, на име Млада, която се именува също и Мария[4], между другите прошения,

---

[1] Папа Йоан XIII. [2] Болеслав II, чешки княз в Бохемия (967—999). [3] Писмотое било писано през 972 г. Неговата автентичност е била оспорвана, но досега не е доказано, чето е фалшиво. Вж. *В. А. Бильбасов*, пос. съч., стр. 40—43. [4] Мария е духовното име на сестрата на Болеслав II — Млада. Тя била изпратена от брат си при папа Йоав XIII в 972 г., завършила успешно мисията си и донесла настоящето писмо от папата. В Рим тя приела монашески обет.

cordi nostro dulces intulit ex parte tui preces, scilicet ut nostro assensu in tuo principatu ad laudem et gloriam Dei ecclesiae liceret fieri episcopatum. Quod nos utique laeto animo suscipientes, Deo gratias retulimus, qui suam ecclesiam semper et ubique dilatat et magnificat in omnibus nationibus. Unde apostolica auctoritate et sancti Petri principis apostolorum potestate, cuius licet indigni, tamen sumus vicarii, annuimus et collaudamus atque incanonizamus, quo ad ecclesiam sancti Viti et Wencezlai martirum fiat sedes episcopalis; ad ecclesiam vero sancti Georii martiris, sub regula sancti Benedicti et obedientia filiae nostrae, abbatissae Mariae, constituatur congregatio sanctimonialium. Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae, aut Sclavonicae linguae, sed magis sequens instituta et decreta apostolica, unum pociorem tocius ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus clericum, Latinis adprime litteris eruditum, qui verbi vomere novalia cordis gentilium scindere et triticum bonae operationis serere atque manipulos frugum vestrae fidei Christo reportare sufficiat. Vale. (p. 49_{9-26})

които не са за отказване, отправи от твоя страна до нашето сърце приятна молба, а именно — да бъде позволено с наше одобрение в твоето княжество да бъде учредена епископия за възхвала и слава на божията църква. Като приемаме това с радост, ние отправяме благодарност към бога, който винаги и навсякъде уголемява и въздига своята църква у всички народи. Затова с апостолическа власт и с властта на първия апостол свети Петър, на когото сме наместник, ако и недостоен, одобряваме, възхваляваме и узаконовяваме при църквата на мъчениците светите Вит и Венцеслав да се учреди епископия, а при църквата на мъченика св. Георги да бъде учреден манастир според устава на свети Бенедикт и под ръководството на нашата дъщеря абатиса Мария. Обаче не според обредите или според сектата на българския народ или на руския[1], нито пък на славянски език, но съобразявайки се повече с апостолическите наредби и решения, да избереш за това църковно дело по свое усмотрение един по-подходящ за цялата църква духовник, преди всичко обучен в латинското писмо, който да съумее с ралото на словото да разоре угарите в сърцата на езичниците, да посее семената на добродетелта и да предаде на Христа снопите с плодовете на вашата вяра. Бъди здрав!

[1] Споменаването на „българския и руския народ" е предизвикало у много учени съмнения за автентичността на писмото, които обаче не били достатъчно аргументирани. През втората половина на X в. българите са били християни и не са принадлежали към Римската църква. Християнството проникнало също и сред руските. Затова споменаването на руси и българи и забраната на славянската проповед са възможни и естествени. Вж. *В. А. Бильбасов*, пос. съч., стр. 41—43; *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, стр. 233.

XXXVIII. ЛИУДПРАНД

Лиудпранд е най-значителният лангобардски хронист, живял около средата на X в. Той произхождал от знатен лангобардски род. Образованието си получил в двореца Павия, гдето спечелил благоволението на крал Хугон (926—947).

Лиудпранд, в качеството си на канцлер на крал Беренгар II (950—964), е ходил като посланик във Византия, гдето се запознал отблизо с държавното ѝ устройство и усвоил гръцкия език. По-късно обаче Лиудпранд се скарал с Беренгар и написал историческото съчинение Antapodosis („Възмездие“), в което между другото изразил и своята ненавист към Беренгар и жена му Вила.

Когато германският император Отон I (936—973) се намесил активно в работите на Италия, той добре оценил способностите на Лиудпранд и последният отново почнал да играе роля в политическия живот. Към това време се отнася произведението му Liber de rebus gestis Ottonis Magni imperatoris (Historia Ottonis), в което се описват събитията от 960 до 964 г.

През 968 г. Лиудпранд отново ходил в Цариград като пратеник на германския император при византийския император Никифор Фока (963—969) и във връзка с това написал един доклад до Отон II: Relatio de legatione Constantinopolitana.

В съчиненията на Лиудпранд се съдържат някои данни за българо-византийските отношения през царуването на Петър и за славянско въстание в Солунско към 926 г. Съчиненията му са издадени въз основа на два главни ръкописа: Codex Monacensis (Frisingensis 188) и Codex Bruxellensis, от X в.

ИЗДАНИЯ: *C. Pertz*, Liudprandi Antapodosis, Relatio de legatione Constantinopolitana, MGH SS, III, стр. 264—363.

КНИЖНИНА: *C. Dändliker — Joh. Jacob*, Liutprand von Cremona und seine Quellen. Untersuchungen zur allgemeinen Geschichte der J. 888—967 n. Chr., Leipzig 1871. — *A. Zannelli*, Una legazione a Costantinopoli nel secolo X, Brescia 1883. — *M. Lintzel*, Studien über Liutprand von Cremona, Berlin 1933. — *В. Златарски*, История, I, 2, стр. 279.

LIUDPRANDI

I. ANTAPODOSIS

1. Bulgarorum rex Simeon Graecis inimicus exstat

I, 5. Hac itaque tempestate Leo Porphyrogenitus, Basilii imperatoris filius, Con-

ЛИУДПРАНД

I. ВЪЗМЕЗДИЕ

1. Цар Симеон — голям враг на Византия

I, 5. И така, по това време в град Константинопол управлявал Лъв Багре

stantini huius pater qui nunc usque superest et feliciter regnat, Constantinopolitane civitatis regebat imperium. Simeon fortis bellator Bulgariis praeerat, christianus, sed vicinis Grecis valde inimicus. (p. 276_{7-10}).

нородни[1], син на император Василий и баща на този Константин[2], който и досега е жив и щастливо царува. Начело на българите стоял храбрият и войнствен Симеон[3] — християнин, но голям враг на своите съседи — гърците.

2. Constantinopolis Bulgaros nimium sibi vicinos habet

I, 11. Constantinopolitana urbs, quae prius Bizantium, nova nunc dicitur Roma, inter ferocissimas gentes est constituta. Habet quippe ab aquilone Hungarios, Pizenacos, Chazaros, Rusios quos alio nos nomine Nordmannos apellamus, atque Bulgarios nimium sibi vicinos; ab oriente Bagdas; inter orientem et meridiem Egipti Baboloniaeque incolas; a meridie vero Africam habet et nominatam illam nimium vicinam sibique contrariam insulam Crete. (p. 277 $_{15-21}$)

2. Българите са непосредствени съседи на Цариград

I, 11. Градът Константинопол, който по-рано се наричал Византион, а сега се нарича Новият Рим, е разположен всред твърде свирепи племена. От север му са съседи унгарците, печенегите, хазарите, русите, които ние наричаме още „нормани", българите пък са му непосредствените съседи. На изток има за съседи багдите[4], а на югоизток — обитателите на Египет и Вавилония. На юг е в съседство с Африка и със споменатия срещуположен и твърде близък нему остров Крит.

3. Ungari Bulgaros atque Graecos tributarios sibi faciunt

II, 7. Paucis igitur interpositis annis, cum nullus esset, qui in orientali australive plaga Hungariis resisteret — nam Bulgariorum gentem atque Grecorum tributariam fecerant — ne quid inexpertum his esset, quae sub meridiano atque occidentali degerent climate visere satagunt nationes. Inmenso itaque innumerabilique collecto exercitu, miseram petunt Italiam. (p. 290_{9-13})

3. Българи и гърци плащат данък на унгарците

II, 7. И тъй, след няколко години, когато на изток и и на юг никой не бил в състояние да се противопостави на унгарците — заставени били да им плащат данък дори българите[5] и гърците, — те пожелали да видят какви народи живеят на юг и на запад, та да не остане нищо непознато за тях. И като събрали огромна и безбройна войска, нападнали нещастната Италия[6].

4. Slavi rebellantes terram graecorum depopulant

III, 22. Rex igitur Hugo cum reges sibimet ac principes amicos circumcirca adquireret studuit et Achiviis nomen suum longe a nobis positis notum facere. Imperabat vero his tunc temporis memoria satis et laude dignus Romanós imperator, liberalis, humanus, prudens ac pius; cui cum

4. Въстанали славяни опустошават земите на Византия

III, 22. И тъй, крал Хугон[7], като си търсел наоколо приятели измежду кралете и князете, решил да завърже познанство и с гърците[8], които се намират далеч от нас. А по това време те бяха управлявани от император Роман[9], достоен да бъде помнен и прославян от поколенията. Той беше благороден, човечен,

---

[1] Лъв VI Философ, виз. император (886—912), син на Василий I. [2] Константин Багренородни, виз. импертор (912—959). [3] Симеон, бълг. цар (893—927). [4] Под „багди" — население в областта с център гр. Багдад — тук очевидно трябва да се разбират изобщо арабите. [5] Авторът може би загатва за маджарското нашествие в България през царуването на Симеон (895 г.). Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 293 сл. [6] Първите нападения в Италия маджарите извършили от новите си поселища по Средния Дунав и р. Тиса през 898 и 899 г. Вж. *C. W. Previté-Orton*, Italy in the Tenth Century, The Cambridge Medieval History, III, стр. 148—149. [7] Хугон, крал на Италия (926—947). [8] Установяване на приятелски и съюзни връзки с Византийската империя се налагало от общите интереси, а именно поради заплахата от нападенията на маджари и сарацини. Съюзът бил скрепен чрез брака на незаконната дъщеря на Хугон с един византийски принц, бъдещия император Роман II. За тези отношения вж. у *Ostrogorsky*, Geschichte, стр. 206—207. [9] Роман I Лакапин, виз. император (919—944).

propter morum probitatem, tum propter linguae urbanitatem genitorem meum dirigit nuntium.

умен и благочестив. Кралят изпрати като пратеник до него моя баща, както поради честността му, така и поради изящната му реч.

III, 23. Qui cum eodem pervenisset, inter caetera, quae imperatori Romano rex Hugo munera miserat, huiusmodi duos canes adduxit, quales in eadem non sunt aliquando patria visi. Qui dum ante imperatorem adducti fuissent, nisi multorum brachiis tenerentur, eum protinus morsibus laniarent. Puto enim, quia dum hunc Grecorum more teristro opertum habituque insolito viderunt indutum, non hominem sed monstrum aliquod putaverunt.

III, 23. Когато той пристигнал там, между другите дарове, които крал Хугон изпратил на император Роман, той довел и две такива кучета, каквито не били виждани никога в тази страна. Когато били доведени пред императора, те щели веднага да го разкъсат, ако не били държани от ръцете на мнозина. Мисля, че те са взели императора не за човек, а за някакво чудовище, понеже бил наметнат по гръцки обичай с дреха и облечен в необикновено облекло.

III, 24. Denique magno cum honore ab eodem susceptus est imperatore. Nec tam pro rei novitate aut munerum magnitudine, quantum quoniam, dum praefatus genitor Tessalonicam venisset, Sclavorum quidam, qui rebelles Romano imperatori extiterant terramque eius depopulabant, super eum irruerunt. Verum Dei actum est pietate, ut duo eorum principes vivi, nonnullis mortuis, caperentur. Quos dum praesentaret mperatori, inmensa est affectus laeticia, magnoque ab eo genitor munere datus, ad Hugonem regem, qui se istuc transmiserat, rediit laetus. (pp. 306_{32}—307_{16})

III, 24. Най-после същият император го приел с голяма почест, и не толкова поради необикновените и големи подаръци, колкото поради това, че някои славяни, които били въстанали срещу император Роман и му опустошавали земята[1], били нападнали споменатия мой баща, когато идвал в Солун[2]. Поради неговата вяра в бога станало така, че след като мнозина [нападатели] паднали мъртви, двама от техните князе били заловени живи. Когато баща ми ги представил на императора, той се зарадвал много и го надарил с богати дарове. Баща ми се завърна радостен при крал Хугон, който го беше изпратил там.

5. Phocas contra Simeonem Constantinopolim intrare cupientem copias ducit

5. Фока излиза с армия срещу Симеон, който иска да влезе в Цариград

III, 26. Leo denique, Grecorum piisimus imperator, cuius supra fecimus mentionem, corporis humani debitum solvens viamque carnis universae ingrediens, regni sui heredem Alexandrum, fratrem germanum, unicumque suum Constantinum, qui nunc superest et feliciter regnat, parvulum, et ut Creci aiunt *ἄλαλον*, alalon, id est non loquentem, dereliquit. Quibus ad tuendum palatium tutandamque rem privatam, ut istic moris est, eunuchum officio parakinumenon dedit, Focán vero *δομεστικον μεγαν*, domesticum maiorem, hoc est terrestris ducem exercitus, fecit. Romanon autem, non claro

III. 26. Най-сетне преблагочестивият гръцки император Лъв[2], за когото по-горе споменахме, платил дълга на смъртното си тяло и поел пътя на всяка плът, като оставил за наследник на царството родния си брат Александър[3] и единствения си невръстен син Константин[4] — тогава още *ἄλαλος*, както казват гърците, т. е. още не могъл да говори, който и сега е жив и щастливо царува. За управител на двореца и на частното си имущество според тамошния обичай поставил един евнух с длъжност „паракинумен[5]", а Фока назначил за *δομεστικὸς μέγας*, велик доместик, т. е. за началник на сухопътните войски. Роман пък, който не бил

[1] Касае се за въстание на македонските славяни срещу византийската власт около 926 г. Вероятно е те да са били във връзка с военните действия на българите при Симеон срещу Византия. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 510—511. [2] Император Лъв Мъдри (886—912). [3] Александър умрял в 913. [4] Константин VII Багренородни. [5] Т. е. *παρακοιμώμενος* (praefectus sacri cubiculi, „спалник") — дворцов сановник, вж. у *Bréhier*, Les institutions de l'Empire Byzantin, стр. 97.

natalium hortu sed cordis magnanimitate, *δελογγάρην τῆς πλοῶς*, delongárin tis ploós, hoc est navalis exercitus principem, ordinavit. Alexander post modicum defunctus, soli Constantino parvulo imperium dereliquit. Denique tempore quo magnus imperator Leo migravit ad Christum, praefatus Focas domesticus, terrestris dux exercitus, contra Simeonem Bulgariorum regem copias duxerat, eique Constantinopolim venire cupienti non inviriliter repugnarat. Romanos vero, ut non incallidus, audito imperatorum, Leonis scilicet atque Alexandri, interitu, haud longe ab urbe collecto classium exercitu fuit, atque in insulam parvam iuxta Constantinopolim, ita ut e palatio videri poene posset, ratibus collectis advenit. Ad palatium autem minime transfretavit, laudes iuxta consuetudinem Porphyrogenito minime decantavit. Que res eunucho parakinumeno cunctisque Constantinupoleos principibus stuporem timoremve parvum non adtulit. Internuntiis itaque, quid hoc monstri sit, quod regem non adierit laudesque debitas non persolverit, sciscitatur. Hisque a Romano respondetur, quod propriae vitae timens palatium declinarit; et adiecit, quod si parakinumenos caeteris cum principibus se non adiret, vitamque illi et honorem iureiurando promitteret, mox se ad Cretensium Saracenorum regem conferret, regnumque Argivorum sui auxilii fortitudine debellaret. Quod quam callide dixerit, exitus declarabit. Igitur quod prefati sumus, principes terrore compulsi, ignorantes quod lateret anguis in herba, omnes hunc fiducialiter adeunt, quod mandaverat gratanter cupientes implere. Quos omnes, non malo consilio accepto, proiectos in sentinam ligat; sicque securus ad urbem magno cum comitatu festinat, iis, quos suspectos habuerat, palatium pur-

от знатен род[1], но се отличавал с голямо честолюбие, той назначил за *δελογγάρης τῆς πλοῶς*[2], т. е. за началник на флотата. Александър скоро се поминал и оставил държавата само на малкия Константин. И тъй, по времето, когато великият император Лъв се преселил при Христа, гореспоменатият доместик Фока, началник на сухопътните войски, повел войските си срещу българския цар Симеон и му оказал храбра съпротива, когато той искал да стигне до Константинопол[3]. А Роман, като твърде хитъръ човек, когато узнал за смъртта на императорите, т. е. на Лъв и Александър, съсредоточил морските сили[4] и се намирал недалеч от столицата. Той отишъл с така събраната флота на един малък остров близо до Константинопол, та почти могъл да бъде наблюдаван от двореца. Той обаче не посетил двореца, нито според обичая поднесъл приветствия на багренородния[5]. Това немалко смаяло и уплашило евнуха паракинумен и всички първенци на Константинопол. И тъй, чрез пратеници се постарали да узнаят, що за чудо е това, дето не посетил императора и не му отдал дължимите почести. А Роман им отговорил, че отбягвал двореца, понеже се боял за своя собствен живот, и прибавил, че ако паракинуменът заедно с другите първенци не дойде при него и не му гарантира с клетва живота и службата, веднага щял да мине на страната на владетеля на критските сарацини и щял да завоюва гръцкото царство с неговата храбра помощ. Краят ще разкрие колко лукави са били думите му. И така, както вече казахме, всички първенци, изплашени и неподозиращи, че змия се крие в тревата, доверчиво отишли при него с желание да изпълнят благосклонно това, което бил поръчал. Имайки твърде добър план, той навързал всичките и ги хвърлил на дъното на кораба си. Като се осигурил по такъв начин, бързо се отправил към столицата с голяма дружина, очистил двореца от тези, които считал за подозрителни, и поставил там

[1] За Роман Лакапин изобщо вж. у *St. Runciman*, The Emperor Romanus, Lacapenus and his reign, Cambridge 1929. [2] *δελογγάρης* стои вероятно вм. *δρουγγάριος*. [3] Става дума за византийския пълководец Лъв Фока, който командувал сухопътните военни части във военните действия срещу българите до поемането на властта от Роман Лакапин в 919 г. За събитията вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 385, 391. [4] Тези действия на Роман Лакапин се отнасят към 919 г. [5] Сиреч Константин Багренородни.

gat, suae parti parentes ibi collocat: rectorem, magistros, patricios, logothetim, eparchon, kitonitas, cubicularios, protospatharios, spatharios, spatharocandidatos, parathalassitin suos facit; caeteros, ut diximus, abdicat. Qui etiam ut coeptum opus firmius patraret, cum Porphyrogeniti matre *Zoη* Zoi nomine, veneria est dulcedine iunctus. Tota mox civitas coronatur, et Romanos pater vasilleos ab omnibus apellatur. (p. 308_{12-44})

свои привърженици: назначил свои хора за ректор[1], магистри[2] патриции[3], логотет, епарх[4] китонити[5], кубикуларии[5], протоспатарии[6], спатарии[6], спатарокандидати[6] и параталасит[7]. А останалите, както споменахме, отстранил. За да завърши по-сигурно започнатото дело, той завързал и любовни отношения с майката на Порфирогенет, на име Зоя. Скоро цялата столица била украсена с венци и Роман бил провъзглатен от всички за „василеопатор"[8].

6. Bulgari Simeonis hortatu copias Phocae profligant

III, 27. Pugnanti praeterea cum Bulgariis Foca domestico, qui et ipse pater vasilleos ardenter fieri cupiebat, ipso in bello de hostibus iam triumphum tenenti, quid a Romano actum sit nuntiatur. Qui mox animo consternatus nimioque dolore compulsus, victoriae signum quo hostes insequebatur proiecit, terga vertit, fugam suos inire fecit. Reparant itaque Bulgarii Simeonis hortatu animos, et quos prius adverso Marte fugerant, prospero postmodum insecuntur, tantaque tunc Achivorum strages efficitur, ut longo post tempore campus plenus ossibus videretur. (p. 308_{45-51})

6. Насърчени от Симеон, българите обръщат в бягство войските на Фока

III, 27. Доместикът Фока, който също така желаел да стане василеопатор, научил какво е извършил Роман, на самото бойно поле, когато воювал с българите и когато вече държал в ръцете си победата над неприятелите. Силно възбуден и дълбоко огорчен, той веднага захвърлил победоносното знаме, с което преследвал противника, обърнал гръб и оставил своите да ударят на бяг. А българите, насърчени от Симеон, се съвзели и сега успешно преследвали тези, пред които по-рано бягали победени. Тогава гърците претърпели такова поражение, че дълго време след това полето било покрито с кости[9].

7. Bulgari magis magisque terram Graecorum depopulantur

III, 28. Omni denique cum festinatione iam nominatus Focas domesticus Constantinopolim redit; palatium ingredi cupit, vi et non arte pater vasilleos fieri satagit.

7. Българите причиняват все по-големи опустошения в земите на византийците

III, 28. Най-после споменатият вече доместик Фока с най-голяма бързина се завърнал в Константинопол. Той имал силно желание да влезе в двореца и се стараел не с хитрост, а със сила да ста-

---

[1] Ректор — почетна дворцова титла при византийския двор, произлязла от римското rector provinciae и rector exercitus. За тази титла вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 133. [2] Дворцовата титла магистър води началото си от военния чин magister militum. Постепенно византийският магистър загубил длъжността си на военачалник и най-сетне се превърнал в носител на почетна титла. Вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 100—102, 338—339. [3] Титлата патриций (*πατρίκιος*), запазена и във Византия по традиция от Римската империя, се давала на висшите дворцови, политически и военни длъжностни лица. За тази титла вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 102—103. [4] Службата на епарха отговаря на римския praefectus urbi, началник на администрацията и охраната в двореца и столицата. Вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 188—192. [5] Така наречените *κοιτωνῖται* или *κουβικουλάριοι* са били уредници на императорската спалня (*κοιτών*, на латински — sacrum cubiculum). За тази титла вж. и у *Bréhier*, пос. съч., стр. 128—129. [6] За титлите спатарий, протоспатарий и спатарокандидат, които първоначално се давали на дворцовите стражи и телохранители, вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 118. [7] Параталасит се наричал управителят на крайбрежните области на Византийската империя. За тази титла вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 191. [8] За титлата *βασιλεοπάτωρ*, с която бил удостоен Роман, вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 135—136. [9] Тук се разказва за прочутата Ахелойска битка между българи и византийци, станала на 20 август 917 г. Разказът е сходен с по-ранните описания на византийските историци. Тия събития са станали в различно време — Роман Лакапин завзел властта като василеопатор две години по-късно. По време на битката Роман бил начело на византийска флота към устието на Дунав с цел да прекара печенезите през реката, за да нападнат българите. За подробности вж. у *Златарски*, История I, 2, стр. 385 сл.

Sed quia „vis consilii expers mole ruit sua", et ut Flaccus dicit, „Dii temperatam provehunt in maius", a Romano domesticus iste capitur, atque utroque lumine privatur. Bulgariis non minima vis augetur, hisque Grecos depopulandi vicissitudo dupla rependitur. (p. 309_{1-5})

не василеопатор. Но тъй като „сила, лишена от благоразумие, рухва под собствената си тежест", и, както казва Флак[1], „боговете въздигат само тая сила, която е съчетана с умереност", този доместик бил заловен от Роман[2] и ослепен. А българите все повече засилвали нападенията си[3], но плащали двойно повече за опустошенията, които нанасяли на на гърците.

8. De Simeonis regis Bulgarorum vita

III, 29. Hunc etenim Simeonem emiargon, id est semigrecum, esse aiebant, eo quod a puericia Bizantii Demostenis rhetoricam Aristotelisque silogismos didicerit. Post haec autem relictis artium studiis, ut aiunt, conversationis sanctae habitum sumpsit. Verum paulo post regnandi cupiditate deceptus, ex placida monasterii quiete in seculi procellam transivit, elegitque potius apostatam Iulianum, quam beatissimum Petrum coelestis regni sequi clavigerum. Qui duos filios habuit, unum nomine Baianum, alterum, qui nunc usque superest potenterque Bulgariis principatur, nomine Petrum. Baianum autem adeo ferunt magicam didicisse, ut ex homine subito fieri lupum quamvecumque cerneres feram. (p. 309_{6-14})

8. За живота на цар Симеон

III, 29. За този Симеон казвали, че бил „емиаргос", т. е. полугрък, понеже още като малък бил изучил във Византия ораторското изкуство на Демостен и силогизмите на Аристотел[4]. А след това като изоставил научните си занимания, той се отдал, както казват, на свято подвижничество[5]. Но не след дълго, подлъган от силното желание да стане цар, той преминал от тихия манастирски покой в бурния светски живот и предпочел да следва по-скоро отстъпника Юлиан[6], отколкото преблажения Петър — ключеносеца на небесното царство. Симеон имал двама сина[7], единия на име Баян, а другия — по име Петър, който и сега е жив и властно царува над българите. Баян, разказват, дотолкове бил изучил магията, че внезапно могъл да се превръща от човек на вълк и на всякакъв друг звяр[8].

9. Petrus, Simeonis filius, filiam filii Romani uxorem ducit

III, 38. Eodem tempore Simeon Bulgarius agros coepit vehementer afligi. Quem Romanos, filii sui Christofori filia filio illius Petro, qui nunc superest, uxore data, ab incepto furore conpescuit, sibique

9. За сродяването на цар Симеон с византийския двор

III, 38. По същото време Симеон Български започнал усилено да опустошава земите им[9]. Но Роман[10] укротил обхваналата го ярост и го привързал към себе си чрез приятелски договор, като дал дъщерята на своя син Христофор за

---

[1] Т. е. римският поет Quintus Horatius Flaccus, Od. III 4, 65. [2] Роман Лакапин. [3] Авторът загатва за следващите походи на Симеон срещу Византия. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 401 сл. [4] За образованието, което Симеон получил в Цариград, вж. и у *Златарски*, История I. 2, стр. 279. [5] Т. е. станал монах. [6] Става дума за римския император Юлиан Отстъпник (361—363), който се опитал да възстанови езическата религия. В случая изглежда, че писаното за Симеон се отнася до неговия брат Владимир, който бил свален от Борис заради опита му да възстанови езичеството. [7] В действителност цар Симеон след смъртта си оставил четирима синове: Михаил, Петър, Иван и Вениамин (наречен още Боян или Баян). [8] За Симеоновия син Боян или Баян (от тюркското Bağan), за разновидностите на самото име и пр. вж. у *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI, клон и. ф., 21, София 1949, стр. 9—19. Що се отнася до формата ferunt — „разказват", тя представлява четене, възприето от *Jos. Becker*, Textgeschichte Liudprands von Cremona, München 1905, стр. 51. По този единствено приемлив начин Бекер е разтълкувал формата *fer*, която стои в оригиналния ръкопис на латинския текст. Към мнението на Бекер се присъединява и *Дуйчев*, пос. съч., стр. 10. Вж. още *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 83—84. [9] Авторът загатва за последните походи на Симеон срещу Византия. Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 425—473. [10] Т. е. византийският император Роман I Лакапин.

foedere placito sociavit. Unde et puella mutato nomine est Irini, id est pax, vocata, eo quod per eam inter Bulgarios et Grecos pax sit firmissima constituta. (pp. 310_{52}—311_{3})

съпруга на Симеоновия Петър[1], който и досега е жив. Затова и девицата променила името си и била наречена Ирина, сиреч „мир“, тъй като благодарение на нея между българите и гърците е бил установен здрав мир.

II. RELATIO DE LEGATIONE CONSTANTINOPOLITANA

II. ДОКЛАД ЗА МИСИЯТА В КОНСТАНТИНОПОЛ

Bulgarorum legatus legato imperatoris Ottonis praeponitur

15. Quas cum legisset, se post quatriduum me iussit adire. Sederunt cum eo ad disceptationem vestram, secundum eorum traditionem, sapientissimi viri, Attico pollentes eloquio, Basilius parakinumenos proto a secretis, protovestiarius et duo magistri, quorum hoc fuit narrationis initium: „Quid causae sit, quare te huc fatigasti, frater, edissere“. Quibus cum parentelae gratia, quae esset occasio infinitae pacis, edicerem, inquiunt: „Inaudita res est, ut porphyrogeniti porphyrogenita, hoc est in purpura nati filia in purpura nata, gentibus misceatur. Verum quia tam excellentem rem petitis, si datis quod decet, accipietis quod libet; Ravennam scilicet et Romam cum his omnibus continuatis, quae ab his sunt usque ad nos. Si vero amicitiam absque parentela desideratis, Romam liberam essse dominus tuus permittat; principes autem, Capuanum scilicet et Beneventanum, sancti nostri imperii olim servos, nunc rebelles, servituti pristinae tradat“.

Българският пратеник бива предпочетен пред пратеника на германския император

15. След като прочете писмото[2], той[3] заповяда да отида при него след четири дена. По свой обичай заедно с него седяха премъдри мъже, надарени с атическо красноречие, за да обсъдят вашето предложение[4]: паракинуменът Василий — първи секретар на императора, протовестиарият[5] и двама магистри. Те почнаха разговора така: „Разкажи, брате, по каква причина, по каква работа си се потрудил да дойдеш тук“. Когато им казах, че съм дошъл заради сродяване, което е удобен случай, за да се установи вековечен мир, те отвърнаха: „Нещо нечувано е—багренородна от багрероден, сиреч родената в пурпур дъщеря[6] от родения в пурпур баща, да се сродява с чужди племена. Но понеже вие желаете нещо толкова необикновено, то, ако ни дадете онова, което подобава, ще получите това, което желаете, сиреч вие трябва да ни отстъпите Равена и Рим заедно с всички земи, които се простират от там до нас. Ако пък вие желаете само приятелство без сродяване, то господарят ти трябва да остави Рим свободен, а князете на Капуа и Беневент, някога подчинени на нашата свещена власт, а сега — непокорни, да предаде на предишния им господар“[7].

[1] В действителност женитбата на българския цар Петър и Романовата внучка Мария (наречена Ирина) е станала след смъртта на цар Симеон, когато е бил сключен и споменатият договор, и то между цар Петър и византийския император Роман Лакапин. Това станало през месец октомври 927 г. Вж. *Златарски*, История I, 1, стр. 524 сл. [2] Става дума за писмото, което Лиудпранд изпратил на брата на византийския император Никифор Фока—Лъв. С това писмо Лиудпранд му напомня за задачата, с която бил дошъл във Византия, и го подканва да започнат преговори. За това се говори в предходните глави 13 и 14. [3] Т. е. Лъв — братът на император Никифор. [4] Сиреч предложението на германския император Отон I за сключване брак между сина му Отон II и византийската принцеса Теофано. [5] Протовестиарий — висш сановник при византийския императорски двор, който завеждал императорския гардероб с всевъзможните облекла и одежди. Вж. у *Brêhier*, пос. съч., стр. 130. [6] Принцеса Теофано е била дъщеря на византийската императрица Теофано и на император Роман II (959—963) и затова е удостоена с епитета „родена в пурпур“. [7] Т. е. да ги остави под властта на византийския император. След като Отон I бил провъзгласен за император в 962 г. и след като една част от Италия паднала под негова власт, отношенията му с византийския император били натегнати. Пратеничеството на Лиудпранд имало за цел да уреди тези отношения чрез въпросния брак. За това вж. у *Ostrogorsky*, Geschichte, стр. 206.

16. Quibus: „Dominum meum", inquam, „potentiores habere Schlavos Petro Bulgarorum rege, qui Christophori imperatoris filiam in coniugium duxit, etiam ipsi non ignoratis"! — „Sed Christophorum", aiunt, „non porphyrogenitus fuit".

17. „Romam vero, inquam, quam vos liberam esse velle perstrepitis, cui servit? cui tributa persolvit? Nonne prius meretricibus serviebat? et vobis dormientibus, immo non valentibus, dominus meus imperator augustus a tam turpi servitute liberavit? Constantinus imperator augustus, qui hanc ex suo nomine condidit civitatem sanctae apostolicae Romanae ecclesiae, ut erat kosmocrator, multa donaria contulit, non in Italia solum, sed in omnibus pene occidentalibus regnis, necnon de orientalibus atque meridianis, Graecia scilicet, Iudaea, Perside, Mesopotamia, Babyonia, Aegypto, Libya, ut ipsius testantur priviligia, quae penes nos sunt. Sane quicquid in Italia, sed et in Saxonia, Bagoaria, omnibus domini mei regnis est, quod ad apostolorum beatorum ecclesiam respicit, sanctissimorum apostolorum vicario contulit. Et si est, ut dominus meus ex his omnibus civitates, villas, milites aut fa miliam obtineat, Deum negavi. Cur imperator vero non itidem facit, ut ea, quae suis insunt regnis, apostolorum ecclesiae reddat, et per laborem atque munificentiam domini mei ditem et liberam, ditiorem ipse ac liberiorem reddat?"

16. На това аз отговорих: „И вие сами твърде добре знаете, че моят господар има под своята власт славяни, по-силни от българския цар Петър, който взе за съпруга дъщерята на император Христофор!"[1] — „Но Христофор — казаха те — не бе багренороден"[2].

17. „А Рим — рекох аз — за който вие настоявате да бъде свободен, кому робува, кому плаща данъци? Не робуваше ли той по-рано на развратни жени?[3] И когато вие спяхте, по-право, когато бяхте безсилни, не го ли освободи от това тъй позорно робство моят августейши господар император?[4] Августейшият император Константин[5], който основа този град[6] и го нарече на свое име, посвети като вселенски властелин много дарения[7] на светата Римска апостолическа църква, и то не само в Италия, но почти във всички западни царства, а също така и в източните и южните владения, а именно — в Гърция, Юдея, Персия, Месопотамия, Вавилония, Египет, Либия. За това свидетелствуват неговите грамоти, които се намират у нас. Той повери на наместника[8] на пресветите апостоли папството, което почита църквата на блажените апостоли, и то не само в Италия, но и в Саксония, Бавария и във всичките владения на моя господар[9]. И ако наистина се окаже, че моят господар има във всички тия области градове, села, войници или прислуга, аз се отричам от бога. Защо наистина императорът да не постъпи по същия начин — да предаде на апостолическата църква[10] всичко онова, което е включено в неговите владения, и сам да превърне тая църква, богата и свободна благодарение на старанието и щедростта на моя господар, в още по-богата и по-свободна?"

---

[1] Т. е. Мария (Ирина). [2] По произход той не бил от императорска кръв. [3] Авторът загатва за Вила, съпруг на италианския крал Беренгар II. И към двамата той питаел силна ненавист и по тази причина се стреми да изкара наяве всички техни слабости и пороци. [4] Германският император Отон I се намесил активно в Италия, турил край на произволното управление на Беренгар II и в 962 г. се обявил за римски император. [5] Т. е. римският император Константин Велики (306—337). [6] Т. е. византийската столица Цариград. [7] Когато император Константин Велики малко преди смъртта си бил покръстен от папа Силвестър I, той направил по този случай големи и щедри дарения на папата и Римската църква, които изобщо са известни под името Donatio Constantini. Във връзка с това съществувал документ, наречен Constitutio domini Constantini imperatoris, който църквата през средновековието считала за автентичен. С него се потвърждавали привилегиите, дадени на Римската църква от Константин. В този документ се признава първенството на Римската църква и ръководството на папата над целокупната християнска църква. Италианският хуманист Лоренцо Валла (1405—1457) доказва фалшивостта на този документ. Срв. PWRE, IV, кол. 1013 сл. [8] Т. е. папата. [9] Т. е. германският император Отон I. [10] Т. е. Римската църква.

18. „Sed hoc“, ait Basilius parakinumenos, „faciet, cum ad nutum suum Roma et Romana ecclesia ordinabitur“. Tum: „Homo“, inquam, „quidam, multam ab alio passus iniuriam, his Deum aggressus est verbis: „Domine, vindica me de adversario meo!“ Cum Dominus: „Faciam“, inquit, „in die cum reddam unicuique secundum opera sua!“ At ille: „Quam tarde!“ infit.“

19. Tunc omnes praeter fratrem cachinno commoti, disceptationem dimiserunt, meque in invisam domum reduci praeceperunt, magnaque custodiri cautela usque in sanctorum apostolorum religiosis cunctis celebrem diem. Qua celebritate me satis aegrotum, necnon et Bulgarorum nuntios, qui pridie venerant, ad sanctos apostolos sibi obviare praecepit. Cumque post naeniarum garrulitatem et missarum celebrationem ad mensam invitaremur, in citeriori mensae margine, quae erat sine latitudine longa, Bulgarorum nuntium, Ungarico more tonsum, aenea catena cinctum, et ut mens mihi suggerit, catechumenum, mihi praeponit; ad vestram plane, domini mei augusti contumeliam. In vobis contemptus, in vobis spretus, in vobis abiectus. Sed gratias ago domino Iesu Christo, cui vos servitis omni spiritu vestro, quod habitus sum pro nomine vestro dignus contumelias pati. Verum, domini mei, meam non considerans sed vestram iniuriam, mensam reliqui. Cumque indignans abire vellem, Leo coropalates, imperatoris frater, et proto a secretis Simeon, pone me sequuntur, haec latrantes: „Cum Christophori filiam Petrus, Bulgarorum vasilieus, coniugem duceret, symphona, id est conconantia scripta, iuramento firmata sunt, ut omnium gentium apostolis, id est nuntiis, penes nos Bulgarorum apostoli praeponantur, honoren-

18. „Но той ще направи това — каза паракинуменът Василий — когато Рим и Римската църква бъдат уредени по волята му“. Тогава аз отговорих: „Един човек, който бил понесъл много неправди от някого, се обърнал към бога с тези думи: „Боже отмъсти на моя враг заради мене!“ Бог му отвърнал: „Ще направя това в деня, когато ще въздам всекиму според делата му!“ А човекът отвърнал: „Колко късно!“

19. Тогава всички, освен брата[1], избухнаха в силен смях, прекъснаха прегорите и наредиха отново да бъда отведен в омразното за мене помещение и да бъда пазен със зорка бдителност чак до деня на светите апостоли[2], празнуван от всички вярващи. Той заповяда на мене, въпреки че бях доста изморен от празничните церемонии, а същои на българските пратеници[3], които бяха пристигнали предния ден, да се срещнем с него в църквата „Св. Апостоли“. И когато след многословните песнопения и отслужване на литургията бяхме поканени на трапезата, той, очевидно за да ви унижи, мои августейши господари[4], постави пред мене на отсамната ѝ страна, която беше тясна и дълга, българския пратеник, който беше остриган по унгарски обичай[5], беше препасан с медна верижка и правеше впечатление на оглашен[6]. Заради вас бях пренебрегнат, заради вас бях презрян, отхвърлен. Но аз благодаря на господа Исуса Христа, комуто вие служите с цялата си душа, загдето съм счетен за достоен да понасям оскърбления във ваше име. Но, аз господари мои, напуснах трапезата, като виждах, че обидата е не срещу мене, а срещу вас. И когато, възмутен, поисках да си отида, братът на императора — куропалатът[7] Лъв — и първият секретар Симеон се спуснаха след мене и джавкаха: „Когато българският цар Петър се женеше за дъщерята на Христофор, бе сключена клетвена „симфона“, сиреч писмено съглашение, — у нас българските пратеници да се тачат, уважават и предпочитат пред апосто-

[1] Т. е. Василий паракинуменът. [2] Т. е. Петровден. [3] Отнася се за посолството, пратено от българския цар Петър в 968 г., което имало за задача да възобнови мирните отношения между България и Византия. На официалния обяд на 29 юни (Петровден) на българския пратеник било оказано предпочитание пред пратеника на германския император въз основа на сключения в 927 г. мирен договор. Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 582 сл. [4] Лиудпранд се обръща към Отон I и съпругата му. [5] Т. е. ниско остриган. [6] Т. е. неутвърден още в християнската вяра и неприел още светото кръщение. [7] Куропалатът е бил най-високият дворцов сановник, който по власт и по влияние заемал първо място след византийския император. Вж. у *Bréhier*, пос. съч., стр. 98.

tur, diligantur. Bulgarorum ille apostolus, quamquam, ut dicis et verum est, tonsus illotus, et catena aenea cinctus sit, patricius tamen est, cui episcopum praeponere, Francorum praesertim, nefas decernimus, iudicamus. Et quoniam te id indigne ferre cognoscimus, non te nunc, ut putas, ad hospitium redire sinimus, sed in diversorio quodam cum imperatoris servis cibum gustare compellimus".

20. Quibus ob incomparabilem cordis dolorem nil respondi, sed quae iusserant feci; indignum iudicans mensam, qua non dico mihi, id est Liudprando episcopo, sed Bulgarorum nuntius vestro praeponitur nuntio. Sed lenivit dolorem meum imperator sanctus munere magno, mittens mihi ex delicatissimis cibis suis haedum pinguem, ex quo ipse comederat, allio, cepe, porris laute suffarcinatum, garo delibutum, quem vestrae tunc mensae inesse optavi, ut qui delicias sancti imperatoris faustas esse non creditis, saltem his perspectis crederetis. pp. 350^{8}_{9}–351_{39})

лите, т. е. пратениците на всички народи. Българският пратеник, ако и да е остриган, немит и препасан с медна верига, както ти казваш, пък и наистина е тъй, все пак той е патриций и ние мислим и смятаме за несправедливо да се предпочита пред него един епископ, и то франкски. И понеже съзнаваме, че ти с негодуване понасяш това, ние не ти позволяваме да се върнеш сега на трапезата, както си мислиш, а те заставяме да обядваш в някоя гостилница заедно със служителите на императора".

20. Поради неизмеримата си душевна болка аз не им отговарих нищо, но направих това, което бяха заповядали, като счетох за недостойна трапезата, на която българският пратеник се предпочита, не искам да кажа пред мене, епископа Лиудпранд, но пред един ваш пратеник![1] Но благочестивият император облегчи скръбта ми с един голям подарък, като ми изпрати от своите изтънчени ястия едно тлъсто козле, от което сам беше вкусил и което беше великолепно напълнено с чеснов лук, кромид и праз и обляно със рибен сос. Аз пожелах тогава то да беше на вашата трапеза, та вие, които не вярвате, че изтънчените удоволствия на благочестивия император водят към благоприятен изход, само като видите, да повярвате.

[1] Т. е. не пред епископа Лиудпранд, а пред пратеника на германския император Отон I.

XXXIX. САЛЕРНСКА ХРОНИКА

Хрониката се нарича Салернска, понеже била написана около 978 г. от неизвестен салернски монах. Този монах се смята за продължител на знаменитата „История на лангобардите“ от Павел Дякон. В хрониката се разказва за лангобардските княжества в Долна Италия.

В хрониката се преповтаря едно известие на Павел Дякон за българи — жители на Италия. В същата хроника е поместено едно писмо на германския крал Людовик Немски до византийския император Василий I. В това писмо се съдържат някои данни за титлите на средновековните владетели, в това число и на българските.

Хрониката е издадена въз основа Codex Vaticanus lat. 5001, от края на XIII в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Chronicon Salernitanum, MGH, SS, III, стр. 467—571.

КНИЖНИНА: *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 431.

CHRONICON SALERNITANUM

1. De Bulgaris Italiae accolis

Apulus et Calaber, Vulgar, Campanus et Umber, Quosque Siler potat Romuleusque Tibris, Quique bibunt Ararim te flent Histrumque Padumque, Extimus adfinis, seu peregrina falanx. (p. 482_{43-46})

САЛЕРНСКА ХРОНИКА

1. Българи — жители на Италия

Оплакват те[1] апулиецът и калабриецътъ, българинът[2], кампанецътъ и умбриецът и тия, които пои Силер[3] и Ромуловият Тибър, и тия, които пият от Арар[4], Истър и Пад[5], и далечният граничен жител, и чуждата войска.

---

[1] Става дума за Архиз или Арихиз, който бил херцог на Беневент през 60-те години на VIII в.

[2] Споменаването на българи наред с жителите на редица области в Италия показва заселването на българи в Италия, което се потвърждава и от други извори. Вж. *Ив. Шишманов*, Критичен преглед на въпроса за произхода на прабългарите от езиково гледище и етимологиите на името „българин“, СбНУК, XVI—XVII, 1900, стр. 711; *Ив. Шишманов*, Българите в „Orlando Furioso“ и в по-старата френска драма. Български преглед, год. VI, кн. 8, 1900, стр. 78—80; *Vincenzo d'Amico*, I Bulgari in Italia nei secoli VI e VII dell' era volgare. Loro speciale diffusione nel Sannio, Campobasso 1933; *Vincenzo d'Amico*, I Bulgari stanziati nelle terre d'Italia nell'alto medio evo, Bulgaria, Roma, III (1941), стр. 40—50, 79—94, 172—182 *I. Petkanov*, Orme bulgare in Italia ed in Occidente, Bulgaria, Roma, III (1941), стр. 94—102.

[3] Дн. река Силаро в Северна Италия.

[4] Дн. Сома във Франция.

[5] Дн. река По.

2. *Princeps Bulgarorum rex vel dominus appellatur*

107. — — — Set nec hoc ammiratione caret, quod asseris, principem Arabum Protosimbolum dici, cum in voluminibus nostris nichil tale repperiatur, et vestri codices modo Architon modo Regem vel alio quolibet vocabulo nuncupent. Verum nos omnibus litteris scriptur[as] sacras praeferimus, quae per Davit non protosimbulos, set reges Arabum et Saba pro ere confitentur, Chaganum vero non praelatum Avarum, non Gazanorum aut Nortmannorum nuncupari reperimus, neque principem Vulgarum, set regem vel dominum Vulgarum. (p. 523_{3-9})

2. *Българският владетел се нарича „рекс" или „доминус"*

107. — — — Също така е чудно, гдето твърдиш[1], че владетелят на арабите се нарича „протосимвол"[2], докато в нашите книги не се среща нищо подобно, а и във вашите ръкописи стои „архонт" или „рекс", или друга някаква титла. Но пред всички книги ние предпочитаме Светото писание, което чрез пророк Давид[3] говори, че не „протосимволи", а „царе на Арабия и Сава поднасят дарове". А и владетелят у аварите, у хазарите или у норманите[4] не се нарича „прелат", а „хаган"[5], пък и у българите той се назовава не „princeps", но — „rex", или „dominus" на българите.

[1] Дадения тук текст е откъс от известното писмо на германския крал Людовик Немски (840—876), до византийския император Василий I (867—886). В това писмо, което се отнася към 871 г., се третира злободневният тогава въпрос за правото на западния император върху императорска титла и за изключителното право на източния император върху нея. [2] За титлата „протосимвол" вж. *Du Cange*, Glossarium graec., кол. 1268. [3] Пс. LXXII, 10. Текстът гласи: „reges Arabiae et Sabae donarium offerent" — т. е. „царете на Арабия и Сава дарове ще поднесат". [4] С „нормани" тук са означени варягите-руси; срв. *Liudprand*, MGH, SS, III, стр. 277_{15} сл. [5] За титлата „хаган" на киевските князе вж. Повесть временных лет, I, Москва—Ленинград 1950, стр. 114, 315, т. II, стр. 34, 296.

XL. ЛОБИЙСКИ ЛЕТОПИСИ

Тези летописи са съчинени в манастира Lobbes (епископията на Лиеж Белгия) през втората половина на X в. Те съдържат кратки бележки за френски, крале, византийски императори, епископи на епископията в Лиеж и други, до 741 г. За времето от 741 г. до 982 г. се разказват накратко, по години, събития от франкската история. Някои данни са взети от предишни автори и съчинения — Лауресхаймските летописи, Теган, Айнхард и др. В летописите се споменава за едно пратеничество на българския хан Маламир до франкския император Людовик Благочестиви през 832 г.

Летописите са издадени въз основа на Codex Bambergensis, от XI в.

ИЗДАНИЯ: Annales Lobienses, MGH, SS, XIII, стр. 224—235.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 381.

ANNALES LOBIENSES

Legati Bulgarorum ad imperatorem Ludovicum veniunt

832. Legati Vulgarorum cum muneribus venerunt. (p. 232_{14})

ЛОБИЙСКИ ЛЕТОПИС

Българските пратеници се явяват при император Людовик

832 г. Пратениците на българите[1] дошли с дарове.

---

[1] Пратениците на българския хан Маламир (831—836) се явили в 832 г. при император Людовик Благочестиви (814—840), за да съобщат, по всяка вероятност, за възцаряването на Маламир и да потвърдят мирните отношения между българи и франки. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 316.

XLI. ЛАНДОЛФ САГАКС

Ландолф Сагакс, наречен още Кампанус, вероятно от лангобардски произход, към края на X в. продължил „Римската история" на Павел Дякон. Той добавил нови осем книги, в които излага събитията до 813 г. Съчинението му е известно под името „Допълнения към Римската история на Павел Дякон (Additamenta ad Pauli Historiam Romanam) или „Смесена история" (Historia miscella) и брои всичко двадесет и шест книги. Ландолф Сагакс черпил изворен материал за добавените книги, от XIX до XXVI включително, предимно от църковната история на Анастасий Библиотекар.

В съчинението си Ландолф Сагакс привежда данни за готските и хунските нашествия в днешните български земи през III, IV и V в., както и за сражение между българи и араби по време на арабската обсада на Цариград в 718 г.

За своето издание Дройзен е използувал най-стария ръкопис Codex Palatinus 909 (L), който, както изглежда, е писан или поправен от самия Ландорф Сагакс.

ИЗДАНИЯ: Landolfi Sagacis additamenta ad Pauli Historiam Romanam, MGH, AA, II. Recensuit et adnotavit H. Droysen, Berolini, 1879, стр. 227 — 376.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 166.

LANDOLFI SAGACIS

ADDITAMENTA AD PAULI HISTORIAM ROMANAM

1. Gothorum et Herulorum invasio in Thraciam et Illyricum

Anno ab urbe condita millesimo tertio Decius e Pannonia inferiore Bubalie bicesimus octavus ab Augusto interfecto Philippo imperium invasit. Hic septimus post Neronem ad persequendos interficiendosque

ЛАНДОЛФ САГАКС

ДОПЪЛНЕНИЯ КЪМ РИМСКАТА ИСТОРИЯ НА ПАВЕЛ ДЯКОН

1. Нашествия на готи и херули в Балканския полуостров

В хиляда и трета година от основаването на Рим[1], след като бил убит Филип, властта получил Деций[2], роден в Бубалия, Долна Панония, като двадесет и осми император след Август[3]. Той, седми по ред след Нерон[4], издал жесто-

[1] Рим е бил основан в 754 г. пр. н. е. [2] Деций — римски император от 249 до 251 г. Роден е в с. Бубалия при Сирмиум, Долна Панония. Бил провъзгласен за император в края на 248 г. от дунавската войска. Потеглилият срещу него Филип (император от 244 до 249 г.) бил разбит при Верона. [3] Октавиан Август (63 г. пр. н. е. — 14 г. от н. е.), римски император. [4] Нерон, римски император (54—68).

Christianos feralia dispersit edicta plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. Iste bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit, Decium filium suum Cesarem fecit. Rome lavacrum edificavit. Vir artibus cunctisque virtutibus instructus, placidus et communis domi, in armis promptissimus huius temporibus, cum plurimi Gothi Histrum fluvium transmeassent Romanorumque civitates devastantes Mysos et Nicopolim capientes, Decius[a] autem una cum filio illos bello eggressus apud Abrytum, qui locus Phorothembronii dicitur, triginta milibus barbarorum interfectis[b] de suis plurimis perditis maxime Thraces ipseque in eodem bello inter confusas turbas gurgite paludis summersus ita, ut nec cadaber eius potuerit inveniri, filiusque eius bello extinctus est anno imperii secundo. Scythe vero cum plurimis spoliis et captivis ad sua reversi sunt captivam desertamque dimittentes Philippopolim[c] civitatem Macedonie. Huius temporibus Valens Licilianus imperator effectus ilico occiditur. Mox exercitus imperatores creavit Virium Gallum et Galli filium Volusianum. Horum temporibus Hostilianus Perpenna a senatu imperator creatus nec multum post pestilentia consumptus est. Sub his etiam Emilianus in Mesia imperator effectus est. Contra quem opprimendum ambo ptofecti apud Interamnam bellum civile molientes ab exercitu suo ce-

ки заповеди за преследване и избиване на християните и със своите мъчения дал Христовия венец на много светии. Потушил гражданската война, която била възникнала в Галия, а сина си Деций прогласил за цезар. Построил в Рим бани. Когато в негово време твърде много готи били преминали реката Истър[1] и опустошавали римските градове, като превзели Мизия и Никопол[2], той, мъж, надарен с всички качества и добродетели, благ и общителен в обикновения живот, а във война — твърде смел, заедно със сина си ги нападнал при Абрит[3], в така нареченото място Форотемброний. След като избил тридесет хиляди варвари и загубил твърде много от своите хора, повечето тракийци, сам той в това сражение, сред изпадналите в безредие тълпи, така потънал в дълбочините на блатото, че дори трупът му не могъл да се намери, пък и синът му загинал в сражението, и то във втората година на царуването му. А скитите[4] се върнали при своите с много плячка и пленници, като изоставили превзетия и безлюден македонски град Филипопол. Провъзгласеният тогава за император Валент Лицилиан загинал веднага. Войската тутакси избрала за император Вибий Гал и сина му — Волузиан[5]. В това време сенатът избрал за император Хостилиан Перпена, но наскоро след това той починал от чума. В тяхно време в Мизия бил провъзгласен за император и Емилиан. И двамата, когато се отправили да унищожат Емилиан и кроели гражданска война, били убити от

a) romanum imperium devastabant isti mysos nicopolim fu gientes obtinuerunt. decius *An.* b) interfectis minuitur ita ut... thraces multi perirent *An.* c) ut philippopolim desertam ab eis *(Scythis)* factam amitteret *(Decius)* *An.*

[1] Преминаването станало при гр. Novae, недалеч от устието на Iatrus (Янтра). Там готската войска се разделила. Едната част останала да обсажда този град, а другата се отправила през Стара планина за Пловдив. Понеже на гр. Novae дошла помощ, първата част от готите се насочила срещу град Nicopolis ad Istrum. Императорът с главните сили потеглил срещу готите при Никопол и им нанесъл поражение. Разбитите готи се отправили през Стара планина, за да се съединят с готите, които обсаждали Пловдив. При Стара Загора (Beroia, Augusta Traiana) готите разбили римляните, превзели и опустошили Пловдив. След това те потеглили обратно, натоварени с плячка. Срещата с императора, който искал да им пресече пътя, станала при Абрит. Управителят на Мизия Вибий Требоний Гал, който стоял в резерва, не се притекъл на помощ в сражението и император Деций заедно със сина си Хонорий Етруск загинали (юни 251 г.) [2] Никопол (Nicopolis ad Istrum); развалините му са на 2 км от с. Никюп. [3] Абрит, наричанъ още Phorothembronii (Forum Sempronii). Според *Kalinka*, Antike Denkmäler 350, това е дн. с. Аптаат. Според *Т. Иванов*. Два надписа от античния град при Разград: Сб. Г. Кацаров, II, 1955, стр. 167—183, Абрит трябва да се търси в Хисарлъка при гр. Разград. [4] Скитите, т. е. готите. [5] След смъртта на Деций останалата войска избрала за император управителя на Мизия Требоний Гал. Той, за да отклони съмнението в измяна и за да спечели привържениците на Деций, обявил за август и сърегент по-малкия син на Деций — Хостилиан. Още в края на 251 г. Хостилиан умрял от чума и за август бил обявен досегашният цезар, синът на Гал — Волузиан. През пролетта на 253 г. готите минали отново границата, но новият управител на Мизия Емилиан ги прогонил и им нанесъл поражение в собствената им земя. Войската му го обявила в началото на юни 253 г. за император. Той потеглил за Италия против Гал и сина му Волузиан, но, преди да се дойде до сражение, последните били убити. Скоро след това (септември 253 г.) бил убит от войските си и Емилиан, когато дошла новината, че Валериан, който бил извикан от Гал на помощ, бил провъзгласен за император. Валериан и син му Галиен получили общо признание през октомври 253 г.

duntur anno etatis pater septimo circiter et quadragesimo, imperii annos duos, creati in insula Meninge, que nunc Girba dicitur. Isti nihil omnino clarum gesserunt, sola pestilentia et morbis atque egritudinibus, quod nulla fere provincia Romana nulla civitas nulla domus fuit, que non illa generali pestilentia correpta atque vastata sint. Emilianus vero Maurus genere obscurissime natus obscurius imperavit. Siquidem avarus fuerat ac quarto mense dominatus apud Spoletium sive pontem, quem ab eius cede Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Ocricolum Narniamque Spoletium et urbem Romam regione media posita extinguitur vite anno quadragesimo septimo. Anno ab urbe condita millesimo octavo Licinius Valerianus cognomento Colobius tricessimus ab Augusto in Retia et Norico agens ab exercitu imperator et mox Augustus est factus. Gallienus quoque filius eius Rome a senatu Cesar est appellatus. Is parentibus ortus splendidissimis, stolidus tamen et multum iners neque ad usum aliquem publici officii consilio seu gestis accommodatus. Hic Cornelium Valerianum, Gallieni filii sui filium, Cesarem fecit. Sub his etiam Germani Ravennam usque venerunt. His imperantibus Religianus in Mesia, Cassius Labienus Posthumus in Gallia Gallieni filio interfecto imperatores effecti sunt. Pari modo Elianus apud Mogontiacum, in Egypto Emilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatum invasere. Tum Gothi rursus Histrum transeuntes Thesalonicam urbem Yllirici vastaverunt et predis onustatis ad propria re-

войската си при Интерамна[1], бащата на около четиридесет и седем години, след като управлявали две години. Те били родени на остров Менинкс[2], който сега се нарича Гирба. Те не извършили изобщо нищо славно само поради чумата, болестите и епидемиите, понеже нямало почти нито една римска провинция, град или къща, която да не е била сполетяна и обезлюдена от тази повсеместна напаст. Но Емилиан, по произход мавър, от твърде тъмно потекло, царувал още по-тъмно. Той бил скъперник и бил убит през четвъртия месец от царуването си при Сполециум[3] или при моста, който, както казват, бил наречен поради неговото убийство „Сангвинарий" [„Кръвожаден"] и се намирал всред областта, разположена между Окриколум[4], Нарния[5], Сполециум и града Рим; загинал на четиридесет и седемгодишна възраст. В хиляда и осмата година от основаването на Рим Лициний Валериан, по прякор Колобий, който се намирал в Реция[6] и Норикум[7], бил провъзгласен от войската като тридесети по ред след Август император, а скоро след това и за август. Неговият син Галиен бил провъзгласен в Рим за цезар. Валериан произхождал от твърде знатни родители, обаче бил глупав, много бездеен и нито със съветите си, нито с делата си бил годен за някаква обществена служба. Той направил Корнелий Валериан, сина на своя син Галиен, цезар. При тия императори и германците дошли дори до Равена[8]. През тяхното управление бил убит синът на Галиен[9] и за императори били провъзгласени Религиан в Мизия, а Касий Лабиен Постум в Галия[10]. По същия начин Елиан завзел властта в Могонциакум[11], Емилиан — в Египет, Валент — у македонците, Авреол — в Медиоланум[12]. Тогава готите преминали отново Истър[13], опустошили илирийския град Солун и, натоварени с плячка, се завърнали в своите земи. Тогава херу-

[1] Интерамна, град в Умбрия, сега Терни. [2] Менинкс — днес о. Джерба срещу Африка. [3] Сполециум — град в Умбрия, дн. Сполето. [4] Окриколум — град в Южна Умбрия, сега Отриколи. Нарня — град в и Умбрия. [6] Реция — римска провинция, обхващала северните склонове на Алпите, Сев. Тирол и Южна Бавария. [7] Норикум—римска провинция, обхващала източните алпийски области, на изток от р. Ин. [8] Равена, град в Италия. [9] Синът на Галиен, обявен от баща си сърегент преди плениването на Валериан в 260 г., убит през 258 г. в Кьолн. [10] При царуването на Галиен провинциалните войски провъзгласили за императори редица военачалници, от които най-известен бил Постум. Той владял Галия 10 години и бил признат в Британия и Испания. [11] Могонциакум — дн. Майнц. [12] Медиоланум — дн. Милано. [13] Готите през 262 г. започнали да нахлуват в земите на империята. В 267 г. при едно ново нахлуване е бил обсаден и Солун.

mearunt. Tunc et Heruli quingentis navibus per Maeotides paludes ad Pontum navigantes Bizantium et Chrisopolim ceperunt. (pp. 319_4—320_5)

лите[1], като потеглили с петстотин кораба през Меотидските блата към Понт, превзели градовете Византион и Хризопол[2].

2. *De Thracia et Illyrico sub Constantino et eius successoribus*

Verum enim vero ut imperia difficile concordiam custodiunt, Constantinus vir ingens et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul principatum totius orbis effectans Licinio bellum intulit, quamquam necessitudo et affinitas cum eo esset, ac primo[a] eum in Pannonia secunda apud Cibalas iuxta paludem Hiulcam nomine Constantino castra nocte Licinii irrupente, Licinius fugam petiit Bizantiumque fuga volucri pervenit, ubi Martinianum officiorum magistrum Caesarem creat. Constantinus omni Dardania Moesia Macedonia potitus numerosas provincias occupavit. Varia deinceps inter eos bella et pax reconciliata ruptaque est. (p. 326_{11-19})

Is successores filios tres reliquit atque unum fratris sui Dealmatii filium. His singuli has partes regendas habuerunt. Constantinus primus filius in decennali suo eius genitor fecit eum habere principatum cuncta trans Alpes, secundus Constantius in bicenali suo in Oriente constituit a freto Propontidis Asiam atque Orientem, Constans vero iuniorem in tricennalibus suis in Illyricum Italiamque et Africam ordinavit, Dealmatium in Traciam Macedoniamque et Achaiam, Annibalianum Dealmatii Cesaris consanguineum in Armeniam nationesque circumsocias. (p. 328_{22-30})

a) premit (?)

2. *Балканските земи при Константин I и неговите приемници*

Но, както е известно, властниците трудно запазват помежду си съгласие. Така и Константин[3], мъж велик, който се старael да постига всичко, което бил замислял, и се домогвал същевременно до господството над целия свят, обявил война на Лициний[4], ако и да имал с него приятелство и родство[5], и го [притиснал] във Втора Панония[6] при Цибале[7], край блатото Хюлка[8]. Когато през нощта Константин нахлул в стана на Лициний, последният побягнал и в усилен ход стигнал Византион, гдето назначил военачалника Мартиниан за цезар. Като завладял цяла Дардания, Мизия и Македония, Константин станал господар на много провинции[9]. След това между тях имало различни войни и мирът бил ту възстановяван, ту нарушаван.

Той оставил за наследници тримата си сина и един син на брата си Далмаций[10]. Те поотделно поели управлението на следните части: на първия син, Константин, бащата по случай десетата годишнина от възцаряването си предоставил властта над всичките земи отвъд Алпите, на втория, Констанций, по случай двадесетата годишнина, поверил властта в Изтока — над Азия и източните области, от Мраморно море нататък, а по случай тридесетата си годишнина дал на по-младия, Констанс, Илирик, Италия и Африка, на Далмаций — Тракия, Македония и Ахея, на Ханибалиан, брат на цезар Далмаций, — Армения и околните съюзни на-

[1] Херули — германско племе. Една част от херулите се заселили в 267 г. край Азовско море. През същата година е бил извършен и грабителският поход, за който става дума. [2] Византион, покъсно Константинопол (Цариград); Хризопол, сега Скутари. [3] Константин I Велики, роден в гр. Ниш, римски император (306—337). [4] Лициний, римски император (308—324). [5] Константин Велики дал при споразумението на срещата в Милано през 312 г. сестра си Констанция за жена на Лициний. [6] От времето на Диоклетиан Pannonia Inferior се разделя на Северна (P. Valeria) и Южна или Сирмийска (P. Secunda), а Pannonia Superior — на Северна (P. Prima) и Южна (P. Savia или Ripariensis). [7] Цибале — дн. Винковци, на река Босут в Югославия. [8] Хюлка — блатистата долина на р. Босут. [9] След поражението при Цибале и след второто поражение в Тракия Константин приел в 315 г. предложението на Лициний, според което получил Норикум, Панония, Савия, Далмация, Дардания, Дакия, Епир, Македония, Гърция и Илирик. [10] Тримата сина на Константин Велики (Константин, Констанций, Констанс) получили титлата „цезар“ съответно в 317, 323 и 335 г. Най-старият син получил префектурата Галия (с Британия и Испания), вторият син — префектурата Ориент (Азия, Сирия и Египет), най-малкият син — Западен Илирик, Италия и Африка. Според *Eutrop.* 10, 6, 2, синовете имали тези земи още като цезари. От двата сина на доведения брат на Константин Далмаций получил Източен Илирик, а Ханибалиан — царството Понт с титлата „цар на царете“.

Igitur defuncto Constantio Iulianus iam Thracas optinebat et non multo post Constantinopolium veniens appelatus est Augustus. (p. 333_{41-42})

роди. След смъртта на Констанций[1] Юлиан[2] владял вече тракийските области, а наскоро след това дошъл в Константинопол и бил провъзгласен за август.

3. *Bellum Gothorum cum Hunnis eorumque invasiones in Thraciam et Illyricum.*

3. *Борби между готи и хуни и техните нашествия в земите на Балканския полуостров*

In Africae partibus Firmus sese excitatis Maurorum gentibus regem constituens Africam Mauritaniamque vastavit. Cesaream urbem novilissimam Mauretaniae dolo captam dein cedibus incendiisque completam barbaris in predam dedit. Contra quem comes Theodosius pater Theodosii, qui post imperio praefuit, a Valentiniano maiore missus effusas Maurorum gentes multis proeliis fregit, ipsum Firmium afflictum et oppressum ad mortem coegit. Qui postquam experientissima providentia tota cum Mauretania Africamque composuisset, stimulante invidia iussus a Valente interfici apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum preoptavit at postquam sacramentum Christi, quod quesierat, assecutus est, post gloriosam seculi vitam etiam de vite aeterne securus percussori iugulum ultro prebuit. Circa hec tempora Gothi trans Histrum fluvium constituti civile bellum inter se duabus partibus commoverunt. Unius preerat Frithigernus, alterius Athalaricus. Frithigernus enim cum suis omnibus Arrianus erat, Athalaricus vero cum suis paganus. Cumque prevaluisset Athalaricus, Frithigernus auxilium a Valente postulat, per Hulfiam episcopum suum Arrianum, qui moratus sub Constantio fuerat cum Eudoxio et Acacio Arrianis, qui etiam litteras Gothicas primus adinvenit et scripturas divinas in eam convertit linguam. Statim Valens precepit Thracie militibus, ut Frithigerni auxilia commodarent. Hoc solacio victus

Като подбудил мавърските племена в пределите на Африка да въстанат, Фирм[3] се провъзгласил за цар и опустошил Африка и Мавритания. Той предоставил на варварите да разграбят Цезарея, най-прочутия град на Мавритания който бил превзет с измама и после подложен на кланета и пожари. Срещу него бил изпратен от Валентиниан Стари комесът[4] Теодосий, баща на Теодосий[5], който после застанал начело на държавата. Той разбил в много сражения пръснатите мавърски племена, а самия Фирм, сломен и притиснат, накарал да се самоубие. Като умиротворил с опитност и предвидливост цяла Мавритания и Африка и когато поради завистта на Валент[6] трябвало да бъде убит при Картаген, [Теодосий] пожелал да бъде покръстен за опрощение на греховете си и, след като приел причастието Христово, което бил поискал, и сигурен за вечния си живот след славния земен живот, сам подложил шията си на палача. По това време настанените отвъд Истър готи започнали помежду си гражданска война, разделени на две партии. Начело на едната партия стоял Фритигерн[7], а на другата — Аталарих. Фритигерн с хората си бил арианин, а Аталарих и хората му — езичници. Тъй като Аталарих добил надмощие, Фритигерн поискал помощ от Валент чрез своя епископ, арианина Вулфила, който по време на Констанций живял заедно с арианите Евдоксий[8] и Акакий. Вулфила пръв изнамерил готската азбука и превел Свещеното писание на готски. Валент веднага заповядал на войниците в Тракия да окажат помощ на Фритигерн. С

[1] Констанций умрял на 3. XI. 361 г. [2] Римският император Юлиан Отстъпник (361—363), който се стараел да възроди езичеството. [3] През последните три години от управлението на Валентиниан (364—375) маврите започнали да нахлуват и в Мавритания. Император Валентиниан изпратил (вероятно в 372 г.) в Африка Теодосий против узурпатора Фирм, произхождащ от местна княжеска династия. [4] При Константин Велики титлата comes получавали членовете на военния съвет като доверени лица на императора. Изобщо за титлата вж. *Seeck*: PWRE IV, 1, 630 и сл. [5] Бъдещият император Теодосий Велики (379—395). [6] Валент, римски император (375—378). След смъртта на император Валентиниан (375 г.) Теодосий бил наклеветен, че искал да вземе сам властта в Африка. [7] Водач на християнската партия. В избухналата през 372 г. борба бил надвит. Станал арианин от благодарност към император Валент, с чиято помощ бил разбит Аталарих. [8] Евдоксий, цариградски патриарх (360—369).

Athalaricus est etiam fuga versus. Non vero post multum tempus denuo inter se Gothi compacati Hulfilas non solum Frithigernis Gothos sed etiam Athalarici edocebat. Tunc Athalaricus videns religione patriam violari multos ex suis Arriani facti suppliciis tradidit, quos hactenus Arriani martyres appellant. Quam ob rem Frithigernus cum suis occidentalem partem petit, Athalaricus vero cum suo exercitu ibidem remansit. Hi ergo, qui cum Frithigerno occiduas petierant regiones, ab Occidente lingua patria Guisegothi id est occidentales Gothi sunt appellati, hi vero qui cum Athalarico in proprias sedes remanserant, Ostrogothi id est orientales Gothi sunt dicti. Ea tempestate gens Hunnorum diu inaccesis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos eosque conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Nam hos, ut refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filimer rex Gothorum Gadarici magni filius, qui post egressum Scantiae insulae iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui et terras Scithicas cum sua gente introiit, reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas Gothico sermone Alirumnas dicuntur, easque habens suspectus de medio sui proturbat longeque ab exercitu suo fugatas in solitudine coegit errare. Quas silvestres homines, quos nonnulli phaunos phicarios vocant, per desertum vagantes dum vidissent et earum complexibus in cohitum miscuissent, genus hoc ferocissimum ediderunt. Quae fuit primum inter paludes Meotidas minutum taetrum atque exile quasi hominum genus nec alia voce notum nisi que humani sermonis himaginem assignabat. Tali igitur Hunni stirpe creati Gothorum finibus advenerunt. Nam et quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes terribilitate fugabant eo, quod erat eis species pavendo nigredinis et velut quedam, si dici fas est,

тяхна подкрепа Аталарих бил победен и дори обърнат в бягство. Обаче не след дълго време готите се помирили отново помежду си и Вулфила поучавал не само готите на Фритигерн, но и тия на Аталарих. Когато Аталарих видял, че неговата религия уврежда отечеството му, предал на мъчение мнозина от своите хора, понеже станали ариани. Тях арианите наричат и досега мъченици. Поради това Фритигерн се отправил със своите хора на запад, а Аталарих останал със своята войска на същото място. Онези прочее, които заминали с Фритигерн към западните области, били наречени на своя език, по запада, вестготи, т. е западни готи, а тези, които останали с Аталарих в собствените си поселища, били назовани остготи, т. е. източни готи. По това време хунският народ, затворен дълго време всред непроходими планини, внезапно обхванат от ярост, се нахвърлил срещу готите, разстроил ги и ги изгонил от старите им поселища. Наистина ние научаваме, че хуните, както разказват древните, били произлезли по следния начин. Готският княз Филимер[1], син на великия Гадарих, който, след напускането на остров Скандия[2], вече пети по ред имал върховната власт над готите и бил навлязъл със своето племе в скитските земи, открил между своя народ някакви жени — вещици, които на готски език наричат алирумни. Понеже ги смятал за подозрителни, той ги изпъдил от своята среда и ги накарал да скитат из безлюдните простори, далеч от неговата войска. Когато горските люде, които мнозина наричат фауни фикари, ги видели да скитат из безлюдните места, те се съчетали с тях и така създали това най-свирепо племе. Отначало то обитавало всред Меотидските блата — племе, дребно на ръст, отвратително на глед, слабо подобие на човешкия род и известно само с глас, който отдалеч наподобявал човешка реч. Прочее произлезлите по такъв начин хуни дошли до земите на готите. Наистина, като всявали ужас със страшния си външен вид, те прогонвали дори и тия, които, може би, те не превъзхождали ни най-малко във военно отношение, тъй като имали ужасяващ черен образ и, ако може така да

[1] Филимер бил един от князете, под чието водачество готите напустнали около средата на II в. селищата си по долното течение на р. Висла и проникнали чак до северните брегове на Черно море.
[2] Т. е. Скандинавия, смятана от древните за остров.

deformis offa, non facie, habensque magis puncta quam lumina, quorum animi fiducia torvus prodit aspectus. Qui etiam in pignora sua primo die nata deseviunt; nam maribus ferro genas secant, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneri cognatur subire tolerantiam. Hinc inberbes senescunt et sine venustate effaebi sunt, quia facies ferro sulcata tempestivam pilorum gratiam cicatrices assumit. Exigui quidem forma sed arguti motibus expediti et ad equitandum promtissimi, scapulis latis et ad arcus sagittasque parati, firmis cervicibus et supervia semper erecti. Hi vero sub hominum figura vivunt beluina saevitia. Quod genus expeditissimum multarumque nationum grassatorem Gothi ut viderunt, transito Danubio fugientes a Valente sine ulla faederis pactione suscepti sunt. Tribuens eis terras Thraciarum ad habitandum, arbitratus preparatum solacium ab eos habere contra omnes barbaros ac pro re milites de cetero neglegebat et eos qui dudum contra hostes elavoraverant, imperator despiciebat. Etiam collatores precepit provincie per vicos et civitates per unumquemque militem octoginta solidos exigere. Hoc ergo fuit initium, ut illo tempore Romana res publica calamitatibus subderetur. Barbari namque cum Thraciam tenuissent, licenter Romanorum provincias devastabant biginti depopulantes civitates. Interea Valens ab Antiochia Constantinopolim veniente apud Bosphorum agnoscens Gothorum gentem commota fuisset ad bellum, mox ad Valentinianum fratrem misit solacia petens. At ille rescripsit, quia religiosum non esset talem virum iura imperii regere, qui deo rebellis existeret, sed magis esset iustum, ut eius superbia sedaretur. Quod dum ille miserrimus agnovisset, licet maiori necessitate constrictus non tamen a sua ni-

се каже, не лице, а някаква безформена пита, и то вместо очи — по-скоро точки. Техният свиреп изглед издавал душевна самоувереност. Те проявявали свирепост дори спрямо своите деца още в деня на раждането им; нарязвали с нож бузите на момчетата, за да ги накарат да понасят рани, преди да са вкусили мляко. Затова те остарявали голобради и като младежи били лишени от красота, защото набразденото от ножа лице загубвало съответната на възрастта прелест поради белезите на раните. Те били наистина дребни на ръст, но хитри, бързи в движенията си и твърде сръчни при яздене, с широки плещи и готови да си послужат с лъкове и стрели, със здрави вратове и винаги надменно изправени. Под външноста на човеци обаче те криели зверска свирепост. Когато готите видели това извънредно подготвено за бой племе, насилник над много народи, те побягнали, преминали Дунава и били приети от Валент без никакво договорно съглашение. Давайки им за заселване тракийските земи, [Валент] сметнал, че в тяхно лице си е създал опора против всички варвари, и поради това пренебрегнал понататък войниците си и не зачитал тези, които доскоро изнасяли борбата с неприятелите. Той заповядал и на провинциалните бирници да събират по села и градове осемдесет солиди за всеки войник[1]. Това именно било първопричината римската държава да се изложи по онова време на нещастия, защото варварите, като завзели Тракия, свободно опустошавали римските провинции, като разграбили двадесет града. Между това Валент, на път от Антиохия за Константинопол[2], като се научил при Босфора, че готското племе се било вдигнало на война, веднага отправил молба до брата си Валентиниан[3] за помощ. Но той му отговорил, че не било благочестиво такъв мъж, който се е разбунтувал против бога, да управлява империята, а би било по-справедливо да се усмири неговата гордост. Когато нещастникът узнал това, ако и притиснат от голяма нужда, все пак не отстъпил

[1] Църковният писател Сократ (Historia ecclesiastica, IV, 34, PGr, LXVII, кол. 554) споменава за император Валент: „... Надявайки се, че варварите ще бъдат по-добри пазители на ромейската земя, той не се грижеше за увеличаването на римската войска, но обърна военната повинност в пари". [2] Валент пристигнал от Антиохия в Цариград на 30. V. 378 г., посрещнат недружелюбно от населението, което било възбуждано от православното духовенство. [3] След поражението при Марцианопол Валент се обърнал към западния император Грациан за помощ. Валент изпратил срещу готите пълководците Траян и Профутур. Сражението станало късно през лятото около Томи, дн. Кюстенджа.

mietate cessavit sed fuit veritati rebellis. Terentius igitur inter haec victor reversus ab Armenia vir optimus et pietate decenter ornatus. Tunc ei iussit Valens poscere dona, que vellet. At ille, quod decebat pium virum, cogitare respondit; non aurum, non argentum, non predium, non cingulum neque domum petiit sed ut eis, qui pro apostolica doctrina pericula sustinuerant, una preberetur ecclesia. At ille petitionem ex scripto susceptam cognoscens disrupit eumque alia postulare precepit. Verum ille „verba precum suscipe" inquit „o imperator, et habeo donum: aliud vero non postulo. Intentionis mee iudex est universorum iudex". Cum ergo Valens transacta Bosphoro venisset in Thraciam, primum quidem Constantinopolim commoratus est preparans bellum, deinde Traianum magistrum cum expeditu contra Gothos destinavit. Qui victus ignominiose reversus est. Cui cum Valens mollitiei exprobraret, respondit „non ego victus sum, imperator, sed tu, qui contra deum pugnans et barbaris nutum eius concillias. An nescis, quos ab eclesiis expulisti vel quibus eas tradidisti?" Inter hec barbari per Thracias discurrentes etiam Constantinopoleos suburbana incendiis cedibusque vastabant non existens, qui eis resistere fortiter prevaleret. Qui dum usque ad muros venissent urbis, afflicta civitas contra imperatorem murmurabat. Illae sera peccati penitentia simulatus episcopos ceterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Circenses igitur agebantur et illic Valentem conviciis accumulabant invalidum et bellorum fugacem clamabant dicentes „da arma et nos pugnamus". Hinc ira accensus imperator III id. Iun. a Constantinopolim egressus interminitans penas se pro iniuriis, cum rediret, Constantinopolitanis civibus exacturum et, quoniam primitus videbantur Procopio prebuisse solacium, ita, ut civitatem

от своята надменност, но продължил да се бунтува срещу истината. И тъй, по това време от Армения се завърнал като победител Теренций[1], мъж предобър и надарен с благочестие. Тогава Валент го накарал да поиска дарове, каквито желае. А той, както подобава на благочестив мъж, отговорил, че ще си помисли. Той не поискал нито злато, нито сребро, нито имение, нито чин, нито къща, но пожелал да се даде една църква на тези, които се били изложили на опасности заради апостолското учение. А императорът, като получил и прочел писмената му молба, скъсал я и му поръчал да иска друго. Обаче Теренций отговорил: „Приеми молбата ми, императоре, и аз ще имам своя дар. Друго наистина не искам. Съдия на моето желание ще бъде всевишният съдник". И тъй, когато Валент преминал Босфора и дошъл в Тракия, той отначало останал в Константинопол да подготви войната, а след това отправил срещу готите военачалника Траян[2] с готова за бой войска, който обаче се върнал позорно победен. Когато Валент го укорявал в слабост, той му отвърнал: „Не аз съм победен, императоре, а ти, който се опълчваш срещу бога и насочваш благоволението му към варварите. Или ти не знаеш кои люде си изгонил от църквите, или не знаеш кому си предал тия църкви?" Между това варварите, ширейки се из тракийските земи, подлагали на пожар и кланета дори предградията на Константинопол, без да се намери някой, който храбро би могъл да им се противопостави. Когато те били дошли чак до стените на столицата, изплашените граждани започнали да негодуват против императора. Той се престорил, че се разкайва, ако и късно, за греха си, и заповядал да върнат от изгнание епископите и останалите духовници. На устроените тогава циркови игри обсипвали Валент с обиди, наричали го страхливец, който избягва сраженията, и казвали: „Дай ни оръжие и ние ще се бием". Разгневен от това императорът напуснал Константинопол на третия ден от юнските иди[3], като заплашвал константинополските граждани, че при завръщането си ще им наложи наказание заради оскърблението, и то така, че щял

---

[1] Теренций — пълководец на император Валент. [2] Траян заемал длъжността magister peditum praesentalis — главнокомандуващ на пехотата. [3] На 11. VI. 378 г.

aratro vertere minaretur. Hisaacius autem sacer monachus tenens frenum equi Valentis, cum novissime egrederetur in prelium, ait ad eum „quo vadis imperator adversus deum pugnans et deum adversarium habens?" Quem iratus carceri tradidit mortem illum minatus, si rediret, quem ammodum Micheae quondam Achab. Post egressionem autem eius quidam ex suis confessi sunt, quod preceperit divinationes fieri de impetu belli, quod sibi imminebat. Deduxit igitur Constantinopolitanos usque ad urbem Hadrianopolim, que est in confinio Macedonie. Denique quinto decimo imperii sui anno lacrimabile cum Gothis bellum commisit. At primum Gothorum impetum perturbatae Romanorum equitum turmae nudatosque pedites deseruere: qui mox equitatu hostium saepti ac sagittarum nubibus obruti cum amentes metu huc illlucque fugitarent funditus cese gladiis insequentium contisque perierunt. Ipse imperator sagitta saucius versusque in fugam ob dolorem nimium se de equo laberetur in vilissima deportatur casa, ubi supervenientibus Gothis igneque supposito incendio concrematus est V id. Aug. anno vite quinquagesimo, imperii anno cum fratre Valentiniano tertio decimo, post mortem eius annos duos, menses quinque diebus tredecim. In quo probanda hac fuere. Fuit possessoribus culto bonus, mutare iudices rarius, in amicos fidus, irasci sine noxa ac periculo cuiusquam, sane valde timidus. Quod divinus Hisaacius in carcere faetoris eius, dum cremaretur, divina gratia et anime munditia deprehenderit predixeritque interemptionem eius his, qui secum erant, antequam nuntii advenissent, qui gesta prelii nuntiarunt iusto itaque dei iudicio ab illis igne crematus est, quod ipse perfidie suc-

b) cum *add.*

да им разоре града с рало, понеже някога, както изглеждало, били дали подкрепа на Прокопий[1]. А тъкмо когато Валент тръгнал на бой, светият монах Исакий уловил юздите на коня и му казал: „Къде отиваш, императоре, когато се бориш срещу бога и имаш бога за противник?" Разгневен, императорът го хвърлил в затвора и го заплашил със смърт, ако се върне, както някога Ахав бил сторил с Михея[2]. След заминаването му обаче някои от неговите хора признали, че той наредил да се извършат гадания поради надвесилата се над него военна опасност. И тъй, Валент отвел цариградчаните чак до града Адрианопол, който е в съседство с Македония[3]. Най-после на петнадесетата година от своето възцаряване той почнал пагубната война с готите. Но при първото нападение на готите отредите на римската конница били докарани в безредие и изоставили без защита пехотинците. А те, заобиколени веднага от неприятелската конница и обсипани с облаци от стрели, се лутали насам-натам, обезумели от страх, и загинали до крак, съсечени от мечовете и копията на преследвачите. Самият император, ранен от стрела и обърнат в бягство, бил занесен в твърде бедна къща, понеже поради силната болка се смъкнал от коня си. Връхлетелите готи запалили къщата и там той бил изгорен на петия ден преди августовските иди[4], на петдесетата година от живота си, на тридесетата година от съвместното управление с брата си Валентиниан, две години, пет месеца и тринадесет дни след неговата смърт. Следните негови качества са били похвални: бил добър закрилник на собствениците, рядко сменявал съдиите, бил верен към приятелите си, безвреден и безопасен бил в гнева си към другите, пък и бил твърде боязлив. Докато [Валент] горял, божественият Исакий в своя зловонен затвор узнал това по божия милост и душевна чистота и възвестил гибелта му на тези, които били заедно с него, преди да дойдат вестителите, които съобщили за станалото в сражението. И тъй, по справедливата божия присъда [Валент] бил изгорен в огъня от ония, които сам той

[1] Прокопий се обявил на 28. IX. 365 г. в Цариград за император. През това време Валент се намирал в Сирия. Общо за въстанието вж. *Г. Л. Курбатов*, Восстание Прокопия (365—366), ВВр, XIV (1958), стр. 3—26. [2] Съвременник на пророк Илия. Живял по времето на израилския цар Ахав (VIII в. преди н. е.) [3] Така се наричала Източна Тракия. [4] На 9 август 378 г.

cenderat igni. Denique petentibus Gothis, ut eis episcopos mitteret, a quibus fidei rudimenta susciperent, Valens doctores ad eos Arriani dogmatis misit. Sicque universa illa gens Arriana effecta est. Gothi vero imperatore occiso denuo iam securi usque ad muros Constantinopoleos venientes eius suburbana vastabant. Quapropter cives, qui arma valebant portare, que invenissent, hostibus, ut poterant, resistebant. Domnica vero Augusta Valentis uxor premia ex erario puplico bene pugnantibus secundum consuetudinem militum ministrabat. (pp. 344_{8}—346_{35})

бил възпламенил с огъня на ереста. Най-после, когато готите искали да им изпрати епископи, от които да усвояват основите на вярата, Валент им пратил проповедници на арианското учение и по тоя начин цялото готско племе станало арианско. А готите, като погубили императора, отново, вече необезпокоявани, стигнали до самите стени на Константинопол и опустошавали предградията му. Поради това боеспособните граждани се противопоставили на неприятелите, както могли с оръжие, каквото намерили. А императрица Домника, съпруга на Валент, давала според обичая награди от държавната каса на ония от войниците, които добре се сражавали.

4. Hunni Thraciam devastant

Eo tempore Hunni transeuntes Histrumfluvium Thraciam devastabant. (p. 354_{45-46})

4. Хуните опустошават Тракия

През това време[1] хуните преминавали река Дунав и опустошавали Тракия.

5. De Hunnorum incursionibus in Thraciam et Illyricum

Eodem tempore erant Gothi et gentes alie multe ac maxime trans Danubium Hyperboreis locis inhabitantes, ex quibus rationabiliores quattuor sunt, Gothi scilicet, Ypogothi, Gepides et Wandali, nomen tantum et nihil aliud mutantes unaque lingua utentes, omnes autem fidei erant Arriane malignitatis. Isti sub Archadio et Honorio Danubium transeuntes in terra locati sunt Romanorum. Et Gepides quidem, ex quibus postmodum divisi sunt Langobardi et Avares, villas, que sunt circa Siggedonem et Syrmium, habitaverunt; Hipogothi vero post Alarichum Romam depopulantes in Gallias habuerunt et que ibidem sunt optinuerunt; Gothi autem Pannoniam habuerunt primum, dein nono decimo anno imperantis Theodosii iunioris Thrace villas

5. Хунски нападения в Тракия и Илирик

По онова време[2] отвъд Дунав, в северните места, живеели готи и много други твърде големи племена, от които позабележителни са четири, а именно готи, хипоготи[3], гепиди[4], и вандали[5]. Те не се различават по нищо друго, освен по име, и си служат с един и същ език, всички обаче изповядвали арианската ерес. Те преминали Дунава по времето на Аркадий и Хонорий[6] и били настанени на римска земя. Гепидите пък, от които после се отделили лангобардите[7] и аварите[8], обитавали селищата около Сингидунум[9] и Сирмиум[10]. А хипоготите[11] като опустошили след смъртта на Аларих[12] Рим, настанили се в галските провинции и завладели каквото имало там. Готите пък завладели отначало Панония, а после, през деветнадесетатата година от управлението на Теодосий Млади[18] се настанили в селищата

[1] В 441 г. Атила нахлул в Тракия, Македония и Илирик. [2] След смъртта на Теодосий I (17. I 395 г.) [3] Това име не се споменава никъде другаде. [4] Племе от източногерманската група. Готите се делели на три племена: остготи, вестготи и гепиди. Вж. *Schmidt*, Geschichte der Deutschen Stämme, I, 1, стр. 54—55. [5] Вандалите били племена от източногерманската група. [6] Аркадий и Хонорий били синове на Теодосий I, след чиято смърт (395 г.) Аркадий станал император на Източната империя (395—408), Хонорий — на Западната (395—423). [7] Лангобардите били племена от западногерманската група. [8] Аварите били тюркско племе, сходно с хуните. За подробности вж. у *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I. стр. 70—76. [9] Сингидунум — дн. Белград. [10] Сирмиум — дн. Сремска Митровица, главен град на Долна Панония. [11] В случая под хипоготи се разбират вестготи. [12] Аларих — вестготски вожд (382—402). [18] Теодосий Млади (408—450) — син на император Аркадий.

habitaverunt et per quinquaginta et octo annos in Thrace morantes Occidentis quoque optinuerunt imperium. (p. 358_{24-36})

Per hec tempora Attila rex Hunnorum vir fortis atque superibus, dum cum fratre Bleba super Hunnos principaretur, Thracias et Ylliricum seva depopulatione vastavat et omnes civitates et castella in servitutem redigens preter Hadrianopolim et Heraclium, que quondam Perinthum vocabatur, tunc exercitus Romanorum, qui in Sicilia morabatur, ad defensionem orientalium provinciarum revertitur. Cogitur ergo Theodosius legationem Attile mittere, et sex milia librarum ei pro recessu prebens mille librarum annuum tributum persolvere pollicetur. (p. 359 $_{15-23}$)

на Тракия и като престояли в Тракия петдесет и осем години, завзели и Западната империя.

По това време[1] хунският цар Атила, храбър и горд мъж, докато властвувал с брата си Бледа над хуните, опустошавал жестоко Тракия и Илирик и заробил всички градове и крепости освен Адрианопол и Хераклея, която някога се наричала Перинт[2]. Тогава римската войска, която се намирала в Сицилия, се върнала, за да защити източните провинции. Поради това Теодосий се принудил да изпрати пратеничество до Атила и, като му предложил да се оттегли срещу шест хиляди либри[3], обещал да му плаща годишен данък хиляда либри.

6. Basiliscus Thraciae magister praepontitur

Per idem tempus Leo imperator Zenonem generum suum magistrum totius Orientis fecit et Basiliscum fratem Verene Auguste uxori sue magistrum Thrace constituit. (p. 363_{36-38})

Mox Basiliscus magistrus Thrace in Campo imperator est acclamatus, Marcum filium Cesarem fecit et Zenobiam uxorem suam Augustam coronavit. (p. 364 $_{6-8}$)

6. Василиск става началник на войските в Тракия

По същото време[4] император Лъв направил зета си Зенон[5] началник на войската на целия Ориент[6] и назначил Василиск[7], брата на жена си Верена Августа, за началник на войските в Тракия.

Скоро началникът в Тракия Василиск бил провъзгласен на Марсовото поле за император[8]. Той направил сина си Марк цезар, а жена си Зиновия коронясал за императрица.

7. De Vitaliani seditione

Hoc etiam anno idest imperii Anastasii undecimo Vulgares per Ylliricum et Thraciam discurrunt, priusquam agnoscerentur, eamque crudeliter devastant. (p. 365_{18-20})

Igitur Vitalianus, quem populus imperatorem expetiverat, accepta tota Thrace Scythia et Mysia Vulgares habens secum et multitudinem Hunnorum cepit Anchialum et Odissopolim. Comprehendit autem et Cyrillum magistrum militum Thrace et pervenit predas gerendo usque Bizantium. Parcens vero civitati apud Sostenium castra meta-

7. Бунтът на Виталиан

Още през тази година, т. е през единадесетата година от управлението на Анастасий[9], българите, преди да се получи известие за тях, пребродили Илирик и Тракия и жестоко я опустошили.

Виталиан[10], когото народът издигнал за император, като завзел цяла Тракия, Скития и Мизия, с българи и множество хуни, превзел Анхиало и Одисопол[11]. Той заловил обаче и Кирил[12], началника на военните сили в Тракия, и плячкосвайки страната, достигнал чак до Византион[13]. Обаче той пощадил града и располо-

[1] В 444 г. [2] Перинт — град в Тракия, дн. Ерегли. [3] От една либра са били сечени 72 номизми (солиди), чието тегло се е движело от 3,80 гр до 4,53 гр. [4] В първите години от царуването на император Лъв I (457—474). [5] Зенон — по-късно византийски император (474—491). [6] Т. е. на диоцеза Ориент. [7] Назначен за началник на войските в Тракия в 463 г. [8] Василиск бил провъзгласен за император в 475 г. [9] Анастасий I — византийски император (491—518). [10] Виталиан — син на предводителя на федератите в крайдунавските области. Въстанал в 513 г. като защитник на православието против обвинения в арианство Анастасий и три пъти се явявал пред стените на Цариград — в 514, 515, 518 г. г. [11] Одисопол, Одесос — дн. Варна [12] Кирил бил назначен след 514 г. за началник на войските в Тракия. [13] Т. е. Цариград.

tus est. Anastasius autem desperatione consternatus mittit ex senatu quosdam rogans eum pacisci et iurare una cum senatu, quod ab exilio episcopos revocaret apud Heracliam Thrace. Porro Vitalianus addidit, ut et principes uniuscuiusque scole iurarent istud sed et Macedonius et Flavianus, qui nequiter pulsi fuerant, suos reciperent thronos similiter et reliqui omnes episcopi et ita celebraretur synodus Romano et cunctis episcopis convenientibus et communi iudicio probarentur, que adversus orthodoxos sunt presumpta. Itaque cum hec imperator senatus et reliqui principes populique iurassent et confirmassent ita fiendum, facta est pax et ad propria rediit. Hormisda vero Romanus episcopus molestiis fatigatus a Theodorico Vitaliano favente Ennodium episcopum misit et Vitalianum archidiaconum ad synodum celebrandam apud Heracliam. Venerunt autem et episcopi ex diversis locis fere ducenti, qui illusi ab iniquo imperatore ac Timotheo episcopo Constantinopolitano recesserunt inefficaces. Impius quippe imperator pacta transgrediens clam intimavit Romano pape, ne veniret. Miserat enim Vitaliano sacram, quo transmitteret eam Romam, ut papa proficesceretur ad celebrandam apud Heraclyam synodum. Omnis autem populus atque senatus in presentia maledicebat Anastasio tamquam periuro. Porro Vitalianus indignatus adversus Anastasium ob periurium multa mala exercitibus Anastasii et relique rei puplice demonstravit occidens rapiens armis exuens et prostremo ad iniurias eius unumquemque militem uno ereo nummo vendens. (p. 366_{8-34})

жил стана си при Состениум[1]. А Анастасий, загубил ума и дума от отчаяние, изпратил сенатори, които да го помолят да сключи мир, и обещавал да се закълне заедно със сената, че щял да възвърне заточените при Тракийска Хераклея епископи. Виталиан пък добавил още да се закълнат в това и отделните началници на войските. Той също поискал несправедливо изгонените епископи Македоний[2] и Флавиан, както и всички останали епископи да си поемат отново катедрите и да се свикат на събор римският и всички други епископи, та да бъде подложено на обща преценка това, което е било постановено преди против православните. И така, когато императорът, сенатът, останалите първенци и демите се заклели в това и потвърдили, че така трябва да стане, сключен бил мир и Виталиан се върнал в земите си. А римският епископ Хормизда[3] поради силното желание на Теодорих[4], който бил благосклонен към Виталиан, изпратил епископа Енодий[5] и архидякона Виталиан, за да участвуват в събора при Хераклея. Там дошли около двеста епископа от разни места. Изиграни обаче от безчестния император и от константинополския епископ Тимотей, те се разотишли, без да свършат нещо. Нечестивият император, нарушавайки споразумението, бил внушил тайно на римския папа да не идва, а пък чрез Виталиан пратил писмо до папата в Рим, за да замине и участвува в събора при Хераклея. Обаче целият народ и сенатът ругаели в това време Анастасий като клетвопрестъпник. А Виталиан, негодувайки срещу Анастасий поради нарушението на клетвата, причинил много злини на неговите войски и изобщо на държавата, като убивал, плячкосвал, обезоръжавал войниците му и, най-после, за да му нанесе обида, продавал всеки един от тях за по един меден грош.

8. Attila Macedoniam, Mysiam et Achaiam vastat

Interea Attila rex Unnorum cum Bleva fratre suo regnum intra Scithiam et Daciam tenebant. Inde exiens iam dictus Attila crudeliter dissipavit Macedoniam Misiam Achaiam, deinde et fratrem suum oc-

8. Атила опустошава Македония, Мизия и Ахея

По това време хунският цар Атила с брата си Бледа царувал в земите между Скития и Дакия. Като излизал оттам, споменатият вече Атила разорил жестоко Македония, Мизия, Ахея, а след

[1] Сега Стения, до с. Йеникьой, на Мраморно море. [2] Македоний — цариградски патриарх, отстранен от Анастасий в 511 г. [3] Хормизда — римски папа от 514 до 523 г. [4] Готски крал в Италия. [5] Енодий — епископ на гр. Тицинум (Италия) от 514 г.

cidit; confisus itaque in multitudine de fortissimis gentibus, quas sibi sibiugaverat, posuit in animo suo venire ad dissipandum occidentale imperium. (p. 385_{6-15})

това убил и брата си. И тъй, осланяйки се на голям брой твърде храбри племена, които си бил подчинил, замислил да съсипе Западната империя.

9. Leonis imperatoris tempore Bulgari contra Saracenos pugnant

Inter haec defuncto imperatore Theodosio, qui uno solum modo imperium rexerat anno, eius in loco Leo Augustus subrogatur. Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum inmenso exercitu veniens Constantinopolim circumdedit ac per continuum triennium obsedit, donec civibus multa instantia ad deum clamantibus plurimi eorum fame et frigore bello pestilentiaque perirent ac sic pertaesi obsidionis abscederent. Qui inde egressi Vulgarum gentem, quae est super Danubium, bello aggrediuntur et ab hac quoque victi ad suas naves refugiunt; quibus cum altum peterent, irruente subito tempestate plurimis etiam mersis sive contritis navibus perierunt. Intra Constantinopolim vero trecenta milia hominum pestilentia interierunt. (p. 404_{34-41})

9. По време на император Лъв българи се сражават против сарацините

Между това, след смъртта на император Теодосий[1], който царувал само една година, на негово място бил избран за император Лъв[2]. По това време същото това сарацинско племе[3] дошло с огромна войска, обградило Константинопол и го обсаждало непрекъснато три години. Най-после поради усърдните молитви на гражданите към бога твърде много от сарацините загинали от глада и студа, от войната и чумата и, като им дотегнала обсадата[4], те се оттеглили. Оттук те нападнали племето българи, което се намира край Дунава. Победени и от него, потърсили убежище на корабите си. Когато навлезли с тях в открито море, внезапно ги връхлетяла буря и те загинали, като повечето кораби потънали или били разбити. А в самия Константинопол загинали от чумата триста хиляди души.

[1] Теодосий III, византийски император (715—717). [2] Лъв III, византийски император (717—741). [3] Сарацинско племе, сиреч арабите. [4] Обсадата на Цариград от сарацините започнала през август 717 г. и била вдигната през август 718 г.

XLII. ВЕНЕЦИАНСКА ИЛИ АЛТИНСКА ХРОНИКА

Венецианската хроника, наричана обикновено Алтинска, била съставена от неизвестен автор през X в. Впоследствие била допълнена до XIII в. Тя представлява компилация от разнообразни по-ранни съчинения. Разделена е на осем книги.

В хрониката е споменато поражението, което българският хан Крум нанесъл на византийския император Никифор.

Издадена е според ръкописите: Cod. Vaticanus 527 S (1), от XIII, и Cod. Venetus biblioth. seminarii patriarch. H. V, 44 (2).

ИЗДАНИЯ: *Simonsfeld*, Chronicon Venetum (vulgo Altinate), MGH, SS, XIV, стр. 1 — 69.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 933.

CHRONICON VENETUM (VULGO ALTINATE)

Nicephorus imperator a Bulgaris interficitur

Mense Iulii 25. die interfectus est Nichoforus imperator in Vulgaria[a] a Crumo principe Vulgaro[b], et evulsum est caput eius a pelle; reliquum autem corpus eius igni combussit. (p. 65_{30-32})

ВЕНЕЦИАНСКА ХРОНИКА (НАРИЧАНА ОБИКНОВЕНО АЛТИНСКА)

Българите убиват император Никифор

На двадесет и петия ден на месец юли бил убит император Никифор[1] в България от българския княз Крум[2] и кожата на главата му била одрана. Останалото му тяло било изгорено от Крум.

a) Vulga *1*, Bulgaria *2*, b) Vulgato *2*.

[1] Никифор I, виз. император (802—811). [2] Крум, бълг. хан (803—814). Сражението станало през нощта срещу събота, който ден именно е 26 юли 811 г. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 258 и бел. 1. Авторът на Венецианската хроника е дал датата 25 юли, което отговаря приблизително на нощта между 25 юли (петък) и ранната утрин на 26 юли (събота).

XLIII. ПОМЕНИК НА МАНАСТИРА „СВ. ПЕТЪР" В ЗАЛЦБУРГ

Поменикът на манастира „Св. Петър" в Залцбург е един от многобройните подобни паметници на разни манастири през средновековието. Помениците представляват списъци предимно с имена на починали монаси и други духовни лица, като често към всяко име се дават указания за датата на смъртта на съответното лице. Поменикът на манастира „Св. Петър" се разделя на няколко части, последните от които са загубени. Почнат е от 748 г. и е писан последователно от различни духовни лица. В първата част (от 748 г. до 1004 г.) се среща лично име, наподобяващо българското народностно име.

ИЗДАНИЯ: Monumenta Necrologica monasterii S. Petri Salisburgensis, Dioecesis Salisburgensis et Bavarica, MGH, Necrologia Germaniae II, стр. 3—64.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 63.

NECROLOGIA GERMANIAE

MONUMENTA NECROLOGICA MONASTERII S. PETRI SALISBURGENSIS

Ordo monachorum defunctorum (p. 18)
Pulgar. (p. 20 24)

ГЕРМАНСКИ ПОМЕНИК

ПОМЕНИК НА МАНАСТИРА „СВ. ПЕТЪР" В ЗАЛЦБУРГ

Списък на починали монаси.

— — —

Пулгар[1].

[1] За това собствено име, както и за други подобни лични имена, наподобяващи българското народностно име, вж. у *Д. Дечев*, Източно-германският произход на българското народностно име, ГСУ, ИФ, XXII, 11, 1926, стр. 3—5; *Стр. Лишев*, Прабългарите и българското народностно име в Европа около началото на V в., ИИБИ, V, 1954, стр. 358—361.

XLIV. ЙОАН ДЯКОН

Йоан Дякон бил приближен на венецианския дож Петър Урсел (991—1009), който му възлагал разни задачи и го изпращал като свой пратеник в чужбина, специално при германските императори Отон III и Хенрих II. Затова авторът бил добре осведомен за съвременните събития, някои от които предава като наблюдател и участник. Неговото съчинение е най-старата венецианска хроника от края на X в. Започната в 980 г. и завършена в 1008 г., тя представлява ценен извор и за събитията, на които авторът не е бил съвременник, понеже съдържа непознат от други извори материал. В нея намираме сведения за помощта, която хан Тервел оказвал на византийския император Юстиниан II Риномент, за отношенията между цар Симеон и хърватите, за походите на византийския император Василий II срещу българите и др.

Основният ръкопис на текста е Cod. bibl. Urbinatis, във Ватиканската библиотека, от края на X в.

ИЗДАНИЯ: Iohannis Diaconi Chronicon Venetum et Gradense MGH, SS, VII, стр. 1 — 38.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 432.

IOHANNIS DIACONI

CHROHICON VENETUM

1. Iustinianus Rhinotmetes auxilio Terbelli regis Bulgarorum regnum suum recipit

Contra hunc suprascriptum Iustinianum Leo augustalem dignitatem arripiens, eum regno privavit. Regnumque Romanorum tribus annis regens, Iustinianum exulem in Ponto servavit.

Rursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum eius invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore in eadem civitate in custodia tenuit.

At vero Iustinianus, qui amisso principato in Ponto exulabat, auxilio Terc-

ЙОАН ДЯКОН

ХРОНИКА НА ВЕНЕЦИЯ

1. Юстиниан II Ринотмет си възвръща престола с помощта на Тервел

Въставайки срещу споменатия Юстиниан, Лъв[1] завзел царската власт и го лишил от престола. Той управлявал три години ромейското царство и изпратил Юстиниан на заточение в Понт[2].

След това Тиберий[3] въстанал срещу този Лъв, заграбил му властта и през цялото време, докато царувал, го държал затворен в тъмница в същия град.

А пък Юстиниан, който, след като загубил престола си, бил на заточение в

[1] Лъв — Леонтий, византийски император (695—698). [2] Авторът на хрониката не определя точно мястото — тук става дума за Херсон. [3] Тиберий II, византийски император (698—705).

belli Vulgarum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant patricios occidit. Leonem quoque et Tiberium, qui locum eius usurpaverant, cepit, et in medio circo coram omni populo iugulari fecit; Gallicium vero patriarcham Constantinopolytanum, erutis oculis, Romam misit, Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in locum Gallicini constituit. Hoc Constantinum papam ad se venire iubens, honorifice suscepit ac remisit, quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta eius ecclesiae privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad comprehendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum cum eisdem venerabilis papa prohibuit, ne hoc facere deberent; sed tamen inhibere non potuit. Conversus omnis exercitus ad partes Philippici, fecit eum ibidem imperatorem. Reversusque cum eo ad Constantinopolym, pugnavit contra Iustinianum ad duodecimum ab urbe miliarium. Evicto atque occiso Iustiniano, regnum suscepit Philippicus. (p. 10_{44-53})

Понт, възвърнал властта си с помощта на българския владетел Тервел[1] и избил велможите, които го били изгонили; той хванал Лъв и Тиберий, които били заграбили трона му, и заповядал да бъдат посечени посред цирка пред целия народ, ослепил константинополския патриарх Галиций[2] и го изпратил в Рим, а на негово място назначил за епископ игумена Кир[3], който го бил хранил през време на заточението му в Понт. Във връзка с това повикал папа Константин[4] да дойде при него и с почести го посрещнал и изпратил; той паднал пред него на земята, като го молил да иска от бога прошка за греховете му, и възобновил всички привилегии на неговата църква. Когато изпращал войници в Понт, за да залови Филипик[5], когото бил заточил там, досточтимият папа заедно със самите войници го възпирал много да не бъде извършено това. При все това обаче не могъл да попречи. Цялата войска минала на страната на Филипик и го провъзгласила още там за император. Заедно с нея той се върнал в Константинопол и водил сражение срещу Юстиниан до дванадесетия милиарен камък от града. След като победил и убил Юстиниан, Филипик завзел царската власт.

2. Michael imperator Bulgarorum gentem frustra conterere conatur

813. Deinde cum essent anni ab incarnatione Domini 8... apud Rivoaltensem insulam Venetici communi decreto ducatus sedem habere maluerunt, et ad hunc honorem quendam virum Agnellum nomine, qui palatii hucusque manentis fuerat fabricator, sublimarunt. Sub dignitate etiam cuius duos tribunos per singulos annos fieri constituerunt. Eodem quidem anno Michahel imperator cum ad expugnandam Bulgarorum gentem aggressus esset, in tantum inimicorum multitudinem perterritus fuit, ut proprio relicto exercitu, fugam Constantinopolim arripuit. Et quia valde sibi ignominiosum hoc fecisse videbatur, non palacium sed monasterium petiit. Tunc Leo qui

2. Император Михаил се опитва напразно да унищожи българското племе

813 г. След това през 8.. г. 9[6] от Рождество Христово венецианците по общо решение пренесли на Ривоалтенския остров[7] седалището на дожа и избрали за тая длъжност един мъж, на име Агнел, който построил двореца, запазен до наши дни. Те решили също всяка година да бъдат избирани по двама трибуни, подчинени на него. През същата година император Михаил[8] предприел поход, за да покори българското племе, но бил толкова уплашен от многобройността на неприятелите, че изоставил собствената си войска и избягал в Константинопол. И понеже това, което бил извършил, му се сторило много позорно, той не се върнал в двореца, но отишъл в мана-

[1] Тервел, български хан (701—718). [2] Споменатият Галиций е в същност Калиник, цариградски патриарх (694—705), който коронясал императорите Леонтий и Тиверий. [3] Кир, цариградски патриарх (705—712). [4] Константин I, папа (708—712). [5] Бъдещият император Филипик Вардан (711—713). [6] В текста годината не е дадена точно, обаче от контекста личи, че събитието се отнася към възцаряването на Лъв III Арменец — т. е. към юли 813 г. Вж. *Ostrogorsky*, History, стр. 178. [7] Остров Риалто — един от островите, на които е разположена Венеция. [8] Михаил I Рангаве византийски император (811—813).

illius exercitus ductor et signifer erat, pugnam patrare minime timuit, et Deo favente cum triumpho urbem reversus est. Quem imperatorem omnes fieri conlaudaverunt. Postmodum vero Constantinum, suum filium, socium habere in hac dignitate voluit.

Prelibatus siquidem Agnellus dux cum duos haberet natos, unus illorum, id est Iustinianus, Constantinopolim destinavit; quem imperator honorifice suscipiens, ipati honorem sibi largivit: alterum vero, id est Ioannes, ducem fieri promovit. Dehinc autem non post longum tempus Iustinianus imperatoris ipatus Constantinopoli ad propria repedavit, dolensque fratrem suum in honore fastigiatum, contempsit adire palatium, sed in sancti Severi ecclesia una cum sua cuniuge hospitatus est. Pater namque eius non diu filii molestationem et absentiam passus fuit, quoniam valde illum diligebat. Interdixit honorem Iohanni, et expulso a patria, apud lateram civitatem exilio retrusus est. Tunc satisfacere per omnia voluit Iustiniano suo filio, non solum ipsum sed etiam Agnellum suum nepotem, eiusdem Iustiniani natum, consortem sui fecit ducatus. Unde factum est, ut Iohannes qui apud lateram exulabat, fuga lapsus primum Sclaveniam, deinde ad Italiam ad Bergami civitatem pervenit. Interea pater et frater hoc audientes, miserunt nuncios imperatori Ludovico, efflagitantes ut sibi redderet filium fuga lapsum. (p. 15_{23-46})

стир. Тогава Лъв[1], който бил предводител и знаменосец на войската, не се побоял да продължи сражението и с божия помощ се върнал в града като победител. Всички го приветствували и го провъзгласили за император. Скоро след това той пожелал да направи сина си Константин[2] съучастник в императорската си власт.

Гореспоменатият дож Агнел, който имал двама сина, изпратил единия от тях, на име Юстиниан, в Константинопол; императорът го приел с почести и го дарил с титлата консул. Другия пък свой син, на име Йоан, той определил за дож. Но наскоро след това Юстиниан, консулът на императора в Константинопол, се върнал в родината си и, наскърбен от това, че неговият брат е удостоен с най-висока чест, отказал да отиде в двореца и намерил гостоприемство със съпругата си в църквата Св. Север. Но бащата не могъл да понесе дълго огорчението на сина си и раздялата си с него, понеже много го обичал. Лишил Йоан от правото му да бъде наследник, изгонил го от отечеството и го изпратил на заточение в град Зара. Тогава той поискал да задоволи сина си Юстиниан във всяко отношение и направил не само него, но също и внука си Агнел, син на същия Юстиниан, съучастник в управлението си. След известно време Йоан, който бил на заточение в Зара, забягнал най-напред в Славиния[3], а след това отишъл в Италия, в града Бергам[4]. Между това баща му и брат му, като чули това, проводили пратеници до император Людовик[5] и поискали да им предаде забегналия син.

3. Petrus Venetorum ducis Ursonis filius a Chroatis captus Simeoni Bulgarorum regi transmittitur

912. Vixit autem iam dictus Petrus dux in ducatu annis 23, et mortuus est, sepultusque in sancti Zachariae monasterio, de cuius funere non modice Venetici condoluerunt, quoniam plenus omni bonitate ho-

3. Петър, синът на венецианския дож Урс, бива пленен от хърватите и изпратен при цар Симеон

912 г. А пък споменатият дож Петър[6] управлявал държавата 23 години и след смъртта си бил погребан в манастира Св. Захарий. Венецианците премного жалили за неговата смърт, защото бил надарен с всички добри качества и

[1] *Лъв* V Арменец, виз. император (813—820). [2] Константин, син на *Лъв* Арменец, провъзгласен за август в края на 813 г. [3] Вътрешността на Балканския полуостров между Зара, Солун и Родопите се нарича от някои гръцки и латински автори от VII до X в. Славиния—Sclavenia; срв. *К. Јиречек*. Историја срба, I, Београд 1911, стр. 81; *Г. Баласчев*. Най-старата славянска държава на Балканския полуостров, София 1924, стр. 9. [4] Бергам, дн. гр. Бергамо в Ломбардия. [5] Людовик Благочестиви. [6] Петър Трибун, венециански дож (888—911).

norifice rexit ducatum. Quem successit ad hanc regendam dignitatem domnus Ursus cognomento Patriciacus, qui mox ut dux effectus est, suum filium Petrum nomine Constantinopolim ad Leonem imperatorem destinavit. Quem imperator cum honore suscipiens protospatharium fecit, ditatumque maximis donis ad propria redire permisit. Qui dum Chroatorum fines rediens transire vellet, a Michahele Sclavorum duce fraude deceptus, omnibusque bonis privatus, atque Vulgarico regi, Simeone nomine, exilii pena transmissus est. Quem pater perditum acriter dolens, minime acquirere quivit, interim per suum internuncium, Dominicum videlicet Metamaucensem archidiaconem, qui postea episcopus effectus est, suis donis redimeret.

с чест възглавявал държавата. Наследил го в управлението владетелят Урс[1], по прозвище Патрициак; щом станал дож, той изпратил сина си, на име Петър[2], в Константинопол при император Лъв[3]. Императорът го приел с почести, направил го протоспатарий[4] и след като го надарил с богати дарове, позволил му да се завърне в родината си. На връщане, когато искал да премине през земите на хърватите, той бил заловен с измама от славянския княз Михаил[5], който го лишил от всички дарове и го наказал с заточение, като го препратил на българския цар Симеон. Баща му, силно наскърбен от това, че го загубил, не могъл да го върне, докато най-сетне го откупил със собствени дарове чрез своя пратеник Доминик, архидякон Метамаушки, който след това бил ръкоположен за епископ.

Antedictus vero Petrus Candianus dux suum dilectum equivocum filium Constantinopolim ad Constantinum et Romano imperatores transmisit, a quibus protospatharius effectus, cum maximis donis ad Veneciam rediit. Qui vero prelibatus dux post adventum filii non plus quam quinque annorum spacia vivens, ab hac luce subtractus est. Quem successit Petrus Ursonis ducis filius, qui aput Vulgaricum regem fuerat exulatus. (pp. 22_{60-68}—$23_{1-6,24-30}$)

Гореспоменатият пък дож Петър Кандиан изпратил любимия си едноименен син в Константинопол при императорите Константин и Роман[6], които го направили протоспатарий и го проводили във Венеция с много дарове. Този именно дож след пристигането на сина си не преживял повече от пет години и напуснал тоя свят. Наследил го Петър, синът на дожа Урс, същият, който бил изгнаник при българския цар.

4. Basilius imperator contra Bulgaros proficiscitur

1004. Hoc quoque tempore Petrus famosus dux, sedula petitione a Vassylio et Constantino imperatoribus coactus, Iohannem ducem, suam dilectam prolem, ad regiam urbem causa coniugii delegavit. Quem imperatores dum benigne susciperent, cuiusdam nobilissimi patricii filiam Argiropoli nomine, imperiali editam stirpe, illi desponsare decreverunt. Et ut tantae femine, imperatorum videlicet neptis, copulationis dies accelerarat, prefatus dux una cum puella imperiali decreto in quadam capella con-

4. Император Василий се отправя на поход срещу българите

1004 г. По същото това време прочутият дож Петър[7] отстъпил пред настойчивото искане на императорите Василий и Константин[8] и изпратил любимия си син, дожа Йоан[10], за да се ожени в престолния град. Императорите го посрещнали любезно и решили да го сгодят за дъщерята на един знатен патриций, на име Аргиропол, потомък на царски род. И щом като настанал сватбеният ден на тази видна жена, истинска внучка на императорите, на споменатия дож и девойката било позволено с императорски указ да отидат в една църква

[1] Урс, венециански дож (911—932). [2] Петър Бадоарио бил изпратен в Цариград през 912 г., през 932 г. бил избран за дож под името Петър II. [3] Лъв VI, византийски император (886—912) [4] Протоспатарий — началник на телохранителите, висша длъжност във византийския императорски двор. [5] Михаил Вишевич, хърватски княз на областта Захълмие (910—930). [6] Роман Лакапин, първоначално настойник на малолетния византийски император Константин VII Багренородни (913—959), по-късно император (920—944) [7] Петър Урсеол II, венециански дож (991—1009). [8] Става дума за византийските императори Василий II (976—1025) и неговия брат и съуправител Константин VIII (1025—1028). [9] Йоан, син и съуправител (1002—1008) на дожа Петър Орсеол II.

venire permissi sunt, ibique ab eiusdem urbis pastore sacre benedictionis munus, ab imperatoribus aureas diademas suis capitibus, perceperunt. Quibus dextera utroque imperatore superposita manu, aulam qua convivantium cetus manere videbatur, tali decoritate pervenerunt. Predicti namque imperatores tam egregie ac iocunde hunc peragere thalamum satagebant, ut triduo convivantium gaudiis haud defuerunt ipsi familiares convive. Hoc tali, in palacio quod Yconomium nuncupatur, peracto ordine, quisque eorum muneribus receptis retrogradus recessit. Novicius vero dux sua venusta sponsa apud pallacium quod iure dotalicii nuper acquisiverat, degere disposuit. Cui Vassilius imperator iniugens monuit, ne ab urbe discederet, interim de Bulgarorum finibus, quos valida expugnandos manu agredi temptabat. Dei auxilio reverteretur. Cuius monitis dux acquiescens prompte eius adventum prestolabatur. Ipso autem redeunte, patriciatus officii dignitate eumdem sublimavit ducem. (p. 36_{3-18})

и там от духовника на същия град получили дара на светата благословия, а от императорите — златни диадеми на главата си. След като и двамата императори положили десница върху тях, така удостоени, те се върнали в двореца, дето пируващите гости ги очаквали. А пък споменатите императори направили всичко възможно, за да се отпразнува тази сватба великолепно и приятно, та цели три дни близки и роднини вземали участие във радостното пиршество. След като завършило по този начин тържеството в двореца, наречен Икономий, всеки от гостите се завърнал с дарове у дома си. Младоженецът дож пък решил да отиде да живее заедно с прелестната си невеста в двореца, който той неотдавна бил получил като зестра. Император Василий настойчиво го посъветвал да не напуска града, докато с божия помощ той се върне от земите на българите, които се готвел да нападне със силна войска, за да ги покори. Дожът послушал неговите съвети и спокойно очаквал завръщането му. Когато пък императорът се завърнал, той въздигнал в чин патриций същия дож.

XLV. ТИТМАР

Титмар, роден през 975 г., син на граф Зигфрид фон Валбек, бил по произход саксонец. Бидейки в тесни приятелски връзки с кралския двор и с тогавашните управляващи кръгове, той имал възможност да следи отблизо политическите събития. През 1009 г. бил ръкоположен за епископ в Мерзебург. Починал в 1018 г.

Титмар написал една „Хроника" в осем книги, която обхваща събитията до 1018 г. — годината на неговата смърт. Той черпил някои сведения от по-ранни извори. За събитията от последните години се осведомявал и от устни предания и лични разпитвания на участници. Има и собствени наблюдения. Хрониката представлява ценен извор както за германската история, така и за историята на източните и западните славяни, особено за поляци, руси и др.

В хрониката се съобщава за пратеничеството, което е било отправено в 973 г. от западнобългарската държава до германския император Отон I.

Главният ръкопис, според който е издадена хрониката, е Codex bibl. reg. Dresdensis (1).

ИЗДАНИЯ: Thietmari chronicon, MGH, SS, III, стр. 723 — 871.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 352 — 360 — *C. H. Meyer*, Fontes historiae religionis slavicae, Berolini, 1931. — Die Chronik Thietmar's Bischofs von Merseburg, übersetzt von J. C. M. Laurent, Berlin 1848.

THIETMARI

CHRONICON

Bulgari legatos ad Ottonem imperatorem mittunt

Dehinc ivit ad Quidilingeburg, proximum pascha divinis laudibus humanisque peragens gaudiis. Huc confluebant imperatoris edictu Miseco atque Bolizlavo, duces,

ТИТМАР

ХРОНИКА

Българите провождат пратеници при император Отон

След това той[1] отишъл в Кведлинбург, където останал да прекара предстоящия Великден сред църковни тържества и светски удоволствия. Там по нареждане на императора се събрали князете Мешко[2] и Болеслав[3] и пратениците на гър-

[1] Отон I, германски император (936—973). [2] Мешко, полски княз (около 964—992). [3] Болеслав Храбри, полски княз, син и наследник на Мешко, който през последните години на властването си се коронясал за полски крал (992—1025).

et legati Grecorum, Beneventorum, Ungariorum, Bulgariorum, Danorum et Sclavorum, cum omnibus regni totius primariis; consummatisque pacifice cunctis, ditati muneribus magnis, reversi sunt ad sua laetantes. (p. 753_{29-33})

ците, беневентците, унгарците, българите[1], датчаните и славяните, заедно с всички първенци от цялото кралство. След като всичко било уредено по миролюбив начин, те се върнали в страните си доволни и отрупани с големи подаръци.

[1] Отнася се до българското пратеничество от 973 г., за което ни осведомяват и някои други западни извори: Хилдесхаймските летописи, Алтайхските летописи и Ламбертовата летопис. За това пратеничество вж. у *Златарски*, История, 1, 2, стр. 641.

XLVI. АДЕМАР

Адемар от Шабан произхождал от знатно аквитанско семейство. Роден е към 988 г. Образованието си добил в манастира Св. Марциал при Лимож, където станал монах. По-късно бил свещеник в Ангулем. Починал към 1035 г. в Ерусалим по време на поклонническо пътуване. Написал е съчинението Chronicon Aquitanicum et Francicum или Historia Francorum, libri III. В него се дават сведения от създаването на франкската държава до 1028 г. Авторът е използувал по-стари извори. Той дава сведения предимно за Аквитания, но има и някои данни за историята на други страни. Така например има едно известие за войните на византийския император Василий II Българоубиец срещу Западната българска държава.

Основният ръкопис на хрониката е Codex Reg. Parisiensis, 5927, от XI в.

ИЗДАНИЯ: Ademari Histroriarum libri III, ed. G. Waitz, MGH, SS, IV, стр. 106—148.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 212—213.

ADEMARI

HISTORIAE

Basilius imperator terram Bulgarorum occupat

III, 32. Hisdem temporibus rebellantes Bulgari Gretiam valde exasperaverunt, et Basilius imperator super eos nimis irritatu, voto se obligavit Deo, monachum fieri, si Grecis eos subderet. Et per anno 15 cum hoste super eos laborans, duobus magnis praeliis victus est. Ad ultimum regibus

АДЕМАР

ИСТОРИЯ

Император Василий завладява България

III, 32. По същото време българите подновили войната[1] и твърде много опустошили Гърция. Силно разгневен срещу тях, император Василий[2] дал обет пред бога, че ще стане монах, ако ги подчини на гърците. И воювайки с тях упорито в течение на 15 години, той бил победен в две големи сражения[3]. Най-

[1] Под тези военни действия трябва да се разбират българските нападения срещу Византия, започнати от братята Давид, Мойсей, Аарон и Самуил и водени от 976/977 до 1001 г., когато император Василий II предприел генералната офанзива срещу българите. Срв. за подробности у *Златарски*, История, I, 2, стр. 633—715. [2] Василий II, византийски император (976—1025). [3] Касае се за първоначалните успехи на цар Самуил във военните действия срещу Василий II, особено за поражението на Василий II в 986 г. при прохода Траянови врата в Ихтиманска Средна гора. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 2, стр. 669—676. Не е ясно кой друг неуспех на Василий II се има предвид тук.

Bulgarorum Samuele et Aaron non publico praelio sed astucia Greca interfectis, omnem terram eorum obtinuit, et fortissimas civitates et castella confregit, Grecorumque praesidia contra eas ubique ordinavit, populumque Bulgarorum maxima ex parte captivavit. Et sicut voto promiserat, habitum monasticum Greca figura subterindutus in reliquum est omni vitae suae tempore, a voluptate et carnibus abstinens et imperiali scemate extrinsecus cirumdabatur. Deinde Hiberiam repugnantem per annos septem ita edomuit, ut omnia ad nutum eius fierent. (p. 131_{6-15})

сетне, след като българските царе Самуил и Аарон били убити не във открито сражение, а чрез гръцка хитрост[1], той завладял цялата им земя, разрушил найсилните им градове и крепости, навсякъде срещу тях поставил гръцки гарнизони и откарал в плен по-голямата част от българския народ. И както бил дал обет, занапред до края на живота си бил облечен отдолу с монашески одежди от гръцки тип, въздържал се от удоволствия и месна храна, а отгоре носел императорска дреха.

[1] Неточно е сведението на западния летописец за погиването на Самуил и Аарон. Както се знае, Аарон бил погубен по заповед на Самуил, а сам Самуил починал през октомври 1014 г. вследствие на сърдечен удар. Срв. *Златарски*, История I, 2, стр. 732 сл.

XLVII. ЕБЕРВИН

Ебервин бил игумен в манастира Св. Мартин, който се намирал в Трирската архиепископия. Починал в 1047 г. След 1035 г. той написал житието на игумена Симеон от планината Синай. В Антиохия Ебервин се срещнал със Симеон и заедно с него се върнал в Трир. В това житие се споменава за северозападните български земи.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Ex miraculis sancti Symeonis I, auctore Eberwino, MGH, SS, VIII, стр. 209 — 211.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 119.

EX MIRACULIS SANCTI SYMEONIS

AUCTORE EBERWINO

De Bellegrada quae est in confinio Bulgarorum et Ungarorum

Ea igitur tempestate contingit Richardum abbatem, virum perfectis viris imitabilem, piae devotionis gratia sancta Hierosolymae velle invisere loca. Dum ergo per Antiochiam iter habuissemus ibique necessitate itineris cogente aliquamdiu moraremur, famulus dei Symeon iunctus est nobis in amicitia, praedictum abbatem Richardum adoptans sibi in patrem; cui cum exposuisset per ordinem quae sibi iniuncta essent vel quae contigissent, addidit, nullis periculis vel angustiis se retineri posse

ИЗ ЧУДЕСАТА НА СВ. СИМЕОН

ОТ ЕБЕРВИН

Белград — град на границата между българи и унгарци

По това време абатът Рихард[1], който бе достоен да служи за пример на праведните мъже, воден от своето благочестиво желание, поиска да посети светите места в Ерусалим. Когато минавахме през Антиохия и бяхме заставени поради неудобствата на пътуването да се спрем там за известно време, божият раб Симеон[2] се присъедини към нас като наш приятел и избра споменатия абат Рихард за свой духовен баща. Той му разказа по ред какво му е било възложено и какво му се е случило, и добави, че никакви трудности и опасности

---

[1] Рихард бил игумен на манастира Св. Мартин в Трирската архиепископия. Авторът Ебервин е извършил около 1020—1030 г. поклонническо пътуване до „светите земи" заедно с Рихард. [2] Симеон, канонизиран по-късно като светец, бил монах в някой от манастирите в планината Синай. Той дошъл заедно с Рихард в Трир, където умрял през 1035.

quin abbatis sui mandata impleret pro posse. Imus ergo et redimus, eumque nobiscum venire paratum invenimus. Cumque in comitatu nostro esset frequenter iniuriatus atque flagellatus, quasi mitissima ovis patienter portavit. Pervenientes itaque usque ad civitatem Bellegradam, quae est in confinio Bulgariorum atque Ungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est nobiscum transire. Igitur flens et Deo gratias agens, reliquit nos tristes atque flentes. Post multas angustias et latronum insidias revertitur usque ad mare; quo transacto prosperumque iter faciens per Romam pervenit in Franciam. (pp. 209_{42}—210_{11})

не ще могат да му попречат да изпълни поръченията на своя абат, доколкото му стигат силите. И тъй, ние отидохме и, като се върнахме, го намерихме готов да дойде с нас. Често обиждан и бичуван, докато беше в нашата свита, той понасяше това търпеливо като пресмирена овца. Когато пристигнахме в град Белград[1], който се намира на границата между българите и унгарците, окаяният управител на града му забрани да продължи пътя си с нас. Тогава той, плачейки и благодарейки богу, ни остави в скръб и плач. След много премеждия и разбойнически засади той се върнал чак до морето, което преминал, продължил пътя си благополучно и през Рим пристигнал във Франция.

[1] Пътуването през българските земи до Белград и на Запад е станало на връщане от Ерусалим.

XLVIII. ХИЛДЕСХАЙМСКИ ЛЕТОПИСИ

Първата и втората част на тези летописи, които разглеждат събития до 1040 г., произхождат от манастира Михаелис в Хилдесхайм (областта Хановер). Останалата трета и четвърта част, които достигат до 1137 г., са компилация от Санкталбанските и Падерборнските летописи.

Относно авторството на летописите може да се каже, че поне за събитията до 994 г. запазеният оригинален ръкопис е произведение на един отделен автор.

Хилдесхаймските летописи представляват ценен исторически извор, особено за събитията от 814 до 1040 г. Сведенията до 814 г. се явяват повторение на тези в Краткия Лаурисенски летопис и други извори. В летописа е предадено едно известие за българските пратеници през 973 г. до германския император Отон I.

ИЗДАНИЕ: Annales Hildesheimenses, MGHSS, III стр. 22 — 116.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 349 сл.

ANNALES HILDESHEIMENSES

Bulgari legatos cum regiis muneribus ad Ottonem imperatorem mittunt

973. Otto senior imperator cum iuniore venit Quidelingaburg, ibique celebraverunt pascha 10. Kal. Aprilis, et illuc venerunt ad eos legati Grecorum, Beneventanorum, Ungariorum, Bulgariorum, Danorum, Sclavorum, cum regiis muneribus; ac non longe post Otto senior pius imperator Non. Mai. obiit; cui domnus Otto successit. (62_{29-36})

ХИЛДЕСХАЙМСКИ ЛЕТОПИСИ

Българите изпращат до император Отон пратеници с царски дарове

973 г. Император Отон Стари[1] отишъл в Кведлинбург заедно с Отон Млади[2] и там отпразнували Великден на 23 март. На това място при тях дошли с царски дарове пратениците на гърците, беневентците, унгарците, българите[3], датчаните и славяните. Наскоро след това благочестивият император Отон Стари се поминал на 7 май и го наследил господарят Отон.

---

[1] Отон I, германски император (936—973). [2] Отон II (973—983), син и наследник на Отон I. [3] За същото българско посолство вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 641 и бел. 1. — Събитието е разказано по същия начин и със същите данни в летописа на Титмар (тук стр. 351), гдето са дадени и съответните бележки.

XLIX. БАРИЙСКИ ЛЕТОПИСИ

Барийските летописи (Annales Barenses) са кратки летописи от град Бари (Южна Италия). Те са написани от неизвестен автор, обхващат събития от 605 до 1043 г. и дават ценни сведения за отношенията между императори и папи.

В тях се срещат и сведения за действията на византийските военни експедиции в Южна Италия през първата половина на XI в. В някои от тези военни действия са участвували на византийска страна и жители на българските земи, между които се споменават изрично българи, тракийци, павликяни наред с власи, руси и други византийски наемници. Тук са поместени именно сведенията за такива участници.

Главният ръкопис, въз основа на който се издава текстът, е Codex Vaticanus inter Urbinates, № 983, от края на XV в.

ИЗДАНИЯ: *G. H. Pertz*, Annales Barenses, MGH, SS, V, стр. 51—56.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 233. — *F. Hirsch*, De Italiae inferioris annalibus saeculi decimi et undecimi, Berolini 1864, стр. 3 сл. *F. Chalandon*, Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile, I, Paris 1907, стр. XXVII—XXIX, 1 — 111. — *J. Gay*, L' Italiae méridionale et l'Empire byzantin depuis l' avènement de Basile I jusq' á la prise de Bari par les Normands (867—1071), Paris 1909. — *Йорд. Иванов*, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 41.

ANNALES BARENSES

Bulgari et Vlachi in exercitu Graecorum in Italia

1027. Hoc anno descendit Ispo chitoniti in Italiam cum exercitu magno, id est Russorum, Guandalorum, Turcorum, Bulgarorum, Vlachorum, Macedonum aliorumque, ut caperet Siciliam. Et Regium restaurata est

БАРИЙСКИ ЛЕТОПИСИ

Българи и власи във византийската войска в Италия

1027. г. През тази година[1] китонитът[2] Испон слязъл в Италия с голяма войска, а именно от руси, вандали, турци, българи, власи, македонци и други, за да завладее Сицилия[3]. И град Регион.

[1] Годината е погрешна. За събитията дава сведения *Skylitza-Cedrenus*, II, стр. 479. Събитията са станали през пролетта на 1025 г. Срв. *G. Schlumberger*, L'Epopée byzantine. Basile II, tueur de Bulgares, II partie, Paris 1900, стр. 598—599; *F. Chalandon*, Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile, I, Paris 1907, стр. 88—99. [2] Така наречените *κοιτωνῖται* или *κουβικουλάριοι* били уредници на императорската спалня и отговарят на по-късните Kammerdiener. Вж. *L. Bréhier*. Les institutions de l'empire Byzantin, стр. 129—130. [3] Експедицията за завладяването на Сицилия била предприета по заповед на император Василий II. Сицилия била владяна тогава от мюсюлманите. Споменатата войска имала различен етнически произход, главно византийски наемници. G. Schlumberger предполага, че споменатите „турци" са били маджари, и че с „македонци" се означават имперски контингенти от темата Македония и изобщо от Балканските земи на империята.

a Vulcano catepano. Sed peccatis praepedientibus, mortuus in secundo anno Basilius imperator; qui omnes frustra reversi sunt. (p. 53_{34-42})

1041. Hic venit a Sicilia in Lombardia Michael protospatarius et catepanus, qui et Dulkiano iunior. Mense Novembri intravit in Bari; qui et iussit in patibulo furcae appendi quatuor homines super murum Bottontinum. Mense Martio decimo septimo intrante factum est proelium Normannorum et Graecorum iuxta fluvium Dulibentis. Et ceciderunt ibi multi Russi et Obsequiani. Ipse vero Dulkiano cum reliquo exercitu, qui remanserat et ipso proelio, fugam petierunt in Montem Pelosum. Deinde collectis mense Maii in unum omnibus Graecis apud Montem Maiorem iuxta fluenta Aufidi, initiatum est proelium quarto die intrante, ubi perierunt plurimi Natulichi et Obsequiani, Russi, Trachici, Calabrici, Longobardi, Capitinates. Et Angelus presbyter episcopus Troianus atque Stephanus Acherontinus episcopus ibi interfecti sunt. Nam nempe, ut dictum est ab omnibus qui haec noverunt, aut plures quam duo milia Normandi fuerunt, Graeci vero decem et octo milia, exceptis servitoribus. Hinc rediens Michael confusus cum paucis, relictis semivivis pro pavore Normannorum sevientium, scripsit ad Siciliam, et venerunt ipsi miseri Macedones et Paulikiani et Calabrenses; et collectis insimul cum reliquis in catuna Montis Pilosi, tunc descendit catepanus filius Budiano in Apuliam; Michael rediit ad Siciliam, iubente imperatore, unde venerat.

бил възвърнат от катепана[1] Вулкан. Но някои грешки попречили на похода, пък и на следната година император Василий се поминал[2]. И всички безуспешно се върнали назад.

1041 г. Тук в Ломбардия дошъл от Сицилия протоспатарият и катепанът Михаил[3], който се нарича и Дулкиан Млади. През месец ноември той влязъл в Бари. Същият заповядал да бъдат разпънати на греди върху Ботонтинската стена четирима души. На 17 март станало сражение между норманите и гърците край реката Дулибент[4]. И там паднали много руси и обсеквиани[5]. А самият Дулкиан с остатъка от войската, която оцеляла от това сражение, побягнала в Монс Пилозус. После, на 4 май, след като всички гърци се събрали на едно място на Монс Майор край река Ауфид[6], започнало сражение, в което загинали твърде много анатолици и обсеквиани, руси, тракийци, калабрийци, лангобарди, капитанати[7]. Там били убити и презвитер Ангел, епископ на Троя[8], и ахеронтският епископ Стефан[9]. Наистина, както се казва от всички, които знаят това, норманите били не повече от две хиляди[10] души, а гърците, без да се смята прислугата, — осемнадесет хиляди. Когато Михаил се върнал оттам, смутен, с малцина, останали полуживи от страх пред свирепствуващите нормани, той писал в Сицилия и оттам дошли нещастните македонци, павликяни и калабрийци[11]. Тогава, след като те се съединили с останалите в блатистите пасища под Монс Пилозус, катепановият син Будиан отишъл в Апулия, Михаил по заповед на императора[12] се върнал в Сицилия, откъдето бил дошъл.

---

[1] Византийската империя тогава във военно и административно отношение била разделена на теми — области, начело на всяка от които стоял управител с военно-административна власт. Тези управители се наричали дукове и катепани. Със завладяването на Сицилия и присъединяването ѝ към Южна Италия император Василий II искал да създаде един общ катепанат. За катепан общо и в Италия вж. *L. Bréhier*, пос. съч., стр. 133, 308—309. [2] Император Василий II Българоубиец се поминал през декември 1025 г. Сведението, че това е била „следна година" на описаните събития, не е сигурно. [3] Михаил, наречен тук и Дулкиан Млади, се е наричал още Михаил Дулкиан. Той станал катепан в 1040 г. след убийството на катепан Никифор при Асколи в началото на същата година. [4] Dulibentis или Olibenti fluvius е дн. малка река Olivento, приток на р. Aufidum, дн. Ofanto. За сражението вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 98. [5] Става дума за византийски наемници. [6] Ауфид е дн. река Офанто. [7] Споменатите войници, които били на византийска служба, произхождали от темите Опсикион и Тракия; към тях били включени наемници руси и тези от съюзниците италианци, които били останали верни на византийците. [8] Селището Троя се намира в провинцията Фоджа. [9] Ахеронтският епископ бил епископ на днешния гр. Acerenza, в провинцията Патенца. [10] За сражението срв. *Chalandon*, пос. съч., стр. 98—99. [11] Споменатите македонци и павликяни се смятат от *Йорд. Иванов*, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 41, за участници във въстанието на Петър Делян в Македония, които след неуспеха и потушаването му избягали в Италия. Такива бегълци, някои от които били и богомили, спомогнали за разпространението на богомилството в Италия и на Запад. Срв. *Б. Примов*, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, стр. 366—369. [12] Става дума за византийския император Михаил IV.

1042. Hoc anno tertia die intrante mense Septembri Graecorum exercitus descenderunt ex Monte Piloso, et Normanni ex castello Siricolo; inter duos montes inierunt conflictum maximum, in quo omnes miseri Macedones ceciderunt, et pauci de reliquo remanserunt exercitu. (p. 53)

1042 г. През тази година, на 3 септември, гръцката войска излязла от Монс Пилозус, а норманите — от кастела Сирикол. Между двете възвишения те започнали твърде голямо сражение, в което загинали всички нещастни македонци, а от останалата войска оцелели малцина.

L. ПРЕПИС НА ПРАЖКИЯ ЕПИСКОП СЕВЕР

Пражкият епископ Север бил шести по ред епископ на Прага. Не е известна датата, когато той застанал начело на епископията. Знае се, че негов предшественик бил епископ Иццон, който се поминал на 30 януари 1030 г. Епископ Север е починал през месец декември в 1065 или 1067 г.

Епископ Север преписал един по-стар документ, в който се говори за освещаването на църквата „Св. Петър" в град Оломоуц, извършено от „брат Кирил". Тъй като преписът не носи никакви указания за датата на написването, той може да бъде датиран само общо към времето на преписвача.

ИЗДАНИЯ: Преписът е издаден от *Ant. Boczek*, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, v. I, Olomucii 1836. — *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, I, стр. 1—4, стр. 109. Ние поместваме текста по последното издание.

КНИЖНИНА: *А. Теодоров — Балан*, Кирил и Методи, II, стр. 249—250.

SEVERUS, PRAGENSIS EPISCOPUS, CARTULAM DONATIONUM AD S. PETRUM OLUMUCII OLIM A DUCIBUS RATIS ET SWATOPLUK FACTARUM TRANSCRIBIT

In nomine sancte et individue trinitatis. Innotescat omnibus Christi cultoribus, qualiter ego Severus Dei gratia ecclesiae Pragensis episcopus, vidi quandam cartulam mihi a decano et capellanis S. Petri in Olomuc exhibitam, eamque vetustam esse agnovi et perlegi in hec verba: „Ratis dux tradidit in die consecrationis ecclesie sancti Petri per venerabilem fratrem Kyrillum omnes homines castelli et civitatis ad ripam usque Marave fluvii. Zuatoplk vero dux tradidit ad altare sancti Petri in ma-

ПРАЖКИЯТ ЕПИСКОП СЕВЕР ПРЕПИСВА ХАРТА ЗА ДАРЕНИЯТА, НАПРАВЕНИ НЯКОГА ОТ КНЯЗЕТЕ РАТИС И СВЕТОПОЛК НА ЦЪРКВАТА „СВ. ПЕТЪР" В ОЛОМОУЦ

В името на светата и неделима троица. Да бъде известно на всички почитатели на Христа, че аз Север, по божия милост епископ на Пражката църква, видях една харта, показана ми от дякона и капеланите на църквата „Св. Петър" в Оломоуц. Разбрах, че тя е старинна и прочетох в нея следните думи: „В деня на освещаването на църквата „Св. Петър", извършено от уважавания брат Кирил, княз Ратис[1] ѝ предаде всички люде от крепостта и от града чак до брега на река Морава. А пък княз Светополк[2] предаде пред олтара на св. Пе-

[1] Княз Ратис е известен с името Растица.

[2] Светополк бил великоморавски княз от 870 до 894 г.

nus sacerdotis Ioannis sextam partem omnium, quecunque in supa Olumutici ad castellum proveniunt. Et ego frater Sylvester scripsi hec feliciter. Amen." Quoniam vero hec cartula nimis parva et sigilli incapax existebat, quin immo humore et macerie non modice lesa cernebatur, ego prefatus Dei gratia episcopus eandem, utpote pium et post vastationem Hungarorum unicum superstes monumentum christianitatis cepte propria manu depixit et Otto, dux Moraviensis, ad cuius voluntatem hoc feci paginam meam suo sigillo ipse hilariter roboravit. (p. 109)

тър в ръцете на свещеник Йоан една шеста част от всичко, което се добива в жупата на Оломоуц при крепостта. И аз, брат Силвестър, щастливо записах това. Амин". А понеже тази харта беше твърде малка и без печат, и още повече понеже изглеждаше немалко повредена от влага и старост, аз, споменатият по-горе епископ по божия милост, я преписах със собствената си ръка, тъй като тя беше благочестив и единствен документ за приемането на християнството, оцелял след нашествието на унгарците[1], моравският княз Отон, по чиято воля извърших това, със задоволство сам скрепи моя лист със собствения си печат.

[1] Унгарците нахлули във Великоморавската държава в 906 г., разгромили я и причинили жестоки опустошения и грабежи. Вж. *В. Д. Королюк*, Великоморавская держава и ее борьба против агрессии германских феодалов: История Чехословакии, I, Москва, 1956, стр. 59—60.

LI. ХЕРМАН АУГИЙСКИ

Херман от Райхенау (в обл. Баден), наречен Аугийски по старото име на Райхенау — Augia Dives, живял през първата половина на XI в. (1013 — 1054). Като монах прекарал целия си живот в Райхенау.

Херман написал няколко съчинения, от които особено значение има неговата Хроника, която обхваща събитията от началото на н. е. до 1054 г. Тази хроника е написана въз основа на богато и грижливо използуван материал от по-стари извори — Беда, Фулденски летописи, Лаурехсхаймски летописи, Хилдесхаймски летописи и др. Съвременните събития авторът е проучил въз основа на сведенията на участници и очевидци. Изобщо хрониката на Херман Аугийски представлява важен извор и е една от най-богатите световни хроники за времето си. Тя е дала материал на мнозина по-късни хронисти.

В хрониката има данни за съюзните отношения между хан Тервел и византийския император Юстиниан II Ринотмет, за поражението, което хан Крум нанесъл на император Никифор в 811 г., за българо-франкските отношения при Омуртаг, за нашествието на маджарите в България по времето на Симеон и др.

Текстът на хрониката е издаден главно въз основа на Codex Carlsruhanus (Augiensis), от края на XI в. (1), Codex Monacensis, от XI в. (2).

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Harimanni Augiensis chronicon, MGH, SS, V, стр. 67 — 133.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 41 — 47.

HARIMANNI AUGIENSIS

CHRONICON

1. Iustinianus imperator auxilio Terbelli regis Bulgarorum imperium recipit

705. Constantinopoli Iustinianus imperator auxilio Terbelli regis Vulgarorum[a] imperium recipiens, Leonem et Tiberium,

ХЕРМАН АУГИЙСКИ

ХРОНИКА

1. Юстиниан си възвръща престола с помощта на Тервел

705 г. В Константинопол император Юстиниан[1] отново завзел властта с помощта на българския хан Тервел[2], убил узурпаторите на властта Леонтий[3] и Тибе-

a) uulgariorum 2.

[1] Юстиниан II Ринотмет, [2] (701—718). [3] Леонтий, виз. император (695—698).

imperii pervasores, cum aliis multis occidit, Callicinum patriarcham excaecatum Romam misit, et in loco eius Cyrum abbatem, qui se in Ponto exulem aluerat, promovit. (p. 97_{17-19})

рий[1], заедно с мнозина други, ослепил патриарх Калиник[2] и го изпратил в Рим, а на негово място въздигнал игумена Кир[3], който се грижел за прехраната му, докато бил заточен в Понт[4].

2. *Nicephorus imperator proelio a Bulgaris occiditur*

811. Heito, abbas Augiae et episcopus Basileae, cum Hugone et Haione comitibus Constantinopolim missus, odoporicum suum scripsit. Interim Niciforus imperator cum Vulgaribus pugnans, occisus est. Tandem Michael imperator factus, legatos Karoli imperatoris remittit. (p. 102_{7-9})

2. *Българите убиват в сражение император Никифор*

811 г. Хайтон, игумен на Аўгия[5] и епископ на Базел, бил изпратен в Константинопол заедно с графовете Хугон и Хайон и описал своето пътуване. В това време император Никифор[6] бил убит в сражение с българите[7]. Най-сетне Михаил[8] станал император и отпратил пратениците на император Карл[9].

3. *Rex Bulgarorum Omurtag legatos ad Ludovicum imperatorem mittit*

824. Rex Vulgarorum Omartag[a] pro pace ad imperatorem Ludowicum misit. (p. 103_{5})

825. Item rex Vulgarorum[b] legatos pro terminis regnorum dirimendis imperatori mittit. (p. 103_{11})

826. Item Vulgarorum rex legatos insolentius pro terminis sine mora statuendis imperatori mittit; quos imperator neglegentius remisit. (p. 103_{14-16})

3. *Българският владетел Омуртаг изпраща до Людовик пратеници за мир*

824 г. Българският хан Омуртаг изпратил пратеници за мир[10] до император Людовик.

825 г. Отново владетелят[11] на българите изпратил пратеници до императора[12] за определяне границите на държавите.

826. г. Българският хан с още по-голяма дързост изпратил пратеници до императора за незабавно определяне на границите. А императорът още по-пренебрежително ги отпратил назад.

4. *Bulgari Pannoniam invadunt*

827. Vulgari, turbata pace, Pannoniam per Dravum fluvium navibus invadunt, vastant sibique subiciunt. (p. 103_{20-21})

4. *Българите нахълтват в Панония*

827 г. Българите нарушили мира, навлезли с лодки по реката Драва в Панония, опустошили я и я покорили.

5. *Ludovicus imperator exercitum contra Bulgaros in Pannoniam mittit*

828. Imperator Lodharium filium ad terminos Hispaniae contra Saracenos, Ludowicum vero contra Vulgaros in Pannonias cum exercitu misit. (p. 103_{23-24})

5, *Император Людовик изпраща войски против българите*

828 г. Императорът[13] пратил с войска сина си Лотар на испанската граница срещу сарацините, а Людовик[14] — в Панонските земи срещу българите.

---

a) omart *2* b) uulgariorum *2*.

---

[1] Тиберий III, виз. император. [2] Калиник, цариградски патриарх (694—705). Той коронясал императорите Леонтий и Тиберий. [3] Кир, цариградски патриарх. [4] Именно в гр. Херсон, където бил заточен Юстиниан II след свалянето му от престола. [5] Касае се за манастира Augia при града Augia Dives, дн. град Райхенау в Баден. [6] Никифор I, виз. император (802—811). [7] Това станало на 26 юли 811 г. [8] Михаил I Рангавс, виз. император (811—813). [9] Между византийците и франките били водени преговори още преди смъртта на император Никифор. Византия искала да уреди отношенията си с Франкската империя особено поради заплахата на българите. Вж. *Успенский*. История Византийской империи, I, стр. 231—232. [10] Самоволните отцепвания на някои славянски племена (тимочани, абодрити и др.) в 818 г., които потърсили покровителството на франкския император Людовик Благочестиви (814—840), принудили най-сетне българския хан Омуртаг да обърне повече внимание на северозападните граници на България. [11] Хан Омуртаг. [12] Франкският император Людовик Благочестиви. [13] Людовик Благочестиви. [14] Другият син на Людовик Благочестиви, известен под името Людовик Баварски.

6. Bulgari Pannoniam vastant

829. Vulgari item navibus per Dravum invecti, Pannoniam vastant. (p. 103_{27})

6. Българите опустошават Панония

829 г. Българите отново пристигнали на лодки по р. Драва и опустошили Панония[1].

7. Bulgari fidem christianam suscipiunt

866. Vulgari, missis a Nicolao papa et Ludowico rege praedicatoribus, fidem Christi suscipiunt. (p. 106_{20-21})

7. Българите приемат християнството

866 г. Българите приели Христовата вяра, след като папа Николай и крал Людовик изпратили проповедници[2].

8. Arnolfus rex priscam cum Bulgaris amicitiam renovat

892. Arnolfus rex Pannonias adiens, cum Zuentibaldum ducem Marahensem iterum sibi rebellantem cognovisset, colloquio cum Brazlavone duce Pannoniae ulterioris habito, trifariam cum tribus exercitibus, Ungariis etiam auxiliatoribus, nuper illas in partes de aquilone adventantibus, per continuum mensem Marahensem devastat regionem. Ipse etiam eodem tempore priscam cum Vulgaris renovat amicitiam. (p. 110_{33-36})

8. Крал Арнулф възобновява старото приятелство с българите

892 г. Крал Арнулф[3] отишъл в Панонските земи и като узнал, че моравският княз Светополк[4] отново въстанал срещу него, влязъл в преговори с Братислав[5], княза на оттатъшна Панония[6] и непрекъснато цял месец опустошавал моравските области от три страни с три войски, като му помагали и унгарците, които наскоро били дошли в тия места от север. По същото време сам възобновил старото приятелство с българите[7].

9. Bulgari terras usque ad Constantinopolim vastant

896. Eodem anno Grecis cum vagantibus hostibus Ungariis pacem facientibus, Vulgari irati Greciam invasam Constantinopolim usque devastant. Interim Greca astucia Ungarii inducti, terram Vulgarorum ferro, praeda igneque pessumdant. Vulgari reversi, bis ab eis pugna victi et caesi, terga verterunt. Tertio demum divinam enixius gratiam precati, 20 milibus suorum amissis, cruentam, vix profligatis hostibus, meruere victoriam. (p. 111_{6-9})

9. Българите опустошават земите чак до Цариград

896 г. Когато през същата година гърците сключили мир със своите врагове — скитниците унгарци[8], българите, разгневени, нападнали и опустошили Гърция чак до Константинопол[9]. В това време унгарците, подведени от гръцката хитрост, разорили българската земя с грабежи, огън и меч. Българите се върнали назад[10], но обърнали гръб, след като били два пъти победени и сразени от тях в сражения. Едва на третия път, след като по-усърдно измолили божието благоволение и загубили 20 хиляди от своите хора, те с мъка разбили неприятеля и спечелили една кървава победа[11].

---

[1] За второто навлизане на българската войска във франкска територия вж. у *Златарски*, История, I, 1, стр. 316. [2] За точната дата на българското покръстване (865 г.) и за отношенията на българския княз Борис с Цариградската църква и с крал Немски вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 2—43. [3] Немският крал Арнулф (887—899). [4] Моравският княз Светополк (870—894). [5] Братислав или Браслав, княз на Посавска Хърватия и васал на крал Арнулф. [6] Именно хърватските земи на Братислава [7] Касае се за възобновяване в 892 г. при българския княз Владимир на предишния договор, сключен между княз Борис и крал Людовик Немски. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 247—248. [8] Става дума за споразумението между византийци и маджари за общи военни действия срещу българския цар Симеон. Вж. *Златарски*, История I, 2, стр. 293 сл. [9] Това сведение е било тълкувано различно от изследователите. Изказани са съмнения относно точността на хронологията и относно достоверността на посочването, че българите са стигнали чак до Цариград. Вж. *J. Marquart*, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Leipzig 1903, стр. 521; *Златарски*, Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУКн, XXIV (1908), стр. 95—97; *Златарски*, История, II, 2, стр. 289 и бел. 1; *Грот*, Моравия и мадьяры, стр. 335 сл. [10] За насочването на Симеон срещу маджарите и за последвалите военни действия вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 297 сл. [11] За подробности вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 298—299.

LII. АЙНЗИДЛЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Айнзидленските летописи произхождат от манастира Einsiedeln в кантона Швиц (Швейцария). Те са съставени от няколко автора през периода 966 — 1057 г. В летописите се съдържат някои данни за покръстването на българите, за противохристиянското поведение на Борисовия син Владимир и за свалянето му от престола.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz,* Annales Einsidlenses, MGH, III, SS, стр. 137 — 149.

КНИЖНИНА: *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, стр. 394.

ANNALES EINSIDLENSES

Bulgarorum gens ad Christi fidem convertitur. Simeon rex Bulgarorum constituitur

866. Gens Vulgarorum ad Christi fidem convertitur. Cuius gentis rex tanta perfectione christianitatis nomen suscepit, ut diebus regiis ornamentis indutus coram populo procederet, noctibus vero sacco indutus in ecclesia super pavimentum cilicio substrato in oratione pernoctaret. Et preordinato regno filium suum maiorem regem constituit, ipse vero seculum relinquens et monachus effectus in sancta conversatione diu vixit. Interea vero cum audisset filium suum, quem regem fecerat, longe a se diversum rapinis et maximis flagitiis populum a christianitatis nomine avertere, nimio zelo accensus sacro habitu deposito

АЙНЗИДЛЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Българският народ възприема християнството. Симеон става цар на българите

866 г. Българският народ бил обърнат в християнска вяра. Князът на този народ с такова съвършенство възприел християнството, че денем се явявал пред народа облечен в царски одеяния, а нощем, облечен във вретище се отдавал на молитва в църквата, като си постилал власеница върху пода. И като предварително уредил държавните работи, той поставил за княз по-големия си син[1], а сам напуснал светския живот, станал монах и дълго време живял в свето подвижничество. Между това обаче той узнал, че син му, когото поставил за княз, твърде много се различавал от него и че с грабежите си и големия си разврат отвръщал народа от християнската вяра. Тогава, възпламенен от прекомерна ревност, той свалил монашеската дреха,

[1] Летописецът погрешно е смесил покръстването на българите, станало в 865 г., с възцаряването на Владимир, който поел властта в 889. г.

militiae cingulum resumpsit, et cultu regio indutus cum paucis fidelibus filium insequitur, ac mox sine difficultate cepit, oculosque eruit et in carcerem misit; deinde convocato omni regno filium minorem regem constituit. Int... si in aliquo deviaret a fide christiana, similia passurum. His itaque peractis ad sancte conversationis habitum revertitur. (p. 140_{38-56})

отново препасал военния пояс, облякъл царските одежди и с неколцина верни хора излязъл срещу сина си. Той скоро го заловил без особена трудност, ослепил го[1] и го пратил в затвора. След това свикал цялото си царство[2] и поставил за княз по-малкия си син[3], (като го заплашил пред всички[4]), че ще претърпи същото наказание, ако в нещо отстъпи от християнската вяра. Като уредил работите по такъв начин, той отново се отдал на свето подвижничество.

[1] Сведението на западните летописци за ослепяването на княз Владимир е разгледано критично от *Ю. Трифонов*, Достоверен ли е разказът за ослепяването на Борисовия син Владимир: Училищен преглед, 1927, кн. 5—6, стр. 864—890, който се съмнява в неговата достоверност. [2] След като свалил Владимир от престола, Борис още през есента на 893 г. свикал народен събор, което тук е изразено чрез думите convocato omni regno. За събитието вж. по-подробно у *Златарски*, История 1. 2. стр. 246 сл. [3] Сиреч Симеон (893—927). [4] Пропуснатият текст може да се възстанови, като се сравни мястото с подобния текст от Хроника на Регинон за годината 868: „Interminatus coram omnibus similia, si in aliquo a recta christianitate deviaret“, сиреч: „Като го заплашил пред всички — — —“.

LIII. ПРЕПИС НА РАЙГРАДСКИЯ ПРОТОИЕРЕЙ

По поръка на пражкия епископ Север в 1062 г. райградският протоиерей М. (името му остава неизвестно) направил препис от изчезнал по-стар ръкопис., Този препис се смята за напълно достоверен документ.

Преписът има значение като извор за историята на Кирило-Методиевото дело всред западните славяни. В него се говори за освещаването на църквата „Св. Петър“ в Бърно, извършено в 884 г. от Методий, който тогава бил моравски архиепископ. Преписът е бил открит в общинската архива на град Оломоуц.

ИЗДАНИЯ и КНИЖНИНА: Преписът е издаден изцяло от *Ant. Boczek*, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, I, Olomucii 1836. — *В. А. Бильбасов* Кирилл и Мефодий, I, стр. 24—26, 136—137. Текстът, поместен тук, е взет от това издание. Вж. още *А. Теодоров-Балан*, Кирил и Методи, II, стр. 250—251.

M. PRAEPOSITUS DE RAYGRAD TRANSSCRIBIT SEVERO, EPISCOPO PRAGENSI QUID CERTI CONSTET DE VETUSTATE ECCLESIAE S. PETRI BRUNNAE

Reverendo in Christo patri ac domino nostro S. Pragensi episcopo salutem in eo, qui nos omnes sanguine suo fecit salvos.

Ego humilis frater M. prepositus de Raygrad vobis hanc paginam iuxta mandatum vestrum et de voluntate illustris ducis Chunradi scribere propriam manum adaptavi. Scribo igitur, quod veracter didici legendo in libro quodam, qui est ecclesie sancti Petri in Bruna et inscribitur his verbis: „Incipiunt traditiones et portiones ecclesie sancti Petri in monte“, in cuius initiante charta prima conscriptus est sequens notitie tenor in hunc modum: „+ C+ In nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi DCCCLXXXIIII consecrata est hec ecclesia in honore beatorum Petri et

М., ПРЕДСТОЯТЕЛ НА РАЙГРАД ПРЕПИСВА ЗА ПРАЖКИЯ ЕПИСКОП СЕВЕР ТОВА, КОЕТО Е ИЗВЕСТНО ОТНОСНО СТАРИННОСТТА НА ЦЪРКВАТА СВ. ПЕТЪР В БЪРНО

До нашия уважаван в Христа отец и господин С[евер], пражки епископ — поздрав в името на този, който спаси всички ни със собствената си кръв.

Аз, смиреният брат М., предстоятел на Райград, написах за вас със собствената си ръка тази страница по ваша поръка и според волята на светлейшия княз Кунрад. И тъй, пиша това, което наистина научих от четенето на една книга, която принадлежи на църквата Свети Петър в Бърно и е озаглавена със следните думи: „Започват дарения и плащания на църквата Свети Петър на хълма“. В началото на първата ѝ страница е написано следното известие по този начин: „+ Х + В името на отца и сина и светия дух. Амин. В 884 лето от въплощението на нашия господ Исус Христос тази църква беше осветена в чест на блажените божи първо-

Pauli principum apostolorum. Dei per reverendissimum in Christo patrem Methodium, archiepiscopum Maravensem, ipso eorundem festi die dicato ac prima eius dos in Brne et Luze confirmabatur scripti tenore coram Zuatoplch duce glorioso et populo illegili. Amen in eternum. amen. amen". Et his finis. Aliud vero, quod vetustiora attingeret tempora, neque in libro praefato, neque alibi scriptura testante adnotatum reperi. Illum etiam, quod Zlaua, sacerdos ad eandem ecclesiam clamans testabatur, qualiter ecclesia sancti Petri in Bruna tempore Moymari ducis edificata et dotata, postea incurrente inimico igne conbusta a Zlavimaro tempore Zuatopluk ducis gloriosi de novo constructa extiterit litteris mandatum non legi, sed tantummodo ex narratione antiquorum hominum aure percepi, quod quidem ipse Zlaua etiam fatebatur. Et hec habetis, reverendo in Christo pater ac domine, que secundum mandatum vestum et de voluntate ducis illustris legendo inquerendoque percepi atque cognovi, necnon in huius pagine ordinem redegi. Pax domini nostri Iesu Christi sit vobiscum (XIV, p. 136—137)

апостоли Петър и Павел в самия ден на техния празник от уважавания в Христа отец Методий, моравски архиепископ, и нейното първо дарение в Бърно и Луца бе писмено утвърдено в присъствието. на славния княз Светополк[1] и на неизброим народ. Амин, во веки амин. Амин". И толкова. А нещо друго, което се отнася до по-старо време, не можах да открия писмено засвидетелствувано нито в гореспоменатата книга, нито някъде другаде. А пък онова, което говореше и свидетелствуваше Слава, свещеник при същата църква, а именно, че църквата Свети Петър в Бърно била изградена и надарена през времето на княз Моимир[2] и че след това, като била опожарена при вражеско нашествие, била отново построена от Славимир по времето на славния княз Светополк, не можах да го прочета записано, но само чух от разказите на стари хора същото, което говореше и самият Слава. И тъй, имате това, уважаеми в Христа отче и господине, което съобразно вашата поръка и по волята на светлейшия княз чрез четене и разпитване успях да разбера и науча и което именно изложих в настоящата страница. Мирът на нашия господ Исус Христос да бъде с вас.

---

[1] Светопулк или Светополк, моравски княз (870—894). [2] Моимир, моравски княз (818—846). Въпросът дали християнството е било официално прието в Моравия чрез покръстване още по времето на Моимир, не е уяснен; има противоречиви данни и мнения. Вж. например *Fr. Pastrnek,* Či můžu Moravania v dobe cyrilo-metodejcke nazývaní byt' „konvertiti"? — Říša Vel'komoravská, Praha 1933, стр. 227—229. Той отхвърля възможността моравските славяни да са били покръстени едва по времето, когато Кирил и Методий пребивавали при тях, и приема, че покръстването е ставало още в началото на IX в. Обаче *Fr. Dvornik,* Les légendes de Constantin et de Méthode, vues de Byzance, Prague 1933, приема за достоверни сведенията, че моравците били покръстени при Кирил и Методий. Изглежда безспорно, че още в началото на IX в. и особено при Моимир християнството е проникнало сред моравците.

LIV. СПЛИТСКИ СЪБОР КЪМ 1061 Г.

Местният събор в Сплит, състоял се около 1061 г. по времето на папа Александър II (1061 — 1073), е бил председателствуван от сплитския архиепископ Майнард. На този събор е било взето решение против славянското богослужение в Сплитската църковна област. Това показва, че и след решенията на събора от 925 г. славянската писменост и проповед са продължили да се разпространяват.

Няма запазени преписи на постановленията на събора. Интересуващото ни постановление е предадено в „История на салонските и сплитски първосвещеници", написана от сплитския архидякон Тома (1201—1268): *Thomas archidiaconus,* Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium.

ИЗДАНИЯ и КНИЖНИНА: Историята на Тома е издадена от *Fr. Rački,* Thomas archidiaconus: Historia Salonitana, в Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, XXVI, Zagrabiae 1894, стр. 3 — 212. Поместеният откъс е взет от това издание. Извлечение относно събора е направил *В. А. Бильбасов,* Кирилл и Мефодий, I, стр. 44 — 47, 156 — 157. Вж. още *Златарски,* История, 1, 2, стр. 502 сл.; *А. Теодоров-Балан,* Кирил и Методи, II, стр. 252 — 253.

CONCILIUM PROVINCIALE SPALATENSE CONTRA LITURGIAM SLAVICAM

Temporibus domni Laurentii archiepiscopi quaedam execrandi scismatis fuit suborta contentio in Dalmatie et Croatie regno. Fuerat siquidem tempore domini Alexandri papae, et Ioannis decessoris Laurentii supra dicti, a domino Maynardo quondam Pomposiano abbate, postea episcopo cardinali, quaedam synodus omnium praelatorum Dalmatie et Croatie multum solempniter celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula. Inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetero in lingua sclavonica praesumeret divina misteria celebrare, nisi tantum in latina et greca, nec aliquis eiusdem lingue

СПЛИТСКИ ПРОВИНЦИАЛЕН СЪБОР СРЕЩУ СЛАВЯНСКАТА ЛИТУРГИЯ

По времето на господин архиепископ Лауренций в кралство Далмация и Хърватско започнала борба срещу проклетата схизма. По времето именно на господин папа Александър и на Йоан, предшественик на гореспоменатия Лауренций, господин Майнард, някога помпозиански абат, а след това епископ-кардинал, провел много тържествено един събор на всички прелати в Далмация и Хърватско, на който били записани много капитули. Между другото било установено и решено никой да не дръзва в бъдеще да отслужва божествените тайнства на славянски език, а само на латински и гръцки, и да не бъде възди-

promoveretur ad sacros [ordines]. Dicebant enim, goticas litteras a quodam Methodio haretico fuisse repertas, qui multa contra catholice fidei normam in eadem sclavonica lingua mentiendo conscripsit, quamobrem divino iudicio repentina dicitur morte fuisse damnatus.

Denique cum hoc statutum fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate firmatum, omnes sacerdotes Sclavorum magno sunt merore confecti. Omnes quippe eorum ecclesie clause fuerunt; ipsi a consuetis officiis siluerunt. (XVI, p. 49)

ган никой славянин в духовен чин[1]. Казваха наистина, че били изнамерени готски букви[2] от някой си еретик Методий[3], който написал на същия този славянски език[4] много лъжливи неща срещу правилата на католическата вяра, заради което казват, че по божия присъда той бил наказан с неочаквана смърт.

Най-после, когато това решение било обнародвано в съборно постановление и потвърдено от апостолическата власт[5], всички славянски свещенослужители били обхванати от голяма скръб[6], всички техни църкви били затворени, а самите те престанали да отслужват обичайните си служби.

---

[1] Същото решение е било взето и от Сплитския събор в 925 г. Срв. тук, стр. 311. [2] Става дума за глаголицата. Сплитските епископи говорят за готски и ариански букви. [3] Еретик Методий е наречен тук основоположникът на славянската писменост Методий. [4] Славянската писменост и книжнина вероятно била разпространена и сред славяните в западната част на Балканския полуостров след смъртта на Методий от някои негови ученици. Вж. *Ив. Снегаров*, Кратка история на съвременните православни църкви, II, София 1946, стр. 311; *Емил Георгиев*, Кирил и Методий — основоположници на славянските литератури, София 1956, стр. 273—274. [5] Става дума за папа Александър II, който решително потвърдил решението на събора и изискал най-строгото му изпълнение, независимо от протеста на хърватското славянско духовенство. Вж. *В. А. Бильбасов*, Кирилл и Мефодий, II, стр. 44. [6] Хърватското духовенство дори се оплакало в Рим пред самия папа, където изпратило свои представители, но не постигнало успех.

LV. ОСНОВАВАНЕТО НА ЦЪРКВАТА „СВ. АЛБАН НАМЮРСКИ“

Записките за основаването на църквата „Св. Албан Намюрски“ при дн. гр. Намюр, в Белгия, са писани наскоро след 1064 г. от някой монах в манастира при същата църква. Те съдържат данни и за историята на Унгария по времето на крал Стефан (997 — 1038). Разказва се за пренасянето в църквата „Св. Албан Намюрски“ на мощи, които били вдигнати от храма на св. Георги в Кесария, близо до дн. Кожани (Македония). Събитието стои във връзка с нахлуване на маджари в българските земи като съюзници на византийския император Василий II, по време на войните му срещу Самуиловата държава.

Текстът е бил издаден главно въз основа на Codex in chartulario R. Albani Namucensis, от XV в.

ИЗДАНИЕ: *Holder-Egger*, Fundatio ecclesiae S. Albani Namucensis, MGH, SS XV, 2, стр. 962 — 964.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 153. — *П. Мутафчиев*, Маджарите и българо-византийските отношения през третата четвърт на X в. ГСУифф, XXXI, 8 (1935), стр. 1 — 35. — *G. Fehér*, Bulgarisch-ungarische Beziehungen in dem V — XI Jahrhunderten, Budapest 1921, с.р. 140 — 153.

FUNDATIO ECCLESIAE S. ALBANI NAMUCENSIS

Stephanus Ungarorum rex a Caesarea reliquias S. Georgii aliorumque sanctorum tollit

Non pretereundum arbitror nec dignum silencio quod factum est adhuc vivente comite supramemorato. Lieduinus episcopus Bichariensis genere Lothariensis, causa suos visendi Pannoniam egressus, Leodio vel Andenne morabatur. Dei vero providentia causa visitationis nobilissimum comitem expetivit; qui ab eo honorifice susceptus est et habitus cum amicis. Qui videns locum

ОСНОВАВАНЕ НА ЦЪРКВАТА „СВ. АЛБАН НАМЮРСКИ“

Унгарският крал Стефан взема мощите на св. Георги и на други светци от Кесария

Смятам, че не бива да бъде отминато и че не заслужава да се премълчи това, което стана по време на и досега живия гореспоменат граф. Бихарейският епископ Лиедуин, родом от Лотарингия, напуснал Панония, за да види близките си, и пребивавал в Леодиум[1] или Андене[2]. По божия промисъл той потърсил знатния граф, за да го посети; посрещнат бил от него с почит и бил причи-

---

[1] Леодиум е дн. гр. Лиеж в Белгия.

[2] Андене, град в белгийската провинция Намюр, на десния бряг на р. Маас.

hunc iam dirutum, sed aliquantulum erectis parietibus reaedificatum hic missam celebrans, multum dedit reliquiarum. Dedit de corpore Georgii martiris, similiter de corpore proprio Nicholai confessoris, Smyrneorum episcopi, et aliorum, quorum nomina „Scripsit in aeterno caelestis littera libro". Quomodo autem pontifex, de quo mentio facta est, easdem reliquias sit adeptus, scribi precepit et penes nos scriptum retineri, factum esse hoc modo nobis notificavit verumque esse confirmavit. Stephanus rex Pannoniorum, ex pagano christicola factus, verae fidei imitator erat Deoque devotus. Orta vero bellorum tempestate quae [a] barbaris infertur imperatori Constantinopolitanae urbis, rex Constantinopolis eundem Stephanum ad bellandam barbariem sibi adscivit; cuius amminiculo Cesariem sibi infestam vi debellavit. Cumque Constantinopolitani predas raperent et urbem divitiis denudarent, vir vere catholicus Stephanus a rapina deflexit mentem. Qui ingressus templum sancti Georgii, reliquias, quas invenerat, asportavit, coluit et cum reverentia utpote christianus, in vita sua servavit; sed ipso defuncto, Andrea in regno successit. Qui noviter intronizatus, dum antecessoris inquireret ornatum, superlectilem regiam, Leuduino presuli precepit, ut breves reliquiarum legeret et, quorum lipsana essent, pro certo sciret. Cartas legit pontifex prefatus, relocansque in eorum thecis, partim sibi retinuit. Ibi eas assumpsit, quas nobis postea dedit.
(pp. 963_{33}—964_{17})

слен към приятелите му. Като видял, че това място е вече разрушено, но донякъде възстановено с изграждането на нови стени, той отслужил тук литургия и дал много мощи. Дал мощи от тялото на мъченик Георги и от същинското тяло на изповедника Николай, смирненски епископ, и от телата на други, чиито имена „небесни букви записаха във вечната книга". Споменатият първосвещеник ни възложи да запишем по какъв начин той получил тези мощи и да запазим у нас записаното. Той ни съобщи, че това станало по следния начин и потвърди, че е вярно. Кралят на Панония Стефан[1], който от езичник станал Христов последовател, се придържал към истинската вяра и бил истински предан служител на бога. Когато обаче избухнали войните, които варварите[2] обявили на императора на града Константинопол, константинополският император[3] се съюзил със същия Стефан, за да воюва срещу варварите[4]. С неговата подкрепа той покорил неприятелски настроената Кесария[5]. Но когато константинополци плячкосвали и ограбвали богатствата на града, истинският християнин Стефан отвърнал мисълта си от грабежа. Влизайки в храма на св. Георги, той отнесъл мощите, които намерил вътре, като добър християнин ги тачил и пазил с почит през целия си живот. След неговата смърт обаче Андрей[6] наследил престола. Скоро след коронясването си, когато преглеждал имуществото на предшественика си, кралската покъщнина, той поръчал на предстоятеля Лиедуин да прочете списъците на мощите и установил чии са те. Споменатият първосвещеник прочел надписите и като ги поставил в ковчезите им, задържал една част от мощите за себе си. Той взел тези мощи оттам, и след това ги даде на нас.

---

[1] Стефан I, маджарски крал (997—1038). [2] Т. е. българите. [3] Василий II, византийски император (976—1025). [4] За отношенията между унгарския крал Стефан и византийския император Василий II Българоубиец вж. *G. Fehér*, Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V—XI Jahrhunderten, стр. 144—151. [5] Селището Кесария се намирало на левия бряг на р. Халиакмон (Бистрица), южно от днешния град Кожани в Македония. И днес там се намира едно селце, което носи името *Καισαρεία*. Вж. *A. Keramopoullos*, Wo lag *Καισαρεία* des Procopius, ИБАИ, IX, 1935, стр. 207—211. [6] Андрей I, унгарски крал (1046—1061).

LVI. МАРИАН ШОТЛАНДЕЦ

Мариан Шотландец бил роден в Ирландия през 1028 г. Станал монах още твърде млад. В 1056 г., както мнозина други свои сънародници, Мариан напуснал родината си и тръгнал да пътува. Бил известно време във Фулда, в така наречения Шотландски манастир Св. Мартин до Кьолн. Той починал в 1083 г. в Майнц.

Мариан написал хроника в 3 книги, в които се описват събития до 1072 г. Тя има продължение до 1082 г. Хрониката му съдържа данни за повторното възцаряване на византийския император Юстиниан II Ринотмет с помощта на българския хан Тервел, почерпени от хрониста Беда. Преразказано е по хрониката на Теган и едно известие за пратеничеството на Омуртаг до Людовик Благочестиви в 825 г. Хрониката на Мариан е издадена според Codex Palatino-Vaticanus № 830, от XI в. (1).

ИЗДАНИЕ: *G. Waitz*, Mariani Scotti chronicon, MGH, SS, V, стр. 481—564.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 114—116.

MARIANI SCOTTI

CHRONICON

1. Iustinianus imperator auxilio Terbelli regis Bulgarorum imperium recipit

728. 1. Hic auxilio Interpelli regis Vulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant patricios, et Leonem, qui locum eius usurpaverat, necnon et successorem eius Tiberium. Callinicum vero patriercham erutis oculis misit Romam, et dedit episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumque alebat exulem. (p. 545_{41-44})

2. Bulgarorum legati Ludovico imperatori munera offerunt

848. 13. Ludowico imperatori Aquis legati Vulgarorum munera portant. (p. 550_{28})

МАРИАН ШОТЛАНДСКИ

ХРОНИКА

1. Юстиниан си възвръща престола с помощта на Тервел

728 г. 1. Той отново завзел властта[1] с помощта на българския хан Тервел, избил патрициите, които го били изгонили, също и Леонтий, който бил заел мястото му, и наследника му — Тиберий. А патриарха Калиник ослепил и го изпратил в Рим, като предал епископската длъжност на Кир, който бил игумен в Понт и се грижил за прехраната му, докато бил заточен.

2. Български пратеници донасят дарове на император Людовик

848 г. 18. Пратениците на българите[2] донасят дарове на император Людовик в Акве.

[1] Това известие за възвръщането на византийския император Юстиниан II Ринотмет се отнася към 705, а не в 728 г., както погрешно е отбелязано в случая. [2] Това пратеничество на българския хан Омуртаг в 825 г. (а не в 848, както погрешно е отбелязано в хрониката) стояло във връзка с самоволното отцепване на славянските племена тимочани, абодрити и браничевци.

LVII. ПРОСТРАННИ АЛТАЙХСКИ ЛЕТОПИСИ

Пространните Алтайхски летописи произхождат от манастира Nieder Alteich (Долна Бавария) и в тях се описват събития от 708 до 1073 г. включително. Летописите били съставени въз основа на по-ранни извори — Хилдесхаймските, Аламанските, Баварските и други летописи. Алтайхските летописи се делят на две части. Предполага се, че автор на първата част, за събитията до 1032 г., е бил Волфхерий Хилдесхаймски, а на втората, за събитията от 1033 до 1073 г. — някой алтайхски монах.

Летописите съдържат предаденото и в други западни хроники известие за пратеничеството на западнобългарската държава в 973 г. до германския император Отон I.

Текстът почива на два основни ръкописа: Codex Aventinus, от началото на XVI в., и Codex Staindelianus, преписан от същия по-стар кодекс, от който е черпил и Codex Aventinus.

ИЗДАНИЕ: *W. de Giesebrecht et Edm. L. B. ab.Oefele*, Annales Altahenses maiores, MGH, SS, XX, стр. 772—824.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 19—29.

ANNALES ALTAHENSES MAIORES

Bulgari legatos ad Ottonem imperatorem mittunt

973. Otdo imperator maior et filius eius Oto item imperator cum imperatricibus 14. Kal. April. Quidilingaburg venerunt, ibi diem paschalem celebrant, is contigit 10. Kal. April. Illuc venere legati Graecorum, Beneventorum cum muneribus, 12 primates Ungarorum, Bulgariorum duo. (p. 787 $_{32-34}$)

ПРОСТРАННИ АЛТАЙХСКИ ЛЕТОПИСИ

Българите изпращат пратеници при император Отон

973 г. Старият император Отон[1] и неговият син Отон[2], също император, заедно с императриците пристигнали в Кведлинбург на 19 март. Там те отпразнували Великден — на 23 март. На това място дошли пратеници на гърците и беневентците с дарове, дванадесет унгарски и двама български велможи[3].

---

[1] За същото събитие вж. Хилдесхаимски летописи (тук стр. 357), Летописите на Ламберт (тук стр. 378), където са дадени и съответни бележки.

LVIII. АДАМ

Адам, авторътъ на „Делата на архиепископите при Хамбургската църква", бил от саксконски произход. Той живял към края на своя живот в Бремен. Бил учител и близък на архиепископ Адалберт. Починал около 1076 г.

Адам завършил своята хроника към 1075 г. В нея се дават сведения за събития от 788 до 1072 г. В основата си хрониката е извор за историята на Хамбургската архиепископия и на Северна Германия, но съдържа сведения и за историята на Дания, Скандинавските страни и Британия. Адам е използувал редица по-ранни произведения, като е извършил и собствени проучвания. В хрониката се съдържат и някои данни за балтийските и полабските славяни, във връзка с чиито предели е спомената и България.

Текстът е издаден главно според Codex Vindobonensis № 413.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Adami Gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum, MGH, SS, VII, стр. 267 — 389.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichsquellen im Mittelalter, II, стр. 78 — 82. — *L. Niederle*, Manuel de l'antiquité slave, I, Paris 1923, стр. 116—166.

ADAMI

GESTA HAMMENBURGENSIS ECCLESIAE PONTIFICUM

De Slaviniae finibus

18. Sclavania igitur, amplssima Germaniae provintia, a Winulis incolitur, qui olim dicti sunt Wandali. Decies maior esse fertur quam nostra Saxonia, praesertim si Boemiam et eos qui trans Oddaram sunt Polanos, quia nec habitu, nec lingua

АДАМ

ДЕЛАТА НА АРХИЕПИСКОПИТЕ ПРИ ХАМБУРГСКАТА ЦЪРКВА

Границите на Славиния

18. И тъй Славяния[1], най-обширната провинция на Германия, се обитава от винулите[2], които някога се наричали вандали. Казват, че тя е десет пъти по-голяма отколкото нашата Саксония, особено ако се включат в нейните предели и Бохемия и тези поляни[3], които живеят оттатък река Одер, понеже те не се отличават от другите нито по език, нито

---

[1] Така се нарича тук областта на балтийските и полабските славяни между Елба и Одер. [2] Винулите (име непознато на други съвременни писатели) според Павел Дякон излезли от Скандинавия и след това се нарекли лангобарди. Срв. *Pauli Diaconi* Historia Langobardorum, MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI—IX, I, 9, стр. 55_{22}—57_{3}. [3] Между реките Одер и Висла живеели славянските племена поляни, куявяни, мазовшани, хървати, слезяни. Те били обединени от княза на поляните Болеслав Храбрий (992—1025), първият исторически засвидетелствуван полски крал.

discrepant, in partem adieceris Sclavaniae. Haec autem regio cum sit armis, viris et frugibus opulentissima, firmis undique saltuum vel terminis fluminum clauditur. Eius latitudo est a meridie usque in boream, hoc est ab Albia fluvio usque ad mare Scythicum. Longitido autem illa videtur, quae initium habet ab nostra Hammaburgensi parrochia et porrigitur in orientem, infinitis aucta spatiis, usque in Beguariam[a]. Ungriam et Graeciam. (p. 311_{10-18})

по външен вид. Тази страна изобилствува с оръжие, войници и храни, а освен това тя отвсякъде се огражда от здрави граници — гори и реки. Широчината ѝ е от юг към север, т. е. от река Елба до Скитското море[1]. Дължината ѝ пък изглежда започва от Хамбурската епархия и се простира на изток и продължава, обхващаща безпределни пространства, чак до България, Унгария и Гърция.

a) Beuguariam *2*, Benguariam *3*, Bulgariam *M F*.

[1] Черно море.

LIX. ЛАМБЕРТ

Ламберт бил духовник с широки интереси към историята, много добре владеел латински език и притежавал качества на добър разказвач със стремеж към достоверност и с ясен, изискан стил. В 1058 г. той постъпил като монах в прочутия по онова време манастир Херсфелд (в областта Касел). При този манастир Ламберт започнал своята многостранна писателска дейност, в която централно място заема летописът му. Починал е вероятно наскоро след 1077 г.

Летописът представлява изложение на събития из световната история от създаването на света до 1077 г. Сведенията за по-старо време са откъслечни и кратки. От 1040 и особено от 1069 г. насам разказът става пълен, събитията се разказват подробно и дори се търси известна връзка между тях. Летописът съдържа едно известие за българските пратеници, явили се при германския император Отон I в 973 г.

Главните ръкописи, въз основа на които е издадена хрониката, са: Codex Cothanus, от XII в., и Codex Dresdensis, от края на XV в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Lamberti Annales, MGH, SS, III, стр. 22—102.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 90—97—109, 199.

LAMBERTI

ANNALES

Bulgari legatos ad Ottonem imperatorem mittunt

973. Otto imperator senior cum iuniore venit Quidelinburg, ibique celebravit sanctum pascha 10. Kalendas Aprilis. Illucque venerunt legati plurimarum gentium, id est Romanorum, Graecorum, Beneventorum, Italorum, Ungariorum, Danorum,

ЛАМБЕРТ

ЛЕТОПИСИ

Българите изпращат пратеници при император Отон

973 г. Император Отон Стари[1] отишъл в Кведлинбург заедно с Отон Млади[2] и там отпразнувал Великден на 23 март. На това място дошли с големи дарове пратениците на твърде много народи, а именно на римляните, гърците, беневентците, италианците, унгарците, датчаните,

[1] Отон I, герм. император (936—973). [2] Отон II (973—983), син и наследник на Отон I.

Sclavorum, Bulgariorum, atque Ruscorum, cum magnis muneribus. Eodem anno Otto imperator senior obiit in Mimelieba Nonis Maii; cui filius eius secundus Otto successit. (p. 63_{24-30})

славяните[1], българите[2] и русите[3]. В същата година император Отон Стари се поминал в Мимелиба[4] на 7 май и го наследил син му Отон II.

[1] Вероятно става дума за полски и бохемски славяни. В 973 г., по други сведения, синът на първия полски владетел Мешко — Болеслав, бъдещ крал на Полша, се явил лично при Отон I. Вж. *A. L. Poole*, Henry I and Otto the Great, The Cambridge Medieval History, III, pp. 202; Historia Polski, I, 1 (Makieta), Łódź, стр. 137—138. [2] За това пратеничество вж. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 641. [3] Вероятно тук става дума за пратеници на Киевското княжество. Още в 959 г. княгиня Олга, която вече приела християнството в 957 г., изпратила пратеници при Отон I, за да искат християнски проповедници. Вж. *A. L. Poole*, Henry I and Otto the Great, стр. 201. [4] Дн. гр. Memleben, в областта Merseburg в Саксония.

LX. КАВЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Ръкописите на Кавенския летопис са открити в италианския манастир Santissima Trinita della Cava (до Салерно). Написани са през XI в. и разглеждат събитията от 534 до 1082 г., а продължението им достига до 1538 г. Тези летописи хвърлят светлина върху отношенията между императорите и папите през средните векове и поради това представляват ценен исторически извор.

Летописите съдържат едно известие за заселването на Аспаруховата дружина в Североизточна България и за противодействието на Византия.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Annales Cavenses, MGH, SS, III, стр. 185—197.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 233.

ANNALES CAVENSES

Gens Bulgarorum terram Romanorum ingreditur

669. Constantinus, filius Constans superioris. Huius tempori anno quinto igne adinvento marino e Callinico architecto Heliopoli Syrie civitate, qui profugus ad Romanos venit; et in nono huius imperii anno gens Vulgarorum cum rege suo nomine Asparuch ingressi sunt in terram Romanorum, quae nunc Vulgaria dicta est. Quibus auditis, Constantinus exiit cum multo exercitu contra illos, et terga versus est imperator; quem sequentes Vulgares plurimos occiderunt, et castra metati sunt

КАВЕНСКИ ЛЕТОПИСИ

Българите нахлуват в ромейска земя

669 г. Константин[1], син на предишния император Констанс [се възкачил на престола]. В петата година от царуването му бил изнамерен морският огън от архитекта Калиник, от сирийския град Хелиополис, който избягал при ромеите. В деветата година от царуването му българското племе заедно със своя владетел, на име Аспарух, навлязло в ромейската земя, която сега се нарича България. Като узнал това, император Константин излязъл срещу тях с многобройна войска, но бил обърнат в бягство. Българите се впуснали да го преследват и избили мнозина, после разположили стана си до Констан-

[1] Византийският император Константин IV (668—685), син и наследник на импер. Констанс (641—668).

super Constantinopolim, et ceperunt villas et castella dissipare. Unde vi coactus imperator pacem fecit cum eis, annualis praebere pollicitus pensione. (p. 187_{2-9})

тинопол и започнали да разрушават селища и укрепления. Прочее, принуден от това, императорът сключил мир с тях, като обещал да им плаща ежегоден данък[1].

[1] Тук са разказани накратко събитията от 677 до 681 г., които довели до създаването на българската държава на Балканския полуостров в днешна Северна България. Не е точно съобщението, че българите се спуснали да преследват византийците чак до Цариград; то не се потвърждава от другите по-достоверни извори. Вж. подробно у *Златарски*, История, I, 1, стр. 138—198; *Ю. Трифонов*, Известието на сирийския пресвитер Константин за Испериховата победа над византийците, ИИД, XI—XII (1931—1932), стр. 199—215.

LXI. ЖИТИЕ НА УНГАРСКИЯ КРАЛ СТЕФАН

В 1083 година унгарският крал Стефан (997—1038) бил провъзгласен за светец. Това събитие било последвано от написването на житието му. То било съставено в две редакции, които представляват две отделни произведения — „Пространно житие" и „Кратко житие". Малко време след това унгарският крал Коломан (1095 — 1114) възложил на епископ Хартвик, може би епископ на Регенсбург (1106 — 1126) и автор на „Пространното житие", да състави ново житие на Стефан. Хартвик в същност преразказал съдържанието на първите две жития, като тук-таме внесъл незначителни изменения.

„Краткото житие" (Vita minor) съдържа едно известие за печенези, които напуснали в началото на XI век българските земи и преминали в Панония.

Както анонимните две жития, така и житието на Хартвик са запазени в няколко ръкописа. Най-важният ръкопис за анонимните жития е Codex Sanctae Crucis in Austria 13, от края на XII в., а за житието на Хартвик — Codex Francofurtanus Sancti Bartholomaei, сега съхраняван в Пещенския музей, от XIII в.

ИЗДАНИЯ: *Wattenbach*, Vita Stephani regis Ungariae, MGH, SS, XI, стр. 222 — 224. Тук са поместени части от двете жития и от допълненията, които е направил Хартвик.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 210.

VITA STEPHANI REGIS UNGARIAE

Pacinaci partibus Bulgarorum egrediuntur

Fama nominis sui in auribus saecularium diffusa, et iudiciis oris sui celebri laude ubique innotescentibus, sexaginta viri Byssenorum, quorum superius mentionem habuimus, cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti copiositate multaque

ЖИТИЕ НА УНГАРСКИЯ КРАЛ СТЕФАН

Печенези напущат пределите на България

Когато славата на неговото име[1] се носела всред съвременниците му и присъдите, изречени от устата му, били възхвалявани от всички, шестдесет бисени[2], за които споменахме по-горе, излезли от земите на българите[3] с цялото си имущество, натоварено на коли, а именно голямо количество злато, и сребро, и

[1] Става дума за Стефан I. [2] Печенези. [3] Може би това събитие трябва да се датира около 1019 г., когато била превзета от Византия крепостта Сирмиум. Във връзка с това споменатите тук печенези напуснали завоюваните области. За събитията срв. *G. Fehér*, Bulgarisch-ungarische Beziehungen, стр. 149—150.

varietate ornamentorum, curribus onustis partibus Bulgarorum egressi, ut terminos Pannoniarum apprehendant. At multi servorum, quorum cereus est animus flecti in vitium, malignitatis face succensi obviam illis exierunt; quosdam gladio percusserunt, quae omnium eorum fuerant auferentes, vacuos et semineces reliquerunt. Illi iudicio regis quod actum quodve perpessi sunt reservantes, iter quod coeperant, et ad eum usque properantes, genibus se advolverunt. Quibus visis „Quae causa", inquit, „malorum?" „Mi domine", referunt, „nos servi tui nichil malimachinantes, ad audiendam iudiciorum tuorum disciplinam veniebamus et quorundam manibus quam nobiscum ferebamus pecunia, absque delicto omnium nostrum ablata est. Insuper apprehensos ceciderunt, et vita vix comite venimus, ut nuntiaremus tibi". Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu non verbis minatus est, sed sustinens ut scribitur: „Prudens spiritum reservat inposterum", misit ocius ad illum, sub quo militabant, tribunum, et die constituto omnes perditionis illorum viros iussit conspectibus suis praesentari. (p. 228_{29-43})

множество разнобразни накити, за да отидат в пределите на Панония. И много служители, чиято душа, мека като восък, се поддава на порочни склонности, излезли насреща им, обхванати от лоши помисли. Пронизали с меч неколцина и като отмъкнали всичко, което им принадлежало, оставили ги ограбени и полумъртви. А те, предоставяйки на краля да присъди за станалото и за това, което били претърпели, без да прекъсват пътя си, отишли направо при краля и паднали на колене пред него. Като ги видял, той казал: „Коя е причината на вашите нещастия?" „Господарю — отвърнали те — ние, твоите слуги, идваме при тебе без каквито и да било лоши замисли, за да чуем мъдростта на твоите присъди, но неизвестни нападатели ни отнеха богатствата, които носехме с себе си без никаква вина от наша страна. При това те избиха заловените измежду нас и ние, като отървахме едва живота си, идваме да ти известим". Кралят, като бил благоразумен, не издал гнева си нито с лице, нито с думи, но сдържайки се съгласно поговорката: „Разумният запазва за по-късно избухването си", изпратил веднага известие на онзи техен началник, под чиято команда служели, и заповядал в уречен ден всички виновници за гибелта на онези хора да се явят пред него.

LXII. ПЕТЪР БИБЛИОТЕКАР

Библиотекарят Петър съставил „Кратка история“ на франките“ — кратко извлечение от Фулденските летописи, което обхваща събития от 680 до 898 г. За автора се знае само това, че е живял през първата половина на XI в. Тази „История“ не дава почти никакви оригинални сведения и не представлява извор от особено значение. В нея се съдържа едно сведение, което се отнася до войната на хан Крум с император Никифор през 811 г.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Petri bibliothecarii Historia Francorum abbreviata, MGH SS, I, стр. 16—418.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 122.

PETRI BIBLIOTHECARII

HISTORIA FRANCORUM ABBREVIATA

Nicephorus imperator a Bulgaris occiditur

Hoc tempore Niciforus imperator Graecorum erat, qui post multas victorias et res prospere gestas a Vulgaris occisus anno 814; cui statim successit Michael, qui legatos Carli ad Niciforum missos benigne Constantinopoli audivit, ac suos ad Carlum misit. Hoc anno fuit eclypsis. (p. 417_{61-66})

ПЕТЪР БИБЛИОТЕКАР

СЪКРАТЕНА ИСТОРИЯ НА ФРАНКИТЕ

Българите убиват император Никифор

В това време гръцки император бил Никифор, който след много победи и успехи бил убит от българите в 814.[1] Веднага след това, той бил наследен от Михаил[2], който изслушал благосклонно в Константинопол проводените до Никифор пратеници на Карл[3] и изпратил свои пратеници[4] до Карл. През тази година имало затъмнение.

[1] В 814 г. е умрял хан Крум, а сражението, в което бил убит Никифор, станало на 26 юли 811 г. [2] Михаил I Рангаве. [3] Император Карл Велики. [4] Пратениците били проводени в края на 811 г.

LXIII. ЛУПУС ПРОТОСПАТАРИЙ

Под името Lupus Protospatarius е известен авторът на една хроника от гр. Бари (Южна Италия), написана в края на XI в., която обхваща събития от IX—XI в.

В хрониката се съдържа едно известие за смъртта на цар Самуил, за възцаряването на сина му Гаврил Радомир и за неговото убийство.

Хрониката е издадена въз основа на Codex Vaticanus inter Urbin. № 983 (1), от края на XV в.

ИЗДАНИЯ: Lupus Protospatarius, MGH. SS, V, стр. 52—63.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 233.

LUPUS PROTOSPATARIUS

1. Bulgarorum rex Samuel obit

1015. Apparuit stella cometae mense Februarii, et Samuel rex obiit, et regnavit filius eius. (p. 57_{7-8})

2. Samuelis regis filius occiditur

1016. Occisus est ipse filius praefati Samuelis a suo consobrino, filio Aronis, et regnavit ipse. (p. 57_{9-10})

ЛУПУС ПРОТОСПАТАРИЙ

1. За смъртта на цар Самуил

1015 г. През месец февруари се появила комета, цар Самуил се поминал[1] и неговият син[2] се възцарил.

2. Убийството на Самуиловия син

1016 г. Самият син на гореспоменатия Самуил бил убит от своя братовчед — Аароновия син[3], който се възцарил.

---

[1] Българският цар Самуил (997—1014) починал не в 1015 г., както е посочено в хрониката, а на 6 октомври 1014 г. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 741.

[2] Българският цар Гаврил Радомир (1014—1015).

[3] Става дума за сина на Аарон, брат на Самуил — Иван Владислав, който след убийството на Гаврил Радомир станал български цар (1015—1018); срв. у *Златарски*, История, I, 2, стр. 748—754.

LXIV. БЕРНОЛД

Бернолд от Констанц бил роден около 1054 г. Той, още твърде млад, станал монах. Написал няколко произведения. В 1074 г. Бернолд започнал да пише своята хроника, в която разказал събития от началото на н. е. до 1100 г., когато починал. От по-голямо значение като исторически извор са сведенията в хрониката за събитията от последните десетилетия, на които авторът е бил съвременник и които са описани по-самостоятелно. Изобщо, хрониката на Бернолд се отличава със своята хронологическа точност и достоверност. Тук даваме едно известие за покръстването на българите.

Хрониката е издадена според саморъчния ръкопис на автора — Codex autographus Scafhusanus, от края на XI в.

ИЗДАНИЯ: *G. Pertz*, Bernoldi chronicon, MGH, SS, V, стр. 385—467.

КНИЖНИНА: *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, стр. 53—58.

BERNOLDI

CHRONICON

Bulgari fidem christianam suscipiunt

866. Vulgari missis a Nicolao papa et Ludowico rege praedicatoribus, fidem Christi suscipiunt. (p. 420_{63})

БЕРНОЛД

ХРОНИКА

Българите приемат християнството

866 г. Българите приели Христовата вяра, след като папа Николай и крал Людовик[1] им пратили проповедници.

[1] Людовик Немски, крал на Германия.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

гр. — град
ез. — езеро
имп. — император
креп. — крепост
о-н — остров
план. — планина
р. — река
с. — село

Показалецът е съставен въз основа на българския превод. Подчертаните цифри означават, че на тази страница към думата има бележка.

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

ASS — Acta Sanctorum
БИБ — Българска историческа библиотека
БПр — Беломорски преглед
ВВр — Византийский Временник
ВДИ — Вестник Древней истории
ВИ — Вопросы истории
ВИИНЈ — Византиски извори за историју народа Југославије, I, Београд 1955
ГСУиф — Годишник на Софийския Университет, историко-филологически факултет
ГСУфи — Годишник на Софийския Университет, философско-исторически факултет
ЖМНП — Журнал Министерства Народного просвещения
ИБАИ — Известия на Българския археологически институт
ИБИД — Известия на Българското историческо дружество
ИИБЕ — Известия на Института за български език
ИИБИ — Известия на Института за българска история
ИИД — Известия на Историческото дружество
ИНЕМ — Известия на Народния етнографски музей
ИРАИК — Известия Русского Археологического Института в Константинополе
ИПр — Исторически преглед
MGH, AA — Monumenta Germaniae historica, Auctores Antiquissimi
MGH, SS — Monumenta Germaniae historica, Scriptores
Mansi — D. Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, Florentiae 1759—1798
PGr — J. P. Migne, Patrologia, Series Graeca
PL — J. P. Migne, Patrologia, Series Latina
ПСп — Периодическо списание
PWRE — Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Ziegler
СбБАН — Сборник на Българската академия на науките
СбНУК — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
СпБАН — Списание на Българската академия на науките

СЪДЪРЖАНИЕ — HOC VOLUMINE CONTINENTUR

ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

ТОМ VII

Технически редактор П. Димитров
Коректор М. Войнов
Дадена за набор на 29. X. 1959 г.
Подписана за печат на 9. V. 1960
Печатни коли 51,50 Издателски коли 42,75
Формат на хартията 59/84/8
Тираж 1000
ЛГ II—6—1960
Книжно тяло 49,15 лв. Подвързия 3,80 лв.
Цена 52,95 лв.

Набрана и отпечатана в печатницата на Българската академия на науките
София, ул. Ив. Вазов 13
Поръчка № 2

Латински извори, том II

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПО-ВАЖНИ ГРЕШКИ

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете	По вина на
7	12 отгоре	Стефан V	Стефан VI	автора
47	5 отдолу	слявянски	славянски	коректора
126	1 „	дека	деца	печатницата
130	23/22 „	по-други	други	автора
149	2 „	(353—361)	(337—361)	„
283	9/10 „	областтэ	областта	печатницата
„	10 „	Боана	Босна	„
303	16 „	най-еетне	най-сетне	„